

KOVÁCS GYÖRGY

BÁNAT ÉS BOR

ELBESZÉLÉSEK

**IRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1966**

TAVASZ A CSALÁN UTCÁBAN

Különben semmi más nem árnyékolta volna be az önfeledten gyalogló katona könnyed hangulatát, ha nincs az a túlméretezett bakancs. Hiába, kincstári holmi az, s a szolgálatvezető őrmester nem válogat, amikor a száraz bőrű lábbelit csak úgy a fűzőszíjánál fogva odahajítja az igénylőnek. Így aztán megesisik, hogy a pár egyik darabja jóval nagyobb a másikonál, s nem ritka az sem, hogy mindkét bakancs ugyanarra a lábra szolgál. De ki merne mukkanni? Egyéb se kéne, mint hogy belekottyantsanak az őrmester úr bölcsességébe! Ha ő azt mondja, hogy a bakancsnak találni kell, – az ellen nincs fellebbezés!

Valér végeredményében nem is panaszkodhatott. Az ő bakancsai egyformák voltak. Csak épp nagyobbak vagy két számmal, mint amekkorát a lába kívánt. Papírral tömte ki a kincstári holmi fölkonkorodó orrát, s minden lépésére vigyáznia kellett, nehogy megbotolják. S ráadásul úgy érezte, hogy amerre elhalad, minden tekintet utánafordul és a lábára szegződik.

De hát ez se tart, míg a világ; vége szakad egyszer, s ő megérkezik a Csalán utcába. Már a múltkor föl-tette magában, hogy nappal nem hagyja el a kaszárnya udvarát: megvárja, míg beburkolja a házakat a sötét. Akkor majd senki se figyelhet a bakancsára.

Aztán még az se volt könnyű pillanat, amikor át kellett lépnie a ház küszöbét. Alig bírta fölemelni izzadságtól nedves kezét, hogy kopogtasson. Egyszerre alázatossá, meghunyászkodóvá görnyedt, s mintha testéből elszállt volna a levegő, üres tömlő-

ként összehuttyant. Zavartan, félszegen mosolygott, köhécselt, s erősen földre sütötte a tekintetét, amint a szoba közepén az asztal irányába lépett.

Az ágyat mára a kitárt ablaktól jobbra költöztették. Mindennap más helyet kerestek neki; tegnap még a másik oldalon volt. A beteg folyton hurcolkodott, levegőt keresett, sehol sem volt elég számára az, ami beömlött a kitárt ablakon.

Lágy, ringató tavaszi hullámok hintáztatták az ágyat, mint valami óriási bölcsőt. Így érezte a beteg, ha behunyta örökösen láztól égő szemét. Ezért szeretett csukott pillákkal feküdni, míg teleszívta csontos, horpasz mellét a tavaszi levegőben kavargó ezerféle illattal, a föld távolról idesodródó buja szagával.

– Tu ești, Valer? – rezzent föl a katona lépteire.

Látja, s mégis kérdezi. Valér tudta, hogy a barátja látja őt. De azért ráfelelt:

– Eu.

– Korán szabadultál.

– A hadnagy úr egyszer csak gondolt egyet, s oszoltj vezényelt.

– Igen. A hadnagy akkor vezényel oszoltj, amikor akar.

– Van úgy, hogy neki is sietős...

Vasu, a beteg nem válaszolt. Ugyan, érdeklik is őt a hadnagy dolgai.

Tavaszi van. Ilyenkor neki is nehéz – mondta Valér.

– A tisztnek sohasem nehéz – jegyezte meg Vasu Ioan keserűen.

– Nem. Az igaz. Csak annyira, mint a légynek, ha lépre ragad.

– Tán biza lépre ragadt a hadnagyotok?

– Na hallod! Tavasz van. S ilyenkor sok szőke fehérnép özönlik ki a korzóra. Tudhatod.

Ioan hallgatott, de Valérnak úgy tűnt, mintha azt mondta volna: „Tudom.”

A katona csupa ilyen dologról beszélt: tavaszról meg asszonyokról, korzóról meg szerelemről. Mint a forró kását, úgy kerülgette szavaival azt, ami egész bensőjét kitöltötte. Enyhe izgalmak sísteregtek a vé-

rében; arcán gyámoltalanság és ravaszság tükröződött, röhintett néha-néha, s közben mutogatta sárgás lapátfogait.

– Mert kinek van kedve instrukciózni ebben a hőségben?!

– Látod, én pedig fázom. Mindegyre borzongok – sóhajtotta Vasu.

A katonát nem érintette tragikusan a panaszkodás:

– Te fázol. De azért meleg van.

– Itt bent nincs.

– Itt is meleg van. – S Valérnak kedve lett volna kigombolni zöldesszürke katonazubbonyát. Már mozdult is a keze, de aztán eszébe jutott, hogy az ingéről két gomb hiányzik.

Abbahagyta, majd vizslatva, lopva tekingetett szét a szobában, mintha keresett volna valakit. Üresnek, elhagyatottnak tűnt az egész lakás. Nyugtalanul fészkelődött, szeretett volna átlépni a szomszédos konyhába: vajon Ágnes hol lehet?

A következő pillanatban aztán megörvendett a kanapé sarkában fölfedezett függönynek. Már napok óta azt javíthatja Ágnes...

– Azt mondom neked – s egyszeribe ismét áradni kezdett szájáról a szó –, a hadnagynak igaza van.

Ő is tudja, hogy ilyenkor sokkal kellemesebb szoknyákra vadászgatni, mint feküdj meg hátraarcot vezényelni.

De mi a fenének beszél ez állandóan a hadnagról? Meg szerelemről, asszonyokról, szoknyákról, amelyek meg-meglibbennek a térdek hajlásában a tavaszi napfényben fürdő korzón?

A betegnek mindez olyan távolinak tűnt, mintha a katona egy másik világból hozott volna számára már egyáltalán nem érdekes híreket. Mit feleljen? De azért kényszeredetten, mint akinek másfelé jár a gondolata, ráhagyta:

– Lehet, hogy igazad van...

– Persze hogy igazam van! – lelkesedett a barátja.

Ekkor megnyílt a konyha ajtaja, és megjelent az asszony. Nyilván a konyhába átszűrődő férfibeszéd

csalta be a szobába: nem tudta elképzelni, kivel társalog olyan folyamatosan az ura, Valérra nem számított, a laktanyai menetrend szerint a fiúnak csak szürkületben kellett volna betoppannia.

Az asszony megjelenése, bár számított rá, mégis meglepte a katonát, s első pillanatban köszönni is elfelejtett. Csupán a szeme sarkából szúrt rá, valamiféle sanda, ragadozó nézéssel, majd rándított egyet a zubbonya szélén s megigazította a derékszíját...

Lám, napvilágnál tisztán megvillantak Ágnes orrán a sűrű, apró szeplők, amelyeket a tavaszi napfény csalt elő. De ezek a jelentéktelen pontocskák, amilyen aprók, épp olyan erősen meg tudták vadítani a katonát. Tüzet raktak a vére alá, s egyszerre forni kezdett, ha az Ágnes szeplőire pillantott.

Az asszony szürke szeme a hosszú pillák miatt nagynak és kereknek látszott. Haja rendezetlenül lógott, mintha szándékosan hagyta volna, hogy néhány kósza fürt a homlokába tévedjen, s szőke keretbe foglalja az arcát.

Ágnes és a katona ügyetlenül, vonakodva fogtak kezét.

Vasu sóvár pillantásokkal kísérte az ágyból mozdulataikat, s Ágnes megérezte, hogy a férje milyen kietartóan figyel. Szerette volna kitépni kezét a katonájának szorításából, de a karja valósággal megbénult, nem engedelmeskedett az akaratának. Így a szokottnál hosszabbra sikerült a kézfogás.

Ágnes elpirult, s szeplőit egyik pillanatról a másikra szinte fölemésztette a tűz. Fél szemmel az ágy felé sandított, de aztán gyorsan elkapta a tekintetét. Restelkedett, mint akit tetten értek...

Vasu Ioan már hetek óta nyomta az ágyat és köhögött rendületlenül. A halál kutyái csaholtak a melléből. Eleinte, amikor kiesett a munkából és ágyának dőlt, sokan jöttek meglátogatni őt a vasúti cimborák közül. Délutánról délutánra teli volt emberekkel az alacsony mennyezetű szoba, vastag cigarettafüst úszott a levegőben. Ágnes haragudott, de a férfiakat nem merte figyelmeztetni.

Az orvos tiszta levegőt rendelt, gyakori szellőztetést. Bár Ágnes úgy magában, titokban, nem vette komolyan az orvos aggályoskodását. Akkor még vastag hó alatt roskadoztak a háztetők, s a nyitott ablakon át sokszor befütyült a téli szél. Nem értette, mit árthat az urának a cigarettafüst. Hiszen Ioan tulajdonképpen nem is beteg. Igaz, hogy az ereje napról napra fogy, és orcáján kivirultak a lázrózsák, de hát, istenem, nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni!... Csak ne köhögne annyit, és ne volna olyan forró a homloka! Éjszakánként csupa verejtékben ázik a teste...

Aztán, amint takarodott a hó, gyérülni kezdtek a beteglátogatók. Lassanként elmaradoztak. Most már csak Valér toppant be hozzájuk minden áldott este szinte menetrendszerűen. Persze nagy baj, hogy Valér nem tudott mesélni a vasút életéről, de azért Vasu mégis őszintén örvendett barátja mindennapos látogatásainak.

A katona gyermekkori játszótársa volt, együtt nőttek föl egy közeli faluban. Vasu fakó unalmában, egyre gyakrabban idézgette a régi gyermekkori emlékeket. Akkoriban ő még keménykötésű legényecske volt, aki a vézna Valért bizony gyakran eltángálta, megrugdosta. Akkorákat rúgott rajta, hogy csak úgy suppan.

Valér otthon maradt a faluban, a gazdák földjén tengette életét, míg eljött az idő, s bevonult katonának. Így aztán ismét összehozta őket a sors. Mert Vasu még kamaszkorában városra került, volt kifutófiú és pékinas, míg végre sikerült bejutnia a vasúthoz. Most ő is a király mundérját koptatná, ha le nem dönti lábáról a betegség. De már a sorozáson főnnakadt, még a tél elején. Az orvos latin szavakat diktált a jegyzőkönyvbe, ő pedig megkapta a végleges kiselejtezésről szóló fehér cédulát. Milyen ostoba volt, hogy akkor, pillanatnyilag, még örvendett is neki. Csak mostanában kezdett gyökeret eresztetni tudatában a való helyzet, hogy ő tulajdonképpen kincstári selejt. A társadalom selejtje. Kihullt a rostán...

Akit szemétdombra lehet már vetni. Vagy a temetőbe...

Lám csak, hogy megcseréli néha az élet a szerepeket. Valér szilivány gyermek volt, vékonydongájú; azzal bosszantották, hogy elküldheti a lábait fogpiszkálónak a körorvos baráti lakomáira. Most pedig – a kincstári koszt ellenére is – kerek, telt az arca, s ragyog a szeme. Ezzel szemben az ő hajdan pirosan kicsattanó orcáján élesen kidöfnék a pofacsontok, s egész testére rászáradt a bőr...

Az asszony lesütötte sötét pillákkal ernyőzött szemét, pirult, míg végre sikerült kihúznia kezét a katonáé csontos tenyeréből. De magával húzta a fiú kezének melegét is. S a férfi melege szétterjedt a testében, áramlott, szédítette. Vajon mit gondolhat az ura? Hiszen olyan sasszemekkel figyeli őt az ágyból, mintha tüvel szurkálná a bőrét...

Egy mozdony füttyült a közelben, s a hangra Vasu összerázkódott, felriadt. A sistergő prüszkölés bántotta a fülét. Aztán tolató szerelvény sorozatos csattanásai hallszottak, vascsengés, csörömpölés.

– S te hogy vagy? – fordult a beteghez a katona, mintha a feszültséget akarná szétoszlatni a banális kérdéssel.

Még jó, hogy eszébe jutott. Percek óta állt ott a szoba közepén, s mind csak a hadnagyról, a nőkről, a tavaszi korzóról fecsegett, majd meg teljesen a fiatalasszony felé fordult a figyelme. Semmibe vette a beteg embert, átnézett rajta, akár a levegőn.

Vasu a kérdésre megmozdította hegyes csontú vállát. A félszeg mozdulatra nyilallás hasított sovány hátába, s testét bágyadt fáradtság lepte el.

- Javulgatsz, testvér?
- Fene tudja...
- Most jó idő van. Ez használ.

A beteg arra gondolt, hogy egy szép tavaszi napon talán mégiscsak kikelhet az ágyából. Akkor majd felöltözik, és megjárja magát a ház előtt, az utcán... Pár napig lábadozik, aztán egyik reggelre fölhúzza az ébresztőórát, beállít a forgalmi irodába, s szolgálatételre jelentkezik. Mikor erre gondolt, mindig meg-

pezsdült benne az öröm, és felpillant szívében az életkedv.

– Fáj valahol? – tudakolta Valér, de csak a szája járt, hogy valamivel elhessegesse a nyomasztó csöndet.

– Nem mondhatom. Nemigen fáj. Legfennebb a lapockám körül nyilallik, ha mozdulok. De az semmi.

A katona fölényesen legyintett, az egészséges ember könnyedségével:

– Az semmi – visszhangozta. – Ha úgy vesszük, nem is vagy beteg. Én mondom neked. Csak egy kis erőt kell gyűjtsél, s máris feltápáskodsz. Én mondom. Eleresztetted magad, az a baj.

Vasu bizonytalan mozdulatot tett a kezével: talán a lapockáját akarta megérinteni. Vértelen, sárga kézfején kötelekként dudorodtak ki az erek. Ujjai bogosak lettek, szárazak. Mozdulata elakadt, keze nem jutott el a lapockáig, lehanyatlott, vissza az ágyra. Olyan erőtlen volt, ez a gyöngé mozgás is annyira igénybe vette, hogy nyomban bukdácsolni kezdett belőle a köhögés. Szemét lecsukta, és nehezen, kapkodva szívta a levegőt. Köhögése úgy hangzott, mintha valaki fürge léptekkel ugrándozna a közelében, s a padlón keményen kopognának a cipősarkai. A halál tisztára tánclépésben közelített feléje...

„Ennek bizony kámpec. Nem húzza már sokáig”- vélte magában a katona. És őszintén sajnálta, hogy felborul az élet megszokott rendje. Nem lesz már Ioan, akihez naponta eljőhet látogatóba. Hiányozni fog. S ki tudja, hogy lesz azután? Ágnes...

A halál torkában vergődő szerencsétlen embernek egyetlen szórakozása maradt: napestig elnézte a házakon túl kitárulkozó mezőt, a zöld pázsitot, amelyet nem messze innen aranyfürdőbe mártott a tavaszi nap. Ragyogott minden: fényesre vikszolták a világot. Dús sugárkévék omlottak szét és elborították a mindenséget. Néhány szál kiszakadt sugár bizonytalan remegéssel hullott be az ablakon, s egyikük éppen a beteg arcára esett, mintha csak legyezgetni akarná vigasztalóul. Az éles fényben hidegen csillogtak a verejték-cseppek.

Percekig feküdt szinte teljes mozdulatlanságban. Jó volna, ha Ágnes benyúlna a paplan alá és megdörzsölgetné kihűlt lábait. De most nem lehet, idegen van a házban. Ámbár nem érti, hogy a felesége miért ne dörzsölhetné meg az ő jéghideg lábát, ha idegen van is a házban. De nem szólt.

Ágnes máris leült a javításra váró függöny mellé. Kezében gyorsan villant a tű. Szorgalmas asszony, mindig dolgozik, nincs egy pillanatja, hogy ne foglalná el magát valamivel. Lábához odateszi a kicsi széket, s behúzódik az asztalon túlra, a félhomályba, ahová nem süt be a nap, s úgy kötöget. Közel hozzá a kanapé, oda el se hatol a pillantás, mert az asztal egészen eltakarja. Aztán meg a félhomály is fátyolt von eléje.

A kanapén Valér foglalt helyet: távol a betegtől, s közel az asszonyhoz. A függöny beborította a térdüket...

Csend volt. Vasu egészen belezsibbadt, álmodást érzett. Önfeledten kissé megnyílt a szája, s talán pillanatra el is szundított. De csak igen rövid időre. Aztán magához eszmélt, s teste alatt megreccsent az ágy. Mire zavart, ideges mozgás támadt az asztalon túl, s fészkelődés, sóhajtozás neszei éledeztek. Valér erőltetve köhintett. Ágnes a szoknyáját igazgatta. A beteg nem látott oda, talán nem is akart. De a katonára szorgalmasan köhögött, majd föl is emelkedett ültéből, s nyakát nyújtogatva igyekezett kitekinteni a nyitott ablakon.

Vasu is, mintha a katona kíváncsisága ösztönözné, az ablaknyílás felé fordította a fejét. Szeme jó darabot ölelhetett magához az utcából, a szemben kuksoló házakból s azokon túl a tavaszi illatokkal párolgó kertekből.

A házuktól nem messze, mindössze húsz-harminc lépésnyire meggörbült az utca. Ott szelte át a vasút, amelynek sínpárján most vidáman táncolt a nap tündöklő fénye. A Csalán utca poros testén gyermekek játszadoztak. Kiabálás, lárma verte föl a máskor életelen utcát, ám ez mit sem jelentett Vasunak, mert a

szobában csend volt, mintha valami bűvös kéz sikasztotta volna el a beszűrődő hangok erejét.

Az utcának ezen a szakaszán csupa földhöz lapuló, kiugró ereszeik alól sunyin és gyanakodva pislogó házacsák álltak sorfalat. Lakóik közül egyesek földműveléssel foglalkoztak, duzzadt tőgyű kecskét vagy bambán bámézkodó tehenet tartottak. De az utca népének nagy része a gyárak és üzemek munkásai-ból rekrutálódott, akik reggel korán kelnek, és csapatokba verődve vonulnak a rekedten dudáló börgyár és a vasöntöde felé. No meg aztán vasutasok laktak errefelé, tempósan járó, hallgatag emberek, akik a délutáni napsütésben olyan rendületlenül lóbálták kis szolgálati lámpásukat, mintha nélküle nem is élhetnének. Akárcsak ő annak idején, amíg föntjárhatott... Furcsa szokások szivárogtak be a külvárosnak ebbe a részébe az évtizedek során. A falvakról besodródó parasztivadékok magukkal hozták a régi hagyományt, hogy – miként jobbágyöseik – a házak falát kékre meszelik. Ilyenkor tavasz tájt mindig nagy sürgés-forgás támadt a meszeléssel. A háziaszszonyok kiürítették a meszet és festéket árusító közeli boltokat, a házak sorfala pedig úgy feszített a friss mázolásával, akár vadonatúj ruhába öltöztetett újoncok serege parancshirdetéskor.

Akadtt olyan ház is, ahonnan nemcsak a férfi járt dolgozni, de az asszony is pénzt keresett a varrodában vagy a dobozgyárban. Az ilyenek háza mindig az utolsók közt került a meszelőecset simítása alá...

Vasuékkal szemben a kalauzné csak nemrég fogott hozzá a festéshez. Hatalmas meszelőt nyomott alig tizenhét éves leánya kezébe, az meg kelletlenül rángatta a szerszámot fel-le. Pirosra gyúlt arcán látszott, hogy nem telik kedve a munkában, szívesebben menne moziba. Gyakran lábujjhegyre ágaskodott, hogy a meszelő fölérjen egész az ereszig, s ilyenkor megfeszült lábikráján az izom, kemény, hegyes melle csakhogy ki nem dőfte a régóta használaton kívül helyezett piros ruhácskát, amelyet most a meszelésre kotorászott elő valamelyik szekrény dohos mélyéből az anyja.

Vasu hosszasan elnézte a kinti sürgölődést, a megszokott képeket, amelyekben mégis órákig el tudott gyönyörködni.

Ágnes, ahogy a katona abbahagyta a köhögést, maga is fölemelkedett ültéből. A függönyt az asztalra tette, az ablak közelébe lépett, s ravaszkodva azt próbálta kipuhatolni, hogy vajon észrevett-e valamit az ura a katona merészségéből.

– Nekem is meszelnem kellene már – mondta gépiesen. – De nekem nincs rá időm. – Szavaiba, akarata ellenére, szemrehányás is vegyült: „Mert a te ápolásod rabol el tőlem minden percet.”

Hangja elfulladt a visszhangtalan csendben.

Látszólag unottan, szórakozottan figyelték az utca életét, a zsvajogva játszadozó gyermekeket és a séreánykedő kalauznét. De Vasunak úgy rémlett, mintha a barátja keze titokban, alig észrevehetően, az Ágnes dereka körül settenkedne. Könyökére támaszkodott, és szúrósan, mintegy megigézve figyelte a gyanús, rejtett mozdulatokat. Tévedett? Valér a zsebében kotorászott, a gyufát kereste, hogy rágyújtson. A csalódás megnyugtatta, örvendett, hogy nem kell gyanakodnia, s elpilledve roskadt vissza az ecetszagú párnák közé. De a következő pillanatban ismét gyanús nesz ért a füléhez, s ő hirtelen mozdulattal fordult újra feléjük.

Mozdulatlanul álltak.

Az utcakanyarban, a leeresztett sorompót megkerülve, az állomásfőnök mellé beosztott fiatal gyakornok tűnt fel. A kalauzné abban a pillanatban fölfedezte. Hirtelen támadt ijedelemmel szólt rá a lányára:

– Hagyjad a meszelést! Szaladj gyorsan!

A leány nem értette, s elcsodálkozott:

– De hát miért, mama?

– Tűnj el gyorsan! Be a házba!

A hajadon lábait hanyagul szétterpesztve nézte az anyját:

– Mi történt?

Nem volt ideje magyarázgatásra, az asszony erőszakkal tuszkolta befelé megrökönyödött leányát a kapun.

A jelenet mosolyt csalt az Ágnes arcára.

A kalauzné serényen tovább dolgozott, úgy tett, mintha nem is vette volna észre a gyakornokot. S alig biccentett a fejével, amikor a fiú, nagy hajlongások és „kezit csókolom”-ok közepette, a köszönés visszonzását lesve, elhaladt mellette. Nagy igyekezetében valahogy megbotlott egy kimeredő kőben. Megállt, és olyan szemmel meredt a kalauznéra, mintha a követ az lopta volna a lába elé. Lehajolt, és cipője orrát tapogatta, hogy nem pattant-e le róla a bőr. Egyre csak a kalauznéra sandított. Az persze nem figyelt oda, mint aki se hall, se lát a munkától. A gyakornok félszegen folytatta útját, s még ötven méterről is vissza-visszaesett.

Ágnes föl kacagott. A csengő nevetés valósággal megcsiklandozta a szoba komor, baljós nyugalmát. A beteg összerázkódott, rosszállólag megcsóválta a fejét, és szemrehányóan nézett a feleségére:

– Ágnes... Ej, ej, te Ágnes...

Ágnes szájához kapta a kezét, megijedt. Hiszen neki nem volna szabad nevetgélnie, az ő ura súlyos, nehéz beteg. Erősen bánta, hogy egy pillanatra, amikor elnézte a gyakornok kínoskodását, megfélemedezett magáról. Szegény ember! Szegény Ioan! Jaj, dehogyis akar fájdalmat okozni neki! Bűnbánóan hajolt le hozzá, s lehelete a beteg arcába csapott:

– Mit akarsz, kedves?

– Egy kis... Egy kis vizet...

Friss vizet hozott a csapból. A víz gyöngyözött a pohárban, ő meg átnyújtotta, és elnézte, hogy miként mozog az ura inas, sovány nyakán a kiálló ádámcsutka. Olyan lett a Ioan nyaka, mint a száraz szőlőinda. Mikor a beteg visszaadta az üres poharat, a kezük összeért. Vasu tenyerébe fogta a felesége ujjait, – hideg, borzongató, nedves tenyerébe. Mint a kígyó... Ágnes lúdbőrözött.

– Szép tavaszi idő van – sóhajtott mellettük a katona.

Aztán nem beszélt senki. A nap mind lejjebb csúszott, csaknem eltakarták a horizont szélén szelíd

vonalakban kirajzolódó dombok. Néhány pillanat, és elsüllyed...

Vasu fejében zavarosan forogtak, kavarogtak a gondok.

A halál nem magától jön – gondolta. – Annak is meg kell születnie, majd lassanként növekszik és hízik meg a húson. Vagy már meg is született? S elábrándozott azon, hogy az ő halála ősszel született. Nappal, ha egy-egy állomáson vesztegelt a teher-szerelvény, sokáig elhallgatta a sárgult kukoricatáblák zizegését. Éjszaka pedig – ó, azok a ködös, süket és vak őszi éjszakák! – átsüvöltött a szél a fékezőfülkén. Reggelenként hóharmat csillogott ezüstös szürkén a mezők felett, s hiába húzta be a fejét a szolgálati köpenyébe: vacogott, reszketett; átfáztak még a csontjai is. Pihenőnapjainak reggelén, amikor fölébredt az asszony melegen párolgó teste mellett, didergett, és forrónak érezte a homlokát. Alig volt annyi erő a lábaiban, hogy talpra álljon. Minden reggel újrakezdte a birkózást az ernyesztő gyöngeséggel, makacskodott, nem hagyta magát. S ilyen esesett, gyalázatosan szédülekeny állapotban még hetekig bejárt a munkahelyére, száguldozott a vonatokkal keresztül-kasul az országban, gunnyasztott a fékezőfülkében.

Aztán elmúlt öt hónapja már – egyik napon kénytelen volt kimaradni...

Hamarosan a fizetését is beszüntették, – fölmondtak.

Hogy azóta miből élnek? Meg sem meri kérdezni a feleségét. Csak azt látja, hogy az asszony hol szvettert köt, hol perzsaszőnyeget nyir, hol egy ócska függőnyt tataroz, akár a halászok a szakadozott hálót, mint most is. Olykor egy orvos látogat el hozzá.

Persze az is csak amolyan szüksézáví, mogorva, hivatalos ember. Hiába nézi az arcát, nem tudja leolvasni róla, hogy hány napot, esetleg hány hetet szánt még neki. Talán annyit se?...

De nem hasít már a szívébe olyan élesen, ha Valér olykor a szokottnál hosszabban szorítja meg az Ágnes

kezét. Azért még mindig rajtafeledkezve elnézi minden mozdulatukat. Figyeli őket. Azt is, amikor Valér az asszony fölé hajlik, mintha csak azért tenné, hogy a nyakszirtjére leheljen. Közben szakadatlan magán érzi a felesége szájalommal tele tekintetét, ahogy megáll betegágya mellett, és tehetetlenül szemléli őt.

Szegény asszony! Nem könnyű a keresztje...

Furcsa, következetlen érzések váltogatták egymást a szívében. Egyik percben a felesége keresztjére és kitartó hősiességére gondolt, meghatódott, s akkora gyöngédség igázta le, hogy már-már a könnye is kicsordult. Hogy utána nyomban föllángoljon a gyűlölete Ágnes és Valér iránt: olyan pusztító gyűlölet, hogy meg tudta volna fojtani őket. Vagy talán csak a katona egészséges, pirospozsgás arca lobbantotta föl a dühét?...

A szobába sűrű félhomály lopakodott. Későre járt, amikor az asszony végre letette a tűt a kezéből, a függőnyt elengedte, az meg leomlott öléből a földre. Megdörzsölte a szemét, s azt mondta:

– Na, ez is kész van, hál'istennek. Ideje is, mert sötétedik. Ha nem végeztem volna vele, holnapra kenyér se lenne a háznál. Hogy a mindenható pusztítaná el már a nyomorúságát! – lázadozott.

Kisvártatva hozzátette:

– Haza is kell vinnem még ma este. – S azzal rátaposott a függöny csipkeszélére, mintha csak bele-törülgetné a cipőjét.

A szavak fölriasztották Valért. Neki is eszébe ötölt nagy hirtelen, hogy hamarosan elfűjják a takarodót. Föllállt, kezébe vette a kétágú katonasapkát, forgatta, és nézte rajta a fényes gombokat.

– Nekem is mennem kell. Ha kések, többet nem enged ki az őrmester – mondta, de azért nem akaródzott elköszönni, csak állt egy helyben, s várakozott.

Az asszony fölnézett:

– Nem vár meg?

– Hát... – Valér zavarban volt. Az ágy felé sandított.

– Arrafelé visz az én utam is... – biztatta meg az asszony.

– Ami azt illeti. Khm-khm... – köhécselt Valér, és nem tudta, mit is mondjon.

A beteg megmozdult. A leereszkedő súlyos sötétben élesen hallszott az ágy reccsenése. Aztán megszólalt, és olyan könyörgő volt a hangja, hogy fájt.

– Ágnes...

– Tessék?

– El akarsz menni?

– Muszáj.

– S éppen most?

– Mielőtt bezárnák a boltokat. – Előbb még megcsuklott, megütötte a férfi hangjából kisiklótó fájdalom, aztán egyre határozottabbak lettek a válaszai: kemények, kegyetlenek.

A szavak árnyalata elárulta, hogy döntött. Nem lehetett visszatartani!

De későn van már – próbálkozott az ura, bár érezte, hogy hiába: a játszmát elvesztette.

– Éppen azért! Mielőtt bezár a pék!

– De... a kutyák... Tudod, hogy mennyi kutya van a környéken. Engem is mindig megtámadtak, amikor szolgálatba mentem vagy jöttem... Már elengedték a kutyákat... Meg a csiszlikek... Sok csiszlik lapul az utca sötétjében. Védtelen asszonyokra lesnek, tudhatod... – Lihegett, vergődött, reménytelenül reménykedett: már nem is az asszonyért. hanem az életéért. S ezt gondolta: ha elmegy, meghalok...

Szavai leperegtek a sötétség falán, s válasz nélkül foszlottak szét a csöndben. Az asszony hallgatott. Ő már döntött. Minek beszélni? És mit?

A beteg zihálva feltámaszkodott, szeme vészjóslóan kerekre tágult, s dermedten meredt a sűrű félhomályba. Még mindig szavak után kapkodott, most már megalázkodva, rimánkodva:

– Elmész majd reggel... Azt a függönyt úgysem teszik föl ma este... S reggel korán a kenyér is friss lesz a péknél...

– Könnyen beszélsz.

A férfi hangja könyörgött:

– Reggelig várhatsz... S én is, nézd, milyen gyöngén vagyok... Nézd... én is...

Ágnest a könyörgés megrémítette. Csak ne kezdjen sírni! Istenem, jaj, csak ne sírjon! Ideges lett és elszánt. Ezt be kell fejezni... Egyszer csak be kell fejezni!...

– Majd csak megleszel egy órácskára nélkülem. A függönyt ma estére ígértem. Ha nem vagyok pontos, nem kapok munkát. S akkor a te állad is felkopik!

A katona még mindig a sapkáját forgatta a kezében. Kicsit állt tétovázva, nem avatkozott bele a vitába, de érezte, minden ízében érzekelte a dráma feszültségét. Egy lépést tett az ajtó felé, bizonytalanul:

– Akkor hát én megyek – mondta.

De az asszony rászólt:

– Együtt megyünk! Egy pillanat, s már indulok is! Nem félek én a kutyáktól, sem a rossz emberektől! Az csak olyan képzelődés. – És az ovális tükör előtt a gazdagon fejére halmozódó szőke hajkazlat igazgatta. A tükör alig-alig verte vissza arcának körvonalait.

Odakünn, magasra emelt hosszú rúddal, a szomszéd ház elé érkezett a lámpagyújtogató. A Csalán utca is a város peremének ahhoz a részéhez tartozott, ahol még nem szerelték át villanyra az utcai világítást. A sárga fény sávokban lopózott be a Vasuék ablakán, és rőt színbe öltöztette a szoba belsejét. A falon árnyékok osontak, s groteszk figurák táncoltak a bútorokon...

A következő percben az asszony elszántan lépett ki az ajtón, s derekához szorította a régi újságpapírba burkolt csomagot; a katona pedig nehézkes léptekkel, kunkorodott orrú bakancsával durván fölriasztva a csöndet, kullogott utána.

A kilincs nem csukott jól, Valér se volt eléggé figyelmes, s az ajtó nyikorogva kitárult mögöttük. Imbolyogva táncoló gyöngye fény vetült a szobába, s kissé távolabbról, az utca túlsó oldaláról idelátszott az egyik ház szennyesen szétmosódó szürkés fala.

Valér az utcáról még egyszer hátralesett. Azt figyelte, vajon az ablakból ki lehet-e látni oda, ahol ők haladnak ketten, a lány tavaszi este egymáshoz sodró ölelésében. Elfelejtkezett bakancsa idétlen orráról, s olyan könnyűnek érezte a lépteit, mintha szállna. Karon akarta fogni az asszonyt, de aztán óvatosan visszatartotta magát: nem szabad kihívniuk a sorsot!

A szobában léghuzat keletkezett. Az ajtó mindegyre keservesen, elnyújtva felnyikordult. Vasu meg előbb mintha kábulatba zuhant volna: agyának faláról visszazapattantak a külső ingerek, elzsibbadt a feje, s nem tudott a körülötte terjengő világról: aztán magára eszmélt. Hallotta, hogy a légvonat nyikorgatja az ajtót és meg-meglebbenti a függönyt az arca mellett. A könnyű anyag puhán, alig észrevehetően simogatta, legyezgette tüzes homlokát.

Így estére mindig fokozódott a forrósága...

Az ajtónyílást nézte s azon át az utcának azt a darabkáját, mely idelátszott, s amelyen furcsa alakzatokat öltöttek a póznákra szerelt lámpák lassan hintázó fényei. Tömör árnyék feküdt néhol az úttészen. Sejtelmes és titokzatos volt minden. A kerítés rácsozata sűrű bordákat vetített a földre, s ezek az árnyak néha megmozdultak, nekilendültek, majd visszatértek, és kihívó, lassú táncot lejtettek a szemelőtt... Innen az ágyból nem lehetett megfejteni és megérteni őket. Csak a képzeletét csigázták fel, és a gondolatait ragadták magukkal. Imént egy alaktalan, tömzsi feketeséget vélt fölfedezni a kapu közelében. Merőn rászögezte a tekintetét, teljesen lekötötte a szemlélődés: ki tudja, meddig nézdelődhetik még ebben az árnyékvilágban? Ki tudja, megéri-e a következő tavaszt? A halál gondolata mélységes szomorúsággal ülepedett a szívére. Nem törődött már az asszonnyal...

S egyszer csak megmozdult a tömör fekete folt a kapu mellett, életre kelt, s ő tisztán látta: négy emberi kar bontakozott ki belőle, szétvált, osztódott. S két fejet is látott, meg egy szoknyát, mely kissé odébblibbent, s két hosszú, ellenkező irányba induló

emberi lábszárat. Vagy ismét csak a képzelete tré-
fálkozik vele?

A kapu csattanása riasztotta föl merengéséből.

Állkapcsa előrefeszült, foga megcsikordult, és ma-
radék erejét összeszedve, görcsösen megragadta az
ágy oldaldeszkáját. Tehetetlenségében beleharapott
a párnába. Ez volt az egyetlen, amit tehetett.

Később az asszony megbékélt, gyöngéd hangja té-
rítette magához:

– Jé, nyitva maradt az ajtó! És milyen huzat van
idebent! Na, éppen ez kell neked! Ó, ó, remélem,
nem takaróztál ki? Egyéb sem hiányzik, mint hogy
ráadásul felszedj magadnak egy náthát!

Vasu fölnyitotta a szemét, fáradtan, érdektelenül
s végtelen szomorúsággal. Ágnes villanyt gyújtott.

A beteg szeretett volna ráförmedni, de hiába eről-
ködött: szó nem hagyta el a torkát, csak valami
mély, állati hörgés szakadt föl a tüdejéből. Egy korty
vizet kívánt, hogy megnedvesítse kicserepezett aj-
kát. De nem kért.

Csak nyelt szárazon, nagyokat kortyintva, mintha
az élet poharának aljára leülepedett zavaros mara-
dékot hörpintgette volna utolsó erőfeszítéssel. Tisz-
tán hallotta a száguldó vonatdübörgést és a kerekek
csattogását. Bár a zaj nem kívülről hatolt a fülébe,
benne zakatolt, benne iramlott, robogott tova a sze-
relvény... Aha! Talán a nemzetközi gyors! De ab-
lakai mért nincsenek kivilágítva?... Aztán elhárító
mozdulatot tett a kezével, erőtlenül és csüggedten,
mert a mozdony két vörös lámpáját látta közeledni.
A piros karika egyre növekedett, tágult, már-már az
arcához ért, sötött, égetett, mint a napkorong, és...

...Ágnes a beteg férfi csuklóját fogta. A sápadt
kéz a beesett, sovány mellen feküdt, viaszsárgán,
szinte élettelenül. Az asszony érezte az ura lehele-
tének forróságát s a szikár, göcsös csontokat az ing
alatt. Alszik – gondolta, és nem jutott eszébe a
halál. Nem jutott eszébe semmi. Végtelen megnyug-
vás áradt szét benne, és – isten bocsássa meg neki
nem tudott szomorú lenni.

Kezét óvatosan elvette a férfi melléről, vigyázva, nehogy fölébressze. Aztán az ablakhoz lépett, elhúzta a függönyt, s kitárta az ablak két tábláját. Rákönyökölt a párkányra, és merengő szemekkel, hosszasan eltűnődve bámulta a poros utcát s a sötétben elmerülő házakat...

Csókfalva, 1935

ÁRKOK

I

Érthetetlen szorongások gyötörték Júliát hetek óta. Lassanként, homályosan, határozott körvonalak nélkül keltek életre benne. Aztán egyre sűrűsödtek, szorították szívét-mellét, ránehezedtek a hangulatára, és mélyről szakadó, kínos sóhajtásokra kényszerítették. Napról napra kínzóbbak lettek, elhatalmasodtak az élete fölött. Már odáig jutott, hogy félt önmagával szembenézni. Pedig gyakran állt meg a hozományba kapott ovális tükör előtt. Ilyenkor előbb kínosan össze kellett gyűjtenie akaraterejét és megacéloznia elhatározását. Hogy miért vonzotta őt annyira az aranyozott rokokó keretbe metszett tükör? Hát istenem! Egyszer azért állt meg ott, hogy illatos púderrel porozza be arcának kissé barnás bőrét, és végigsimítson a pamaccsal domború, nyílt homlokán, máskor égő festéket kent szét elhalványult, vékony metszésű ajkán. Egészen közel hajolt, s vigyázott rá, hogy a festék határvonalait gondosan megrajzolja. Valójában pedig önmaga előtt is titkolva, azt leste szorongva, hátha az elmúlt éjszaka folyamán jelt hagyott arcán az öregség. Kereste hajának magasan tornyosuló sűrűjében az őszülő szálakat. De nem talált egyet sem, hiszen mindössze huszónhét esztendő volt. Fiatalsága konokul ellenállt belső vívódásainak.

Az ura, a fiatal ügyvéd óvatosan öltözködött a másik szobában. Még a lélegzetét is visszafojtotta, Lábujjhegyen járt, és ijedten rezzent össze, ha lába

alatt megcsikordult a padló. Nem akarta fölébreszteni a feleségét. Nem is sejtette, hogy Júlia már a tükör előtt kenegeti magát.

Hétfő reggel van.

Korán kell nyitni az irodát. A parasztok már pity-mallatkor kirajzanak a mezőre, a falu hamar elnéptelenül: megkezdődött az aratás. Az ügyvédi irodát pedig a csendtől, az ürességtől fölveheti a bánat. Tizenötödik napja egyetlen lélek sem botlott be a küszöbön.

Persze Szalkay ügyvéd pillanatig sem képzelte, hogy a saját vélt igazukat csökönyös kitartással kereső parasztokat megszállta volna a bűnbánat az egymást marcangoló pereskedések miatt. Egyszerűen a sürgős mezei munka akadályozza őket az ügyvéddel való tárgyalásokban. Már több mint két hete senki sem kéri a tanácsát. Ha így megy, bizony fölkopik az álla. Szalkay áltatta magát s megnyugtatta: igen, a búza-földek, az aranyló kalászkok elcsábították az ő leendő ügyfeleit. Egyébre gondolni sem mert. Elhárította azokat a magyarázatokat, amelyek esetleg lesújtották volna. Épp olyan óvatosan kerülgette őket, mint kora reggel szobájában a bútorokat, nehogy hozzáérjen egy székhez, és fölriassza álmából Júliát.

Ha mélyen belenéz az életébe, kétségtelen, hogy csakis Júliáért van minden gondja és küszködése. Folyton arról álmodozik, hogy egy szép napon ismét életre kel az asszony szemének sarkában a nevetés, mely annyira csábító volt leánykorában; a nevetéstől megrándul majd finom metszésű, egyenes vonalú orra, s az roppant édes! Igen, a kacagása, amint csengve kibuggyan gyöngyfehér fogai közül... Azt szeretné, hogy ugyanúgy nevessen és turbékoljon, mint amikor a menyasszonya volt.

Hajaj! Régen volt az! Pedig mindössze alig egy-két esztendeje...

Igaz, Júlia nem volt elragadtatva a végső megoldásnak tűnő ötlettől, hogy falura költözzenek, és itt nyisson ügyvédi irodát az ura. Szalkay hiába kilincselte a különböző vállalatoknál egy jogtanácsosi állásért, zsebében diplomájával és doktori címével, hiába

menesztette egyre-másra a kérvényeket a pénzügyhöz meg az igazságügyhöz. Írásbeli kérvényeire nem is válaszoltak. Ha személyesen tárgyalt és kínálkozott, felelet helyett tagadólag rázták a fejüket azok, akikhez pártfogásért folyamodott. Olyan egyformák voltak a mozdulataik, mintha láthatatlan zsinóron rángatták volna az illetékes fejeket.

A mélabús gondolatok nehéz sóhajtásokat préseltek ki az ügyvéd melléből. Ki hitte volna, hogy ide kerüljenek, ebbe az esőben nyakig sáros, napsütésben bokáig poros, sivár faluba? Leendő apósa, a pénzügyi kistisztviselő, annak idején, kissé gömbölyded nevével együtt, csak az ügyvédi diplomát tekintette. A diploma olyan káprázatos fénnel ragyogott, hogy teljesen megvakította őket: nem látták tőle sem a jelent, sem a jövőt... Legalább járásbírósgot létesítenének ebben a faluban! A volt szenátor, Micu esperes úr nagyhangú ígéreteket tett a járásbírósglétrehozására; sajnos, akkor már a kormány bukása nyilvánvaló volt. Ha legközelebb a liberálisok kerülnek hatalomra, bizonyára lesz járásbírósg is. A volt szenátor fogadkozik, hogy egy liberális kormány esetén egyetlen nap alatt meglesz! Vagy ez is csak amolyan soha meg nem valósuló kortesígéret volna? Valószínű.

– Reménytelen – sóhajtotta, és a jövőbe vetett hitét köd és sötétség borította el. Semmi sem bizonyos a mai időkben. Csak a válság tünetei mindenfelé. Az emberek talpa alól csúszik kifelé a talaj Reng a föld. Semmi, semmi se bizonyos...

Bűnbánó orcával lesett be az ajtónyíláson, s megpillantotta a feleségét. Mozdulatlanul, elernyedve feküdt az ágyon. Alig lélegzett. Így csak az alszik, aki ébren van. De Szalkay nem is sejtette, hogy a felesége becsapja. Mindenféle közönséges gondolatok osontak át a fején. Hogy talán épp a cukorról meg a nullás lizstről álmodik Júlia, amiből tésztát fog sütni, hogy megkínálja Popáékat, ha vizitbe jönnek. Mióta Popa megsúgta a szándékát, s ő meg nagy titkolózva elkotyogta a feleségének, a fiatalasszonyt szüntelen ez a gondolat foglalkoztatja. De maga Szal-

kay sem gondol egyébre... Cukor! Liszt! Az ebéd meg a vacsora! Ó, ezek a napok, ezek a fekete rossz napok!

Júlia a halk neszezésre kilesett sötét szempillái közül. De csak annyira pattintotta föl a szemét, hogy nem is láthatta a férjét. Nem akarta, hogy észrevegye ébrenlétét, mert akkor ismét kezdődik a diskurzus a banális, unalmas hétköznapi dolgokról. Jaj istenem, ismét egy hétfő! Épp a hét első napja! A legsivárabb, a legnyomasztóbb az összes többi nap között. Irtózatos rágondolni, hogy még öt, illetve hat nap van hátra ebből a hétből. Mert a vasárnap is csak olyan. Vasárnap legjobb elsötétíteni a lakást, leengedni a halványkék csíkos rollókat, s aludni vég nélkül, barátkozni az örök sötétséggel...

Júlia meghalni, elmúlni szeretett volna, de valahogy úgy, hogy ő maga se vegye észre. Egyszer csak lehunyná a szemét, zibbadozna, álmodozna s örökre beleszédülne a megsemmisülésbe...

Szemhéjai közül csupán az ura árnyékát sejtette. Árnyék – gondolta –, valóban olyan, mintha csak árnyékként járkálna az életében. Éles napfényözön tört át a függöny résein: a nap már fent ragyogott az izzó égbolton. A reggeli tündöklés egyszerre fölvilanyozta a kízó érzések karjaiban vergődő asszonyt, és diadalmasan uralkodott el a szobán. Csak az az árnyék ne mozdulna ott szemben a derengő falon; az árnyék idegesítette Júliát. Az ura árnyéka.

Miért ezek a különös hangulatok s ez az ingerlékenység a férjével szemben? Olykor tüzetes vizsgálat alá vette magát, próbálta szétbontani a gondolatait s behatolni érzelmeinek kusza szövevényébe.

Azt nem mondhatta, hogy nem szereti ezt a férfit. Sőt!

Végre, amikor már az idegei pattanásig feszültek, és kővé merevedett végtagokkal feküdt az ágyban, eltűnt az árnyék is. Az ajtó alig hallható nessel csukódott be a távozó ügyvéd után.

Magára maradt, egyedül zavarosan örvénylő gondolataival.

A világ ébredezett, s mindenfelé hangok keltek életre; egy veszettül zümmögő légy beszorult a két ablaktábla közé. Szemhéjai könnyedén szét pattantak, egész lényét friss, üde éberség szállta meg, s a lélegzése is megélenkült, szabályos ütemre váltott. Nagyon jó, nagyon kellemes így ébren, mozdulatlanul, ólomnehéz izmokkal feküdni, ernyedten nyújtózni: A lábai fáradtak. Annyi erő sincs bennük, hogy térdben meghajlíthatná. Nem, nem akar mozdulni. Keze renyhén, elnyújtva feküdt a paplanon, alélt ujjakkal.

Későn aludt el az éjszaka. Megszámolta a puhán zengő óra három ütését, hallotta a kakasok rekedt, vidám felelgetését egymásnak. Sokat forgolódott, egyszer az alsó lepedőt is meg kellett igazítania, mert reácsavarodott nedves testére. Pokolian forró volt a nyári éjszaka. Alig kapott levegőt.

Ezen az éjszakán ismét elhatározta (de most már visszavonhatatlanul és végérvényesen!), hogy véget vet az életének. Hiszen csak úgy él itt, akár egy tetszhalott. Senki a közelében egy hozzávaló barátnő. Nincs kivel megosztania a gondolatait, a szorongásait, nincs akit kézenfognia és bevezetni a saját érdeklődésének körébe. Sehol egy férfi, akinek kellemes hangján eltűnődhetne, akinek behunytt szemmel hallgathatná a szavait. A pap iszákos, egyre csak azon jár az esze, hogy hol lehetne egy pohárka toroköblítőt potyázni, s amellet sértően hangos minden szava. A tanító egy szerencsétlen flótás. Már is három gyermeke van, a térde meg kikíváncozik a nadrágból. A tanítóné folyton arra panaszkodik, hogy nem győzi a foltozást férjére és három neveletlen gyermekére.

Hát ezt az életet, ezt a vad, vegetatív környezetet nem bírja tovább! Keményen, összeszorított fogakkal határozta el, hogy eldobja magától az életet. S lám, most ismét fölédred, magához tér, eszmélkedik, kekre nyílnak barna, szomorú szemei, és agyára bőségesen tolulnak a gondolatok, amelyek sok-sok hajszálgyökérrel kapaszkodnak a mindennapokba, s elevenséget, fürgeséget lopnak a lelkébe.

Hallotta, hogy halk berregéssel gépkocsi osont el az ablak alatt. Bizonyára Popáék, az új körorvosék

száguldoznak. De ilyen korán? Hány óra lehet? Az autó morgása hamar belefűlladt az utca csöndjébe. Júlia megmozdult az ágyban, tápázkodott. Már bánta, hogy imént, amikor a berregéstől megzörrent az ablakűveg, nem pattant ki az ágyból. Bizonyosra vette, hogy Popa doktor űlt az autóban, s ott tűndökölt mellette a felesége is, az irigylésre méltó Málcsika, a kis aranyszőke bestia. A paptól, a tanítónétól és a szabadszájú, nyírott bajuszú jegyzőtől mindig így hallotta emlegetni a kőrorvos feleségét: „A kis aranyszőke bestia.” De hát csakugyan olyan démoni lenne? Sohasem látta, s nagyon kíváncsi volt rá, a Málcsikára, akiről azt pletykálta a tanítóné, hogy színésznői pályáról „ragadta el” az ura, mintegy „kitépve” a biztos zűllés hínárjából. Azt is tudták már róla, hogy az apja tekintélyes birtokot mondhat magáénak odatűl a Maros mentén, ahol fekete és zsiros a föld...

Mindennap újabb részletekkel gyarapodott a falusi intelligencia ismerete a Málcsika múltját, családi és anyagi körűlményeit illetően. A pap hozta hírűl egyik kőri gyűlésről, hogy a Málcsika apja nem más, mint az a bizonyos Kendői András földbirtokos, akinek sikerűlt csonkítatlan vagyonnal megűsznia a háború utáni kisajátításokat. Hogyan történhetett? Kiderűlt holmi homályos mendemondákából, hogy épp a fiatal kőrorvos befolyásos apjának a segítségével, aki legutóbb részvényeket is vásárolt a közeli fűrdőtelepen. Ebből aztán az is nyilvánvalóvá vált – s ezt épp Szalkay ügyvéd űr okoskodta ki –, hogy a Popa doktor papája befolyásos tagja lehet a nemzeti parasztpártnak, amelynek vezérkara rávetette magát a szőban forgó fűrdő részvényeire. Persze, a földmentés régen volt, hosszú esztendőkkel ennekelőtte. Akkor a jelenlegi kőrorvos még valahol az iskolapadban koptatta a nadrágja fenekét. űgy látszik azonban, a két család barátsága azóta is mélyűlt, míg végűl a fűlserdűlt fiatalok egybekelésével őrokra megpecsételődött. Állítólag a gépkocsit nászajándékba kapták volna épp a megmentett fűldek jővedelméből. De hát sokat beszélnek az emberek! Többek közt azt is,

hogy a körorvosék mindössze csak néhány hónapot, akarnak eltölteni ebben a tökéletes magányban. Talán Kolozsvárt a klinikákon vagy valamely magán-szanatóriumban már várja is a fiatal orvost egy jól körülbástyázott állás. Amellett magánrendelőt is nyit, s hamarosan kialakul a pacientúrája. Persze a jobb körökből... Ki is képzelhetné, hogy a szőke hajú Málcsika hajlandó megragadni ebben az undok faluban egy koszos körorvosi állásért?!

Júlia arra gondolt, hogy leánykorában voltak bizarr hangulatú pillanatai, amikor ő is falura, csöndre, magányra vágyakozott. De amikor a „leromlott gazdasági viszonyok” idekényszerítették őt férjestől, egyszerre megrettent. Halál ez, kész temető. Zsúrok, barátnők, hegyes sarkú cipőkben röpködő leányok, kártyázó férfiak és könnyedén hajlongó fiúk nélkül. Mozi nélkül. Színház nélkül. Nem azért, mintha valami szorgalmas színházlátogató lett volna városon. De itt rá kellett eszmélnie a színpadi díszletek hiányára, a kegyetlen valóságra. És a férje? Ó, istenem, őt is mennyire másnak képzelte el!

Szalkay ügyvéd alig billent át a harmincadik esztendő határsövényén, de szeme sarkában máris sűrűn jelentkeztek a szarkalábak. Amellett furcsa szokásokat vett föl. Állandóan alá s föl sétálgat a szobában, hátratett kezekkel, és nagyokat hallgat. Sokszor úgy viselkedik, mintha nem is volna neki felesége, vagy mintha a feleség annyira elhanyagolható senki lenne, hogy társalogni sem kötelező vele. Bár talán jobb is, ha nem szól. Ha kinyitja a száját, mindig a holnap ebéden meg a vacsorán töpreng, hogy honnan a „fészkes fenéből” teremtsen elő ismét azt a húsz-harminc lejt. Napok, sőt hetek telnek el, hogy senki sem botlik be az irodába. Ha pedig sikerül valakit rábeszélni a peres eljárás megindítására, szörnyű nehéz behajtani az illetőn az aprópénzt. Máskor azért morfondíroz félhangosan, hogy le kellett mondania az újság előfizetéséről is. Azaz nem önként vált el megszokott lapjától: a kiadóhivatal, többszöri előfizetési fölszólítás kézbesítése után, beszüntette a lap küldését.

Egész életüket a húsz-harminc lejek fölötti tépelődés meg az újságok miatti méltatlankodás tölti ki. Már menekül az ura elől, hogy ne hallja. S ha eszébe jut, mi mindent ígérgetett neki ez a férfi, amíg a menyasszonya volt, előnti a harag. Becsapottnak érzi magát. Menekülni pedig nem bír. Nincs számára ki felé vezető út. Haza, a szülői házhoz nem költözhet, ott is csak a szegénység, a sopánkodás, a töprengés várná, a kevés fizetés beosztása, szaladgálás apró kölcsönökért, az anyja sírása, az apja riadt, merev tekintete, amellyel szemrebbenés nélkül, hosszú percekig képes nézni egy szög feketén kirajzolódó fejét a falon.

Nincs más választása, csakis a halál...

A nyári napon barnára süttetett lábát tétovázva lógatta le az ágyból, majd lelépett a szőnyegre, s fáradt, unott mozdulattal a közeli széken csüngő pongyolája alá nyúlt. Mielőtt belebújt volna, meggondolta: ma nem veszi föl a diszkrét virágokkal tele szőtt pongyolát, hanem kimossa. Bizonyos, hogy ezen a héten levizitelnek a körorvosék. Márpedig ha délelőtt állítanak be, neki ezt a pongyolát kell magára öltenie. Bizony, látszik rajta, hogy nem mostanában vásárolták, – vagy csak túlságosan megszokta volna, s azért tűnik kopottnak az ő szemében? Városról hozta magával, ettől is szeretne már megválni, másikat vásárolni, de az urának említeni sem meri. „Minek pongyola ide falura? Ugyan már!” – legyintene bosszúsán a kezével. De ha lefüggönyözik az ablakokat, és sűrű félhomályt varázsolnak a szobába, akkor nem tűnik fel majd a pongyola viseltessége. És ha délután jönnek? Még jó, hogy ezekkel az apróságokkal ideig-óráig eltereli a figyelmét a fejében rajzó napi gondoktól... Ha délutánra tervezik Popáék a vizitet, akkor azt az újdivatú vászonruhát ölti majd magára, amit júniusban csináltatott. A faluban föllelhető egyetlen varrónőt napokig szekírozta a bal vállal, mert úgy találta, hogy az nem simul eléggé a vállsontjához. A ruha az ő ízlése szerint készült, ő választotta a varrónő egyik városi rokonától kölcsönként divatlapból (hajlandó volt külön megfizetni a

divatlap kiküldésének portóját), s ő maga dirigálta a szabást, a próbákat. A varrónőnek végül már reszketett a gombostű az ujjai közt. Azt a ruhát a papné is megdicsérte. A tanítóné pedig egyenesen el volt ragadtatva tőle. Még most is elégtétel tölti el, és halványan elmosolyodik magában, ha visszagondol a tanítóné hervatag orcájára, az elképedésre, amikor megpillantotta a kész remeket:

– Igazi városi nő vagy te, Júliám! Én nem mernék fölvenni ebben a faluban egy ilyen ruhát. Az emberek megfordulnának utánam, és nevetnének rajtam, hogy miféle maskarát csináltam magamból. De neked nagyon jó áll. – És élve a kínálkozó alkalmalmmal, végigtapogatta Júlia törékeny testét, s kiugró, hegyes mellecskéjét is megérintette. – Milyen nagyszerűen érvényesül benne a formád!

A maskara szóra fölszisszent. Gyilkos nyelve van annak a háрпиának! Még a dicséretét is úgy mondja, hogy szíven szúrja vele az embert. Igazi faragatlan, primitív lélek!

– Ja, egy tanítónénak vigyáznia kell, ő a falutól függ. Bizony. De én nem függök senkitől! Én nem vagyok cselédje senkinek! – tromfolt vissza.

Elmosolyodott, ha erre a jelenetre gondolt. Hegyesre vágott körmét a fogai közé illesztette (gyermekkori szokása volt ez), s máris azon tanakodott magában, hogy milyen ruhában fogja visszaadni, férje oldalán, a körorvosék vizitjét. E pillanatban igazán megoldhatatlan problémának tűnt! De addigra talán kerül az ura kezébe valami nagyobb összeget jelentő per. Ó, egész biztosan így lesz, hiszen még mindig úgy volt, hogy utolsó pillanatban szépen megoldódtak a dolgok. Legfennebb pár napig húzni-halasztani fogják a vizit visszaadását. (Az ura nagyon elfoglalt ember. Nagy forgalom van az irodájában – ezt fogja mondani Popáéknak.) És az urának nem engedi meg, hogy addig fölhúzza a lakkcipőjét, amelynek amúgy is töredezik már a bőre a kapni mellett. De így jó a cipő, így hanyag eleganciát mutat...

Váratlan változást idéztek elő kedélyállapotában ezek a jelentéktelen töprengések. Nyelve nyugtalanul tapogatott a fogai közt, a szájpadrólását csiklandozta, s egyre határozottabban egy régi-régi melódia zsongott a fülében. A következő percben aztán tovatűnt a könnyed hangulat. Ismét borús, életunt lett. Ha legalább egy zongora volna a házuknál! De az be sem férne a kicsire szabott szobákba. Körülnézett. A sarokban a vaskos antik szekrény, amelyet az anyja garnitúrájából emeltek ki, egészen betölti a helyet. Mégis lehetetlen állapot, hogy három szobában ne legyen hely egy vacak zongora számára! Hát így néz ki ez a nyomorult falu, a maga szűkre méretezett épületeivel!

Később a szomszédék tízesztendős leánykáját kiáltozta át magához, és meghagyta neki:

– Szaladj el az irodába az ügyvéd úrhoz, és kérj tőle tizenöt lejt. Megértetted? És mondd meg a doktor úrnak, azt üzenem, hogy idejében jöjjön haza ebédelni. Érted?

A leányka készségesen bólintott, és arcán öröm fénylett, hogy szívességet tehet a szép és titokzatos városi asszonynak, aki úgy jár-kei a falu életében, mint valami csodálatos tünemény.

Az persze sohasem jutott eszébe Júliának, hogy egy olcsó fejkendővel vagy néhány szem cukorkával honorálja a leányka fáradozásait...

2

Kínzó súlyként nehezedett az életére minden egyes nap. Úgy fogta körül a tétlenség, mint penészes börtön évszázados, rideg falai. Egyik szobasarokban az ura könyvesszekrénye pöffeszkedett. Csupa kopott, antikváriumokban összevásárolt régi jogi szakkönyvek, szorosan egymáshoz préselődve. Valamikor sokat forgathatták a könyvek lapjait, hogy ennyire elnyüvödtek. De az ő férje soha ki nem nyitja egyiket sem. Nem emlékszik, hogy Szalkay ügyvédi gyakorlata során valaha is e könyvek valamelyikéhez folya-

modott volna útbaigazításért. Talán idejüket is múlták. Júlia teljesen fölöslegeseznek találta őket, csak arra jók, hogy magukba szívják a port, és dohot leheljenek a szoba levegőjébe. Pedig egyébként szerette a könyveket, az irodalmat, az izgalmas olvasmányokat. A papéknál kallódó néhány kötet tulipános kötésű Jókai-regényt már régen kiolvasta, azokat is, amelyeket régebről ismert. De unta Jókait. Nem mondott semmit neki, mert ő a betűkből, a halott sorok fekete barázdáiból egy titokzatos hangot szeretett volna hallani, mely feleletet adna élete egyre kínzóbb kérdéseire. A szabad, meglepetésekkel teli élet levegőjét szeretné magába szívni a könyvek lapjairól. Ebben a faluban sehol egy valamirevaló olvasmány. Néha fölzendült emlékezetében egy-egy verssor. Baudelaire-t eredetiben olvasta az érettségi vizsgája idején, mintegy kábítószernek az izgalmak ellen. Süldőleánya korában Ady lepte meg. Emlékek, amelyek elmaradtak tőle. Sehol ezen a vidéken a könyvespolcok köteteinek gyér sorából ki nem lehet halászni egy modern gondolatot, egy egyéniségéhez illő hangulatot... Beethoven és Mozart akkordjait is elfeledte már az ujjá. Ó, hogy kívánja néha a hangszert! Ha egy délután sorra játszhatná azokat a kottákat, amelyeket az apja egyik barátjánál, a banktisztviselő Pista bácsinál az egyik állványon rendetlen halomban őriztek! Szörnyű hely ez a falu, görbe, de hosszan kanyargó utcáival, sunyin pislogó házaival. Hát erre való egy asszony élete, hogy itt kallódjon el? Erre való az ő fiatalsága? Itt van a végső partja a leányévek álmainak?

Néha nagy magányosságában hosszasan elnézte az ura falon függő nagyított fényképét. Meg kell adni, a fényképészeti műhely, ahol készült, kített magáért: akkorára méretezte, hogy szinte megközelíti az életnagyságot, persze csak mellig. Még joghallgató korában készült, amikor Szalkay mindent ígérgető szerelmes diák volt, hízogó és kissé követelőzve simuló. Arca szinte semmit sem változott azóta. Legfennebb a nyakkendőkötésre nem fordít most már akkora gondot, és azt a batikolt zsebkendőt nem biggyeszi

ki a mellzsebébe, amelyet Júliától kapott annak idején. És mégis mennyire más ez az arc mostanában: szinte idegen. Megszokta már? Unja. Pedig szereti, biztosan tudja, hogy szereti, s mégis borzad a gondolattól, hogy a leánykorában szövögetett káprázatos álmokból semmi sem maradt neki, csupán ez a közömbös arc. De ez egészen az övé, fenntartás nélkül! Szorosan összefonják életüket a falusi gondok, nyugólódések, unalmak. Néha menekülni szeretne ettől az arctól, de tudja, hogy lehetetlen. Úgy tűnik mostanában, ha a képre téved a tekintete, hogy valamikor nem ilyennek képzelte el. De maga sem tudja, hogy milyenek...

Azt sem bírta megérteni, miért késik sokszor az ura, amikor ebédelni kell. Hiszen egyre panaszkodik, hogy semmi forgalom az irodában, kong a helyiség az ürességtől. Mégis késik. Ma is elmúlt már két óra, amikor beállított. S alig nyelte le az utolsó falatot, sietett el otthonról. Júliának az volt a gyanúja, hogy az ura menekül előle. S ez újabb kétségbeesést riasztott föl benne.

Késő délután beállított a szomszédasszony, az, akinek a leánykáját küldözgetni szokta szerteszét a faluba, az ügyvédi irodába, a boltba, a mészárosához. Az asszony a kerítésen mászott át, ahol már egész ösvényt taposott magának. Egyszer csak megáll a nyitott ajtóban, a küszöbön, s azt mondja:

– Az uram az aratókkal van, s hazaszalasztotta a nagyobbik gyermeket, hogy korán legyen kész a vacsora. Naphaladatra végeznek – tette hozzá, és hátrapillantott, mintegy lesve, hogy mennyire van a napkorong a hegyek peremétől. – Egy tálat instálnék. Hamar visszahozom – gürüzdölt a torkán.

A hangja közömbös volt, színtelen és fakó, Júlia mégis valami különös rezdülést érzett benne. Mélyen belegémselt a szomszédasszony arcába. Széles csontú, tatáros parasztarc volt, semmi szokatlan rajta, sötét szemekkel, néhány ráncsal a szemek sarka körül. Kerülgeti már a vénség. Hiszen a fia, akiről azt mondja, hogy hazaküldte a gazda az aratóból, az ötödiket végezte az iskolában. Az asszony nyilván sok-

kal idősebb nála, Júliánál – latolgatta. Lám, mennyire érett, fonnyatag! Viszont két gyermeke van, s nagyocskák, közel a kamaszkorhoz...

Gyermek! – szűrte beléje a gondolat. Nekik nincsen gyermekük! Rágondolni is félelmetes, mennyi gondot, bajt jelentene a gyermek: öltöztetni kellene, etetni, taníttatni; irtózatossá pénzbe kerülne! Mert az ő gyermeküket társadalmi helyzetének megfelelően kellene nevelni. Érdekes, sem ő, sem az ura soha nem beszéltek erről. Igaz, mindketten jól tudják, hogy a gyermekáldástól tartózkodniuk kell.

– Hány éves már a fiúk, Veronika? – kérdezte.

Halkan beszélt, az örökös csend, a magány elszoktatta a hangos szavaktól.

– Ó, ne is tessék kérdezni! Milyen gyorsan telik az idő! Csak most volt, hogy született. Hóolvadáskor múlt tizenegy esztendeje. Úgy emlékszem rá, mintha tegnap lett volna. Akkor még nem volt bába a faluban, nagy volt a felfordulás, a falu teli volt katonákkal. Éjszakánként lövöldöztek, a nép nem mert kibújni az utcára, ahogy lesuvadt a nap...

Júlia képtelen volt elképzelni, hogy ebben a faluban fölfordulás is lehetett, zajos élet. S arra gondolt, ha katonák állomásoztak a községben, akkor bizonyára tisztek is voltak velük, német, magyar vagy román tisztek. Mindegy. De élet volt! Izgalom. Nem ilyen posványos hétköznapok...

– A gyermeknek már hasznát lehet venni a gazdaságban – lamentálta a szomszédasszony. – Jaj, mennyi baj volt vele, amíg ekkorára cseperedett! Azt csak én tudom, aki neveltem! Mit tud a férfi a gyermekről? Semmit! Ki mossa szüntelen a pelenkákat? Ki főzi meg az ételit és fűjja, nehogy megégesse a csöppség a száját? Az anyja! Mindent az anya csinál, kérem. Nagy nyűg egy gyermek. S nekünk még egy lett aztán, a leányka. Az a fiú olyan egy betyár, hogy mire félrenézek, máris hült helye támad. Olyan az, kérem, akár az eleven tűz. Nem is tudok parancsolni neki. Az anya sohasem bír parancsolni a fiúgyermeknek. Csakis az apja.

A szomszédasszony várta, hogy megmozduljon a nagysága, és elővegye a tálat. De Júlia lábai mintha gyökeret vertek volna.

– Jaj, menjek már, mert mindjárt itthon lesznek az aratók! – célzott Veronika.

Júlia erre se mozdult. A másik meghökkent. Talán nem akarja kölcsönadni a tálat!? Ki tudja, az ilyen idegen, szeszélyes városi nőszemélytől az is kitelik. Talán félti?

– Vigyázok rá, mint a két szememre...

Júlia észbekapott, kisietett a konyhába, és a tállal tért vissza.

– Reggel visszahozom, és vigyázok rá, ne tessék félni...

Megfordult, hogy menjen.

De Júlia utána szólt:

– Veronika!

– Tessék?

– Ne siessen...

Hű, egyéb sem kell, mint hogy visszatartsa a nagysága!

– Úgy sietek... Mert, tetszik tudni, az aratók... Az uram...

Júlia megrémült: ha eltávozik az asszony, reászakad ismét a csend.

Szinte könnyögött neki:

– Jöjjön bennebb. Üljön le, na, egy percre. Ne vigye el az álmomat.

Veronika, mint a fogóba került egér: riadtan, menekülést keresve nézegetett szét. Nem volt mit tenni, kénytelen-kelletlen visszatért.

A hosszúkás porcelántálat melléhez szorítva, pajzs-ként tartotta maga elé. Nagyon türelmetlen volt, és nem mutathatta.

– De az uram... Ha nem lesz kész a vacsora az aratóknak...

– Kérdezni akarok valamit – mondta az ügyvédné

Zavarban volt. Maga sem tudta, mit akar ezzel a Veronikával. Miért tartotta vissza? Mit kérdezzen tőle? S hirtelen szaladt ki a száján:

– Hány éves maga, Veronika?
– Ó, ne is tessék kérdezni! Olyan hamar megvé-
nül az ember!

- Nana. Hiszen még fiatal...
- Ó, már régen elmúltam harminc!
- Régen? – kémelelt hosszasan az arcába.
- Idén már a harminchármat töltöm...

Júlia elnémult. Hiszen ő legalább negyvennek képzelte. Hamar öregszenek az ilyen barna, száraz bőrű asszonyok. Az élet megtapossa őket. Minden nap megannyi szeges bakancs, mely az orcájukra tipor. De ezt mégsem hitte volna, hogy csak harminckettő...

Az asszony gyanút fogott. Sunyin lesett ki szélesen kiugró arccsontjai közül:

- De miért tetszik kérdezni?
- Csak... És boldog maga?

Milyen bolond kérdés! Júlia elpirult. Miért faggatja ilyen dolgokról ezt a csupa csont, ösztövért parasztasszonyt? Lesütötte a szemét.

Veronika széles, sápadt ajka szétnyílt. Hogy boldog-e ő? Mit feleljen? Mit akar tőle a nagysága? Ő sohasem elmélkedett ilyen kérdések fölött. Tátotta a száját, és nézett, hogy majd kiesett a szeme, a tálat is elfelejtette, s szinte kiejtette a kezéből.

Nem válaszolt.

Júlia kiségitette:

- Úgy értem, hogy szereti-e maga az urát?
- Az uramat? Ó, tessék hagyni! – legyintett az egyik kezével.
- Vagy már nem izgatják ilyen kérdések?

Veronika erőtlen zúgolódással öntötte maga elé a szavakat:

– Szerettem eléggé! Hogy az Isten szakította volna ki gyökerestől a szívemet, amikor beléháborodtam! Bár ne szerettem volna!

Az ügyvédné meghökkent. Valami titkot sejtett a szavak mögött.

- Miért? Olyan rossz ember a maga ura?
- Azt, hogy rossz, éppen nem lehet mondani.
- Rosszul bánik magával?

– Hogy rosszul-e? Na, arra nekem nem lehet panaszom!

– Üti-veri?

– Na, még csak az kéne! Úgy faképnél hagynám, hogy...

– Vagy más asszonyok után járkál?

– Az? Kitörném a lábát! Csak próbálná meg!

– Hát akkor?

– Nem mondhatok semmi rosszat róla. Nekem igazán nem lehet panaszom az uramra. Legfennebb olyankor, ha parancsolgatni kezd. De hát milyen a férfi? Tetszik tudni.

Júlia megfogta az asszony vállát, s föl kacagott:

– S azért nem szereti? Mert parancsolgat?

– Ha olyan anyámasszony katonája volna, akit ide-oda lehet lökdösni, egy napig sem élnék vele egy fedél alatt! Tetszik tudni, az úgy van, hogy már régóta együtt élünk, együtt kínlódunk-vesződünk. Már két gyermekünk van. S azok is nődögélnek. Mit csináljon az ember?

Közömbösen vonogatta a vállát.

– A gyermekeit biztosan nagyon szereti. Nagyon helyes a kislánya.

Veronikából áradt a panasz. De a hangja olyan közönségesen csengett, hogy semmit sem volt képes megrezdíteni a Júlia szívében. A gyermekeiről is megvolt a véleménye, ellentétben azokkal az anyákkal, akik csak dicsérni tudják saját szülötteiket, s a világ legtökéletesebb lényeinek tartják azokat.

– Olyan rakoncátlan semmirevalók azok, kérem, hogy minap is eltörtem a leányka hátán a fakanalat. Sokszor úgy felbosszantanak, hogy azt hiszem, mint-járt tűzre rakom őket! Mert azoknak hiába mondja az ember szép szóval, hogy: „Te, ne menj fürödni egyedül, mert mély a víz és belényivadsz!” Azoknak mind beszélhet! Megeszik az életemet!

– De mégis szereti őket.

A másik rácsodálkozott:

– Hát hogyan szeretném? Sze az én gyermekeim.

– S van-é sok gondjuk maguknak, Veronika?

Mintha nem értené, mire céloz a nagysága:

- Gondunk?
- Anyagi gondjuk, úgy értem.
- Ó, arról jobb nem is beszélni...
- Olyan nehéz az életük?

– Hát tessék elgondolni, az uram rokonsága ismét bécsapott minket az aratással. Mind ígérgették, hogy segíteni fognak, de utolsó percben kiderült, hogy nekik is épp most érett sarló alá a búzájuk. Nekünk pedig napszamosokat kellett fogadni, ha nem akarjuk, hogy kiperegjen a drága szem. Mert minden szem búzáért kár! Széna sem termett az idén, nem tudnak az állatok kitelelni vele. Tavasz felé venni kell, s annak nagy lesz az ára! Eső is kéne. Ha nem esik még néhány napig, a törökbúza... Jaj, istenem! – sóhajtotta. – Ha pedig esik, az aratást derékba kapja, a búza kicikázik, a szem elpereg... Nahát... Pedig mennyit dolgoztunk, kínlódtunk!

Darálta volna vég nélkül a sirámaint, ha Júlia újra közbe nem szúrja a makacsul visszatérő kérdést:

- De boldog maga, Veronika? Ezt mondja meg!

Mit akarhat a nagysága? Mit mind faggatja? Veronika elnémult, mintha a kérdés fölött tűnődne. Nagy barna szemével merőn nézte a padlót, a szálkás deszkából fenyegetőleg kidudorodó bogot. Pillanatnyi csend szakadt közjük. Aztán Veronika észbe kapott, és ismét rándított egyet a vállán:

– Mit tudom én! Élünk. Sok a baj, s kevés az öröm. Így van ez mindenütt. De én azt mondom, hogy az élet rövid, az ember keveset él, s azt használja ki, ahogy lehet.

Júlia megdöbbsent az okoskodás egyszerűségén. Világos, helyén való Veronika minden szava, de anynyira idegen számára, hogy szinte föl sem bírja fogni a felszínes bölcsességet.

– Jaj, siessék! – perdült meg az asszony magához eszmélve. – Ellátja az uram a bajomat, ha nem lesz kész a vacsora! Kezít csókolom, naccsága. Fussak. A tálat aztán visszahozom!

A rövid párbeszéd, a szomszédasszony szelessége, a szenvedély nélkül, egyszerűen elkoppanó szavak fölizgatták, a hirtelen távozás pedig egyenesen szé-

dületbe taszította. Ottmaradt egyedül, elhagyatottan vívódásaival. A következő percben már arra sem emlékezett, hogy egyáltalán visszaköszönt-e a távozonak. Mereven, sóbálványként állott, révedező tekintettel. Körülötte szívet szorongató sivár nyugalom. Az utolsó fénysávok is lepattantak az ablak üvegéről, közeleg az este. Mindjárt haza kell érkeznie az urának. Hiába próbálta mozdítani a lábát: nem, ő nem képes átlépni az árkot, amely elválasztja a másik asszonytól, Veronikától, aki hóna alá csapva a törékeny porcelántálat, elszárgult az imént. Futott, nehogy végül megdöngesse az ura a vacsora miatt. Sok-sok árok választja el a kétféle asszonyi életet. Minden gyermek egy árok. Minden nap, a napnak minden perce egy-egy mély szakadék. „Az ember keveset él, s azt használja ki, ahogy lehet.” Ezen az egyszerű, fakó mondaton sokáig eltűnődött. De az értelmét nem lelte. Hogyan használja ki? Már fizikailag is érezte maga előtt a szakadék mélységét: az árok sötét vonzással, feneketlenül tárulkozott előtte. Megszédült. Kezét homlokához emelte, szemét lehunyta, sóhajtott, és átvánszorgott a konyhából a szobába.

3

Csütörtök este kettesben ültek az asztal mellett. A vacsora maradványai szanaszét heverték. Csak nemrég gyújtottak lámpát. Későn sötétedik, a napok ez idő tájt a leghosszabbak. A lámpa fényétől, ha kitekintett a szem az udvarra, lilássá mélyült az este. A fehér abroszon otthonosan mászkáló legyek versenyeztek egy-egy kenyérmorzsáért. A nyitott ablakon át a forró nyári est lehelete száraz illatokat sodort be, és rázendített egy tücsök.

Júlia hosszasan eltűnődött az ura arcának férfiasodó szögelleitein. Titokban nézte, csak rálopta olykor a tekintetét, s ottfelejtette. Nem akarta, hogy férje, aki a fogát piszkálta szórakozottan, és szinte perzselte tekintetével az abroszt, észrevegye. Júlia

nézte a férfi arcát, és meg nem született gyermekeikre gondolt. Szabadon, gátlás nélkül csapongott a képzelete. Milyen jó, hogy nem tudnak olvasni a koponyák mögött! Pistuka, aki az apja nevét viselte volna, biztosan pontos hasonmása lenne az ügyvédnek. Hány éves is lehetne? Ha leánya született volna, Gyöngyinek hívnák. Ez volt a Júlia kedvenc női neve. A saját nevét ki nem állhatta, úgy hurcolta magával, mint terhes kölöncöt. Vajon a leánya is olyan szomorú, ábrándozó, életunt lenne, mint ő? Nem, nem! Az ő leánya vidám és mosolygó lett volna! Eddig már csúszkálhatna a szőnyegeken, s összekoszolná az utálatos jogi szakkönyveket, amelyek úgy árasztják magukból a sivár nagyképűséget, mint a dohot. Beljük túrna kis kezeivel, és összetépné a lapjukat. Közben nagyokat kacagna. Ó, milyen boldogság! S miközben Júlia a könyvszekrény felé pillantott, melle megbizserdült, lélegzése is szaggatott lett. A visszafojtott sóhajtástól megharmatosodott a szeme. E pillanatban vad gyűlölet támadt benne az előtte kérdőjelként gubbasztó férfi iránt. De ugyanakkor félt is tőle, szeretett volna elbújni előle, menekülni, mint ezeridegentől.

Az ügyvéd mintha megérezte volna a felesége lelkének zűrzavarát: ránézett váratlanul. S hirtelen, minden bevezetés nélkül, egyszerre beszélni kezdett:

– Tudja, szívem, ez mégis borzasztó! Mi lesz ebből? A pap Vásárhelyt járt, s ő hozta a hírt, hogy Németország kilépett a Népszövetségből.

Az asszonyt felbőszítette a megjegyzés. Arca nekihevült, kipirult, s ellenségesen szúrta szemével az urára:

– Magának az a borzasztó?

A férfi megijedt a hangtól. De már késő volt! Köhintett:

– Persze...

– Magának borzasztó, hogy Németország kilépett?

– Igen. Mert... Ki tudja...

– Mi köze magának Németországhoz?

Szörnyű, hogy nincs miről beszélnie a feleségével!

– Maga ezt nem érti. Nem is érdeklí – jegyezte meg lemondó sóhajtással, de nem mert az asszony szemébe nézni.

Júlia mintha szüntelen kéznél tartotta volna a szemrehányásait:

– Németország helyett törődhetne inkább a feleségével. De magától...

Jaj, ismét kezdődik! – rémült meg az ügyvéd, s kapkodott a szavak után:

– Nem, nem az, hogy kilépett... Maga engem félreért... Mindig félreért... – Eltörte az ujjai közt szorongatott fogpiszkálót. Kettőbe, háromba is törte, ideges mozdulatokkal. Egész belső feszültségét az ujjain vezette le. – Az a borzasztó, hogy az ember nem bír hozzájutni egy újsághoz, amiből értesülhetne az eseményekről.

– Látom, a hírek újság nélkül is eljutnak ide...

– Hát igen. Városon bementa a rádió. Holnap benne lesz a lapokban.

Egyetlen napilap sem járt a faluba, annyira, hogy a postás mindössze hetenként egyszer hordta szét a küldeményeket, egy-egy levelet vagy levelezőlapot, amit katonáéktól írt a legény, vagy városi szolgálatból küldtek a szélrózsa minden irányába szétröppent parasztleányok és a bányaságon verejtékező családapák. Pénzküldemény olyan ritkán érkezett, hogy a postás maga is, aki napközben a jegyzői irodán lézengett, mindannyiszor álmélkodva forgatta ujjai közt a feladóvevényeket. A pap valamikor előfizetője volt a Keleti Újságnak. Másfél éve azonban lemondta: vagy három évi előfizetéssel maradt adós. Azóta is mindegyre ügyvédi fölszólítást kézbesít neki a posta, már perrel is megfenyegették. A lap jogtanácsosa mindig újabb összegekkel növeli a követelést. Az ügyvédi fölszólítás díjai sokszorosán fölülmúlják már az előfizetési hátralékot...

Júlia lebiggyesztett ajakkal pusmogta szemrehányásait:

– Mindig csak az újság. Az fontos magának. De én? Én senki vagyok! Csak főzzek, gondoskodjam az ebédéről meg a vacsoráról. Tudja-e, hogy ebben a

hónapban nem fizettünk a tejesnek? Az újság, az fontosabb nálamnál...

Szalkay beleizzadt. Kövér cseppek gyöngyöztek a homlokán.

Igen, ő volt a tapintatlan. Nem kellett volna szólnia. Csak ülni kellett volna egymással szemben, elkalandozó, rejtett gondolatokkal. Mint két fatuskó. Két fatuskó, amelyeket egymás mellé vetett az ár...

– De szívem! – A férfi fölemelkedett ültéből, s áthajolt az asztal fölött. Bűnbánó orcával közeledett a felesége elfordított fejéhez. Szalkay teljes egészében vállalta a felelősséget mindazért, ami kettejük közt zajlik. Ő a hibás, neki nem lett volna szabad megházasodnia. Ha nem volna felesége, egészen jól meglenne itt egyedül. Eltengetné az életét. Néha még vacsorára is meghívnák a papékhoz vagy a jegyzőékhez, s olyankor az egymással mindig versenyző vidéki háziasszonyok valósággal remekelnének. Viszont még így is könnyebb, mintha egy-két gyermekszáj is ételért rimáncodnék. – Nézze, aranyom! Meg kell értenie a helyzetet – próbálta megsimogatni az asszony haját. De Júlia elhúzta a fejét, testét derékban hátrafeszítve. – Kényszerű helyzet ez a falu. És csak átmeneti! Nem szabad csüggedni! Élni muszáj. Az asszony akár a tövises rózsza: érinthetetlen volt. Mintha attól félne, hogy a simogatásul feléje nyúló kezek beszennyezik. Tiltakozott:

– Hagyjon, kérem. Csak ezt tudja mondani. Maga, a nagyokos. Meg kell érteni a helyzetet! Köszönöm szépen! Mit érek én azzal, ha megértem a helyzetet? Meg hogy élni muszáj! Annyit hallottam már, hogy a könnyökön jön ki! Hát élet ez? Ezt maga életnek nevezi? Rosszabb ez a halálnál! Ez a legrettenetesebb nyomor!

Szalkay homlokáról cikcakkos erekben csordult le az izzadság. Nedves lett az egész arca. Orra alatt, a borotvált bajusz helyén is kiserkedt a verejték. Beharapta az ajkát, kínlódott, szenvedett. Később a nyitott ablakhoz lépett, mélyen kihajolt, s belenézett az estébe. Tűzmarta bőrének jólesett a gyöngén áramló levegő simogatása. Egyébként fülledt volt a

nyári éjszaka. Igazi kánikula. Alélt fák, a nappali hőségtől összesirült levelekkel, mozdulatlan koronákkal, ájult házak, halvány derengések, sejtelmes mozdulások. Mélyeket szippantott a nyári estéből, de agyának zakatolásán az sem csillapított, ha fölnezett a távoli csillagokban tündöklő égboltozatra.

Valóban borzasztó így az élet!

Úgy látszik, hogy erre az estére be is fejezték a beszélgetést, kimerítették minden mondanivalójukat. S a csend vaskapocsként szorult a torkukra.

Júlia széttúrta az ágyakat, s fölrázta a párnákat. Most lefeküsznek, a lámpát el kell oltani, aztán a mély csöndben hallgathatják egymás lélegzését. Az asszony ekkor alig hallhatóan, mintegy magában beszélve, megjegyezte:

– Aztán majd fogadja a körorvosékat, ha tesszik...

Szalkay, miközben cipőfűzőjét igyekezett kibontani, a hangra fölütötte a fejét, még a homloka is ráncokba szaladt:

– A körorvosékat?

Júlia mind csak maga elé beszélt, rá se akart nézni az undok férfira, akit élettársul rendelt melléje a sors.

– Igen.

Szalkay érdeklődést mutatott, hogy kiengesztelje a feleségét.

– Jönnek?

– Igen.

– Vízbe?

– Igen.

– Nahát, ez igazán nagyszerű!

– ?

– Ugye?

– I-igen...

– Ők is társaságot keresnek...

– Autóval könnyű találni.

– S mikor jönnek?

– Nem tudom. – Júlia közönyt színlelt.

– Üzenték?

– Nem.

- Akkor honnan tudja?
- Hallottam.
- Ugyan már!
- Tényleg hallottam – bizonykodott az asszony.

Szalkay megkönnyebbülten föl kacagott:

- Nahát, ez igazán kedves tőlük!
- Tudják, mi az illem – duruzsolta Júlia.
- Hát persze. De a társaságát mindenki maga válogatja meg. Ehhez joga van.

Szalkay borús hangulata egyik pillanatról a másikra elpárolgott. Kezdett ébredezni társadalmi önérzete. Lám, mégis valaki ő. Rangot bír adni a feleségének. Popáéknak gépkocsijuk van, városon a legjobb körökben forognak, s ráadásul az orvos felesége régi földbirtokos nemesi család sarja.

Őszinte elégtétellel töltötte el ez az egyébként mindennapi semmiség. De korai volt a fölszabadulása. Júlia fordított a szón, egyszerre elborult az arca, homlokán megjelent az ismert árnyék, és gyanakvólag szembefordult az urával:

- Várja? – kérdezte kurtán.
- Természetes, hogy várom.
- Gondoltam, hogy örömet okoz magának.
- De csakis magáért, szívem!
- Ó, mennyire gondoskodó lett egyszerre! – vonogatta az asszony a száját, gunyoros, fullánkos volt minden szava.

A férfi mintha mentetőzne:

- Csakis magáért. Hogy legyen valakije, akihez egy szót szólhat. Valaki, aki magához való. Mondják, hogy kedves, intelligens nő a körorvosné. Valamiféle Málcsikának hívják.

Tétovázva közölte. Persze sokkalta többet is tudott róla: ismerte a körorvosné egész élettörténetét, a színesnői kiruccanást, a további ambíciókat, az autó megvásárlásának körülményeit, s azt is, hogy miként úszta meg a kisajátítást a Kendői András birtoka.

De erről most jobb hallgatni: lakatot tett a szájára.

Felesége azonban, aki közben hálóingbe bújt, és magára rántotta a paplant, föl kuperodott az ágyban.

Térdeit állához húzta, s lábszárait kezével átkulcsolta.

– Tehát Málcsika?

– Azt hiszem...

– Miért csak hiszi?

– Futólag hallottam említeni a nevét.

– Jha, igen. Értem. Igazán nagyon figyelmes maga, hogy egyszeri hallásra megjegyezte a nevét annak a szőke bestiának. És még azt füllenti, hogy reámváló tekintettel várja a vizitet!

Szalkaynak elakadt a szava. Ismét kiverte az izzadság.

– De egyetlenem – dadogta. – Mit képzelsz? Hogy én...

Nem bírta mondattá gyúrni a szavakat, megbénult a nyelve. Nyelt.

Az asszony meg sem várta, hogy befejezze a mondatot, rákapcsolt, sérelmei fölszakadtak, s ömlött belőle a vádként ható szemrehányás:

– Igen, igen! Hogy maga eltemetett engem! Élve temetett el! Bedugott ebbe a vacak porfészekbe, aztán egyáltalán nem törődik velem, mintha nem is léteznék a világon! Egy ronda, szúette házi bútorral szemben figyelmesebb, mint irántam! Ó, ismerem én a maga tempóit, igen jól ismerem! Nekem ne vágjon olyan ártatlan, büntudatos képeket, mert az nem hat meg engem! Ahogy egy idegen nő beteszi a lábát a faluba, hát maga mindjárt... – Akadozott. – Vagy már nem vagyok szép? Maga hervasztotta el a fiatalságomat! Igenis, maga! – remegett az ajka. – Nem kellek már? Azt nem mondhatja, hogy én a nyakába varrtam magam! Hát nem maga könyörgött térden állva, hogy legyek a felesége?

Valóban, annak idején, néha térdre omlott Júlia előtt, megalázkodott, valósággal fohászkodott hozzá. Most lesüti a szemét, nem szívesen hallja ezeknek a régmúlt dolgoknak a fölemlését. Milyen ostoba is az ember, amíg fiatal!

– Ó, drágám! Miket nem gondolsz! Miket fantáziálsz! – suttogta halkán, és mosolyt próbált erőltetni az ajkára. A szája fanyarul megrángott, arcán az iz-

mok mintha megdermedtek volna. – Hiszen nem is ismerem azt az asszonyt! Hogy lehet ilyeneket föl-tételezni?

Gyöngéden simogatta Júlia tömött, makrancos haját. De az asszony mintha menekülne előle: fejét a párnába fúrta. Majd, amikor az ügyvéd közelebb hajolt, hogy megcsókolja, s lehelete az asszony arcára legyintett, Júlia nem bírta tovább tartóztatni magát hirtelen fölugrott, s magából kikelve visította a férje fülébe:

– Menjen, menjen! Hagyjon engem! Maga közönséges gazember! Látni sem akarom! – Erőtllenül visszaroskadt a párnák közé. hüppögni kezdett, majd fullasztó zokogás rázta meg a mellét.

4

Szokatlan napok következtek...

Júlia mintha másnapra elfeledte volna a jelenetet, nem beszélt róla. A férje azonban lapított körülötte, hangtalanul igyekezett a kedvébe járni. Félt tőle. Félt a megisméltlódó vihartól.

A körorvosék következő vasárnap délután valóban vizitáltak Szalkayéknál. Az első találkozás olyan szívélyes légkörben zajlott le, hogy a látogatók megfélekedtek a fesztvizit szokásos tizenöt percéről, mely az idők változásának ma is makacsul ellenáll a vidéki intelligencia körében. Együtt töltötték az egész délutánt, és nagyon összelepedtek. Különösen az asszonyok, akiknek mindig akad bőven négyszemközti csicseregni valójuk, akkor is, ha öt perccel előbb sodródtak egymás mellé az életben.

A férfiak a rendkívül nehéz és válságos gazdasági meg társadalmi viszonyok fölött elmélkedtek, keserű fejtegetésekbe bocsátkoztak, a kommunizmusról meg a hitlerizmusról vitatkoztak, persze ki-ki a saját egyéni véleményének fönntartása mellett. Az orvos lebecsüléssel nyilatkozott a falusi praksziszról. Kijelentette, hogy ők is a tartalékokból élnek, mert egyik két falu képtelen eltartani egy orvost. A parasztok

inkább meggebednek és becsúsznak a sírverembe, semhogy orvosi segítséget vegyenek igénybe. Különösen ha fizetni kell érte. Az ügyvédnek néhányszor már nyelve hegyén volt, hogy megpendítse a megálmódott járásbírótság kérdését. De mindannyiszor idejében eszébe jutott, hogy bár a körorvos, amint lát-szik, nem foglalkozik napi politikával, ám az apja a nemzeti parasztpártiak táborába tartozik, – tehát tapintatlanság volna a kormány helyzetéről érdeklődni. Azonban szó szót hozott, a körorvos rátért a külpolitikai kérdésekre, aztán meg a kormány ingadozó helyzetét pedzette. (Nincs az a kormány, amelyet el ne sodornának a pénzügyi nehézségek!)

Málcsi, nagyon bizalmasan, fülhöz hajolva és közben gyerekesen kuncogva színházak és sztárok körül felröppentett pletykákat mesélt Júliának, érdekes, pikáns dolgokat, s azok a háziasszonyt egészen izgalomba hozták. Letárgyalták a legújabb divatot. Az orvosné készségesen olvasni való könyveket, érdekes regényeket ígért Júliának. Elhatározták, hogy összefognak egymással a férfiak mögött, hadd rángassák csak azok az élet robotjának gyeplőjét, elég unalmas ilyen elfoglalt férjek mellett tölteni a napokat, pláné hogy ez a falu semmiféle szórakozást nem kínál. Persze, az autó némileg segít a helyzeten, sajnos azonban, Málcsi még nem tanult meg vezetni, s így hozzá van láncolva az urához. De azért elterveztek néhány kirándulást, s azt is a férfiak nélkül. Málcsi többször felkiáltott az elragadtatástól, és tüzetesen szemügyre vette az ügyvédnét:

– Esküszöm, aranyom, a mi társulatunknál nem volt egy ilyen disztíngvált szépségű, elragadó alakú nő! Miért is nem próbálkoztál színpadon, Júliám? A te nagyszerű alakod kitűnően megfelelt volna! Buknának utánad a férfiak, esküszöm!

Első perctől tegeződtek, s ez önként jött, minden erőltetés nélkül. És bohókásan, megkönnyebbült kedéllyel nevetgéltek azon, hogy Júlia nem lett színésznő, a színésznőből pedig, aki kimondhatatlanul szereti az urát, falusi körorvosné lett.

Kellemesen telt el a délután. Júliát egészen föl-villanyozta a Málcsi társasága, kizökkent a hétköznapok fakó unalmából.

Miután a vendégek eltávoztak. Júlia nem győzte az áradozást a férjének:

– Nahát, ez a Málcsi igazán elbűvölő teremtés! Hogy az milyen elragadóan kedves! És milyen intelligens!

Szalkay fészkelődött a ruhájában, mintha idegen öltönyt vett volna magára. Csak lopva, félve pillantott a feleségére. Kitérően válaszolta:

– Nem tudom... Nem sokat beszéltem vele...

– Őszintén sajnálhatod! Milyen sokoldalú, megnyerő, és milyen szép! – Nem talált megfelelő szavakat bámulata kifejezésére.

A férfi félszájjal, alig hallhatóan jegyezte meg:

– Csak a színpadon nem voltak sikerei szegénykének...

Ezen Júlia megütődött. Szerette volna megvédeni új barátnőjét:

– Ne mondd! Na, én azt nem hiszem! Csak a rossz nyelvek...

– Mit képzelsz: különben hozzáment volna egy falusi orvoshoz?

Júlia kicsit hallgatott, tünődött. Falusi orvos, de hamarosan beköltözik városra. Az ura nem beszél őszintén. Az igaz, hogy Málcsinak szép hozománya is volt. Az autó...

Bizonytalankodva mondta:

– Pedig határozottan szép.

– Na. Nem túlságosan elragadó – ellenkezett a férj.

Az ellentmondás lefegyverezte Júliát. Nem vitatkozott. Az ízlések lehetnek különbözők, és egyébként is a férfiak egészen más szemmel nézik a nőket. Elhallgatott, beszüntette az áradozást. A változást Szalkay is hamarosan észrevette. Sétálgatott a szobában hátratett kézzel, mint aki nagyon el van mélyülve gondolataiba. Azon törte a fejét, mit mondhatna a feleségének, amitől az ismét jókedvre derülne. Vagy ő is kezdje az áradozást Málcsról? Kényes téma, már a

múltkor megérezte. Az ostoba. Őt igazán körömfeke-
tényit sem érdekli ez a felszínes műveltségű, lelket-
lenül kacérkodó, magát kellettő némben, aki itt vidé-
ken igyekszik megjátszani a „nagy nőt”! Köhécselt.
Később megállt a felesége előtt, titokzatos ábrázat-
tal és valamiféle rejtélyes mosollyal az arcán:

– Értelmes ember ez a Popa és tájékozott. Megvi-
tattuk a politikai kérdéseket. Hanem a kormánynak
befellegzett. Annak fuccs.

– Szép – vont a szája sarkát Júlia.

– Ha Popának is ez a véleménye, akkor biztos.
Az ő apja bennfentes a felsőbb politikai körökben.
Bár a körorvosnak nincsen pártállása. Csömörletes
dolognak tartja a politikát. Érdekes ember. Tudja
szívem, a kormány megy, ez biztos!

Az asszony ajka keserűen megvonaglott.

Szalkay valamiféle furcsa eksztázisba esett. Külö-
nös dolog a politika, hogy ennyire elragadja és szen-
vedélyre gyújtja az embereket! De a felesége hangja
lehűtötte:

– Mit szól hozzá: nem tudom!

Az ügyvéd próbálta továbbfűzni a mondatokat:

– Várjon csak, várja meg, mit akarok mondani.
Nem olyan egyszerű dolog ez a mi jövőnket illető-
leg. Mert ha a jelenlegi kormány távozik az ország
éléről, csakis a liberálisok jöhetnek. Ha pedig nem
szélhámoskodik a volt szenátor, aki újból be fog
jutni a parlamentbe (ez biztos), akkor a járásbíróság
ebben a községben...

Júlia türelmét vesztette. Arca elborult, idegesen
a levegőbe sújtott öklével, és toppantott a lábával:

– Megint! Jaj, megint! – kiáltotta fékevesztett
indulattal. – Újság! Politika! Járásbíróság! Mi kö-
zöm nekem ezekhez? Mit érdekel ez engem! Jaj, édes
jó istenem, bele kell örülnöm!

Az ügyvéd megkövült. Előbb levegő után tátogott,
majd a hirtelen kéznél lévő szavakat kapkodta elő:

– De szívem... Ha járásbíróság lesz... Az ügy-
védi iroda...

Magából kikelve kiáltozott Júlia:

– Nem érdekel! Értse meg, hogy nem érdekel! Fújja fel a politikáját! Mi köze ahhoz egy asszonynak? Egy ilyen szerencsétlen, eltemetett asszonynak, mint én vagyok?! Nekem nem érdemes élni! Az én életem semmit sem ér!

Júlia kirohant a szobából, és keményen bevágta maga után az ajtót. Künn a konyhában egy darabig az asztalra borulva sírt, míg férje alá s fel sétált benn a szobában, az örökös családi viharok csataterén, egyre hosszabbra nyúló, egyre súlyosabban döngő léptekkel.

Amikor Júlia bement ágyat vetni, szemei vörösek voltak a könnyektől.

Szót sem szólt az urához. Duzzogott, rá sem pillantott. Így feküdt le, és fejére húzta a paplant. Keserű gondolatai örülten száguldoztak a fejében. Hát élet ez? Meddig csinálja még? Akármerre fordul, árkok állják el az útját, mélységes, elnyeléssel fenyegető árkok: az ura, a politika, a folytonos kormányválság, az újság. Bele kell szédülni! És Veronika a gyermekeivel, a szeméből sütő együgyű, bámész tekintetével. Igen, a gyermek... A gyermekek... Megannyi híd az árkok fölött... De neki nem lehetnek gyermekei, ő már a gondolattól is megborzad: a nevelés, a vesződés, a róluk való gondoskodás... Nem neki való... Neki bele kell zuhannia az árkokba, össze kell zúznia magát, oda kell dobnia magát a halálba!... Igen, elérkezett végre a mindent tisztázó éjszaka... Zuhanni fog... Meghal... Öngyilkos lesz... Így nem mehet tovább ez a csúnya, szörnyűséges élet!... Az ura mélyen alszik, mindjárt rázendít a horkolásra. Csúnya szokása, s ahogy múlnak az évek, mindjobban átadja magát a förtelmes hortyogásnak, mint valami őszállat... A ruhaszárító kötél fent van a padláson, hozzá is van erősítve a gerendához, csak az egyik végét kell kioldozni, hogy hurkot vethessen a nyakára...

Annyira úrrá lett rajta a tépelődés, annyira beleélte magát vergődéseibe, hogy előbb elkábult, majd elszenderedett. Észre sem vette, s elszalasztotta a pil-

lanatot, mely az ébrenlét és az álom közt rejtetten meghúzódik.

Amikor fölébredt és szétnézett a szobában, az ágy már üres volt mellette. Az ügyvéd lábujjhegyen elillant az irodába, várni a sohasem jelentkező ügyfeleket. A nap sütött. Magasan járhatott, mert sugarai merőlegesen törtek utat a függöny melletti réseken Vajon hány óra lehet? – kapott észbe Júlia. S ezután nyomban az jutott eszébe, hogy hamarosan vissza kell adniuk a vizitet a körorvoséknak. Vajon megfelel-e erre a célra az a modern szabású vászonruha, amelyre már gondolt a múltkor s amelyet annyira dicsért a tanítóné?

Veronika is eszébe jutott. Visszahozta a kölcsönkért tálat? Persze, már másnap reggel...

Az ura lakkcipője aggasztotta. Hasadozik már az oldala a kislábujj mellett. De hogy új cipőt vásároljanak, arra gondolni sem lehet...

Nagyokat sóhajtott.

Ismét hétfő reggel...

Egyik nap zuhan a másik után, egyik hét tűnik a másik után. Maholnap a mező is sárgulni kezd, föl-támadnak az őszi szelek, és be kell majd csukni éjszakára az ablakokat...

Nemsokára...

Így telik el az egész élet...

Csókfalva, 1935

BÚNÜGY

I. Sár, köd

Késő délután ért véget a birtokosság gyűlése: a hegyek közül már előbújt az éjszaka őrzáratai, megfoghatatlan, lélekre nehezedő árnyak.

A gyűlés részvevői, némelyek egymagukban, gondolataikba merülve, mások kettes-hármas csoportokba verődve, még mindig vitatkozva csoszogtak hazafelé a sárban; lógó orral, hanyagul fejükre csapott báránybőrsapkával. Szerették trottyuk fölött hátradugni a kezüket, kissé meggörnyedni, jobban, mint amennyire az élet kényszeríti őket...

A kocsmá előtt, a leghígabb és legmélyebb latyakban, a kettős-hármas csoportok szétbomlottak, megálltak. Egy idegen ember elbeszélését hallgatták.

Közelben, alig pár lépésnyire, a szennyes és megduzzadt patak fölött keresztülfekvő hídon különösen meggyűltek a hallgatók. Pedig kár volt az igyekezetért, hogy lehetőleg ezen a kevésbé sáros hídon szorítsanak helyet maguknak. Mert ide csupán egy-egy foszlánya sodródott el a deszkát szállító atyafi beszédének, aki alaposan megrakott terével alig félórája hajtott be a kocsmaszín alá. Fél óra elég volt neki, hogy néhány porció pálinka segítségével kigőzölögje magából a hosszú, göbbenős út rossz emlékeit. Egyre legénykedőbb kedvvel újságolta az egybegyűlteknek, akik között megsokasodtak az asszonyok, hogy az útonállóként akarták elrabolni kevéske pénzét a Pöszönte-erdőben. „Fényes nappal – ide hallgassanak–, a déli órákban!” Bár elbeszéléséből az is ki-

derült, hogy tulajdonképpen nincs neki egy árva fityingje se – mutatta kifordított zsebét –, hiszen még csak most szállítja eladásra a deszkát. De hát ő azért férfiasan megvédte magát! Most büszkén pödörgeti a szája két szélén hegyesen kunkorodó szőke bajuszkáját. Hátrább lép, vissza a kocsmá ivóhelyiségébe, leül, mellével billegeti a hosszú asztalt s lábát dolyfösen szétterpeszti az asztal alatt, akár egy kis király.

A künnállókhöz, noha nem sikerül felfogniuk az elbeszélés teljes értelmét, eljutott a Pöszönte-erdőben megkísérelt rablótámadás híre. Szétfutott a faluban is, mint a futótűz.

Egy Fejszés Sanyi névre hallgató legény lépett ki a kocsmából, szennyes ingben, ujjas nélkül. Őt is csak a véletlen sodorta ide. Ajka kékre vált a nyirkos, csontokig dermedtő októberi hidegtől. Karját összefonta a mellén, s továbbította az elbeszélés lényegét azoknak, akik most rajznak szét a birtokosság dél óta tartó zajos gyűléséről.

A hídról előrelépett Borbély Elek, egykori csendőr, jelenleg nyugállományban, háromszázötvenkét lej havi járandósággal s még csendőrkorából való, lefelé konyuló szürkülő bajusszal. Kétségtelen, ő a legilletékesebb, hogy véleményt mondjon ebben a kérdésben. Előrelépett, s a régi szenvedély olyan eleven tűzzel lobogott fel horpadt melléből, hogy kezével megragadta a legény ujjasát:

– Osztán mire valók a csendőrök, he? Hogy fényes nappal az erdőben? Hej, az ántikrisztusát! Velem ilyen elő nem fordulhatott, míg szolgálatot tettem! – Ökleit buzogányként lógatta meg a magasan, s amit még mondani akart felhevülésében, az gomolygó párában ömlött ki belőle, mély sóhajtás formájában.

A legény egy lépést hátrált. Megvonta vállát. Neki mindegy, akárhogy heveskedik is Borbély Elek bá. Fél szemmel fellest a torony tetejére, ahol egy varjú egyensúlyozott. Fejszés Sanyi hunyorgatott a bal szemével, mintha célozgatná a madarat, s erre

többen is a torony gombja felé pillantottak. Valaki megszólalt:

– Hál’ istennek szép üdő mutatkozik – jósolta. – Mivelhogy a varjú keletnek áll – s a magasba bökött.

– Kell is a jó üdő – szólt egy másik.

A beszéd elterelődött a rablótámadásról.

– Ha holnap már folytathatnók a szántást!

– Üdeje! Sarkunkra lép a tél, s még alig van búza a földben!

Samu, a nyugalmazott csendőr öccse, belefűrt tekintetével a ködbe. A köd gyér volt, mint a finom függöny, száz lépésnyire is át lehetett látni rajta.

– Menjünk. Mindjárt este lesz – sürgette a bátyját.

A kezdeményezésre a hídon szakadozni kezdett a tömeg. Dagasztották lábbelijükkel a cuppogó sarat, míg rendre elnyelte őket a köd vagy valamelyik közeli utca...

Most öt ember kanyarodott be a templom mellett. Nem vegyültek a többiek közé, később jöttek, s lemaradtak a gyűlés befejezése után. Ők voltak az ellenzék a gyűlésen. De lehurrogták és leszavazták őket. Még most is sértődöten, darabos, érdes hangon bizonygatják egymásnak a maguk igazát. A kis köpcös Veress Józsi jobban szaporázza a lépéseket a társainál. Kurta a lába, de földje neki van a legtöbb az egész faluban: harminc hold! Úgy magyaráz, mintha nézetei vásári portékák volnának, s rá akarná tukmálni a vevőkre. Taszigálja fején a koromfekete, vadonatúj báránybőrsapkát, s tarkóját vakargatja:

– A szegénységnek kellett volna belátni, hogy a négyes határ a legjobb, mert egy ganézással három termést lehet leszedni! Nekem mindegy. Nem az én érdekem. Én megélek négyes határ nélkül is. De aztán csak tegye rá valakinek az állata a lábát az én földemre! Ha kellett nekik szabad gazdálkodás, hát meglesz! Meg!... Mert mi is tulajdonképpen az a szabad gazdálkodás? Az, hogy mindenki rágázolhat az én földjeimre szabadon, büntetés nélkül. Ezt akarja

a szegénység. Ez a híres szabad gazdálkodás! De ebből a helyből tovább egy tapodtat se vigyen a lábom, ha le nem ütöm őket, mint a barmot! – Most hátralökte a kucsmáját, és a homlokát vakarta meg, de olyan erősen, hogy vörös foltok gyúltak a bőrén. Megállt. Gesztikulált. – Nem tudja itt nálunkfelé megérteni a nép, hogy a lóhere meg a repceny pillangós virágú növény, vagyis nem éli fel a talajból a nitrogént, mivelhogy olyan a gyökérszerkezete! Nem kell annyi trágya a földeknek, ha lóherét meg repcenyt is termel az ember minden negyedik esztendőben. Ez is csak a szegénység hasznára válnék. De hát tőlem egye meg a fene! – Keserűen legyintett, újra elindult, s azzal elhallgatott.

Társai közül egyesek már bele is untak a harcba. Ott vigye el az ördög. A főszolgabíró különben is megírta már a jegyzőkönyvet, s ez megpecsételte az ellenzék véleményének a sorsát.

Veress Józsi két gazdasági tanfolyamot végzett, négy év leforgása alatt, telente. S amit ott tanult, szeretné a saját hasznára fordítani. Tudja ő, miként izzadnának ki neki többet a földek. De a többség ellene van. Azoknak nem kell lóhere meg repce. Akinek kevés a földje, kenyérnek való gabonát igyekszik termelni.

Lobogott, forrt a vére, s újra meg újra feltört belőle a méltatlankodás:

– Osztán még panaszkodják valaki, hogy nem bír állatot nevelni! Neki nem kell lóhere meg repceny! A buta! Neki szabad gazdálkodás kell, hogy keresztül-kasul utakat taposson az én földjeimen! De én leütöm! Le én!

Annyira elvakult a háborgástól, az elszenvedett vereségtől, hogy vissza sem köszönt azoknak, akik elváltak tőlük az Akác utca torkánál.

Elhaladtak a kocsma előtt is, kikerülve a csoportot. Ügyet sem vetettek az emberekre. A Pöszönte-erdőben fényes nappal megkísérelt rablótámadásnál sokkal nagyobb baj volt számukra, hogy leszavazták a gyűlésben a négyes határ tervét.

Alább, a következő utcakanyarban két csendőr kerülgette a sárt. Hol kétoldalt a nyomdékon haladtak. Hol meg összefonódott útjuk a középén. Fekete láb-szártekerőjüket felprecskelte a sár, kék köpenyük szárnya felhajtva, vontatott léptekkel ballagtak föl-felé, néha megbillentve vállukon a hosszú csövű puskát.

Lent, Kilyén Elek félbenmaradt háza előtt, már háromra apadt Veress Józsi társasága. De a másik kettő is mintha az ő lelkének terhét segítene cipelni. Egyikük a vakolatlan házról magyarázott. Jobb lett volna, ha Kilyén Elek hozzá sem fog az építéshez, míg együtt nincs a szükséges összeg. Lám, a sok pénzt, a nyár folyamán beleverte az épületbe. Az ilyen vállalkozás nyeli a pénzt, mint a mesebeli sárkány; még egy darab földjét is áruba kellett bocsátania. Háza még sincs; itt áll vakolatlanul, padlózatlanul, ablakok nélkül a négy vörös fal, ő pedig családotul elszegődött városra, hogy a télen összekuporgassa az épület befejezéséhez szükséges pénzt. De nem is tehetett mást – magyarázta a szapora beszédű. Hová húzta volna meg magát a hideg farkasfoga elől, ha már lebontotta a régi házat? Így jár, aki tovább nyújtózkodik, mint ameddig a takaró ér! Gazdaembernek a mai világban nem való az építkezés, örvendjen, ha élni tud a régi keretek között, nemhogy új házról álmodozzék! A gyermekek? Hogy mi lesz majd a következő nemzedékkal? Két, három, négy örökössel? Hát, ha leány a gyermek, akkor menjen férjhez, azt még valahogy kistafirozzák. Fiú pedig nem kell, ha nem lehet nekik házat építeni. Így van ez!

...A csendőrök csak jöttek, lépegettek ütemesen, közeledtek, nem lassabban és nem gyorsabban, mint amikor feltűntek a kanyarban. De mit lehessen tudni, miféle szél kergeti őket? Állandóan kószálnak a faluban. Pedig semmi dolguk. Minek is kell ide csendőr? Ha bicskára mennek a fiatalok, akkor úgysem lehet előtalálni őket – fontolgatta magában Veress.

Hogy minek?

Veress Jóskának megbizsergett a bőre. Forróság öntötte el a térdét, mintha benne gázolt volna, s még homlokát is ellepte a meleg. Pillanatra megrendült alatta a föld, kissé elvesztette az egyensúlyát. Mostanáig türelmesen hallgatta a hosszadalmas mondatokat a félbenmaradt házról, de a két csendőr közeledtére hirtelen kínzó nyugtalanság vett rajta erőt. Tétován kitért, indult a ház felé, mintha bent az udvaron akarna széjjelnézni, aztán hamar visszalépett az útra. A csendőrök még mindig nem haladtak el. Veress gyorsan elköszönt a társaitól s csakazértis szembement a kék köpenyesekkel. Kifeszített mellel, magára erőszakolt nyugalommal tartott feléjük.

Mitől zavarodott meg ennyire? Hiszen jó barátja az őrmester, noha most csak a káplár sétálgat a falu utcáján. Sokszor elpoharazott velük. Az őrmester legtöbbször előreköszönt neki, ha találkoztak. De most ő emelte meg a sapkáját, noha csak a káplár közeledett. Az egyik csendőr alig észrevehetően feléje bólintott. Elhaladtak mellette, rá sem pillantottak. Igen, az utat nézték s nem az ő arcát. Már jó messze fent jártak, a templom előtt...

Minek is ők ide a faluba? – kérdezte ismét magától.

Hogy a csendőrök elhaladtak, dúsán kezdte ontani a párát az orrlyukain, s fellélegzett. Egy fejjel magasabbnak érezte magát, s elszántan hátrafordította a fejét. Nem, a csendőrök nem néztek vissza. De miért is néznének éppen őutána? Hát ki ő? Nem első ember a faluban a vagyona után?... Vagy... Hogy a felesége miatt?...

Ettől a gondolattól hideg borzongott végig a testén. Legyintett. A felesége? Valamit evett, valami mérgezőt. Hát tehet ő arról? De mit is ehetett az az aszszony? Ilyenkor már nincsen gomba! Második hete nyomja az ágyat, nyegődözik, jajveszékél, mint aki élet és halál közt vergődik. Húst, persze, valami romlott húst ehetett, esetleg mérgezett húst, az ördög tudja! De hát ha olyan nyavalyás, nyigócás természettel verte meg az Úristen, hogy két hétig fetreng az ágyban egy kis húsmérgeztől?!...

Két hét...

Agyát sötéten megfeküdték a kízó gondolatok. Két hét és még ki tudja, mennyi! Csak kelne már fel, állna már lábra! Hiszen a faluban is rebesgetni kezdték a dolgot. Hol is szólt ő a romlott húsról? Mert olyan a falu szája, ha kerepelni kezd, mint a rézka-kas, mely nyikorogva jelzi a közelgő vihart.

A házak sűrű sötétségbe burkolóztak, amikor a gazda a kapujához érkezett. S úgy tűnt neki, mintha valami nagyon hosszú és nagyon fárasztó útról tért volna meg.

A szomszéd kutyája nesztét vette a lépteknek, s felugatott; ide hallatszott, ahogy dühösen rázta a láncot. Pedig esztendőkkel ezelőtt, egyik este, félholtra verte a dögöt, s lám, az sem használt, sőt, azóta még dühösebb lett s rekedtebb az ugatása...

A kapu előtt különös szorongás ragadta meg, egészen meglassultak a léptei, s térde remegni kezdett. Nem volt bátorsága belépni a házba.

Bent kigyúlt a lámpa, s mire szétmázolt tojássárgához hasonló fénye rávetődött a szomszédos ház falára, jórészt fel is nyalta a köd. Holmi félelmetes fehér asszonyokra gondolt, akik görcsös ujjakkal fojtogatják a világot ilyen titokzatos őszi estéken. Az édesanyjától hallott róluk még gyermekkorában. Milyen áldott jó lélek is az ő édesanyja – lágyult el a szíve. – Most is napestig s napnyugtától napkelteig ott forgolódik a menyé betegágya mellett. Az a meg-meglibbenő sejtelmes folt a szemközti ház falán, ahová a lámpájuk gyöngé fénye rátapad, bizonyosan édesanyjának az árnyéka.

Hirtelen rossz gondolata támadt, megriadt s megállt, mint a vadszagtól riadozó ló: hátha meghal a felesége?

Talpába szaladt minden vére, s a horgasina megroppant. Erre még sohasem gondolt ilyen határozottan, ilyen világosan, józanon. De hát ki a hibás? Ő? Hát nem megmondta a feleségének kereken, mindjárt a Józsika születése után, hogy aztán több gyermek nem kell, elég belőle egy, nem akar koldusokat nemzeni, osztani a földeket!? Mért nem vigyázott?

Mellét kétségbeesetten döngette a szíve. Nekidőlt a falnak, és forró homlokának jólesett a hideg téglá; végtelenül gyengének, erőtlennek érezte magát.

Csak pár percig állott így szédülten, mert akkor durva nyikorgással megnyílt a szomszédék kapuja. Valaki ügyetlenül belegázolt a sárba – cipp-cupp-föccs –, s már mellette is termett, nem lehetett elbújni előle.

– Hozzátok indultam, Józsi – hajolt arcához a szomszéd felesége. Kezét köténye alá rejtve vacogott.
– Te vagy az?

– Én – morogta tikkadtan.

Harisnyája szíját igazgatta, hogy megtévessze az asszonyt.

– Hol voltál?

– A faluközt – felelte ridegen.

– Ó, édes istenem! – sipította el magát Forgácsné. – Milyenek is vagytok ti férfiak, drága fennvaló isten! A feleséged, szegény, halálán van, s te egész nap csak a falut járod! Ilyenek vagytok ti, mind egyformák!

Veress megrémült. Villámok oldódtak szét a testében, de uralkodott magán, csinált fölényességgel legyintett :

– Halálán van a fészkes fenét! Nincsen annak komoly baja, nem is lehet. Kornyadozik egy kicsit, de hát majd jobban lesz. A fehérnép olyan, mint a macska. Szívós.

Az asszony, aki már eltaposott életéből legalább ötven esztendő (egy leányát évekkal ezelőtt férjhez adta, egyik fiát megházasította, a másik meg tavasszal vonult be katonának), mintha meghökkent volna a férfi hangjától: verébféjét hátrakapta, fél kezét kirántotta a köténye alól, s felcsattant:

– Meghal az, Józsi fiam! Én mondom, hogy meghal, olyan annak a betegsége!

– Fenét. Nem olyan a! Attól a disznóhústól, tudja-é, amelyiket Küss Kárulyék vágtak. Mü is vettünk belőle vagy két kilóval. A disznyó beteg volt, na, azért is szúrták le. Én mindjárt megéreztem, mert nekem is megfájult a hasam tőle. Az asszony gyenge.

Még én is beteg lettem, hát az a fehérnép hogyne?!... Nem ártana bezárni az olyan embert, aki beteg disznyó húsát kiárultassa! Börtönben annak a helye!

Az utolsó szavakat erőltetett nagy felháborodással mondta.

– Márpedig... – próbálkozott az asszony.

Ingerülten rácsapott:

– Mit: pedig?

Goromba, vad volt a hangja.

Az asszony megszeppenten hátrált. Félni kezdett.

– Hát... Izé...

– Miféle izé? – s csakhogy bele nem tépett a Mári nén mellébe.

Forgácsné köhögött, elhúzódott, sündisznó módjára összetöpörödött.

Veress lélegzetet vett, mintha szét akarná harapni a fojtogató ködöt. Kegyetlenül nyomta valami a mellét. Szólani akart, kérdezni, megtudni, hogy mit beszélnek, mit sutognak a faluban a felesége betegségről. De nem talált szavakat, amivel elkezdje. Hátha megfojtaná ezt a ványadt vénasszonyt? Beleölné, beletaposná a sárba, elnémítaná, hogy ne locsogjon, ne tudjon semmit! De a falu! Nem némíthatja el az egész falut!

Az asszony már szaporázott is a kapu felé, nyilván megbánta, hogy idejött. Holott egész délután Veress leste.

Utolsó pillanatban hörgő, fátyolos hangon utána-szólt a tehetetlen indulatában vergődő férfi:

– Mári nén!

– No?

– Mondja meg őszintén, mit hallott maga?...

– Ejnye, no. Mit hallottam? Hát semmit. Nem beszélek én, fiam, napokon át senki emberfiával. Nem is bajlok a más bajával. Hát bizony, lelkem – eredt meg a nyelve az első barátságos szóra –, elég nagy teher ez neked, hogy szegény Erzsi ilyen beteg lett. De majd csak az Úristen őszentfelsége... Nem kell búsulni, azt mondom, jobban lesz az, fiatal még, bírja a betegséget... Estefelé jártam volt nálatok, s egészen könnyen volt a lelkem... Mert jó szomszéd-

asszonyom nekem Erzsí, azt már ne mondja senki hogy nem... Még fel is ült az ágyban, s evett egy falatot abból a befőttből, amit a papné küldött... Mert azt mondta édesanyád, hogy a papnétól való...

Józsi bólintott, némi enyhülést érzett. S mivel az asszony szünetet tartott, megkérdezte:

– Tehát fel is ült az ágyon?

– Fel az, fiam. S evett! Jobban lesz az, én látom már, hogy meggyógyul! Csak doktort kéne hozatni, hogy segítsen...

Doktor! – Ismét meglobbant. Éppen az hiányzik, hogy legyen, aki feljelentsen! Nem állat ő, hogy látva nekimenjen a veszedelemnek! Türelmetlen mozdulatot tett:

– Nem kell annak doktor. Fenét! Majd csak jobban lesz anélkül is. Mi az, egy kicsi húsmérgezés? Én is kibírtam, lám, élek. Osztán meg mit is csinálna neki a doktor? Írna öt sort egy cédulára, az kétszáz lej. Aztán patika. Az legkevesebb négy-ötszáz lej. Megint doktor, megint patika. Tudom én. Ki győzné azt kifizetni? Vagy nálam degeszre áll a pénz, azt gondolják?

„Ha valakinek, akkor neked van pénzed bőven a ládafiókban. Tudja ezt mindenki, főleg a szomszédok.” Mária nén hangja könnyesre változott a gazda köszívűségétől, nekidőlt vállával a kapufélfának, s kezdte a siránkozást:

– Ilyenek vagytok ti férfiak. Az asszony, az semmi, az csak tollu, s ha elröpül a levegőbe, majd sodródik új az udvarotokra helyette! Még doktort sem érdemel, ha megbetegszik! Hátha meghal az a szegény? Milyen beteg, én teremő istenem – szipogta, nyilván elfelejtve a férfi iménti dühét is villámlását. Mikor nála jártam a délután, már alig beszélt. Alig tudott mozdulni is. Ha anyád nem volna, eddig már ki is múlt volna ilyen férfi mellett! Sze má még a karja se mozog!

Újabb lépések dagasztották a sarat. Valaki közeledett az utcán, de Veress nem láthatta, a köd mély sötétet vont szeme elé. Durva és határozott mozdulattal hátracsapta a kaput, belépett az udvarra.

Halálos csend ásitott reá, mintha valóban a hivatlan kaszás lapulna a ház fala mellett.

Forgácsnét mégis előreengedte, de neki magának nem volt lelkijére, hogy utána siessen a házba, ahol a felesége talán utolsó tusáját vívja.

II. Beszélgetés az angyalokkal

Hátrament az istállóba.

Az udvaron végighaladva mindig büszkeség öntötte el, hogy csak úgy dagadt tőle a lelke. Mert az ő udvara rendesen gondozott: még a tavasszal jó pár szekér homokot hordott be a Küküllőről, s lám, az őszi eső sem bírja sárosra áztatni, akár egy hétig is öntheti a vizet az ég.

Csak a négyes határ, abban szenvedett vereséget, amikor szembekerült a község lakosságának túlnyomó többségével. Még most is elöntötte a harag, ha erre gondolt. Bosszúról álmodozott. Persze az is világos volt előtte, hogy az idegen juhokért nem akarják a négyes határt. A négyes határral befellegzett volna annak, hogy idegen juhokat hozzanak legeltetni a községbe, mert nem volna elég a legelő. A „kúdos paraszt” tenyere viszket attól a kicsi jövedelemtől, amit az idegen juhok hajtanak neki, fene az éhenkórászait.

Mégis be kellett volna néznie az asszonyhoz. Meglassúdott, tétovázó lett a járása. Mári nén szavai zsongtak a fülében: délután felült az ágyon, még befőttet is evett. Aztán meg, hogy a halálán van. Hát melyik igaz? Miféle szószátyár beszéd!?

Bemenekült az istállóba, mint akit félelmetes ellenség kerget.

A két ló szaporán sercegett a szénát, olykor megdöngették patkóikkal a hídlást. Valaki kódot vetett nekik, bizonyára az édesanyja. Ettől a gondolattól ismét meleg hullámozott át a szíve környékén, megsimogatta a lovakat, s halk, becéző szavakat mormogott nekik.

A tehének odébb lustán elnyúltak a hídláson, fehér testük és édeskés szaguk átáramlott a pajta ko-

romsötétjén. Békésen, bágyasztó egyhangúsággal kérődztek. Szénát kéne dobni a barmok jászlába. A sarok felé tapogatózott, ahová reggel a lámpást tette volt.

Az istálló előtt azonban váratlanul friss, izgatott gyermekhang csendült fel, félelem remegett benne:

– Édesapám! Keed az? Itt van?

Összerezzen:

– Ejnye, no! – Aztán egyik tehénhez: – Farta, ne, Bimbó, ne, ne vesd úgy ide a farodat, mert nem lehet járni tőled!

Igen, ez az apja hangja – bátorodott neki a gyermek.

– Azt üzenték, hogy jöjjön bé, s egyék. Mári nén mondta, hogy hazajött.

Vesződött a tehénnel, mintha nem hallotta volna a hívást. Nem akart rácsapni az állatra a vasvilla nyelvvel, pedig megérdemelné a lusta dög, mert nem hajlandó mozdulni a szelíd nógatásra.

A gyermek iménti zihálása elmúlt. Már nem félt. Hiszen nem is olyan rettenetes a sötét pajta. Itt van az apja, az ő édesapja, ez az erős ember, akinél keményebbet és hatalmasabbat nem ismer ő a faluban, ami pedig túl van a község határán, az nem is igaz, csak kitalálás, ott él az a hatalmas sárkány, amely hét királyfi fejét már leharapta, – de az ő apja elbírna azzal a szörnyeteggel is.

– Hát nem jön? Hallja? Nanyó üzente.

– Van üdő. Előbb a marha. Tanuld meg ezt, ha gazdaember akarsz lenni.

Folyton csak a Bimbót költögette. Majd amikor a tehén hirtelen lábra ugrott, Veress Jóska elkáromkodta magát. Elfelejtette már, hogy mit is akart tulajdonképp, miért piszkálgatta a tehenet. Visszafojtott izgalommal kérdezte a fiától:

– Mit csinál anyád?

Jóska fellelkesülten válaszolt, mintha különös újságot mondana: szinte átizzott a sötétben szemének fürge, gyermeki csillogása:

– Nanyó azt mondta, hogy az angyalokkal beszélget, s nem engedett bé hozzá. Azt mondja, hogy

sok angyal van a szobában, gyermeknek nem szabad belépni, mert elrepülnek. De nanyó a nagyokat sem engedi bé, egyedül Mári nén járt bent az első házban. Egy üveget dugdosott a köténye alatt, biztosan az angyaloknak vitt valamit, hogy maradjanak. Aztán beállított Kuri Pistáné is, de nanyó őt sem engedte bé édeshez. Azt mondta Kuriné, hogy a görceszer ráncba szedje az édesanyám hasát; nem is azért jött ő, mintha kíváncsi volna rá. Az Isten nem ver bottal, azt mondta, mert ők úgyis visszaperlik azt a földet, amit keed elszántott a tavaszon, mert, azt mondta, megvan a helyrajz bent a telekkönyvnel, oda nem ér bé a keed keze, hogy ellopassa...

Az apa felhördült, mint akit torkon ragadtak:

– Csalók! Csalók! Tavalymozdították a határkövet, aztán azt hiszik, hogy én olyan buta vagyok! A rajz!... Hát megnézhezzük azt a rajzot, mert azt én is ismerem! – Inkább magának beszélt, mint a gyermeknek. Mit is érthet ehhez egy akkora emberke? – Fenét! Csak pereljenek! Tudom én, hogy az apám hol szántott s meddig szántott. Nem hagyom, azt a keserves úristenit a kúpusainak! Mert nekik nincs elég földjük, veti fel az éhség őket, a szemük esik ki a kívánságtól, osztán így akarnak szerezni! Hát majd adok én nekik pert!

Józsika nekibátorodott. Az ő apjának nem árthat senki. Ő a leggazdagabb ember a faluban. S gyermeki szószátyárkodással hozzátoldotta még az iménti mondatokhoz:

– Azt is mondta, hogy börtönbe záratja édesapámat. S nanyó sírni kezdett...

A fiúcska felkacagott, mert az a nanyó egyebet sem tud, csak sírni, mint a tartós eső. S a gyermek lelkét a felcsilingelő kacagás után üres, mély szomorúság járta át. Miért is kell neki mindennap reggeltől estig itthon ülni a nanyó szoknyája mellett? Miért nem viszi magával mindenhová az apja?

De a férfi megrázkódott, megborzadt.

Börtön! – Ki sem merte mondani.

Mit tudhat Kuriné? Mivel fenyegetőzik? Hogy így megnyílt a szája!

A felesége betegsége, persze. Csak meg ne halna az asszony! Akkor nem lesz semmi baj, jelenthetik Kuriék akár a fennvalónak is; ha jobban lesz a felesége, tanúkkal is bebizonyítja ő, hogy beteg disznyó húsából evett, semmi más baja nem volt. Akár esküt is tesz rá, ha a helyzet úgy kívánja.

Rekedten dörmögte:

– Börtön? Majd meglássuk, kinek építették azokat a vastag falakat meg a rácsot az ablakon! Elkívánják a földemet, a szegénység istenit! Hát majd kapnak ők börtönt!

Nyelve beletört a mondatokba.

Keze ökölbe gyűrődött, nekirontott a tehénnek:

– Farta, ne! Hát nem hallod? A füled ponciusát! Farta, ha mondom!

Rúgta, döngette, kínozta.

Az állat ugrált, tapodott, rángatta és csörgette a láncát, s végül fájdalmasan felbódult.

Akkor fáradtan abbahagyta a dögönyözést. Csurgott róla az izzadság. Reszketett keze-lába, rángatóztak az ajkai.

Felriadtak a lovak is, táncoltak, nyihogtak, nyerítettek, rettentő zaj csapott ki az istállóból – majd elcsendesedett minden. Veress nehezen szívta magába a levegőt, fulladozott, mintha víz alá merítették volna.

Ismét a gyermek hangja csilingelt a sötétben:

– Édesapám, de vajon igaz-e, hogy édes az angyalokkal beszélget? Nem hazugság? – kérdezte most már kételkedve.

– Eriggy bé, mert meghúlsz! Lódulj! Takarodj! – lihegte utolsó lelkierejével. Aztán leroskadt a jászol szélére, s bárgyún, gondolatok nélkül ült ott, mintha élete, teste-lelke a semmiben forogna.

Csak akkor eszmélt fel kábulatából, amikor halk, bátortalan, apró köhécselések közeledtek. A gyöngerezgésű hang mintha időtlen időkből osont volna a füléhez, s nevéen szólította:

– Józsi fiam. Édes gyermekem. Merre vagy? – Olyan volt a vénasszony, aki megállt a pajta sötét

szája előtt, mintha valami fekete sejtelem libbent volna az ajtófélfák közé.

– Jöszte be már, fiam. Milyen régóta várlak a vacsorával!

Sóhajtva felállt, s az ajtóhoz vánszorgott.

– Nem kell vacsora. Ettem már.

– Ejnye, ejnye. Hát hol ettél volna? Jöszte már be a házba. Hiszen Erzsé is vár, dél óta nem látott. Folyton csak utánad kérdez.

Gyöngye, erőtlen volt a férfi lába, mintha idegen végtagokat ragasztottak volna a testéhez. Szédült. Hátrabökött:

– Egyik tehén gyengélkedik. Nem hagyhatom.

Édesanyja didergősen, kocogó fogakkal behajolt az ajtó üregén. Homályosan azt gondolta, hogy reggelre hóharmat lesz, talán fagy, – szép, fehéres őszi világ, akárha csipkével aggatnák tele. Megcsóválta a fejét, de mozdulatait nem lehetett látni a sötétben.

– Gyengélkedik? Még csak ez kellett! Azt szokták mondani, a baj csőstül jön. Valamit adni kéne annak a tehénnek... Reggel elhívom Ferenc Lajit, nekünk is ő doktorolta a teheneinket, amíg szegény jó apád élt...

– Fenét. Nem kell annak. Majd jobban lesz! S ha nem, hát dögöljön meg!

– Ó, fiam, fiam! Nem szabad így beszélni! Ha a gazda elereszti magát, széthull a gazdaság. Gyere csak bé, hagyjad most azt a tehenet, nem kell azt őrizni!

Megrándította a vállát:

– Már én ilyen gazda vagyok, nem hagyom az állatomat!

– De a feleségedet éppen most hagynád el? – érzékenyült el az öregasszony, s szipogott. – Hogy szeretted eddig Erzséit. S most, éppen most...

Nehéz, fojtó lett a levegő, Veress úgy érezte, hogy meg kell fulladnia.

– Ki tudja, mi lesz reggelre? – folytatta az anyja. – Sohasem tudja az ember, mire virrad, mit szöttek számára az éji órák a következő napra. Olyan

nagybeteg szegény! Mári szüntelenül olvas a hasára, mindenféle italokkal jő-megy ki s be a házból, már egészen odavan ő is. De azt mondja, semmi sem segít, mert megharagudott az Úristen. Megharagudott Erzsire, s meg az egész emberiségre a sok gonoszság miatt.

Ijedten szaladt ki belőle a kérdés:

– Mári nén már tuggya, hogy mi baja az asszonynak? – Nyelt. – Akkor jól van, akkor minden rendben van, a keserít neki!... Nem kell vacsora, értse meg!

– Én nem szóltam egy szót sem! – mentegetőzött az öregasszony.

A fia meg csak hajtogatta keserűen:

– Nem kell vacsora. Én már vacsoráztam. Hagyjanak nekem békit!

– Hogy mondod? Már vacsoráztál? – Kis csend. Aztán rosszálló hangok hallatszottak, s vélni lehetett a sötétben a fejcsóválásokat: – Lám, még el sem költözött a feleséged, még küszködik ezzel az árnyékvilággal, s neked már vacsorát adnak valahol! Ne is mondd, hogy hol! Vétek ez, fiam, nagy bűn! Látod, ilyenek ezek a mai fehérnépek! Soha még egy olyant nem találsz köztük, mint Erzsi volt szegény. Osztán hol tekeregtél egész délután? Hol vacsoráztál ugyanbiza? S az a nyomorult asszony a halálán van, jaj, jaj!

Gyermekkorát idézték föl ezek a számonkérő, szigorú szavak, de akkor vessző is járt velük. Az idegen vacsora zokon esett az öregasszonynak, erősen a haladkló Erzsi felé húzott most a szíve a fiával szemben.

– Gyűlésben voltam, ott tótt el az üdő – mentegetőzött akaratlanul.

És újra csak halkán, szelíden, kérlelve:

– Be kéne jönnöd, fiam...

Veress Jóska menekülni szeretett volna a hívogató szótól. Rettegett attól, hogy a felesége fénytelen szeme elé álljon, mert ő kötötte meg magát makacsul, hajlíthatatlanul, hogy nem kell több gyermek, ő fenyegette meg a feleségét, hogy kidobja az utcára

vagy a hajánál fogva mártja bele a ganélébe, ha még egy gyermeket meg merészel akasztani a szíve alatt. S hogy meneküljön, a délután történekről kezdett magyarázni az anyjának:

– A határ sorsa felől határoztunk, hogy milyen határrendszerre térjünk át. De megette a fene az egészet. Ezzel a néppel nem lehet semmit csinálni. Kúdosok ezek, nem gazdák.

Az anyja is a magáét hajtogatta:

– Éppég most hagynád el, a legnagyobb megpróbáltatásban? Nem szép ez, fiam. Míg egészsége volt s dolgos két keze neki, addig bezzeg jó volt. Mennyit mosott, varrt reád meg a gyerekekre, mennyit főzött a napszámosoknak, s még a kapa nyelét sem átalotta megfogni, ha elkésett a mezőn a tavaszi doroszolás. És most már nem kell? Ej, hej-hej...

Veress mintha mit sem hallott volna, beszélt tovább, egyébről:

– Akinek egy csepp esze van, beláthatja, hogy a négyes határ a legjobb, mert egymás után három termést lehet leszedni a fődekről – érvelt, mintha a délutáni gyűlést folytatná itt az anyjával. – De hát nekik szabad gazdálkodás kell. A csürhe! Nekimenni a határnak, mint ahogy a disznyó rohan a pocsolyának. Osztán beletúrni az én földembe!

Mély lélegzetet vett, szüntelen küszködve fel-fel-lángoló indulatával. A kudarc, ha eszébe jutott, újra és újra befűtötte.

– Egyedül maradtam, édesanyám! Egyes-egyedül! Mert azok, akik megígérték, hogy támogatnak, csak lapultak a hátam mögött. Egymagam, szembe az egész faluval. Mert vegyük csak úgy: van nekem harminc hold földem, ebből öt hold kaszáló, hat hold erdő, amit nem is számítok. Most, ha négyfelé osztom a fődeket, csak egy rész marad ugarnak, három pedig terem a gazdának... Erre felugrik az egyik, hogy neki négy darab földje van, mind egy határ-részben, osztán ő csak kukoricát termeljen egy esztendőben? Honnan lesz neki kinyere? Vagy ha búzát termel, mivel eteti a disznyóját?

Sóhajtott.

– Ilyenek ezek. Nem értik. Csak az orrukig látnak.

– Hát csakugyan, mit is eszik a család, ha nem lesz búza? – tünődött az öregasszony.

– Már keed is! Keed is melléjük áll? – csattant föl a fia.

A vénasszony gyorsan elnyelte a szavakat. Megkukkult.

Veress azonban nem sokáig bírta a csendet.

– El akar temetni a falu. Most meg az asszony is... Ez az átkozott betegség! Hát Dávid Zsigáné nem így csinálta? De az csak megrázta a farát, s továbbment. Kutya baja! Vagy Nagy Domokosné? Bezzeg azok nem haltak belé! Csak ez az én asszonyom, ez...

Hörgött, mintha fojtogatnák, és semmiféle szó nem bírta letépni torkáról a reákapcsolódó láthatatlan ujjakat.

Aztán hirtelen:

– Hallom, itt járt Kuriné is? Egyéb sem kell, csak hogy feljelentsenek!... Tapossanak el, tiporjanak reám! De nem hagyom magam egykönnyen! Nem én! Az asszony beteg disznyó húsából evett, ez az igazság! Akkor is ez lesz az igaz, ha a földjeim mind reámennek is! Nem hagyom a magamét!

Megdöngötte a mellét, s kissé lehülve folytatta:

– De még az se biztos, hogy meghal. Ugyi, nem biztos még?

Az anya megértette a könyörgést, halkán duruzsolta:

– Nem hagy el a Jóisten, édes gyermekem. Miért hagyna el éppen téged? Csak jönneél bé, és ennéd meg a vacsorádat... A puliszka már megmeredt. Fa sincs vágva, te egész délután odakóricáltál, nem volt ki hasogasson, kialszik az a tűz...

S hogy a vacsora kérdését megint előhozta, felbőszítette Veress Jóskát; sötét szeme megvillant a feketeségen át, az anyjához ugrott, s vad kézzel megmarkolva, kilökte az istállóból:

– Pusztuljon innét, vén boszorkány! Összetöröm a csontjait! Mindenki ellenségem, még a tulajdon édesanyám is!

...Később megkereste a fal mellett a lámpást, meggyújtotta, ahogy ezelőtt egy órával akarta. Most önkéntelenül jöttek ezek a mozdulatok, hogy menekülhessen gyötrő gondolatai elől. Távolról asszonysírást sodort feléje a légáramlás. Az anyja sír elhúzódva valahová, biztosan nem akar könnyes szemmel bemenni a menyé betegágyához. Csak hagyná már abba!... Sohasem állhatta az asszonysírást...

Elhúzódott a csűrbe, s szénát kotorászott elő, minden mozdulatával húzta az időt, mely sohasem járt olyan nehéz, lassú ólomlábakon, mint most: szinte egy helyben topog ezen a gyötrelmes éjszakán. Teltitönte a jászlat, aztán nagy sóhajtva maga is beleheveredett. A barmok orrlyukain kizúduló meleg pára végigbizsergette a bőrét, mintha forró kezek simogatták volna, zsongott az agya, s mindjobban elkábult, majd észrevétlenül meglepte az álom. Nemsokára mintha mégis látni kezdett volna a sötétségben. Furcsa, félelmetes látomások gyötörték. Az udvar közepéből hatalmas füstoszlop csapott föl, kápráztató tüzet vetett a világ, s a felesége kínoktól eltorzult arca rémlett föl a pokoli forgatagban, majd el is tűnt. Azután még nyöszörgött, morgott is a föld, mély basszushangon dörmögött valamit, mire ő felébredt.

– Gyere bé, Józsi, meghalt a feleséged... Erősítsd meg magad... Férfi vagy, ne veszítsd el a fejed – mondta bánatos, csüggedt hangon a felesége bátyja, mert ő állott a jászol mellett. – Úgy adta ki a lelkét szegény, hogy észre sem lehetett venni – sóhajtotta, s remegett az orrcimpája és az ajka.

– Csendesen, mintha csak elaludt volna...

...Az éj folyamán, míg a gazda kábultan aludt, és nyomasztó álmaival viaskodott, dühös szél kerekedett. Vad erővel ostromolta a kerítéseket, csapkodta az ablaküvegeket, féktelen haragjában földhöz vágta a háztetőről letépett cserepeket, és tövestül

ki akarta csavarni a kopasz fákat, a kéményből kiszálló füstöt pedig széttépdeste a falu fölött.

Bolond egy őszi éjszaka volt...

Még alig pirkadt, amikor a sógor felébresztette Veress Józsit a lesújtó hírrel.

III. *Az urak*

Fátyolos, ködös tekintettel meredt a szoba félhomályába.

A másik helyiségből fel-felcsukló asszonyi zokogás foszlányai verődtek ki. Veress Jóskának ilyenkor ráncba szaladt a homloka, s fekete szemöldöke idegesen megrándult. Csak a sírással ne üldöznék! Ki lehetne kergetni vele a világból!

– No, még egy pohárral, őrmester úr! – nyá-jaskodott.

Boros poharak álltak az asztalon, bennük kristálytisza színtelen ital, erős pálinka. Ettől látta Veress Jóska fátyolosnak a világot.

– Osztán úgy tessék írni, ahogy mondom. Ki vagyok én, hogy hazudjak? Az asszony beteg disznyó húsából evett, s ez okozta a halálát. Micsoda csapás ez nekem! Jó feleség volt, szelíd, engedelmes asszony, igazi élettárs...

Kissé el is érzékenyült. Az erős pálinka, mint a parázs, még a lelkét is égette, s könnyeket csalt a szemébe.

– Pontosan, szóról szóra tessék írni.

Az őrmester úr iparkodva szántotta a sorokat. Néha töprengett, hogy miként fogalmazza a bemondott tényeket, hogy azokból is húzzon valami hasznot. A toll élénken percegett, csak akkor szakadt meg az írás, amikor a gazda töltött, – koccintottak, ittak. Ilyenkor az őrmester buzgón bizonygatta maga is, szinte könnyekig meghatódva:

– Én nem vagyok rossz ember. Nem akarok bajt. Azt az egész falu tudja. Ha valaki disznyóhúst evett, váljék egészségére. Hát nem? De a felső hatóság, a parchet. Ez a baj! Nem engedik eltemetni, mert fel-

jelentés érkezett. De ha az én kezembe szaladt volna az a jelentés? Akkor más! Én tudom, hogy disznóhúst evett – legyintett bosszúsan, ami a felsőbb hatóság intézkedéséről alkotott véleményét is nyomatékosan kifejezte.

A gazda nehéz fejjel rábólintott. Bajusza lelógott, azt sem volt kedve kipödörni, amióta a felesége hátat fordított ennek a keserves árnyékvilágnak.

– A parkett. – S merőn maga elé bámult. Sárgásbarna szeme vérmesen forgott lázas üregében. Majd váratlanul felkapta a fejét, megbökte a csendőr vállát, s mutatójával fenyegetőleg integetett.

– De úgy tessék írni, szóról szóra, amint mondom. Hogy romlott, azaz beteg, vagyis mérges disznóhúst evett.

Ez megvolt végül, leírta. Csak a csend maradt a toll percegése nyomán. Az őrmester kigombolta kék zubbonyát. Meleg volt idebent a szobában, ahol csak ők ketten dugták össze a fejüket, másnak nem volt szabad zavarnia őket.

Utóbb rátért az őrmester a legnehezebbre:

– Aztán honnan volt a disznóhús? – kérdezte.

Veress halkán felnyögött, fészkelődött. S mintha bal fülével, mely éppen az őrmester úr felé áll, kissé nagyot hallana, hagyta elszállani a kérdést. Viszketett mellén a bőr, de vakarózás helyett inkább a pohár után nyúlt, s vérmes szemét szapora pislogással emelte az egyenruhás alakra:

– Igyunk, no...

Az őrmester arca eltorzult: fintorgott a gyilkos alkoholtól.

– Holnap már egész biztosan lehet temetni, a parchet nem száll ki a helyszínre, mert én megírom, hogy a disznóhús... Legyen csak nyugodt, bizza reám, majd én...

Veress bólintott:

– Az. Disznóhús. Mérges hús.

– Becsületszóra ígérem! – tikogott a csendőr.

– Holnap itt lesz az engedély. De aki mérges húst árult, az börtönbe kerül. Ez is bizonyos! A parchet nem hagyja!

Bizalmaskodva közel hajolt Veresshez, s titokzatosan súgta a fülébe, még cinkosan kacsintott is hozzá:

– Bokor Imrét, a mészárosot bedugják egy kicsit. No, megérdemli. Fukar ember, csak a maga hasznát nézi. Két hónappal ezelőtt is utolsó percben állítottuk le egy tehén húsának a kiárusítását. Hej, tömve van annak a bukszája! – sóhajtott némi irigységgel. – S még azt mondják, hogy én nem vagyok jó ember? Ilyent nem kap egyhamar a falu! Hát Bokor Imrével nem megtehettem volna, hogy hadd árulja csak a húst, aztán amikor már megvan a baj, akkor rámenni!?

Csakugyan, úgy rémlett Veress Jóskának, hogy hallott valamit suttogni a faluban a mészáros és az őrmester közti ellentétekről. Bokor azt híresztelte, hogy az őrmester ötezer lejt kért, ő viszont csak kétezret lett volna hajlandó fizetni. Erre a csendőrség elkobozta a húst. Bokor káromkodott és tépte a haját dühében, megvolt a nagy kár. De amikor végül ezer lejt kellett leszurkolnia, hogy simán elintéződjék a dolog, akkor már nem szitkozódott, hanem mézes-mázos szavakkal próbálta lealkudni azt az összeget is az őrmesternél.

Bokor? Ez nem rossz ötlet! – villant fel Veressben. – A baj csak ott van, hogy Bokor a második faluból havonként mindössze egyszer döcög le ide a szekérével, rajta a kiárusítandó hússal. Legutóbb, amikor egy szombati napon felütötte a faluban az alkalmi mészárszéket, még nyár volt, Veress jól emlékszik, legyek sötét hadserege röpködött a vörös marhacomb körül.

Így mégse lesz jó, Bokort aligha lehet bemártani, annak is van magához való esze meg pénze. Különben is a falu rebesgette már a beteg sertés húsát, bár többen voltak, akik megsejtték az igazat. Kiss Károly nevét Veress belopta a köztudatba a felesége betegségéről elejtett félmondatokkal. Vagy két héttel ezelőtt Kiss Károly hirtelen levágott egy sertést, amelynek állítólag egy alma a torkán akadt, és fuldadozott tőle. A sertés húsát kiárusította. Sokan vá-

sároltak belőle, megették, aztán elfelejtették. Csak Veress Jóskának jutott eszébe napok múlva, amikor forrón kezdett sütni a felesége homloka, és rázni kezdte fehér testét a hideg.

Most még egyszer elrecsegte a mondatokat, amelyeket akkor fogalmazott meg, amikor az őrmestert betessékelte a különszobába:

– A zsák búza pedig meglesz. Én magam vitetem fel az őrsre, saját költségemen! Megtérítem én az őrmester úr minden költségét! Duflán! Mert fáj az embernek, hogy hűtes társát itt lássa a ravatalon temetetlenül. Meg aztán azt sem akarom, hogy a disznyóhúsból baj legyen. Az én feleségemet senki, semmi sem adja vissza már nekem!

Elérzékenyült. Megviszketett az orra töve, és nagyokat szorityintott.

A csendőr ismét följegyzett valamit. Hogy mi mindent össze lehet firkálni egy akkora papiroson! Lám, aránylag könnyen megy a dolog, ha van mit írni, akkor nem lehet ebből olyan nagy baj. Csak azt ne firtatná, ki árulta a beteg sertés húsát. Kiss Károly jó cimborája volt Veressnek, s a véletlen úgy hozta, hogy évekkel ezelőtt még katonáéknál is egy alakulathoz osztották be őket. Miért is vágott disznót Károly? Igazán nem akar rosszat neki, de hát miért pont abban az időben szúrta le azt a disznót?!

– Ötszáz lejt megérdemel az őrmester úr a fáradtságért, úgy érte, a búzán kívül. Hogy ne lássa az ember temetetlenül a hűtes társát. Csudájára jár az egész falu. Úgy szimatolnak, mintha nem tudom, mi volna... Hát ötszáz lejt, annyit még valahogy...

Az őrmester felnézett, megcsóválta a fejét titokzatosan, hogy ne lehessen belelátni a gondolataiba, s barna arca elfanyalodott:

– Még ezer lejjel sem fizeti meg nekem a fáradtságot! Hátha kiszállna az ügyészség? Mert ez az írás, ez dönt! – bökött a jegyzőkönyvre, saját hatalmát fitogtatva.

– Ötszáz lej nagy pénz. De ha csak annyi volna! A koporsó kétezer lej... Gödörösók, pálinka a

virrasztóknak, tor, mifene. Sokra megy. Honnét vegye elő az ember?

A csendőr már mintha kitapintotta volna a férfi gyengéjét: ridegen, szárazon koppant ismét a kérdés a Veress Jóska füléhez, mint a jégeső:

– Na. Ki árulta azt a disznyóhúst?

Veress összerázkódott, idegesen beletúrt csapzott hajába:

– Hát isten neki! Meglesz az ezer lej! Igyunk!

Sok nép gyűlt be a házba, s mind gyakrabban sírt fel egy-egy jajgatás az első szobában, ahová a ravatalt állították a tölgyfaszínű koporsóval, amelyről fehér cérnacsipkék lógtak le körös-körül, s a halott úgy feküdt benne viaszsárga arcával, keskeny fekete szalaggal felkötött állával, mintha csak rövid békés álmra hunyta volna le a szemét.

– Tehát megegyeztünk. Én csak azt írom alá, hogy... – Megpróbált felállni, de nehezeire esett a mozgás, forgott körülötte a világ. Tehetetlenül viszarogyott. – Szóval, hogy mérges disznyóhús...

Az udvaron szaladt valaki, csizmája koppant a köveken. Az elsőházba bezúfolódott tömeg megzajdult, többen az udvar felé tódultak. Egy hang egymás után kétszer is elkiáltotta izgatottan:

– Ide jönnek! Ide jönnek az urak!

Veressben, amint kipillantott az ablakon, meghűlt a vér, de teste megérezve a veszélyt, egyszerre erőre kapott. Szemrehányó pillantást vetett az őrmesterre, aki zavartan rakosgatta össze iratait. A gazda felállt, s mintha nyoma sem volna benne az alkohol kábító gőzének, egyenes testtartással megindult az ajtó felé. Menekülni, szaladni! – parancsolta az ösztöne. De a zsúfolt tömeg között nem bírt utat törni magának.

Egy legény kaput nyitott, s az udvarra bekanyarodott a sárpreckelte, szürke gépkocsi. A ravatal körül újra felhullámzott a sírás-zokogás. A künnrekedtek közül néhány gyermek a kerítésre kapaszkodott, s a deszkák recsegve-ropogva omlottak le testük súlya alatt. Veress Jóska lába gyökeret vert a küszöbön, minden ereje elszállt. Olyannak érezte

magát, mint az árva kóró, amelyre vad szélroham tör. Bamba közönnyel nézte, amint egy bőrbundás, majd egy sötétszürke kabátos úr kilépett az autóból, s utánuk még egy bújt ki az első ajtón: ennek szürke prémsapka volt a fülére húzva. Kényesen, vigyázva lépkedtek az urak a ház felé, nehogy besározzák fényes cipőjüket.

Pillanatok alatt kialakult valamelyes rend. A ravatal mellett már nem sírtak: megszeppenve némult el mindenki. Egyik úr parancsokat osztogatott: a halottat boncolás végett hátra kell vinni a csűrbe, fogják meg ketten! – intett a közelben sündörgő férfiaknak, akik ímmel-ámmal mozdultak. Hullámzás támadt, eleven mozgás, nyüzsgés, és bontani kezdték a ravatalt, szeget téptek, döngették a deszkákat. Most még egy gépkocsi kanyarodott be az udvarra, urakkal és csendőrökkel megrakva. A sokaság szétnyílt, ösvény hasadt az embersűrűben, s az urak libasorban sétáltak be a házba. Ide-oda taszigáltak egy asztalt, keresve, hogy a fény reáessék, majd, miután meglelték a helyüket, székeket kértek, s elhelyezkedtek.

Aki az urak közül elsőnek lépett be – nyírott bajszú, magas, sovány, szigorú tekintetű férfi –, lesem tette a bundáját, amint helyet foglalt a széken: kinyitotta okmánytáskáját, s iratokat ráncigált elő. Valamit halkán sugdolózott a többiekkel, azok is elhelyezkedtek, keccentek az aktatáskák kapcsai, s fehér ívpapírok lepték el az asztal lapját.

A magas, barna úr körülnézett, majd tiszta, csengettő hangon kiáltotta:

– Veress!

Mély, dermedt csend. Minden szem a földre szegződött. A szólított elköhintette magát az ajtó közt, s lesütött szemmel, tétovázva, mintha kötélén vonszolnák, két lépést előrelépett.

Egy hang felsikoltott a háta mögött:

– Kuri Pista! Kuri Pista! Apadjon ki a két szemed fénye! Száradjon el a kezed, mint a törökbúza-kóró! Csúszva-mászva éljed az életedet! Legyen undok kígyó belőled! Verjen meg a fennvaló Úristen!

Az utolsó mondatot már az udvaron zokogta. A csendőrök kivezették a gazda édesanyját, az meghagyta magát. Megszűnt az akarata, kővé dermedt a teste, csak a nyelve élt lángolón, fékezhetetlenül.

A bundás ügyész nagyon kíváncsian nyújtotta ki a nyakát a prémből, homloka ráncba szaladt, s tetőtől talpig végigmérte az előtte álló zömök, vállas férfit:

– Maga az?

– Igen kérem. – Köhintett, s zavartan keresett egy pontot a tekintetével; amint a köhintésre kezét illedelmesen a szájához emelte (tudja ő, hogyan kell az urakkal beszélni, katonáéknál tanították meg rá). látszott, hogy reszket.

A városi úr ravaszul kezdte:

– Miért nem temette el a feleségét?

Veress megdöbbsent. Mit? Hogy ő? Tán ezért is ő a hibás?

– A hatóság, kérem, a hatóság – váltogatta maga alatt a lábait. – Én eltemettem volna, de a hatóság nem engedte.

– Aha. A hatóság.

– Az, kérem. A hatóság.

– S miért nem engedte? – szúrta az arcába a tekintetével.

Háta mögül a tömegeből kíváncsi fejek ágaskodtak.

A kérdésre késett a válasz.

Az ügyész nem várt, rácsapott:

– Hány éves maga?

– Harmincegy.

– Hány gyermeke van?

– Egy.

Veress gyanakodva felpillantott sötét homloka alól. Mit akar ez az úr? Mi köze az ő egyetlen gyermekéhez? Ezekre a kérdésekre könnyű felelni. Nem ezt várta. Hiszen ha csak ennyi volna az egész! Tovább:

– Hány éve házasodott?

– Hát... Vagy hat esztendeje...

– S hogyhogya csak egy gyermeke van?

Megrándult. A szavakban égni kezdett a parázs. Tudnák már az előbbi három esetet is, amit kétszer a bábaasszony, egyszer meg maga Erzsi csinált? Nem, az nem lehet! Vállat vont:

- Nem lett.
- Nem lett?
- Nem.
- S miért nem?

Már szakadt róla a verejték, patakban folyt le az arcáról, be az inge gallérja mögé, s csípte a testét. Az urak hagyták gondolkozni, vergődni, kínlódni. Mintha nem tudnák, hogy most mit kérdezzenek. Aztán egy másik vette át a szót:

- Akarták maguk, hogy még szülessen gyermek?
- Hát... Én szerettem volna – dadogta.
- És a felesége? Ő is?

Az asszony örökre elnémultan, örökre lehunytt szemmel, örökre elbénult tagokkal fekszik a csűrben... Már vágják is sok kínban kihűlt szép fehér testét. Veress mégis úgy érezte, hogy megszólal a halott, ha kérdezik, s tiltakozni fog: ő nem hibás, nem ő akarta így, hanem az a tömzsi, izmos, vad ember! Majdhogy felordított a fájdalomtól, a félelemtől...

- Nem tudom, kérem – nyögte.
- Nem beszéltek arról, hogy jó volna még egy gyermek?
- Nem, soha!
- Lehetetlen!
- Soha! Soha, kérem!

A fekete kabátos úr, aki leüléskor annyira vigyázott, nehogy összegyűrje a nagykabátját, szúrósan a szemébe nézett, mintha nem hinne neki. S a nézés zavarba hozta Veress. Az ügyész, mintha megérezte volna a pillantás hatását, rászólt:

- Jöjjön csak közelebb, Veress. Mióta volt beteg a felesége?

A kérdezett tenyerével végigtörült az arcán.

- Hány napja? – faggatták.
- Már vagy tíz napja kornyadozott.
- S maga mit gondolt a betegségről? Mi?

Az urak labdázta a kérdésekkel.

Nagy, nehéz lélegzetet vett, a beszívott levegő forrón ömlött ki a száján. Feje még jobban lehorgadt. Csak hosszú csend után, vívódva mondta ki a döntőnek vélt mondatot:

– Mérges disznóhúst evett, kérem. Én is beteg lettem volt tőle. De az asszony nem bírta.

A bundás férfi felingerült, arca vörösre gyúlt. Haragudott:

– Miért nem hozatott akkor orvost? Magának van miből!

Nem felelt. Állt. Hallgatott.

A háttérben, a fenyegető csendből egy női hang kiáltott:

– Hazugság! Most találta ki!

Ismét kérdés:

– Kitől vették a disznóhúst?

Veress alatt megrendült a föld. Hátranézett. Rengeteg arc ugrált a szeme előtt, egyet sem tudott megismerni. Tétovázott, egy lépést tett hátrafelé. Méricskélt szemével az ajtó nyílását, menekülni szeretett volna, szabadulni.

Most szinte ordítva förmedt rá az ügyész:

– Ki-től vet-ték? Feleljen!

– Hát...

Tikkadtan nyelt, még egyszer hátranézett.

– Küss Károlytól – nyögte ki alig hallhatóan.

S ettől a névtől, ahogy kimondta, mintha megkönnyebbült volna a lelke.

Alig suttogta a barátja nevét, de hátrább mégis meghallották.

Egy asszony felsikoltott:

– Nem igaz! Hazugság!

Az urak összedugták a fejüket, sugdosódtak, aztán az ügyész odaszólt a szakaszvezetőnek, s az elment.

Veress kiküldték az udvarra. Észre sem vette, mikor állítottak csendőrt melléje. A csűrben fehér köpenyes emberek sűrögtek-forogtak, csak néha tudott odalátni a bámészkodók sűrűjén át. Csendőrök tartották vissza a népet. Úgy érezte, hogy megnyílik alatta a föld, ám őt mégsem nyeli el, itt áll szégyenszemre őrizet alatt.

Édesanyját is csendőr vezette be az urak elé.

Kevés idő múltán a szakaszvezető másodmagával Kiss Károlyt kísérte be az udvarra. A szőke férfi ijedten nézett erre-arra, mint aki nem érti, hogy mi történik vele. Veress háttal fordított neki. Lám, Kiss Károly a határrendezés kérdésében is melléje állt, nyílt szóval, őszintén, mint jó cimbora. Pedig neki alig nyolc holdja van, mégis helyeselte a Veress szándékát. A nagygazdát furdalta a lelkiismeret, ej, hogy miért épp azokban a napokban vágott sertést az ő barátja!

Kiss Károlyra nem sok időt vesztegettek. Most már becsukták az ajtót, mert a nép morajlani kezdett. Kire haragudtak? Veressre-e vagy az urakra? Tanácsos volt kissé hátrább szorítani őket, aztán az udvarról is kinyomták a csendőrök a tömeget. Az utcán tolongtak tovább.

Egymáshoz közel állították a két barátot.

Később kijött az urak közül egy köpcös kis kövér emberke, nyírott fekete bajusszal, rövid kabátban, amelyet előrebillentett a hasa. Veress nézte a hasas úr arcát, talán ez volt, aki a jegyzőkönyvet írta az imént, s az ügyész oda-odabökött feléje aranygyűrűs fehér ujjával, s újabb és újabb mondatokat diktált neki.

Megállt a két paraszt közt, s felnézett az égre.

– Fagy lesz. Lehet nekiereszteni a kést a disznó torkának – szólt.

Veressben felcsillant a remény. Hátha elhitték a mérges disznóhúst, s ez az úr szimatolni jött. Kiss Károly viszont szemrehányóan, mérgesen nézett el a kövér emberke feje fölött. Hogy? Tényleg azt gondolják, hogy ő beteg sertés húsát árusította? Gyűlölte Veressét. Most látja csak, ha visszagondol az elmúlt időkre, hogy ez mindig csak a maga hasznát kereste, lám, a legjobb barátján is keresztülgázol a maga érdekéért.

– Mi is vennénk hízott sertést – fordult az úr Kiss Károly felé, s olyan hangon kezdett beszélni vele, mintha valahol egy hetivásáron alkudoznának.

– Nincsen magának eladó sertése? Ha nem is egészen hízott.

– Nekem nincs – rázta meg komoran a fejét. – Kettőt hizlaltam, egyik valami almát evett, fulladozni kezdett, le kellett vágni. A másik meg...

Az úr bólintott:

– Aha. Ez az a bizonyos, amelyik almát evett.

– A másik meg kell a családnak. Nekem nincs...

Veress megfélekedezett, hogy csendőr áll mellette, odalépett gyorsan, bizalmaskodón a beszélgetőkhöz, s megcibálta az úriember kabátját:

– Van nekem, kérem. Majd nyélbe ütjük a vásárt – s visszakapva lelkierejét, jelentősen vágott a fél szemével.

De a csendőr már rátette a kezét, s visszahúzta előbbi helyére.

Az úr enyhülten figyelmeztette az akadékoskodót.

– Hagyd. Úgyis elengedjük. Ez az ember nem hibás.

Veress Jóskának felcsillant a szeme. Nagyot lélegzett, és kihúzta a testét, egyszerre ember lett megint a biztató szótól. De ugyanakkor türelmetlen is volt, mert sokat kellett álldogálniuk itt künn az udvaron, a föld nyirka átjárta a lábát, talán át is ázott a csizmája. Már a boncolást is befejezték a csürben, s a halottat visszavitték a házba, fehér lepedővel letakarva, akár egy zsákot. Hallotta, amint koppant a kalapács a koporsón, szögezték a födelét. Az urak is, akik boncoltak, s kifejtették a titkot a szerencsétlen asszony testéből, már jó félórája bementek a szobába. Besötétedett. Az ég ezen az estén csodálatosan tiszta, csillagos bársonyként tárult ki a falu fölött. A sarló alakú hold mint felvont szemöldök hajolt a nyugati ég alatt húzódó hegyerinc fölé. A tömeg nem oszlott a kapu előtt. Akinek otthon dolga volt, vagy szándékosan elfelejtkezett róla, hadd bőgjön a barom, nem tikkad meg a szomjúságtól, van elég pára a levegőben, – vagy hazaszaladt, s pár perc múlva újra visszatért, s ott szorongott a báméskodók között.

Veress Jóska lábai elfáradtak az állingálástól. Leült egy tuskóra. A csendőr már ezt is elnézte neki,

úgy tett, mintha észre sem venné. Kiss Károly a ke-
rítésnek támaszkodott, hogy nyugtassa a testét. De
neki nem volt szabad, őrzője rátámadt, és ordibálva
kényszerítette vissza előbbi helyére.

Kiáltották a Veress nevét. Nehezen mozdult, gém-
beredetten, felállt a tuskóról, s bement a házba. Az
ügyész egymás után gyújtotta meg és dobta el a ci-
garettákat, ideges, türelmetlen volt. De a hangja
egyáltalán nem volt barátságos, mint eleinte.

– Hallja-e, Veress, maga azt állítja, hogy sertés-
hústól... Hát az abortuszt, ki csinálta? Ezt mondja
meg!

Értetlen arcot vágott. Már nem félt, már nyugodt
volt, ura arcizma minden rándulásának.

– Nem értem a kérdést, kérem.

– Ki vájkált a felesége belsejében valami hegyes
szerszámmal, mi?

Megütődött, arca eltorzult. Tehát nincsen titok!
Még a fakanalat is tudnák?

– Ki szurkálta össze az asszony méhét?

Úgy tetszett, a hang szigorú.

– Én, kérem, én arról semmit sem tudok!

– Beszéljen! – förmedt rá az ügyész, s felpat-
tant a székről.

– Isten ingem úgy segéljen – remegett s forró-
sodott el újra. – Én csak azt tudom, hogy mérgezett
húst... két héttel...

Még erőteljesebb kiáltás:

– Mondja meg, ki csinálta! Ha nem, magát verjük
vasra és visszük el!

– Nem tudom, kérem – suttogta kimerülten,
megtörten. Szédült. Keringett körülötte minden.

Az úr ideges mozdulatot tett, s odaszólt a szakasz-
vezetőnek aki aztán bevezette az öreg Veressné. A
vénasszony zokogott, mint a záporosó. Hol a menyé-
ért, hol a fiáért jajveszékelt, hol meg saját magát
átkozta, amiért gyermeket szült erre a keserves vi-
lágra. De amikor reákiáltottak, elhallgatott: csak
csendesesen szífogott tovább.

– Ismeri ezt az asszonyt? – kérdezte az ügyész.

Arrafelé fordult. Hosszasan nézett, s csak jóval később szólalt meg:

– Igen... Az édesanyám...

– S nem sajnálná, hogy börtönbe zárják? Mert ő mesterkedett a menyével? Ugye, ezt maga is tudja? Megbeszéltek, mi?

Megrázta kótyagos fejét:

– Az anyám akarta a gyermeket – mondta.

– Akkor ki csinálta? Beszéljen! Vagy magán hagyja száradni a gyilkosságot?

Fuldokolt. Alig lehetett hallani a hangját:

– Ő. Saját maga... Igaz, sokat szekíroztam a gyermekért – kezdte a vallomást, de nyomban meg is botlott a nyelve.

Az urak már nem figyeltek reá. Az ügyész heves vitába bonyolódott az orvossal, aki a boncolást végezte. Az orvos nekivörösödött, és tenyerével csapkodta az asztalt. A köpcös úr, aki künn az udvaron a sertésvásárról beszélgetett, közben folyton suttozott valamit az ügyész füléhez hajolva, s Veress felé mutogatott a fejével. A bundás úr felállt a helyéről, a sálját kereste, s egy hanyag mozdulattal leintette a hadakozó törvényszéki orvost, aki elhallgatott ugyan, de dühösen szívta a bőrszivarját.

Vigye el az ördög! Nem is olyan érdekes. Mindennapi eset...

Az ügyész magához intette Veress, s közömbösen átnyújtott neki egy írást.

– Itt van az engedély. Eltemetheti a feleségét.

Nem hitt a fülének, állt, s nehezen nyúlt a papír után.

– Aztán tizennégy napon belül megfizeti az urak napidíját. Meg a csendőrökét. Megértette?

Bólintott:

– Igenis, kérem...

Csak később próbálta összeszámolni, hányan is voltak. Sokan, egy egész hadsereg! Hát a csendőröknek? Azoknak is jár napidíj? Sok pénzt tesz az, nagy összeg...

Miután eltávoztak az urak, úgy tódultak be az emberek és az asszonyok a házba, ahogy a víz ömlik

keresztül a megszakadt gáton. Feloldódtak a nyelvek, mindenki egyszerre beszélt. Kézről kézre járt a pálinkáspohár, fölszabadultak a kedélyek, minden baj elmúlt, egymás után ürültek ki a litresüvegek. Veress Jóska a tömeg közepén állt, s felháborodott, mámoros hangon magyarázta, inogva lábán, fújva az alkoholgőzt:

– Reárontanak az urak a becsületes ember házára, osztán megcsinálják ezt a nagy szégyent. De hát van igazság a földön! Van! Hát mi vagyok én? Gyilkos? Úgy őriztek engem a csendőrök, mintha öltem vagy raboltam volna!

Egy kéz a vállára nehezedett, ő kissé összerezsent, mert idegei még mindig készen álltak a védekezésre, megrettent az érintéstől.

– Csakis. Te megmondtad, hogy a mérges disznyóhús...

– Meg. Tudom én, hogy mit beszélek! Pedig nem is vagyok doktor! Nem jártam nagy oskolákat!

Az orvosra erősen haragudott. Bár nem értette, hogy a doktor miért dühöngött és csapkodott az ügyész orra előtt, sejtette, hogy ellene kardoskodott. Még akkor is úgy nézett Veressre, amikor kimentek a házból, mintha fel akarná nyársalni a tekintetével. A többiek kezet fogtak vele távozóban, de az orvos, az nem!

– Túrta a vért az orrán az a disznyó, amikor leszúrta Küss Károly. Gondolhattam volna, hogy mi lesz belőle. Halál! – Darálta a magáét, mint a malom, amely öröl, egyre csak öröl...

A vállán nyugvó kéz gazdája megjegyezte:

– Persze. Nem ok nélkül vitték magukkal Küss Károlyt.

Veress felrezzent:

– Mit? Hát elvitték?

Ijedten nézett a másik ember arcába. Nem ment ki az urak után, hogy kikísérje őket, s így nem tudta, mi történt künn az udvaron.

– El – bólintott a mellette álló.

Gyorsan fordult télbe az idő. Reggelenként vastag dér borította a házak fedelét és a réteket, a fák zúzmarásan nyúláncoktak az ég felé, mintha cukorporba mártották volna őket.

A temetés utáni napokban Veress Jóskának nem lehetett szavát venni. Komoran végezte teendőit, amelyek főleg abból állottak, hogy sóhajtozott, dohogott a négyes határ tervének bukása miatt, s olykor mérgében eldöngette a teheneket a ganéhányó lapát nyelével. De az emberekkel sokáig nem kereste a találkozást.

Háztartását az anyja vezette. Volt dolga elég, mosni, varrni a gazdára és a gyermekre, ételt főzni, rendben tartani a házat, ellátni a jószágot, mert a gazda nyakára rátelepedett a tétlenség. Minden munka az öregasszonyra szakadt, aki egyre gyakrabban zúgólódott magában, majd célzásokat tett, hogy jól tenné a fia, ha asszony után nézne, nem mehet ez így, fiatal női kéz kell a házhoz, szorgalmas, dolgos karok.

Ilyenkor Veress Jóska arra gondolt, hogy ha valóban megházasodna, hamarosan jönne a gyermek is, mert az asszony kieroszakolja legalább az elsőt. Tehát oszolna majd a vagyon, kétfelé...

Egyik este elment az elhurcolt Kiss Károly udvarára, bekopogtatott az ajtón. Azért került errefelé, hogy érdeklődjön az ő kedves, jó cimborájának sorsa felől. Mi hír róla? Ha hazajönne, újra felvetnék a négyes határ kérdését, hátha mégis sikerülne! – tervezgetett, s gondolatait előadta az asszonynak.

A gyermekek már aludtak, s Julis – barna, sima arcú menyecske, telt keblekkel és ingerlő kis tokával az álla alatt – elővette a guzsalyat, és szorgalmasan fonogatott. Nem szívesen nézett szembe ezzel az emberrel, ő is meggyűlölte Veress Jóskát. Kényszeredetten válaszolgatott kérdéseire.

Veress Jóska távozóban megszorította az asszony csuklóját, s rántott egyet rajta. Csak akkor vette észre magát, amikor a menyecske egy erélyes, elszánt mozdulattal ellökte magától, s utána hamar bezárta az ajtót, nehogy visszatérjen...

Aztán egy napon megjelent a faluban az a kis köpcös barna úr is, aki annak idején a csendőri őrizet alatt lévő Veress-sel meg Kiss-sel a sertésvásárról tárgyalt, azon a rossz emlékezetű őszi alkonyaton, a Veress József homokos udvarán. Mint régi jó ismerőst üdvözölte a gazdát. Elmondotta, hogy éppen a most következő napokon döntenek az ügyészségen afelől, hogy irattárba süllyesszék-e a haláleset ügyében felvett jegyzőkönyveket, vagy pedig vádat emeljenek Veress József ellen.

Veress a pajtából szó nélkül kihajtotta az egyik disznót, és segített felkényszeríteni a szekérre. Ingyen adta. Tudta ő, hogyan kell az urakkal. Csak akkor nyilallott meg a szíve, amikor eszébe jutott, hogy ezt a disznót még szegény Erzsike etette, hizlalta, és – nem is olyan régen – tervezgette, hogy mikor eresztik torkába a kést...

Lehunyta a szemét, nagyon eszébe jutott a felesége...

Karácsony előtt kiszabadult Kiss Károly is. Lefogyott a fogházban, arca sovány és zord lett. Amikor először találkozott barátjával, Veress Jóska mosolyra derülve rázott vele kezét, és mindenképpen nagy szívéllyességet mutatott iránta.

– Látod, nekem köszönheted, hogy kihúztalak – magyarázta Veress. – Egy egész disznyómba került. De nem bánom! Az ember a barátjáért még az életét sem sajnálja! Fenét! Csakhogy kiengedtek!

Károly szűkszávú volt, s elnézett oldalt, amint beszélt. És sietett minél előbb elköszönni az ő kedves cimborájától. Lesheti Veress, míg ő még egyszer szót emel a négyes határ mellett!

...És ha csendőrök jöttek szembe Veress-sel az utcán, előre köszöntek neki ismét, s az őrmester szája füléig húzódott a barátságos vigyorgástól. Veress meg csak odabólintott nekik. Tehette. Már nem félt. Tiszta ő, mint a fehér bárány! Mit is kereshetnének rajta a csendőrök?!

Csókfalva, 1935

MÓDOS GAZDÁK

A városiasan öltözött, vastagkeretű szemüveget viselő nyurga férfinak már kiszáradt a szája a hóna alatt szorongatott újságok dicséretében. De nem tágított, nem engedett, újra meg újra kezdte:

– Tessék föllapozni bármelyik oldalt! Minden cikkben a kisemberek védelmét olvashatják. Ne féljen tőle, bátyámuram, vegye nyugodtan a kezébe, nem harap, és nem karmol; legalábbis a szegény embert, a kisemmizettet nem bántja, sőt simogatja, védelmezi! Fogja hát!

A bátyámuramnak titulált széles vállú, borostás állú gazda viszont olyan mozdulatot tett, mintha a szavakra még jobban gyökeret vert volna benne a tartózkodás. Jobb kezét visszahúzta, és a hóna alá rejtette.

Beszélt ő már a pappal. Azazhogy a pap szaladta végig a bennfentes embereit, és óva intette őket ettől a libegő nadrágú várositól meg az általa kínált újságoktól.

Pop Moise ökle is működésbe lépett a háttérben. Egyre erősebben bökölte az ügynökkel vitatkozó Keserű Andrást. Az meg úgy tett, mintha nem venné észre. Fújta a magáét:

– Nincsen pénz, uram. Mit akar?

Moise odahajolt a Keserű András füléhez:

– Pszt. A jegyző úr...

Keserű megrántotta a vállát, s kissé hátralökte. Neki ugyan ne sugdosson a fülébe Pop, s ne öklözze a lapockája alatt! Tudja ő, mit csinál! A jegyző pedig fogja be a bagólesőjét, mert róla is megvan a

véleménye, amióta kihuzigálta zsebéből az ezreseket a fia katonai fölmentéséért. Csak gyártotta az okmányokat, ragasztotta rá a töméntelen sok bélyeget, s néha éjszaka is rájuk zörgetett: „Még háromszáz...” „Még százötven...”

Végül is a hadkiegészítőnél öt darab ezrest kellett leszurkolnia...

A fia nem vonult be. Ma is itthon csücsül a szekér létráján, úzi a lovakat, és szájában füstölög a cigaretta. De Keserűnek igen-igen keserű a szíve azóta...

Az ügynök megneszelhetett valamit a nagydarab, tagbaszakadt Pop Moise pusmogásából, s fúrge mozdulattal kirántott a hóna alól egy román nyelvű lapot. Mire az álmélkodó férfi fölocsúdhatott volna csodálkozásából, az újság ott fityegett a kezében, két lapos körmű, bütykös ujja közt.

– Ha maga a jegyző barátja, akkor persze hogy nem tetszetik a mi lapunk! – szúrt oda neki a lapterjesztő.

Moise tanácstalanul állt. Olyan szemeket meresztett a kissé távolabb diskurálgató cimboráira, mintha madár röppent volna a kezébe, s ő akarata ellenére megragadta. Nézte elhűlve. Bánta. Miért is nem rejtette el a kezét a háta mögé?

Félgömb alakú, keskeny karimája tövében zsinórral körített kalapját hátrtolta a feje búbjára. Még-hogy ő barátja a jegyzőnek? Honnan orrintotta meg ez a csavargó kinézésű, vastag szemüvegű? Az más, hogy parlamenti választások vagy községi tanácsváltás idején összedugják a fejüket a jegyzővel. Az egészen más! Mert Moiséből is meg Keserűből is a jegyző csinált községi tanácstagot. Együtt teszik-ve-szik, vitatják a pótadó kérdését, véres harcot víva az erőszakoskodó jegyzővel, aki mindig növelni szeretné a falu vállaira nehezedő közterheket. Keserűnek és Popnak viszont viszket a zsebe olyankor: mivelhogy nekik is fizetni kell. Moise sem bocsátja meg soha a jegyző úrnak, hogy amikor meghalt a hosszú hajú öreg Pop, az ő édesapja, és tisztázni kellett az örökség sorsát, ugyancsak belemelegedett

az aktagyártásba, s vége-hossza nem volt a fizetésnek.

A jegyzőnek is megvan a magához való esze. Oda nyúl s onnan vesz, ahonnan lehet. Az a birtok a telekkönyvben nyugodtan maradhatott volna egyelőre a temetőbe költözködött öreg Pop nevén, de a jegyző rábeszélte az örökösöket, hogy tisztázni kell a helyzetet. A nagy tisztázás közben derült ki, hogy még a Moise nagyapjáról sem írták át a földek egy részét az ivadékokra, annak idején, amikor az aggasztján beadta a kulcsot. Ha már hozzákezdték a birtokrendezéshez: a jegyző sürgette, sarkallta a dolgot. Tisztázódott is minden pár hónap alatt. Pop Moise pedig, a törvényes örökös, fizetett nagy keservesen. És fizetett a Moise bátyja is. Azóta is orrol az öcscsére, annak a számlájára írja a nagy kiadásokat. Tudja, hogy Moise a jegyző barátja, s azt gyanítja, hogy ketten tervezték ki a dolgot.

Ezért hát nem veszi jónéven Moise, s méregbe gurul, ha őt a jegyző cimborájaként emlegetik.

– A mi lapjaink nem követnek üzleti szempontokat. Mögöttünk nem áll semmiféle tőke! Mi az igazságot írjuk, az igazságért harcolunk! A mi programunk – melegedett bele az ügynök, és sovány karjaival nagy köröket írt a levegőben –, a mi programunk egy nemes cél bátor és becsületos szolgálata. Egy új világ építése! Olyan világgé, amely...

Keserű közbedörmögött:

– Nana. Az szép. De inkább a búza árát kéne felemelni, s a napszámot leszállítani...

Hagyták, békésen, végtelen nyugalommal túrték, hogy ostromolja őket a vékonydongájú, izgó-mozgó városi férfi. Ez is egyik változata az időtöltésnek.

Keserű nemrég tért haza az őszi szántóból, alig-hogy bekötötte a lovakat, elballagott ide, a szomszéd kapuja elé, ahol már négyen-ötön körülállták a lap-ügynököt. Szegény már annyit beszélt, hogy a nyelve a szájpadról tapadt. Hiába. Annyira sem jut, hogy valaki kezébe vegye a lapot és beleolvasson. Csak szórakoznak vele, s erősen figyelnek, ha híreket mond a város életéről. Hogy mennyi volt a tűzifa

mázsája a múlt héten. Hány szekérrel hoztak föl városra. Milyen kilátások vannak a tüzelőanyag árának emelkedésére. Azt szeretnék volna hallani, hogy a dér lehulltával drágulni fog a fa, ugrani a kukorica meg a búza ára, és megindul a kereslet a hizott sertések iránt.

De az ügynök ezekről alig ejtett szót: nem volt hajlandó jövődölésekbe bocsátkozni. A drágulásnak már a gondolatától is hideg remegés citeráztatta meg a horgasinát. Nagyon drága, költséges neki az élet. Ha az árak mászni kezdenek fölfelé, őt és a családját megveszi az Isten hidege a beköszöntő téli hónapokon.

Egy másik gazda – hosszúra növesztett, nagy bajszú, amit még katonáéknál a világháború idején kezdett szépengetni – szúrósan átnézett a Keserű válla fölött. Méricskélte az idegent tetőtől talpig.

Nem tetszik neki ez az alak. Már azért sem kedvére való, mert Sorbánnál kerített fedelet a feje fölé arra a pár napra, amíg jelenlétével bolygatja a falu leülepedett nyugalmat. Lehet, hogy Sorbán ételt is ad neki, – ha ugyan kerül annak az asztalán valaha is egy falat kenyér. Szegény ember Sorbán, akár a templom egereivel is fölveheti a versenyt. Viszont éppen ezért nagy talány, hogy miként merészelte éppen ő élesztgetni az elégedetlenséget. Hogy nem elég a gazdák kínálta napszám, s hogy ő az istennek sem megy munkára, ha ugyanannyit nem adnak a kukoricatörésért, mint amennyit az aratásért fizettek.

Még rágondolni is rossz, hogy a krumpli ásatlanul, a kukorica töretlenül marad a mezőn. A határpásztorok maholnap bevonulnak téli szállásukra, hiszen reggelenként hóharmat fehérlik már az aszott, fonyadt füvekkel borított réteken, s a varjak egyre nagyobb csapatokban lepik el a szedetlen kukoricásokat. A varjak bezzeg szüretelnek, s zajos károgozással ünneplik a bőséget. Ha pedig határpásztor sem lesz: a szegénye előzöni a mezőt, a sötétség leple alatt titokban kiássza a krumplit, és leszedi a törökbúzákat. Ki az isten tudja megőrizni? A tolvajnak aztán bottal üthetik a nyomát!

Az őszi szántás halad ugyan, mert azt maga a család, a gazda végzi. De hol van a családnak annyi mozdítható keze, hogy elvégezze a betakarítást?

– A parasztság érdekeinek szolgálata: ez egyik fő célkitűzése lapunknak! – próbálkozott megint az ügynök. – Általában a dolgozók érdekeinek védelme a telhetetlen bendőjű hiénákkal szemben...

Keserű vastag, szőrös karjával, amelyen könyökig fel volt túrva az ing, mintha a szilárd lábakra nehezedő vaskos férfi ökölre készülne menni valakivel, belesújtott a levegőbe:

– Védhet minket akár maga az atyaságos úristen is! Megette a fene!

Egy hang rákontrázott a háttérből:

– A napszámosok döntenek minket nyomorba!

A kamatokat kéne leszállítani! – kockáztatta meg valaki.

A városi kapott a szón:

– Éppen ez az! A bankok! A magas kamatláb! Az uzsora!

A lapterjesztőnek megvizsketett a bőre. Igen jól ismeri ő a banktőke pénzügypolitikáját, a páncélszekrények és redőnyös amerikai íróasztalok titkait, hiszen évekig körmölt egyszerű kis hivatalnokként az egyik pénzügyintézet irodájának falai között. Sokszor vezetett jegyzőkönyvet az igazgatóság hosszúra nyúlt, vitáktól zajos ülésein, ahol vastagon kavargott a levegőben a fojtogató szivarfüst, s az elnök kövér, szigorú arca úgy derengett át a kékes fátyolon, mintha valahonnan a megdicsőülés mennyei magasságából tekintene le az asztal körül helyet foglaló igazgatósági tagokra. Ezeken a gyűléseken legtöbbször a kamatlábak emeléséről esett szó, no meg árverésekről s kölcsönök fölmondásáról. Valahányszor a jogtanácsos belépett a megbeszélésre előkészített elnöki szobába, aktatáskája annyira meg volt tömve iratokkal, hogy az már egymagában is figyelmet keltett.

Egyik igazgatósági gyűlésre aztán nem hívták meg őt, s más vezette a jegyzőkönyvet: az a hosszúkás arcú szőke nő, akiről csípős pletykák keringtek száj-

ról szájra az alkalmazottak közt, s magával az igazgatóval is kombinációba hozták.

Azon a megbeszélésen több felmondást határoztak el. Köztük volt ő is, aki most itt áll a ködbe burkolózó őszi alkonyatban, és véleményt cserél a parasztokkal – a „gonddal-bajjal terhelt” módos gazdákkal – a világ folyásáról, a válságról, a gabonaárakról, s előfizetésre kínálja nekik a lapokat.

Ha valaki, ő igazán tudja, mit mívelnek a bankok a parasztokkal. Ott volt a tűzfészekben, ahol az uzsorakamat lángjaiban elemésztődnek a földek, és ki-mondhatnak az árverezési végső ítéletek.

Sokat tudna beszélni a tapasztalatairól. De ha elő-áll velük, végül karót ragadnak a sérelmekkel föl-paprikázott emberek, és csúfot tesznek vele: egy kalap alá veszik őt a bankkal, a pénzeszsákok krő-zusaival, az agyari közt børszivarat rágcsáló elnökkel, az igazgatóval és másokkal.

Jobbnak vélte hallgatni a tapasztalatairól.

Pedig szívesen beszélne róla...

Kínzó érzés kavarodik benne, és remegni kezd a rekeszizma, ha visszagondol a reménytelen nyár eleji napokra, amikor megkapta a felmondólevelet. Még a felmondási időre járó összeget sem fizették ki rendesen. „Jha, pénzintézetünk igen nehéz körülmények közé sodródott, összezsugorodtak fölötte a végzet hullámai!” – hajtogatták neki mennyezetre fordított szemekkel, s hol egy százassal, hol ötven lejjel szúrták ki a szemét, míg sok huzavonával kiegyenlítődött a felmondási időre járó összeg. Az aprópénzek el is szaladtak a zsebéből tüneményes gyorsasággal. Ő pedig ott állt tehetetlenül, s úgy érezte magát a sürgőforgó emberek közt, a tarka társadalom zavaros for-gatagában, mintha senki-szigetére vetette volna a végzet.

Naponta ostromolta a szakszervezetet, amelynek évek óta tagja volt. (Ezt is megtudták róla a felette-sei, és igen rossz néven vették tőle. Talán épp emi-att volt legelső a leépítésre kiszemelt alkalmazottak között.) A helyzet teljesen kilátástalannak látszott: tanári oklevéllel, ügyvédi diplomával, mások dokto-

rátussal ajánlkoztak közönséges fizikai munkára. Végül is ideiglenes megoldást nyert a helyzete, azzal, hogy a két testvérlap (egyik román, a másik magyar nyelvű) az őszi hetekre nagy terjesztési kampányt tervezett, karöltve a szakszervezettel.

Az ügynök a számára kijelölt falvakban címeket is kapott, hogy kikhez forduljon. Így jutott a Sorbán vályogfalú, mohás cserepű házikójába. A házigazdára nem lehetett panasza: mindent megtett a lapok terjesztése érdekében. Azonban mindenütt baj volt a pénzzel, az előfizetési összegekkel. Akiket Sorbán ajánlgatott meglátogatásra, olyan gyalázatos életkörülmények közt éltek, hogy a skatulya gyufára vagy a féldeci ecetre valót sem bírták előteremteni. Néhol a gyermekek mezítláb kucorogtak az ágy végében, mert a rendelkezésükre álló egyetlen pár cipővel a legnagyobbik fiú épp iskolában volt.

Kiket kellene még megpróbálni? – törte fejét a csontos arcú, fekete képű házigazda. Számolt az ujjain. Olyan is volt, akire biztosan lehetett volna számítani, de az nem tudott írni-olvasni.

Az ügynökön erőt vett a csüggedés. Egyre kétségbeejtőbbnek látszott a siker. Két nap alatt csupán egyetlen embert sikerült előfizetőnek megszereznie a Dolgozók Lapjára. S azzal is úgy járt, hogy este, amikor elújságolta Sorbánnak a Nagy Dani ráállását, a házigazda kicsinylően legyintett:

– Na, maga is jó helyt kereskedik. Nagy Dani a módos gazdák közül való. Ha maguk a lapban megpendítik a napszámok kérdését. Nagy Dani az öklét rázva fogja visszakövetelni az előfizetési díjat.

Erre nem kerülhet sor egyelőre, mert Nagy Dani még csak a nevét íratta föl. Majd a pénzt holnap. Addig várjon az úr a nyugtával... Amit az utolsó szalmaszálba kapaszkodó ügynök készpénznek vett.

Azt sem tudhatta, hogy Nagy Daniéknál zárva volt a kapu, amikor a tiszteletes úr bezörgetett hozzájuk s így az nem untathatta le az előfizetésről.

– Európának ebben a sarkában egyik legégetőbb társadalmi-gazdasági kérdés épp a parasztság problémája – rugaszkodott neki újból és újból a szem-

üvegét orra nyergén mindegyre megigazító ügynök. – A mezőgazdasági termények ára soha ilyen mélypontra nem zuhant, mint ebben az esztendőben. Tehát helyre kell állítani a normális árakat. Amellett a napszám egyre csökken. Az élet nehéz.

Tyú, csak a napszámot ne említette volna! Ettől fölforrt a Keserű András vére. Ütni szeretne. Az alacsony búzaárakat ő is sérelmezi. A bőrén érzi, hogy egyre halogatnia kell a búza eladását. A gabona ott áll a padláson kiterítve, s az egerek vidáman lakmároznak belőle. Keserű és társai várják, hogy meginduljon a kereslet, és kicsit magasabbra csúszzanak az árak. Viszont ha ez a széllal bélelt csavargó folyton a napszámokat emlegeti... Eljutott már a Keserű fülébe (pedig az újesztendő még messze van), hogy a szolgálja szülei új szerződést akarnak kötni a jövő évre. Nem elég nekik, amennyi bért mostanig fizetett. Hát csak próbálják meg! Kap ő szolgát másikat, kettőt is! Majd megmutatja!

Hiába, a pap tájékozott ember. Nem megy kárba nála a rendszeres újságolvasás, sem a sok jövés-metés be a városba, el távoli községekbe: ő megszimatolta, honnan fenyegeti veszély a gazdaembert. Holott meg kell adni, ennek az ügynöknek is van némi igaza, ami a mezőgazdasági termények árát illeti. Ha legalább annyit el lehetne érni, hogy a szövetkezetes bevegye a tojásokat. Akármilyen olcsón. De már két hete a tojás sem kell. A szövetkezetes halani sem akar a fölvasárlásról. Keserűné napestig szórja rá az átkait. Már otthon sem lehet nyugalma a gazdaembernek...

Az ügynök mintha megérezte volna a koponyák mögött sistergő s egymást összevissza keresztező gondolatok elektromos rezgését: nekifohászott ismét, hogy az emberek lelkére beszéljen:

– Ha a parasztság öntudatosodna, ha szervezkedne, mint a városi munkások, akkor... Persze, ahhoz szükséges a tájékozottság, a fölvilágosultság. A falu népe csakis akkor lehet öntudatos, ha olvas, ha művelődik. Ha a falusi dolgozók összefognak a

gyári munkássággal, és vele együtt veszik föl a harcot a kizsákmányolás, az elnyomás ellen...

Egészen tűzbe jött a kis szilivány ember, s szónokolt nekik, akárha népgyűlési emelvényen gesztikulálna. Elragadta a saját lelkesedése. Kizárt dolog, hogy ezek az adóval, alacsony búzáarakkal, hétköznapok nyugós gondjaival sújtott emberek ne értenék meg őt. Egész biztos, hogy előfizetnek!

Csak akkor rekedt bele a szó, amikor tekintete összetalálkozott a Pop Moise merev, gyanakvó nézésével. Moise úgy rácsodálkozott, hogy még a szája is kinyílt. Épp az derengett az emlékezetében, hogy Moraru, a Sorbán szomszédja szinte szóról szóra ezeket mondta a nyáron az aratóban. Moise ugyan nem volt jelen, de a leánya, aki marokszedőnek csatlakozott a napszámosokhoz, mindent elpletykált neki.

Vagy Moraruék adták a szót ennek a városi fickónak a szájába – hiszen az ott tanyázik a tűzfészekben, a Sorbán házánál –. vagy ezek a városiak tömik tele a Moraruék fejét mindenféle felforgató gondolatokkal.

A fölfedezéstől erősen megviszketett a talpa. Már is szaladni szeretett volna a jegyzőhöz a nagy hírrel. Az újságot még mindig ujjai közt tartotta, mintha szennyes ruhadarab sarkát fogná, óvatosan távol tartva magától, őrizkedve még a szagától is.

– Ha munkások és parasztok összefognának, szervezeten, akkor kezébe ragadhatná a hatalmat a dolgozó nép, intézhetné a maga sorsát a saját érdekeinek megfelelően...

Az ügynököt nehéz csizmadobogás szakította félbe.

Valaki előbukkant a közeli utca torkából, s egyenesen feléjük tartott. A városi ember arca földerült. Az új előfizetőt, Nagy Dánielt ismerte föl a közeledőben. Már messziről integetett neki. Arra is gondolt, hogy majd benn városon fölhívja a figyelmet Nagy Danira: talán ha megszervezik a dolgozók független pártját, ott is hasznosítani lehet. Elnöknek ebbe a faluba.

Az alkonyat mind mélyebbre ereszkedett. Köd kerülgette a falut, és kavargott odakint a mezőn. Szürke

foszlányokat fésülgettek a meztelen faágak. Itt van az ősz. Varjúcsapat károgt a levegőben, körözött, és nagy lomha felhőként elhúzott a közeli erdő felé...

Keserű kimozdult szilárd helyzetéből, s néhány lépést tett a közeledő felé. Nagy Dani tekintélyes ember, kicsit pocakosodik már, és szőke pödört bajusza hetykén kunkorodik az orra alatt. Biztos, határozott léptekkel jön, ő a céltudatosság testet öltött alakja.

Moise fél szemmel a kezében tartott újságra pillantott, s még távolabb tolta magától.

– Te is eleresztetted mára az ekeszarvát, Dani? – nevetett feléje Keserű, és már messziről nyújtotta a kezét.

– El. A barom se bírja.

– Kemény a föld. Eső kéne – nézett a magasba Keserű András, fél szemmel, mint a csóka.

Dani futó pillantást vetett a városira.

– Hát ez az úr még mindig itt lopja a napot? – s olyan fennhéjázóan mérte végig az ügynököt, hogy szinte perzselt a pillantása.

Keserű vállat vont, s szintén az ügynök felé fordult:

– Kínálgatja a portékáját...

Moise is megszólalt:

– Az adó leszállításáról beszél.

– Az jó lenne!

– Pénz kell neki – vélte egy másik.

– Az ilyen embert nehéz lerázni.

– Mindenki a falut környékezi.

– Hát. Itt terem a kenyér.

– De a napszámosokat ültetik ellenünk! – fakadt ki Keserű.

– Az adószedőnek is éppen ilyen szemüvege van! – fedezte föl Moise.

Keserű még tüzetesebben szemügyre vette a városit:

– Tényleg. Mintha összebeszéltek volna!

A laptopjesztőbe belefagyott a szó. Úgy beszélnek róla, mintha jelen se volna. Megérezte, hogy ellenséges körbe sodródott. Igaza volt Sorbánnak, nem

kell ezekkel tárgyalgatni. S milyen ostobák! Az egyik azt mondja:

– A végrehajtó az adót facsarja, ez meg a nap-számot szeretné emelni.

– Hát menjen a fenébe! – adta ki a szót Keserű.

Nem volt kivel tovább tárgyalni. Az ügynök zavarba jött, nem ismerte ezt a szüklátóköri, kegyetlenül sárba tapadt világot, ő a bank egyik íróasztala mellett élte le eddigi éveit. Kapkodott a levegő után, de csak az ellenséges, gúnyos szavakat foghatta el, amelyek füle körül röpködtek, és mindegyik darázsfullánkot szúrt a bőrébe.

– Minket akar kioktatni!

– Mintha mi nem tudnók a magunk baját!

– Biztatja Sorbánékat, hogy üzzenek ki a földjeinkről!

– Ezek a falatot is kivennék a szánkából!

– A gazdaember csak dolgozzon! Fizesse az adót.

– Az ilyen népség zavarja meg a falu nyugalmát.

– Én mondom, száradt már az akasztófán becsületesebb ember.

– Ezek Sorbánt szeretnék bírónak!

– Olyan nincs! Ha kell, karóval állok ki!

Egymást heccelték, uszították.

A tiszteletes úr részletesen elmagyarázta nekik, töviről hegyire, hogy előbb hangulatot akarnak kelteni az újságjaikkal, aztán politikai pártot szervezni, majd, amikor a népet teljesen összezándorították, elűzni jegyzőt, papot, mindenkit, s végül elvenni a gazdák földjeit.

Hát ezt akarja Keserű András?

A jegyző pedig felpaprikázott hangulatában az asztalt verte, úgy toporzékolt a maga emberei előtt. Arcába ordibált Pop Moisének és társainak, hogy a mételety kiirtja a faluból, s ha kell, akasztófát emeltet a falu végén!...

Nagy Dani előbb csak hümmögött.

Erősen nézegette a városit, aki gyufaszál-cingárságával állott a csoport közepén. Dani a bajuszát pödörgette. Lám, ő ígéretet tett az előfizetésre. Persze csak azért, hogy lerázza a nyakáról ezt a szúnyogot,

aki folyton a fülébe döngicsélt, s már elege volt belőle. Azt számította: egye meg a fene, ha az adót tényleg leszállítanák, megérné azt a néhány lejt, amibe az előfizetés kerül. Meg aztán ő is tudta, hogy Sorbánál szállott meg a lapügynök. Úgy okoskodott nagy ravaszul: hátha azzal az előfizetéssel maga felé fordíthatja Sorbán és társai jóindulatát, s azok elmennek neki kukoricát törni és krumplit ásni annyiért, mint tavaly. Akkor aztán ő nagyot röhög a markába! Ésszel kell élnie az embernek...

Hanem most a Keserű András, a Pop Moise és a többiek heves kifakadása, a nagygazdák fortyogó hangulata őt is megijesztette. Ha nem egyéb, olyasmibe keveredik, amiért ellene fordulhat a hatóság is. Még a pap is kiprédikálhatja!

...Az egyre sűrűbb alkonyati homályban a csoportból kivált az idegen ember. Kezet sem fogott senkivel, mintha nem is emberek mozognának körülötte. Elindult az ereszkedő ködben lefelé az utcán, abba az irányba, ahol Sorbán lakik. Most már meggyőződött: reménytelen dolog előfizetőt szerezni ezek között. Igaza volt Sorbánnak. Rá kellett volna hallgatnia, s nem vesztegetni az időt a borsó falrahányásával. Mert annyi ezeknek az értelmes szó!

Ide-odadobált végtagokkal, válla közé húzott nyakkal nyújtotta a lépést lefelé az utcán. Testének minden porcikájába fáradtság súlyos ólma ülepedett le. A sötétülő estében s a sűrűsödő őszi ködben talán nem is látott jól a szemüvegével.

De a hangok utánaszálltak, és kísérték az útján:

– Hallottátok? Parasztoknak titulált minket!

– Sértegeti a gazdaembert! Lenézi!

– Soha semmiféle őszám nem volt paraszt! – önérzeteskedett Keserű.

– Miért? Ha az ember a földet túrja, már paraszt?

Ezen sokáig rágódtak. Sérelmeztek.

A tovatűnő alakot pedig elnyelte az este és a köd...

De hát itatni kellett: eddig már fölszikkadt a ve-rejtek a szántóból hazatért lovakon és barmokon. A mai napra elég volt a politikából, az események meg-vitatásából. A világ úgysem mozdul ki helyéből,

az adót nem szállítják le, a búza ára sem emelkedik, s a napszámosok sem hajlandók olcsóbban elszegődni, mint amennyiért az aratást végezték...

Megette a fene!

Nagy Dani utána szólott az egyik fiatal férfinak, aki leazon vette az irányt, amikor bomladozott a csoport. A fiatalember ott lakott valahol a Sorbán közelében.

– Szólj bé hozzá, hallod-é, Sándor. S húzass ki engem is!

Keserű felütötte a fejét távoztában, s visszafordult:

– Te tán előfizettél? – kérdezte megütődve.

– Én nem. De erővel előjegyzett.

– Nahát... Nahát... – dörmögte Keserű rosszszállólag.

Nagy Dani pedig kifeszítette a mellét, s mintha helytelen lépését akarná jóvátenni, nagy hangon elkáromkodta magát:

– Paraszt a zannya istene! Még hogy én paraszt vagyok!?

Pop Moise, kezében lobogtatva a nála maradt lap-példányt, utánaeredt annak a bizonyos Sándornak, s mintha odaragadt parazsat rázna le az ujja hegyéről, gyorsan a Sándor kezébe nyomta a fehéren meg-meglibbenő újságot:

– Ezt is add vissza neki! Égesse el! Kell a fenének!

...Sorbán házában hunyorogva égett a kis ötös petróleumlámpa. Sándor belesett az ablakon. Sorbán-né valahol a falu között időzött, talán szennyest mosott valamelyik gazdánénál. Csupán két alak körvonalát vette ki a gyöngén világító lámpafényben, mely siralmasan vegyült el a szobában. Az egyik alak maga Sorbán volt. A kályha közelében gunnyasztott kis háromlábú széken. Gondolataiba süppedt, s merőn, üvegesen nézett maga elé. Az ügynök az asztal végén foglalt helyet, tenyerébe hajtotta fejét, s könyökével az asztal lapjára támaszkodott. Nem beszélgettek.

Sándor lábujjhegyre emelkedve sokáig leste őket az ablak üvegén keresztül. Be kéne nyitni az ajtón s kihúzatni Nagy Danit az előfizetési előjegyzésből, és visszaadni az újságot, amit Moise nyomott a ke-

zébe. De Sándor nem mozdult. Nem bírta elhatározni magát. Talán félt. Mindenféle gondolatok jártak a fejében. De hát mitől félne? Ezekről az éhenkórászoktól? Mégis, valahogy nem volt kedve eleget tenni a megbízatásnak.

Végül is dörmögve fölsóhajtott, nemtörődöm közönnyel vállat rándított, és folytatta útját. Intézze Nagy Dani a maga dolgát! Pop Moise pedig adja vissza az újságot a saját kezével! Ki ő? Küldönc? A Nagy Dani vagy a Pop Moise cselédje? Az újságot holnap reggel künn a szántóban odalöki majd Moisésnak, aki úgyis ott térengeti az ökröket az ő földjének a közelében...

Csókfalva, 1935

JOLÁNKA ASSZONY LETT

Talán a látásom csal? Káprázat volna? Valami meglöki a szívem, s az riadtan, hevesen verdes hirtelen meglepetésében. Nem, nem akarok hinni a szememnek. Valóban Jolánka volna ez a vidám, nevető arcú ifjú hölgy, aki szelíd mosollyal s diszkrét szőkecsévével oly magabiztosan nyitott be a vasúti fülkébe, s most felém közeledik? S az utána lépdelő férfi, aki oly figyelmesen magyaráz a fülkébe, talán csak nem a férje? Ejnye, de kellemetlen!

Alighogy letelepedtem az ülésre. Imént szálltam föl, s mostanig a csomagjaimat rendezgettem. Tágra nyílt szemmel néztem az ifjú párt: minden mozdulatukból a boldogság, a tökéletes elégedettség sugárzott a pazar júniusi napfényben, mely áradva dőlt be a vonatablakon, és szétömlött a nő karcsú alakján, körülfonta a fiatal férfi vállát, árnyékok éles körvonalaiba temetve az arcát,

Jolánka a fülke vasoszlopaiba kapaszkodott, s a vonat ringatózására meg-megbillent a teste. Még nem ismertek föl, nem is sejtik, hogy a túlsó sarokból milyen izzó figyelemmel kíséri őket, lesi minden mozdulatukat egy szempár.

Hat esztendeje nem láttam Jolánkát. Akkoriban még alig felserdült bakfis volt: leányka. A fiatalembert sem láttam évek óta, aki most minden bizonyal Jolánka férjeként sétál végig a fapadok közt, a harmadosztályú vasúti kocsifolyosóján, ahol helyet foglalhat ifjú asszonyával.

A vonat lassan kidöcögött a pályaudvarról, s a vasúti állomás korom szennyezte, füst lepte épülete elmaradt, a néptelen peronnal együtt. Micsoda lehan-

goló unalmat tudnak árasztani ezek a fekete salakkal behintett vidéki pályaudvarok ilyen nyári napokon, amikor az állomásfőnök alig várja, hogy az utolsó vagon kerekei is elkattogjanak az orra előtt, és ő ismét kigombolhassa sötétkék zubbonyát!

A fiatalpár valósággal rajtam ütött. Gondolni se mertem rá, hogy épp velük hozzon össze a véletlen. Első pillanatban föltámadt bennem a menekülés ösztöne, szerettem volna valahogy eliszkolni a szemük elől. Még nem vettem észre, elfoglalja őket a berendezkedés, a helykeresés... De a lábam gyökeret vert. Nem bírtam mozdulni, sem a tekintetemet elfordítani róluk. S közben rettenetesen lüktetett a homlokom, lázas izgalmak szálltak meg és zakatoltak bennem. De hát tulajdonképpen miért is kellene eltűnnöm? Miért ne találkozzam velük, mint régi ismerősök, gyermekkori játszótársuk?

Ha így rendeltetett, hát akkor: találkozzunk...

Jolánka arcán alig változtattak valamit az elmúlt esztendőék. Igaz, az idő letörülte bőréről azt a hirtelen piruló harmatfelületet, amelyet annyira megszoktam hajdanában, hogy el sem tudtam volna őt képzelni nélküle. Érett, asszonyos lett az arca, s kissé teltebb a teste. De a szeme most is éppen olyan zöldesen csillogó, mint annak idején, hat, nyolc vagy tizenkét esztendővel ezelőtt...

Jolánkát már akkor ismertem, amikor kis négy-szögű táskáját nyakába akasztva, az elemi iskola nagyablakos sárga épülete felé vette az útját az akác-fák szegélyezte poros nagyenyedi utcákon; néhány könyvvel, füzetvel, írószerszámmal, no meg azzal a darabka vajás zsemlével, amelyet édesanyja gondosága sohasem felejtett ki a kis iskolai táskából. Hogy miként is üdvözöltük egymást a mostani meglepő találkozáskor? Összeöleleztünk és csókot váltottunk? Vagy egyszerűen és tartózkodva csak kezét szorítottunk? – Nem tudnám megmondani; annyira zavarba ejtettek az első pillanatok, hogy minden mozdulat kihullt a tudatomból. S elfeledkeztem az utolsó találkozásunk óta fölöttünk átsuhant időről is. Elfeledkeztem mindenről, s a bolond izgalom és ve-

rejtékezés közepette ajkamról szinte-szinte elröppent az egykori kérdés:

– Nos, jó volt-e a számtanpélda? És hogy sikerült a földrajzfelelet? Tessék? Hogy egyáltalán nem került sor rá? Kár pedig! Hiszen igazán jól megtanulta a leckét! Persze, magam is tudom, Boriska néni rendkívül szigorú asszony. De azért, ha tanul a diák, mégiscsak beírja neki a jelest. És Szabó tanár úr? Jaj, az az örök szemüveg az orra tővéen! Még a csillogása is rémítő! De remélem, történelemből mégsem tévesztette össze Asszíriát Babilóniával? Ami bizony elég nagy szégyen lenne, hiszen a harmadik gimnáziumban ezeket már csak ismétlésül tanítják.

Annyira elvesztettem lélekjelenlétemet, hogy kihíján megostromoltam Jolánkát e valamikor mindennapi kérdésekkel: mintha nem láttunk és tanultunk volna mi azóta többet az életből a kétszerkettőnél, többet a fáraók fényes udvaránál, az ókori piramisok mélyéből felszínre hozott aranyak csillogásánál! Mintha nem ismertük volna meg azóta a borzongásoknak és rémüldözéseknek sokkal kegyetlenebb formáit a Boriska tanárnő szemének hajdan oly könnyörtelennek tűnő szúrásánál!

Amint most visszagondolok, tulajdonképpen nem is a geográfus Boriska néni volt a mi ijesztő rémünk. S nem is a messzi idegen városok, a hegyek és folyók nyelvbontasztó nevével benépesített világtérkép volt a borzadályt kiváltó szörnyűség, hanem az a vékonyka, rendkívül finoman hegyezett kis zöld színű ceruza, amely alattomos ellenségként mindig ott lapult a Boriska néni pepita fedelű noteszében. Ördögös ceruza volt az, sohasem akart elfogyni. Évről évre látni lehetett a tanárnő fehér ujjai közt, és mindig ugyanazt, mintha a Kohinoor-gyár rájött volna a tanári ceruzák örök életének titkára.

Mielőtt azonban szólásra nyitottam volna a számat, Jolánka férje zavartalanul ráhajolt a felesége finoman pelyhes nyakára, s az utasok szeme láttára röpké csókot lehelt rá: mint ahogy fiatal házasok szinte tüntetnek egymás birtoklásával. Természetes volt ez, ügyet sem vetett rá senki. Az asszony sem

utasította rendre a férjét, csak éppen a fejét billentette erőtlenül oldalra, mintha előlem akarná elrejtetni, ami történt.

Így volt? Ki tudja...

A mozdulat azonban – ez az alig észrevehető fejbillentés – egyáltalán nem tűnt tiltakozásnak. Az tette szükségessé, hogy Jolánkának ne kelljen épp a mondat közepén félbeszakítania a hozzám intézett kérdését:

– Emlékszik, mennyit rajzolt nekem? Csaknem minden rajzomat maga csinálta! A rajz volt talán a legunalmasabb óránk. Köszönöm, hogy legalább részben megmentett tőle! – Porcelánfehérségű fogsora elővillant kacagás közben, s oly pompás volt nedves csillámlásával, szabályosságával, mintha nem is a természet készítette volna. – Ó, azok a vasárnap délutánok! – nevetett. – Emlékszik? Mindig hétfőn volt a rajzóránk, a legutolsó! S a rajzokat maga vasárnap délutánonként készítette!

Hangja úgy csengett, mint a gyermekkor fájdalmasan édes dallamának egy-egy foszlánya. Vágyat éreztem, hogy lehunyjam a szemem, és sokáig elhallgassam szavának simogató zengését.

Annak idején, vállamon tizennégy küzdelmes esztendővel, a negyedik gimnázium legyűrhetetlenül nehéznek tűnő tananyagával vesződtem. Nem sok reménnyel: inkább a forgandó szerencsében bíztam. Addig jeles tanuló voltam, de egyszerre csődöt mondott valami bennem. Nem bifláztam eleget? Szó se róla! Talán még gyakrabban és szorgalmasabban forgattam a könyvek lapjait, mint azelőtt, de furcsa szorongások, titokzatos sejtelmek rémei népesítették be napjaim minden percét, s érdeklődési körömből valahogy teljesen kihullott az algebra, ugyanúgy, mint a földrajzórakon elsorolt hegyek és folyók, városok és megyék nevei. S általában – az egész tananyag. Ráadásul föllángolt bennem valamiféle lázadás: szerettem volna összetépni és fogcsikorgatva szemetesládába dobni a tankönyveket. Ez lett volna addigi életem legnagyobb győzelme. Ha merem! Nem tehettem. Sőt, ha tetszett, ha nem, meg kellett tanul-

nom Archimédész törvényét. A fejem fölött egy alig megsejtett fenyegetés lebegett, s úszott utánam minden lépésemben, mások előtt láthatatlanul ugyan, de én tudtam, hogy soha nem vonul el fölülöm: anyai nagyapám, aki apám elhunytá után taníttatási költségeimet viselte, vészjósló hangon mindegyre megfenyegetett, s kilátásba helyezte, hogy már a következő tanév elején inasnak ad egy asztaloshoz vagy szabóhoz, esetleg egy borbélyhoz. Amikor pedig rosszabb hangulat borongott a lelkében, egyenesen azal rémített, hogy cipészinásnak küld, s majd valamennyi lábszaggal átítatott cipőt nekem kell foltoztatnom, talpaltatnom. Mindezt persze csak abban az esetben, ha nem bizonyulnék méltónak a taníttatással járó áldozatokhoz. Én viszont, annak ellenére, hogy meggyűlt a bajom a számtannal és a francia nyelvvel, egészen másképp képzeltem el az életemet. Legrosszabb esetben ugyan megelégedtem volna egy vidéki parókiával. A papoknak általában nincsen rossz életük; semmi más tennivalójuk, mint hogy vasárnaponként ég felé fordított szemekkel, prófétai nekiheveléssel eldörgik a szószékről a negyedórás prédikációt, kemény szavakkal ostromozva a hívek bűneit, akik amellet még hordják is nekik a tojást, a finomra őrölt lisztet, ősszel a kosárban nevető szőlőfürtöket és a nehéz súlyú tyúkokat. S a faluban mindig kínálgatják őket a hegyek jófajta levével vagy a kisüstön főtt torokégető pálinkával. Jövömet illetőleg más lehetőségek is lebegtek a szemem előtt: orvosi rendelő kis városkában, aranybetűs táblával, mérnökség valahol egy nagy üzemben, esetleg komoly építkezésnél. Persze tanárnak lenni sem utolsó dolog: akkora négyeseket húzhat be az ember, hogy valósággal agyonnyomja velük a szegény diákokot. Titkos vágyaim is voltak: hátha majd magam is olyan vaskos könyveket fogok írni, mint Dosztojevskij vagy Tolsztoj, esetleg olyant, amilyen Victor Hugo *Nyomorultakja*. Ezek a csodálatot fakasztó könyvek a kollégium könyvtárának roskadásig terhelt polcain sorakoztak, s csupán tanárain rosszalló pillantásának és fejcsóválgatásának tudhatom be, hogy az al-

gebrára, folyónevek és egyéb felesleges tudományok biflázására vesztegetett időt nem ezeknek az olvasására fordítottam. (Hányszor megtörtént, hogy egy-egy lakat alatt őrzött könyvet nagykabátom alá rejtve csentem ki az állványok között áhítatos csendet őriző könyvtárból! Akkoriban esett meg velem, hogy Adynak a polcokon föllelhető összes köteteit szorgalmasan lemásoltam magamnak, kézírással.)

Egyszóval: zavaros és kuszált hangulatokkal terhelt volt az az esztendő. Szinte búskomor lettem hallgató, félszeg és félrehúzódozó. Mindenféle alacsonyrendűségi érzések és gátlások gyötörtek. Idegenül forgolódtam a világban, folyton ábrándoztam, méltázva rakosgattam össze kitalált mesék darabkáit: amelyek közül az egyik szürke volt, a másik vörös vagy sárga, összevissza színek zűrzavara.

A rajzórák tényleg unalmasak voltak. Bár ez az unalom rendkívül csábító is volt. Az ember elbáméskodott az utcai fák csupasz ágain ugrándozó verebeken, s máris az járt a fejében, hogy ha például tanár lehetne, akkor Kürtös Ica negyedéves tanítónőképezdész kénytelen volna engedelmeskedni neki, mert különben így meg úgy... stb. stb.

A tanítónőképezde épülete sok évszázados, boltíves falaival a főgimnázium udvarán meredezett vaskosan. Sokszor elnéztem a lányokat, amint kettős sorokban, rendkívül illedelmesen, fekete harisnyába bújtatott karcsú lábakkal áthaladtak az udvaron.

De hát miért is esküdtem volt én bosszút a szegény kis Kürtös Ica ellen? Mit vétett nekem ez a szerényen mosolygó, minden mozdulatával jólneveltséget mutató prepa, akinek talán a hangját sem hallottam soha? Egy kétségtelen: az összes leányok közül neki voltak a legformásabb bokái, s az ő harisnyája alatt feszültek a világ leghátbizsergetőbb lábikrái.

Talán szegényke maga sem tudott róla...

Hej, mennyi ostoba, nevetséges ábránd riad föl egy szorongások közt vergődő negyedik gimnazista szívében! Ezekről soha senkinek nem lehet beszélni. A mutáló hangú diák a titkok súlyát magánosan kénytelen cipelni, mert ugyancsak kinevetnék és ki-

csúfolnák, ha furcsa gondolatait halló fülek elé tárná. Milyen boldogok azok, akik már messzi túljutottak az ilyen szorongásokon, feleségük van, aki puha léptekkel járkal körülöttük, állásban ülnek, meleg szobában dörzsölgetik kezüket a téli hidegben, s egy-két apró gyermek csatakiáltásai harsognak körülöttük... A kamaszalom – tisztára nyárspolgári...

Sebzett, tépelődő szívem volt nekem akkoriban. Ezt a szótlan és félszeg világfájdalmat vittem el Jolánkáékhoz minden vasárnap délután. Nem mondom, a csésze tejeskávé is jólesett a délutáni látogatások alkalmával, ma is látom a tetején úszkáló zsírpettyeket, meg a friss zsemle, amit a kávé mellé kaptam. De mégsem ez volt látogatásaim értelme. Hogy mi volt? Talán a családi légkör, az otthon melege. Tény, hogy sohasem fogom elfelejteni a régimódi vastag fehér csészét, amelyből a kellemes, langyos kávé szürcsölgettem negyedórával a zajos, rideg internátusba való visszaindulásom előtt...

Jolánkáékhoz régi családi kapcsolatok fűztek. Apám valamikor osztálytársa volt az ő apjának s szépreményű udvarlója az édesanyjának. Akkoriban még nagy farsangi diákbálok zajlottak a vidéki városkában, s május elsejére virradólag zengtek a máskor oly álmos enyedi utcák a diák urak halványlila orgonákkal felbokrétázott zenekarának vidám-bús, szerelmes szerenádjaitól. Izgatott fehér leánykezek keresték az ablak kilincset, s gyufák lobbantak az áttetsző függönyök mögött...

Jolánka édesapja, a stuccolt bajuszú, haját gondosan elválasztó középkorú férfi, akinek nadrágján mindig friss volt a vasalás, a városi közigazgatás alkalmazottja volt. Soha nem láttam ülni, fel s alá sétált a szobában, valahányszor náluk voltam; mindig az uzsonnát sürgette, sietett a kártyakompanyába.

Mindezt csak úgy fél szemmel vettem észre s jegyeztem meg magamnak, miközben kitartóan tanítottam Jolánkát a másnapi leckére. A leányka abban az időben tizenkét éves volt, két esztendővel fiatalabb nálam, s olyan hosszasan, olyan megrögzötten

tudott hallgatni, mintha jelenlétemben valamiféle gyógyíthatatlan némaság szállta volna meg. És az az ábrándozó, melázó, semmit sem néző tekintet, amellyel kibámult az utcára – soha el nem mosódó emlékeim közé tartozik, örökre ott él a lelkem mélyén.

Egy harmadik kívülállónak, például a Jolánka édesanyjának úgy látszhatott, hogy a nagy hallgatásban, egymás bámulásában nagyon megértjük mi egymást, akárha testvérek volnánk. Csak mi tudtuk, mi éreztük, a kislány meg én, hogy a két ellentétes pólus milyen villanó elektromos szikrákat küldöz egymásnak, s milyen nem hallható csattanások és nem látható villámlások pattannak fel szívünkől a nyomasztó, bánatos csöndben. Magam mindig úgy gondoltam, hogy nagyon sok mondanivalóm volna Jolánkának, s talán épp ezért lettem olyan hallgató...

Jolánka szülei olykor, tavaszi délután, játszani küldtek bennünket. De hát mit játszhattunk volna mi kettesben, egy tizenkét éves leány, akinek alig észrevehetően domborodik a melle, s egy tizennégy éves fiú, akinek olyan a hangja, mintha rekedt sípokat rejtegetne a torkában? Előszedtük a játékokat, kibraktuk magunk elé, egyszer a kártyát, máskor a dominót vagy a versenykockákat, aztán néztük egymást, hallgattunk közös titkos megegyezéssel: ez volt a legszebb játékunk.

Egyik nyár eleji vasárnap délután ismét kikaparancsoltak a szoba félhomályából, ki az udvarra:

– Mit ültök itt, mint valami rakás szerencsétlenség? Eredjetek, mozogjatok, játszodjatok egy kicsit! Nicsak, milyen szépen süt a nap!

Nem volt mit tenni: kimentünk, megálltunk, s kérdőleg néztünk egymásra. Mihez kezdjünk? Csak nem álldogálhatunk szóltanul órák hosszat! Zavartak voltunk, semmi leleményesség bennünk, semmi kedvünk a játékhoz.

A fák sötétzöld lombjai közt szürke gerlék kergetőztek. Egy öreg eperfa meredezett az udvaron, s talán még más gyümölcsfák is akadtak. De én csak

erre emlékszem, az eperfára, amely épp akkor alig érlelte a gyümölcsét.

Sohasem szerettem az epret; valószínűleg valamikor túlságosan sokat ehettem belőle, annyira, hogy egy életre elment az étvágyam tőle. Tintaszagúnak éreztem, s émelygett a gyomrom az illatától.

Ezen a nyári délutánon aztán csoda történt. Mintha elfeledtem volna az undoromat, szinte az érzésem, hogy a föld minden gyümölcssei közül számomra a legzamatosabb és legkívánatosabb éppen a fái eper! Mert ott, az eperfa körül esett meg velem a csoda: a véletlen megmutatta nekem a legizgalmasabb titkot, amelyre annyira szomjúhozott a lelkem sok lázban, tikkadt éjszakákon, s amelyet oly türelmetlenül kerestem, öntudatlanul és kábán, hosszú hónapokon át...

Jolánkának nem volt kedvére, hogy kivertek bennünket megszokott hallgatásaink barlangjából. Arca is elárulta méltatlankodását, durcás volt, sértődött. Álltunk az udvaron, mozdulatokra és szavakra utalva valósággal színvallásra kényszerítve, két gyámoltalan embercsemete, a kamaszkor szakadécai előtt. Jolánka arca hirtelen kigyúlt a haragtól, szeme kékje sötéten örvénylett. De ez a haraggal vegyes zavar csak pillanatokig tartott: egyet gondolt, s mint aki éppen most fedezte fel az eperfát: uccu neki! – rövidke szoknyácskáját libegtetve nekiiramodott. Csupa vidámság, csupa életkedv lett az egész alakja, s ártatlanul fölcsilingelt a hangja:

– Szedjünk epret! Jó? – Azzal fürge mozdulatokkal ledobta kicsi lakkcipőjét, s rendkívül ügyesen, nagy gyakorlattal úgy kúszott fölfelé az ágak közt, akár egy mókuska.

Lassan, kényszeredetten magam is a fa tövéhez vánszorogtam. Az eperszedés indítványára gyomromban azonnal megbizsergett az undor, arcom elfehéredett, s kétségbeesve vetettem egy pillantást a fa alatt mozdulatlanul heverő lakkcipőcskékre. Aztán fölpillantottam a fára, föl az ágak közé, ahol macskaügyességgel kapaszkodott Jolánka, húzogatta maga után meztelen lábait, nyúlkaált a karjával, s fejét oly-

kor hátraszegte, hogy a homlokába hulló szőke tincsektől megszabadítsa a szemét.

Nem is sejtette, hogy nekem egyszerre elállt a szívverésem. Beharaptam az ajkam, szemem otffejejtetem a lomb között, ahol ő – a kedves – gyanútlanul bujkált, mint valamiféle őserdők tündére. Hetente együtt voltunk, de csak most fedeztem föl szívszorongató meztelenségét: rózsaszín talpát, formás és kecses lábszárát, mely térden felül kivillant a babos ruhácskából. Nem zavartatta magát; azzal sem törődött, hogy meglibbenő szoknyácskája alatt láthatóvá vált a titkok titkát rejtegető kis hófehér vászonnadrág...

Nem volt erőm elfordítani tőle a fejem. Tikka doztam...

Epret dobott le a magasból, én mohón utánakaptam, fölragadtam az udvar porából, és gyorsan lenyeltem. „Még, még! Hajítson még!” – követelöztem, kértem türelmetlenül. Az eperszemek pedig hullottak a magasból, kapkodtam utánuk, miközben Jolánka halkán nevetgélt a játék örömeiben, én meg mindegyre a lombok közé lestem, kerestem a fehér és rózsaszín foltocskákat, amelyek oly torokszorító izgatón és a nap fényénél igézőbbben tündököltek.

Jaj, az a lenge, minden ágon fönnakadó piros babos szoknyácska s azok a mit sem sejtő zöld lombok: hogy játszadoztak egy tizennégy éves legényke éhesen kíváncsi szemével! S ó, az a finom lábszárak tövén megfeszült kis fehér nadrágocska, ahol egy egész tündéri világ végződött és kezdődött! A soha ki nem ismerhető rejtelmek gyönyörűsége!

Sokáig mászkált Jolánka az eperfa lombja közt, s gyanútlanul nyújtogatta lábát egyik ágról a másikra, ügyes volt, hajlékony és fürge, mint a megtestesült napsugár: megfoghatatlan, légies, játékos! Itta a fölfelé tűző tekintet...

A nap nyugodni készült a Maros-mente szelíd vonalú dombjai fölött, mire a leánya, megelégetve az eperszedést, lekúszott a fa vastag törzsén. Talpára szökkent, s nevetett. Lopva és szégyenkezve lestem Jolánka szemébe, kicsit félve és erősen kíváncsian.

Meleg, bocsánatkérő pillantással simogattam meg az arcát, s csak ekkor fedeztem föl, hogy milyen porcelánsimaságú és harmatos a bőre. Azóta tudom, hogy vérpiros az ajka s a szeme zöldeskék. Olyannak láttam Jolánkát akkor, mint egy tüneményt: tündérnek, akit földi karok soha meg nem ölelhetnek, – akit férfi csókja soha nem érinthet.

...Nos, zavarba hozott most az a röpke csók, amit a birtokló férj itt a szemem láttára lehelt Jolánka nyakára. Megütődve és szinte hitetlenül meresztettem a szemem, s kínosan (talán fájva) hallgattam Jolánka turbékoló nevetgélését...

Lám, azóta férjhez ment, asszony lett Jolánka. S talán már nem is emlékszik arra a vasárnap délutánra, amikor epret hajigált nekem a fáról, s minden igyekezetével azon volt, hogy egy-egy fekete szemmel eltalálja a kobakomat. Most kedvesen mosolygó, engedelmesnek látszó, magát megadó, hűséges-jó asszonynak tűnik Jolánka...

Bizonyára boldog és gondtalan mellette a férje.

De azt az egyet holtomig szánom-bánom, hogy azon a vasárnap délutánon nem szakítottam le egy levelet az öreg eperfáról, s nem tettem el magamnak örök emlékül, bepréselve a legkedvesebb könyvem lapjai közé...

Csókfalva, 1935

BÜNTETŐ JEGYZŐKÖNYV

Mikorra fölébredtem, s tagjaimat nyújtóztatva próbáltam elűzni szememből a nyomorúságos álom maradványait: körülöttem már kicserélődtek az útitársak. Egészen új emberek ringatóztak a kocsi kopott barna fapadjain, meglehetősen gyéren. Mostanában sok a hely a vonatokon, sem a diákoknak nincs karácsonyi vakációjuk, sem szabadságolási időszakuk a katonáknak. Ilyenkor érdemes utazni.

Dörzsölgettem a szemem, s próbáltam tájékozódni az új útitársak között.

Szalmakazal hajú, gondozatlan bőrű szőke hajadon üldögélt velem szemben, jámbor orcával s bamba, üres tekintettel. Ujjait összefonta, két kezét az ölében nyugtatta, s hiába vette föl az útra a legjobb ruháját: valami elriasztó lomposág áramlott egész lényéből. Határozottan ellenszenvesnek tűnt már első pillanatra. S ráadásul el nem fordította volna rólam a nagy kerek szemét egy világért! Kitartóan bámult, mintha föl akart volna falni a tekintetével. Afféle nagydarab nő, szétömlő mellekkel, amelyekre ha rápillantunk, okvetlenül felötlik bennünk a gondolat: vajon hány férfinak szolgálhattak ez ideig puha vánkoslal e lágyan elernyedte keblek? Szétfolyó volt különben az egész teste, a szoknyája pedig szűk, hogy csak úgy dagadozott benne izom és hár, sőt a nagy feszülésben láthatóvá lett a derekáig fõlszaladó hárnyakõtõ vonala is, a csat, amellyel a pertlit a hárnyaszárhoz erõsítette, s a gomb, amellyel a csatot biztosította.

Petyhüdt volt az arca, de ez a petyhüdség mintha nem lett volna őszinte: a nő lénye erőszakosságot, mindenre elszántságot árult el, s az a makacs kitarítás, ahogy le nem vette volna a szemét rólam, megvillantotta egész egyéniségét. Nem szívesen néztem rá, de hiába próbáltam el-elkapni a tekintetem, valami újra meg újra visszavonzott feléje. Bosszankodtam is már miatta. Lám, ez az a nőtípus, akitől nem lehet szabadulni! Aki a saját akaratát minden körülmények közt harciasan érvényre juttatja, s jaj annak a férfinak, akit a karmai közé kerít. Az ilyen nőtől egyetlen biztos menekvés: a halál.

Hogy mi minden át nem cikázik az agyamon, te szent isten! Itt ülök, rápillantok erre a szerencsétlen, kopott külsejű, nyilván nehéz sorsú nőre, és a lehető legrosszabbakat tételezem föl róla, minden alapos ok nélkül, csupán a látszatok alapján! Lehet, hogy nem is leány, hanem gyermekeivel vesződő, sokat és fáradhatatlanul tevékenykedő édesanya, aki nehezen tudja előteremteni családjának a mindennapi betevő falatot?! A lötyyedt has mindenesetre arra enged következtetni, hogy átesett már jó néhány szülésen...

Nos: következtetés, meditálás, gyanúsítás, szőrszálhasogatás, elemzés meg elképzelés, megannyi ákózott játéka a pihent agyvelőnek!

Közben már a lábán feszülő harisnyát nézegettem. Az erősen kidudorodó lábikrákon tetszetősen feszült az olcsó portéka. Talán valamelyik végkiárusításon vásárolhatta. Mostanában gyakori városi kereskedésekben a végkiárusítás. Csőd mindenfelé! Bár akadnak élelmes kereskedők, akik kifogják a szelet a vitorlából, s az efféle kis katasztrófát is saját zsebük megtömésére használják föl. Manapság nem okvetlenül jelent csődöt az üzletben a végkiárusítás! Egyesek nagy rikító betűkkel kiírják a sajnálatot keltő jelmondatot, sőt még újságokban is hirdetik; a tömeg ellepi a boltot, hogy olcsón vásárolhasson, a kereskedő megszabadul hitvány raktári árujától, s aztán újrakezdi, új befektetéssel spekulál, legfeljebb címet, firmát cserél...

A nőnek a térde fölött gusztustalanul vastag volt a lába, ott már nem lett volna érdemes kíváncsiskodnia az amolyan mindent firtató tekintetnek, amely darabonként szedi le a ruhát a női testekről, miközben az illetők, szegények, mit sem sejtve, ott állanak kiszolgáltatva és gyanútlanul a vetkőztető szemek tüzeiben. Hát köszönöm szépen, ezt a nőt nem szeretném meztelenen látni; maradok a harisnyánál, amely barna és olcsó, s eltakarja a visszereket.

A nő pedig rendületlenül nézett, igézett, bűvölt: belém akasztotta szemének makacs horgát.

Mialatt én menekülve önmagamba gubbaszkodtam, nyakamat behúztam a vállam közé, figyelmemet próbáltam elterelni, s fantáziámat fölserkenteni, hogy kedvesebb tájakra száguldozzék. Nem akartam tovább foglalkozni a nővel, aki úgy ült előttem, ölébe ejtett kezekkel, bárgyún, akár a végzet. Emlékeket próbáltam felidézni, régebbi és újabb utazásokat újraélni, arcokat fölleleveníteni. Nehezen múltak a percek. Lassan maradoztak el az állomások a két-háromszáz kilométeres útszakaszon, döcögött a személyvonat, imbolyogtak, hintáztak a derékba tört utasok, a fülke lámpája hol fölélénkült, hol kihunyni készült. Kintről fekete szemével bámult be az éjszaka. Senki sem beszélt, csak olykor nézték végig egymást az utasok, gyanakodva. Sokféle ember gyűlhet össze egy ilyen vonaton. Micsoda sorsok keresztezik egymást rövid pár órára e csattogó-kattogó alkotmányban?! Az ország minden tájáról verődnek itt össze utasok, s száguldanak ügyes-bajos dolgaik után.

A hétköznapok forgatagában, az élet ezernyi gondja-baja közepette magam is csaknem megfeledeztem a büntetésről, amit legutóbbi utazásom alkalmával sóztak a nyakamba. Most, hogy a vonat újra ringatott, s ismét csattogtak alattam az acélkerekek, a fölszakadt seb sajogni kezdett, és égett. Kínozott a tehetetlenségem. Tisztára lebőrölik az egyszerű állampolgárt egy ilyen négyszázhusz lejes büntetéssel, amit nekem kellett volna megfizetnem. De miből? A havi jövedelmem legtöbbször nem tette ki a büntetés összegét. Persze, ha azon nyomban, amikor a kalauz

„tetten ért”, kifizettem volna, csak száz lejembe kerül. Sajnos, nekem akkor sem hányódott a zsemben annyi pénz: így aztán elkészült a szokásos jegyzőkönyv. Igazoltam magam, aláírtam. Pénzem ezzel sem lett több, ellenben a büntetés négyszázhusz lejre emelkedett. Tökéletes eljárás, isteni logikája van, és irgalmatlan a „kihágást” elkövetővel szemben: arra spekulál, hogy miképpen lehet az áldozatot minél jobban megkopasztani, és nem ismer könyörületet.

Ismét bosszúság öntött el, mert arra gondoltam, hogy mennyire nem voltam hibás ama bizonyos „kihágás” elkövetésében. Lám, ez úton is ünnepélyesen kijelentem: nem állt szándékomban sem bekoszolni, se megkarcolni, se koptatni vagy bármi módon rongálni az államkincstár vagyonát képező fapadot, s mindaz, ami történt, idegen tőlem. Tudatában voltam, hogy a lábát nem szabad a padra föltenni, mert ezért szigorú bűnhődés jár. Nem áltatom magam tudatlansággal, ami különben sem mentesíti a „bűntett” elkövetőjét a következményektől. Újságírói gyakorlatomban itt-ott magam is beleszagoltam a társadalmat szabályozni próbáló jogrendszer paragrafusáiba. Éppen ezért, ama tragikus esetet megelőzően, a legnagyobb elővigyázatossággal jártam el. Mielőtt végigdőltem a kopott fapadon – határozottan emlékszem –, a lábam nem tettem föl. Viszont őszintén be kell ismernem (s az egészben ez a legbosszantóbb!), hogy amikor a kalauz megrázta a vállamat, s én tanácstalanul meredtem rá álomtól vérmes szememmel, a lábam valóban a padon volt. S még azt is bevallom, hogy azon a kőkemény padon (lévén a vasúti kocsik padjai a legkeményebb fából) oly jól és kényelmesen aludtam, mint ahogy magasabb rangú állami főfunkcionárius a maga tengerifű-matracral bélelt, selyempaplanos hálókocsijában. Bűnömet töredelmesen szántam és bántam, s nyomban ki is fizettem volna a száz lej büntetést, ha történetesen lett volna akkora összeg a birtokomban. Nem volt. Tehát a kalauz a legközelebbi állomáson előállított az állomásfőnöknél, s gyorsan egy négyszázhusz lejes jegyzőkönyvet

facsarítottak, én meg aláírtam, s még örültem is, hogy legalább a személyi igazolványom nálam volt. Különben sokkalta cifrábban megjárhattam volna! Rendőrség, miegymás. S csak később, amikor meditálni kezdtem a történetek fölött, ötlöttek föl bennem némely kérdések, ilyesmik: hogyan lehetek én alvás közben felelős a lábaimért, amikor hasonló állapotban sokkalta nemesebb testrészeim is kilopóznak ellenőrzésem hatósugarából?

A vonat ringására s a kerekek egyhangú csattogására újra föltámadt bosszúságom és keserűségem hamarosan tovaosont. Csak a tehetetlen töprengés maradt meg bennem: honnan az ördögből fogom kifizetni a négyszázhusz lejt? Ha nem fizetek, bíróság elé idéznek. Az utazás újabb kiadás. A bíróság meg szintén rám húzza a vizeslepedőt, s minden reményem megvan rá, hogy még meg is toldja az eredeti összeget a perköltségekkel. Végül aztán fülön csípnek, s leületnek velem annyi napot, amennyi – napi 20–25 lejével számítva – az összegből futja. Világéletemben törvénytisztelő ember voltam, ilyenek neveltek ott-hon a családban, és így tanítottak az iskolában. De a törvénytiszteletre figyelmeztettek a saját tapasztalataim is. Igyekszem tehát észrevétlenül beilleszkedni a fennálló rend kereteibe, hogy az nekem semmiféle felesleges anyagi megterhelést ne jelentsen, mert azt igazán nem bírnám ki! S tessék: derült égből csapott le rám a villám! A lábaim miatt, amelyeknek létezéséről mostanig csupán tyúkszemfájdalmakkal szereztem tudomást, nagy ritkán, főleg időváltozások alkalmával, – no meg amikor a cipész kicsire szabta a cipőm. Volt gondom tehát bőven, s ahogy forgattam magamban a történeteket, és fölrémlett előttem a fogház, egyre terhesebbeket sóhajtoztam. Elfelejtettem már az ellenszenves arcú amazont, el az olcsó barna harisnyát s azt is, ami ott kezdődik, ahol a harisnya szára végződik. Mindent elfeledtem, – de ekkor az ismeretlen leány váratlanul előrehajolt, és nagyon szelíd, nagyon barátságos hangon megkérdezte:

– Hová tetszik utazni?

A kérdés fölriasztott, s szemöldököm összerándult. Erre a bizalmaskodásra nem voltam elkészülve. Sietve, kurtán, egyetlen szóval válaszoltam, megmondtam az állomás nevét, ahol lejár a vasúti jegyem. Meglepetésemben csupán röpké pillantást vettem a nő arcára, de láttam, hogy halványan elmosolyodik. A mosoly valamiféle leírhatatlanul kellemetlen, feszélyező érzést kavart föl bennem: undort vagy – enyhébben szólva – legyőzhetetlen ellenszenvet. Éreztem, hogy nyelvem gyökere táján miként ölt formát ez az idegesítő rossz érzés, és árad szét a számban, szét az egész testemben. Keserű fintor támadt az arcomon. Nem tehettem róla, ösztönösen huzakodtam ettől a nőtől, minden különösebb ok nélkül. Az ablakra néztem, figyeltem, s úgy tettem, mintha látnék valamit. Pedig csak a fülkében jobbra-balra hintázó arcokat verte vissza a fekete üveg...

Útitársnőm azonban rossz arcismerő lehetett. Én csak egy szót ejtettem ki, egy állomás nevét, azt is dörmögve, kelletlenül. Annál bővebb áradással eredt meg a beszéd az ő húsos száján! Nem kellett kérdez-nem, oda se kellett figyelnem: ő mosolyogva, barátságosan darálta le összes életkörülményeit, kitérta magát, rendkívül közlékenyen, szívélyes hangon, mintha régi ismerőssel beszélgetne. Megtudtam hamarosan, hogy Bukarestből utazik, s még hajnalban ült vonatra, öreg szülei látogatására indult. Harmadik esztendeje él a fővárosban, ahol egy gazdag családnál végez bizonyos teendőket. Nem cseléd, ó, nem, „hanem a gyermekekkel, tetszik tudni...”

(Nekem nyomban a Kőkereszt jutott eszembe, amelyről nemrég olvastam egy megható regényt, Bukarest nyomornegyede jelent meg képzeletemben, roskadozó, szegényes, bádogtetejű házaival s az utcai lámpák fénykörében imbolygó árnyékokkal, ténfergő női alakokkal. A vidékről fölkerülő cseléd lányok közül sokan lobbantották el az életbe vetett utolsó reményüket ezen a siralmas tájon... S ez a nő, aki szétömlő testével ott terpeszkedett szemben velem a vasúti kocsifapadján, lábán az olcsó harisnyával,

arcán az utazás okozta gyűröttséggel... Ki tudhatja, honnan jön?)

Útitársnőm egyre csevegett, darált, be nem állt a szája. Arról, hogy mennyire fáradt az utazástól! Hogy már attól félt, nem is kap ülőhelyet. Amikor átszállt, nyomban látta, hogy milyen mélyen belesüppedtem az álomba, s azon csodálkozott, hogy nem volt tátva a szám, mint ahogy az ülve bóbiskoló embereké szokott, s hogy nem csorgott le szájam szélén a nyál. Ő eddig mindenkit nyitott szájjal s csorgó nyállal látott aludni a vonaton. Rémes, hogy az utasok mennyire nem adnak magukra, s nem törődnek a társaikkal. Meg hogy tulajdonképpen ez az illedelmes alvás irányította rám a figyelmét. Egészen közel hajolt hozzám, tüzetesen szemügyre vett, és megállapította, hogy „jóképű fiatalember” vagyok...

Bizalmaskodó kelepelése annyira kihozott a sodromból, hogy a menekülés vágyával nézegettem körül, s közben figyeltem, nem hallják-e mások is ezt a kerteletlen vallomást. Nincs rondább dolog a tolakodó, bizalmaskodó nőnél! Ez pedig, mintha rajtunk kívül senki más nem ült volna a fülkében, rendületlenül fújta a magáét! Milyen kár, hogy nem borotválkoztam meg! Hanyag fiatalembernek lát-szom, nem törődöm a külsőmmel, bár a „magunk fajta embernek” – s itt előbb reám, majd saját magára mutatott párnás kezével – kisebb gondja is nagyobb a külsőmnél. Az igazi úriemberek mindennap borotválkoznak, illatos kölnivízzel, puha, finom krémmel és púderrel kenik az arcukat. De hát látja ő, hogy én egészen másféle vagyok. Ellenben a felöltőmet, azt igazán kitisztíthattam volna! – Kellemetlen érzés osont át rajtam, igazában csak most láttam meg, hogy a nyakamtól származó zsír a hosszas viselésben valóban belepte a felöltő gallérját. És miért nem nyiratkozom rendszeresen? Vagy azt képzelem, hogy „egy jóképű fiatalember” mindent megengedhet magának?

Fészkelődtem, zsörtölődve dörmögtem magamban. Mi köze ennek az én hajamhoz meg a felöltőmhöz?

Talán felkértem, hogy megnyírjon vagy megszabadítsa a zsírtól a kabátom gallérját? Alaposan kioktatott. De végül már mentséget is talált elhanyagoltságomra: persze, ha nekem úgy tetszik, hogy ne törődjem a külsőségekkel, az az én dolgom, s ha nem szégyellem olyan cipővel vonatra ülni, amelynek oldalán kifeslett a bőr, ő azt is megérti, s méltányolja, mert az ilyen külső egyáltalán nem vall anyagiagias gondolkozásra. Teljesen egyetért velem, amikor öltözésem elhanyagolásával tüntetőleg kinyilvánítom, hogy nem a ruha teszi az embert.

Helyeslőleg bólintott, amitől kis toka gyűrődött az álla alá:

– Hát igen. A pénz nem minden! – röppentette el a sóhajtást.

Aztán a mai fiatalemberekről szedte le a keresztvizet, úgy általában. Mivelhogy a mai fiatalemberek csakis anyagi érdekeket hajszolnak, és a mai időkben egy szegény leánynak nem lehet férjhez menni, családot alapítani... A kellemetlen szóáradat egyre intimebb húrokat pengetett. Már azt mesélte, hogy neki is volt nemrégén egy kéréje, egy géplakatos, akinek állása is volt és annyi jövedelme, hogy abból szerényen megélhetett volna egy család.

– Stramm, ügyes fiú volt – mondta fél karját könyökben meghajlítva, a mell felé rántva. – Már szinte jegybe is léptünk, csak épp a gyűrűket kellett volna megvenni.

Utolsó pillanatban derült ki, hogy a „pali” tévedett. Mert ő szegény leány, neki semmije sincs azon kívül, amit két dolgos karjával keres, csupa gyötrellem az élete, és otthon élő öreg szüleire is gondolnia kell...

Forgattam a szemem jobbra-balra, hogy ne kelljen ránézni, de a fületem nem dughattam be, kénytelen voltam hallgatni a szóáradatot. Szerettem volna átülni valahová. Éppen ez irányba nézelődtem, amikor a hölgy nagy sóhajtással pontot tett szavai után. Megnyugodtam. Talán végre elhallgat.

De hirtelen máris nekem szögezte a kérdést:

– Mondja csak, magának tulajdonképpen mi a foglalkozása?

Feleljek? Nem kötelező. Konokul az ablak sötét üvegére függesztettem a tekintetem. Mondjam meg neki, hogy holmi firkász vagyok? Nem! Hirtelen támadt ötlettel szemérmetlenül hazudtam:

– Sofőr...

S ahogy ezt a szót kimondtam, szégyenkező pillantásom máris a kezemre tévedt. A kezem fehér, fizikai munkának nyoma sem látszik rajta. Inkább amolyan úri, hosszú ujjú kéz, amelyről mindig megállapították az ismerőseim, hogy kitűnően tudnék vele zongorázni. Körmeim árkában nem ülepedett le az olaj, se a bőr pórusaiban a vaspór maradványa. Előbb rejteni igyekeztem előle, aztán eszembe jutott az az olcsó cernakesztyű, mely a zsebemben várta az igénybevételt. Felhúztam. Ezzel meg is nyugodtam, nincs amin ellenőrizni füllentésemet. A nő már eleresztette az újabb szóáradatot, melynek hullámai összecsaptak a fejem fölött:

– Hát ez igazán nagyszerű, hogy éppen sofőr! Él egy nagybátyám Bukarestben, az is sofőr. Egy bojár-nál volt alkalmazásban havi négyezer fixszel, de tudja maga, hogy mi mellékest csinált még amellet? Ojjé! – s puha, zsírpárnás kezével valami nagyot jelzett a levegőben. – Nemrég akasztott magának egy autót, nem éppen újat, de ő maga rendbe tette, kijavította s most azzal fuvarozik. Dögivel keresi a pénzt! Mondja, talán magának is van saját autója? Egyáltalán, érdemes saját gépkocsit tartani? Azt hiszem, a nagybátyám egy kicsit felvág. A kocsi fenntartása nagyon sokba kerül. Magának mi a véleménye?

Olyan területre siklott a beszélgetés, ahol a magamfajta tapasztalatlan embernek csak elcsúsznia lehet. Mit szólhatnék hozzá? Persze hogy nem érdemes. A benzin, az olaj, az üzemköltség már egymagában sok pénzt megemészt. Hát még az adó! Egyáltalán: mit érdemes ma tartani?

– Maga is azt mondja! Hát ez igazán nagyszerű! – lelkesedett. – Le fogom beszélni a nagybátyámat, hagyja a fenébe azt a gépkocsit. Szörnyű, hogy

mindig az utcán kell vesztegelnie s várni a vendégeket. Közölni fogom vele, hogy magának is ez a véleménye. De mondja csak – hajolt egészen közel, meghitten, bizalmaskodón – ment maga már százhuszassal?

Ráhagytam, bólintottam. Olyan mindegy nekem, csak már elhallgatna, s ne zavarna folyton a körülöttem leskelődő magányban, mely oly édesen, csábítón integetett. A fülke utasai közül már többen erősen figyeltek. Odébb, egyik pad túlsó sarkában fiatal, csinos leány üldögélt, hintázott a vonat lengésére. Mostanig nem vettem észre: a velem szemben hadrinyászó amazon teljesen elvonta a figyelmemet. Most szemem összetalálkozott az övével, s összemósolyogtunk. Ő is a szőke nő széles gesztusokkal kísért előadását hallgatta. Rendre mindenki reá figyelt, jelenléte betöltötte a fülkét, valósággal ránehezedett a levegőre, az utasokra.

Hogy valahogy véget vethessek a szünni nem akaró szózuhatagnak, cselhez folyamodtam: fejem oldalt billenttem, szemem lehunytam, mintha nagyon kísértené az álom. Ásítottam is egyet-kettőt, jó hangosan.

A nő még egyre darált végeszakadatlanul. Szinte sikoltozni kezdett, amint földézte az emléket, miként röpítette őt a nagybátyja százhuszassal az aszfaltúton, behunyta a szemét, szédült, szállott, s ha volt is benne valami félelem, nem maga miatt támadt, nem, ő az életével egyáltalán nem törődött, hanem arra gondolt, hogy ha véletlenül nekiszaladnak valamelyik útszéli telefonpóznának, rémesen meg fogják büntetni őket.

A nő sokat autózott, sok élményt, történetet hordozott a tarsolyában, s csak azt várta, hogy most kirakosgathassa elének az egészet.

Mikor legjobban belehevült: horkintottam néhányat. Ő szétnézett, s elhallgatott. Később kilestem szempilláim közül, s láttam, hogy nagyon unja magát. Merengve nézte a semmit, révedezve bámult maga elé. Időnként újra és újra horkintottam. Valamivel később rajta is erőt vett az álmoság. Előbb a fejét ejtette előre, aztán hirtelen kiegyenesedett, vissza-

rántotta magát, de lassan-lassan ő is álomba szenderült...

Kényelembe helyezkedett. Könnyű volt neki, senki sem ült mellette, bőven volt helye. Összehajtogatta a kabátját, s párnát rögtönzött belőle. Ám, úgy látszik, maga is tisztában volt a vasúti szabályzat tilalmai-val, mert a lábát nem merte fölteni az ülésre. Derékből megtörve, kényelmetlen helyzetben feküdt. Persze csak addig, míg hatalmába nem kerítette az álom. Akkor aztán a lábai cipőstül s habozás nélkül megindultak, és zavartalanul egy szintre helyezkedtek a fejével a fapadon, mely – magunk közt mondván – olyan ütött-kopott volt, hogy szeges csizmával se lehetett volna ártani neki.

Végre! Megkönnyebbülten lélegzettem föl. Egyedül maradok gondolataimmal, nem kelepel folyton a fülemben ez a szélmalom. Kinyitottam a szemem. Egészen jól éreztem magam, s némi kárörömmel szemléltem az előttem dudorodó terebélyes testet.

Első pillanatban átláttam a veszélyt.

Mindjárt be kell toppannia a kalauznak. Akkor aztán jön a száz lej. Nem fizet? Jegyzőkönyv. Négyszáz-húsz lej büntetés. Pillanatra fölébredt bennem a szánalom, a szolidaritás halvány pislákolása: szegény leány, – bizonyára neki sem hányódik a retiküljében a száz lej. Ki tudja, mennyit kell vesződnie azokkal a gyermekekkel, s hogy megszenved azért a pénzért! Föl kellene ébresztenem, s figyelmeztetnem a veszélyre! Már előre is hajoltam, nyújtottam a karom, hogy megrázzam a vállát...

De visszarettentem. Az előbbi túlzottan kedves és negédes csevegés után a hölgy még félremagyarázza figyelmességemet: közeledésnek értelmezi, s ha nem egyéb, ott nyomban, szemérmetlenül a nyakamba borul! Főleg: folytatja a halandzsáit, vége-hossza nem lesz a hálálkodásnak, s kutya kötelességének fogja tartani, hogy ne engedjen unatkozni a hosszú úton.

Haboztam, nem bírtam elszánni magam a mozdulatra. S addig forgattam magamban az elhatározást, míg egyszer – valóban nyílt a fülke ajtaja, s előbb egy kormos üvegű, négyszögű vasúti lámpás, majd

mögötte a kalauz fenyegető alakja jelent meg, mint bolyongó éjjeli kísértet.

Késő.

Dermedt karomat már hiába nyújtottam volna ki megmentő szalmaszálként.

Többen szunyókáltak a fülkében, igazi mélyen, álmok álmával, elcsigázottan. De olyan megnyugodva senki sem aludt, mint a boglyas hajú nő. A kalauz, mintha szolgálata során kifinomult ösztöne vezérelné, egyenesen hozzálépett, s nem is a vállát kereste, hanem gömbölyű farát rázta meg:

– Halló, kisasszony! Maga nem tudja, hogy a lábát nem szabad föltenni a padra?

Riadtan tápáskodott föl, s olyan zavartan és tanácstalanul nézett körül, mintha nem tudná, hol van. Rábámult a kalauz lámpására, az sértette a szemét, hunyorgott. A kék egyenruhás férfi mereven állt előtte, nézegette az utas arcát. Biztosan ő is csúnyának és visszataszítónak találta, s ezért rideg, hivatalos hangon mondta be neki a büntetést:

– Száz lej.

– Tessék? – hült meg a nőben a vér.

– Fizessen. Különben jegyzőkönyvet veszek föl, az pedig drágább...

A nő tátogott, levegő után kapkodott, kétségbeesetten tiltakozott. Egyre a szemét dörzsölte, mintha rossz álmot látna:

– De kérem... Én... Ön... Maga... Hogy képzeli? Le se hunytam a szemem!

– Gyerünk! – mondta a kalauz, és intett a fejével.

A szőke hölgy, akár az alvajáró, zúgolódva és tiltakozva indult utána, s közben könyörgő pillantást vetett rám, hogy segítsek rajta, húzzam ki a csávából. Hiszen ő nem is aludt, itt beszélgettünk kettesben, csak éppen végigdőlt a padon, mert a lábai már dagadni kezdtek a hosszú utazástól.

Furcsán éreztem magam, beleizzadtam: furdalt a lelkiismeret, s szégyenkeztem. Lesütöttem a fejem, nem mertem a kellemetlen helyzetbe sodródott útitárs szemébe nézni. Legszívesebben benyúltam volna a mellzsebembe, kihúztam volna a pénztárcámat, hogy

kifizessem helyette a száz lejt, – de a tárcám üres volt. Hiába tettem olyan mozdulatot, mintha vakaróznék.

A megszégyenülésnek, az aljasságnak ilyen nyomasztó súlyát sohase éreztem. Ha széthordoztam tekintetem a fulkében, úgy rémlett, az álmukból fölriasztott utasok mind engem néznek, megvető szemrehányással. Szerettem volna elrejtőzni, elbújni, eltűnni, mintha itt sem lettem volna...

Két-három állomáson is megállt a vonat, míg aztán útitársnőnk újra visszakerült közénk. Szomorú, haragos arccal vánszorgott előbbi helyére, hátrasímitotta a haját, s leült. Nem nézett senkire, nem szólt senkihez. Nem is kérdezte senki. Lehet, hogy kifizette a száz lejt, hiszen a retiküljét is magával vitte. Lehet, hogy nem volt nála annyi pénz, s inkább túrta, hogy az egyik állomáson fölvegyék a jegyzőkönyvet szerencsétlenséget hozó lábairól. Bár az is lehet, hogy alkudozni kezdett a kalauzzal, markába nyomott egy húszast, s ezzel lezárult az ügy. Utóvégre a kalauz is ember, az is szereti azokat a csintalanul ficánkoló fémdarabkákat, amelyekre öfelsége a király képe van préselve. Tudtommal a büntetés után járó pénz fele őt illeti, de ami biztos: biztos – gondolhatta a kalauz –, jobb ma egy húszas, mint holnap – semmi. Mert hátha a bíróság sohasem tudja bevasalni ezen a kócos, szapora szavú fehérnépen azt a száz lejt?! Vagy pláne négyszázhusz lejt!?

Bocsánatkérő pillantásokat vettem a kövér leányzóra, kerestem nagy, nedves szemeit, hogy beléjük nézzek.

De most már ő nem pillantott reám.

Szerettem volna, ha beszélni kezd, ha újra hallom ellenszenves, idegesítő hangját, a kiszínezett történeteket az autózásokról, a nagybátyjáról meg a százhuszas sebességről...

Szemét embernek éreztem magam.

Ő meg csak hallgatott, többé egy szót se szólt hozzám.

Csókfalva, 1935

AMIBEN AZ ÖRDÖG LAKIK

A négyütemes benzinmotor makacs erőlködéssel cibálta a vörösre festett hatalmas cséplőgépet. Kegyetlenül köhögött, mintha a tüdejét akarná kiköpni s magasba meredő kipufogócsövén át kékesfekete füstcsomókat pökdösött az ég felé.

Schneider úrnak, a gépésznek nem volt pillanatnyi nyugalma sem az ördögien csintalan gépezet mellett. Hol egyik oldalán csavargatott egy rézkarikát, amitől csökkent a köhécselés, hol a gépezet tetején táncoló víztartályt nézegette lábujjhegyre emelkedve, majd pedig a nagy nekilendüléssel forgó két veszedelmes kerék közé dugta be bozontos fejét, s egy vésőféle vasdarabbal piszkálgatta a dugattyút, amelynek burkolatán vastagon lerakódott az olajjal keveredett kásás por. Ilyen lázas tevékenység és folytonos sürgés-forgás közepette természetesen Schneider urat is belepte az olaj és a por. Sapkája alól csapzott tincsekben buggyant ki a haja, s az alápergő izzadságcseppek mocskos csíkokat hasítottak arcán. Olykor szeméhez kapott, és hevesen dörzsölgette feketén fénylő kezefejével.

Az etető – derékig elsüllyedve – úgy állt a cséplő tetején, mintha bronzból faragták volna oda. Olykor hátrapillantott, s porlepte szürke arcát a motor felé fordította. Vakarózva dörzsölte testéhez az ingét meg a gagyáját, annak jeléül, hogy veszettül csípi, égeti az izzadság. Egyszer pillanatra meg kellett pihennie a munkában, hogy levegőt szippanthasson, mert már úgy érezte, fulladás környékezi. A kévék, amint a gyorsan forgó, bűgva zenélő dob nagy

étvággyal magába kapta őket, szinte füstölögtek a belőlük fölszálló portól. A gép tetején vasvillákkal dolgozó férfiak alig láthatták egymást.

Por... és por... és por...

És az a rettentő hőség! A föld olyan forró volt hogy föl kellett kapni a lábat, ha a meztelen talp a talajt érintette. A gép vasazása pedig, mintha tűzben hevítették volna...

De alighogy egyet lélegzett az etető, a gépész már is ordított fiatalos, messzire harsogó tenor hangján;

– Hát ingyen fogyasszam én a benzint, kérem!? Hát üresen járjon az a gép, az istenit a kezüknek!? Nekem ez így nem üzlet, kérem! – fordult az etető szilárdan magasba emelkedő alakja felé. Hátratolta törött ellenzőjű sapkáját, ujjaival beletúrt a hajába, mélyen benyúlva a sapka alá, s közben grimaszt vágva elfacsarintotta a száját. Már a gép túlsó oldalán termett egy ugrással, és ott igazgatott szünni nem akaró buzgalommal.

Egy-egy ilyen dühödt, serkentő kiáltás néha épp az ellenkező hatást érte el. A dolgozók feléje fordultak, mintha a gépész szavaira figyelnének, arcukról törülgették a verejtéket, és foguk közt, elrejtőzve karjuk mozdulata mögött, káromkodva sziszegtek zúgolódtak. Kibírhatatlan ez a gépész, ahogy üzi, hajszolja az embereket a munkában! Nohiszen, csak volna még egy cséplőgép a faluban! Vagy ha más községből szegődtehetnének gépet a csépléshez! Akkor ugyan rozsdá emészthetné tőlük a Schneider úr masináját!

Az asszonyok szemében még inkább kiolvasható volt a tehetetlen gyűlölet, amint a gépészre sandítottak. A kazalrakók sajgó dereka is kiegyenesedett pillanatra: ők is reszkető kézzel törülgették homlokuikat, villájuk nyelére támaszkodva báméskodtak a gépészre, akinek magas felhangja és a gépje is azzal a szakadatlan köhécseléssel egyaránt ellenszenves volt, Izsák pedig, a módos Derzsi legény fia, aki csupán önszántából segített a cséplésnél Mártonéknak – noha nem egészen önzetlenül, hiszen ezzel is szokni akar ehhez a gazdasághoz –, s aki erejét fitog-

tatva állott be a kazalrakók közé a nehéz munkába, olyan magafeledten bámult le a gépészre a villája nyele mellől, hogy szinte-szinte beleszédült, s mármár megtántorodott.

A nagy hangú gépész az utolsó szavakat röppentette szét a levegőben, s kezében a franciakulccsal, lehajolt. Mári, a gazda leánya épp akkor perdült ki a ház sötéten ásitó ajtaján. Feltúrt kötényében óriási kenyeret hozott, s az úgy kandikált ki onnan, hogy aki látta, annak nyomban megkordult a hasa. A leány kezében litres üveg, teli pálinkával, s mellette széles pengéjű kést szorongatott.

Délután ötre járt az idő. Jóllehet a nap perzselő korongja már nyugat felé hajlott, a hőség mégis megrekedt a házak közt, izzott minden, mintha lángragyúlt volna a világ. Messzi valahol, a havas kékbe olvadó csúcsai fölött fehér felhőpamacsok kúsztak az égen, mely egyébként tiszta volt.

Uzsonna ideje ez a cséplőgép körül dolgozóknak. S lám, alighogy megjelent a leány a litres üveggel, máris feléje fordultak a szemek. A cséplő felvissított, elárulta, hogy az etető elfelejtett kévét vetni a dobba.

A gépész a dob vinnyogására összerándult, majd kiegyenesedett, s ismét ordítani és káromkodni akart. De mielőtt elhagyta volna torkát az első hang, Mári hatalmasat suppanzott öklével a hátára. A gépész megfordult, elvigyorodott, kicsillantva maszatos ábrázatából fogai fehérségét. A leány száján is kacagás gyöngyözött. Fejüket közel dugták egymáshoz, és valamit évődve beszélgettek. Persze a szavakat elnyelte a benzinmotor folytonos köhécselése és a cséplő diadalmos bűgása. A gépész kétszer-háromszor belehadonászott hosszú, vékony karjával a levegőbe, betúrt ismét a sapkája alá, aztán egy hirtelen mozdulattal Mári felé kapott. A leány ügyesen kifordult, miközben hasán harangozott a kenyérrel teli kötény. Ettől még harsányabb nevetés csendült. A pálinkásüveg is magasba emelkedett. Az emberekben meghűlt a vér, mert ha a leány a gépészhez vágja, vége a jó torokmosogatónak! De nem, erre nem került sor. A gépész az ujjával fenyegetett, majd a masina felé fordult,

megcsavarta a rézkarikát, s a mérges kis vastömb néhány gyérülő köhintés után magamegadón lehelte ki utolsó erejét.

A dolgozók, nők és férfiak, szutykosan, porosan, rendetlen öltözetükben, lézengve gyülekeztek. A szalmakalapok alatt dörzsöltek a kérges, reszkető kezek, a fehérnépek leoldozták fejkendőjüket, és a hajukat igazgatták. A por behatolt a hajzat alá, és csípte a fejbőrt.

A vigyorgó gépész elsőnek hajtott föl egy csordultig töltött poharat. Kimeredt tőle a szeme, s keze pillanatra megállt a levegőben, amint a poharat visszanyújtotta a kínálgató leánynak.

– Miért nem megy bé a házba? – súgta oda neki Mári, most már nem nevetgélve, hanem komoly s kissé bizalmaskodó hangon. Közben mélyen belenézett a fiatal Schneider úr kék szemébe. – Odabent jó hűvös van...

– Nem lehet – hártotta el a kérdést a fiatalember.

– Pedig édesapám is várja...

– Nem lehet – legyintett a másik. – Sok a dolog. Sietni kell. Másutt is várják a gépet. Meg aztán ezek a lusta parasztok... Egy pillanatra sem veheti le róluk az ember a szemét...

Mári kitöltötte a második pohárral is, s maga elé tartotta.

– Édes pálinka is van odabé. Anyám készítette, házilag. Jó köményes.

Schneider úr felhajtotta az újabb pohár tartalmát is, csettintett a nyelvével, és grimaszt vágott. Szemét behunyta:

– Ez is jó, megteszi a magáét... Innen nem lehet elmozdulni egy pillanatra sem. Mintha a falu minden munkakerülőjét összegyűjtötték volna itt nekem! Ezek csak állingálni meg vakarózni szeretnek! Ha egy pillantást vet félre az ember, a gép már üresen jár. De én majd megszoktatom őket a munkára! Majd potyára járatom nekik a gépet, s fogyasztom a drága benzint! Kilója hat lej!

Mári, huncut mosollyal szája szélén, korigálta.

– Nem kilója, hallja-é, hanem literje.

– Kilója! Ezt így mondják szakszerűen.

– De azért most bémehetne a házba. A gép áll. Édesapám is bent van, s magát várja.

A gépészt fölbátorította az invitálás.

– Hát maga? Maga nem jönne bé? – nyúlt ismét a leány felé.

De mozdulatát megzavarta egy hang, amely közvetlen az ő közeléből csapódott a füléhez, jó erősen megnyomva a szavakat:

– Ördögi masina ez!

Schneider úr megrezzent, s fél fordulatot tett a hang irányába. Derzsi Izsák, a legény állt a közepében, s izzott a szeme, ahogy a gépészen tetőtől talpig végigsétáltatta tekintetét.

Szállingóztak az emberek, és körülállták a pálinkát töltögető leányt. Szemük sarkából rosszindulatosan sandítottak a vékony párát pipáló fekete vastömeg felé. Derzsi Izsák ölbefont karokkal körüljárta a gépet, nézegette, méricskélte, s hogy nagyobb nyomatékot adjon csodálkozásának, csóválta a fejét. Miután elhalt a motor pökdösése és a cséplő szédítő duruzsolása, a csend siketítő lett:

– Ördög lakik ebben a masinában, mondom – szólt a legény, megtörve a csendet. – Ördög! De még abban is, aki ennek a tudományát hordozza!

– Az – hagyta rá egy idősebb férfi, aki épp letelepedett Izsák mellett egy lapos kőre, és igyekezett kirázni agyája szárából a szúrós polyvát.

A pohár körbejárt.

Valaki szaporán szelte a kenyeret, majd kézről kézre adták a kést. Mindenki hallgatott. Elnyűttek, fáradtak voltak a dolgosok. A férfiak, csontjaik pihentetésére, ülőhely után nézdelődtek, árnyékot keresve, ahol kigombolhatják mellükön az inget. Az asszonyok hosszú sóhajtásokkal igyekeztek könnyíteni fáradtságukon.

Hanem a gépésznek Derzsi szavaira egyszerre fölcillant a szeme. Ott is hagyta Márit, s fejét gögösen

hátraszegve, a géphez lépett. Tenyerével fölényesen rácsapott a hűtőkészülékre, és vidáman fölkacagott:

– Bizony. Jól mondja. Nehéz tudomány ez. Azaz-hogy komplikált, ahogy szakszerűen mondják. Ezt hiába is magyaráznom maguknak, úgysem értenék meg.

A kenyér és a kés meg a pohár már messzire járt, valahol az összeverődött csoport hátulsó körében. Reszkető kezek törték a puha, friss kenyeret, és möhön dolgoztak a rágóizmok.

– Nohát, nohát, mendégél? – szólt valaki a háttérben.

A gépész megfordult, mert fölismerte a gazda hangját. Mári apja, köpcös kis ember, mélyen szemére húzott szalmakalappal, pipáját áttolta szája egyik szögletéből a másikba. Arca csupa mosoly volt és kedély. Szemei is nevettek, egész lényéből sugárzott az elégedettség. Figyelmeztette a leányát:

– Csordultig töltsed azt a poharat, te leány, ne sajnáld. S hadd vágjon mindenki kenyeret akkorát, amekkora kell. Eresszed csak neki a kést, Józsi fiam, bátran, ne sajnáld, nem a tiédet eszed, nekem te ne spórolj! Nocsak, no, látom, estére befejezzük. – Szemét az égre emelte, és tekintetével végigsöpört a halvány szürkében izzó mély boltozaton.

A gazda elégedett volt, jókedvű.

A gépész vette át a szót. Nem bírta, hogy ne ő legyen a beszélgetés központja. Derzsi Izsáknak magyarázott, de úgy fordult, hogy a gazda is mindent halljon. Dicsekedett, bölcsködött:

– Lássá, ez itt a benzintartály. – Könnyedén végigsimított az olajos vason. – De tiszta hiába magyarázom maguknak, ezt meg kell tanulni. Az első ütemre – tudniillik ezt a gépet négyütemű benzínmotornak hívják –, tehát az első ütemre szívódik a benzin ezen a csövön át, ni. Látja? Ezt a kis vékony rézcsövet... A második ütem a komprimálás, de minek is mondom? Ezt maguk nem értik, ez szakszerű kifejezés... Aztán itt van, ni, a gyújtófej, s ezen belül a hengerfej.

A gép első részéhez került, taszigálta a sapkáját; keresgélte a szavakat, hogy minél közérthetőbben magyarázza meg a motor működését. Erősen erőt vett rajta az oktatási szándék.

– A harmadik ütem, ami a legfontosabb, az maga a gyújtás... Na, de el is felejtettem a karburátort, ami... vagyis... de hát hiába is mondom, ezt maguk nem értik, ez is szakszerű kifejezés... A negyedik ütemre történik a kipufogás, értik? Aztán ez itt oldalt az úgynevezett vezértengely, ami... – s most rácsapott a hűtőköpenyre. – Ebben pedig víz van, ha nem tudnák, víz, ami a hengert hűti. A hengerben van a dugattyú. S ez itt elől a gyújtómágnes. De hát kár vesztegetni a szót...

A magyarázat elől néhányan már megszöktek. Mit érdeklí őket a Schneider úr gépje?

Derzsi Izsák sem értette a furcsa idegen szavakat, már nem is figyelt. A gépész karját nézegette, amelyen fel volt tűrve a szürke háziszóttos anyagból készült ing ujja. Inas, izmos karja volt Schneider úrnak. S a legény azt gondolta, hogy nem tanácsos kikezdeni vele. Erős az, mint egy bika. Izmaik nem szívja meg a testet-lelket őrlő kemény nyári munka. És ezek a kemény, inas karok Mári után kapdosnak, csak úgy, mintha egy legyet akarnának elfogni röptében. Látta ő, amint kétszer is a leány után nyúlt. Keserű nyál gyűlt a szájában. Hiszen vannak a faluban Márinál módosabb leányok is, olyanok, akiknek az apjuk nagyobb és több földdarabon szokta megtartani szemléljét a dolgozók fölött. De ott a birtok a családfő halála után oszlani fog. Ami viszont Mártonék neve után díszileg a telekkönyvben, az mind erre az egyetlen leánygyermekre néz. Derzsi Izsáknak sincsen testvére, s az apja birtoka utolsó darabig reászáll, ha az öreg végleges álmra hunyja le a szemét...

Számolni kezdte magában, hol vannak a Mártonék földjei és hol az övék, s melyeket lehet összeszánítani, összeolvasztani, hogy akkora darab szülessék belőle, aminek csodájára jár a vidék...

S miközben számolgatott, összeadott, olvasztott képzeletében, a gépész karján az izmok játékát nézegetve, szeme gyűlölködő, vad izzással telt meg.

Schneider úr egyre magyarázott, belehevülve, mintegy élvezve a saját hangjának zengését, s igéző tekintettel nézett a gazdára, akinek föl akarta gyújtani az érdeklődését.

– De ez semmi! Hanem majd meglátják, milyen a traktor! Lényegében ugyanez, csak hogy annak nincsen lendkereke. Ez is szakszerű kifejezés, és meg kell tanulni a különböző motorok működését, hogy meg tudja érteni az ember. Fogadom, hogy maguk közül még álmában sem látott senki traktort! – Főlényesen, lekicsinylően mérte végig tekintetével azokat, akiknek még nem sikerült elszivárogniuk a hallgatóság soraiból.

– ...A különbség az, hogy ott több dugattyú működik... Majd meglátják a jövő nyáron, addig megveszem a traktort, s ezt a rossz tragacsot eladom, ott egye meg a fene, kiszolgált már ez engem, eleget kerestt nekem... S aztán még a télen megházasodom a traktor örömére!

Amint ezt kimondta, sokat jelentő pillantást küldött a gazda felé, mintegy elvárva, hogy az is helyeslően rábólintson.

– Az apósom is fog segíteni, mert én olyan leányt viszek a házhoz, hogy legyen nekie mit aprítani a tejbe, legyen mivel beszállni nekie a traktorvásárhoz! A traktor jövő nyáron már háromszor annyit fog keresni, mint ez a kivénhedt, özönvíz előtti szerkezet... Sokan a földben reménykednek, csak hogy szaporodjék a holdak száma. Mit a föld? Fenét! Az már lejárt! Most a gépet kell megragadni! Az keres, az hoz a házhoz. Megtölti a hombárokát. Nem a föld! A gépet még a jégeső sem veri el! Egy jó traktor megér száz hold szántót is! Gép kell, ez a jövő, ezen lehet keresni! – Olyan szenvedéllyel hadonászott, hogy az arca is kipirult, égett a szeme, kigyúlt egész lénye. Felvillanyozódott a nagy tervektől, a gép kínálta lehetőségek magukkal ragadták képzeletét, s mohón lélegzett, táguló orrcimpákkal. Valami hatal-

masat akart mondani, de nyilván nem talált rá szavakat, s végül is lelkesedése egy lemondó kézlegyintésbe fűlt:

– De hát minek is mondjam? Maguk a földnek a rabszolgái! Ezt úgysem értik!

Derzsi Izsák is szeretett volna odébbállni. De a gépész előadása megfogta, nem engedte. Hol Schneiderre, hol az öreg Mártonra pillantgatott. Felforrt az ő vére is, és köddel borította el az agyát. Ő is számolt. Összeadta a saját holdjait a Mártonkéval, képzelete szélesen kitárulkozó, aranykalászkodat, vörös pipacsokat és kék búzavirágokat ringató végtelen kiterjedésű földeken kalandozott. Ostobaságokat beszél Schneider. Mit egy traktor? Száz hold föld! – s egyre kízóbban égette valami az agyát, marta a szívét. Ha még a télen sikerülne nyélbeütni Márival az esküvőt, tavasszal már elszánthatnák a barázdákat a két család birtoka között... Nekik csak egy gyermekük születne, többet nem engedne a feleségének, ha nem arra az egyetlenre szállna majd az egész vagyon s az is úgy házasodna, hogy ismét összeadódjék két gazdaság... Ki lenne nagyobb gazda a faluban nálánál? Hát két faluban? Hát húszban? Ki, hadd lám!?

A gép? A traktor? Miket handabandázik összeviszsa ez a szószátyár Schneider! Milyen nagyra van a gépjével! Még versenyezni akar a földekkel! Na hallj csak oda, te!

És ajkai makacsul összecukódtak, szorította a fogát dühében. Ököibe szorult a keze is. Harag és gyűlölet öntötte el egész testét-lelkét, amint a fekete vasból öntött kis ördögre nézett, a nagygazdák versenytársára, az álmok összekuszálójára.

Az ördög lakozik abban a masinában!

...Hanem a gépész kemény fickónak látszik, azal nem tanácsos kikezdeni...

De a következő pillanatban összerezzen és fölriadt, mert újra csattant a gépész éles, parancsoló hangja:

– Hát ingyen fizetem én a benzint? Az én időm drága, nem mint a maguké! Mennyi idő kell maguk-

nak, hogy megtömjék a belüket? Ki fizeti meg nekem, ha álldogálnak maguk, és lopják az időt? Az idő pénz! Pénz!

Valaki nagy nekidurálkodással belekapaszkodott a lendkerékbe, meghajtotta, és nehézkes ragaszkodással már köhögött is a gép. Megcsattantak a szijak, mintha óriási tenyerek verődnének össze. Halk, egyre erősödő duruzsolással morogni kezdett a cséplő. akár valami duzzogó szörnyeteg, és a dobba becsúsztatott első kévékből hatalmas porfelhő csapott föl.

...Mire Máriéknál befejezték a cséplést, az alkony sejtelmes árnyai ellepték már a völgyet, s a nyugati égbolt fölött kószáló felhők szélén kihunyóban volt a lángolóan rózsaszín csipke tűzvészre emlékeztető fénye. Azonban a gépek elszállítása a harmadik szomszédba, ahol másnap kellett volna folytatni a munkát, reggelre maradt. Semmi értelme, hogy az egyre sűrűsödő szürkületben bajmólódjanak a cséplő elvontatásával, hiszen a kereke könnyen belezötytyenhet egy leselkedő gubbenőbe vagy árokba, s csak baj származik belőle. Az emberek is fáradtak, estére sietnek haza, ellátni otthon az állatokat.

A gépész az olajfoltos, kopott ponyvavászonnal jól betakargatta a masinákat. Kétszer-háromszor is körüljárta azokat s nagy gonddal vizsgálta, hogy rendben van-e minden. Felnézett az égre: nem felhőzik-e? Arra is gondolni kell, hogy eső eshetik éjszaka, hiszen a nyári záporok még augusztusban is sokszor váratlanul törnek a falura.

Sehol semmi hiba, semmi mulasztás...

A gépész a gazdával vacsorázott. Közben Máriával kötődött, évődött. Azt a piros szalagot firtatta, amit a leány a hajába kötött estefelé. A félig civakodó, félig mókázó modor egyik formája volt a széptevésnek. S a fiatalok szeme néha olyan kitartóan pihent meg a másik tekintetének melegségében, hogy azt a szülőknél is észre kellett venniük.

Schneider úr sokat beszélgetett a gazdával a traktorról, és folyton tervezgetett, álmokat szőtt arról, hogy eladja a jelenlegi benzinmotort, aminek az ára kiállja a traktor vételárának egy részét. Mindegyre

nyugtalanul feszengett, mint akinek nem elég a szék. Küszködött a terveivel. Szeme tűzben égett. Aztán hosszasan búcsúzkodott, különösen a Mári kezét szorongatta félreérthetetlenül, s csak nagy későre csukta be maga után az ajtót.

A gazda pedig, a Mári apja, azután szótlanul eltűnődött, hogy mennyivel másabbak ezek a fiatalok, mint ők voltak a maguk idejében. Ezek nem szereztek a földet, elidegenedtek tőle. A gép kell nekik. Hiába, változnak az idők, és változnak vele az emberek! Új nemzedék nő, más álmokkal, más célkitűzésekkel, más igényekkel.

Úgy vette észre, hogy a leánya is szívesen rajtafelejtí szemét a gépészen...

*

Reggel – alig pitymallott még, s a pacsirta első dalát zengte a magasban a fák sötétzöld koronái fölött – négy izmos, nagy csontú fehér ökör várakozott az udvaron, nyakukban járommal, hogy utánuk akasszák a gépeket, és elvontassák azokat a csépléssel soron következő gazdához.

Frissen, jókedvűen érkezett meg a gépész.

Mári a közelben álldogált, és várta, hogy valaki kiemelje a kerekek alól a biztosítékot.

A nap még nem kelt fel. Felhőtlen idő ígérkezett, újra a tegnapi rekkenőség, amitől felfő az ember agya.

Ahogy a gépész megérkezett, a leány is kimozdult álló helyzetéből, közelebb lépett, s kezét fogott vele, ránevetett. Aki a cséplő kerekei alá biztosítéknak odaillesztett talpfák kiszabadításával foglalkozott, hajoltában hátralesett, s megállapította magában, hogy ezek is már jól megértik egymást...

Aztán a fiatal Schneider úr a letakarva gunnyasztó motorhoz lépett, s lerántotta róla az ócska, zöldesbarna színű ponyvát. De ebben a pillanatban kövé is dermedt a gépész! Nemcsak a nevetés halványult el az arcán, de olyan iszonyatos megdöbbenéssel bámult maga elé a motorra, mintha halottat pillantott volna meg.

A dermedtség csak az ujjaiban oldódott föl lassanként, amint fokozatosan ökölbe szorult a keze és elfehéredett.

– Azt a fényes úristenit! – üvöltötte el magát állati hangon. A fejéhez kapott, nagyot nyelt, mert úgy érezte, hogy a torkát markolták meg. Olyan volt az arca, mintha egyik pillanatról a másikra meghibbant volna.

– Jaj, azt a keserves...

Mári is közelebb lépett, s félénk kíváncsisággal, döbrent arccal előrehajolt. Látni akarta, mi történt.

A férfi durva, erőszakos mozdulattal félrelökte.

A leány megtántorodott, és segélykérően kereste tekintetével az apját. Az távolabb az ökröket hajtó fiúval beszélgetett.

A gépész káromkodott, és tépte dühében a haját. Mintha eszét vesztette volna.

Mindenki feléje fordult.

A gazda összeráncolt homlokkal, elképedve sietett a géphez.

A vezértengely, amelyről olyan fölényes tudálékos-sággal magyarázott tegnap a nagy álmokat szövögető Schneider, ketté volt törve. A hűtőköpeny öt helyen is megrepedt, és eltörve a dugattyúkar, el minden cső, amelyeken a benzin tette meg titokzatos útjait, hogy köhögésre ingerelje az ördögös kis motort.

A törések mellett erőszakos beavatkozás nyomai látszottak, ütések, horpadások mindenfelé...

Ezt a gépet már legfennebb ócskavasnak értékesítheti a tulajdonosa. A gazda titokban elmosolyodott. Bár őszintén sajnálta a történeteket, mégis egy kis káröröm vibrált a lelkében: lám, mégiscsak többet ér a föld! Azt még a jégeső vagy a fagy és szárazság sem semmisítheti meg végérvényesen! A föld kiheveri. De a gép?

Sercintett egyet feléje.

Csókfalva, 1935

TÜNDÉRORSZÁG

A dél lanyha melege fogyóban volt már, amikor városi költő barátommal nekivágtunk a hegyoldalon fölfelé kacskaringózó, repedezett ösvénynek. A Kisküküllő völgyéből a Nyikó mente felé igyekeztünk, toronyiránt, ahogy mondani szokták, noha a hegyek minden tornyot, minden falut eltakartak a szemünk elől. Bágyatagon csendes, szellő libbenésétől sem zavart napfényes őszi délutánvég volt, szinte alkonyat már, hiszen a napok érezhetően megrövidültek: fényes farkukból mindegyre lenyisszentett egy darabocskát az előrenyomuló ős.

Az út nem hosszú. Csak pár órai séta a másik faluig a hegyen át, még este előtt odaérkezhetünk, ha győzzük tüdővel kifelé a kaptatókon.

A sietségben nem is volt hiba. Általában szótlanul szaporáztunk az ösvényen, s mire a tetőre érteztünk ahonnan már látni lehetett a teknőszerű túlsó völgyben vörös cseréptetőzetekkel és szürkés, esőmosta zsindeleysátorokkal borított házakat, bizony megizgadtunk. Útitársam fújtatva törülgette homlokáról a verejtéket. Nekitámaszkodott egy magánosan álló fa törzsének, szétnézett a sohasem látott tájon, s elragadtatással jegyezte meg:

– Milyen gyönyörű az alkonyat itt a tetőn. Olyan mintha álomból szótték volna. Valóságos tündérország!

Jómagam azokban a pillanatokban teljes érzéketlenséget mutattam a táj szépsége iránt. Másfél órai erőltetett hegymászás után sem az elvétve aláhulló falevelek halk zizegése, sem a hegymászás közben

földidézett helyi mitológia bűbája a maga repdeső tündéreivel és ugrabugráló óriás kisasszonyaival nem bírt a szívem mélyéig hatolni.

– Nagyon szomjas vagyok – feleltem. – Talán indulhatnánk is tovább, hogy késő este előtt beérkezzünk a faluba.

A továbbgyaloglás azonban nemcsak az ivóvíz miatt vált sürgőssé, hanem szállást is kell keresnünk éjszakára odalent a völgy ölébe fészkelődött faluban. Utunk során rendszerint egy-egy néptanítónál ütöttük föl a sátorfánkat. De a mögöttünk hagyott faluban már eleve figyelmeztettek, hogy ott, ahová igyekszünk, üresedésben van a tanítói állás. Tehát éjszakára gazdaembernél, esetleg éppen a kocsmában kell tanyát vernünk. A falusiak pedig korán fekszenek, be sem várva a sötétet, nemcsak azért, mert fáradtak a betakarítási munkától, hanem mert a petróleum is drága, s nem szívesen égetik a lámpát.

Bármennyire szedtünk is a lábunkat, egészen sötétbe borult a hegyek közötti világ, mire megérkeztünk a célba vett községbe. Ekkor már a barátom is szomjúságról panaszkodott. De mégsem kopogtathattunk be az első házba, hiszen mindjárt gyanút keltene, ha a faluvégen, a mező közelében akarnánk meghúzni magunkat. Baktattunk tehát a sötétben, botorkáltunk az ismeretlen utcák alattomosan előnkbe ágaskodó kövein, lábunk meglelt minden göröngyöt, teljes volt a tájékozatlanságunk, és nyilallott a bokánk, sajgott a talpunk. Node sebaj! Amott pár lépésnyire az egyik házban lámpa pislákol: oda bekérekedünk, és megtelepszünk.

A kapu azonban zárva, a retesz előretolva. De ez még semmi! Hanem alig érintettük a kilincset, az udvar mélyéből hatalmas, rekedt hangú komondor száguldott elő, s olyan félelmetes hörgésszerű csaholással rontott nekünk, mint ahogy az elkárhozott lelkeket fogadhatják az alvilág őrzői a pokol bejáratánál. Kiáltani kellene, szólítani a gazdát. De mi senkinek sem tudjuk a nevét, senkit sem ismerünk a faluban. A dühös eb a kapun belül ugat veszettül, mi pedig a kapun kívül álldogálunk tehetetlenül. A

házat lessük, de nem mozdul senki. Az ablak üvegén nem oson át árnyék, mintha senki sem volna otthon. Néha megkilincstük a kaput, vártunk, álltunk. No, mindegy. Amott távolabb egy másik házból szintén lámpafény tűz az utcára, menjünk hát oda.

A kilincs engedett, de a kaput félve nyitottuk be. Én elől, a társam utánam. Előbb csak félig toltuk be testünket a nyíláson, aztán két-három lépést előre-bátorkodtunk, szinte lábujjhegyen. Semmi nesz. Csend. Hátraszóltam:

– Becsukhatod a kaput. Itt, úgy látszik, nincsen kutya.

Kopogtattunk az ajtón, bátortalanul, mint aki tilosban jár. Isten tudja, miféle félelem és bizonytalanság lepi meg az embert ezekben az ismeretlen falvakban, éjszaka kóborolva.

Bentről senki sem felelt.

Kisvártatva hangosabban kopogtam.

Furcsa. Bent ég a lámpa, és sehol egy élő lélek? Csupa titokzatosság körülöttünk; valóban, mintha valamiféle álomban földerengő meseországba tévedtünk volna költő barátommal a falvak életét tanulmányozó útjaink során.

A sok és egyre türelmetlenebb kopogásra végre megszólalt bentről egy szeppent gyermekhang:

- Ki az?
- Utasok.
- Mit akarnak?
- Szállást éjszakára.

A hang bent a házban elakadt. Semmi válasz.

Megsürgetjük:

– Nyisd ki már azt az ajtót, és adj egy kis vizet inni!

- Nem lehet...
- Mi az, hogy nem lehet? – türelmetlenkedtünk.
- Anyám elvitte a kócsot.
- S hová ment anyád? Mikor jön haza?
- Elment. Dóga volt.
- Jó emberek vagyunk, ajtót nyithatsz.
- De hát kik maguk? S honnét jönnek?
- A szomszéd faluból.

– Az ajtót nem nyithatom ki...

Mi kívül állók, bekérezkedők, akik künnrekedtünk az egyre hűvösödő idegen éjszakában, összenéztünk – már amennyire az egyre tömörebb sötétségben láthattuk egymás arcát. A gyermek fél. Magam is tudom, hogy ezek a világtól elzárt falvak teli vannak mindenféle rémtörténetekkel rablókról, gyilkosokról, tolvajokról, a világ mindenféle gonosztevőjének szörnyű tetteiről.

– Erősen szomjas lettem – súgta a barátom.

De rá se hederítettem, hiszen engem is régóta kínozt a szomjúság. Bosszúsan legyintettem a kezemmel, és indultam vissza a kapu felé. Mit tegyünk? – álltunk meg tanácstalanul a kerítés előtti kis hídon. Szemünket erőltetve bámultunk lefelé a bizonytalanul semmibe vesző utcán. Ez az idegenség félelemgerjesztő sejtelmeket borzongat át az ember idegein. Vigasztalan sötétség borult reánk és mindenekre körülöttünk. Sötétség, amelyről úgy éreztük, hogy napközben rejtett zugaikban őrizték a hegyek és völgyek, hogy most aztán reánk zúdítsák teljes súllyal. Odább, pár száz lépésnyire, még mindig ég a lámpa annak a háznak tenyérnyi ablaka mögött, ahová az előbb akartunk bezörgetni.

Nincs egyéb mit tenni, vissza kell térni oda, és megvívni a csatát a mérges állattal...

Ott már hárman álldogáltak a kapu előtt, tereferébe mélyedt asszonyok, és dideregtek a hűvösben. Most, hogy immár lehültünk a hosszú és fárasztó gyaloglás után, mi is érezni kezdtük a levegő csípősségét.

A beszélgetők nagyon belemelegedtek a vitába. Egyikük épp most indítványozta fölhevült izgalommal, gyorsan pattogtatva a szavakat:

– El kéne szaladni a csendőrökért! Lóháton hamar oda lehet érni! Most kell, mert ha nem, elszelelnék!

Egy másik asszonyi hang ugyanolyan izgatottan torkolta le az indítványozót:

– Csendőrért? Na, még csak éppen az kéne! Tíz kilométer lóháton, keresztül a Szakajtó dombján. Osztán amíg azok eljönnek ide! Meg aztán hátha

nincsenek is otthon a csendőrök? Azokat sohasem lehet előkapni. Az én uram is, amikor megtámadták őkemét Keresztúrról jövet, mind kereshette a csendőröket! Azok mindig ott vannak, ahol nem kell, és sohasem ott, ahol kell... A hetedik határba futnak azok addig, míg a csendőrök ideérnek... Serényebbek s kitanultabbak azok a fogdmegeknél! Ijedt sóhajtás következett:

– Osztán mondjátok meg, ha most nincs kutya?! Tulajdon szememmel néztem végig, amint elébújtak a csürből. Hárman voltak, s puska is volt náluk. Még jó, hogy le nem lőtték a kutyát! De az olyan kutya, hogy le sem lehet löni, mert az tíz puskással is elbánik, amilyen jó házőrző kutya!... Osztán amikor Vitéz, mármint a kutya, elvakkantotta magát, hát azok, mint a szél, hátra a kertbe, s neki az erdőnek! Azoknak már bottal üthetik a nyomát a csendőrök!

A három asszony szőtte, szövögette a rémlátások szálait. Aki az előbb beszélt, most újra átvette a szót:

– Ejjsze biza ezek voltak, akik a tavaszon fent a havason elvették azt a kosár epret Fekete Gyurinetől. Mert az ilyen szegénylegényekben semmi becsület nincsen, kihalt belőlük minden emberség. Már mondjátok meg, egy olyan gyámoltalan asszonyt kifosztani!? Egy szerencsétlen vénasszonyt, aki fájós derekával hajnal hasadtától hajladozott és szedte az epret, hogy a keresztúri piacra vigye?!

Amint az utcán meg-megállva baktattunk, mellettünk jobbról vékony, sírós nyikorgással megnyílt egy kapu. Derengő, fehér folt vibrált a sötétben át. Egy férfi alakja volt, ingre-gagyára vetkőzve. Nyilván az ágyból bújt ki.

– Jó estét – köszöntem oda neki halkán. – Hol van a községi kocsmá? – kérdeztem. Minek vesződni a szálláskereséssel? Még éppen az hiányzik, hogy nyakunkra hozzák a csendőrséget! Legegyszerűbb megoldás, ha elalszunk a kocsmában, ott valami vacsorát is összekotyvasztanak, ivóvizet is kapunk s ráadásul elkerüljük a falu ébredező gyanúját is.

A fehér foltból egy darab kivált, és fölemelkedve libegett a levegőben. A férfi karja volt. Fölemelte, legyintett, s önérzetesen tudunkra adta:

– Kocsma, az csak volt itt nálunk, kérem! Már két esztendeje bezárt a tulajdonos, mert nem akaródzott menni az üzletnek. Kinek jut még pálinkára is a mai nehéz időkben? Errefelé már kezdtek leszokni az emberek az italról... Aztán minek kérdezik az urak?

– Szállást szeretnénk éjszakára.

– Szállást? Nana.

– Ha volna kocsma a községben...

– Az igaz, hogy a kocsma arra is jó. Szállásnak éccakára. De kocsma nincs. Különbén hová valósiak az urak, ha szabad megkérdeznem?

Sehol a világon nem tudnak olyan udvariasan beszélni, mint errefelé. S nincs is miért titkolni a kilétünket:

– Én csókfalvi. A társam pedig Kolozsvárról.

Közelebb léptünk. Csak lesz már valahogy, kialakulnak a dolgok – vigasztaltam magam, és készséggel felelgettem kérdéseire.

– Vagy úgy? – bólintott ő, mint aki mindent megtudott már. – Akkor hát kolozsvári? Nana. Messze van az ide – hagyta rá megértéssel.

– Elég messze...

– Igen, messze... De kocsma, sajnos, az nálunk nincs.

– Nekünk pedig szállás kéne – hajtogattam, hát-ha elérte a szót, és kitárja előttünk vendéglátó háza ajtaját.

De ő csak ismételte, mint a mátyásmadár:

– Értem én... Szállás...

S utána mély csend.

Mielőtt tovább feszegethettük volna az éjszakai szállás kérdését, a három asszony közül az egyik közelebb merészkedett. Ő volt a kivilágított ablakú ház egyik lakója. Kétségbeesett hangon kezdte újságotlani a férfinak:

– Halljon már ide, szomszéd! Jaj, még most is reszket a horgasinam az ijedségtől! Négy rabló ron-

tott reá az ajtóra, csak most az imént, aj, hogy megijedtem! Osztán a kutya rájuk szökött, s ők elináltak!

Erre a férfi hangja is felélénkült:

– Éppég hallám, hogy fog a kutya, s gondolám, kinézek.

– Fogott hát! De még milyen erősen fogott! Mert jó kutya ám az! Megtanítja a banditákat!

Az asszony alig győzte szedni a levegőt. Ömlött belőle a szó, mint zápor után a megáradt hegyi patak, amelynek nem lehet gátat vetni:

– Egyik az ablakon is bénézett, hozzányomta az üveghez azt a rusnya pofáját! Jaj, milyen rettenetes csúnya volt, édes jó istenem! Osztán azt mondja, hogy nyissam ki nekik az ajtót. Én meg azt feleltem, de már éreztem, hogy hül ki a vér az ereimben, hogy: „Jobb lesz, ha elhordja a sátorfáját, mert ebben a minutumban költöm fel az uramat!” Erre elkacagta magát azzal a rút ábrázatával, mert hát tudják ők, hogy elment az uram a fával, de még azt is, hogy éppen Keresztúrra fuvaroz, mert beszéltek vele az úton. Jaj, hallgasson már ide, még azt is tudják, hogy hová ment! Ez volt az, aki Fekete Gyurintól is elrabolta azt a kosár epret. Tisztán megismertem!

A férfi dörzsölgette a karját, mert ingujja alatt bujkált a hideg.

– No, az ántiját! – dünnyögte. Aztán fejével felénk bökött: – Az uraknak szállás kéne éccakára.

A szapora szavú menyecske, mintha csapót fontak volna a nyelvére, fölcsattant, még meg is sértődött a szomszéd példálózására:

– Hogy még én adnék szállást idegennek, mikor az uram nincsen itthon? Édesapámnak se, nemhogy másnak! Hogy idegeneket fogadjak éccakára a házunkba? Ebben a zavaros időben? Hát hol van az én eszem, mit gondol keed?

A szomszéd töprengve elgondolkozott:

– Én szívesen befogadnám őket, mert nincsen kocsmá a faluban, de nálam már lefeküdt a feleségem. Nem költöthetem fel, hogy ágyat vessen az első

házban, meg hogy tüzet gyújtson. Hideg van már éccaka, s kell a tűz...

Csontjainkat tapogatta a hideg. A fogam vacogva össze-összekocant. Amilyen melegek az őszi napok déli órái, épp olyan komisz az éjszaka. Szellő is fújdogál. Hideg, hátborzongató havasi szellő, mely lezavarja a vadakat a völgyekbe. Próbálkoztam tehát másképp megközelíteni a kapuban álldogáló férfi szívét: nem feledkeztem meg arról a néhány lejről sem, amely eltűnve zsebem valamelyik szögletében, várta az alkalmat, hogy falutanulmányozó utam során – végső szorultság esetén – segítségemre siessen. Bár otthonról elindulva föltett szándékom volt, hogy a verejtékes pénzdarabokat utolsó baniig visszaviszem az ebédfőzés gondjától őszülő édesanyámnak, most mégis kénytelen voltam megcsillogtatni a lehetőséget:

– Hiszen ha szállást adnának, mi nem kívánnók ingyen...

A férfi nyomban ráfelelt:

– Sze tudjuk mi azt. Tudjuk. De hát nem is az a fontos, az a néhány pénzdarab... Megnézhetem, hát ha még nem bújt bé az ágyba az asszony. De hát költsem fel, ha lefeküdt?... Nem azért a pénzért, de hát nincsen kocsma a faluban... Az igaz, hogy ott is fizetni kéne, ha volna...

Már el is tűnt a kapuból. Besietett a házba, helyet csinálni éjszakára a vendégeknek. A világos ablakok asszonya is indult volna hazafelé, vissza beszélgető társaihoz, de pár lépés után meggondolta a dolgot, s az ő szívének fagyossága is olvadozni kezdett:

– Pedig nálam kényelmesebben alhatnának a tekintetes úrék – szólta vissza. – Bőven van hely, s egy miccre ágyat vetnék. Tüzet nem is kell gyújtani, meleg van a házban, mert a kicsi leányka beteg, s egy fűtő az egész házat melegíti. A leányka, szegény, meg se moccan, attól nyugodtan alhatnak a tekintetes úrék.

Lestük, hogy fény gyúljon a kapuból eltűnt férfi házában. Vártunk. A fény késett. Biztosan bent az asszonnyal osztozkodnak a fekvőhely fölött. Közben egészen meggémberedtünk a hidegtől, nem volt türel-

münk tovább várakozni, elindultunk hát szép csendesen az asszony után, akinek a házat megrohmozták az imént a rút pofájú rablók.

A szállóvendégek érkezése lázas tevékenységre serkentette sovány arcú, serény mozgású háziasszonyunkat. Lámpát gyújtott a számunkra kijelölt szobában kis ötös petróleumlámpát, amelynek csövét belepte a por, látszott, hogy régen nem használták. Aztán serényen fordult, és visszalépett a beteghez a konyhába, valamit igazított a leányka párnáján, s már szaladt is a szomszédba. Székeinket eközben a meleg kályha mellé cipeltük, s leültünk pihenni és melegedni. Eszünkbe jutott az elfelejtett szomjúság is, és rettenetes erővel kezdett gyötörni. Vizesveder vagy kártya után kutattunk, de azt sehol sem találtunk, pedig még oda is benyitottunk, ahol a beteg leányka feküdt, tüzes arcával elalélva a párnán, mintha egy szál vörös rózsát ejtettek volna oda.

– Ki kéne menni a kúthoz. Az udvaron bizonyára van kút – indítványoztam, bár irtóztam a sötétől, mely reánk leselkedett az ajtón kívül.

– Igen, de a kutya! figyelmeztetett a barátom.

Nyeltünk hát száraz, tikkadt torokkal, leültünk vissza a helyünkre, és sóhajtozva vártuk háziasszonyunk visszatértét.

Nagy későre meg is érkezett, de másodmagával Az idősebb asszony, akit nagy buzgalommal maga előtt tuszkolt, Sári névre hallgatott, amint hamarosan az is kiderült.

– Aludjék csak itt nyugodtan, néném. Senki sincs itthon, csak a tekintetes úrék, de azoktól elalhatik. Ugyi, tekintetes úr? – fordult kolozsvári költő barátomhoz, és zavartan köhécselt.

Hogy milyen célt szolgált ennek az öreg bútordarabnak föl kutatása a késő esti órában és betuszkolása a házba, hogy hálótárs legyen, azt csak sejteni lehetett: vagy szállásadónk asszonyi becsületének szolgált védőpajzsul a falu gonosz szája ellen, vagy ellenünk akarta biztonságban tudni magát – nem

tudom, nem is firtattam. Fő, hogy helyet kaptunk éjszakára!

– Jól van, no. Mondtam már, hogy itt alszom – védekezett a vénasszony a túlradó invitálás ellen, és görcsös botját, amivel járás közben támaszkodott, elhelyezte a sarokban, a falnak támasztva. Aztán fekete fejkendője csücskével néhányszor megtörölgette szipogó, szortyogó, náthás orrát.

– Kérnének egy kis ivóvizet – szóltam.

De szállásadónk nyomban sápítozni kezdett:

– Jaj, ivóvizet! Hát azt ugyan honnan teremtsék elő? Nincsen ivóvizünk, kedves tekintetes úr, mert az uram...

Már idegesített a sok szócséplés. Közbevágtam:

– Sebaj, hozunk mi a kútról, csak a kutya...

De máris kitépte a szót a számból:

– Nincsen kút, lelkem tekintetes úr. Csupa három kút van az egész faluban, azok pedig elapadtak a hosszú szárazság miatt. Kádakkal meg hordókkal hordjuk a vizet a hegy túlsó oldalából, mert csak ott vannak források ilyen száraz időben. Az én kádamból éppen ma fogyott ki a víz, s az uram nincsen itthon, hogy hozzon. Csak a kád alján van még valami zavarék, amit a malacok meghagytak, ha az jó lesz a tekintetes úréknak... Holnap aztán újra hozunk majd vizet, de az is mennyi idő, mennyi fáradság, te jóisten!

Hát ez szörnyű! Borzasztó szomjasak vagyunk!

Az asszony pillanat alatt, mint a megvillanó lidércfény, eltűnt. És már hozta is a vizet két tükörtiszta, csillogó porceláncsészében. Az ital zavaros volt és sárga, egyenesen utálatos: apró mohák meg állatkák kergetőztek benne ijedt gyorsasággal. Behunyt szemmel, lélegzetvétel nélkül hajtottuk föl a csészék undorító tartalmát, grimaszt vágtunk, s az agyag kellemetlen ízét órákig őrizte a szánk.

A vénasszony, a becsület védőpáncélja, mostanig a kályha mellett melengette öreg csontjait. Hosszasan hallgatott. S most egyszerre megszólalt:

– Fiam, én elalszom a leánykával, nekem ne készíts külön helyet. Ha megvirrad, nekem úgymint sietnem kell, nehogy megtudja a vénember, hogy én...

A háziasszony tiltakozva csavargatta a fejét:

– Nem lehet, édes néném, én azt nem engedhetem. A leányka, szegény, erősen beteg. Nem alhatik mellette keed.

A másik meghökkent:

– Beteg?

– Az, lelkem, az. Úgy fájtassa szegénykém a hasát, hogy már még nyugodni sem tud!

A vén csont keszkenőjének árnyékában ráncolódni kezdett a homloka, szeme élesen fürkészett, s ijedt megdöbbenése nőttön-nőtt. (Ebben a korban már rettenek a haláltól az ilyen egyszerű lelkek.)

– A hasát? – suttogta megrökönyödve.

– Azt...

– S tüzes a homloka?

– Éget!...

– Sze az akkor vízi betegség, lelkem, istenem! – sikoltott föl. S már készen is volt az emlékezés: – Nekem is abban hótt meg két gyermekem, két szép gyönyörűséges virágszálam, éppen abban, vízi betegségben. Úgy van az, hogy előbb kornyadozni kezd, osztán fájtatja a hasát egy-két hétig, koncsorog, mintha mérges burján levét itta volna, osztán félrebeszél, angyalokat vagy ördögöket lát, kiabál, visong, mintha tüzes korbáccsal vernék, osztán egyszer csak kámpec: muritty! Vége.

A kolozsvári fiatalember fészkelődni kezdett a széken, s riadtan tekintett rám:

– Hiszen ez tífusz – suttogta rémulten.

Majd nyugtalanul fölpattant ültéből, s rászólt a szállásadó asszonyra, szigorúan a szemébe kémlelve:

– Nem hoztak orvost?

– Orvost? – csodálkozott a másik. Hát azt ugyanbiza ki győzné pénzzel? Csak a fuvar száz lejbe kerül az orvosnak, mert az kocsin jön, ha beteghez hívják. Meg aztán minek is? Sze az orvos csak kijelenti, hogy menthetetlen. Ezért fizessünk neki? Osztán még piros cédulát is ragasztana a kapura, és sen-

kinek sem volna szabad belépni a házba, se kimenni. Az uram sem fuvarozhatna fát Keresztúrra, pedig a fát éppen most vásárolja télire a városi nép. Miért pont minket tiltson el a doktor? Miért nem alsó Csíki Ferencet, sze ott is már tizedik napja kornyikál a gyermek? Vagy Harangos Danit a Közép utcából, ahol mind a három gyermek beteg a víztől? Miért éppen a szegény ember kapujára ragassza ki a cédu-lát?

Hevesen, szenvedélyesen bizonygatta, védelmezte a maga igazát.

Észre sem vettük, hogy ezalatt Sári nén a sarok felé húzódott, oda, ahová a pálcáját állította volt. Mikor megláttuk, már kezében szorongatta a botot. Az ajtó felé tipegett, ki is nyitotta, és felsóhajtott:

– Elfelejtettem a varrnivalót, ó, én fejem, én buta fejem! S hogy éppen az asztalon kellett hagynom azzal a kurta eszettel, az emberem orra előtt! Jaj, ha észreveszi, hogy anélkül jöttem el... Hogy lopom az időt! Az onokáim pedig... ó, fejem, fejem!... A kisebbiknek elfelejtettem vacsorát adni, most jut eszembe.

A küszöbön kívülről szólt vissza:

– Osztán ha lehet, visszajövök. Jaj, ha meglássa az ottfelejtett varrást az emberem, az a vén bolond puzduri!

A kutya morgott, de nem bántotta Sári nént. Úgy látszik, jó barátságban voltak.

– Ne menjen, no, ne sirüljön kifelé olyan sebe-sen, hallja-é! – szaladt utána háziasszonyunk. – Az a leányka nem is olyan beteg, hogy ragadjon! Ne fél-jen, nem kapják el az onokái egy ilyen kicsi leány-kától, sze akkora csak, mint az öklöm!

Kerülgette az udvaron a siető léptekkel tovaosonót, pergett a nyelve, mintha darázs körözné Sári nén körül, marasztalta, bátorította, próbálta rábeszélni. De nem használt sem nyelv, sem érv. Sári nén csö-könyösen kitartott elhatározása mellett – ő ment. A kis sovány háziasszony dühtől lángoló arccal tért vissza, s olyan szelesen, hogy tanácsos volt kitérni az

útjából. Reánk csak futó pillantást vetett. Beviharzott a beteg leánykához, és mérgesen becsapta az ajtót.

– Itt tifuszos beteg van – próbált megszólalni ismét a barátom vészjósló hangon, ijedt komolysággal. De hozzá sem kezdhettünk a helyzet megvitatásához, a véleménycseréhez vagy holmi rögtönzött tanácskozáshoz: az asszony újból megjelent, most már sokkal szelídebb arccal, s inkább sajnálkozó kifejezéssel a tekintetében:

– Istenem, istenem, nem segíthetek a tekintetes úrékon, pedig tiszta szívemből szerettem volna. Nem azért a pénzért, dehogy! De mit tudjak csinálni? Az a szegény beteg leányka, mire észrevettem, összepiszkolta az ágyneműt, ami alatta volt, hogy puhább legyen a fekvés neki szegénynek, annak a gyöngé, elhervadt kicsi testének. Osztán mit tudjak én most már csinálni? Hogy vethessek én ágyat a tekintetes úréknak? Verjem meg azt a szegénykét? Hát hogy is nyúlhatnék hozzá a csöppségemhez, mikor már csak hálni jár beléje a lélek, s már még a szuszogása is csak alig hallszik... De ha a tekintetes úr nem haragudnának, hát az öcsém... A felső faluvégen lakik, nem is olyan messze ide. Tessék csak nyugodtan Sütő Jánost keresni, mert úgy hívják...

Nem haragudtunk. Dehogy haragudtunk! Sőt megkönnyebbülten sóhajtottunk föl, és meleg szavakkal köszöntük meg a szíves útbaigazítást. Mit tehet ő róla, ha már azt az ágyneműt... Az a szerencsétlen beteg leányka... Hát nem igaz?

Későre járt az idő, fekete, zord, kietlen éjjeli óra volt. Az utcán senki. Sehol egy élő lélek. Az éjjeli őr is elhúzódott valahová az őszi éjszaka csípős szele elől, mely az esti órákban támadt, s titokzatosan zúgatta a fákat, marékkal tépdésve le a hervadt leveleket. Még a kutyák is menedék után kutattak, egy sem vakkant közülük a faluban: védelmet keresve húzódtak be a szalmakazlak szélvédett tövének melegébe. Kóboroltunk az utcán, tanakodtunk meg-megállva a házak előtt: melyik lehet a Sütő Jánosé? Később énekszó ütötte meg a fülünket, s a

hang irányába vettük az utat. Két fiatal legénnyel találkoztunk, azok dalolgattak versenyt a széllel; bizonyára leányos háztól botlottak ki az elhagyott, néptelen utcára. Lépteink zajára elhallgattak. Mi pedig megkérdeztük őket: hol lakik az a bizonyos Sütő János?

A legények, akiknek alakját alig vehette ki a szem a sötétben, egymásra néztek. Kicsit hallgattak. Akkor az egyik megszólalt:

– Sütő János? Tévedni tetszenek, kérem. Olyan nevű ember nincs is a faluban.

Felhorkantam:

– Mit? Hogy nincs?

– Nincs biza.

– Lehetetlen!

– Márpedig nincs.

Kitört belőlem a harag:

– No, hogy az Isten szentelje meg annak a Sütő Jánosnak a nényét! Hát hol kaphatnánk mi szállást erre az éjszakára?

A legények rövid tanakodásba kezdtek, ezt is számították meg amazt is, végül kisütötték, hogy a falu túlsó végén lakik egy bizonyos Pál Sándor nevezetű magános öregember, aki bizonyára befogad bennünket. Ők is arrafelé igyekeznek, s készséggel megmutatják a házat.

Többet aztán nem énekeltek, szótlantul haladtunk egymás mellett.

Egyik legény kocogott az ablakon, s a vénember nevét szólította. A sötét házban hamarosan mozgás támadt, neszek szűrődtek ki, valaki tapogatózott a sötétben. Aztán megnyílt az ablak:

– Ki az? S mit akar?

– Két úr – mondta a legény.

A hang ingerült lett:

– Úr? Hát már éccaka is zaklatják az embert az adóval? Azt a ragyogó úristenit! Megmondtam tegnap, ha megfeszítenek se tudok fizetni! Megmagyaráztam, hogy azt a földet az Ólas alatt nem én használom, csak bosszúból írátták reám az adóját, nekem semmi közöm hozzá! Minden esztendőben megma-

gyarázom, s miért követelik mégis rajtam az adóját? Menjenek, s hajtsák bé a testvéreimen! Én azért a darabért nem vagyok hajlandó adót fizetni!

Végighallgattuk bosszús kifakadását, majd megnyugtattuk:

– Nem adószedők, bácsi. Hanem utasok.

– Vagy úgy – s azzal becsukta orrunk előtt az ablakot.

Már újabb reménységünk is foszladozni kezdett, amikor az öreg végül mégis megjelent a keskeny, szűk udvaron. Csak kozsókot öltött magára, s jött kaput nyitni. Persze bevezetőt is tartott az éjszakai szállást illetőleg:

– Derékaljam, igaz, hogy nincs. Se pokróc, se párna. De a tüzet mindjárt felszítom; meleg, az lesz. Surgyén is elalhatnak az urak, párna és pokróc nélkül...

A füstszagú házikóban olyan tömör sötét honolt, hogy az ember az orra elé emelt ujját sem láthatta, vagy amint errefelé mondják: ha nem vigyáz, beleüti a fejét az ujjába. Csak a tüdők zihálása hallszott. Az öreg valahol a cserepes körül matatott, szuszogott és nehézkesen topogott, ügyetlenül. Parazsat piszkált ki a vastag, puha hamuból, s közben motyogva átkozta a vénséget, amely napról napra mindjobban gúzsba kötözi testének egykori erejét és fürgeségét, kárhoztatta az özvegységet, amely évtizede magánosságra ítélte őt, s lázadozott a nyomorúságra, igen, a minden emberi reményt s életet meggyilkoló nyomorúságra, mely szállást vert magának ezekben a kicsi, düledező faluvégi házakban...

Ruhástól nyúltunk el a penészszagú, régen töltött szalmazsákon, s alattunk keservesen reccsent az ágy szüette deszkája. Elcsigázottak voltunk, holtfáradtak, de azért megindult a beszélgetés, és a szavak fonala egyre gyorsabban bomlott le a titkok gomolyagjáról. Egymást érték a kérdések, nem akart álom lopózni a szemünkre, egyre érdekfeszítőbb lett számunkra ennek a furcsa életnek a titka, a kilátástalan, szemétdombra való emberi sors.

Sándor bá elmondta, hogy már régen lefeküdt, még

amikor a tyúkok készültek elülni. S mindjárt virrad. Ezt a fölszított parázs mutatta meg neki, hiszen órája sohasem volt.

Leült a cserepes mellé, s melengette hideg lábait. Rejtelmes fények ugráltak a falon, árnyékok szök-döstek és illantak el. A község élete felől kérdezősködtünk – hiszen utunk célja a falvak életének tanulmányozása volt.

Megtudtuk, hogy alig négyszáz lélek ha lakik ebben a hegy oldalához lapított, nyomorúságos kicsi helységben. De mennyi baj, mennyi nyűg nyomja ennek a négyszáz halandónak a vállát!

Hiába hunytam le a szemem, az újra és újra fel-pattant, ahogy az öreg megszólalt. Már félálomban hallgattam végig, amint elmondta, hogy volt neki egy ügyes, szemrevaló leánya, akin hamarosan megakadt a legények folyton kutató szeme, s férjhez is ment annak rendje és módja szerint. De aztán kiütött a háború s az embert vitték könyörtelenül. Közben két gyermek is született, két apró szőkeség, akik olyanok voltak – az öregember szavaival élve – mint az „élő arany”. A férfi fogságba került, s mikor onnan a húszas évek elején hazatért, és itthon látta a két apróságot, irtó haragra gerjedt feleség és gyermekek ellen. Az asszonyt fajtalansággal, rosszféleséggel, gonoszsággal gyanúsította, pedig hát a gyermekek az övé voltak, akárki megmondhatja, hiszen akárha a száján köpte volna ki őket, annyira hasonlítottak rá. A vénember, mint akit az élet megtanított arra a képességre, hogy a felszín mögé lásson, és a szívek indulataiban olvasson, azt mondta:

– Nem is az volt a baj, kérem. Hanem mert hogy a gyermek csak nyűg a háznál. Csak kolonc a szülők nyakán. A gyermek megköti a szülőket, nem lehet mozdulni tőlük. Márpedig a szülőknek messzi idegenbe kell menni kenyeret keresni, ha meg akarnak élni. Ez volt a baj, kérem.

Később aztán, egyik őszön, ezeket a gyermekeket is elragadta a „vízi betegség”. Holott a nagyobbik már iskolába is járt, sőt írni-olvasni is megtanult akkorára.

– Ősz volt akkor is, éppen ilyen hosszú és száraz ősz, mint a mostani – sóhajtotta a vénember, s szavai fakón idézték az elmúlt időket. – Kifogyott a kutakból a víz, s onnét messzünőt, a hegy túlsó oldalából hordtuk. Azon az őszön tizennégy gyermeket nyivasztott meg a „vízi betegség”. De hát mit tehetnénk? Halál ellen nincs orvosság. Hát nem igaz? – S a fel-felágaskodó, majd összehuttyanó lángok rajzolta árnyék mutatta, hogy milyen renyhén, mindenbe beletörődve legyintett a kezével.

Pedig nagyon jó volna most neki, ha élnének az unokái. Ha nem volna ilyen egyedül, s nem kellene úgy tengetnie napjait itt a falu végén, mint a dögrováson lévő ebnek. Mindenkit elsodort mellőle vagy a halál, vagy az élet. Leánya – a gyermekek halála után – férjével együtt fölszedte a sátorfát, s a Nagy Tengeren át elment Amerikába. Már levelet sem írnak haza. Annyi, mintha azok is meghaltak volna...

Azzal aludtam el, hogy számolgattam magamban: hány ilyen kallódó család, hány ilyen kiszámíthatatlan emberi sors leveleit kergeti a szél e völgyek tektonójében szendergő, csöndes, hallgatag falvak egymáshoz szoruló házaiban? Erről még statisztikát sem lehetne készíteni – a lehulló és tovasodródó falevelek útját amúgy sem torlaszolhatja el semmiféle nyilván tartás, s a szelek fúvását sem állíthatja meg semmiféle statisztika számoszlopa...

Reggel már napkelte előtt talpon voltunk. Hajnalra elült a szél, azonban a háztetőkön és a fák gyérülő levelein ezüstösfehér hóharmat csillogott, mintha az elmúlt éjszakán gyöngyszemekkel hintették volna tele a világot.

Kolozsvári útitársam sápadt volt, arca ólomszínű, s szeme karikás. Kedvetlen volt. És gyomorfájásról is panaszkodott. Neki nincsen ereje továbbgyalogni, betegnek érzi magát, s inkább félbehagyja a tervbe vett tanulmányutat és hazautazik. Különben is épp eleget látott már a nép életéből...

Nem tudom, tényleg fáj-e a gyomra. De nagy kár volt és sajnálhatja, hogy olyan hirtelen elutazott,

mielőtt még tanulmányutunk végére érkezhettünk volna. Mert ezen a vidéken még hosszú hetekig tartott a nappali meleg, napfényes idő, s hóharmat sem szitált minden éjszaka. A mezőn folyt a munka, szántottak és vetettek az emberek, úzták a feszülő izmú, lesoványodott teheneket, s káromkodtak, mert eső hiányában olyan keménnyé száradt a föld, hogy az eke csikorgó vasa nem akart beleakadni. De a táj igézően szép volt a bágyadt fények játékában, amikor a nyári maradék tündöklése kilobbanni készült, s a természet téli álomra hajtotta fejét. A szivárványosan csillogó ökörnyalak gyér hálójában, amint a vörös és sárga falevelek eleven vér cseppjeiként hulltak a hegyoldalakra, a frissen szántott földek pedig fanyar illatot árasztottak – a fáradt napfényben bóbiskolva, valóban olyan volt az én szomorú arcú szép pátriám, mint egy mesebeli gyönyörűséges tündérország.

Csókfalva, 1935

HÁROM UJJ

A három malacocskát nem sokkal azután szerezte Futó János, hogy hazatért a katonai szolgálatból. Már akkor, közvetlenül a leszerelés után is, mikor a vonat megállt a régóta nem látott kis falusi őrháznál, mind csak a malacok motoszkáltak a fejében. Sőt a huszonnégy órás utazás alatt, míg zötyögve ringatta őt a vasúti kocsi, képzelete szüntelen az akkor még nem létező malacokkal játszadozott.

Volt otthon a ládafiában némi megtakarított pénze; még szolgálégény korában kuporgatta össze a barcasági szászoknál. Ahhoz a pénzhez hozzá nem nyúlt volna egy világért. Néhány napig tudakozódott, nézdelődött a faluban, s elment egy-két hetivásárba is, hogy tájékozódjék az árak felől. Mert közben erősen elidegenedett az itthoni civilélettől. S azután megvásárolta a vinnyogó állatkákat; három darabot összesen.

Az anyacsecsről letépett malacok eleinte sokat sírtak, visítottak, de hamarosan megbarátkoztak a helyzettel, s napestig szorgalmasan turkáltak Futó Jánosék szűkre szabott, keskeny udvarán. Főleg a kerítések tövében, ahol puhább a talaj.

Futó János, miután már malac is volt a háznál, a házasságról kezdett gondolkozni. Talán nem jutott volna eszébe, hogy az élete ilyen nagy fordulatán töprengjen és elmélkedjék, ha egyszer, csak úgy szájvégről, félig tréfásan, oda nem súgja neki a szomszédasszony:

– Aztán mikor eszünk már nagykanállal nálatok, te János? Bizony elkelve a háznál egy fiatal menyecs-

ke! Hiszen édesanyád alig vonszolja már a derekát, te pedig amilyen tepelák vagy, a puliszka sem rágódik meg a szádban!

Akárhogy forgatta a szomszédasszony szavait, be kellett látnia, hogy azokban sok igazság rejlik, öreg édesanyja többet nyomta elaszott testével az ágyat, mint amennyit az anyaföldön tipegett. Mindig fájt valamije, egyszer a dereka, máskor a lábai: s néha úgy eldagadt a bokája, hogy szinte-szinte megrepedt rajta a tüzes bőr. Amikor a sok munkában s rengeteg vesződségben lepergett évek lassanként maguk mögött hagyják a hatvanadik fordulót: így szokott az már lenni. Özvegy Futóné napestig mozdulatlanul feküdt az ágyában a csikos párnák közt egyre gyakrabban, csupán az ajkai vonaglottak meg olykor, s hangos jajgatások, keserves nyögések szakadtak ki a melléből. Panaszainak nem volt vége-hossza. Nyegedőzött és jajveszékelt akkor is, ha senki se hallotta. Elsírta keserveit az üres levegőnek vagy a „láthatatlannak”, aki hite szerint ott trónol fönt az égben, és számontartja a földi élet minden szenvedését. Azt gondolta: aki sokat jajgat és sokat panaszodik, az majd elnyeri az örök élet és az idvesség koronáját odafönt a magasságos mennyeekben.

A házon s az udvaron erősen meglátszott a dolgos asszonykéz hiánya. Amikor Futó János a szegényes motyóját rejtegető katonaládájával végre hazaérkezett a nagy útról, és pillantását körülhordozta a házban, nyomban észrevette, hogy a falak már múlt ősszel sem láttak meszelőt. Hűvös, csípős kora tavaszi napok jártak akkoriban. De az ő kályhájukban napokig nem lobbant föl a tűz. Néhány tyúkjuk napestig az ajtót ostromolta, s csak ritkán vetettek nekik egy-egy marék kukoricát. Az udvart pedig jócskán fölverte a dudva.

Így nem mehetett tovább: valóban asszony kellett a házhoz. Belátta ezt Futó János, s ezért a lelkében termékeny talajra hulltak a szomszédasszony célzásai.

A következő napokon mintha összebeszéltek volna a szomszédasszonyok: már egészen merész célzások

röppentek fel mindenfelől, s azok ugyancsak fölserkentették a János vérért és fantáziáját:

– Ha nem volnál olyan tátott szájú, akkor észrevetted volna a Kovácsék Juliskáját, hogy az milyen éhes szemeket mereszt reád. Csak épp hogy föl nem fal! De te az ilyent nem látod meg... – tüzelte az egyik.

A másik meg nagy titokban, átpusmogva a kerítés fölött:

– Miért nem nyitod bé soha a Balázs Jóska bá házának ajtaját? Ott mindegyre elemlegetnek, s a leány azt mondja, tegnap találkozott veled a Borzond dombja fölött, ahol szántogattál, de te észre sem vetted!

Dehogyan vette ő észre! Igenis megnézte ő titokban Balázs Katit, amikor az, farát riszálva, fejét félig elfordítva, elhaladt kissé odébb az ösvényen. Végiglegette szemét a leány egész alakján, tetőtől talpig. De hát...

Megnőttek, fölserdültek a leányok, míg Futó János a Barcaságon szolgált, majd a kincstári angyalbórt koptatta. Alig ismeri meg egynémelyiket. Akadt eladóleány a faluban bőségesen. Csak a kezét kellett kinyújtania, s tíz is került egy ujjára: szinte ragadtak, mint a méhecske a mézes tányér pereméhez. De hát...

Egyik leány például, az a bizonyos Kovács Julis, olyan szegény volt, hogy az ünneplő inge is házi szőtt kenderből készült. Ha annak köti be a fejét, ketten vehetik majd kezükbe a koldusbotot. A másikonak lett volna egy-két darab földceskéje, de az meg csúnya volt, mint az éjszaka. S akinek a szívét jó pár holdnyi fekete szántó meg dúsan zöldellő rét védelmezte, arra rá sem mert pillantani. Megtörtént ugyan, hogy módos gazda leánya rebegette el a holtomiglant egy-egy szegényebb legény oldalán, de leginkább csak olyankor, ha nem talált magához illő társat, vagy ha már előbb megnyalogatta a mézet s szégyenbe került.

Esténként, amikor hazakerült a szántóból, és elkúrálta, berekesztette a malacokat, majd leült a küszöb-

re füstölgő cigarettával a szájában, ilyesmikre gondolt. Gazdag leány nem kell neki. Isten őrizz! Ha módos házhoz cseppenne vőül, akkor csak a pucokban volna a helye, ott fűtözödhetne és sóhajtozhatna: sorsa a szolgák sorsa lenne, s még fizetséget sem adnának érte.

Sokat járt-kelt a világban, megismerte ő a szelek fúvását...

Így aztán a sok eladóleány között mégis sivár árvaságban éldogelte Futó János a maga kietlen napjait. Szíve akár a virágba borult tavaszi faág, amelyre azonban nem akart rászállni az énekes madár...

Egyik délután történt, hogy az utcán játszadozó gyermekek labdája átröpült a Futóék kerítése fölött. A gyermek utanaszaladt, visszajövet viszont csak épp becsattintotta maga után a kaput, de nem csukta ki-lincsre. A malacok hamar fölfedezték a csábító rést, s uccu neki, kereket oldottak. Mire János estefelé hazatért, be sem térítette a teheneket az istállóba, már észrevette a nagy csendet.

A malacok sehol...

Elindult a jószágok után, járta az utcákat, benézett a kerítések mögé, néha hívogatta őket, de nyomuk veszett. Jánost egyre nyomasztóbb keserűség szállta meg: hová a fenébe lehetek el azok az állatok? Bennük volt minden reménye. Az egyiket kés alá számította, a másikat, a kendőset eladásra, a harmadikat viszont magnak akarta meghagyni: szaporítani. Lesz neki jövőre akár tíz is! De ahogy rőtta az utcákat, s hiába hívogatta, csalogatta az eltűnt malacokat erősen foszladozni kezdtek a reményei...

Estefelé mindig nagy a lótás-futás, keresgélés a falu utcáin. Előfordul, hogy egy-egy gazdaasszony csak ilyenkor látja meg a csirke hulláját: a legszebb kendermagos csirkéjét, amelyet valamelyik száguldó gépkocsi kerekei elgázoltak. Lesz is aztán ilyenkor belőle sírás, féktelen átkozódás és ökölrázás.

Ezen az alkonyaton Kajcsa Erzsí libái kódorogtak el. A szerencsétlen már félórája lótot-futott, azt se tudta, hol áll a feje, hiába kereste a nyolc tollasodó pipét meg a két anyaludat.

A tavaszi költés libái mostanában kezdték próbálgatni a szárnyaikat, s olykor csapatosan húztak el az utca fölött. Éktelen gágogás és rikácsolás verte föl a falu csöndjét, s bizony leguggolt és behúzta a fejét ilyenkor minden járókelő, mert a szárnyaikat éktelen gágogások közepette csattogató libák, ha neki-csapódnának, nemcsak a föbeliben esne kár.

Rohant az utcán Kajcsa Erzsi. Lobogott a mérge, s a keszkenő is hátracsúszott a fején, s kibomlott a haja a lázas sietésben. Átkokat szórt az eltűnt pipékre meg az özvegységre, a gyámolító nélkül maradt fiatalasszony keserves sorsára...

Alig egy éve szenderedett jobblétre az ura, – már amennyiben létezhet jobb (akárha túl e földi téreken) az Erzsi perzselően forró testénél s szerelemre gyulladt szívénél. Akkor fordított örökre hátat fiatal asszonyának, amikor annak leginkább szüksége lett volna a férfire. Alig kétéves házások voltak. A fiatalembernek rozsdás szeg fúródott a sarkába a kovács műhelyében, ahol a lovat patkolták. Előbb nem tulajdonított fontosságot a sebnek, rá se hederített, a felesége elől el is titkolta. De mindjobban nyilallott egészen eltüzesedett, s mire orvos látta volna, már késő volt.

Akkora volt Kajcsa Erzsi bánata, hogy nem vigasztalhatta meg az a néhány hold föld sem, ami az ura után maradt. Napokig sírt. Amikor elővette a bánat képes volt a fejét a falba verni. „Ha legalább egy gyermek maradt volna! – keseregte. – De mind csak vártunk, hogy teljék az idő, s most itt vagyok árván, egyedül!”

A földek sem maradtak érintetlenül. El kellett adogatni belőlük, hogy kifizethesse az orvost, a méregdrága patikát meg a temetési költségeket...

János minden elképzelhető helyet fölkeresett már a malacok után. A kerítések tövében letiporta a burját, bejárta a falu körül a határt, végigportyázott a vízmosásokon, s benézett a hidak alá. Egészen kifogyott a reménységből, s már azt kezdte hinni, hogy valaki szemet vetett az ő malacaira. Nem volt hol to-

vább keresnie, csak ácsorgott az utcán, mintha felöntött volna a garatra.

Ekkor találkozott sorstársával, a libáiért átkozódó, kétségbeesett Kajcsa Erzsivel. A viharzó menyecske megjelenésére földbe gyökerezett a János lába. Megállt egy helyben a szoknyát öltött futótűz láttán, s még az álla is leesett a csodálkozástól. Úgy meredt a menyecskére, mintha életében most pillantaná meg először, s mintha még sohasem látott volna haragtól kigyúlt fehérnépet. Bár igaz, hogy ilyenkor szép az asszony, még a csúnya is, s a szép asszony – még szebb. Mintha lángolna...

Erzsi is megérezte a férfiszemek perzselését. Egyszerre meglassult, s a következő percben már Jánoson fente a nyelvét, mintha az elveszett pipék nem is volnának a világon:

– Mit bámulsz, mint a borjú az új kapura? Hát te honnét kerültél elő, világ kódorgója? Ahelyett, hogy a szemedet mereszted, felvághatnád inkább a fát!

A szuronyroham hőkölésre készítette Jánost. Csak annyit felelt:

– A fátat?

– Hát! Nem elég, hogy a ludak odalettek, az sincs, aki fát aprítson nekem! Hogy pusztított volna el engem az Isten a drága jó dolgos urammal együtt! Szakad ki a két karom, annyit ölöm magam. Mégis szeretszét minden, ha nincsen férfi a háznál! Bár egy szolgát tarthatna az ember, de hát ki tudja azt megfizetni a mai világban? Napszámost hiába hívok, senki sem jön. Inkább a nagygazdák udvara körül sündörögnek, mintha a gazdák pénze különb volna az enyimnél!

Futó János nézett az utcán le is, fel is, s teljesen elfeledkezett a malacokról. Az asszonyi hangok megkondultak a szívében, s azt gondolta: „Hát hogy a pénzük milyen, azt nem tudom, de hogy te magad különb vagy valamennyi nagygazda minden lányánál-asszonyánál, az bizonyos!” – Ki ugyan nem mondta ezeket, hanem hümmögött készségeskedve:

– Fát vágni? Azt mondod? Megtehetem. Miért ne?

A hosszú távollét alatt elvesztette a faluban alakuló sorsok fonalát, nem sokat tudott az ilyen Kajcsa Erzsi-szerű özvegy menyecskékről, csak azt, hogy esztendővel ezelőtt meghalt az ura. Sejtelve se volt a pletykákról, amelyek suttogva jártak szájról szájra. Hangosan senki sem merté volna nyelvére venni Erzsit, mert az őrmester úrral gyúlt volna meg a baja. Az pedig nagy veszedelem, attól mindenki félt. A favágással is ezért volt annyi gondja-baja a menyecskének, mert a férfiak legszívesebben elkerülték a házatáját. Az őrmester úrtól aztán mégse kívánhatta, hogy fát vágjon neki! Egyszer-kétszer pedzette ugyan, hogy a csendőr nyugodtan megragadhatná a fejsze nyelét, de a parancsnok az ilyen célozgatásokra még csak nem is válaszolt.

Abban, hogy az őrmester befészkelhette magát az Erzsi szoknyája mellé, a községi bírónak is volt némi szerepe. Kedvébe akart járni a fegyveres hatalom helyi képviselőjének s pár nappal az Erzsi férjének halála után pedzeni kezdte, hogy jó volna áttenni a csendőrség szálláshelyét az özvegyasszonyhoz. Hely is bővebben volna, s az özvegyet is megsegítenék az-za a néhány lejjel.

A községi bíró atyai gondoskodására is kedvező fényt vetett az ilyesmi: lám, nem mondhatja senki, hogy nem gyámolítja ő az özvegyeket, ha már a sors elragadta mellőlük a családfenntartó dolgos kezét...

Jánosnak arról sem volt tudomása, hogy a csendőrség szálláshelye megváltozott. Nem is érdekelte, hogy egyáltalán milyen szálláshelyen szokta meghúzni magát az őrmester, amikor ebben a faluban tölti az éjszakát. Ellenben olyan buzgalommal aprította a fát a menyecske udvarának mélyén, hogy a fejsze csatogása a tizedik szomszédba is elhallaszott. Füleltek is a nagy nekiveselkedésre a szomszédok, különösen a fehérnépek. Hallható volt, hogy nem Erzsi ügyetlenkedik a fejszével: hozzáértő, erős férfikéz ragadta meg a szerszám nyelét. S az is bizonyos, hogy nem az őrmester. Mert olyan csoda mostanság nem esik ezen a földön!

Akinek jó füle volt, azt is hallhatta, hogy olykor vidám füttyszó vegyült a fejszedöndülések közé. Ejha, hát mégis emberére akadt volna Erzsi! Ki lehet az? Egyik szomszédasszony sem bírta a kíváncsiságával. Leskelődtek, vizslattak, s a legszemfülesebb nyomban össze is csattintotta a tenyerét. Szaladt, hogy hívja a férjét:

– Gyere már, Dénes, láss csodát! Milyen favágója akadt az özvegynek! Na, szegény Futó János! Ha felcitalják az ősre, s összetörik a csontját!

János, mit sem sejtve a körülötte settenkedő veszélyekről, vágta a fát rendületlenül. Füttyörészett, s azt sem vette észre, hogy a nap már fejest ugrott a hegy mögé. A férfi alakját lassanként körülhálózta az este. Talán sohasem állott volna meg kezében a fejsze, ha a menyecske, félbehagyva a lázas vacsora-készítést, egyik pillanatban ki nem ugrik a munkába belehevült legényhez, s azt nem mondja neki, hogy:

– Mára ejjsze elég volt, te János. Most hagyd félbe, majd aztán elszámolunk...

Akkor aztán egyszerre megszakadt a fejszecsattogás, és a csend nagy hirtelen odatoppant a favágótuskó mellé. A fütty is elhervadt a legény ajkán. Egyszer-kétszer, amint átment az udvaron a kapu felé, beleszimatolt a levegőbe, jófajta, ízletes ételekről árulkodtak a házból kiszüremkedő illatok. Ami azt illeti, Erzsi nyugodtan behívhatta volna egy tál ételre. Jánost erősen elfogta a vágy a meleg leves s a berbécstokány után. Hiába, más az élet, ha van, aki gondoskodik az emberről. Asszony kell a házhoz, aki süssön, főzzön, mosson...

Nagyot sóhajtott Futó János, és hazafelé vette az irányt.

Sötét volt már. Karjaiban égtek az izmok a munkától. De égetett a szívében is valami, talán az Erzsi házából kiszálló illatoktól. Képzelete erősen fölcsigázódott.

Öreg édesanyja már vackolt magának a sötét sarokban. Lámpát sem gyújtott, csak hevert a nyikorgó ágyon: mindig a tyúkokkal tért nyugalomra, de az is

igaz, hogy már az első kakasszó elriasztotta szeméből az álmot.

– Nahát, megkerültek a malacok? Hála istennek! – hallotta János a sarokból.

Hijnye, a malacok! Csak most jutott eszébe, hogy délután a malacok keresésére indult. Fülelt kifelé az udvarra, hallgatózott a dűledező ól felé. De csak a baljóslatú csend áradt feléje, az állatoknak se hírük, se hamvuk. Nagy kár! Hátha valaki fölfedezte őket valahol a határban, s éjszakára helyet adott nekik? Lehet, hogy tilosba tévedtek, valakinek föltúrták a kertjét, s a gazda befogta őket! Holnap aztán fölhívatják Futó Jánost a községházára, a bíró lehordja a sárga földig, megállapítja, hogy nem való a malac egy ilyen éhenkórász semmiházinak, s végül leszurkoltatja vele a büntetést. Baj lesz az, mert már alig néhány leje vergődik a ládafiában...

Mindezekre csak felszínesen gondolt, épp hogy átosontak fejen a gondolatok. Bánja az ördög a malacait! S addig forgatta, hánytorgatta magában a dolgot, hogy végül a sors szerencsés játékanak vélte az állatok eltűnését. Mert ha nem szelelnek el a falu között, akkor nem hozza össze őt a véletlen Kajcsa Erzsivel. Következésképp a menyecske sem pendíti meg neki a favágást. Ha úgy vesszük, inkább hálás lehet a malacoknak, semhogy bosszúságot vagy haragot forralna ellenük...

Úgy aludt ezen az éjszakán, mint a bunda. Hajnalban, amikor vakarózva kiállt az ajtó elé, könnyed, boldog érzések lengték körül. Megváltozott körülötte a világ. S pitymallatkor is első gondolata nem a malacok után kalandozott, hanem a favágáson járt.

Mégis számot vetett a pénzzel, amivel a malacokat vásárolta. Nagy összeg az egy magafajta szegény legénynek, kinek se családja, se rendes étele!

S ahelyett, hogy a munkája után látott volna, kilépett a kapun, tanácstalanul nézdegélt le is, fel is, s hosszas töprengés után lépteivel mérni kezdte a lába előtt elnyúló poros utat. Hol keresse azokat a koszos állatokat? Kitől tudakozódják? Tegnap délután már végigkérdezte a fél falut, s ha most újrakezdi, nevetni

fognak rajta a háta mögött. Ott sündörgött, ácsorgott hát a községháza körül, abban reménykedve, hogy egyszer csak kipillant a bíró szigorú szeme, és int neki: térjen be a malacok ügyében. Kétszer is megfordult a bíró ezen a délelőttön a községházán, s János mind a kétszer elébe toltta magát, nagyot köszönt neki, de a bíró úgy haladt el mellette, mintha egy telefonpózna hajbókolna, s nem az élő Futó János.

A nap már magasan állt. Amikor János végighor-doxta az égen a pillantását, megállapította, hogy ma már nem érdemes kimenni szántani.

Rövidülnek az őszi napok, hamar alkonyodik...

Jobb lesz, ha folytatja Kajcsa Erzsínél a faaprítást. Annyi fát darabol neki, hogy elég legyen egy egész hónapig.

Benyitott hát a kapun, s szétnézett az özvegyi udvaron. Seholy egy élő lélek. A ház ajtaja csukva: biztosan kulcsra zárta a menyecske, amikor eltávozott. Node, majd előkerül.

Hátrament az udvar végébe, s a kora délután csöndjét ismét riasztgatni kezdte a fejszecsattogás. Egész nap olyan buzgalommal vágta a fát, mintha ez volna élete legfőbb kötelessége. Olykor hátratolta kalapját a feje búbjára, s letörülte homlokáról az izzadságot. Közben fél szemmel folyton a ház ajtaja felé pislogott. De a menyecskének nyoma veszett.

Feljött a hold, mire János félbehagyta a munkát. A ház sötét volt. Vajon ki tudná kiszámítani egy fiatal tűzről pattant fehérnép útjait? Pedig abban is reménykedett, hátha ezen az estén, szorgalmas munkája elismerésül, mégiscsak odalök neki Erzsi egy tál meleg ételt?!

A hold kerekre tágult vérmes szeme, ahogy ráhunyorgott a világra, mintha csúfondárosan nevetett volna a legényen. Megérezte János. Egyet gondolt – már úgyszem igen lehetett látni –, s elindult haza.

Az anyja már szundított is egy sort, mire a fia fölzaklatta.

– Mennyi van még abból a szántásból, édes fiam? Nem végezted el?

A legény nagyot nyelt, s nem felelt.

S mint ahogy a repedni készülő tojáshéjon alig hallhatóan kopog a csirke esetlen csőre, úgy jelzett Jánosnak valahonnan az ismeretlen mélységből a lelkiismerete. Az anyja tovább motyogott:

– Meg kell ragadni az eke szarvát, fiam, annak, aki szegény. Ha nem, hát bizony fölkapik az állunk majd a télen...

A szavak addig döngöcséltek, karmolásztak a fülében, míg levetkőzött, s bedobta magát az ágyba. Haragosan a fal felé fordult, s forró fejét betakarta, hogy ne hallja az édesanyja örökös intelmeit.

A következő pillanatban – bár futólag ismét eszébe jutottak a malacok, és valamiféle megbánás is ébredezett benne a szántás miatt – mégis elkalandoztak a gondolatai. Azt forgatta magában, hogy holnap már korán reggel hozzákezd a favágáshoz. Elképzelte, hogy pitymallatkor beállít a menyecskéhez, az meg csak tátja a száját, s szeme majd kiesik a csodálkozástól. Hogy ilyen szorgalmas, kitartó favágóra akadt! Elviszi a saját fejszóját is, mert az, amelyikkel mostanig csattogtatott, nincsen megfenve. Úgy maradt, ahogy a meghalt férfi kezéből kiesett. No, majd ő rendet csinál! Kifeni a fejszét. A nagy tervezetés elragadta, s hevesen kalapált a szíve. Forgolódott az ágyban, de az álom elkerülte. Nem is volt más vágya ezen a bronzsínű, holdvilágos éjszakán, mint hogy egész életében csak vágja, aprítsa a fát a sötét pillantásával szívek vágyait gyújtogató Kajcsa Erzsinek. De hát miért is ne társulhatna be ő az Erzsi életébe? Hátha megkérné feleségül? Persze, előbb még vágni kell néhány napig a fát, odaszokni egy kicsit a házhoz, s nélkülözhetetlenné tenni magát. Most aztán igazán semmi kedve sem volt behunyni a szemét! Úgy érezte, hogy ismeretlen, furcsa öröm csiklandozza a szívét, s nem leli a nyugalját...

Hű, de messze van még a reggel!

A sok forgolódásnak az lett az eredménye, hogy Futó végül már nem bírta az ágyban maradni. Fölkelt, mint aki nagy elhatározással tüstént be akar zörgetni az özvegy ablakán, hogy feleségül kérje.

Az anyja is fölneszent a szöszmötölésre:

– Mit keresel, te? Miért nem nyughatsz?

A szavak hideg érintése ráeszméltette a valóságra. Tanácstalanul állt a ház közepén, s alakja olyan valószínűtlen, ködszerű derengésnek tűnt a hosszú gagyájában s kieresztett ingében, mintha az önnön kísértete lett volna. Kezével markolászta a gagya korcát:

– A vizeskártyát keresem... Megszomjaztam... – tapogatózott a sötétben.

Csakugyan ivott pár kortyot a látszat kedvéért...

A holdnak egy-két sugárpázmája sárgán szűrt be a falak közé rekedt sötétbe. Kipillantott a függönytelen ablakon, s nézte a kerítéseken és az udvarokon előmlő lágy, sejtelmes fényeket s távolabb a folyó fölött sejlő halvány ködöket. Sohasem vette észre mostanig, hogy holdtöltekor megbolydul az ember egész belső világa, elkerüli az álmot, és kínzó nyugtalanság vesz rajta erőt. Tapogatózott a holdfény ezüstös árnyából fekete csonkakként kimeredő bútordarabok közt; mintha örvénylene körülöttük a finoman remegő fény. Vaktában fölnyitotta a láda fedelét, s kitapogatta, majd kiszedegette belőle az ünneplőruha-darabokat. Öltözködni kezdett.

A sarokban az ágyból ismét fölemelkedett a boglyas vénasszonyfej:

- No, mi az?
- Megnézem, mit ugat a kutya.
- Hát ugat? – bólogatózott a fej.
- Nem hallja? Ugat hát!

Nagy sóhajtás és újabb bólintás. Majd remegő hangok, halkan:

– Úgy látszik, megromlott a hallásom. Nem hallok semmit...

Ugat vagy nem ugat: mindegy! Nem volt erő, amely visszatarthatta volna Jánost ebben a forró, szédült pillanatban. Olyan legyőzhetetlen vágyat érzett a sütogető menyecske és a zsírszagot árasztó nyári-konyha után, hogy majd szétfeszítette mellét a türelmetlenség.

Megházasodik! Meg ő! – határozta el, s káromkodott a foga közt.

Az öregasszony a fia távozása után darabig még hallgatózott, hátha az ő eltompult füle is fölfogja a kutyaugatást. De nem, nem hallott semmit, csak az éj mindent elárasztó végtelen csöndjét...

János forró elszántsága azonban egyszerre lelohadt a menyecske kapuja előtt. Bátorsága alábbhagyott, s a lába tétovázott, és a keze bizonytalankodott, amint a kilincsre tette.

Odabent, a lefüggönyözött ablakok mögött halványan vergődött a lámpafény. Úgy látszik, a menyecske előkerült éjszakára. János ágaskodott: ha legalább az Erzsi árnyékát láthatná elosonni a függöny sűrű fátyla mögött! De sehol semmiféle mozdulás: mintha odabent aludnának, s égve felejtették volna a lámpát. Menjen rá az ajtóra, s kezdjen dörmöbölni? Vagy az ablak üvegét kocogtassa meg? Megijedne Erzsi, s nagy hirtelen még tolvajt kiáltana, és föllármázná a szomszédokat. Hű, de nehéz bejutni abba a bóbiskoló ablakú házba, amely ezekben az izgalmas pillanatokban valóságos tündérkastélynak tűnt a szemében. Nem, nem üt zajt, óvatosan hátralopakodik a favágótuskóhoz, s megkeresi a fejszét a sötétben. Kár, hogy a sajátját mégsem hozta magával. Egyszerűen vágni kezdi a fát, majd csak kinéz az ajtón a menyecske, ha meghallja a fejsze csattogását.

Még arra is vigyázott, nehogy nyikorduljon a kapu, amint kinyitja meg becsukja. Nézte merőn a világos ablakokat, majd kiégett tőle a szeme. Bűvölet szállta meg, lábujjhegyen lépkedett, mint a tolvaj.

Meg kell házasodni! Asszony kell a házhoz! – biztatta magát.

Kótyagos fejjel, szinte részeg lödörgéssel támolgott át az udvaron, s szeme folyton az ablakon csüggött. Nem látott semmit a sárgásan fénylő tenyéryi üvegen kívül. Egyszerre összeretent. Durva, hirtelen fölharsanó hang ordított rá:

– Állj! Ki vagy?

A holdfényben egy puska sötét csöve meredt a mellének. Aki pedig a fegyvert erősen a hóna alá szorította: egyenruhát viselt, elszánt volt, és fél lábával támadólag előretoppant.

A hangot jól ismerte János. Ő is ilyen rekedt, állati üvöltéssel rezegtette meg a hangszálait, amikor őrséget állott katonáéknál, s valaki feléje közeledett. Első pillanatban, ahogy eliramodott lábaiból az erő, azt képzelte, hogy álmodik, s nem is a Kajcsa Erzsi udvarának homokját tapossa a lába, hanem valahol a laktanya tájékán találta magát.

De hát mit akar tőle ez a csendőr? Mert azt jól látta, hogy csendőr feszeng nagy hősen előtte, s tartja mellének a puskát:

– Mit sündörögsz itt? Lopni akarsz? Még szerencséd, hogy idejében észrevettelek, s nem estél bűnbe! Mars ki az udvarról!

Még hogy ő mit keres itt? Hát nem ő az Erzsi favágója? Nem a menyecske kérlete, hogy aprítsa föl a tűzre való fáját? Hogy ő mit keres itt, az az ő baja, nem tartozik másra! De hogyan került ide a csendőr? Tán az Erzsi álmát őrzi?

Félelem és dac, meglepetés és elszántság egyszerre viharzott fel benne. Legyintett a kezével. Azért mégsem kívánt tengelyt akasztani a csendőrrel, bárhogyan került is az az Erzsi udvarára. Jobb, ha a hatósággal, a pennás emberekkel és azokkal, akik fegyvert viselnek, nem kezd ki a magafajta szegény pária.

– Hát... Favágni... ő kért... Erzsi...

A csendőr szúrósan nézegette, tekintete ugrált, s egy-egy pillantással elkapta a János kezét, mintha attól félne, hogy a legény kést emel rá. De nem; az békésen állott, és semmi rossz szándékot nem árult el. Lehet, hogy a legény leskődni jött az ablak alá. Na, oda ugyan nem teszi a lábát! Az őrmester úr megparancsolta; senki élő lelket a fal közelébe ne engedjen, amíg ő elkölti a vacsoráját odabent...

Favágni? A tuskó messzebb van, nem a ház közelében, oda mehet, aki akar, abba nem szólt bele a csendőr. Különben is tudja, hogy sürgős mezei mun-

ka idején nem lehet favágót találni, világos volt tehát előtte az is, hogy miért akar ez a félig részegen támolgó legény épp a holdvilágon fát aprítani a szép özvegynek. Persze, előbb felöntött a garatra a kocsmában, s csak azután jutott eszébe a favágás – okoskodott magában a csendőr. Leengedte a puskáját, hagyta, hogy János hátramenjen az udvaron és munkához lásson.

Milyen jó, hogy kéznél volt ez az ürügy: a favágás. Különbözik a csendőr valóban tolvajnak nézhetne volna, olyannak, aki a Kajcsa Erzsike tyúkólja körül sündörködik. S még megkönnyebbülést is érzett, hogy ezzel a hazugsággal kivágta magát. Lám, milyen szerencsésen kimászott vele a csávából!

Igen ám, de sajnos, a szerencse forgandó. Futó Jánost ezen az éjszakán mégis inkább a balsors vette üldözőbe s a szerencse egészen hátat fordított neki. Ugyanis alighogy csapkodni kezdett a fejszével, mindjárt az első koppantások után – azért-e, mert az esze megzavarodott és másfelé kalandozott, vagy azért, mert a fejsze vasát az ördög irányította és nem az ő akarata? – olyan ügyetlenül sújtott le a tuskóra fektetett fágra, hogy a vas éle a fa helyett a kezére mérte a kemény ütést. Előbb csak mintha villanyáram cikázott volna át a testén, de a következő pillanatban éles fájdalom hasított az ujjáiba. s kibuggyant a vére. Nem jajdult föl, nem üvöltött, még csak föl sem szisszent. Ahogy a fenéke lassan leereszkedett az udvar kemény talajára, s térdét az álla alá húzta, és vizsgálgatni kezdte az ütés nyomát, döbbenetesen fedezte fel, hogy három ujját alaposan elmetszette. Szinte élettelenül fityegtek azok a keze fejjén, mint valami idegenné vált testrészek. Kezgyetlenül bugyogott a vére...

A csendőrt hajtotta a kíváncsiság. S hogy olyan hirtelen félbemaradt a fejszecsattogás, odasétált a földön kuporgó legényhez. Megnézte a sebet, s irtózva hunyorgott az elmetszett véres ujjakra. Sajnálkozva csóválta a fejét, s odanyújtotta Jánosnak a saját kincstári zsebkendőjét, hogy azzal pónyálja be sebesült kezét.

Az éjszaka sötét leple – még ha holdvilág szövi is be álmatag fényével – elrejti a maga titkait az emberek szeme előtt. A kóborló és folyton szimatolható kutya pedig (amelyek megszaglázzák az őrmester úr nyomát is) szerencsére nem tudnak beszélni. Nem ugatják ki a titkokat.

A csendőr behúzódott az udvar sötétjébe; figyelt, egyre fürkészte az éjszakát. Élő lélek nem közelíthetett az Erzszi kivilágított ablakaihoz...

Nem derült ki soha, hogy mi történt azon az éjszakán Futó Jánossal, a szerencsétlenül járt favágó legénnyel. Ő maga nem beszélte el, s a csendőr szája is lakattal őrizte a „szolgálati” titkot.

Tény, hogy a malacaitól szerencsésen megszabadult Futó János azóta se házasodott meg. Pedig sok szép és ügyes leány illette magát a faluban, kivált vasárnaponként, összefogózva, alá s fel sétálgatva az utcán. Némelyiknek olyan rengő és dús volt a csípője, hogy szinte megszólalt, úgy hívogatta a búsuló legényfejeket: „Borulj reám, hunyd be a sóvár szemed, pihenj meg, és felejts el mindent, és vigasztalódj, te szegény árva...”

Minap egy asszony állította meg Jánost, s az ujjai felől tudakozódott. Már előre elborította orcáját a sajnálkozás, összehúzta a szemét, és iszonykodva nézegette a hegedt sebeket.

János azonban nem csinált nagy dolgot belőle. Készségesen fölemelte sérült kezét, s nyíltan, őszintén mutatta az érdeklődőknek. Ez a legkevesebb! Sokkal nagyobb baj lett volna, ha azon az éjszakán nem vágja ki magát a favágással. Úgy érezte, ő a győztese annak a bolond, holdfényes éji órának, amikor nagy vágyakozásában csaknem elvesztette a fejét. Három ujj? Sebaj. Fő, hogy a feje a helyén!

A naptár azóta is egyre hajigálja a napokat és a heteket a soha el nem mondott titok fölé...

– Semmi az – magyarázta készségesen a sajnálkozó asszonynak Futó János. – Csak az a baj, hogy nemigen bírom mozgatni a három ujjam. Nem is éreznek, akár tüvel is szurkálhatom őket. Mintha nem volnának. Azazhogy mégis megvannak, de sok-

szor kényelmetlenek, akadályoznak a munkában. Ha nem volnának, talán jobban meg tudnám markolni az eke szarvát meg a fejsze nyelét. Az is megfordult az eszemben, hogy egyszer lecsapom őket, lenyisszentelem, ott egye meg a fene! Minek nekem ez a három ujj?

Ilyeneket beszélt. És mégsem mondta soha senki róla, hogy egy kerékkal több kotyog a fejében, sem azt, hogy eggyel kevesebb.

Csókfalva, 1935

ISTVÁN KERESZTJE

I

Máli azok közé tartozott, akik azon a téli vasárnap reggelen elsőként eredtek útnak a faluban. Pedig olyankor még kemény a jég, s csúszkál az ember, kivált az olyan patkós sarkú csizmában, amilyent Máli, Kovács István legénykori szeretője viselt. Magának kellett elindulnia tejért, mert amióta megborjazott a nagy piros tehenük, a rokonságra szorultak tej dolgában.

Peckesen lépegetett, és serényen szedte a lábait, de aprózta, nehogy világ szégyenére valahogy megcsússzék és elvágódjék. S már észre is vette a vele szembe közeledő Kovács Istvánt. Csak úgy a szeme sarkából, véletlenül pillantott rá: nem akarta látni, ó, nem! – bár azért ugyancsak vigyáznia kellett a lábaira, hogy ki ne szaladjanak alóla a letaposott, jéggé üvegesedett havon. Nagy hárászkendőbe csavarta a fejét és a vállát, nedvesen csillogó sötét tekintetű szemei ki sem látszanak a kendő alól, annyira bepónyálta magát. Persze azért jól látott. Mindent! Különösen pedig Kovács Istvánt. Keze önkéntelenül görcsbe szorult, szorongatta a kendő puha anyagát, s igyekezett még jobban elrejtőzni, mintha arra törekedett volna, hogy észrevétlen haladjon el a férfi mellett...

Pista is meglátta az asszonyt. Csak ez hiányzott neki – gondolta –, hogy épp Ánis Jóskánéval találkozzék elsőnek a falu között! A menyecske előbukkanásából leszűrte a keserű tanulságot: ezen a

zúzmarás, rideg téli reggelen, úgy látszik, maga az ördög ragadta kezébe az emberek útjainak az irányítását, különben nem toppanhatott volna elébe épp az ő hajdani szeretője!

István előbb aprókat köhintett, s úgy tett, mintha nem venne tudomást a fiatalasszonyról. Fejét ő is behúzta az ujjasa nyakába, egész teste roskadozott a hosszú gyalogút fáradalmától. De – mint aki hirtelen meggondolta magát – egyszerre kinyújtja a nyakát, kihúzza a derekát, hiszen csak nem haladhat el az asszony mellett úgy, mintha alig állna a lábán! Nem, nem fogja elárulni a fáradtságát, vigyáznia kell, hogy ruganyosak legyenek a léptei. Persze, ő is csúszkál az úttesten, de könnyebben egyensúlyoz. Az ő izmai hozzászoktak ezekhez a mozdulatokhoz, hiszen a hosszú úton egyebet sem csinált, mint mereven tartotta a testét, amint a vastag hó alá temetett erdei ösvényeken bukdácsolt, csak úgy vaktában.

A fejsze mostanig a jobb karján harangozott, s hosszú nyele egy-egy elvétett lépésre mindegyre megütötte a térdét. Annyit potyolta a csontját, hogy az minden újabb érintésre érzékenyen megnyilallott. Most aztán átakasztotta a bal karjára. Mivelhogy a jobb kezére amúgy is hamarosan szüksége lesz: köszönni kell Málinak, megemelni a kucsmát, amely borzosan és feketén tornyosodott a fején, fülére húzva a hideg ellen.

Kovács Pista zavartan nyelt és köhögött, nem tudta, mihez kezdjen a tekintetével, hová nézzen, mit bámuljon. Úgy kéne, hogy rá se pillantson Málira, de azt mégse teheti, különben is a szemei mást akarnak, hiába sétáltatta el a pillantását a hólepte udvarok felé. Teljesen hiábavaló volt az igyekezete: a szemei egyre csak az utcán közeledő asszony irányába fordultak, s rálestek szúrósan. A tekintete ugrott, szökdécselt, de nem tudott elszakadni a serényen lépegető, nagy kendőjű asszony alakjától.

Bosszankodott is magára. Még feljebb nyújtotta nyakát az ujjasa gallérjából, s azt dörmögte gondolatban: miért is ne nézhetne ő bátran, szégyenkezés nélkül ennek az asszonynak a csalfa szemébe?

Közben fölriadoztak emlékezetében a másfél év előtti képek, a lassan fakuló történetek. Hej, ki gondolta volna akkor, hogy így alakul az életük? Hogy nem Máli lesz az ő élete párja? És most már mindig így lesz ezután? Élete fogytáig kell szorongania ennek az asszonynak a tekintete előtt? S mindig így fogja égetni őt az a sötét szempár? Mint az égő lámpa a körülötte rajzó lepkét?

Szerette Málit. Őszintén, tiszta szívéből ragaszkodott hozzá, s akár a csillagos eget is kész lett volna a lábához rakni akkoriban. Most sem átalja bevalani önmaga előtt. Másnak pedig semmi köze hozzá! Hát szerette, mert szemrevaló, csinos leány volt. A táncban úgy perdült, akár a gömbölyűre dagadt orsó. Aztán a szeme... A két igéző fekete szeme! Akár a tündéri éjszakában szikrázó lámpások! Bűvölet volt azokban a szemekben, igézet, attól lobbant meg az ő vére is, mintha parazsat hintettek volna a szívére...

Ez volt a baj. Mert épp azoknak a szemeknek a pajzánságáért duruzsolta a falu, hogy Máli mindennek jó, csak hűséges, urához húzó, gyermeknevelő feleségnek nem. Addig hajtogatták, addig fűjték a nótát, míg Pista fülében is megragadt a gyilkos dallam. Szívesen odanyomta Málit a kapufélhez csillagfényben derengő tavaszi estéken, szívesen megsorongatta derekán a kemény húst, amint átkarolta hazafelé menet a táncból, de hogy elvegye feleségül?! Azt már nem! Igen kinyílt volt Málinak a szeme, s igen korán, mint a hamar kivirágzó mező...

Kovács Istvánnak inkább megkönnyebbülés volt, semmint lelket emésztő fájdalom, amikor Máli horgára akadt az a bolond, mamelák Ánis Jóska. Éppen hozzá illő férj! Úgy tekeri az ujja köré azt a nagydarab, vontatott beszédű férfit, ahogy a kedve diktálja. Hát legyenek boldogak, s éljék világukat holtuk napjáig! Bánja is ő!?

Fogyott köztük a távolság...

Ej, s ha az asszony most hirtelen meggondolná magát, s kidugná azt a szép, egyenes orrát a kendő bolyhai közül, és ránevetne!? Nem, ő akkor sem fog meg-

állni! Menjen Máli a maga útján. Ki a fene törődik vele? Hogy holnap megtöltsék pletykával a falut?! Házas ember ő már, s a felesége miatt sem teszi meg, hogy szóba elegyedjék egy másik fehérréppel! Erősen elhatározta, még a fogát is összeszorította keményen, eltökélten. Különbö is elégedjék meg Máli az urával, ha Ánis Jóska kellett neki.

De rajtakapta magát, hogy haragot táplál a szívében Ánis Jóska ellen. Talán irigyli? Dühös az aszszonyra Jóska miatt. Pedig hát mi is történt köztük annak idején? Tulajdonképpen semmi. Máli leány volt, vidám és tüzes szemű, forró tekintetű, ruganyos testű, – ő pedig szívesen pörkölődött meg a szeme fényében. Maga is legény volt, tehetett, nem tartozott senkinek számadással.

Hej, milyen jó volna egy hanyag vállrándítással kilökní a múltat az emlékezetéből! Fátyolt borítani mindarra, ami az életét feldúlta nem is olyan rég, alig másfél esztendőnek előtte.

A fáradság, amit a több órás bukdácsoló gyaloglás lopott az izmaiba, egyszerre elpárolgott.

...Sötét éjszaka volt még, amikor elindult a havasról, s a csillagok olyan közel ragyogtak hozzá, hogy néha úgy vélte, már-már elérí őket az égen, csak a kezét kell kinyújtania. S ahogy aztán rózsaszínen hasadozni kezdett a hajnal: fokozatosan tárulkozott ki tekintete előtt a fehér hegyi világ. Nyomdék sehol. A megrokkant hó csikorgott léptei alatt. Néhol egy-egy behavazott, vihar döntötte fa feküdt a lába elé keresztbe, s vigyáznia kellett, nehogy bukfencet vessen a lapuló fatörzseken. Hegynek föl, hegynek le. Fújta orrán a sűrű párát. Sokszor keresgélne kellett lábával azt a talpatatnyi helyet, ahol megvethette sarkát a lecsúszás veszélye nélkül. Reggel lett, mire leérkezett az egymásba olvadó völgyekbe – közben köd ereszkedett alá, és mindent szürke gomolygásba temetett. Vaktában haladt, az ösztöne után, mert az orráig sem látott az egyre vastagodó ködben. De a zúzmarába öltözött fák, mintha csipkés menyasszonyi ruhát öltöttek volna, gyönyörűek voltak...

Közel kerültek egymáshoz, István és Máli. A menyecske kilesett a kendő alól, s szeme rávillant a férfira. István pedig, mintha megbabonázták volna, egyszerre megtorpant. Pedig éppen ezt nem akarta! Szabaddá tett jobb kezével a kucsma széléhez bökött. Az asszonyra ránézni most sem tudott, a havas földet simogatta ügyetlen tekintetével, s valami köszönésfélét motyogott.

Szemben vele megállt a menyecske is. Bezzeg ő nem félt az urától. S nem tartott a falu szájától se. Fittyet hányt a legmérgeesebb pletykáknak: csodálatos hatalom volt a birtokában, tisztára boszorkányság, semmi sem árthatott neki, semmi sem tiporhatott bele boldogságába.

Kovács István ellenkezőleg, egérutat szeretett volna nyerni! Jaj, hogy miért nem tudott szó nélkül elhaladni s köpni rá egyet?!

– Hát megjöttél? – kérdezte Máli tettetett csodálkozással.

– Meg. Megjöttem.

A hangból úgy érezte István (a kérdés gyanút keltett benne), hogy a menyecske talán előre tudta, hogy neki ma reggel be kell néznie a faluba. Lehet, azért is eredt útnak ilyen korán reggel, mert találkozni akart vele. Ha pedig így van, akkor nyilván azt is tudja Máli, hogy ő cédulát kapott tegnap a feleségétől. (Az egyik tarisznyás favágó hozta, aki lent járt a faluban élelemért.) A cédulában ákombákom írással az állt, hogy István iparkodjon haza minél hamarabb, még vasárnap reggel, s egy percet se késlekedjék, mert nagy baj van itthon. – Nagy baj s egyszersmind öröm!

– Egyedül? – Máli egészen kitakarta az orcáját. Nagy izzó szemei huncut nevetéssel nézték a férfit.

– Egyedül.

Az asszony kicsit megcsóválta a fejét, rosszallólag.

– Ebben a szigorú téli időben... S látom, egy szál fejszével...

– Mit csináljak? Ha nem építettek vasutat a havasba...

– S ha megtámadnak a farkasok?

- Láttam vagy kettőt...
- S nem bántottak?
- Láthatod.

Miért elegyedett szóba? – hibáztatta magát. – Miféle erő ragasztotta talpát az út jégpáncéljához, hogy nem tud elmozdulni?

Máli egyre csak csóválta a fejét, s a hangja elárulta, hogy őszintén aggódik. Még mindig, holott semmi köze hozzá már régóta... S meg sem érdemli, hiszen olyan peckesen néz el a feje fölött, ha olykor összehozza őket a véletlen, hogy az már egyenesen megalázó...

– Úgy van, ahogy mondják – suttogta az asszony. – Igaza van a falu szájának. Nem vagy te akármilyen ember. Ebben a nagy hóban, ebben a téli veszedelemben éjnek idején nyakadba venni az utat fentről a havasról. Nagy dolog történhetett. Mi űzött haza?

„Annyi bizonyos, hogy nem téged akartalak látni, s nem a te csalfa szemedre voltam kíváncsi!” – szeretne volna odavágni nagy dühösen. Mit piszkálódik az ő életében? De csak annyit mondott s azt sem haragosan:

– Rég nem voltam már itthon...

– Aha. Persze. Értem. Te is gyanítod, hogy az asszony nem sokáig bírja a szalmaságot. Úgy is van. Előbb csak sóhajtozik az embere után, bánkódik, aztán kinyitja a szemét, mind tágabbra mereszi, s körülnéz. Sze van még férfi a világon!

Gonoszul felkacagott, miközben derékban hátra-törte a testét. Az eget nézte, az ólmos, szürke eget.

– Bolondokat beszélsz. Az én feleségem... Arra célsz?

– Isten ments! Nem célszok én senkire! Csak hát jár a falu szája, talán azért, mert sok a szegény, s nincs mivel betömni a szájukat.

– Hadd beszéljen a falu!

– Én csak úgy általában mondom – igazított a szón a menyecske.

– Megkezdődött a fonó, ott aztán nincs kötőfék a nyelveken. A más becsületét marcangolni, azt igen,

azt tudjátok... Ismerem én. Hallottam eleget – mondta a férfi.

Máli ingatta a fejét, titokzatos jelentőséggel:

– De fölszisszentél, lelkem! Mi csípett meg?

– Mert majd én egyszer megmutatom a falunak? – s fejszéje nyelével erélyesen megkoppintotta a jeget a csizma orra előtt.

– Vagy azt hiszed, a te feleséged különb? – kacagott az asszony.

– Hagyj békit a feleségemnek! Megértetted?!

– Jaj, dehogy bajlódom én vele! Csak úgy...

– Azért mondom. Mert tudom én, kinek kötöttem bé a fejét! – Fölingerelte, hogy ez a könnyelmű nőszemély, akinek minden lépése csalás, minden szava ámitás, minden mosolya kígyómarás, – hogy épp ez próbálja sárral behajigálni az ő felesége tisztaságát.

No, ezt aztán nem tűri! Eszter hűséges asszony: nem engedi, hogy mocskos szavakat dörzsöljenek hozzá.

– Igazuk van azoknak, akik csak nevetnek rajtad – csóváltatta a fejét Máli. – Hogy te olyan jó bolond vagy, még az életedet is képes vagy kockára tenni azért az asszonyért. Elindulni ilyen roppant télben, annyi veszedelem közt... Bolond vagy te, István, rég tudom én azt! Mert nincsen kerek e világon egy asszony, aki megérdemelné, úgy tudd meg! Olyan asszony nincs! Én mondom neked!

István szeme indulattal lobbant:

– Eszterre mondod?

– Ó, dehogy! Nem éppen reá! Csak úgy általában!

– Ajánlom is, hogy tartsd a szád!

Nem vette komolyan a férfi fölindulását, pedig látta, hogy annak az ajka is reszket. Nem a hideg rázza, persze! S ettől jókedve kerekedett a menyecske kéknek. Majd megpörgeti ő a sarka körül a büszke Kovács Istvánt, aki elnéz mellette, ha találkoznak! Fogja ökelme még lennebb is adni!

Csúfondárosan dobálta a szavakat:

– A szerelem vak. Az nem lát, nem hall. Te pedig olyan szerelmes vagy a feleségedbe, te isten jámbora, hogy képes voltál elindulni ebben a veszedelmes

időben hazafelé. A szoknyája mellé. Hát ez igazán kacagni való.

Hogy szerelmes a feleségébe? Tagadja le? Örömet szerezzen ennek a kígyófajzatnak!? Azt nem! Megvédelmezi ő az asszonya becsületét Málival és a fonóval szemben!

– Csak köszörüljétek a nyelveteket! Rágjátok a más életét. Mert egyszer ráülök a szátokra! Megmutatom én nektek! – Azzal faképnél hagyta, és a bokorból kiugrasztott nyúl serénységével sietett lefelé. Máli viszont még sokáig állt abban a helyben, s nézett utána hosszan. Aztán vontatott járással ő is folytatta az útját. Majd megtanítja ő kesztyűbe dudálni Kovács Pistát! Ha addig él is, kitölti rajta a bosszúját!

Pista pedig, ahogy lassanként hült benne a harag, és szaporán szedegette a lábait, szüntelen csak arra gondolt: miféle nagy baj és miféle öröm várhatja őt odahaza? Ha nem állja útját ez a múltjából visszakísértő cafat, eddig már otthon lenne. S már tudná, miért küldte azt a cédulát az asszony...

– Nem Kincses Málit vettem én el feleségül! Nem olyant, akinek minden férfi után fordul a szeme, mintha megolajozták volna. Az én feleségem a Csajtó Mózes leánya! Szegény, de tisztességes, hűséges! – fogalmazta a mondatokat, mintegy vigasztalóul.

2

Eszter szagatottan lélegzett, kapkodott a levegő után. Sűrű felhők lepték el a szobát: olyan szomorúan nézett el az ura arca mellett, mintha a hangulatot nyomasztó felhőket kutatná.

Ebéd alatt alig váltottak egy-két szót. Az asszony hol ebbe, hol abba a témába kapott bele, már azt is elmondta, hogy kinél foglalt utóbbi időben az adóvégrehajtó, azt is, hogy ki adta el a tehenét takarmányhiány miatt, s hogy kik indultak el munkát keresni városra a tél elején.

István hat hete nem járt lent a faluban. Azalatt jócskán meggyűlt az újság. De, úgy látszott, mindez alig érdekli. Hallgat, komoran mereszti a szemét, mintha valamelyik eltűnt napot keresné az időben. Néha morog valamit alig hallhatóan, de nem beszél.

Az asszonyt félelem és remegés környékezte.

Egy héttel ezelőtt tarisznyát küldött az urának föl a havasra: csirkét rántott, kolbászt kért kölcsön s szalonnát. Arról sem szól István... Vagy talán az ebéd nem ízlik neki? Mi bántja?

Pedig hát erősen erőszakoskodtak bizonyos szavak az István nyelve hegyén. Nehéz volt lenyelni őket. Mit tudhat Máli az ő feleségéről? Ez a legszörnyűbb, hogy nem mondják meg tisztán és világosan, csak célozgatnak, aztán a többit rábízzák a képzeletre. Ez a szörnyű!

De a szavakkal megbirkózik Kovács István. Kemény, edzett ember ő. Fél életét az erdőn élte le, szigorúságban, fát döntve. Megtanult hallgatni is, erősnek lenni is.

Egyre csak turkálta az ételt. Látszott rajta, hogy a falat nehezen csúszik le a torkán.

– Keresztanyának aztán Ferencz Gáspárnét hívjuk – mondta újra Eszter. Szeretett volna gyöngéden végigsimítani az ura erős karján. Nem mert. Moccani sem mert. Csak örölte halkán a szavakat a fogai közt.

Ez volt az a baj és öröm, amely Istvánt várta. A gyermek!

Eszti, ahogy bizonyos lett a dologban, nyomban cédulát írt az urának: nem bírta megállni, hogy azonnal ne közölje vele. A gyermek baj is a szegény embernél meg öröm is. Hát hogyne volna öröm egy édesanyának!?

De Kovács Istvánt épp ez zavarta meg, s indította el fejében a zűrzavart. Ha nem ezt az újságot közli vele a felesége, talán örökre eltemette volna magában Máli fulánkös szavait...

– Ferenczné vehet majd főköttöt a gyermeknek. Meg pelenkát is. Tudod, az ő ura inkább keres a városban. Ott jobban megfizetik.

Rávetette pillantását az asszonyra. Olyan mélyre néző és vádló volt a tekintete, hogy Eszter nem bírta ki. Lehajtotta a fejét, s úgy folytatta:

– Mindig mondtam, hogy neked is jobb volna a városban munka után nézni. Az mégis jobb, mint az erdő.

István, mintha parancsszó hangzott volna el, egyszerre letette a villát. A szavak megütötték. Hát persze, az asszony jobban szeretné, ha ő a messzi idegenben törné magát! Mert akkor nem kellene tartania, hogy bármelyik pillanatban hazatoppanshat. Szeme a gondosan vetett ág felé fordult: úgy nézte, mintha szét akarná tépni a párnákat. Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél! Csak mondta volna meg Máli tisztán! Így hát a falu már azt is tudja, hogy Eszter magzatot hordoz a szíve alatt. Ő tudta meg utoljára, ő, a törvényes férj! Előtte elhallgatták, eltitkolták! S talán azt is tudják, hogy ki lehet a gyermek apja. Csak ő nem tudja. „Bizony bolond ember vagy te, Pista, hogy úgy odavagy azért az asszonyért!” – keltek életre a fojtogató csöndben a Máli szavai.

Hát ostoba! Elvesztette az eszét! S még törte magát, küszködött, hogy idén is munkát kapjon a havason. Csak azért ragaszkodott az erdőhöz, hogy közelebb lehessen a feleségéhez, s néha hazakukkint-hasson.

Felforrt a vére, öklét súlyosan ejtette az asztalra. De majd megmutatja ő, csak derüljön ki az igazság! Csak legyen bizonyos!

Eszti ijedten pillangatózott rá. Azt vélte, hogy a gyermekért idegenkedik tőle az ura: sok gond őrli a kis családot, alig van betevő falatjuk, talán várni kellett volna, míg egy kicsit rendbe jönnek. Kezét bátoratlanul átnyújtotta az asztalon, és az ura összegyűrt öklét kereste.

– És Istvánnak kereszteljük, ha fiú lesz. Biztos, hogy fiú lesz, ugye? Érzem – mondta félénken.

A férfiöklöt azonban nem érthette el: István visszahúzta a kezét. Lám csak, milyen mézes-mázos minden szava, milyen hízelgő. A kedvét kereső macska mód-

jára dorombol neki. Hát őt ne ámtgassa! Őt ugyan nem hálózza be! Őt nem lehet becsapni! Ismeri ő az asszonyokat, s a hurkot, még ha selyem szálakból fonták is, nem dobják az ő nyakába. Ki tételezett volna föl ilyesmit a Csajtó Mózsi bá szende tekintetű leányáról? Ha Máli csalja az urát, hát az természetes: Málinak minden porcikája hamisságra, szerelemre, tűzre termett! Aztán Ánis Jóska meg is érdemli. Csak azt kapja, amit keresett magának. De vele, Kovács Istvánnal senki se merjen cicázni! Még a hites felesége se! Sőt! Az a legkevésbé!

Kitől van hát az a gyermek?! – ütötte meg újra és újra a gondolat, s tépelődött, emésztette magát hosszasan, kegyetlenül.

Ám ezekről a töprengésekről egy kukkot sem szólt senkinek. Csak ételődött magában, nézett komoran, mintha jéggé dermedt volna az ajka. Közben szörnyű terveket forralt: megöli Esztert, fejszével hasítja ketté azt a szépen fésült szőke fejét! Vagy lehet az is, hogy egyszerűen elválik tőle. Mit? Hogy ő keserves esztendőket húzzon le a fegyházban az asszony miatt?

Elválik...

De hátha mégis övé a gyermek? Ahogy most elnézi Esztert, kétségei támadnak saját gyanakvása iránt. Nemcsak az asszony csöndes nyugalma gondolkoztatja meg, s nem csupán a szemek ártatlan fénye ébreszt benne kétséget, azt is latolgatja, hogy Máli, ha bizonyosat tudott volna, nem hallgatja el. Amilyen gonosz méregkeverő!... Amint az Eszter szemébe nézett, magát látta benne: párologó testtel, elgémberedett inakkal viaskodik a hatalmas szál fákkal, künn a havas erdőben... Igen, legalább hat hete, hogy nem járt idehaza... S azelőtt is sokat volt távol a háztól, szegény embernek csupa kóborlás az élete, szalad a munka után, keresgél folyton, ahogy tyúk kapirgál a szemétdombon. Mert szemét ez az élet. Szemét...

Hanem többé soha be nem teszi a lábát ebbe a házba, ebbe a nyomorúságos vacokba. Nem jön ő többé haza. Veszi az irányt a városra, ott több pénzt lehet keresni, s hátha még ügyvédre is sikerül félretenni

vagy egy lejt. A válóper sok pénzbe kerül, az ügyvédek megkopasztják a kakast, ha az a karmuk közé kerül. Ha pedig nem sikerül fölbontani a házasságot, hát éljen itt Eszter magának, nyitogassa az ajtaját éjszaka nagy titokban a férfiak előtt. De ő nem neveli föl a más csemetéjét, azt már nem!

Alig egy-két órája, hogy betette a lábát a házba, s ez alatt a rövid idő alatt teljesen összerokkant: a két válla előreesett. Nehéz kereszt került a hátára. Nem bírta. De azért mégsem szólt az asszonynak, viselte ő a saját keresztjét.

Mélyet sóhajtott, s azzal fölbillent ültéből, és ke-reste a kucsmáját. Csak annyit mondott:

– Elnézek egy kicsit édeshez, s onnét indulok is vissza az erdőre...

Az asszony fölpattant, megijedt, s még fehérebb színre váltott az arca:

– Vissza? Az erdőre? – nyelt egy nagyot.

– Oda hát!

Eszter körül fordult a világ, csakhogy el nem zuhant a szédülettől. Valamit sodorgatott az ujjai közt, talán egy szál fonalvéget vagy egy kenyérgalacsint, István nem nézett az idegesen mozgó ujjakra, nem érdekelte.

– El akarsz menni?

– El.

Ugrott volna, hogy átölelje, magához szorítsa és visszatartsa. De mintha zablán rántották volna vissza: lábai megkövültek, egész teste megdermedt, nem bírt mozdulni.

Az ura haragszik a gyermekért... De hát mért mind célozgatott rá? Nem ő kívánta a gyermeket? Nem érti. Tűzcsovák köröznek a fejében, vörös csíkokat szántanak, s azok összekuszálódnak. Zúg a feje, rosszullét környékezi.

– Te nem örvendesz, István?

– Vagy igen. Majd kirepedek az örömtől – morogta a férfi bosszúsan.

– S már menni akarsz... Ó, Istenem!...

– Jobb, ha elmegyek.

Az asszony az ablakra pillantott, remegett egész testében:

- Mindjárt este lesz...
- Hát aztán?
- Azt hittem, itthon maradsz éjszakára.
- Rosszul hitted.
- Pedig mennyire vártalak, istenem!
- Kár volt...
- Mi ütött beléd, hogy menni akarsz?
- Kell a pénz. – „Ügyvédre kell” – akarta mondani, de elhallgatta.

– Hát megéri az a harminc lej? Elindulni éjnek idején...

A férfi keveset teketóriázott, már fejébe is nyomta a kucsmát, s azt nézte, hogy hová tette le a fejszét, amikor átlépte a küszöböt. Ha nem egyéb, még elrejtette ez az ördögfajzat. De nem, a fejsze ott volt a sarokban a falnak támasztva, ahová tette. Csak hát a homály meggyült a szobában, mert télen hamar köszönt be az éjszaka.

- Még egy éccakára sem akarsz velem maradni?

Útját állta Istvánnak, karjait széttárta az ajtófél közt, mint a keresztrefeszített. „Nézd már, úgy kapaszkodik belém, akár a kullancs” – forrt föl a másik.

Félretolta útjából a puha kis testet, nem durván, nem erőszakosan, de határozott, elszánt mozdulattal. Hanem az ajtót, azt jól bedördítette maga után.

3

Füstölgött, úgy sietett végig az utcán. Szeme előtt ködbe borult a világ, sűrű fehér hályog takarta el előle a házakat. Köszöngethettek neki innen is, onnan is a kapukból, nem hallotta, csak ment, szinte szaladt.

A fehér utca hideg karokkal rántotta magához, csak később jutott eszébe a fejsze. Megpillantotta a karjára akasztva, s ez megnyugtatta. Persze, most, hogy Eszti hangját már nem hallja, s az asszony

keskeny ajkai nem mind duruzsolnak a fülébe, hűvösebben tud visszagondolni a történetekre. A harag helyét kízó fájdalom foglalta el a szívében. Nehéz volt a lába, alig bírta vonszolni. Mégis jobb lett volna hajnalra halasztani az utat...

Hű, milyen borzongató, veszedelmes titok az asszonyi lélek! Kellett neki, hogy ezt a keresztet a vállára vegye. Az Eszti arcától nem bírt szabadulni, mind mélyebben ásta bele magát a szemébe, fészket vert magának, elhelyezkedett, beleette magát. Csak őt látja. Hogy milyen szép az az asszonyi arc! Milyen hatalom lakik egy ilyen kékeszöld szempárban! Hogy tudja emészteni a férfi szívét!

Az öreg Kovácsné, István édesanyja messze lakott, egy utcának majdnem a legvégében, az utolsó házak egyikében. Az idő eljárt fölötte, haja szürkén kandikált ki a fekete keszkenő alól, s olykor már az ajtót is elfelejtette bezárni éjszakára. Megromlott az emlékezete. Nem csoda, mázsás súllyal szakadtak reá egy életen át a szegénység mindennapos gondjai. A hallása is napról napra romlott, s ahogy ott éldegélt egyedül a magas tetejű, alacsony falú házikóban, szinte észre sem vette a falu, hogy még létezik. Régebben esténként ágakat tördelt a sövénykerítésről. Majd fon másikat a fia, ha beköszönt a tavasz, és hazaszállingóznak a havasról a favágók.

A vénasszony egy szakadozott hárászkendőt hajtogatott, s éppen készült belepónyálni magát, amikor ráköszönt a fia. A hangot alig hallotta meg, össze-rezzent, s ügyetlenül megfordult a sarka körül.

– Jaj, István!... István fiam! Hát te vagy az?

– Én volnék – próbált mosolyogni, s levette a kucsmáját.

– Jaj, hát hazajöttél! Ilyen időben...

– Csak benéztem a faluba.

– Milyen rég nem láttalak, édes gyermekem! Milyen réges-rég!

István visszatette a fejére a kucsmát. Fázott. Mintha berekedt volna a hideg ide a falak közé. Körülnézett. Alig egy-egy bútordarab a fal mellett, de tisztaság és rend, az van a házban.

– Látom, készülődik valahová.
– Igen. Éppen indulni akartam. De hát ülj le.
– Megállok én a lábamon.
– Nagyon hideg van nálam, fiam. Legjobb, ha együtt megyünk.

– Hideg, az van. – István csóválta a fejét.
– Éppen hozzátok indultam. Mehetünk együtt. Legalább megfogod a karomat, mert ez a csúszós utca. tudod... Hallottad, hogy a vén Kurucz Jancsi bá elesett s eltörte a lábát?

Talán erről is beszélt Eszter, de akkor a szavak úgy röppentek el István füle mellett, hogy még a szárnyuk surranása se jutott el a tudatáig. Nem emlékezett rá.

– Eltörte a lábát?
– El bizony. Fent a forgóban.
– Elég baj az neki. Öreg csont nehezen forrik össze.

A vénasszony megijedt:

– Jaj, nehogy én is elessem! Fogj meg jól, édes fiam.

– Akkor hát üljön itthon, s ne mind kóricáljon.
– Már hogy ülnék ebben a dermesztő hidegben? Sze még tűz sincs a házban. Nem jut nekem egy szál fára se, fiam. De csak hozzátok indultam, nem járok én azonkívül sehova...

A férfi próbálta maradásra bírni:

– Oda ne menjen. Hagyja az ördögbe. Oda bé ne tegye többet a lábát!

Fél fülét a fia szájához tartotta, hogy jobban halljon. Föl is fogta a szavak értelmét, s meg is botránkozott rettentően:

– Már hogyne mennék? Mikor nálam olyan hideg van! Eszternek pedig van fája. Ő ügyes, ő mindig előszerzi valahonnan. De hát mit képzelsz, hogy én a fájós derekammal vegyem a lábam közé a csúszós ösvényeket, s a hátamon cipeljem haza az ágat? Minek azt, ha van Eszternek?

István nem sokat teketóriázott, mondta a magáét:

– Éppen ezért néztem bé keedhez, hogy mondjam: hagyjon ezután békit az Eszter fájának. Az az övé, ahhoz nem kell nyúlni.

A vénasszonynak nem volt kedvére, hogy István az ő dolgába avatkozik. Fia fenn a havason, messze valahol, a végtelen kiterjedésű erdőkben él és dolgozik, ők pedig itt a faluban, a mindennapok kicsi gondjaitól tépetten örlik napjaikat. Minek ártja hát bele magát?

– Tudod-é, hogy amióta elmentél a havasra, itt nálam még nem volt tűz?

– Sze most mondta, hogy az Eszterét tüzelte?

– Jaj, már hogy nyúlnék az Eszteréhez? Isten őrizz! Ő is, szegény, alig tudja összevakarni azt a néhány ágat, s éppen én venném el? Meg aztán, ha már úgy volna, Eszter nem is hagyná, hogy én cipekedjem a fával. Elhozná ő maga, amilyen drága egy teremtés!

A menyecske behízelegte magát az anyósánál – állapította meg István. Ezért aztán célirányosnak vélte másik oldalról megkerülni a kérdést:

– Márpedig Eszter mérgelődhetik azért a fáért. Ismerem én őt! Olyan fukar, hogy előbb-utóbb elsorvad a szíve a fősvénységtől. S keed éppeg az ő fáját hordja?

István lelkét annyira ellepte a saját bánata, hogy jóformán oda sem figyelt az anyja szavaira, csak mondott, vitatkozott vele anélkül, hogy a szavak értelmét fölfogni, a hangok mögé bepillantani próbált volna. Nem csoda, hogy ezt a jámbor öregasszonyt megnyerte. Hiszen őt is behálózta, elámította. Hát akkor egy ilyen félig magatehetetlen vénasszonyt? De annak már vége! Megsejtette: ha nem tudja lebeszélni az anyját, azok ketten fognak össze ellene. Ő lesz a falu rossza. A saját édesanyja is őt fogja ócsárolni, rá fog panaszkodni az emberek előtt, a másiknak áll a pártjára, az lesz az István áldozata, az a kétszínű kígyó, aki szíve alatt hordja a más magzatját.

Elöntötte a keserűség, s a szeme előtt kavargó ködből nagyon távolról, megfoghatatlan messzeségből,

mintha a magasságos égből szólna, hallotta az édesanyja nyöszörgő hangját:

– Ó, ó, te édes egy gyermekem, hogy te miket beszélsz! – s a fejével jobbra-balra legyezte a levegőt, mélységes bánkódással. – Hogy mondhatsz te olyant arról az áldott jó lélekről, hogy fukar?! Vigyázz, mert megver az Isten, ha ilyeneket beszélsz!

A férfi ingerült lett: mit vitatkozik? Dobbantott a lábával, és a levegőbe sújtott az öklével:

– Márpedig onnét ne hordja keed a fát! Azt mondom!

A tőpörödött fekete alak összerettent, elhúzódott, s ellenségesen tapogatta szemével a fiát. Hogy az a havas hogy kicseréli az embereket! Más szívet lop a mellükbe, gonosszá, embertelenné varázsolja őket! Mentetetőzött:

– Hát ki hordta?

– Ne beszéljen összevissza! Vén lefety! Azt sem tudja, mit beszél!

Az öregasszony megsértődött:

– Itthon se voltam jóformán, amióta elmentél a havasra! Csak néha ütöttem bé magam a házba, egy-egy percre! Nem volt itt tűz azóta! S még azzal gyanúsítasz, hogy elhordom a feleséged fáját?! Nem szégyelled magad, te istentelen fajzat! Nem én varrtam magam a feleséged nyakába, azt nem mondhatja senki! Mert látom, telibeszélték a fejed ellenem! S éppen az édesanyádra uszítanak! Eszter nem engedte, ő ragaszkodott hozzá, hogy vele legyek éjjel-nappal. Neki is nehéz egyedül. Nem sírhat s nem énekelhet egész nap, azt is megunja az ember. Ő mind mondta, hogy „Maradjon csak, anyám lelkem, nekem is jobb, ha nem vagyok magamra.” S hát nem ő volt az, aki még azt sem engedte, hogy én hordjam bé az ölemben a fát, amit ő felaprított? „Keed csak maradjon, majd én eligazítom” – mondta. Tisztára megháborodtál! Nem érdeveled meg, hogy olyan feleséged legyen! Nem bizony, én mondom neked, a tulajdon édesanyád! S még hogy mennyit emlegetted téged! Mennyit aggódott utánad! Na, jó felé küldözgette ő is a sóhajtásait, szegény feje! Inkább maradtál

volna magadnak, künn az erdőn! Csak azért jöttél bé a faluba, hogy feldúld az életünket! Kár volt azt a cédulát megírni! De már nem bírt magával az örömtől. S még én biztattam, hogy hívjon csak! Nem lesz abból semmi baj, ha egy napra ott marad a munka az erdőn. Ó, én buta fejem!

István állt megzavarodva, s meresztette a szemét. Most hallja, hogy az édesanyja éjjel-nappal, szüntelen az asszony mellett volt. Aj, az a Máli! Egyszer széttöri a csontjait, s tövestől tépi ki a nyelvét!

Mélységesen elszégyellte magát, megalázkodva, szinte megsemmisülve váltogatta testének súlyát a lábain.

Ha most nem indul vissza az erdőre, akkor a holnapi napszám, az a harminc lej kirepül a zsebéből. De hát mennyit ér egy boldog éjszaka ebből a nyomorúságos, gyalázatos életből? Megér harminc lejt?

Egészen békés lett a hangja, mire újra megszólalt:

– Akkorhát jöjjön, no... Megyek én is... Elkísérem, nehogy megcsússzon, s úgy járjon, mint Kurucz Jancsi bá...

S ahogy a kapun kiléptek, és ő keményen megragadta a még mindig duzzogó öregasszony karját, olyan könnyedén és erősen, mintha az ölébe akarta volna kapni, akár egy magával tehetetlen apró gyermeket, odasúgta a fülébe:

– Aztán Istvánnak kereszteljük... A keresztanyja pedig Ferencz Gáspárné lesz... Eszti akarja így... Hát legyen, ha ő akarja...

Csókfalva, 1935

AZ ALISPÁN ÚR VISSZATÉRÉSE

Sok furcsa és szinte hihetetlen történetet mesélt el nekem Bagó János, a lassanként haldokló régi kúria legidősebb cselédje, az udvar és a körülötte tárulkozó birtok utolsó férfiuráról, Mártonffy Elekről.

Alispán volt valamikor a megyeházán.

Aztán élete alkonyán, bús özvegységében visszavonult a birtokaira: nem is annyira gazdálkodni, mint inkább azért, hogy vadászatokba és mulatás zajától hangos éjszakákba fojtsa a „régic dicsőség” elmúlása fölött érzett vad bánatát. A korbács ekkoriban már nem működött olyan szaporán. Meg-megcsattant ugyan a kezében, de nemigen sújtott vele, mint régebben, amikor élete virágjában és hatalma teljében volt.

Bagó János félretolta vállán a szennyes csepűinget, és bőrét fehér sávként átszelő otromba forradást mutogatott. Bizony, keményen hasított valaha az alispán úr korbácsa! Dániel Miska is bizonyíthatja, akinek a jobb orcáján éktelenkedik egy sújtás nyoma, de megerősítheti Mitru Pavel is, akinek viszont a bal szeme fölött hagyott örök bélyeget Mártonffy úr „kézbelije”. Ha nem a korbács, akkor a csípős mogyorófavessző. Minden bőrhasító eszköz kezelésében nagy mester volt ám a nagyságos úr. S biztosan sújtott mind a két kezével.

De hát az az idő már elmúlt. Csupán az emléke él még. Meg a félelem, amely megborzongatja olykor az embert, ha álmatlan éjszakákon visszagondol az örökre elhantolt esztendőkre...

Ahogy Mártonffy úr lekerült az alispánságról, egyre rosszabb esztendők jártak a számára. Nemsokkal azután a földjeinek egy részét is felosztották, s az egykori hatalmas vagyomból mindössze annyi maradt, hogy ha kiállt a kőoszlopos tornácra, hunyorgó szemének tekintetével könnyen áttekinthette a birtokát. Darabig dühöngött azokra, akik szétkapkodták a földeket, de mivel semmit sem tehetett ellenük, végül azzal tromfolt vissza a mostoha időknél, hogy újabb házasságra adta a fejét.

Ezt sem gondolta volna senki, hogy hatvankét éves ősz fejével újra asszony után nézzen. Hiszen a tíz esztendő alatt, amit szomorúnak ugyan nem mondható özvegységben töltött, egyáltalán nem szenvedett asszonyhiányban. S ráadásul most legutóbb egy huszonkét esztendős hajadont vett feleségül, a vén kujon! Rákicának, az új asszonynak nem volt ugyan hozománya, viszont az apja, az egykori katonatiszt, aki a világháború befejezése után a kisvárosi kocsmák legnépszerűbb látogatójává züllött, Svájcban neveltette, persze nem a maga költségén, hanem a kiterjedt rokonság segítségével.

Rákica barna volt, fénylő fekete hajjal és mélyre kémlelő tüzes szemekkel, amelyek perzseltek, mintha az elébe bukkanó férfiak csak amolyan gyönges szárnyú, nyári esték lámpa-fény körébe sodródó lepkék lennének. A leány kacagása olykor az arany csengésére emlékeztette a régi hivatalából kikapott alispánt. Szívfájdító volt ez a kacagás: öreg a férfi, és fiatal, bohó menyecske! Mártonffy Eleknek mélyen a lelkébe nyilallott.

Hanem a megmaradt vagyont is kikezdték a bajok. Csőtől szakadt minden az öreg fejére. Gyűlt az adósság, minden esztendő, minden hónap, minden nap nehezebb gondokat érlelt. Egyszer az adóhátrálék miatt zaklatta a fiskus, máskor a bank szorongatta a kamatokért. A kamatok egyre magasabbra hágtak, a gazdaság nem győzte a versenyt. Nem voltak gépek. A napszámosok néhanapján sorbaálltak a veranda előtt az elmaradt fizetségért, és fogatlan asszonyok

szívet megható panaszkodással könyörögtek, csecsemőt szorongatva a mellükön.

Mártonffy úr azonban megadta a maga válaszát az ellene esküdtött körülményeknek: a feleségének egészséges, virgonc fiúgyermek született, s ez olyan meglepetés volt, amilyennel két előző felesége sohasem szolgált.

Bagó János, aki maga is isten tudja milyen jusson fogyasztja még a levegőt (hiszen el kell fordítani róla a szemet, olyan pusztítást vitt véghez rajta a vénség), nem emlékszik olyan zajos tivornyára, amilyent az újszülött keresztelőjén csaptak az udvarház méternyi vastag falai közt. Három napon és három éjszakan át annyit verték a kopott zongorát, hogy annak végül már kezdett megjönni a hangja.

– Kár is volt érte, hogy olyan mérhetetlen ivázzattal meg a folytonos vadászattal emésztette el az életét. Különben még most is élhetne – véli Bagó János néhai Mártonffy úrról.

Az öreg cseléd úgy képzei a maga egyszerű eszével, hogy a nagyságos úr életének egyik felét az alkohol égette meg (mivelhogy olyan irgalmatlanul szilaj seprópálinkát sehol a világon nem főztek, mint a Mártonffy úr üstjében), másik felét pedig a köszvény s a csontokat hasogató hülések gyötörték halálra. Muszáj volt tehát meghalnia, még mielőtt megünnepelhette volna születésének hatvannyolcadik évfordulóját.

Bár a nagyságos úr távozása az életből szintén nem volt holmi egyszerű séta, ahogy más közönséges halandók szoktak kiosonni ebből a búval bélelt világból – állítja Bagó János. – Mert a nagyságos alispán úr, amíg tartotta őt a hivatal, egyenlő úr volt a halállal. S azután sem akárki! Így hát alaposan megverekedtek ők ketten, kemény küzdelemben mérték össze erejüket. Hogy egyebet ne hozzon föl állítása igazolására, a vén cseléd egy történetet beszélt el.

Fél nappal az öreg úr végérvényes távozása előtt adószedni ment hozzá egy cingár fiatalember, bizonyos Faludi. (A nevét sohasem felejtik el a vidéken, s ma is ádáz hóhérként emlegetik mindenfelé.) Meg-

jegyzendő, hogy az adóval is sok furcsaság történt az utóbbi időben. Mert amíg alispán volt Mártonffy úr, a birtoka után alig fizetett valamit a kincstárnak – most meg a megmaradt holdak adója többre rúgott, mint annak előtte a három falu határát kitevő óriási birtoké.

A nagyságos úr egyáltalán nem lobbant föl, s arcát nem öntötte el a lila harag az adószedő megjelenésén, noha az a legrosszabb pillanatban érkezett: épp amikor az öreg úr az inge ujját tűrögette, hogy birokra keljen a kaszással. Sőt, még kedves arcot is mutatott ama bizonyos Faludi előbukkanására, mint ha egyenesen örvendezett volna neki. S szaporán bólogatott: megfizeti ő az adót, már hogyan fizetné meg! Most nyomban leszámolja utolsó baniig!

A kijelentésen legjobban a vén Bagó rökönyödött meg – hallván –, mert nálánál jobban senki sem tudta, hogy egy lyukas bani sincsen a háznál. De ha nincs pénz az asztalfiában – van bor a pincében bőven! A kutyának sem kell a bor. Nem dugja erre felé az orrát még véletlenül se borkereskedő, pedig, ej, de zamatos, hamarszédítő itóka az!

Késő éjszakáig koccintgatott Mártonffy úr az adószedővel – megfeledkezve a halálról – s mindegyre szalasztotta a vén Bagót a pincébe a lopóval meg a kancsóval. Addig ittak, hogy egyszer csak az adószedőnek sürgősen ki kellett mennie az udvarra a szabad levegőre. Mártonffy úr készséggel támogatta ki a vendégét, s olyan szorosan ölelte magához, mint édes gyermekét.

Egyedül tért vissza a kísérből. Mély csend ült az udvaron. A kutyák meg se mukkantak. A vendéglátó pedig, az adófizetővé süllyedt egykori alispán, egykedvűen hajtotta álomra a fejét, olyan közömbös ábrázattal, mintha mi sem történt volna – pedig nagyon beteg volt már akkor. Tudták róla, hogy alig vonszolja elhasznált testét. Később aztán a mellét rázó rettentő köhögést is jól hallották.

Ekkor kezdődött igazi bajvívása a halállal.

A vén Bagó azok közé a kevés szerencsés halandók közé tartozott, akik látták kifordulni a nagyságos

úr szemét. Ezekben a tusakodástól heves pillanatokban állítólag kezét ökölbe gyúrva jelentette ki, hogy megmaradt birtokaiból magának az atyáúristennek sem hajlandó átengedni egy barázdányit sem, – nemhogy a banknak vagy a fiskusnak! Aki pedig szemet mer vetni a földekre, azt eligazítja ő haló poraiban is!

– Úgy tudd meg, vén Bagó, a szemed ravaszul pisolygó csillagát, hogy visszatérek én akár a pokolból is! És rendet teremtek ebben a nyomorult árnyékvilágban! Megtanítom én becsületre az embereket! Téged is!

Bagó Jánosnak még a gagyája is reszketett a dörögő szavak hallatán, s vállán megsajdult az egykori seb nyoma, olyan élesen, mintha csak most sújtott volna rá a korbács.

Elfordította a fejét, s nagyot nyelt.

Az adószedőt pedig reggel, amikor már jócskán felvirradt, arrafelé haladó parasztok szabadították ki a kertet övező kerítés tüskés drótjai közül. Olyan mesterien össze volt kötözve mindkét lába és a keze, hogy mozdulni sem tudott. A kiokádott rondaság végigfolyt a kabátja hajtókáján, s szeme olyan esdekelve könyörgött, hogy akik a drót kibogozásával foglalatostkodtak, bizvást remélték: az irgalmatlan szívű Faludi talán jobb belátásra tér, s legalábbis egyelőre abbahagyja az adóvégrehajtást...

Mialatt néhány ember az adószedő kiszabadításával foglalatostkodott, a nagyságos úrnak már tákolták-szegezték a ravatalát. Ott feküdt kinyújtózva, örök dermedtségben, de az arca olyan félelmetesen makacs és szigorú volt most is, hogy senki sem mert volna kételkedni utolsó fenyegetőzésének beváltásában. Különösen azok nem, akik közvetlen tanúi voltak a nagyságos úr halálának.

Tudták ők jól, hogy Mártonffy Elek szavának áll, mert olyan hatalma a halálnak sincs, hogy megfékezhetné őt!

Reszkessen hát a világ!

*

A vaskosan egymásnak boruló bolthajtások alatt dohos csönd és sejtelmes félhomály uralkodott a kőfalak között. A pincék rekeszeiben hordók sorakoztak, nagyság szerint, évszámokkal ellátva. Savanyú, ecetes szag ülepedett meg az üregekben, halvány, alig érzékelhető muskotályillattal keveredve.

Juli, a szolgáló gyertyát tartott a kezében. A sztearin végigfolyt a gyertyatartó nyúlánk szárán, s néha egy csepp lepottyant a pince homokos földjére.

Még két egész gyertya állt készenlétben a leány másik kezében.

Ki tudja, meddig tart ez a borszemlézés. A nagyságos asszony pedig semmitől sem irtózik jobban, mint hogy a folyton jövő-menő idegen férfiak valamelyikével sötétben találja magát.

A szolgáló baktatva lépegetett a ház asszonya meg az ügyvéd úr után; fejét kissé előreszegve, vaksin kémlelte a helyet, ahová lép, s orrát csak olyankor kapta föl, ha – egy-egy szélesebb karlendítés után – a dohos levegőn át megcsapta az ügyvéd úr csiklandó városi illata.

Juli félt. A nagyságos úr halála óta mindig viszolygott, ha a pincébe kellett leereszkednie. Pedig hárman voltak most is. De jaj, ha az ügyvéd úr egy vigyázatlan mozdulatára véletlenül kialszik a gyertya! (Ferenc elrendezte valahová az istállólámpát, s így ezekkel a nyomorult gyertyákkal kellett világítani a pince mélyében.)

Az ügyvéd egy százvedres hordót vett szemügyre:

– És ez? – bökött a hasasan pöffeszkedő hordó felé.

– Ez üres – felelte az asszony csüggedt hangon.

– Szegény férjem halála óta nem volt bor benne.

– Hát az? – mutatott át a másik oldalra.

– Sajnos, az is üres...

A férfi mutatójja bütykével megkopogtatott néhány hordót. Kongtak, mintha a föld alól válaszolna egy bús hang.

– Tehát összesen hány veder bora van a nagyságos asszonynak?

– Körülbelül kétszázötven – felelt az özvegy bizonytalanul.

Az ügyvéd bólintott:

– Kétszázötven...

Kissé eltűnődött, és számolt félhangosan:

– Annak vedre, kérem, százhusz lej...

Mártonffyné hosszú fekete pillái megrebbenek.

Meglepődött:

– Csak?

– Higgye el, nagyságos asszonyom, én a legjobb indulattal...

– Tudom, tudom!

– Távol áll tőlem a szándék, hogy becsapjam.

– Meg sem fordult a fejemben!

– Aztán meg erre a borra semmi szükség a háznál...

Úgy látszik, az özvegy mégis nehezen vált meg a boroktól, mintha azok megboldogult férje emlékét őriznék. Hallgatott.

A férfi magyarázott:

– Most elad, mondjuk, száz vedret. Tudom, hogy kitűnő fajbor.

– Az. Ritkítja párját messzi vidéken.

– Tudom... Az összesen tizenkétezer lej...

Nagy összeg. Az asszonyt csak így kimondva is csábította.

– A kisfiú miatt mindjárt nem kell aggódnia – duruzsolt a férfi, s folytatta félhangosan a számolást. – Az összeget befizeti konviktusra meg internatusi díjba. A másik száz vederből (tessék elhinni, belőlem a jóindulat beszél) részben ki lehet elégíteni az elmaradt és felgyűlt napszámokat. A bank pedig... Hát kérem, a bank...

Bizony, a bank olyan fogas kérdés volt, hogy az ügyvéd kénytelen volt teleszívni a mellét levegővel, és a szemét félig lecsukni. Egyik tenyerével egy pöfeszkedő üres hordó hasának támaszkodott.

– A bank...

Hatalmas összegekről volt szó, olyan sok pénzről, hogy itt az ügyvéd fantáziája és leleményessége is csődöt mondott. A bor meg sem kottyant a bank

szomjasan kítátott szájának: ha az ügyvéd belenézett az éhesen sötétlő fekete torokba, maga is megsédült. Inkább a végzet okát firtatta:

– Végeredményében, ha úgy vesszük, az öreg úr helyesen okoskodott, amikor fölvette azt a párszáz-ezer lejt, hogy traktort és gazdasági gépeket vásárolhasson. Mert megfelelő, modern gazdasági gépek nélkül, kézi munkával, emberi erővel ma már nem lehet győzni egy ekkora birtokot. A napszám drága, de így sem kifizetődő a parasztnak. A munka nem eléggé termelékeny, ahogy általában mondani szokták. A hiba ott történt, hogy nem lett volna szabad bankhoz folyamodnia...

A fekete női szemek csodálkozva meredtek rá:

– Mit tehetett volna?

– Földeket kellett volna eladnia – jelentette ki szárazon a férfi.

– Ó, istenem! – sikoltott föl halkán az özvegy. Ideges lett.

Az ügyvéd azonban, szép szál, frissen borotvált, minden mozdulatára vigyázó férfi, megszokott, szenvtelen hangon folytatta az üzleti tárgyalást:

– Amint már előbb is mondtam: húsz hold föld ellenében hajlandó vagyok kiegyenlíteni a bankadósságot. Ez rendkívül előnyös a nagyságos asszonynak, és engem csakis a segítő szándék vezérel. Mert a bank, ha dűlőre viszi a kérdést, váltoóvatolás esetén az egész birtokot árverésre bocsátja. Látja, ha az ön tönkremenésére spekulálnék, nem kellene egyebet tennem, minthogy kivárjam a pillanatot. Potom áron hozzájuthatnék a földekhez.

Bele kell szédülnie ezekbe a jogi formaságokba, a füle körül röpködő rideg üzleti fogalmakba! Az özvegy fejében összevissza kuszálódtak a gazdaság és az ügyletek szálai. Bármennyire is igyekszik tájékozódni, véleményeket, tanácsokat kérni a család barátaitól, nem tudja elrendezni fejében a birtokkal és az adóssággal járó sok hókuszpókuszt. Szédületéből az ügyvéd mosolya térítette magához:

– De mivel a nagyságos asszonyról van szó...
– s megvillantak ápolat, fehér fogai.

Az özvegy bőrét hideg borzongás érintette, kilúdbőrözött tőle. Hűvös volt a pince levegője, s ő mindössze egy vékony selyemsálat csavart a nyaka köré, azt is csak azért, mert amióta kivették a manduláját, érzékeny lett a torka.

– Szegény férjem! – visszhangzott az előbbi elmefuttatásra egy sóhajtással. – Neki az volt az elve, hogy mentől tovább tartani a bort. Hadd erősödjék, szilajodjék. Úgy nőtt az értéke is. – S amint ezeket mondta, váratlan mozdulattal szembefordult a mögötte pislákoló gyertyalánggal. A fény hintázni, imbolyogni kezdett, s a Rákhel orcáján halvány árnyak kergették egymást.

– Látja, ügyvéd úr. Ennyi az egész borállomány! – mutatott körbe. – Hajdanában ezer vedernyi bor is „érett” a pincében, esztendőről esztendőre. De hát...

Sóhajtva legyintett. Megfordult, s kezében csörrent a kulcs:

– Talán mehetünk...

A szolgáló kissé előrehajolva meregette a szemét: most neki kellett elől haladnia a gyertyával. Félve tapogatózott, mintha a pince sötét rejtekeiből életre kelt rémek sugdolóznának a háta mögött.

– Volt, ahogy volt – szólt az ügyvéd. – Azt mondom, tessék nyugodtan eladni a bort, az első vevőnek. Esetleg még alább száll az értéke hamarosan. Nincs értelme tartani. – S egészen közel lépett Rákcához, annyira, hogy az utolsó szavakat szinte a fülébe duruzsolta.

Az asszony érdes fekete hajszálai hozzáértek az ügyvéd ajkához. Az félig lehunyta a szemét, és tele szívta magát az asszony illatával. Keze, mintha önkéntelen eltévedt volna a halvány pincei derengésben, alig észrevehetően megérintette a könyökig meztelen kar sima bőrét. De a következő pillanatban meg is rettent. Az érintésre az özvegy torpanva megállt, fejét hátrakapta, s merőn, meglepetve nézett szembe a tolakodóval. Arcába lehelt:

– Ha maga mondja. Igazán...

– Persze, persze – kapkodott a férfi.

– Tudja, nincs nekem egy tanácsadóm, sem a faluban, sem a vidéken. Ki is lehetne? Annyira egyedül vagyok, doktor úr... Kedves doktor úr...

És ekkor, mintegy végzetszerűen, egy kis véletlen zavarta meg a beszélgető hangok egyre fojtottabb remegését. A suttogás egyszerre abbamaradt.

És abban a pillanatban, amikor újra találkozott az ügyvéd meg az özvegy egyre bátorodó tekintete: nagy pukkanás hallszott a pince mélyéből, mint valami távoli puskalövés. A mély hang végiggurgulázott a föld alatti üregeken, haragosan és duzzogva. Az asszony villámgyorsan megperdült a sarka körül, fél kezével belekapott a sál csücskébe, s erősen a melléhez szorította.

A lélegzete is elállt.

A gyertyát tartó leány fölsikoltott, és rémületében kiejtette kezéből a gyertyatartót. Koromsötétség borult a pincére.

A zajtól és a cselédlány sikoltozásától valóságos rémület szállta meg az asszonyt. Sejtette, hogy a kis cseléd sietve veti a keresztet a sötétben.

A leány száján kiszaladt a felgyúlt rettegés:

– Jaj, ejjize a nagyságos alispán úr lelke követ minket! Édes, drága, jó istenem, szabadíts meg a kísértéstől!

...Nem történt semmi különös: az egyik hordó a bordái közt zajló erjedés folytán kilötte a dugóját, s nagyot pukkanva, hatalmas koppanással vágódott neki a pókhálós boltívnek, onnan pedig legurult a földre...

A hosszú idő óta elzárt magányban őrlődő özvegyet is megzavarta a dugó okozta csattanás. Zavarát fokozta a kis cselédlány sikoltozása és vacogó fohászkodása. Különbén is egyre képzelgett: az urát látta egy-egy pillanatra. Megjelent előtte valóságosan és élőn, aztán eltűnt, semmibe veszett.

Igen jól tudta, hogy mindez csupán rossz idegállapotának a következménye, – mégsem bírt szabadulni a kízó látomásoktól. Szinte tisztán érzekelte azon a napon – a pincében végzett szemle után –, hogy az élők sorából elköltözött férje ebéd előtt az

asztalhoz ült, ahol az üzleti tárgyalásokat folytatták. Szembe az ügyvéddel foglalt helyet, s olyan szemeket meresztett az idegenre, hogy annak, ha látta volna, bizonytalansággal nyomban elakad a szava. Azt is észrevette, hogy férje nagyon túrtörteti magát, nehogy kirobbanjon a haragja. Pedig életében sohasem fékezte az indulatait, ha elöntötte a méreg. Egyszer megreccsent a faragott lábú, terebélyes ebédlőasztal. Erre a zajra is összerezzent az özvegy. Képzelmében már nemcsak látta az urát élön és egészségesen, de a hangját is hallotta, amint tanácsokat osztogató szavakkal intette:

– A bort nem szabad eladni! Az én házam mindig híres vendéglátó hely volt. Megkezdődött az őszi vadászati idény, jönnek a cimborák, a hideg behatol az ember csontjáig: s talán lőrével kergessem meg a vért a gémeredett vadászcimborák ereiben? Ördög és pokol, nem úgy menjen az, hogy csak eladjuk a bort!

Valóban, egykor hasonló módon fejtette ki a véleményét fiatal felesége előtt. Az asszony akkoriban holmi apróbb városi bevásárlásokra akart pénzt kinyerálni, s épp a borra vetett volt szemet.

Most ismét hallja, amint az ura hozzáfűzi a hajdani intelmekhez:

– Kétszázötven veder! Az mi? Az iskola pedig még várhat a pénzzel, ördög és pokol! – Ez volt a szavajárása. – Ajánlom, hogy az én boromra ne osztogasson tanácsokat senki!

S az özvegy egy férfikezet látott feléje nyúlni az asztalon. Minden más homályba borult előtte, csak a kéz ráncosodó bőrét fogta föl a tekintete. Az ura keze! Látta, ahogy megmozdul, s a jéghideg ujjak közelednek fehér keble felé, hogy elrejtőzzenek a ruha kivágásában.

– Melegítsd meg, lelkem – hallotta a hangot. – Várhat az iskola. Várhat a bank is. A napszámosokat sem eszi meg a fene, ha később kapják kézhez a pénzüket!

Az özvegy rémülten oldalt pillantott, a metszett tükörre, amely kopott rájában függött a falon: régi,

leleményes, aprólékos munka. S a tükörben meglátta saját fehérre fakult, vértelen arcát. Remegve pattant föl ültéből, mintegy menekülve a feléje közeledő ujjak jeges érintése elől. Szavak után kapkodott:

– Szereti doktor úr a csirkét? Prézliben?

A férfi meglepődött. Észrevette, hogy a szép fiatal özvegy fülig pirult, amint a kérdést fölvette neki. Szája széles mosolyra húzódott. Igazán nem számított rá, hogy ebédre is meghívják. A gyors siker föl-villanyozta, s önelégülten dörzsölgette a kezét, és fehér, szabályos fogait mutogatta.

– Elemér... – hallotta a nevét, mint bizalmas suttoágást az imádni való ajkakon. – Ugye, szereti?

Úgy meghatódott a bátortalan hangtól, hogy csak egy bólintással tudott helyeselni.

– Nyári csirkét vágok, még egészen fiatal, olyan a húsa, akár a harmat – menekült az asszony minden szavával a csendtől, a szoba bizonytalan, ijesztő hangulatától, s szeretett volna kettesben maradni a férfivel, a rémséges harmadik nélkül, aki mindegyre fölbukkant a semmiből. – Pillanat alatt elkészül. Ugye, nem siet, Elemér? – S újra elpirult, még mélyebben. – A vonatig van még két órai idő. De nem is fontos, hogy elutazzon a vonattal. Elérkezik holnap is...

Tehát marasztalja, itt akarja tartani! Hát ez igazán fölülmúlta minden reményét! Már nem elégedett meg az iménti sokat jelentő mosolygással: fölkacagott. Előhúzta a zsebóráját, fölpattintotta a fedelét, és nézegette a számlapját. Ittmaradni éjszakára? Igaz, hogy ma délutánra magához hívatott valakiket az irodába – egy csőd előtt álló kereskedőt kéne kihúzni a pácból –, de hát vigye el az ördög a szerencsétlenjét! Ennek az asszonynak egyetlen pillantása többet ér a legszebb városi boltnál! S ha ráadásul még sikerül is rábeszélne a földek eladására, az olyan főnyeremény lenne, hogy akár valamennyi folyamatban lévő perét odaadhatja érte...

Ekkor ismét nagyot reccsent a nehéz tölgyfaasztal, mintha vastag barna lapja megrepedt volna. Az asz-

szony megremegett. Úgy érezte, hogy a körülötte settenkedő képzeletbeli alak mindjárt belemarkol. Már-már kiszaladt a házból, menekülni szeretett volna... Menekülni! De hová? Hol rejtőzhetne el a halott szemei elől?

Az asztalon ökölbe szorult a kéz...

Jól emlékezett, így gyűrődtek ökölbe az ujjai, valahányszor lesújtott egy-egy megtántorodó paraszt fejére. Egyszer az egyik napszámos túl hangosan követelte a bérét, s akkor sem akart távozni, amikor a nagyságos úr kinyújtott karral ajtót mutatott neki. A paraszt a következő pillanatban beesett az asztal alá. Épp ez az asztal volt...

Az asszony aprókat lélegzett, szíve bolondul vert, gyérnek érezte a szoba levegőjét. Csak lopva mert egy pillantást rebbenteni a halott testet öltött alakja felé, ahogy kibontakozott a ködből a zongora mellett.

A zongora a sarokban állt. Régóta nem ütötte le senki a billentyűit. Mintha a Mártonffy csemete keresztelőjén örökre kijátszodtak volna belőle minden hangot...

A zongora mögött a falon hajdani bordó színére alig emlékeztető nagy darab posztóterítő feszült, díszes hímzésekkel: a hímzés selyemszájai is elvesztették már régi fényüket. A posztón át szögeket vertek a falba, azokon régi vadászkürtök függtek, amelyek valamikor takarodóra szólították a vadászatban szétzéledt, hidegtől elcsigázott cimborákat.

Egy kép vonult el álomszerűen az özvegy szemei előtt: amint a nyelvüket lógató, ziháló kopók előcsörtetnek a kürtök hívó szavára szeles, kórózizegéstől sejtelmes őszi alkonyaton.

A falon függő kürtök közül hivalkodva dudorodott ki a csikóbőrös kulacs. Ezt a Rákiával kötött házassága után nem használta többé az öreg Mártonffy, mert közben divatba jött a sokkalta praktikusabb termosz...

S milyen idegenül, siváran hangzott az ügyvéd hangja ebben a tarka képzelgésben!

– Hát kérem, más megoldást a bankkal kapcsolatban én nem ajánlhatok. – Üzleti komolysággal

magyarázgatta: – A bank kétségtelenül az egész birtokra ráteszi a kezét, amennyiben három nap alatt nem rendeződik a kamatok meg az esedékes részletek ügye. A kert fölött azzal a húsz holddal ma még lehet operálni. Hajlandó vagyok meghozni ezt az áldozatot. S ez pillanatnyi megoldásnak elfogadható. Higgye el, belőlem csak a jóhiszeműség beszél. Áldozatot hozok. Kizárólag a nagyságos asszony...

Szédítő melegség öntötte el az ügyvédet. Nagyságos asszony? Hiszen az imént a nevéen szólította őt: Elemér... Nem, nem nagyságos asszony. Rákica! Az édes, a drága, a kívánatosan szép, fekete szemű Rákica! Ejha! – s szinte csettintett a nyelvével.

Közben az asszony fantáziájától életre kelt házigazda homlokán ráncokba szaladt a bőr. Maga elé mormolt, sértődötten, dohogva:

– Húsz hold... S épp a kertek fölött... Kéne, mi?...

– Más megoldás nincs – elmélkedett az ügyvéd. – Három nap alatt okvetlen rendezni kell a bankot. Megjegyzem, vállalom a földeken fekvő terhelés teljes tisztázását, a telekkönyvi mentesítést, mindent. Persze, ellenszolgáltatás nélkül...

Az asszony látomásaiban megjelent Mártonffy a homlokát dörzsölgette. Valaha akkor produkálta így magát, ha nagyon elgondolkozott s töprengett valami fölött. Gúnyos kézlegyintéssel reagált az ügyvéd rábeszelésére:

– Majd vár a bank... Vagy talán már nem az a fránya Bozsody az igazgatója? Az én régi jó cimborám! Majd elintézi az valahogy, ördög és pokol!

Az özvegy kihúzott derékkal, dermedten ült a széken, könyökével föltámasztva gömbölyded állát. Megkövülten hallgatta a borzalmas párbeszédet. Most az ügyvéd felelt:

– A bank nem vár! Nem vár egy percet sem! Ismerem a helyzetüket. Belőlem a teljes jóindulat beszél. Ha ezt a legnehezebb problémát nem sikerül kedvezően kanalizálnunk, kénytelen leszek lemondani ügyvédi megbízatásomról...

Mártonffyné visszarettent a valóságra: újabb ijedség hasított belé. Jaj, istenem, hát ilyen aljas, hitvány fráter volna ez? Épp a legválságosabb pillanatban hagyná faképnél őt?

De a képzeletbeli alak már ismét hadonászott. Őt egyáltalán nem ijesztette meg az ügyvéd fenyegetése:

– Lemond? Visszaadja a megbízatást? Ugyan! Van még ügyvéd ezen a földkerekségen! A bank pedig várni fog! Várni fog!

Az a leányocska nyitott be halkán és óvatosan, aki előbb a pincében hordozta mögöttük a gyertyát. Lopva az asszonyára lesett, és rossz sejtelve támadt, amint annak halotthalvány orcáját és homorún feszülő derekát meglátta. Akárha kővé vált volna, úgy ült a széken.

Juli áttetszően finom porcelántálat és tányérokat szedett ki az üveges vitrinből, de olyan félénken bánt az edénnyel, hogy a legkisebb csörömpölés sem hallszott.

A doktor urat zavarba hozta a leány megjelenése. Lám, semmi biztonság ebben a szobában, bármikor reájuk nyithatnak...

Töprengve emelkedett föl székéről, és a falhoz lépett. Mellzsebéből előhúzta monokliját, és a nem egészen tisztán megvilágított képeket nézegette. Tüzetesen vizsgálgatta a ráákat és a keretükbe foglalt festményeket. Olsó reprodukciók voltak, múlt századbeli névtelen germán pingálgatók érzelgős mázolmányai: egymáshoz közel hajló fiatal pár, amint a nő virágot tűz jegyese gomblyukába. Háttérben magasba szökkenő vad sziklák. Egy másikon fehér ruhás ifjú hölgy hajol kézimunkája fölé; lábánál hatalmas fehér komondor hever, vörös nyelvét kilógatva. Minek ezeknek az értéktelen reprodukcióknak a díszes, értékes ráma?

Hanem a verandáról nyíló ajtó szemöldökfája fölött az a tizennyolcas gyönyörű agancs tartósan magára vonta az ügyvéd figyelmét. A bikát régen lőtte Mártonffy, még egészen fiatal szolgabíró és kezdő vadász korában, egy hajnali lesen a parajdi havasokban.

Az ügyvéd cipője alatt, amint odébb lépett, halkan megnyikordult a padló. Az asszony úgy látta, mintha ez magára vont volna a képzeletbeli alak figyelmét. Tekintete a félcipőre esett, s merőn és rosszállóan nézte. Finom bőrű s vékony talpú sárga félcipő. Csizma kell ide, nem félcipő meg posztó kamásli! Hátha majd nem fognak be a rozoga kocsiba, s nem küldi ki az ügyvéd urat a vasúti állomásra? S hátha azt is megtiltaná a cselédeknek, hogy fuvarost találjanak lent a faluban?! – Ettől a gondolattól ravaszdi mosolyra húzódtak Mártonffy szeme körül a ráncok...

Az agancstól jobbra, a tömör tölgyfakaszten fölött, aprólékosan kidolgozott festmény foglalta el a falat. El kell ismerni, hogy a festőnek sikerült megragadnia az arany anyagszerűséget: a különböző csatok és zsinórok természetes hatást keltettek a nézőben. A kép Mártonffyt ábrázolta díszruhában, életnagyságban, pirospozsgás, kerek orcával s hegyesre pödört hatalmas bajusszal, oldalán görbe karddal.

A monokli ismét fölkerült az ornyeregre, s az ügyvéd erősen nézte a festményt. Lábujjhegyre emelkedett, úgy szemlélte aprólékosan. S egyszerre megütődve kapta vissza a fejét: mintha megreccsent volna a szék a nagyságos alispán úr alatt.

– Nem ismer rám, ugye? Hja, kérem, ilyen legény voltam én valamikor! Na, és mit szól a díszmagyaromhoz?

A fajankó! A sárga cipős, monoklis, simára fésült városi pernahajder!

Hogy mit szól hozzá? Semmit.

Lekapta a monokliját, s kissé összerázkódott. Megjegyzés nélkül fordult vissza s foglalta el előbbi helyét az asztal mellett, miközben mellénye felső zsebe elnyelte a monoklit. Semmi különös. Az ember idegeire mennek ezek a régi kastélyok... Különben régi nemesi házakban mindenütt föltalálhatni a legkülönbözőbb korszakokból származó kétes stílusú bútorok egész tömegét meg az ősök kipingált arcmaisait.

Az asszony érezte, hogy ebből baj lesz. Remegve szorította össze sápadt ajkát. Tessék! Ugye, hogy máris elöntötte a düh az öreget!

Ez már pimaszság! – villantak meg a szemei.

Ez a kikent-kifent városi úr merészel szó nélkül hátat fordítani az ő képmásának!?

Rácsapott az asztal lapjára:

– Van még ügyvéd a világon! A bank pedig vár, ördög és pokol! Abból ön nem kóstol, kedves uram, hogy rátegye a mancsát a birtokra! Olyan nincs!

Az asszony felugrott, s valami mentegetőzésfélét rebegett: hogy ki kell néznie a konyhába... Az ebédre szánt prézlis csirke elkészítésével egy idősebb asszony szorgoskodott, aki mindig előkerült valahonnan, amikor sütni-főzni kellett a Mártonffy-háznál. Oda menekült az özvegy, az idős szakácsné védelmébe...

S alighogy kitette lábát a szobából, az ügyvéd szemé, bár nem akarta, ismét a Mártonffy képen állapodott meg, s tágranyílt pupillákkal, görcsösen kapott a torkához.

A megboldogult öregúr mintha igyekezett volna kihasználni özvegye távollétét, egyértelmű és félremagyarázhatatlan göggel szólt rá a vendégre:

– A csirke késik, amint ön is láthatja! A vonat pedig mindjárt indul! Az állomás négy kilométerre van ide. Erős trappban megteszik a lovak nem egészen félóra alatt. Tehát befogatok...

Az ügyvéd rémülten pislogott, és zavartan köhécselt, majd állát mellére csüggesztette, mintha fontolkodna. Végül úgy döntött (bár elhatározásában nem volt eléggé szilárd), hogy elfogadja a titokzatos ajánlatot, s megkéri a háziasszonyt, hámoztassa fel a lovakat. Tudta: később már hiába akarna indulni. Ezek az utolsó percek, a vonat nem vár.

Fölállt ismét, és szétnézett, hogy fölfedezze a főbelijét. Azonban váratlanul megjelent az ajtóban a Rákica sürgő-forgó, gazdasszonykodó alakja, frissen és karcsún, mint egy nagyleány.

– Jaj, ne haragudjon, hogy olyan sokáig egyedül hagytam! – mentegetőzött. – Ugye, nem haragszik

érte, Elemér? Muszáj volt kinézni a konyhára. Kérem, tegye kényelembe magát! Érezze magát otthon! Majd folytatjuk a megbeszélést ebéd után. Ami a bankadósságot illeti... Tehát maga a húsz hold ellenében hajlandó tisztázni a bankot? Fáj, nagyon fáj. Ó, ha szegény férjem hallaná, hogy én a földek eladásáról tárgyalok! Megfordulna a koporsójában! De mit tegyek? Remélem, az árvaszék is belátja a helyzet kényszerítő voltát.

Az árvaszék! Még egy bonyodalom! Annyi szaladgálással, lótás-futással jár ezeknek az összegubancolódott földüggyeknek az intézése, hogy az ügyvéd, ha rá gondolt, fáradtan felsóhajtott.

– Ugye, Elemér, az árvaszéket is elintézi?

Az asszony kigyúlt, kissé kacér szemekkel nézett rá, mintha nem is a legközönségesebb dolgokról beszélgetnének.

– Hogyne, hogyne! Természetesen, Rákica... – szaladt ki végre a száján. Zsebkendőt húzott ki belső zsebéből, s óvatosan törülgette a száját.

Az özvegy, mintha máris lehullott volna gyöngé vállairól a bankadósság gondja, könnyedén és őszinte kedvvel nevetgélt, megfogta a vendég karját, és a szék felé vonta, sokat sejtető kedvességgel:

– No, üljön már le! Vagy talán nőni akar? – s méricskélte a szemével, hogy mennyivel magasabb nála. Az asztalt terítéshez készítette elő. Levette róla a futót, de mielőtt összehajtogatta volna, odalegintett vele a férfihez. – Tulajdonképpen, ugye, nem is volt szándékában ma elutazni?

Összemosolyogtak. A fiatal ügyvéd alig észrevehetően meghajolt előtte, s kezével próbálta elkapni a feléje legyintő asztali futót. Nem sikerült.

Mindez, az asszony nevetgélése, a férfi felújulása valahogy nem volt elég természetes, mindketten érezték a kényszeredettséget s azt, hogy tulajdonképpen menekülnek valami elől. Mártonffy úr képzeletbeli alakja nem is váratott sokáig magára. Mérgesen fölfújta az arcát, s ősz bajusza úgy mozgott, mintha döfni akarna vele. Erélyes, ellentmondást nem tűró hangon felkiáltott:

– A doktor úr nem óhajt ebédelni! A doktor, dokk-torr úrr! Érted? Miféle Elemér? Hogy kerül ide ez a pimasz? A doktor úr nagyon siet, nem maradhat tovább! János azonnal fogjon be, mert a doktor úr siet!

Az asszony reszketett, minden szó a szívében dobozott.

Szinte hangosan mondta ki:

– De Elek, az istenért! Miféle úri komiszkodás ez már megint? Kitenné a vendéget az utcára? Hát ezért áldoztam föl legszebb éveimet a maga öreges szeszélyeiért? Hogy most, amikor semmi oka nincs rá, ilyen komisz, bárdolatlan hangon beszéljen a vendégemmel? Elemér igenis maradni fog! Meg kell még beszélnünk a részleteket! Vagy nem maga zúdította reám ezt a kilátástalan helyzetet is?

Szeretett volna úgy nézni rá, engesztelőleg, mint régente. Attól a nézéstől mindig megenyhült az öregúr, s ordibálása dadogó mormogássá szelídült.

De hiába nézett.

Nem látott senkit.

Mártonffy Elek eltűnt.

Elszégyellte magát a képzelgések miatt. Hát micsoda asszony ő? Egy özvegy, akit az élet immár sokszor megmártogatott keserű levében, megedzett bajban és gondban, hogy még mindig ennyire rettegjen a halott ura emlékétől?! Valóban ilyen gyáva volna, nem e világra való? Hiszen egy kis életrevalósággal régen férjhez is mehetett volna!

A másik szobából neszt hallott. Megütötte a fülét. Talán csak nem a férje keresgél ott? A vadászfegyvere után kutatna?

Pedig azt a kitűnő öreg Lancastert ő az ügyvédnek szánta, ajándékol a szolgálataiért.

Az ajtócsattanásra ijedten szisszent föl:

– Lám, a cseléd nyitva hagyta! Nem fázott meg, Elemér? Észre sem vettem, hogy nem csukták be az ajtót. Vagy én hagytam nyitva? Micsoda huzat van ebben a házban!

...Az öreg Bagó János, amint künn az omladozó kerítés mellett együtt beszélgetünk, s lessük az ajtó

nyílását: hátha előlibben a ház asszonyának nyúlánk, karcsú alakja, – két sercintés között megesküszik rá, hogy látta volt Mártonffy Elek nagyságos urat, amint az ügyvéd látogatása alkalmával, amikor is elúszott az a húsz holdnyi kitűnő birtok, vállára akasztott puskával, mintha csak unaloműző portyára indult volna, a kerteken át vette az útját, hogy egy-két nyulat csővégre kapjon.

Igaz, hogy másnap, amikor befogattak az ügyvédnek, a puska egy rongyba göngyölgetve és spárgákkal jól átkötözve, ott hevert a csomagjai közt.

De hát az egészen más!

Az öreg cseléd bizonykodik. Amit ő a tulajdon szemével látott, annak igaznak kell lennie! Márpedig sohasem felejtí el azt a pillanatot, amikor a nagyságos úr még egyszer, fáradtan, nehezen szedve a levegőt, megállt pihenni a kertek fölött, éppen ott, ahol annak a húsz holdnak az innenső mezsgyéje húzódott.

A régi, öreg ház kéményéből a szél dühösen tépte a füstöt. Készült az ebéd az ügyvéd úrnak, hogy a fene ott ette volna meg, mert elkaparintotta a földek leglelkét, amit pedig a helybeli parasztok is szívesen megvásárolták volna. Azóta Bagó János bá is szárazon köpköd, dohány nélkül, csak megszokásból. Sok fizetéssel tartozik neki a nagyságos asszony. Nem is tudja, hogy mennyivel. Ingyen dolgozik. Nem jut neki egy pipa dohányra sem.

Így van ez. A földeknek mindig más és más gazdájuk akad. Ha nem a bank, akkor az ügyvéd. De a szegény embert, aki robotol s törí magát egy életen át, megeheti a fene...

Állítja a kivénhedt cseléd, hogy a szél egészen az ő füléig hozta a levitézlett egykori alispán sóhajtását, amikor megállt a mezsgyén, hogy kifújja magát. Azt is látta, hogy a gondoktól rücskös homlokán simított, egyet, s hallotta, amint suttogetta: hajh, az az asszony, a szeme ponciusát! Elmúlt már harmincesztendős, de a szeme most is úgy ragyog, amint arra a szoknyája körül settenkedő, földekre spekulálgató pernahajder ügyvédre pillant, mintha gyémánt csillogna benne. Fekete haja pedig akár a bársony. Kacagása

fölveszi a versenyt az arany csörgésével! És az a hús hold... Az kellett neki... Arra vetett szemet az ügyvéd...

Mártonffy úr nehéz szívvel vágott neki a végtelenbe vesző mezőnek. Ment, egyre távolodott, alakja már-már elveszett a kékes távolban, a szürke őszi derengésben. Csak az volt még hátra, hogy megnyíljon előtte a bús őszi ég, és ő megdicsőülve belépessen a mennyek országába...

Már ahogyan azt Bagó János, az öreg cseléd elképze-
zeli...

Persze, azt ő sem kívánja, hogy a nagyságos úr visszatérjen. Vállán megsajdul a régi seb hege, odanyúl, és vakarózik. Töpreng, fontoskodik.

Isten őrizz! Ő olyant nem kíván! – bizonykodott nekem az öreg nagy komolyan.

Csókfalva, 1935

BORVÁSÁR

Nem bántam meg, hogy társul szegődtem Mózsi mellé, aki már napok óta pengette: jó volna fölkerelkedni és látogatást tenni bent a szőlőtermő vidéken, ahol ilyenkor már kiforrott az új bor. Ősi szokás, mondhatnám azt is, apáról fiúra szálló hagyomány, fölrakni a szánra a fonott korsókat, s elindulni így tél derekán, amikor semmi egyéb dolog nem akad, pláne, ha már a hízott sertés is fent a padláson füstölődik, le a bortermő vidékre, ahol a pincékben vékony csapokon csurgatják vagy tökből készült lopókkal szívogatják a karcos nedűt. A hordók ilyenkor még teli vannak, s hiába kopogtatja őket az ember az ujjá bütykével: nem konganak süketen. A felső falvakból való korsók aztán megtelnek borral, s szépen hazautaznak a havasalji községekbe. Ott megtartják a keresztelőket, a vidám lakodalmakat, nagyokat isznak, és rekedtségig énekelnek az emberek, elbúcsúztatják a katonának bevonuló legényeket, s arra ismét isznak egyet.

A kocsmák ilyenkor akár be is zárhatnak. A küszöbön legfölnebb az a négy-öt megrögzött pálinkakortyolgató teszi át a lábát, aki mindennap kikéri a maga egy-két porcióját a söntésben tétlenül gunynyasztó kocsmárostól.

A két darab, egyenként öt literes, fonott üvegkorsó az utóbbi napokban már erősen izgatta Mózsit. Egyedül viszont unalmas az út. Így tehát engem környékezett meg, hogy kapaszkodjam föl melléje a szénával bélelt ülésre, és tartsak vele borvásárló szánútján.

Mivelhogy akkoriban magam is időmilliomosnak számítottam, miért ne engedtem volna a csábításnak? Hiszen ebből csak jó származhatott. Megtöltjük aranyárga nedűvel a korsókat, s esténként, vacsora után, a nagy magányosságban elszopogatjuk majd. Ennél jobbat, így télen, amikor végtelenül hosszúak a falusi esték, úgysem tehet az ember. S ha néha még a kártyát is elővesszük, s eljátszunk egy-két filkóst vagy jobbot, elmondhatjuk majd, hogy kitűnően töltöttük a téli estéket, barátságban, meghittén, békeségben, magunk közt, tehát jó társaságban.

De a borvásár amolyan rendkívüli, szinte ünnepi alkalomnak is számít a nálunkfelé való lovas emberek életében. Az ünnepre pedig igyekszik kicsípni magát az ember. Mózsi is magára ráncigálta fényes szárú csizmáját, patyolatfehér harisnyáját, elől a sötétkék csavaros zsinórozással, és belebújt posztó ujjasába, amelynek szép, fényes bárányprémből készült gallérja volt s a mellén szintén gazdag zsinórozás, csakhogy nem kékből, hanem feketéből.

Viseltes városias nagykabátomban, amelyet még középiskolás diákkoromban kaptam „ajándékba” valamilyen társadalmi segélyakció folytán, s amelyen bizony már keresztülfúj a szél, úgy festettem mellette, mint valami viharvert varjú.

A borzos sörényű apró lovak csak úgy röpítettek a jól letaposott, havas úton. Mintha egyenest a mennyországba akarnának száguldani velünk. Éles körmű szél csapott szembe és süvöltött a fülünk mellett akkor is, ha feltúrtuk a nagykabát gallérját, s behúztuk a fejünket, főleg a fülünket védelmezve. Az utat kis patak követte, amelynek medrét a girbegörbe, hó alatt roskadozó fűzfák rendetlen sora jelezte. A patak befagyott, aztán a jeget belepte a hó. Vastag fehér takaró alatt dideregtek a szőlőtőkék is kétoldalt, a szelíden emelkedő hegyoldalakon, ahová néha rátűzött a gyöngye fényű téli nap, s milliónyi kristály szikrázott vakítóan. Be kellett hunyni a szemet, a mindent elborító fehérség valósággal szúrt.

Pedig Mózsi ugyancsak gyakran pillogatott a szőlőtökéket rejtő hegyoldalak felé. Némi irigységet

sejtetem a pillantásaiban. Milyen jó volna, ha a mi falunk meredek, szakadékos hegyoldalai is alkalmassak volnának a szőlőtermesztésre! Jól fizet a szőlő a gazdaembernek. Igaz, sok a munka is vele, no meg szaktudást, gyakorlatot igényel.

A csengős lovakkal úgy vonultunk be a szőlős faluba, mint valami hódítók. A lovak talán megsejtették: még hevesebben rázták a csengőiket, s olyan élesen csilingeltek, hogy a boltíves nagy téglalapuk mögül gyermekek szaladtak elő, – tán csak nem az angyal jött el megint?

Aztán Mózsi a korbács nyelét beszúrta az egyik ló hámja alá, abrakostarisznyát akasztott a nyakukba, s hagyta őket, hadd gőzölögjenek a fásasztó út után, lepje be sörényüket a zúzmara. Pokrócot dobott a hátukra. Mi pedig gyaloglásra fogtuk az utat. Csúszott a jégen a láb, egyensúlyoztunk, s minden lépés után halk káromkodásokat sziszegtünk a fogunk közt. Jártuk a házakat, tájékozódunk. Már vagy öt pincének végigkóstolgattuk a hordóit. Egyik helyen jófajta, illatos muskotályra akadtunk, s ott Mózsi nyomban belemelegedett a szőlőművelés fortélyainak megtárgyalásába. Elmagyaráztatta magának, hogy mi az a „válogatás”, miféle műveletet neveznek „hónaljozásnak” vagy „fattyazásnak”, és hogy is megy az a bizonyos „bekurtítás”.

A gazda készségesen adta meg a felvilágosításokat. Egy ötvenvedres hordó mellett állt, fél könyökkel a hordóra támaszkodva, s a szűk pinceablakon beverődő szürke fény épp a kék kötényére esett. De az istennek sem jutott volna eszébe, hogy a kitartó érdeklődést még egy csorrintás muskotállyal honorálja.

Én másvalahogy képzeltem el a borkóstolót. Azt hittem, az ember lemegy a pincébe, s ott sorra csordultig töltik a poharát minden egyes hordóból. De úgy látszik, a boros gazdáknak is volt már bőséges tapasztalatuk a vásárlókkal: alig egy ujjnyit csorgattak a pohár fenekére. Kell? Nem kell? Akkor adjon isten egészséget s minden jót, mert neki dolga van, nem lophatja a napot miattunk.

Hamarosan rájöttem, hogy Mózsi, aki otthon dicsegeteket zengett a kocsmáros vízzel keresztelt hitvány borairól, itt egyszerre nagyon igényes lett. Hiába, egy komoly szándékú borvásárlónak kényesnek kell lenni. A pénz az ő zsebében lapul. Alaposan tájékozódni kell, végigkóstolni, amit lehet. Különben is Mózsi olyan magabiztosan nyitott be a kapukon, s olyan hősi elszántsággal vette föl a harcot a rekedt hangú, mérges kutyákkal, mintha legalábbis három-négy óriási hordót szándékozna elgurítani, – persze, ha sikerül nyélbeütni a vásárt.

De a gazdák csak a szemük sarkából nézték. Gyanakvás ült az arcukon. Ismerik ők az effélét.

Én azon töprengtem, hogy miért nem hoz soha a mi falunkba ilyen tiszta, zamatos bort a kocsmáros. Bár lehet, hogy a maga módján, a saját szempontjából neki van igaza. Hiszen Mózsi a híg löre mellett is elnótázik a kocsmában akár kivilágos kivirradtig. Tetheti, mert otthon nem várja az asszony számonkérő, villámló tekintete: évek óta özvegyember, s még fiatal is, alig múlt harmincöt esztendő. Szegény felesége sietett helyet foglalni magának a temetőben a roskadozó sírok között, alig éltek együtt másfél esztendőt. Gyermekek sem maradt. Kinek spórolná hát Mózsi a pénzt?

Hát csak bor legyen meg cigánymuzsika.

Most jöttem rá, milyen alapos szakértője Mózsi a borféléknek! Az egyikről fejcsóválva állapítja meg, hogy hordóízű. A másikról, hogy túlságosan megpermetezték a szőlőt, erősen karcol a kékkötől. Egy hasas hordónál azt a véleményt kockáztatta meg: nem hiszi, hogy az még tavalyelőtti volna. Az óborknak nincsen erős illata, nyilván be akarja őt csapni a gazda. De hát nem olyan ember ő, akit rá lehet szedni! Közben int nekem a szemével, mely a szokottnál fényesebben ragyog már: gyerünk, menjünk tovább, a szomszédba. Majd meglátjuk, esetleg visszatérünk ide, ha jobbat nem kapunk.

A boros gazdák arca barátságtalan színt vált. A szemöldökök komoran összerándulnak. Olyan komolyság vesz rajtuk erőt, hogy még a búcsúzó köszö-

nésünket sem igen akarják viszonzni. Pedig Mózsi ugyancsak barátságosan nyújtja felénk a kezét. Állunk az utca közepén, tanakodunk, nézdelődünk.

– Amondó volnék, hogy menjünk vissza az első-höz, az öreghez – süti ki végül hosszas latolgatás után.

Kicsit elcsodálkozom, s csóválom a fejem:

– Az öreghez? Hiszen az volt legbarátságtalnabb! Csakhogy ki nem kergetett a házából! A bora pedig a legrosszabb!

Mózsi meghökken. Nyilván nem értette, mióta lettem én is olyan nagy szakértője a borfajtáknak. Sietett bizonykodni:

– Már hogy volna a legrosszabb? Olyan bort mostanig még nem kóstoltam ebben a faluban! A legjobb bor! – és lekicsinylően legyintett a kezével. – De hát ért is maga ehhez? – s jelentősen elmosolyodott kicsi hegyes bajusza alatt, sötét szeméből pedig biztató fény lövellt felém.

Jól van hát, nem vitatkozom, nem azért szegődtem melléje erre a nevezetes napra, hogy akadályozzam útjaiban, és befolyásoljam az ízlését. Indulunk vissza az öreghez. Ismerem én Mózsit, s tudom róla, hogy neki teljesen mindegy a bor minősége, nem sokat számít a cukortartalom meg az aroma sem, a fő, hogy kedvet lobbantson a vérében. Ellenben az aszszonyfélében annál válogatósabb. Ott már nem mindegy, hogy milyen nőszemély akad a pillantása horgára!

A kék kötényes, őszesen lekonyuló bajuszú s kissé nehézkes mozgású gazdának igaz, hogy savanyú a bora, akár ecetnek is eladhatná a szövetkezetbe, – viszont volt ott egy fiatal fehérnép, akit a házában láttunk... Azazhogy nem is láttuk, csak éppen megpillantottuk, mintha futó árnyék osont volna el a szemünk előtt. Árnyék, amely uszályként vonja maga után a férfi gondolatait, kíváncsiságot támaszt, s remegést lop a szívbe. Úgy véltük, csakis a leánya lehet az öregnek, amit aztán a szomszédok is megerősítettek, ahogy Mózsi nagy ravaszul, ártatlanul ostoba arcot vágva, ráterelte a szót már az első udvaron.

A leány, amint beállítottunk a házukba, nyomban áthúzódott a másik szobába, mintha bujkálna előlünk. S azt hiszem, ez volt a baj. Ez villanyozta föl a Mózsi kíváncsiságát. Ezért kellett neki visszakanyarodnia a kék kötényes, öregedő gazda portájára. Nyilván látni akarta azt a rejtőzködő hajadont, s a szemébe szeretett volna nézni neki.

Amióta hazaszorított az élet a falunkba, és közelebbi barátságot kötöttem Mózsival, ő nagy bánkódások közepette számtalanszor elsóhajtozta, hogy ideje volna újra megházasodni. Hiszen szegény megboldogult felesége, amikor annak idején örökre kihúzta a lábát a cipőből, nem kötötte ki sem élő szóval, sem írott végrendelettel egyedül maradó, gyámoltalan férjének az örök özvegységet. Annak pedig idestova közel tíz esztendeje. Mózsi néha hangosan is elárulta a terveit, s talán akarata ellenére, leleplezte előttem a gondolatait. De ki az ördög tud választani annyi hitvesi ágyba kívánczó fehérnép között? Az ujjain sorolta a számbajöhetőket, akik körül folyton ott kalandozott a képzelete. Vegyük például azt a bizonyos Kisferenc Jóskánét. Az bármely pillanatban hátat fordítana az urának, ha Mózsi intene neki egyet a szemével. Csakhogy annak is megvan a gyöngye oldala: kifolyik a markából minden pénz. Ha pedig az asszony pazarló, akkor jót adott az Isten a házasságnak. Nem gyermek ő már, benőtt a feje lágya, meg tudja hányni-vetni a lehetőségeket. Vagy aztán ott van az a mindig mosolygó, magát illegető Fejér Anna! Annak még legénykorában tette a szépet. De a sors úgy hozta, hogy Fejér Annát más vezesse pap elé, még az ő házassága előtt. A sors nagy rendezgető: azt is elintézte, hogy nem sokkal a Mózsi özvegységre jutása után Fejér Anna férje is hátat fordítson ennek a bús világnak. Akkoriban Mózsit még olyan szívetlelket leigázó bánat emésztette elhunyt felesége után, hogy nem volt neki kedve a Fejér Anna merengő kék szemébe vágyakozva belenézni. De belenézett más! Amikor aztán ő ráébredt, hogy mégis a régi szerelem a legédesebb, akkor már késő volt, mert erősen szárnyára vette a hír Fejér Annát.

Egy olyan cafat fehérnépet mégsem kötözhet az ember a maga élete mellé, örökre szóló esküvéssel.

Mózsi, özvegysege hosszú esztendei során, elrúgta a bolond bocskort. Úgyhogy azokról a hajadonokról, akik mostanában cseperedtek leánysorba, s alighogy kinyílt a csipájuk, nem is szabad beszélni előtte. Csak legyint reájuk. Mit kezdjen ő egy tapasztalatlan csit-rivel? Túlságosan zsengek és fiatalok egy olyan ember mellé, aki már mélyen benne gázol a férfikor bozótjában.

De ma, ezen a borkóstoló napon, amikor kiléptünk az öreg szőlősgazda udvaráról, Mózsi szívében mintha fény lobbant volna. Egy sugár, amely gyors villanással megvilágította elméjében az élet egyedül járható útját. Azt hajtogatta nekem, hogy ő már régen hallotta: ezek a bortermő vidékek asszonyban is jófajtat nevelnek. Az itteni fehérnépek igen-igen szorgalmasak a munkában s a fukariságig kuporgatók. Hát ő régóta melengeti elméjében a gondolatot: az ő háza táját is éppen egy ilyen idevalósi nőszemély találná el a leginkább. Egy olyan asszony mellett aztán lehetne gyarapodni. Akár a szőlőültetéssel is kísérletezni lehetne, mert az értene hozzá!

Megállt az utca közepén, fújta a borszagú párát, csavargatta nagykabátom amúgy is fityegő gombját. s úgy magyarázta, hogy nem is igaz az, mintha az idevalósi fehérnépek mind csúnyák volnának. Az sem felel meg a valóságnak, hogy legtöbbjük ráadásul még szeplős is az erős szőkeségtől!

Nem igaz az! Aki ilyeneket híresztel, abból csak az irigység beszél. Irigylük a szőlőtermesztő gazdák jó módját. Ő pedig a leghatározottabban tiltakozik minden hasonló rágalom ellen! De különben is, mit számít az, ha szeplős egy fehérnép? Nem muszáj annak mindig az arcát nézni!

Akkor még nem sejtettem, hogy miféle horog akadt Mózsi gondolatainak sűrűjébe, s mi táplálja ezt a belenyugvó, bölcs filozofálgatást. Azon meg éppen nem csodálkoztam, hogy Mózsi szegényes hegyi életében rózsaszín álmokat ébresztett a hó alatt szunynyadozó nagy kiterjedésű szőlőtáblák s a pincékben

gömbölyű pocakkal pöffeszkedő boroshordók látványa.

Újra nyakunkba vettük hát a falut, és karjainkkal egyensúlyozva csúszkáltunk vissza ama első házhoz, ahol az a bizonyos öreg gazda lakik. A férfi kinézett az ajtón, s vastag bajusza alatt morgott valamit, nagyon kelletlenül. Rideg volt és barátságtalan. Mindössze annyit tett meg a tiszteletünkre, hogy félszájjal odaszólt az udvar végében láncát rángató s veszettül csaholó szürke kutyának. Az vicsorogva húzódott vissza a vackába, de olyan rosszindulatú szemekkel nézett azután is, hogy legszívesebben hátat fordítottunk volna az egész háznak.

A gazda gyanakvó szigorúsággal vett szemügyre, bozontos szemöldöke alól úgy nézett ránk, mintha rosszban sántikálókra gyanakodna.

Mózsai rávigyorgott azzal a fekete cigányképével, s szinte lelkesedve kiáltotta oda a lépcsősor legfelső fokán mereven várakozónak:

– Hát mégis vennők abból a borból, öreg! Jobbra a harmadik hordó!

Eszébe se jutott most már a gazdának, hogy befelé tessékелjen. Nyilván nem nézte ki belőlünk a komoly vevőt. Kurtán felelte:

– Én megmondtam az árát, és slussz.

– Jó jó – akarta kezdeni Mózsai, ahogy a vásárnál szokás.

– Tíz lej litere, és slussz! – hangzott a vitát nem tűrő rövid válasz.

Társam ragaszkodott a szokásos vásári formaságokhoz, s akarta kezdeni az alkut. Nem azért, mintha sajnálta volna literjéért azt a tíz lejt. De hát mindegyiknek meg kell adni a módját:

– Már persze, ha össze tudnánk férni – mondta.

Erre a gazda kezével megfellebbezhetetlen mozdulatot tett a hideg levegőben, és mérgesen kiabálta:

– Slussz, slussz, slussz!

„Na, ha slussz, hát legyen slussz!” – suttogta Mózsai az orra alatt kedveszegetten. S amikor megfordult a sarka körül, és a téglából épített boltíves kapu felé indult, magam is azt hittem, hogy végképp távozni

akar. De nem. Mózsi a nagykapunak esett neki, mintha a saját udvarán sürgölné, teljesen otthonosan. Kinyitotta a kaput, aztán kiment az utcára, zablájánál fogva megragadta a jobbfelöli lovacskát, és bevezette a járművet az udvarra, hátra egészen a terméskő alapozású zömök melléképületig, amelynek közepét a tágas csűr foglalta el. Mózsi egész a bejáratig kormányozta a lovakat, aztán bent a csűrben a sarokból felölelt egy halom jó száraz szénát, a lovak nyakáról lekasztotta az abrakostarisznyát, és szét-szórta előttük a kótot.

– Hadd egyenek. Errefelé még a széna is jobb. S né, milyen cementvályú van az udvaron! Meg is itatok majd. – Így elmélkedett a fülem hallatára, olyan magabiztos nyugalommal, mintha nem is állna ott a ház gazdája a lépcsősor legfelső fokán, és nem szemlélné elképedve, hogy mi történik az ő udvarán.

Elhiszem, hogy Mózsinak igen-igen kedvére volt ez az udvar s a benne ágaskodó melléképületek, a kerek kút meg a cementvályú. Hiszen nálunkfelé álmában sem lát ilyent az ember. Nyilván a közeli falvak szász lakosságától tanulták az építkezést, vaskos téglapépületekkel, zárt udvarral, mintha várba zárkoznának. Tőlük sajátították el a kék kötényt s a szürke posztóharisnyát is.

Miután a lovakat ellátta, Mózsi leült a csűrkapu zárófájának végére, fél lábát a földre nyugtatta, s másikkal a levegőbe kalimpált. Ki tudja, mit forralt magában. A gazda egy szót sem szólt, csak meresztette a szemét, nem kis elszörnyedéssel. Úgy állott, mintha odafagyott volna a lába a lépcsőfokhoz. Mikor aztán én is közelebb léptem, Mózsi föl pattant ültéből, tarisnyát kotort elő a szán ülése alól, s a tarisnyából füstölt szalonnát és erősen morzsálódó kenyeret halászott ki. „Fogja, s egyék” – mondta, kezembe nyomva a vasnyelű bicskot is. Azzal neki-vágott egyenesen a ház ajtajának, föl a terméskövekből rakott lépcsősoron, s be is nyitott volna szó nélkül, ha a gazda útját nem állja.

– Egy asztalkendő kéne az úrnak! – mutatott felém, az öreg fülébe kiabálva.

„Az úrnak!” – Szinte elnevettem magam. Mózsi tekintélyt akart varázsolni körém, s ezzel térdre kényszeríteni a vénember makacsságát és zárkózottságát. De szándékát nem koronázta siker: nyilván a gazda szemét sem kerülte el a nagykabátom kopottsága. Csak rázta a fejét tiltakozva, sőt karjait kitérve, keményen megragadta a két kőoszlopot, úgy-hogy testével fedezte Mózsi előtt az ajtót.

– Nincs! Nem lehet! Mosás van, ott vannak az asztalkendők!

Társam töprengett kicsit, s a dugába omlott behatolási kísérlet után visszatért hozzám. Olyan szemekkel sandítgatott a házigazdára, ahogyan az ő kutyája nézegetett bennünket, amikor csendre intette a vénember. Nem volt mit tenni: Mózsi szelt egy karéj kenyeret, s szétnézett, hol lehetne valami asztalnak megfelelő alkalmatosságot találni.

– Ha volna benne egy szemernyi becsület és vendéglátó tisztesség, behívhatna a házba. Cudar hideg van idekint. A kezem hozzáfagy a bicsok nyeléhez.

A kenyér sárgás színű volt, mert nálunkfelé sütéskor máléliszttel vegyítik a búzát. Nálunk ilyen kenyérral él a nép. Lehet, hogy ezen akadt meg a gazda szeme, de tény, hogy úgy nézett bennünket, akár a közönséges rablókat.

Állt a küszöb előtt, kitartóan őrizve az ajtót.

Mikor a vékony füstölt szalonnát kezébe vette Mózsi, azt mondta:

– Híres szalonnát tudnak készíteni errefelé. Azt is a szászoktól lopták. Vastag, mint a tenyerem, hófehér, füstöletlen, s a só vastagon áll rajta. Régebben én is ettem – sóhajtotta epekedve. Aztán a kenyérről elmélkedett: – A kenyérük is olyan, akár nálunkfelé az ünnepi kalács. Nem ilyen málés. Behívhatna az öreg, s megvendégelhetne... De ha az ember feleségül venne egy idevalósi fehérnépet, volna ám mit aprítani a tejbe! Volna mivel öntözgetni a torkát! Igaz, hogy a rokonsággal bevásárolna. Smucig nép lakik errefelé. Már nálunkfelé, ha valaki borvásárló szándékkal beállítana egy házba...

A félbetört mondatot lenyomtatta egy falat szalonnával.

Persze, a Mózsi ábrándjain és elmélkedésein nem lehetett elindulni már azért sem, mert nálunkfelé nincsen bor...

Közben a mérges kutya is, amióta előkerült az ülés alól a csikos tarisznya, célszerűnek vélte fegyverszünetet kötni a betolakodó idegenekkel. Leheppent a hátulsó felére, sóváran nézte az ételt, s minden falatnál csóválni próbálta a farkát szaporán. Mózsi emberséges ember volt, s hogy szent legyen a béke, nem sajnált néha egy-egy darabka kenyeret odavetni a kegyeinket keresőnek.

Miután annak rendje és módja szerint megtörülgette s bekattintotta, majd zsebre csúsztatta a bicskát, már csak leöblíteni kellett volna a zsíros ételt. Ekkor azt mondta a gazdának félreérthetetlen célzással :

– Jófajta borok vannak errefelé. Szalonnára különösen jól csúszik a bor.

Mire végérvényesen elborult a házigazda arca, s szinte szembeköpött bennünket, ahogy visszafeleselt:

– A jó bort meg is kell fizetni, nemcsak meginni. Tütü – mutatta, kezét szájához emelve. – Maguk csak tütü! Hát azt nem! Az nikszt! – rázta tiltakozva a mutatóujját. Aztán ujja begyét morzsolgatta, nekünk mutogatva. A pénzre célzott. Mózsi értelmes ember lévén, azonnal fölfogta a titokzatos jelek értelmét, s készségeskedett:

– Mi meg is fizetjük. A fene kívánja ingyen. Szóval tíz lej literje?

– Tíz lej, és slussz! Vagy kell, vagy nem!

– Kelleni kéne vagy három vederrel...

Igaz, hogy csak két darab ötлитres korsót hoztunk magunkkal, de már átláttam a Mózsi szándékán: úgy okoskodik, hogy megvesz három vederrel, abból egyet elszállít most, a többiért pedig újra elszánkázik ide a bortermelő községbe. Ő tudja, miért.

A gazda lennebb ereszkedett egy lépcsőfokkal, s Mózsi is közelebb lépett. Megindult a komoly tanácskozás. Úgy tűnt, hogy a gazdának is fölengedett a

befagyott nyelve. Még gesztikulált is a szavakhoz, ahogy tárgyalgattak kettesben. Csak az eredendő zordság és keménység nem akart enyhülni az ábrázatán. Néhány hangosabb szót kivettem:

– Sietni kell... Nem lophatom a napot három veder borért...

– Hiszen szó lehet akár öt vederről is – engedékenykedett Mózsi.

Mit akarhat annyi borral? – hüledeztem magamban. Még a Pálfi Zsiga lakodalmára is csak négy vederral vásároltak, pedig az nagygazda legény a mi falunkban!

Mózsi füzte a szót, fészkelődött, próbálkozott:

– Hideg van idekint, a lábam már alig érez a csizmában. Azt gondoltam, hogy egy kicsit megfűttözdünk odabé a házban.

Őrizte a küszöböt, mint valami hűséges kutya, szemét le nem vette volna az ajtóról, minden vágya az: volt, hogy behatoljon a falak közé, nem tágitott. De a gazda hajthatatlan maradt. Megrázta a fejét:

– Majd a pincében... Ott meleg van... Ott lehet melegedni...

A ház ajtaja tehát, másodszori látogatásunk alkalmával, még csak meg se nyílt előttünk. A gazda pedig, afféle dölyfös várúrként lesétált a lépcsősoron, kezében a nehéz kulcsokat csörgetve. Lassan lépegetett, kicsit húzta a lábát, s Mózsit mindenütt maga előtt terelte, mintha attól félne, hogy az egy óvatlan pillanatban mégis beszökik a házba.

A pincében, az egymásra boruló téglaboltozatok alatt, valóban enyhébb volt az időjárás. Nagyokat szippantottunk az alkohol szagától terhes levegőből: mellünk földuzzadt, lelohadt, akár a kovács műhelyében a fújtató, de gyötört a szomjúság is: a kenyér meg a szalonna nagyon sürgette az italt. Mózsi döngő léptekkel járkált a hordók közt, s miközben a gazda egy üvegbe csorgatta az aranysárga itókát, fél szemmel vigyázva kísérte Mózsi mozdulatait. Az ismét törte valamiben a fejét, egyre vakargatta a füle tövét. Egy-egy testes hordó mellett megállapodott, s hosszasan elmerengett. Végül odahajolt a gazda füléhez

– isten tudja, miből vélte, hogy egy kicsit nagyot hall –, s belekiáltotta:

– Szép leányok teremnek errefelé, hallja-é!

E pillanatban valóban rájött a süketség a vénemberre. A szeme se rebbent. Szorgalmas tevékenységébe teljesen elmerülve töltögette, csorgatta, méricskélte a bort. Mózsi, ha már elkezdte, szükségesnek vélte folytatni is:

– Én pedig özvegy ember vagyok. Szeretnék megházasodni. Van néhány hold földem. Két lovam. Ej, milyen szőlősoldalt lehetne beültetni ott nálunkfelé! – S olyan mozdulatot tett, mintha meg akarná ráncigálni az öregember mit sem halló füleit.

Mivel nem kapott választ, hirtelen elhatározással megragadta a gazda kezét, azt, amelyikben a kancsót fogta:

– Hó! Álljunk meg! Mennyit mért? Öt literrel? Na, az elég is lesz! A többit majd máskor!

Az öregnek megrándult az arcizma. Látszott, hogy mérgelődik, becsapottnak érzi magát. Mózsi pedig vigyorgott. S mikor a csapot már elzárta a gazda, az én emberem hirtelen kihúzott az ujjasa alól egy literes üveget (magam sem tudom, mikor rejtette oda), s azt mondta:

– Azazhogy mérjen ide egy üveggel külön. Nehogy megfagyjunk az úton.

A pénzt tisztességesen leszámolta. Kicsit ügyetlenül rakosgatta egymásra a papírbankókat, nagyokat nyálazott az ujján, látszott, hogy nem sok gyakorlata van a pénzszámlolásban.

Feltelepedtünk a szánra, s a lovak türelmetlenül kapáltak első lábaikkal. Futhatnékjuk volt: jól beza-báltak a szénából. Itatni azonban elfelejtett Mózsi. Már bepónyáltuk magunkat a lószagú pokrócba, s lábunknak is kényelmes helyet kerestünk a szénában, de Mózsi csak fogta a gyeplőt, nem indított. Hanem ehelyett, ott a gazda szeme láttára, az udvar kel-lős közepén, kézbe vette az utóbb telitöltött literes üveget, odanyújtotta nekem, aztán ő simította félre keskeny fekete bajuszát, és akkorát húzott belőle, hogy csak úgy mozgott az ádámcsutkája. Utána na-

gyot törült a száján, s vigyorogva nézett a ház egykedvűen báméskodó gazdájára. Azon helyben váltottunk néhány csókot az üveg szájával, és tartalmát sikerült felére apasztanunk. Mintha ezzel akarta volna Mózsi megmutatni a mogorva vénembernek, hogy mennyi borral kell megvendégetni a becses vendéget.

Végre is a gazda volt az, aki elunta a szán mellett való álldogálást, s indulni akart a kapunak, hogy kinyissa: hadd tűnjünk el már az udvaráról, az ördögbe! De Mózsi utánakapott, megragadta a kabátja szárnyát, visszahúzta, és kezet nyújtott neki, úgy, ahogy azt az illendőség megköveteli. Búcsúzásul jó hangosan magyarázta, miközben buzgón szorongatta és rázogatta a szeplős, bütykös kezet:

– Ha felénk jár, aztán ne menjen el szó nélkül a házam előtt! Keressen meg okvetlenül. Én szívesen látom majd egy darabka kolbászra, bent a házban, jó melegben, terített asztal mellett. S még innivaló is kerül majd az asztalra, bár mi nem termelünk bort. De ne felejtse el meglátogatni, érte-é?!

A másik szaporán bólogatott. Talán már nem is volt olyan zord és fagyos az arca. Még el is mosolyodott a félelmetes nagy bajusz alatt. Erősen hálás volt a szíves meghívásért, s nem győzte köszönni. Tehát megértette, amit Mózsi tudtára akart adni. Megértette, mert mentegetőzve magyarázkodni kezdett:

– Ami azt illeti, ha tőlem függne, én is behívtam volna magukat. Én is szeretem a vendéget. De a leányom nagyon különös teremts. Nagyon-nagyon különös. Éppen olyan, mint szegény anyja volt. Nem szívlelheti a vendéget. Nem nézhet senkit a házban. Pedig egy fiatal leánynak kedvesnek kéne lenni, ránevetni a látogatóra, sürögni-forogni, abroszt teríteni, kolbászt hozni. De ez az enyém, ez nem. Ez valósággal döf a szemével. Megeszi az életemet. – És úgy legyíngtetett a kezével, mintha végső reményének tovaszálló fátyola után kapkodna a levegőben. Olyan bánatos képet vágott, s akkora szomorúság érzett a hangjából, hogy ridegségét már föl sem róttuk neki. Még meg is sajnáltuk.

Mócsi kintről az utcáról, ahogy a lovak visszafelé kanyarodtak a mi falunkba vezető útra, s lassú futásnak eredtek, még egyszer-kétszer visszatekintett, mintha attól tartana, hogy az öreg szőlős gazda árnyéka a nyomunkba szegődött, és követ bennünket. Már kiérkeztünk a falu magasan épített házainak csukott ablakú sorai közül, amikor aztán fontolkodva magyarázni kezdte nekem: milyen szerencse, hogy nem mérette ki mind az öt vederrel. De még a hármat sem! Drága is ez a bor, nem éri meg az árát. Olcsóbban is kaphattunk volna. De hát ő mindenképpen szeretett volna a szeme közé nézni annak a nőszemélynek, aki bujkált előlünk. Most már érti. Jobb is, ha elrejtőzik az emberek elől az olyan magának való, besavanyodott fehérchseléd. Hiszen ilyent otthon is kaphat eleget az ember, nem is kell nagyon keresgélne. Nincs keservesebb nyomorúság az ember életében, mint egy olyan asszony, aki ferde szemmel nézi a küszöbön olykor bebotló cimborákat, komákat. Az olyan mellett pokol a férfi élete...

S hogy az életnek minden rossz pillanata minél előbb feledésbe merüljön, újra előrántotta kebléből a félig kiürült üveget, s mi újra rátapadtunk szomjas ajkainkkal a hideg, de kellemesen szédítő szájra.

Majd odacserdített korbácsával a lovak közé, elkurjantotta magát, mire a két apró csikó, akárha a bőréből akarna kiugrani: veszettül taposni kezdte a jeges utat. Szólt nyakukon a csengő, hangja betöltötte az egész völgyet, s csattogtak a télire sarokszegekkel fölszerelt patkók, még szikrát is hánytak olykor, jeléül, hogy jófajta acélból kovácsolták őket.

Fülünk mellett vékonyan, keserves dallamokat trillázva füttyült a szél, mely a néma hótakaró alatt dermedező völgyekből támadt. Mintegy kísérő zenéül szolgált ez a csengők csilingeléséhez és a patkók vidám csattogásához, no meg a lovak gyakori szemérmetlen szellentéséhez.

Mócsi föltúrte ujjasa báránybőr gallérját, és fülére mélyen ráhúzta a borzas fekete kucsmát. Amint felém fordult, jóformán csak az alkoholtól ragyogó fekete szeme látszott:

– Szegény öreg! Ő is jól áll a leányával! Mégiscsak igaz, amit mindenféle mondanak, hogy igazi sorvadt szívű az itteni fehérnép. Osztán szeplős is mindegyik, akár a pulykatojás! Kinek kellene olyan aszszony a házhoz? Sze csak egyszer élünk! Igyuk ki legalább fenékgig az öröm poharát! Azt, amit kínál az élet! Hát nem igaz? – Kiköpött oldalt, a mellettünk tovacsusszanó hóra. – Pihá! Bolond az is, aki ilyen fehérréppel nyomorítja meg az életét!

Az üveg alján még maradt vagy két ujjnyi. Mózsi meglocsoztatta, alaposan szemügyre vette, s újból a markomba nyomta. Aztán ő tapadt rá az üveg szájára nagy mohósággal. S azt mondta:

– Tyű, a teremtésit ennek a bús életnek! Csak az a Fejér Anna ne volna olyan, amilyen! Mert az sem kellemes, ha túlteng a „jószívűség” a fehérrépben! Pedig annak az Annának olyan forró a teste, hogy még éget, akár a gyertyánfa tüze! Meg kell perzselődnie mellette az embernek! Híjj, az úristenit!

S azzal nagyot lendített az üres üvegen. Mint valami ősi buzogányt, megforgatta néhányszor a feje fölött, majd hatalmas ívben elröpítette, be a hóból kiágaskodó kukoricakocsányok közé. Kissé fölbillent ültéből, s úgy figyelte az üveg útját a levegőben. Mire visszaheppt az ülésre, már rá is zendített egy szilaj nótára. Kieresztette a hangját, s belekurjantott a völgyekre nehezedő csöndbe.

A két apró, tüzes paripa biztatásnak vélte a kieresztett kurjantásokat. Még jobban megfeszítették a hámistrángot, s repültünk, szinte elszakadva a jégkéreggel bevont anyaföldtől. A szán pedig, mintha neki szállt volna fejébe a fősvény gazda bora: jobbra-balra csúszkált a csikorgó úton, s dobálta a farát részezen.

Csókfalva, 1936

BÍRÓVÁLTOZÁS

I

Egy héttel ezelőtt hozta a hírt a tanító úr, hogy december derekáig el-feloszlatják a jelenlegi községi tanácsot, s helyébe időközi bizottságot neveznek ki. A tanító valami halásznai kihágási ügyben járt bent a városban, a törvény előtt, de sem az ügy egyetlen tanúja, sem a feljelentő Bándi Elek nem jelent meg. Elhalasztották a tárgyalást január negyedikére. Az ördög vigye el annak a Bándi Eleknek a dolgát, miért is kellett annak jelentgetnie?! Hogy megverte a leánykáját az iskolában? Vert ő meg más gyermeket is, jobban is... Annyi bizonyos, hogy az ügy rosszul áll. Az ügyvédje is azt mondta, megbüntetik... Valamit tenni kell. Legjobb volna visszavonatni a feljelentést... De a tanú... A törvény... Ott egye meg a fene... Meg aztán, hogy is álljon ő szóba azzal az istentől elrugaskodott Bándi Elekkel?

Maga a megyefőnök mondta neki – állítja a tanító –, hogy feloszlatják a tanácsot, sőt már beszéltek is együtt az új bizottságról... Mert jó viszonyban van ő a megyefőnökkel. Még nem jutottak ugyan végleges megállapodásra, de az lesz a bíró, akit ő akar, a tanító!

A bíróváltásról szóló hírek fölbolygatták a falut. Különösen így téli időben éppen kapóra jött a hír. Egy hét óta minden megölt disznó fölött erről tartják a halotti beszédet a torozók. Aztán az mégsem igazság – vélik némelyek –, hogy a nép helyett a

tanítót kérdezi meg a megyefőnök: mert így akárkit odaültethetnek a bíróságba...

A tanító úr hírhozása után négy nappal a csendőrök is nyomozni kezdtek. Megjelent ugyanis a népakarat első jele, mint rendszeren történni szokott, ha a közügyek intézésében változás szelei fújdognak: egy két méter hosszú s másfél méter széles csomagolópapíros telirajzolva emberi figurákkal, s minden alakra ráírva a név, akit ábrázolni szeretne. A jelenlegi bírónak, Keresztes Samunak a kapujára tűzték ki egyik éjszaka.

A rajz főleg egy asszonyi kötény kihangsúlyozására törekedett. Ebben a kötényben benne csücsült a bíró az összes tanácsstagokkal, s hogy a jegyző úr hiányzott, az csupán annak a félelemnek tudható be, amelyet a rajzoló táplált az államhatalom helyi képviselőjével szemben.

Hiányzott a képről az asszony neve is. De mindenki tudta, hogy a közigazgatási tömeglakás szerepéhez jutott kötény tulajdonosa nem más, mint Sándorfiné. Az asszony ura kovácmester volt valamikor a faluban, aztán odaveszett a hadifogságba. Az uralomváltozás után, hogy lecsendesedett a világ ebben a községben is, Sándorfiné a konyhaművészetén át igyekezett érvényesíteni közigazgatási befolyását. Különösen azóta alakult ki ez a helyzet, amióta a jelenlegi jegyző, másfél évvel ezelőtt, elfoglalta állását a faluban... Sándorfiné ugyanis kosztot ad neki.

A jegyző úrnak pedig mindennél fontosabb a gyomra. Egy jó adag sertéskarajt, utána meg valami finom almásbélest nem adna ő oda tizenöt tanácsshatározatért sem!

Alighogy betette a jegyző a lábát a faluba, fogadást kötött a pappal, hogy tíz tanú jelenlétében egy ültében megeszik egy egész tyúkot. Meg is nyerte a két veder bort, amit meg is ittak a tíz falubeli tanúval. Sőt még a jegyző is megpótolta egy vederrel, ami aztán reggelre földhöz verte a társaságot.

Mivel a jegyző román volt, a jó magyarok elcsodálóztak s kissé meg is rökönyödtek, hogy a román ember éppúgy tud enni meg inni, mint a magyar. De

akkor még senki sem gondolta volna, hogy ennek az alapvető igazságnak az lesz a következménye, hogy Sándorfiné a jegyzőn át kötényébe szedi az egész tanácsot, sőt ezáltal az egész falut.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a csendőrség is védelmére kelt a rajzon szereplő közigazgatási köténynek. Az asszony lángolva szaladt szomszédból szomszédba, hol kétségbeesetten sírt, hol dühösen fenyegetőzött, hogy majd megtanítja ő a tettetést, a nagy tehetségű „művészt”, aki rajzolta!

... Még kora ősszel történt, kukoricaéréskor, hogy Bándi Jóska, az Elek testvére, aki sógorságban áll a jelenlegi bíróval is, az őrmestert följelentette a megyei erdészeti főmérnöknél. Mert az őrmester úr hat őt fát levágatott a község erdejéből, anélkül, hogy engedélye lett volna rá. Hogy a feljelentés következménye mi lett, azt nem lehessen tudni, – legalábbis Bándi Jóskát nem értesítették róla...

De kicsoda rajzolhatta a Keresztes kapujára kifüggesztett képet?

Két legényt már kihallgattak. Aztán ma reggel Bándi Jóskát is felkísérték az őrre. Estefelé (mert télen délután négy órakor már alkonyodni kezd, s a hegyek közé leereszkedő köd is siettetti az éjszakát), amikor hazajött, irtózatosan káromkodott, s majd pozdorjává törte a feleségét:

– Hát mit gondolnak? Hogy én teszek egy lépést is a tulajdon sógorom ellen? Még hogy én rajzoltam azt a képet, a keservit ennek a világnak!

Az asszony szitált. Megfordult:

– Jól van, jól van. Mindig mondom, hogy ne politizálj!

– Politizál a rosseb! Hát ki politizál, mi? Mert reád is húzok mindjárt egyet, te bestelen, te! Megitattad legalább a lovakat?

Az asszony nem felelt, szitált tovább.

A lovakat... S mintha lehült volna a Bándi Jóska indulata. Mert annak a két lónak hiába keresik párját a faluban. De még a vidéken is! Megy is, hogy szénát vessen nekik, meg hogy megitassa őket. Ő nevelte csikókoruktól, ő tanította be a hámba. De nézheti is

akárki... Indulna már, de előbb pihen pár percet, mert elfáradt. Tizenkét kilométer ide a csendőrség, hát elfáradhatott...

De a felesége duzzogva motyogott valamit. A férfi megpödörte szőke bajuszát. Ilyen hegyes bajusza sincs sok embernek a faluban: vele kárpál az asszony? Hát próbálja csak elhagyni, ha már arról van szó. Mert leány is van még elég a vidéken! Leányt is kapna ő...

Fél füllel mégis az asszony mérgelődését hallgatta.

– Egyik baj a másik után... Most fizethetünk... Mindig csak a bíró... A falu... A politika...

Felkapta a fejét:

– Miféle baj?

– Hát miféle. Hatezer lej! Csak mindig a politika...

Ez már keményebben ütötte meg a férfi fülét.

– Miféle hatezer lej, a keservit?!

– Büntetés! Mert lekaszáltál valami fákat – fordult feléje újra az asszony. Látszott, hogy hosszú szóáradatot akar megindítani. De Jóska elvágta:

– Tévedés! – és legyintett. A szíve azonban hevesen megdobbant. Hatezer lej: két ló ára. A búzáját már eladta, s kukoricája is csak annyi van, amennyi a vetéshez meg a nyári munkához kell. Szíve mind hangosabban dobogott, viszketni kezdett a bőre. – Hát hogy lehet fát lekaszálni? – kérdezte, és egyre inkább száradt a szája. Az is eszébe jutott, hogy nemrégiben kétszáz lejjel büntették meg a szomszédját, mert udvaráról a trágyalé kifolyt az utcára. Pedig a szomszéd telke az alsó soron van, onnan nem is folyhat felfelé a ganélé. De ha ilyen a törvény... Még egyszer próbált legyinteni: – Hazugság az egész!

Az asszony lángba borult:

– Már hogy volna hazugság!? Ott az írás az asztalon! Az erdész küldte ebéd után! El is olvastattam a jegyző úrral, s azt mondja, hogy három napon belül meg kell fizetni!... Hatezer lej! – és szemét előntötték a könnyek. Ma rossz napja van, reggel is sírt, amikor elvitték az urát.

Bándi Jóska az asztalra pillantott: valóban ott az írás, és pecsét is van rajta. De nem nyúlt hozzá, úgysem érti. Mélyet sóhajtott, s felállt, hogy elrendezze a lovakat. Ilyen erősen, ilyen kínosan nem tudta még soha, hogy neki vannak a faluban a legszebb lovai... Hatezer lej... A tűz égesse meg! – S már egész teste viszketett, mintha hangyák futkároznának rajta.

Az agyában motoszkálni kezdett valami a kaszá-lással kapcsolatban. Két esztendővel ezelőtt, amikor ő bérelte a község kaszálóit, az iskolás gyermekek holmi akácfákat ültettek a Nyilas oldalára. Azt tényleg lekaszálta... De két esztendővel ezelőtt... Kinek mi köze már ahhoz? S hogy ez eszébe jutott, még jobban megvadult a szíve.

Hatezer lej...

Két ló ára...

A két legszebb ló a faluban...

Miután ellátta az állatokat, nem ment be vacsorázni, hanem úgy határozott, hogy megkeresi az erdészt. Mulatni szokott az, ha átjön ebbe a faluba, – mulatós emberrel pedig lehet emberségesen beszélni.

Mert soha többet, míg a világ, neki ilyen két szép lóva nem lesz! – tépte, marta, fojtogatta már mellét a keserűség. Soha, soha!

2

Kemény tél rekedt a völgyekbe. Még csak december eleje, de már napokkal ezelőtt leesett a hó, s olyan hideget hozott, hogy az időjárás farsangnak is beillenék. A falu élete beszorult a falak közé. Reggelenként, jóval virradat előtt, itt is, ott is hatalmas lángok csapnak föl: perzselik a leszúrt disznókat, toroznak, a szászok pedig alig győzik borral az izgága székeltyeket. Hát így is van ez rendjén annak, aki teheti. Aki pedig nem teheti, az kimegy az erdőre, famunkára. A faluból még a távoli Bucsinra is mentek föl az őszön fadönteni.

A nyári mezők tág élete összeszűkült a kocsmába. Akinek nincsen lova, hogy borért szekerezzen a szászok földjére, az mindennapos látogatója a kocsmának. Az élet egy hét óta még elevebb. A pipa mellől mindenkit fölrázott a készülő bíróváltozás.

De a kocsmáma belső szobájában, ahol tulajdonképpen a bérlő lakik, csak az uraknak szabad mulatozni. A jegyző, a mindig ravaszul hunyorgó tanító, egy-két iparos, akik öblös hangon tudnak énekelni, s úgy megkanyarítják azt a gyönyörű szép dallamot, hogy bátran maguk közé számíthatják őket az urak.

Csütörtökön, amikor a nap második felében nincsen iskola, a tanító is itt unatkozza át az egész délutánt. Ma szerencséje volt, mert az erdész is bebotlott. Éppen kapóra! Legalább megzaklatják egy kicsit Bándi Jóska azért a lekaszált fáért. Tudniillik Bándi Jóska édestestvére annak az Eleknek, aki a tanító ellen a feljelentést tette. Az erdész pedig jó fiú, szereti a jó cimborát, ha román, ha magyar, mindent megtesz ő érte. S Jakab János tanító úr most különösen nagyon jó cimborája az erdésznek.

Együtt poharaztak kora délután óta. Már este van, mintha kék tintát loccsintottak volna odakünn a fehér óra. A kocsmárosné imént gyújtotta meg a lámpát. A tanító, aki háttal ült a szobába nyíló ajtónak, újból megkóstolta a borát – csak időtöltésből iszik, nem akar ő mulatni, kedve sincs most hozzá –, mélyet sóhajt:

– Hát látod, Dan... Nem sikerült...

Az erdész rácsapott tenyerével az asztalra, hogy fölugrottak a poharak is:

– Mit? Hogy nem sikerült? Holnap húszezer lejről küldök neki hivatalos végzést, ha nem jelentkezik! Jönnie kell!... Mert a pecsétnyomó is nálam van ám! – veregetett kacagva a zsebére.

A tanító reménytelen pillantásokkal tekingetett szerteszét. Ez nem sikerült. De nem baj. Máthé Imre is bíró akar lenni, Máthé Imre viszont jó komája Bándi Eleknek, s mindenki tudja már, hogy az lesz a bíró, akit a tanító akar, mert ő diktál neveket a megyefőnök ceruzájának hegye alá!

Máthé fél vagyonát odaadná a bíróságért...

Gondolkozott, töprengett, idegeit kissé már megviselte ez a ravasz kavargatás. Mégis sehol semmi! A feljelentést nem vonták vissza. Csak azt tudja az egész falu, hogy bíróváltozás készül. Fészkelődött a széken, s mialatt szürke szeme a semmibe merengett, kövérkés kerek arca fölfújódott, s hatalmas szippantásokkal nyelte a cigarettafüstöt. Nagy felhőt fújt maga köré, azon át bámult a semmibe. Mi lesz vajon? Ha esetleg vissza is vonják a feljelentést, akkor is ott van még egy szál tanú arra, hogy a tanító halászott az őszön, s hogy maszlagot vetett a vízbe. Jaj, hogy a pokol égesse meg! Maszlaggal halászni: hivatalból üldözendő...

Baj, mindenképpen baj – túrta sűrű, gesztenyeszínű haját, s homloka beleizzadt a gondokba.

– No, látod? – csillant föl aztán az erdész fekete szeme, s térdével megbökte a tanítót az asztal alatt.
– Látod, hogy itt van!? Eljött!

Jakab tanító úr is megfordult a széken, hogy lássa Bándit, de nem volt ideje szemlélődni, mert benyitott a kocsmárosné:

– Keresik az erdész urat!

Dan összeráncolta a homlokát, s nagyon hivatalos arcot igyekezett vágni ezekben a pillanatokban.

– Jöjjön be, aki keres! – és bal szemével kacsinzott a tanítónak.

Középtermetű, nagyon alázatos, nagyon bátortalan férfi sompolygott elébük, kezében báránybőrkuccsmáját gyűrve, mintha nem is az a Bándi Jóska volna, aki kihúzott derékka, feltartott fejjel szokott ülni a szekéren, amikor a gyeplőt fogja, s köszöntéskor a kezével alig bök a főbelijéhez. Megállt, tétovázott, s türelmesen megvárta, amíg kezét nyújtott neki az erdész.

– No, mi baj?

Köhécselt, félrenézett.

– Hát... Volna egy kicsi... Éppen azért jöttem...

Az erdész most még zordabbul ráncolta össze a homlokát s nézett végig a férfin tetőtől talpig:

– Ja. Maga az a Bándi József?
– Igenis, istállom, én vónék, teccik tudni...
– Tudom, tudom, hogyne! – bólogatott szapora fejmozdulatokkal az erdész. – Hát nagy baj van! Óriási nagy baj van! Én nem tehetek róla, törvény: törvény!

Bándi keserveset s mélyet sóhajtott, sapkáját elhelyezte a piros terítővel letakart ágyon, ahol már két nagykabát hevert.

– De mégis, erdész úr! Teccik tudni, ki vagyok én! Szegény ember vagyok én. Valamit, valamit csak lehet csinálni?!

– Törvény: törvény! – hangzott a kemény válasz.

Bándi feje lecsüggedt, mintha egy inat vágta volna el a nyakában. Nagy, nehéz gond húzta kobakját a föld felé. Azok a lovak... Szeme előtt homályba borult a világ, feje lógott, ingott, mint a nagyharang.

– Hatezer lej...

– Annyi. Mért nem vigyázott? Én nem tehetek róla – mentegetőzött az erdész. – Hozzánk feljelentés érkezett, minket köt a törvény. De ha visszavonának a feljelentést, akkor... rendben volna... Addig azonban nem tehetek semmit! – S újból vágott szemével a tanítónak, aki egykedvűen ült, mintha mit sem hallana, kis, nyírott bajuszkáját piszkálgatta, szívta a cigarettáját, s arcrándulás nélkül nézte a lúttán szállingózó füstöt.

A paraszt fölkapta a fejét:

– Feljelentés?

– Igen. Az!

– Hát engem fel mert valaki jelenteni? – Erőre kapott, megrándult a karja, teste; szeme fölillant a dühtől. – Engem? Tiszta hazugság! Egy szó sem igaz az egészből, kérem szépen! Nem kaszáltam én le egy árva ákácültetvényt sem! Hazudott, aki a feljelentést tette!

Az erdész egy pillanatra meghökkent. Csak szeme, ez a két kicsi fekete bogár járt fűrgén ide-oda, majd megállapodott a tanítón. Mi legyen most, ha letagadja?

A tanító úr alig észrevehetően kimozdult végtelen nyugalmából, és szeme sarkából odaszúrt tekintetével Bándira. Szípkáját a szája másik szegletébe tolta.

– Nono. Nem hazugság az, Jóska. Az iskolás gyermekek ültették azokat az ákácsemetéket. Emlékezzék csak vissza. Maga meg bérelte a Nyilas oldalát a községtől. Igaz-e?

Erre már nem lehetett elhamarkodva felelni. Bándi tehát megdörzsölte a homlokát, le is ült komótosan, emelgette a lábát, égett talpa alatt a padló, s tüzesnek, forrónak érezte a levegőt is. Mintha hurkot dobta volna a nyakába, nem tudott szabadulni. De mi a fenének is van itt ez a tanító? Mért kell annak is beleszólni? Vagy már a tanító is ellensége neki? Összefogott ellene az egész világ? Törvény, mindig csak a törvény...

– Hát igaz – mondta halkan, szemlesütve. – Igaz, hogy én béreltem. De teccik tudni... – köhögött, s újabb forró hullám borította el az agyát, nem is tudta már, mit akart mondani. Egyre köhécselt.

A tanító úr vonásai most egyszerre megélénkültek. Addig üsd a vasat, amíg meleg! S hadonászni kezdett a levegőben:

– Tudja, Jóska, én sok mindent elnéztem eddig maguknak. De nem lehet így, rájöttem. Magukkal így nem lehet élni. Hiábavaló az ember jósága. Hát ezután így lesz – precskelte a nyálat –, én is más-képp fordítom a dolgot!

Megpróbált közbeszólni:

– De tanító úr, kérem, én nem vétettem még a... Nem lehetett megállítani, a tanító belehevült a haragjába:

– Ezután aki hiányzik az iskolából, irgalmatlanul kiírom büntetésre! – dörögte megfellebbezhetetlenül. – Maga lekaszálta az akácfát, tessék megfizetni a büntetést! Ez a törvény! Majd meglássuk, ki húzza a kurtábbat: maguk-e vagy én? Ezzel a faluval csak így lehet! Mert aki följelenti a tanítóját, akinek nem sül ki a szeme a szégyentől, hogy éppen a tanítóját...

Bándi hátrahőkölt, s mély lélegzetet vett:

– Hogy feljelentették a tanító urat is? Gazember a! Gazember! – ordította rekedten, akart részvétellel.

A tanító a helyzet magaslatára emelkedett:

– Majd ezután én is törvényesen fogok eljárni mindenben!

– És tényleg? Feljelentették volna a tanító urat?

– Fel. De majd elvállik az is, hogy kinek lesz igaza. Mert az nem igaz, hogy halásztam az őszön! Hát kell nekem az a két-három darab halacska? Hogy órákat töltsék el velem, míg kifogom? Lopjam vele az időt? Hát bolond vagyok én? Inkább hozatok egy félkiló marhahúst a mészárszékből!... De feljelentettek...

Bándi minden igyekezetével helyeselt neki, már azért is, mert sorstársnak érezte magát.

– Persze, persze. Az nem igaz, hogy halászott a tanító úr. Ki is mer ilyent állítani? Akár a törvény előtt is meg lehet esküdni, hogy nem igaz. Én nem is hiszem, hogy feljelentették volna! Ilyen szégyent a falunak!... Hogy a mű tanítónk...

Jól van – gondolta a tanító. És most ő vágott a szemével az erdésznek. Közben kicsinylően intett a kezével:

– Nem kell hogy megesküdjék senki. Mert ha én azt mondom a bíróságnak, hogy nem igaz, akkor nem igaz! Tömlöcbe kerül a feljelentő is, a tanú is. Engem nem lehet csak úgy rágalmazni!

Kihörpintette a borát.

– Meg is érdemlik – bólintott Bándi, aztán nagy nehezen fölállt, s kiment az ivóba, közben azok ketten összesúgtak, Bándi pedig elkapta a poharazó parasztok között sürgő-forgó kocsmárosnét.

– Adj egy üveg bort. Majd leküldöm az árát. – Megpödörte a bajuszát, s visszaült előbbi helyére. Csak eligazodik minden szépen, csendesen, bor mellett...

Telítöltötte az általa rendelt borból a poharakat, megragadta az egyiket, s koccintott:

– No, még egy pohárral. Erdész úr meg tanító úr!

– Köszönjük, mi megyünk – felelte a tanító ridegen, elutasítólag.

– Jól van, jól. Osztán megyünk – mondta Bándi, s megfogta a tanító karját, hogy tartóztassa, bár az meg sem mozdult, csak a szája járt. De a szájával nem tágított.

– Eltelt az idő, vacsorázni kell...

S ekkor fel is állott.

Bándi odavolt a szíves marasztalástól, még erőszakkal is nyomta vissza a tanítót a székre. Ez elmegy, elviszi az erdészt is, a hatezer lej pedig az ő nyakában marad, hogy a fene egye meg!

De a tanító úgy állott a lábán, mint a földbe vert cövek. Kemény, zömök ember volt, ami nem is csoda, hiszen nem őrlí az izmait egész napon át a kemény rögökkel. A pohár bort végül mégis elfogadta, de le nem ült.

– Látja, Jóska – bökte ki végül világosan a célzást. – Ha maguk nem jelentgetnének, akkor magának sem kellene most hatezer lejt fizetnie. Sajnálom. De mit csináljak? Muszáj így!

Most, most kell megfogni az ördög farkát! Megragadta a tanítót, nyomta lefelé, kényszerítette:

– Csak egy percre! Tessék már leülni! Mert azt akarom mondani, hogy... Tessék már leülni, no!

Mikor aztán sikerült lenyomni a székre, Bándi elébe hajolt, és szenvedélyesen magyarázta:

– De miért éppeg én? Én a légynek sem ártottam soha! Vagy azt teccik gondolni, hogy én jelentettem fel a tanító urat?

– Hát... Hát...

Tétovázva csóváltgatta a fejét:

– Kit jelentettem én fel? Soha senkit!

– Én azt nem is mondtam.

– Nohát akkor!

– De az öccse! – bökte ki végül.

Jóska meghökkent, a szava is elállt.

– Ki?!

– Az édesöccse!

– Elek?

– Az!

Eltűnődött, a szája is tátva maradt.

- Nem tudom elhinni. Az nem lehet igaz.
- Pedig igaz!

Pillanatra feszült csend támadt, s ezalatt Bándiban: valami változás ment végbe. Szeme hirtelen megvilámlott, fogai megvicsordultak, mint az állaté, ökle lesújtott az asztalra, és káromkodott.

– Kieresztem a belit, ha feljelentette a tanító urat! Híjj, a herkópáterit az egének, aki a csillagokat tartja! Az én öcsém! S érte fizessek én hatezer lejt?! Híjj, a keserves édesanyját ennek a világnak, erdész úr meg tanító úr! Megölöm! Bizony isten megölöm!

Toporzékolt, félig-meddig őszintén.

Az erdész koccintott, tudta, hogy nem szabad túlságos jelentőséget tulajdonítani a recsegő, szitkozódó, fenyegető szavaknak. Szerencsére Jóska is leöntötte a mérgét, törült egyet a bajuszán, ami azt is jelentette, hogy gyilkolási kedve alábbhagyott, s nyugodtabb hangon folytatta:

- Szégyen... Nagy szégyen...

De mire föleszmélt, már ismét szedelőzködtek az urak. Próbálta marasztalni őket, az üvegben még volt egy ujjnyi. De most nem tágítottak a szándékuktól. Bor sincs már. Bándi nézegette az üveget. Ha rendel még egy literrel, tovább lehet folytatni. De mit szól hozzá az asszony odahaza? A bort ki is kell fizetni majd.

Most már pontosan tudott tájékozódni, honnan fúj a szél: kik fogtak össze ellene. Az ajtón kilépve visszafogta a tanítót, szép, szelíd, mázas szavakat dunyogott a fülébe:

– Tanító úr kérem. Tetszik tudni, én az öcsémmel azt a feljelentést elintézem... Ez biztos... Mert én kettéhasítom, ha ilyen szégyent mer hozni a falura!... De azt a hatezer lejt... Valahogy... Hiszen az már olyan régen vót!... Teccik tudni, valahogy...

Jakab tanító úr, amint a kezét nyújtotta, felkacagott, egészségesen, megkönnyebbülten, felszabadulva:

– Meglássuk, no. Csak Elekkel intézze el! – Azal kifordult az ajtón. Éhes volt, rátört az éhség, mint a veszett kutya. Meghívta vacsorára az erdész

is. Jó fiú az, megérdemli. Pedig a felesége biztosan vonogatni fogja miatta a száját, így szokott a váratlan vendégnek, de hát csak hadd vonogassa!

3

Valóban kellemetlenül érintette a tanítónét a váratlanul nyakára hozott vendég. A gazdasszonynak ez a legszörnyűbb, amikor minden leleményét előszedve, nagy nehezen elővarázsolja a falusi semmiből a vacsorát, ami a férjének és a gyermekeknek csak akkor elegendő, ha ő maga, a háziasszony, nem terheli púposra a hasacskaát, – s akkor az ura beállít egy vacsorára hívott vendéggel, egy éhes, jó étvágyú férfivel. Mert az erdész – hamarosan kiderült – őt tojásból evett rántottát, pedig a tojások közül hármat kölcsön kellett kérni a szomszédoktól – ezért is szaladni, kilincselni –, kettőt a holnapi ebédhez tartogatott eresztéknek a levesbe, s ezek is áldozatul estek az ura felelőtlen és határtalan vendégszeretetének.

Különben az asszony nagyon kedves és szívélyes volt a vendéghez, mert hát őt így nevelték. Maga tált neki, s a kínáláshoz minden háziasszonyi szókincsét és mosolyának minden báját elővette. De ugyanakkor szék alatti lábnyomogatásokkal és félreérthetetlen pillantásokkal igyekezett mérsékelni a férje étvágyát. Még marasztalta is az erdészt vacsora után, ígérte, hogy teát is főz. No de nem lehetett maradni, nem engedték a „kényszerítő körülmények”, mert sietni kellett vissza a kocsmába: erre a mai napra, a dolgok jól sikerült kimenetelére, áldomást kellett inni, már az úton hazafelé tartva éppen egyeztek meg.

A kocsmá sötéten púposodó épülete mellett torkollik a Galambos utca, ahová jól ellátszik a sokszor zajos épület ablakainak kivetülő fénye. Az utca torkánál a tanító hirtelen megállt, s a homlokára csapott, mintha most kapott volna észbe.

- Nos? – s megállt az erdész is.
- Te Dan. Nekem egy kis dolgom volna.
- Hol?

- Itt, ebben az utcában. De csak öt perc.
- Csak öt? Biztos?
- Ha mondom!
- Te. Ne lógj meg! Te fizetsz ma!
- Eredj be a kocsmába, azonnal jövök én is...

Kezet sem fogtak, úgy váltak el: úgyis mindjárt találkoznak.

A hideg bekucorodott a tanító úr nadrágja alá, s emiatt a szokottnál gyorsabban szedte a lábait. Jó, hogy eszébe jutott ez a Máthé Imre, aki mindenáron bíró szeretne lenni. Hát legyen!... Hiába kedves cimborája és szívbéli komája Máthé a feljelentőnek, immár ott nincsen szükség reá. De a városi urak kegyetlenek, szívtelenek, az a tilosban való halászás elég kényes ügy, az ügyvéd is mondta. Hátha hiába vonják vissza a feljelentést?... Mégiscsak jó hír a bíróváltozás, lehet kamatoztatni...

Máthé Imrééknél alig végezték a vacsorát. A férfi végigheveredett az ágyon, pipára gyújtott, mert az ember napestig a téli dologtalanságba is belefárad. De alig fúhatott kettőt a pipából. Még el sem merült jól a gondolataiba, máris megkocogtatták az ablakot.

- Ki az? – ugrott föl a gazda, és kinézett az ajtón.

A tanító úgy tett, mintha nagyon loholt volna idáig, lihegett:

- Én vagyok. Jöjjön hamar! De hamar!

A gazda bundát öltött, nem nagyon tudakozódott, hiszen nyilvánvaló volt, hogy csakis a bíróváltozásból kifolyólag keresheti őt a tanító ilyen szokatlan időben. A képét, ami a kántoriáért jár, pontosan megadta, a tanítónak, a bírói tisztség körüli mesterkedésen kívül, semmi egyéb dolga nem lehet vele. Ha pedig a bíróváltozásról van szó, akkor az út tovább vezet a kapunál, ezt is biztosan tudta Máthé, s ezért dobott bundát magára. Felvillanyozódott, mozdulatai serények lettek. Nem is hallotta, amikor a felesége utána szólott valamit, biztosan azt, hogy még a mai nap folyamán, tehát éjfél előtt szeretné látni. Mit is mondhat egyebet az asszony?

Jakab tanító úr nagy újsággal támadt a nehéz mozgású, erősen szuszogó emberre:

– Találkozott a megyefőnökkel?

Imrét elfogta a nyugtalanság:

– Nem én! Itt járt?

– Ezelőtt öt perccel járt nálam. Érdeklődött maga felől, Imre!

– Felőlem? – s az izgalom át- meg átjárta lusta paraszti idegeit.

– Igen. Láttam a listát is.

Máthé az izgalomtól már nem bírt egy helyben maradni; megragadta a tanító karját:

– Menjünk valahová. Hadd beszélgessünk... A kocsmába.

– Az nem lesz jó – vélte a tanító. – Ott sokan vannak ilyenkor. Hanem menjünk a szövetkezetbe!

Az is jó hely. Sőt titkos tanácskozásokra alkalmasabb a kocsmánál. Igaz, a bor itt drágább vagy hat lejjel, de ezt a többletet megéri a bíróság. Meg aztán nem ül be ide a fél falu köpködni, füstölni és ordibálni, lám, most sincs egyetlen ivó se.

Az első liter bornak már a fogytán voltak, amikor a tanító Máthénak szögezte a kérdést:

– Szóval, akar maga bíró lenni?

Imre megtörölte a száját, sunyított, aztán kifeszítette a mellét, mivelhogy túlon túl ágaskodott benne az önérzettel vegyült tekintélytudat:

– Én? Hát hogy akarnék bíró lenni? Én nem akarok, de ha a közbizalom odaállít...

– Nézze, Imre bácsi – fölényeskedett Jakab, s fölfújta pufók arcát. – Itt most nem a közbizalomról van szó. Ez tőlem függ! Most is nálam járt a megyefőnök, de nem döntöttünk véglegesen... Azonban ha maga vállalja, hogy kipuhatolja attól a Duma Istvántól, hogy mit látott az őszön a Küküllőn... Mert az nem igaz, hogy én halásztam! Ő hamis tanú!

Máthé bólogatott, s közben fészkelődött. Néha a fejéhez nyúlt, mintha szédülne. Itt van, itt van a bíróság a markában! Leszállítatja a pótadót, hogy ne zúgjon mindig a nép. Kijavíttatja a Küküllőn a hidat, amelyet tavaly megrongált az ár. A jelenlegi tanács

csak nyúzza a népet, megy a sok pénz, a pótdó, ki- felé a faluból, s a községben ebek harmincadján min- den... Mindenekelőtt, amikor átveszi a hivatalt, el- számoltatja a jelenlegi tanácsot... Tiszta vizet a pohárba!... Sándorfinét a jegyzővel együtt eltéteti a községből. Sarkára áll! Nem fog engedni az igaz- ságból! – ábrándozott, s beleszédült, mintha örvény forgatná, fejében zakatolt a vér. Nem is hallotta már, nem is fogta föl az értelme a tanító szavait. Mintegy ösztönszerűleg felelgette:

– Hamis. Persze, kérem, hogy hamis!

– Nohát, maga tudja meg a tanútól magától. Imre bácsi, érti? De aztán vigyázzon: a tanú nem látott semmit! Érti? Én tudom, hogy nem látott, mert én ott sem voltam a víznél. Az pedig biztos, hogy maga lesz a bíró! Itt a kezem!

Kezet fogtak keményen, forró leheletük keveredett, égett a szemük. Fogyott a bor. Éjfél után két óráig legalább tízszer kezet szorítottak az egymásnak tett ígérek szent pecsétjéül. Máthé Imre álmai egyre magasabbra csapó lángokkal lobogtak, alig bírta fé- kezni őket. De a tanítónak nem mondhatott el sem- mit belőlük, már azért sem, mert az szakadatlanul beszélt. No nem baj, hiszen a bor arra való, hogy az ember oltogassa, más esetben pedig, hogy gyűjtogassa magát vele...

Másnap a fél falu tudta, hogy Máthé Imre egész éjszaka a tanítóval poharazott a szövetkezetben, va- lószínű tehát, hogy ő lesz a bíró. Volt, aki kiköpött és csendesen elkáromkodta magát a hír hallatán. Má- sok deputációt emlegettek, amelyet a megyefőnökhöz kellene meneszteni a Máthé személye ellen. Külö- nösen a jelenlegi bíró szervezte az ellenzékét. A kül- döttség azonban, ezt előre tudni lehetett, nem vesze- delmes dolog, nem lehet abból semmi. Ki vállalná, hogy haragosa legyen a jövődóbeli bírónak? A ta- nító is úr. Az időközi bizottságot is úr nevezi ki. Megértik azok egymást. Minek deputációzni?

Annyi bizonyos, hogy Máthé Imrének másnap már sok ember másképpen köszönt, mint az előtte való csütörtökön. De ő maga is másképp lépegetett ám

az utcán. Testtartása egyenesebb lett, szeme hunyorgóbb, főbelijét kissé fél szemére billentette.

Az erdész éjfélig várta a tanítót a kocsmában. Akkor kezdett elálmosodni az unalomtól meg a bortól, majd elcsípett egy alkalmi szekeret, fölkapaszkodott rá, és hazament. De előzőleg a tanító kontójára íratta az elfogyasztott bor árát, az utolsó cseppig. A tanító sziszegve szívta a fogát, amikor ezt megtudta, és bizalmasan egyezkedett a kocsmárosnéval:

– A feleségemnek aztán egy szót se!...

4

Duma István egyszerű napszámos ember volt. Nagy csuda, hogy most itthon rongyolja a napokat a falujában, mert télidőben ő is a Bucsinon szokott dolgozni, s hetekig nem néz haza onnan, akár a többi sorstársa. Emlékezete óta ez az első esztendő, hogy nem ment föl télen a havasra. Csak a két fia van oda. Ő már öreg, kivénhedt, gyenge, nem neki való már a fadöntés.

Naponta háromszor is beállít a kocsmába egy-egy porció pálinkára: így van az a szegény emberrel, vénségire csak a pálinka marad neki. De haragusznak is a fiai, mert ők keresik a pénzt.

Máthé Imre a kocsmá különhelyiségében üldögélt. Az átjáró ajtók tárva voltak, azonnal látni lehetett, ha belépett valaki. Ki merné azt állítani – miután félig már markában szorítja a bíróságot –, hogy neki nincsen joga ebben az urak számára fenntartott külön-szobában lopni a perceket, órákat?

Duma bá, hajlottan és szuszogva, redőkkel barázdált arcán párnapos ősz szőrzettel, a szokásos pálinkáért totyogott el a kocsmába. Máthé, csak úgy mellékesen, a szükséges mozgás kedvéért, felállt, és kiment a kocsmahelyiségbe. S szintén csak úgy mellékesen megállt Duma bá mellett. Elnézte, mennyire reszket az öreg keze, amint szájához emeli a decis üveget. Persze hitelben vásárol. Írják csak föl, majd

kifizeti a hét végén, ha a fiai hozzák a pénzt, bérfizetéskor. Akkor azt mondta neki Máthé:

– Hát jöjjön be, no, egy szóra...

Az öregember szemét kerekre tágította a csodálkozás, mintha nem hinne a fülének. Sok-sok esztendeje zörögnek már a csontjai ezen a tájon, de ilyen nem történt vele életében, hogy a belső szobába invitálják! S kicsoda? Az a Máthé Imre, akiből bíró lesz! Ez már biztos. Mindenki tudja, ő is, az öreg Duma, hogy Máthéra mosolyog a bíróság tisztsége.

– Üljön le, no. Iszik egy pohárka bort, ugye?

Poharat kért. A kocsmárosné hozta sietve, de neki is tágult a szeme. Máthé becsukta az ajtót. Ezalatt Duma bá zavarban volt a sapka elhelyezésével, végül is a szék alá lopta titokban, de a gazda mégis látta, azonban nem akarta észrevenni az ügyetlenkedést, Imre megtöltötte a poharakat, s koccintott.

– Isten áldja meg!

Semmiségekről beszélgettek, míg kiürült az első két-három pohár: hogy milyen kemény és milyen korai a tél, ilyen nem volt emberemlékezet óta. Hogy a múlt héten leszállították a Bucsinon a napszámokat. Hogy az őszön bekapott ugyan a faluba a sertésvész, de maradt még disznó elég stb. Aztán Máthé előbbre hajolt, és titokzatosan, bizalmasan a fülébe súgta Duma bának:

– Azt mondják, hogy keed az őszön látta a tanítót halászni.

Az öregnek ez is közömbös volt. Ráhagyta:

– Láttam.

– Osztán hogy vót?

– Hát hogy. – Fölvonta a vállát; nincsen ebben semmi érdekes. – Ott állt a szegi kanyarban, s dobogálta a maszlagot a vízbe. Osztán akkora halakat húzott ki, mint a karom. Még nagyobbakat! Osztán én éppen mentem arrafelé, csokányirtani.

Máthé belekapott a vénember ujjasa szélébe, s megrántotta:

– Nem úgy vót az, na – suttogta. – Nem úgy vót... Igyunk csak még egy pohárral. Majd kiderül az igazság!

Kettővel ittak, nem is eggyel.

Imre megtörölte a száját, s kérdezte:

- S látta a halakat is?
- Igen én!
- Hm. S meg mer esküdni réá?
- Meg én!
- Nem úgy vót, na. Keed nem látta a halakat.
- Láttam én! Isten engem úgy segéljen!
- Igyunk, na...

Csak a nagy, zajos kortyingatás hallatszott.

Aztán megint:

– Nem úgy vót. Én tudom, hogy nem éppeg úgy vót. Látta a halakat? A két szemivel látta? Biztos, hogy azok halak vótak?

Duma bá nézte. Mit akar Máthé? Mit feleljen?

– Hát – tapogatózott, ingadozott. – Nem egészen biztos...

– Nem biztos hát! Én tudom, hogy nem úgy vót!

Megteltek és kiürültek a poharak, gyöngyözött a sárga bor.

– S látta keed, hogy valamit a vízbe dobott a tanító úr?

– Láttam. Maszlagot.

– Né, né – rázogatta még erőteljesebben a Duma bá condráját. – Vigyázni kell, ki mit mond. Baj lehet abból. Nem biztos, hogy az maszlag volt. Nem is volt az maszlag, én tudom. Kenyérbél vót! Igaz-é?

Duma Pista bá merőn belenézett a Máthé szemébe.

– Kenyérbél?

– Az hát!

Az öreg vállat vont:

- Lehet, nem állítom.
- No, még ezzel a pohárral! Isten éltesse, no!

Hónapok óta nem mosta bor az öreg torkát, most aztán kárpótlásul fenéig ürített minden poharat. Szeme hamar megfényesedett, csámcsogott a kortyok után, nem bánta ő, még ha feje tetejére áll is a világ, minden mindegy neki, de ez a bor kitűnő!

A jövődöbeli bíró azonban nem szerette a félmunkát.

– S keed pont a tanító urat látta? – faggatta szüntelen.

– Én őt!

– De honnan tudja, hogy éppen ő volt?

– Mert üsmerem.

– Nem úgy, na, nem úgy... A tanító úr ott sem járt azon a helyen! Keed nem is láthatta! Valami fícfá vót, amit látott. Ugyi? Keed már öreg ember, gyengék a szemei, nem állhat jót értük! Igaz-é?

– Hát, az igaz...

– Na, lássa-é. Így vót e! Én előre tudtam.

– Lehet, nem mondom...

Most komolyra változott a hangja, kissé fenyegetőre, s az arca is elborult:

– Csak azért mondom, vigyázzon, mert bezárhatják hamis tanúzásért. Tudja-e keed, hogy micsoda személy egy tanító a faluban? Vén embernek gyöngék a szemei, s az urak egy miccre hűvösre teszik, ha rosszul látott! Bizony!

Kicsit meghökkent az öreg:

– Mért? Hogy engem bészárjanak? Hát engem mért? Nem láttam én soha semmit! Ott egye meg a fene a halakat tőlem! Nem láttam én se halat, se tanítót, se maszlagot, semmit! S kész!

Még mintha meg is haragudott volna.

– S erre keed meg is esküszik, ha kell?

– Én? Amit mondok, arra? Hát hogyne! Az én szemeim már gyengék, én nem látok jól, s kész!

– Nahát! – S Máthé újból telitöltötte a poharakat.

Koccintottak. Most ő is utolsó cseppig kiitta a borát.

5

Vasárnap vecsernye után nagyobb társaság kop-pant össze a szövetkezet ivójában. Volt mit beszélni. Forrponthoz érkezett a bíróváltozás kérdése. Talán már holnap, hétfőn, megérkezik a feloszlató rendelet. Sőt ez biztos! Csak rá kell nézni Keresztes Samura, a jelenlegi bíróra, aki olyan hervadt kedvvel trónol

az asztalfőn, mintha az egész világot gyászolná. Csak rá kell pillantani: nyilvánvaló, hogy távozik a községi tanács.

De annál fürgébb kedvében van Máthé Imre, aki – a kilátások reményében – sietett előrerukkolni a rangsorban: közvetlen a jelenlegi bíró mellett foglalt helyet, jobb felől, mint valami trónvárományos. Szaporán töltögeti a bort, és gesztikulál, magyaráz, minden porcikáján fékezhetetlen mozgási vágy uralkodott el. Olykor akaratlan szánalommal tekint Keresztesre, akinek szomorúan báméskodó szeméből ki-kicsap egy-egy gyűlöletszíkra hol Máthé-ra, hol meg a gömbölyded képű tanítóra. Hát mi kifogás volt ellene? Kinek tett ő rosszat? Mit vétett ő, – főleg a tanítónak? Ki tud bár egy rossz szót a szemére vetni?... Szeretné kiordítani, üvölni! Nem baj. Majd fordul még az idő. Olyan az, mint egy nagy malomkerék... Csak hallgat komoran, ül, s iszik. A világ minden borát szeretné magába töltetni, hadd mossa az szürkévé az öntudatát. De hiába. Erősebb férfi ő minden alkoholnál.

Máthé mellé telepedett le a tanító. Cigarettazik, gyötri foga közt az örök meggyfaszipkát, s csak néha ejt egy-egy szót, mintha mit sem tudna azokról a dolgokról, amik fölött lobbanékonyan, bicskára menő hévvel vitatkoznak körülötte az emberek. Csak annyit tud, amennyit éppen elfogott a fülével a faluban...

Bándi Elek meg – aki azon a címen, hogy ő a falu első gazdái közé tartozik, a bíró balján szorított helyet magának – felnézni sem mer, pillantani sem, a beszédbe belekeveredni pedig éppen nincsen kedve, csak az asztal lapját szúrja tekintetével. Ha belekezd egy-egy mondatba, az dadogásba fullad. Szégyelli magát. Mert már az összes jelenlévők észrevehették, hogy valahányszor koccintásra kerül a sor, a tanító kikerüli őt a poharával. Testvére, Jóska is jól látja ezt. Megragadja a tanító kezét, s kérleli Elek helyett:

– Né, tanító úr. Már ne tessék haragudni. Bocsásson meg.

De a kis gömböc tanító komor, zárkózott és hajthatatlan :

– Még hogy én ne haragudjam? A világ melyik táján történik meg, hogy valaki feljelentse a tanítóját halászatért? Ez nem nekem szégyen, hanem maguknak! A bíróság úgylis azt ítéli el, aki feljelentett.

Elek fülelt. Ezt az éles, maró, megszégyenítő beszédet nem bírta hallgatni. Pirult, égett az arca. Felállt, s kiment az udvarra, a kerítés mellé. Jóska nyomban utánasietett, és rátámadt:

– Kettéváglok, te! Szecskát aprítok belőled!

Elek is felmérgeződött:

– Hát mijazisten? Nem elég, hogy visszavontam?

– Nem elég, a keserves istenedet! Én békességet akarok, mert rajtam húzzák bé a hatezer lejt! A testvérem miatt! Megöllek, ha nem kérsz bocsánatot!

– Bocsánatot? Vajazisten!

– Te vagy a hibás, a fejed ponciusát! Te hoztad a szégyent a falura! Olyan szégyent, hogy még nem is koccint!... Megmondta, hogy ha te megkéred, megenged. Ő sem szereti a haragot. Ő is ember!

De bent újra sima alázatosságot erőltetett magára Bándi Jóska:

– Né, tanító úr, né. Mindnyájan emberek vagyunk. Gyarlók, na. Ne tessék már haragudni!

Nem megy az olyan könnyen: a tanító csak nem akar tágítani. Hadd tanuljon a nép is: mert tanulnia kell ebből az esetből. Azt felelte tartózkodó fölényességgel:

– Tudom én, hogy gyarló az ember. De lássa is be a gyarlóságát! Ez a fontos! Csakis így van értelme!

– Hiszen ő bélássa! – S belekapaszzkodott újra és újra a tanító kezébe, kérlelte, miközben térdével erősen működött az asztal alatt, bökdöste az Elek lábát:

– Ugyi, belátod, Elek?

Elek arca ellilult. Valamit hirtelenjében magyarázni kezdett a bírónak, mintha nem hallotta volna a testvére szavait. De Bándi Jóska erősen nekiesett, most már nyíltan:

– Ide beszélj, hé! Ide hallgass! Arról van szó, hogy te bélátod, hogy gyarlóságot követtél el a ta-

nító úrral szemben. Ugyi bélátod? – könyörgött a szemével is.

Megmozdult az ádámsutkája, nyelt. Nem lehetett kitérni. De miféle gyarlóság van abban, hogy ő feljelentette a tanítót igaz dologgal, mert a tanító túllépett a törvény határain? Azelőtt pedig megverte a leánykáját! Hát az nem gyarlóság, hogy valaki úgy elveszítse az önuralmát, hogy ormósra sebezzen egy csöpp gyermeket? Az nem?... De az már olyan régen volt! Annyi mindent kimos az idő az emberből!

Egyre csak gyakorlatozott a torkával a megszólaláshoz.

– Bélátod-é? – S most dühösen, vészesen megvillant a testvére szeme, ökle az asztalon feszült, reszketett.

– Hát... Tudjuk azt jól – kezdte pirulva és szégyenkezve, s mintha a többiek mind összebeszéltek volna, ebben a kínos feszült pillanatban mindenkivel elhallgatott, és őt figyelte. – Gyarló az ember... De a tanító úr nem haragszik... Nem olyan ember a tanító úr...

Egyszerre feloldódtak a lelkek nagy megkönnyebülés emelte magasba és csendesítette meg a poharakat.

...Eltelt karácsony is azóta. Eljött és továsietett az újesztendő, majd a vízkereszt. Bent a farsangban jár már az idő. Mindegyre összekoppan néhány ember, hol a kocsmá különszobájában, hol a szövetkezetben. Isznak, beszélgetnek, hiszen most az ideje, télen. A fehérnépek pedig otthon kolbászt meg oldalast sütnék, s vasárnaponként nagy fazék töltött káposztát rotyogtatnak. Már aki teheti! Mert azok az asszonyok, akiknek ura vagy gyermeke fent dolgozik a Bucsinon, szalonnát meg málélisztet kunyerálnak kölcsön, hogy majd a nyáron napszámba ledolgozzák az árát... Bent a farsangban jár az idő... A törvényszék visszaadta a Bándi Elek feljelentését, s megszüntette a tanító ellen az eljárást, – a tanúra nem is gondolt, senkinek sem kellett elmennie januárban a tárgyalásra. A tanácsot sem oszlatták fel. Sokáig várták az emberek a prefektus rendeletét, de

hogy nem jött, beleuntak a várakozásba és izgulásba. Már el is felejtették.

Kivéve persze az egy Máthé Imrét, akiből mégsem lett községi bíró.

Azért van miről elbeszélgetni borozgatás közben. Lám, most is négyen ülnek a kocsmá különszobájában, s a tanító úr minden előszedhető érvel szidalmazza meg kárhóztatja az ügyvédeket, akik csak arra valók, hogy félrevezessék a szegényembert, hogy kitekerjék az eszét az embernek, és feje tetejére állítsák az igazságot, meg hogy kihúzzák zsebéből a pénzt! Mert ő is ma délután kapott felszólítást az ügyvédjétől, hogy három nap leforgása alatt fizessen be az irodájába háromszáz lejt a halászati ügyben tett lépésekért, írásokért, bélyegekért stb... A három hallgató pedig – isten tudja, hogy közben mit gondolnak – rábólint a tanító úr szavaira :

– Úgy igaz a!

Csókfalva, 1936

ALKU

Azért nem olyan áporodott ám az élet itt falun, a vastag fehér hópaplan alatt, mint sokan gondolnák. Minden nap elhozza a maga szerény meglepetését, külön kis izgalmát. Mindig van min rágódni az embereknek, ha már elunták a kérődzést a kiismerhetetlen politika szénáján.

Ezekben a napokban egy bizonyos állatbiztosítási társaság tartja izgalomban a népeket. Azt vitatják mindenfelé, fontolgatják s mérlegelik az eshetőségeket. Már persze, aki. Mert az állatbiztosító társaság gondolata sem sodor mindenkit magával, csak az olyan merész embert rántja le a lábáról, aki hajlandó is belevetni magát az örvénybe.

Furcsa mód indulnak el a faluban az efféle kezdeményezések. Ha töviről hegyire végére jár az ember, mindig kiderül, hogy valami huncutság rejlik a dolog mögött. De hát mit tudhatja az egyszerű nép, melyik szél honnan kerekedik?

Mostanában gyakran bukkannak föl a faluban különféle gyanúsak tűnő alakok. Olyanok, hogy a minden bokorban ellenséget sejtő emberek jónak vélik illedelmesen kalapot emelni nekik, amikor azonban pár lépést odébbhaladnak, csak úgy, mintha a csizmájuk sarkát nézegetnék, visszafordulnak, tetőtől talpig szemügyre veszik az idegent, s eltűnődnek rajta, hogy ugyan miféle vihar kergethette a falu közé ezt a szerencsétlen kopott csókát.

Mert olyanok ezek a föl-fölbukkanó gyanús alakok, akár a vihar tépázta csókák. Egyiket a gyárból menesztették, a könyvelőségről, felmondási idő nélkül,

másikat a megyeszékhelyen építették le. Akad közöttük, akit valamelyik redőnyeit lehúzó bankból bocsátottak szélnek.

Aztán a „leépítések” sújtotta szomorú orcák, olykor egy egész világ tragédiáját tükrözve, sorra feltűnedeznek a távoli községekben, s mindenikük valamiféle új, megváltó ötletet hoz a tarsolyában, ha már tisztességes emberi munkából nem lehet megélni. Van, aki előadást hirdet a népnek minimális belépti díj ellenében, a másik néhány bűvészmutatványt sajátított el nagy hirtelen, s azzal produkálja magát, belépti díjul pedig nem csupán pénzt fogad el, hanem bármi egyebet: akár egy kupa búzát vagy egy tenyérszalonnát...

Minap a járásbíróóság egyik útilapuval ellátott tisztviselője fordult meg a faluban, bizonyos Kapás Béla, aki pár hónapja került a „leépítendő” listájára. Nagy családja, házsártos felesége és négy gyermeke neki. Élni kell. S ha már bedöglött a járásbíró-sági írnoki jövedelemforrás, Kapás úr más irányba próbált tájékozódni. Meg kell adni, élelmes ember volt, teli fífikával. Sokat, mindent tanult, sokat látott a járásbíróóságon. Némi ügyvédi fortélyt is magára szedett, s – amint az itt-ott feltűnedező, lyukas könyökű csavargó nyomában támadt zúgolódás jelezte – értett ő ahhoz is, hogyan kell megszorítani a paraszt gégéjét úgy, hogy annak kimeredjen a szeme.

Ez az egyébként igen-igen szelíd tekintetű és semmiféle fizikai munkától vissza nem rettenő Kapás sorra járta a csendőrsöket, s megszívlelendő ajánlatokat tett az őrsparancsnokoknak. Bizonyos részesezés ellenében az illető őrmester elrendelte a szekértáblák újrafestését, s ugyanakkor szigorúan előírta, hogy milyennek kell lennie a tábla alapszínének: hány centiméter széles és magas legyen maga a tábla, milyen betűkkel kell fölírni a szekértulajdonos gazda nevét stb., stb.

Mikor már megvolt a rendelet, s a községben tetőfokra hágott a rémület, hogy pár nap múlva kezdődnek a bírságotlások a szabálytalan régi táblák miatt

– viszont sehol a vidéken nem találtatott egyetlen táblapingáló –, egyszerre, mintha a könyörületes ég pottyantotta volna le, megjelent a mentőangyal a leépített járásbíróági írnok személyében. Ott nyomban, az egyik falusi házban a Vasút utca sarkán, felütötte a festőműhelyt, s olyan szorgalmasan pingálgatta az előírt táblákat, hogy még különös hálát is éreztek iránta a falusiak. Ennek kifejezéséül hol ebédre, hol vacsorára hívogatták, vagy fizettek neki egy-egy deci egyenes pálinkát a helyi kocsmában. Csakhogy keblükre nem ölelték a megváltó Kapást! Hiszen képzeljük el: mennyi büntetést fizettek volna, ha épp a legszorongatóbb pillanatokban föl nem bukkan az egykori írnok szelíd, minden szavával megértő emberséget sugárzó alakja?!

S meg kell adni, Kapás nem is volt drágás ember...

Már a kilencedik faluban festegette nagy buzgalommal a szekértáblákat. Néha benézett hozzá a csendőrőrmester, s a festékesedények meg az azokból ágaskodó ecetszárak fölött karját elismerő kézfogásra nyújtotta az ötletes üzlettárs felé. Elégedetten vigyorgott, s hosszasan elnézte a „mester” munkáját. Most aztán rend lesz a faluban a szekértáblák körül! De hogy nem is jutott ez neki már előbb az eszébe?

A pingálgató, ahogy egyedül maradt, önfeledt füttyörészésbe kezdett...

A parasztok viszont erősen oldalra billent fejjel szúrták tekintetüket a frissen festett, alig száradt szekértáblákra. Olyanformán, mint ahogy a gyanakvó tyúk kémlel a magasban köröző héjára. Aztán nagy sóhajtozva leszurkolták Kapásnak a tábláért járó összeget...

De hát egyszer mégis betelt új szekértáblákkal az egész vidék. S éppen tél volt, komisz hideg és nagy hó, mely a gyümölcsfákat kerülgető nyulak lába nyomát szüzen viselte a kertekben.

A sors azonban egy pillanatig se szűnt meg korbácsolással nagyokat cserdíteni a mi falunk lakosságára. Ekkor ütött be az állatvész. Száj- és körömfájás pusztított mindenfelé. Különböző óvintézkedések történ-

tek a hatóság részéről, de egynémely gazda reggeltől estig s napnyugtától pirkadatig ott gunnyasztott mély bánatba merülve a jászol mellvédjén. Előre gyászolta a beteg jószágot.

El is hullott jó néhány. Idővel aztán feloldották a zárlatot. Aki igásállat nélkül maradt, az régi szép emlékeket idézgetve forgatta kezében a Kapás úr pingálta szekértáblákat, s nehéz sóhajtozással emlegette:

– Hej, amikor még a Piros is itt kérődött a Virág mellett...

Alig lábolt ki a falu a legutóbbi nagy csapásokból, s még jóformán el sem halt a keserű káromkodás az emberek ajkán, – újra megjelent Kapás.

Nono, valami ismét készül!

Ezúttal a papot látogatta meg. Valamivel vacsora-idő előtt állított be hozzá, és valamit hosszasan és szenvedélyesen magyarázott. A tiszteletes asszony hiába leste, hogy már fölkerelkedjék és búcsút mondjon a vendég: az nem mozdult. A pap meg közömbösen hallgatta az ostromágyú szerepét betöltő mondatokat, s néha, már merő udvariasságból is, rábólintott.

Kapástól nem lehetett szabadulni.

Az ajtónyíláson be-bekukkintó gömbölyded aszszonyka elkapta a szavak értelmét. A falvakat járó volt járásbírósi tisztviselő valamiféle állatbiztosító társaság létesítéséről próbálta meggyőzni a túlságos lelkesedést nem mutató lelkészt, aki tehetetlenül és gyámoltalanul nézett maga elé. Kapás pontos számadatokat sorolt föl az elhullott állatokról. Egész lista volt nála.

– Tessék elhinni, kár volna, hogy épp ez a falu maradjon ki, ahol legérzékenyebben sújtotta a vész a gazdálkodókat. Eddig már kilenc községben indult meg a szervező munka. Általános helyeslés mindenfelé! Tessék elhinni! Nekem igazán mindegy, én csak a nép javát akarom. Mert ha összeáll egy ilyen állatbiztosító társaság, akkor jöhet a vész! Bátran néz szembe vele a nép! A kárt megfizeti a társaság!

A pap, jámbor életű, csöndes, zárkózott pásztor a lelkeknek, hallott már egyet-mást a szekértáblákról. Gyanította, hogy Kapás épp ennél a még semmi-ben lebegő állatbiztosító társaságnál szeretne állást teremteni magának. Havi fix. Könyvelés, levelezés, miegymás.

De a gyanú csak futólag osont át a fején. Hallgatta az adatokat, a számításokat, és maga elé tűnődve gondolkozott el rajtuk. Egy ilyen élelmes, ötletes fickó, mint ez az egykori járásbírósi tintanyaló, miért is ne lehetne valóban hasznára a népnek?

Dörzsölgette az állát. „Igen-igen, értem, mit akar mondani” – dünnyögte kissé sasosan görbülő orra alatt, és megingott. Amikor pedig vendége a Kádár Vencel kárát is rádobta az érvek mérlegére, végleg fölülkerekedett benne a meggyőződés: tényleg érdekes volna elindulni a faluban, s rábeszélni az embereket az állatbiztosító létrehozására.

– A vész elvonult a falvak fölött, hála istennek – mondta a volt hivatalnok. – Reméljük, nem is tér vissza egyelőre. Bár mit lehessen tudni? De én nem is arra gondolok. A Kádár Vencel tehenét nem a vész vitte el. Fene tudja, mitől döglött meg. Legfontosabb, hogy állatorvost szerződtessen a biztosító, állandó jelleggel, aki mindig a tagok rendelkezésére áll, ingyenesen. A Kádár tehenét nem is látta állatorvos...

Amikor a ház asszonya ismét bedugta kíváncsi fejét az ajtónyíláson, s várta, hogy ránézzen a férje, akinek egy erélyes fejmozdulattal tudomására akarta hozni, hogy nem piríthatja tovább a vacsorát, a pap mintha megsejtette volna: valóban arrafelé fordította az arcát. Azonban még mielőtt a tiszteletes asszony leadhatta volna a figyelmeztetést: az ura szelíden odaszólt neki:

– Hozzon valami vacsorát nekünk, szívem...

Az apró bűnök gúzsáiban vergődő lelkek jámbor pásztor a beadta a derekát. „Le van szedve a lábáról” – ahogy Kapás némi önelégültséggel megállapította.

A vacsora kétségtelen jele volt a tiszteletes úr hajlékonyságának.

A párolgó tál, amelyet az asszony magasra tartva, diadalmi jelvényként helyezett el a sebtében megterített asztalon, jogot adott neki, hogy helyet foglaljon a férfiak társaságában, és nyíltan hallgassa a beszélgetést, amit eddig csak a konyhába nyíló ajtó mögül figyelt.

Emberünk, a szorgalmas táblafestegető, keskeny szőke bajuszkája hegyén sunyi mosollyal, már a lovak kérdését fejtegette. A lovak lába hamar marjul a hómosta, gidres-gödrös mezei utakon. Ha pedig ficamodik a ló lába, az állatot máris oda lehet dobni lebunkózásra a cigányoknak! Gazdaember annak nem veszi többé hasznát. Azazhogy, ha volna egy állatorvos, aki ingyen...

A papnak egyre nagyobb kedve kerekedett az állatbiztosító társasághoz. Ez a kolontos alak, meg kell adni, értelmes ember a maga módján. Merőn nézte a Kapás arcát. Amikor pedig az megsürgette, hogy még ma este föl kell venni a kapcsolatot a községi bíróval: a tiszteletes úr engedelmesen vette a szőre-hagyott fekete kucsmáját, s magára rángatta nem kevésbé viseltes télikabátját.

A lelkész csak egyik pillére a szervezkedésnek.

A másik a községi bíró.

Ha ezek ketten hozzálátnak, tódul utánuk a nyáj, mintha mézes madzagon vezetnék. Így okoskodott a volt járásbírósaigi alkalmazott, s kezét olyan elégedetten dörzsölgette össze, mintha máris az ügyfeleket fogadná az állatbiztosító társaság irodahelyiségében.

Nagyon későn kerültek haza.

Hogy a bírónál milyen eredménnyel jártak, azt a tiszteletes asszony már nem bírta kiszedni az urából. Annyi azonban bizonyosnak látszott, hogy Derzsi Dénes bíró úr abból a muskotályízű tavalyi borból kínálgatta vendégeit, amely mindig igen ízlett a tiszteletes úrnak, ha melléje telepedhetett. Ezt árulta el a pap orcájáról le nem hervadó vigyor is, mely láthatóvá tette sárgás kapafogait, valamint az, hogy alig csuklott egyet-kettőt, s a szoba máris megtelt a kikíváncozó bor undorító szagával.

A pillanat nem látszott alkalmasnak, hogy az első álmából felriadt tiszteletes asszony (bár dagadtra fújta keblét a méreg) kipakoljon a véleményével. Durcás mozdulatokkal vetette magát a fal felé.

Hajnalban, amint észrevette, hogy férje ébredszik kábultságából, – alaposan kitálalt. Hogy miféle ember az (mármint a lelkipásztor), aki minden csavargónak rendelkezésére bocsátja a lakását, s nincsen tekintettel a feleségére! S amellet eteti, itatja, tejbenvajban fürdeti! Hát nem ismeri ezt a széllal bélelt alakot?...

*

Ámde az elkezdett szervezést, vagyis a nekidurálkodott férfiakat semmiféle asszonyi praktika vagy más gáncsvetés nem bírta már megfékezni. Ellenkezőleg: a szervezési kedv még nagyobb erővel ragadta el őket, amidőn – mindjárt másnap – a csendőrőrmester is jelentkezett, s figyelmesen végighallgatta, hogy miféle nemes ügybuzgalom indította útnak ebben a nagy, derékig érő hóban a papot meg a vendéget. Miután a dolgot alaposan mérlegelte magában, s megállapította, hogy az állam érdekeinek rovására semmiféle veszély nem forog fenn, rákacsintott szerkértáblafestő cinkostársára, s teljes támogatásáról biztosította:

– Ha valaki nem akar belépni, csak szóljanak nekem. Majd én... – és nem éppen illemszabályszerű mozdulattal előbb a jobb, aztán a bal tenyerébe beleköpött, majd összedörzsölte azokat, mintha viszktenének.

A faluban hamar híre futott az őrmester úr sokat jelentő tenyérdörzsölgetésének. Hanem azok, akiknek kezüket kellett volna adniuk a szervezkedésre, ennek ellenére sem hamarkodták el az ígétüket. A pap is, a vendége is reggeltől estig sürgött-forgott a havas utcán. Hol egy magas téglaház nyelte el őket, mely épp a községházával szemben ágaskodik, ormán a félrebillent pléhkakassal, hol egy másik kapun bújtak be a Nagy Dénes udvarára, azon a roskadozó al-

kotmányon, mely mintha leejteni készülne a fölébe faragott galambdúcot...

Az emberek adtak a pap szavára. Legalábbis úgy mutatták. Meg aztán féltek a csendőrőrmestertől is. (Ezt viszont szívesebben elrejtették.) S azt az érdeemes személyt sem szerették volna megbántani, aki kihúzta őket a csávából annak idején, amikor kifutott volt az új szekértáblákról szóló rendelkezés. Ám a biztosító társaság toborzása mégsem akart kimozdulni a holtpontról.

Már harmadik napja taposták a havat s csúszkáltak egyensúlyozó mozdulatokkal a jeges úttesten a falu népének jötevői. De az emberek, mintha összebeszéltek volna, mind csak azt pedzették, hogy tulajdonképpen mennyit is kell majd fizetni tagsági díj fejében. Hideg szél csapta szembe a lelkipásztort, s könnyeket préselt a szemébe, belekapaszkodott a kabátja két szárnyába, s olyan dühödttel erővel cibálta, mintha le akarná vetköztetni. A pap belefáradt az elemi erővel vívott küzdelembe. Megállt, és megtörölte az arcát. A pokoli idő utolsó rugaszkodása a télnek, s épp ezért kemény erőfeszítéssel ragaszkodik a tájhoz, amelyet előbb-utóbb el kell hagynia. Aligha van még hátra egy egész hónapja: köztudomású, hogy Gergely pápa végigtapossa és szétrugdálja a jeget. A kéményekből szálló füstöt könnyedén elkapta a szél, s úgy tépte szét, akár a pókhálót. Nyikorogtak a nyitva felejtett kapuk, recsegték a düledező, korhadttal kerítések, és nyögve, hajbókolva hajtották meg meztelen koronájukat az udvari gyümölcsfák.

A háztetőkről söpörte a havat a dühös szélroham.

De aki hosszú téli kóborlások során hozzászokott az időjárás szigorúságához, az még az arcát sem fordítja el, oda se hederít. Márpedig a Derzsi Dénes bíró úr kapuja előtt veszteglő, deszkával megrakott két szekér gazdája abból az emberfajtából valók voltak, akiknek a füle mellett maga a sátán is füttyülhet, ők észre sem veszik. Könnyű nekik: egész testüket elrejtő, hatalmas kozsókba burkolóztak. A két deszkásember erősen hasonlított egymásra: bajuszukról mogyoró

nagyságú jégcsapok fityegtek, s busa szemöldöküket belepte a zúzmara. Valóságos jégemberek.

Derzsi Dénes hátat fordított a kelet felől reázúduló ostromnak, s nyakát rövidre kucorította az ujjas fekete szörmegallérjába. Füle vörösen égett, de ő úgy tett, mintha nem is lett volna füle (mely különben messzire elállt a fejétől). Pislogott, s csak akkor fordult ismét a szekerek felé, amikor az elemi erők tombolása már jól tovahaladt a hegyeket metsző völgyekbe.

– Osztán mit gondolnak keetek? – dörmögte dús bajusza alól. – Azt képzelik maguk, hogy hatvan lej sok egy véka búzáért? – Lenézően legyintett, ezzel is jelezvén lesújtó véleményét a hegyvidékiekről. – Maguk azt sem tudják, hogyan termesztik a búzát! Szántani... Aj, hogy sajog az ember tenyere az eke szarvától! De minek beszélek? Aki sohasem markolta meg az eke szarvát, az nem is tudhatja, mi az. Osztán a vetés! Marékkal szórni teli a nagy táblát! Bizony! Tudják-é maguk, mi az? Tudják a fenét! A gyomlálásról nem is beszélek. Aki nem igazi gazda, s nem szereti a búzát, attól a gyom fölverheti a földet. De ha keetek bár egyszer görnyedtek volna az aratóban, egészen másként számolnának. Tűz a heves nap az ember hátára, égeti a bőrit, hogy el kell ájulni. Úgy bizony!

Hej, de jó volna most egy kis nyári napsütés!...

Az egyik deszkás nemigen ellenkezett, ráhagyta:

– Ki-ki tudja a magáét. – Fölényesen, szemsarokból sandított a bíróra. Miféle embereknek nézi ez őket? Úgy képzeli tán, hogy ők sohasem fogták meg a sarló nyelét? Persze, nem erről van szó. Beszéljen a gazda, amit akar. Fő, hogy a vásár létrejöjjön!

– Tudja – bólintott rá Derzsi. – Én is tudom, milyen a cséplés. Amikor a por bebújik az ember inge alá. Osztán vakarózhatik tőle, amíg lehull a hó. Csak az tudja, aki búzát termeszt! Én mondom, nem igazság az, hogy csak hatvan lej egy véka búza. Tiszta pocsékolás! De hát ilyen a helyzet. Meg az ember szíve. Nem akarom én kifacsarni magukat...

Nyugodt, közömbös pillantást vetett a papra, s a pap mögött bujkáló Kapásra. Úgy tett, mintha nem vette volna észre, amikor imént megálltak a közelében. Bár nem is csodálkozott a jelenlétükön. Ha már itt vannak: elég tágas az utca. Bizonyos, hogy nem a szél sodorta ide őket.

Ő most alkuszik, elemében van. Láthatólag kedve telt a szószaporításban, ami annál jobban idegesítette a papot. Máris türelmetlenül váltogatta maga alatt a lábait.

A deszkásoknak sem volt sietős az útjuk, nekik is futotta a szóra. Eszük ágában se volt megrántani a lovak gyeplőjét. Álltak rendületlenül.

Derzsi Dénes huzintott egyet-egyét a harisnyán, amely mind lennebb csúszott a pocakján. De ez csak olyan megszokott mozdulat, nem türelmetlenségből fakadt, dehogyan, az ő türelme kifogyhatatlan!

– Három napja jövünk, gazduram – hajtogatta az első szekéren ülő. Ez volt a beszédesebb a két deszkás közül, ő vitte a szót. A másik csak akkor nyögött ki egy-egy hangot a bajuszról csüngő jégcsapok alól, amikor segíteni kellett a társának a bizonykodásban. – Hozunk fejenként száz szálát. Meg lehet számolni – bökött hátra. – De ez akkora terű ezeken a cudar utakon, hogy a Bucsinon alig lehet átalhúzatni. A szekér is tönkremegy, uram! – Derzsi mellét melegség járta át. Úr ő! Jól mondja a deszkás! Hiszen csak a vak nem látja a kapuzábján fityegő táblát, amelyen rajta áll a hivatali címe: ő a község bírója.

Az első szekéren gunnyasztó részletesebb magyarázatba kezdett:

– A deszka szálján keresünk két lejt. Hát pénz az? Egy hét is belételek, amíg eladjuk. Szegény a nép, nem vásárol. Isten engem úgy segéljen, ha két lejnél több a nyereségünk. Hát pénz az? Meg van azzal fizetve a mi fáradságunk? S keed még azt mondja, sok az a tíz lej száljáért?!

Derzsi úgy tett, mintha számolna. Tűnődve nézett maga elé.

A viharvert utas fentről, a deszkarakás tetejéről, némi keserőséggel folytatta:

– Tudja-é maga, uram hogy mit jelent két hétig üldögelni a szekér tetején ebben a gyilkos időben? Csak próbálná meg! – vágott vissza a búzáért. – Könnyű a meleg kályha mellett őrizni az asszony szoknyáját!

A bíró szerette volna, ha a pap és a másik nem hallja ezt az odavágást. Szerencsére ismét nekiszilajodott a szél, talán elsodorta a hangokat. Különben sem okos dolog feldühödni alku közben. Derzsi tehát hallgatott.

– Hát sok-é tíz lej száljáért? Mondom, hogy két hétre kerülünk haza.

– Az asszony szoknyája mellé, mi? – szúrt vissza.

– Hát. Nekünk is lehet. Már akinek.

A második szekéren ülő előreszólt csöndesen:

– Te hallgass. A tiéd kereket oldott.

Most meg kéne kérdezni, mi történt az asszonnyal. Meghalt? Vagy elhagyta a deszkást? Derzsinek nyelve hegyén volt a szó, kicsit talán sajnálta is már, hogy az imént megsértődött. De hát csak hallgatott.

A jobb oldali ló hegyezte a fülét, mintha ő is kíváncsi lett volna a beszédre.

A deszkás újra azt kérdezte:

– Sok-é az a nyomorult tíz lej?

– Sok – bökte ki fontolkodva a bíró.

Erre a deszkás, mintha megsokallta volna az alku-dozást, rántott egyet a gyeplőn:

– Nahát, ha sok, akkor isten áldja meg keedet! Mi sietünk.

De a lónak van esze, olvasni tud a gazdája szándékában, s a gyeplőrándításra nem mozdult.

– Engedjen maga is a búzából, uram! – fordult vissza a rakás tetején. – Akkor osztán lehet beszélni!

Derzsi betanított papagáj módjára fújta a magáét.

– Nem is sejtik maguk, hogy milyen érték az a búza. Hogy milyen verejtékes munkával jut az em-

ber minden szemhez. Kétszáz lejjel sem lenne megfizetve vékája, én mondom! Azt nem tudhatja a hegyi ember, aki fával foglalkozik!

Már meg-megrándult a gyeplő. A deszkás indulni akart.

– Ad-é hat szálért egy vékát? Erről beszéljünk!

A bíró, egyre lilábra váló füllel, folyton csak töprengett, fontolkodott. Csóválta a fejét, rázta tagadólag, maga elé függesztve a tekintetét:

– Egy véka búza többet ér hat szál koszos deszkánál. A búzából kenyeret süt az ember, s megeszi. De a deszkából legfőbb a kerítést foldozgatja. Nem adhatom.

– Akkor vegye meg pénzzel!

– Pénzzel? – hökkent meg Derzsi.

Hogy ez neki mostanig nem fordult meg az eszében!

– Hát! Tíz lejbe szálját!

– Tízbe?

– Tízbe!

– Az sok. Úgy is sok.

– Na, akkor isten álgya meg! – S az atyafi most már szóval is nógatta a lovakat. De azok tudták, hogy még mindig nem kell elindulni. Az egyik feszített a hámistrángon, de nem rántotta meg a terűvel rakott járművet.

Újra kísérletezett a deszkás:

– Hát akkor mondja meg, mennyit hajlandó adni száljáért?

Derzsi mellébeszél:

– Az igazság az, hogy nekem házépítéshez kellene. Menyen férjhez a leányom, s neki szeretnék építeni. De ez a deszka nem a legmegfelelőbb.

Újra egy gyeplőrántás. A deszkás már rájött, hogy emberére akadt! A lovak most sem indultak. Csak a zablát rágta az egyik.

– Ennél jobbat maga álmában sem látott, uram!

Egyik szavával sértett (még hogy Derzsi álmában sem látott jobb deszkát!), a másikkal pedig szerfölött illedelmeskedett (uram!). Derzsinek, az „uram” többszöri hallatára, az is megjárta az eszét, hogy ilyen

tisztességtudó emberek kellenének ebbe a faluba is. Azokkal lehetne dolgozni, s nem mind pocskondiáznak a bírót...

Körüljárta a szekeret, s figyelmesen nézegette az árut.

– Én mind megvenném. Egy utolsó szálig. De nyolcba.

A másik kapott a szón, hadd legyen vége már:

– Kilencbe! De csak magának.

Az engedékenység meghatotta a bíró hájas szívét. Kezdett egészen jó véleménye kialakulni ezekről a csíki földönfutókról.

– Kilencbe? – lepte el homlokát a töprengés felhője.

– Úgy... Kilencbe... De...

Tisztességtudó emberek ezek – szilárdult meg a véleménye. Meg aztán cudar hideg is van. Akármilyen vastag is a talp a csizmája alatt, mégis átszűrődik rajta a fagyott hó hidege.

– Isten neki! Hajtsanak bé, s rakják le!

Már mozdult a ló, s fordult a szekér be a bíró úr udvara felé. Derzsi úgy tett, mintha csak most venne tudomást a tiszteletes úr meg a mögötte bújócskázó szekértáblafestő jelenlétéről. Sietett is kezét fogni velük, előbb a pappal, aztán a másikkal. A kézfogásban volt valami ünnepélyes körülményeskedés. A bíró igyekezett jóvátenni előbbi hanyagságát, nyájasan tudakolta a pap hogylétét, egészségi állapotát. Az sietve rákapcsolt a szóval a Kádár Venci tehenének betegségére. Elmesélte eleitől végig. Az egész arra ment, hogy különös nyomatékot adhasson végső megállapításának: egyre gyakoribbak az állatbetegségek a faluban, nem is beszélve a szerencsétlenségekről, amelyek hol egy ló lábának eltörésében, hol egy tehén nyári puffadásában nyilvánulnak meg. Mindez gondolkodásra és fejtöresre készíti az embert: segíteni kell a sorssújtotta népen. A segítségnek egyetlen módja: létrehozni azt a bizonyos állatbiztosító társaságot, amelynek célját immár igen jól ismeri a bíró úr is.

Derzsit, aki a marhacédulákra a jegyző úr neve mellé oda szokta firkantani a magáét is, nem kellett kétszer biztatni. Hiszen már minap ígéretet tett a papnak. Most csak bólogatott szorgalmasan:

– Meglesz! Ha én azt mondom, annak meg kell lenni! Ki dirigál ebben a faluban? Kire hallgat a nép?

A tiszteletes úr egyik mozdulatát nyilván félreértette a bíró. Talán csak nem akar máris távozni a pap? Utána kapott. Elillanna anélkül, hogy elkocintana vele egy pohár bort?

– Álljon csak meg egy szóra, tiszteletes úr! Innen egy tapodtat sem! Vásárt kötöttem ezekkel az agyafúrt csíkiakkal! Hát kerüljünk csak béfelé a házba! A vásárt muszáj leöblíteni! S azt a listát is meg szeretném mutatni...

Előrelépett Kapás:

– Hányan írták alá? – fúrta a kíváncsiság.

Derzsi fölényesen nézegette az idegent. Úgy tett, mintha a feje fölött pillantgatna a deszkásszekerek felé:

– Maga nem ismeri az itteni népet. Az nem ír alá semmit az istennek se, csak a váltót, ha pénzt vesz föl a bankból...

Kapásnak megnyúlt az arca:

– Tehát senki?

– Vagy kettőnek odaírtam a nevit, én magam, saját kezűleg. – S büszkén, sokatmondóan hozzátette: – Mégis többet ér a bíró írása, mint ezeké a „ma így, holnap úgy” embereké. Mert a bíró, az nem holmi „tedd ide, tedd oda”.

Kapásnak ezektől a vigasztaló szavaktól sem kerekedett vissza az orcája, s a bajuszkája sem akarta visszanyerni előbbi hetyke kunkoriságát. A bíró le nem venné karját a pap hátáról, amelyet óvatosan átölelt, és segített neki fölfelé a kőlépcsőkön. A tiszteletes megadóan tűrte az erőszakot, ment, lépegetett, de tekintetében ott bujkált a kétségbeesés. Nem az állatbiztosító sorsa miatt volt elcsüggedve – ó, nem –, hanem azon riadozott magában, hogy ismét fel kell hörpintenie néhány pohárka erős szilvóriu-

mot, aztán megmártani a puliszkát a sötétbarna, rozsdás kolbászsírban, majd a bor... Amióta lehullott az első hó, egészen belesárgult a sok tokapecsenyébe, fokhagymával fűszerezett kolbászba, kis-üstön főtt pálinkába meg a mérhetetlen mennyiségű savanyú borba... A falu módos gazdáival muszáj volt koccintgatni.

A táblafestő mögöttük rakosgatta lábát a lépcsőfokokra. Neki is fonnyadozott a kedve: napok óta folyik a szervezés, és egyelőre mindössze két név a bíró listáján, s az sem saját kezű aláírás. Hej! Úgy látszik, körülményesebb vállalkozás ez, mint a szekértáblák festése volt...

Az első szekér megállt az udvar mélyén.

A második szekér épp az ajtó előtt nyikorgott el, s gazdája odaszólt a lépcsőn fölfelé törekvőkhöz:

– Na, bíró uram, hát mégsem csinálunk vásárt a búzával?

Úgyi na, épp most akarta odasúgni a tiszteletes úrnak, hogy nagy kópék ezek a csíkiak, igazi egy furfangos népség, mert nem hajlandók megvenni a búzáját. De az elhangzott ajánlat hatására kénytelen volt feléjük fordítani a becsülését. Különösen ha tekintetbe veszi, miszerint tudják róla, hogy ő a falu bírója. A falu első embere. Ismerik őt messzi vidéken. Még Csíkban is! Lám.

Derzsi karja lehanyatlott a pap hátáról.

– Vásárt-é? – Megállt, s töprengett.

– Mondja már az utolsó árat annak a búzának, bíró úr!

– Egyszer megmondtam. Hatvan lej. Alább nem adom!

– De mi is engedünk, bíró úr!

Ez igaz: ők is engedtek a deszkából.

– Hát maguk mennyit számítottak? – puhult meg a Derzsi makacssága.

– Az igazat mondom: ötvenbe fennebb is kaptunk volna. De sokallottuk. Ha nem marad más, visszamenet megvesszük azt. Három helyen is kínálták. Sok a búza, nincsen ára, hiába feslik ki az idő a télből.

– Hm. A piacon is hatvanöt lej – így a bíró.

– Ötven! Csak nem akarunk sokadozni tovább. Ki vár még két napot a piacra? Siet hazafelé az utas ember, ha megszabadult a terütől.

A valóság az, hogy a bíró nem tudakozódott mostanában a piaci árak felől. Az iménti szót csak úgy odavetette vaktában. Most aztán gyanakodva fűr-készte a csíkiakat. S megkockáztatta:

– Nem igaz a!

– Isten engem úgy segéljen! – erősködött az atyafi.

– Jó, jó. Nem szeretek vitatkozni. Maguk mennyit számítottak?

– Mi ötvenhármát.

– Legyen ötvenöt. De csak azért, mert keetek is engedtek.

Derzsi újakezdte a magáét: hogy nehéz a mezei munka, különösen az aratás. Csakis a két csíki embernek hajlandó odaadni ötvenötbe, mert tisztességes, becsületes, alázatos embereknek látszanak, meg aztán arra is tekintettel van, hogy mennyit sanyarognak ezeken a téli napokon, amikor elindulnak községről községre a deszkával. Az sem könnyű – ismerte el.

De a deszkás is tudta forgatni az érveket:

– Már két lej ide, két lej oda. Mit számít az egy bírónak? Egy bírónak legfontosabb az igazság! Én azt mondom! A bíró már hivatalánál fogva is jobban tudja az igazságot a magunkfajta senki-embernél. Azt mondom, felezzük meg azt a két lejt. Egy lej ide vagy oda, attól egyikünk sem botlik meg a mennyország küszöbén!

Végző elhatározások érlelődtek a bíró úr koponyája mögött. Mióta az alku elkezdődött, még nem ráncolta ilyen erősen a homlokát. Helyesen szólott az atyafi. Mert napnál világosabb, hogy ő, a községi bíró, mindegyiküknél jobban tudja az igazságot, s az is igaz, hogy kettőnek a fele: egy. Bölcs szavakat hordoz tarsolyában ez az idegen, nem mindennapi értelem honol a kobakjában. Ilyenek kellenének melléje a község ügyes-bajos dolgainak intézéséhez. Micsoda

csapása a sorsnak, hogy nem ebben a faluban teremnek az ilyen bölcs elmék!

A végső döntésnek való nekirugaszkodás végül is derűre és engedékenységre hangolta a község első férfijának szívét, s egészen váratlanul, hirtelen kitörő kedélyességgel így szólt:

– Hát legyen, no. De csak azért, mert keetek is engedtek!

Tovább már nemigen törődött a csíkiakkal. Bizott bennük. Tudta, hogy lerakják azok a deszkát egy utolsó szálig. Ellenben karját újból átfonta a tiszteletes úr vállán, s tessékelte befelé, még készségesebben. Közben halkán, diadalittas mámorban odasúgta a papnak:

– Huncut emberek ezek. Ilyen a magunkfajta gazdálkodó élete. Mindig a cserebere, a vásár, a számítás. Vigyázni kell, hogy jól fogjon az a plajbász, ha számolni kezd az ember. S mindig résen kell lenni az emberi gonoszsággal és gyarlósággal szemben! Ezek is: hát nem tíz lejbe sózták volna rám a deszkát, ha nem vigyázok? Bécsaptak volna, ha hagyom magam. De nekem is van ám sütnivalóm... Pedig, én mondom, az a decka megér tíz lejt szálanként... No, tiszteletes úr, no, csak épp egy falat friss kolbászt, még alig legyintette a füst. Lehet, hogy az asszony fel sem akasztotta még a padlásra. Tisztelje hát meg a házunkat a becses jelenlétével, ne tessék folyton szabadkozni, mert jószívvel látom. Az az állatbiztosító társaság pedig meglesz! Ha én mondom, akkor meglesz, ha vénasszony hull is az égből! Már ketten béálltak, s csak a kisujjamat kell mozdítanom, se reglik utánuk a többi. Csak győzzük írni őket! Ismerem én ezt a népet. Megy az, ha vezetik. Hanem most előbb megeszünk egy falat friss kolbászt káposztacikával. Most igazi jó a káposzta, mondtam is az asszonynak, nehogy meg merje kezdeni a kádat disznóölés előtt. Aztán majd nyélbeütjük a társaságot, a fenébe...

A szívélyes invitálásnak nem lehetett ellenállni, a pap csüggedten, nagyot sóhajtva adta meg magát a sorsnak. Számot vetett, hogy a bíró a legfontosabb

személy a községben, nála nélkül hiába is próbálna mozdítani valamit az ember.

Künnről behallszott a szekérről lehajigált deszkák tompa suppanása, s néha szólt a csengő, amikor valamelyik ló rázott egyet a sörényén. S míg a bíró ki-be járkált, hogy poharakat hozzon a szilvapálinkának, Kapás eltűnődve kockáztatta meg a papnak:

– Igazi okos ember ez a bíró. S jól megtanulta a számtant. Mi a véleménye, tiszteletes úr? Mert ugyebár az Isten nem bottal veri a népet, hanem bíróval, s annak is a nagy eszével?!

Csókfalva, 1936

AMBRUS, A BOCSKOROS

Nem mernék mérget venni rá, hogy mindaz megfelel a történelmi igazságnak, amit a falumbeli öreg-asszonyok téli estéken, a pislákoló tűz árnyékot táncoltató fényénél a meleg pucokban összefecsegnek. De erősen bizonykodnak, hogy a furcsa történeteket ők még fogatlan nanyójuktól hallották, és száradjon el a nyelvük vagy nyíljon meg alattuk a föld, ha azok nem igazak.

S az unokák, akik a mesék bűvöletében kerekre tágtult szemekkel hallgatják a nemzedékről nemzedékre szálló tarka históriákat, inkább elhiszik nekik...

Bár én nem tudom elhinni józan ésszel, hogy az a bizonyos Ambrus nevezetű bocskoros nemes, akiről a szóbeszéd oly gyakorta járja nálunkfelé, valaha valóban taposta volna bocskorával a mi hegyeink ösvényeit. Márpedig a bocskor olyan tartozéka volt Ambrusnak, hogy szinte látomásszerűen jelenik meg előttem, ahogy például Zsuzsi nén elmagyarázza, miképpen tekerte lába fejére a kapcát, csavarta keresztbe a szíjakat, és bogozta meg végül a sarka fölött. Már azért is kételkedem az Ambrus hajdani létezésében, mert semmiféle okiratban nem találok olyan följegyzéssel, amelyből következtetni lehetne, hogy ezen a vidéken valaha is bocskoros nemesek éltek volna. Senki sem tudja megmutatni a helyet sem, ahol a történetben szereplő régi udvarház állott. Persze, az udvarházban nem Ambrus lakott, hanem egy valódi földesúr, aki nem bocskorban taposta az utak porát, de valódi rámás csizmában kopogott végig a köve-

ken, amikor elszánta magát, hogy kinézzen a határban szorgoskodó jobbágyokat ellenőrizni.

Ambrusnak, a bocskoros nemesnek eredete az idők ködébe vész. Hogy hol pillantotta meg az áldott nap sugarakat, hol és milyen anya ringatta bölcsőjét, és miféle dallamot dúdolt a végzetes sorsú emberi lény álma fölött – senki sem tudja.

Ambrus története a falu emlékezetében ott kezdődik, amikor már ráköszöntött a férfikor, s mikorra ő már teljesen elzüllött. Mondják, kivert kuvaszként kóborolt a vidéken, magánosan és mérgesen, mint aki haragot tart az egész világgal. Harmincöt esztendő sem volt, mikor erre a savanyú sorsra jutott. Járt a környékbeli falvak kocsmáit (mert kocsmák már akkoriban is bőséggel termett ezen a vidéken), szórta a pénzt (mert a rablásból, fosztogatásból szerzett pénz mindig degeszre állott az Ambrus zsebében), és húzatta magának a keserves nótákat a cigányokkal (mivelhogy muzsikusság cigányról sem lehet elképzelni, hogy valaha is ne lett volna kéznél a faluban, ha valakit erősen előntött a bánat). Az Ambrus nótái – ahogy mondják – duhajak és vadak voltak. Olyanokat rajta kívül senki se tudott abban az időben.

Egyébként ez a bizonyos Ambrus – az a gyanúm – közönséges útonálló lehetett a Bucsinon, a Parajd fölött ágaskodó, sűrű erdőség borította, irdatlan nagy hegyen. Ha módját ejthette, borvizet szállító fuvarosokat állított meg, fejszével a kezében, de megdézsmálta a vásárba járogató embereket is, különösen amikor visszafelé igyekeztek Gyergyóból, s nem noszogatták maguk előtt a hízott fehér ökröket, ellenben az eladott ökrök ára már a zsebükben lapult. Elbódorgott Ambrus egészen a Kalonta-tetőig, ahol az Udvarhely felé vezető út a korondi fazakasok füstölő házai közül kapaszkodik vastag törzsű, dús koronájú tölgyfák sűrűjében. Akkoriban, száz vagy még annál is több esztendőnek előtte, még büszkén és zavartalanul álltak az évszázados tölgyek, még nem tizedelte meg őket a kapzsi fakitermelés. Télen, ha viharok dúltak fönt a havason, és orgonabúgásra emlékeztető nótákat dúdoltak a völgyek, s fentről a he-

gyekből a lakott településekre húzódott be minden emberi lény, Ambrus elhagyott kalyibákban keresett menedéket az éhesen kóborló fenevadak elől. Azokban a szétszórt, gerendákból összetákolts nyomorúságos kunyhókban, amelyeket mindössze öt-hat hétre vesznek igénybe a lenti falvak lakói nyár végén, amidőn kiköltöznek a havasra, begyűjteni a tisztasokról a sovány, de illatos szénát.

Lent a falvakban, ha előbukkant az Ambrus figurája, csak a kocsmákban lehetett látni, még inkább hallani őt.

...Ámbátor volt az esztendőnek egy időszaka, mindössze néhány aranyló júliusi hét, amikor az anyaföld hazacsalogatta, s kebléhez ölelte a Bucsin rettegett útonállóját. Aratás ideje volt ez. Mikor aranyárgára érett a búza, s már-már peregni kezdett a szem, Ambrus megjelent az emberek közt, és maga is beállt az uraság jobbágyai közé. Sarlója éles volt és fényes, recés pengéje tündökölt a napsugarakban, de ebből a munkából nem volt köszönete az uraságnak. Ambrus sokszor letelepedett a túró meg a puliszka mellé, s együtt dúdolgatta a fájdalmas nótákat a román jobbágyokkal, még a szemét is behunyta. Mintha álmodt volna, úgy hallgatta a furulya keserves szavát. Ilyenkor, a nyári látogatások heteiben történt meg aztán, hogy a jobbágyok közt előbb csak lefojtott füstként szállingózott, majd néha lángot is vetett az elégedetlenség. Hej, sok gabonása gyulladt ki akkoriban a földesúrnak, és éjszakánként osonó árnyékokat ugattak a kutyák. Egyszer még a falu közepén kettős cseréptetőzetével ágaskodó udvarházra is felröppent a vörös kakas!

A máskor oly alázatos tekintetű, jámbor ábrázatú jobbágyok követelöztek. Hiába működött a korbács, hiába állították föl az udvarház mögött a derest. A nép zúgott, morgott, fenyegetőzött. Az uraság meg, pulykavörös tarkóját vakargatva, cifrákat káromkodott, s agyara közt összeroppintotta a pipa csutoráját.

De az uraság sohasem neszelhette meg, hogy honnan is fúj a tüzet élesztgető szél. Ambrusról nem szerzett tudomást, nem is sejtette, hogy egyáltalán a

világon van. Ki tartotta volna számon a lezüllött bocskoros nemest, aki elvegyült a nép közt, akár a csepp a tenger vizében.

Az időben, ahogy a hagyomány tartja, sokkal különb bort mérték a falusi kocsmákban, mint manapság. Nem azért, mintha a szászok hegyei másképp érlelték volna a szőlőt, de a kocsmáros még nem tanulta volt ki a borok keresztelésének fifikáját. A férfiak vére is sűrűbb volt talán. Erre enged következtetni, hogy sokkal fürgébben lyukasztott a bicsok pengéje az emberbőrben, holmi fehérnéphistóriák miatt, bár az ilyesmi mostanában is gyakran meg-esik.

Ambrus azonban, dicséretére legyen mondva, nem emelte szúrásra a kését minden kicsiségért. Ha megcsípte a bolha, nem akarta mindjárt az egész emberiséget másvilágra küldeni. A fehércselédekről és a körülöttük fölizzó szenvedélyekről megvolt a maga bölcs véleménye, amit a kocsmái asztal mellett többször ki is nyilvánított:

– Mit? Hogy egy pisis fehérnépért? Vagy az isten! Egyikük sem különb a másiknál, egyforma mind, ha úgy vesszük! Olyanok, akár a korsó, amelynek nem látsz a belsejébe, de amelyből mindenki oltja a szomját. A korondiak azért fabrikálták a kerék hasú korsókat, hogy az ember, ha megszomjazik, a szájához emelje és nagyot kortyoljon belőle. Hát nem igaz? Úgy van az a fehérnéppel is... Hunyd bé a szemed, te taknyos, mert neked beszélek! – rivallt rá a hallgatóra nagy mérgesen. – Csukd bé a csipádat, ne láss, ne hallj, de azért figyeld, amit mondok, mert neked szól! Látod-é ezt a bicskot? Nyisd ki most a szemed, s nézz ide! – Részeg volt, összevissza galagolyolt, bölcsködött.

Mert a jó fogású, hatalmas pengéjű vasnyelű bicsok, – ha nem is kapkodott utána a gazdája minden légyzümmitésre, azért ott ágaskodott a kocsmái asztalba jól beleütve. Kitől tanulta el ezt a szokást, s miért ütötte bicskáját mindig az asztal lapjába? – ma már lehetetlen volna kinyomozni. Ha nem akadt poharazgató társa, akkor is mondta a magáét: a

bicsokhoz beszélt. Bármilyen elátalkodott útonálló hírében állott is, tudták róla, hogy nem egykönnyen nyúl a szerszámhoz. Éppen ezért félelem nélkül nevettek a háta mögött. „Nagy legény ez az Ambrus, alig fér a bőriben. Azt várja, hogy magától kibugygyanjon szeme előtt az embervér!” De hát minek is ömölne a vér? Asszonyért? Hiszen ott van a felesége a lerongyolódott mihasznának. Éldegél csöndesen a faluban, meghúzódva szégyenével az emberek közt, s előnti szemét a könny, ha az urát hánytorgatják neki. Mert szép és hamvas az Ambrusné sápadt orcája, hogy megakad rajta a szem, s feltör a sóhajtás abból, aki látja. Nem titok a falu előtt: a bocskoros, valahányszor megjelenik a faluban, első dolga, hogy letépje az asszony kontyát, s vastag fonatú szőke haját a tenyere köré csavarja, néhányszor körbeszaladja vele a ganédombot, majd meghempergeti szegényt a trágyalében. Közben eszeveszetten káromkodik, néhányszor bele is rüg, ahol éri. S bár az asszonynak csupa kék folt lesz a teste: egy szisszenést sem hallat. Csak nézi félig örült, révedt tekintettel a megvadult szörnyeteget.

Amikor Ambrus kiröpítette az uraság udvarából, olyan szép volt Eszter, hogy minden legényt evett a fene utána. Akkor a lezüllött nemesnek még volt néhány hold földje, de idővel az is az uraság kezére került.

Nosza, most már szabad az asszony! Ura a havason bujdokol, lesi a vásárosokat, a borvizeseket és a városi gazdag kereskedőket, amint hatalmas ládák súlya alatt nyikorgó szekereik átdöcögnek a Bucsín vízmosta útjain. Az asszonyhoz pedig ezalatt szabadon járnak ki és be a férfiak. Ambrus ezért sohasem tesz külön szemrehányást, vallja rendületlenül, hogy: „Az asszony, akár a vizeskorsó, arra való, hadd oltsa belőle a szomját, aki megszomjazik...” Hajcibálások, rúgások és dühöngések egyszerűen azt a célt szolgálják, hogy kiadja feleségének az őt illető részt, amire az nyilván rászolgált...

Sokáig nem értették a faluban, miért toppan haza Ambrus minden esztendőben épp aratás kezdetére, s

miért görnyedezik olyan szorgalmasan a jobbágyok közt az uraság birtokán. Mi szüksége neki erre a néhány heti munkára, mikor olyan szenvedéllyel és hozzáértéssel űzi betyárkodását a havason, hogy nem is szagolhat nyomába a zsandár.

Sok mindenre nehéz feleletet adni az idők tenger-nyi távolából. Ambrus legendája ma már az öreg-asszonyok babonás meséinek tarka burkába vész, s nálunkfelé az ő emlékével ijesztgetik a csintalan gyermekeket. Olykor gyilkos szörnyeteggé torzul az alakja, s lába előtt a mesékben legyilkolt emberek hullái tornyosulnak, – de mikor nem az apróságok ijesztgetéséről van szó, kiderül a szóbeszédből, hogy Ambrus ráijesztett ugyan az emberekre, teketória nélkül elszedte a pénzüket is, de a feleségén kívül soha senkit egy ujjal se bántott. A képzelet csak úgy kavargat a bocskoros Ambrus személye körül. Ha egyik napon istennyila szakad rá valamelyik falusi házra, s lángot vet a tető, vagy ha valaki a másvilágra költözik, bizonyos, hogy azelőtt való éjszaka Máriánén, hazafelé igyekezve a fonóból, megpillantotta a bocskoros Ambrus fehér lepedőbe burkolt kísértetét. Legalább egy évszázad óta ő az a bizonyos „fehér ember”, aki hol itt, hol ott tűnedezik föl a faluban vagy künn a határban, vízmosta árkokban, erdők mélyén kanyargó ösvényeken. Bolyong, kóvályog Ambrus szelleme a falu körül, s nem vitás, hogy a fehér lepedő, amely kísérteti lényét takarja, a végzetet hordozza magával, a sok-sok pusztító vést és szerencsétlenséget, ami a falura leselkedik. Mondhatnám azt is, hogy az a fehér lepedő, amelyet a néphit szerint Ambrus az uraság szépséges leányának ágyából rabolt el egy nyári éjszakán, valósággal a sors figyelmeztető ujjja. Ha valaki hírül adja, hogy ismét feltűnt valamerre az Ambrus szelleme, lázas rettegés szállja meg a babonák megannyi hívőjét-vallóját. Egyes öregek azt is tudni vélik, hogy ő volna a táltos lova a faluban még ma is élő Kati nének, akit az utolsó boszorkányként tartanak számon mifelénk, s nagyokat köszönnek neki az utcán, nehogy kihívják maguk ellen a bosszúját.

A szálak, amelyek titokban összekötözik a falumbelieket: összefűzik a babonákat is az igazsággal, a jelent a rég múlt eseményekkel, az élőket az örökre elköltözöttekkel, és igen-igen kuszáltak. Rebesgetik, hogy ez a boszorkányosság hírébe keveredett Kati nén (magam is ismerem, sovány, szikár öregasszony, állán fekete szemölcsel, amelyből kefeszerűen nőnek ki a vastag szőrszálak) szegről végről rokonságban áll az uraság egyébként régen kipusztult családjával. Mégpedig úgy, hogy Anna, az egykori uraság világszép, de mindig szomorú leánya kitette volt a fattyát a Küküllő zombékjára, a sás közé. Aztán egy arrafelé haladó ember figyelmes lett a távoli gyermeksíráásra, elindult a hang irányába, s meg is találta a csecsemőt, magához vette, és fölnevelte. Állítólag ettől a sás sűrűjében talált fattyútól származik Kati nén, a késői ivadék. Márpedig ha ez így igaz, akkor tény, hogy Kati nén a bocskoros Ambrusnak is leszármazottja, mivelhogy – a monda szerint – ő lett volna az apja annak a pusztulásra szánt szerencsétlen újszülöttnek.

Mennyi mindent is ráaggat a nép fantáziája a hajdaniakra! Mennyi legenda, mennyi káprázatosan csillogó mese kerekedett róluk! S milyen lélegzetállítóan izgalmas történetek, amikor téli esteiken, az orsók szüntelen pergése közepette, hallgatja őket az ember!

Annáról, a nyomaveszett falumbeli udvarház egykori világszép leányáról költötték a hírt a későbbi évszázad fogatlan vénasszonyai, hogy minden éjszaka kiosont volt a kastély hátulsó ajtaján, de olyan bűbájos ügyességgel, hogy finom kezének érintésére meg sem nyikordult a kemény tölgyfaajtó. Ezeken az éjszakákon egyenesen a Várhegy felé vette az irányt, s ott éjféle órán varázstáncot lejtett a tündérekkel, akik messzi tájakról sereglettek ide mulatozni. De isten őrizz, hogy ilyenkor valakinek arrafelé vezetett volna az útja! A közönséges halandó tüstént halál fia lett, ha élő szemével megpillantotta a tündérek táncát. S ezerszer jaj volt annak, aki egyet is megkívánt közülük...

Szegény bocskoros, szegény elzüllött Ambrus!

Hányszor öltötte ő a valóság látszatát az én álmaimban is! Sokszor találkoztam vele falusi éjszakákon, amikor a telihold besütött tenyérnyi ablakunkon. Izgága, nyomorult, szenvedő embernek láttam, torzonborz volt és vad tekintetű. A szemét ébren sem felejtethem el soha. Olyan volt, mint a kút, amelybe gyermekkoromban először pillantottam bele, s elállt a lélegzetem a félelemtől: megborzadtam a homályban sejlő mélységtől, s irtóztam a mélységben rejtőző titkoktól...

Az uraság, aki teketória nélkül húzatta deresre a jobbágyokat, nagy kiterjedésű birtokkal rendelkezett. Mondják, hogy csak az erdő alatt, egy tagban volt vagy százötven holdja, s benyúlt egész a faluig, onnan pedig át a Küküllőn, el egészen a másik hegy lábáig, ahonnan reggelenként az aranyló nap dugja ki diadalmos orcáját. Az uraság felesége fiatalon intett búcsút az árnyékvilágnak, nem sokkal azután, hogy megszülte gyermekét, egy aranyhajú, kedves leánykát, kék szemekkel s féltenyérnyi vörös folttal az egyik lapockája alatt. (Ez a folt lett a végzete. Ezzel jegyezték el maguknak a tündérek.) Az ártatlan orcájú Annácska anya nélkül nevelkedett. De alig nyiladozott életének törékeny virága, máris hervadozni kezdett. Arcát szomorúság árnyékolta, maga meg került a zajos szórakozásokat. Tizenhét esztendő sem volt, de már senki sem látta mosolyogni. Állítólag a Várhegy ormán táncot lejtő tündérek oltották bele a szomorúságot: az ő törvényük volt, hogy senki földi emberre nem nézhetett mosolygó szemekkel. Kacagnia csak akkor volt szabad, amikor az erdők ezer hangú hárfáján az éjszakai szellő megpengette a közönséges emberi füllel föl nem fogható elbűvölő dalt.

A falubeliek csak igen ritkán láthatták szemtől szembe a bűbájossággal eljegyzett leányzót. Rejtőzött az emberek szeme elől, visszavonultan élt. Legfőbb esténként, az ablakán vibráló enyhe gyertyafény jelezte, hogy valaki odabent a rideg falak mögött magánosan őrli a perceit.

Nyár derekán, aratás táján azonban a pacsirta éneke mégis kicsalta Annát a mezőre. Ilyenkor ott sétálgatott az erdő szélén, valamivel fölnebb annál, ahol az aratók görnyedtek a búzatáblákban. Órákig elsétálgatott magánosan és szótlanul, s közben virágokat szedett, halomba gyűjtötte, s hatalmas csokrokat kötött belőlük. Egyesek látni vélték, s nagy titokban másoknak is megsúgták, hogy a kisasszony azokkal a tarka virágokkal ékesíti magát a fürge lábú tündérek éjféli bálján...

Mire sarló alá érett a búza, és a pacsirta magasra röppent a mező fölött, szinte bizonyos volt, hogy Anna kisasszony is megjelenik az erdő szegélyén, és elkezdi szokásos sétáit.

Ez idő tájt vetődött haza Ambrus is a havasról. S jóformán meg se pihent, máris biztatni, heccelni kezdte a szegény népet az uraság ellen. Varizsolta a hamvában szunnyadozó parazsat, szította az elégedetlenséget, törte a borsot az uraság orra alá, s fújta a csípős füstöt a szemébe. Minden szavával bontogatta a megcsontosodott rendet, s mint tó fenekén leülepedett iszapot kavarta föl a hétköznapi kétségbeejtő egyhangúságát. Ekkor már nem volt talpalatnyi földje se. Minden rög elvándorolt tőle, s a vékonyka szelet holdacskák beleolvadtak az urasági birtok tengerébe. Kire is lett volna tekintettel? Feleségére? Álnokul szép fiatal asszonyára? Soha nem merte neki senki megmondani, s ő mégis tudva tudta, hogy hozzá jár éjszakánként a fél falu. Az ördögbe is! Hiszen az az asszony nem ér egy hajítófát! Ráadásul meddő is a szerencsétlen!

A szomorú orcájú Anna pedig az időben is ott sétálgatott az erdő alatt, s azzal sem törődött, ha ruhája szélébe belekapaszkodtak a szederbokrok. Szedegette a virágokat, a jobbágyok meg görnyedezve arattak, nagy marékkal ragadták meg a búzák szárát, s igyekeztek minél alacsonyabban elmetszeni, nehogy kifogása legyen ellenük az úrnak. Orcájukról csorgott a verejték, s legördülve, áztatta a szikkadt, kőkemény földet. A hátukat verték és égették a nap sugarai, testükben hasogatott a kín.

A sétálgató kisasszony minderről semmit sem tudott. Távol élt az emberektől, se hallott, se látott. Arról se vett tudomást, hogy a fiatalok, a piros szoknya leányok s a hetyke bajuszú legények, ha elérkezett a déli pihenő órája vagy ha a nap végét jelezte a nyugati égbolt alján kilobbanó nap: összedugták a fejüket, egymásra hajoltak, és dalolni kezdtek.

A szívekben ébredező szerelmet, az élet szeretetét és örömét nem bírta kiölni belőlük a szörnyű fáradtság se...

Ambrus is azok közé tartozott, akik erősebbeknek bizonyultak a munkánál. Gyorsan járt kezében a sarló, s még annál is szaporábban pattogott ajkain a szó. Gyakorta kiegyenesedett, magyarázott, történeteket mesélt, és hadonászott a görbe élű szerszámmal. Közben szüntelen az erdő szélé felé pillantgattott a szeme sarkából, ahol a szépséges Anna kisasszony róttá az ösvényeket. A bocskoros nem csinált titkot a pillantásaiból. Észrevették ezt társai is, s kivált a fehérnépje figyelt erősen. Lopva ők is követték tekintete útját. Kíváncsi szemek pásztázták az erdő szélét, ahol a leány le-lehajolt, s egy-egy letépett ökörfarkkórót emelt az orrához. Nagy sárga bokréta rikított a kezében. Ambrus egyszer úgy maradt kiegyenesedve, mintha megdermedt volna a dereka, szemöldöke összerándult, s a homloka mély, függőleges ráncokba gyűrődött:

– Lám csak, az a ringyó letapossa a sarjút, aztán kínlódjék a kaszálással a szegény ember! Az úr megdohog miatta és káromkodik. Azt persze nem veszi figyelembe, hogy az ő drágalátos magzatja gázolta le a fűvet!

Egyik alkonyaton többen megfigyelték, amint a leányt, hosszas kószálásai után elnyelte a közeli erdő sűrűje. Látták, hogy kebléhez ölelte a sok-sok sárga, vörös meg fehér virágot, s eltűnt a fák törzsei mögött settenkedő árnyas félhomályban. Tudták: az az ösvény vezet az éjjeli tündérmulatságok színhelyére. Olyan tüneményes ügyességgel indult útjára Anna kisasszony, mintha alakja egyik pillanatról a másikra

finom köddé olvadt volna... Előbb még merőn belekémlelt a lenyugvó napba, s az meg mintha kalapot emelt volna előtte. Egy villámsújtotta fa csonkján üldögélt, s annyira belefeledkezett a napnézésbe, hogy azt sem vette észre, amikor lengő fehér szoknyácskája fölcúszott a lába szárán, egészen a térde fölé, s megvillant a vakítóan fehér bőre.

Borzadály áramlott át a lelkeken a látványra, s halk imákat mormoltak az öregebb rendű asszonyok. De Ambrus úgy állt ott, akár a megbabonázott: mint ha szemmel igézték volna meg. Mindez egy futó pillanatig se tartott, – az erdő sötétje már el is nyelte a leányt.

Jaj, uram isten! – szálltak a sóhajtások és fohászok az ég felé.

Mi történt azután? Sohasem lehetett pontosan megtudni. Senki se tartotta számon az Ambrus útjait. Senki sem firtatta, nem leskelődött utána, nem szegődött a nyomába. Azt vették észre csak, hogy a bocskoros, hazafelé tartva az aratóból a kora esti szürkületben, az Egres-patak hídjánál, alig kétszáz lépésnyire a falu utolsó házától, lemaradt társaitól. De hát kit érdekelt, hogy egy korhely útonálló merrefelé veszi az irányt a sötétség beálltával?

...Másnap, alighogy rózsaszínbe öltözött a keleti égbolt, s az aratók kisebb csoportokban szállingóztak a félig letarolt búzatóbla felé, egyszer csak a hajnal csöndjébe váratlanul belekondult a nagyharang. Szívet szorító, bánatos csengése szokatlan és meglepő volt, a lábak meg is dermedtek a dülőút porában, s a szemek egyszerre fordultak a távoli torony pléh-kupolája felé.

A férfiak kalapot emeltek. Az asszonyok szemüket az égre fordítva fohászkodtak.

Mert csakis halottnak kondíthatnak ilyen korán reggel. Valaki tehát az éj folyamán ismét búcsút mondott a bús földi életnek. Férfi lehetett az illető, mert asszonyfélének nem szaggatnak a nagyharanggal.

Tanakodtak: ki halhatott meg? Hiszen mostanában senkit sem gyötört halálos kórság. Az egymásra rebbenő tekintetek mélyén sötéten kísértett a kérdés.

Megfejtethetlen titkok hatalmába került a falu. Hiába tudakozódtak az emberek, este s másnap sem kaptak feleletet: kinek szólalt meg olyan búsan a nagyharang? Kinek a nyomorult lelkét búcsúztatta és röpítette föl a végtelenbe?

Mert délben és este újra megkondult a harang. S mindig a nagyharang. Kitűzték a fekete zászlót is a nyitott toronyablakba. De hogy ki hurcolkodott át élete nehéz batyujával a másvilágra, – sokáig nem lehetett földéríteni...

Napok múltak, hetek vánszorogtak tova, a földekről is lefogyott a búza, s kelet felől föltámadtak a serény, csípős szelek, amelyek kivált hajnalonként lúdbőröztették a csepűrongyokba öltözött szegények hátát. A kasza már a sarjába vágott. Ott, ahol a szép Anna kisasszony tépegette az orbáncfüvet meg a vadrózsát, híre-hamva sem volt már a lába nyomának. A füvek szárán szivárványszínekben játszó gyöngyházfényben tündökölt a kora reggeli harmat. Néha találgatták az emberek, hogy ugyan merre űzheti a sors ilyenkor a szerencsétlen bocskoros Ambrust. De csak annyi... Hunyorgó, révedező szemmel bámultak a havas felé, ahol a finom párába burkolózó Bucsín távoli körvonalai sejlenek.

Fent a havason hullatni kezdték leveleiket a fák, bár koronájuk még sötétzölden hivalkodott a nyár emlékeivel...

A dús harmat ilyenkor bizony átnedvesíti az Ambrus bocskorát, s ugyancsak csurom vízzé ázik a kapcája. A gyéren hulldogáló levelek eltakarják a lába nyomát a zsandárok éles szeme előtt, s legfönnebb a róka meg a völgyek felé húzódó farkas szimatol utána.

Senki sem látta azóta, hogy ama nevezetes nyári estén, hazafelé igyekezvén az aratóból, Egres-patak-nál elmaradt a társaitól...

Hosszú hetek múltak el...

A föld már téli álmra készülődött, amikor aztán különös mendemondák keltek szárnyra. A szóbeszéd az udvarházból indult, és tán az ajtók résein szivárgott ki. Az uraság kastélyában bennfentes asszony-cselédek rebesgették, hogy annak idején a jobb sorsra érdemes Ambrus élettelen testét, sok-sok sebből vérezve, lepedőbe csavarva lopatta ki az úr Anna kisasszony szobájából. A vér átütött a sárgult lepedőn, s undorító volt hozzáérni. A furcsa műveletet jóval napkelte előtt bonyolították le az úr legmegbízhatóbb emberei, amikor legmélyebben alszik az aratásban elfáradt falu, s már a kutyák sem kóborolnak a kertekben, legfőnnebb egy-egy kakas kukorékolása riasztja szét a nyári éj mélyen megüledett csöndjét.

A szóbeszédhez minden egyes nap hozzáadott még valamit...

Tudták már, hogy papot nem is hívatott az úr. Azon is sokat töprenkedett, hogy meghúzassa-e búcsúzóul a nagyharangot. Azonban ő is félt az éjfélel órán hazajáró lelkektől, s emiatt aztán mégis úgy döntött, hadd rángassák el a nyomorult bocskorosnak az utolsót, hadd szálljon messzire az az elvetemült lelke, s ne találjon vissza soha erre a tájra, ahol förtelmes bűnét a szépséges Annával elkövette...

De azt csak nagyon későre merték elrebecni a szájuk, hogy a lezüllött nemest maga a falusi udvarház ura tulajdon kezével segítette át a másvilágra.

Sokan szerették volna látni a kést, amely néhány szúrással kioltotta a havasok rettegett útonállójának elátkozott életét.

Az asszonyok elszörnyedve sugdosták egymás fülebe:

– Ugyi na, hogy igaz volt! Az utolsó szóig úgy volt, ahogy a nép hitte: halálnak halálával kellett annak pusztulnia, aki rászomjazott a tündérkisasszony csókjára! Életével fizetett a duhaj Ambrus is, aki előtt mindig ott meredt a bicska a kocsmai asztal lapjába beütve. Bár igaz, hogy ő maga nem nyúlt soha senkihez, csak a száját jártatta.

Lehet, hogy odafönt a Bucsinon sem rabolt, azt is csak a rossz nyelvek költötték róla, hadd rettegjen, akinek van miért!

Hogy volt, mint volt, ma már nehéz volna megmondani.

Tény, hogy mire szemetelni kezdett az első hó, a falusiak is fátyolt terítettek bocskoros Ambrus emlékére. Nagy lett a csend a jobbágyok között. Összeszorított fogakkal viselték a reájuk zúduló sok sanyarúságot. Nem volt kedvük beszélni, még sóhajtozni sem tartották érdemesnek. Siettek megfizetni abban az esztendőben is a tizedet, s félelem szorongatta a szíveket. S akinek már túrhetetlenül szorította a szíj a lába szárát, az fölkerelkedett, szedte a sátorfáját ki a Bucsin felé, ahol néha drága vásári holmikkal roskadásig rakott szekerek döcögtek át Gyergyó felé, vagy zsebüket pénzzel kibélelve tértek vissza a vásárokból az ökrökkel kereskedő kupecsek...

De az enyészet nem emészti meg olyan egyszerűen az emlékeket, ahogyan várná az ember. Amikor megszólalt az udvarokon a cinke, s csepegni kezdett az eresz, a foltokban eltakarodó hó alatt hamarosan fölfedezték a falubeliek a meggyilkolt Ambrus sírját. S ahogy kinyíltak az első tavaszi virágok, attól kezdve késő őszig illatoztak a szétbontott bokréták a bocskoros sírján az erdő mélyében. Égőpirosan hánytak ki szirmaikat a szegfű, amelyet ismeretlen kezek ültettek a sírhantra, a vadrózsa pedig olyan csábos illatot árasztott, hogy messzi vidékről sietve repültek erre-felé a méhek.

Manapság azt állítják, hogy a virágokat a szerencsétlen Eszter ültette, akinek a testén örökké kék foltok éktelenkedtek az ura rúgásaitól. Az asszony haja, miután nem volt ki a tenyere köré csavarja s mindegyre megtépdesse, olyan hosszúra nőtt, hogy aranysovénnyt lehetett volna fenni belőle a falu köré...

Azon a tavaszon találták meg a síró csecsemőt is a Küküllő zombékjában, gondosan elrejtve a sás közé. Közeliében vadruca ült mozdulatlanul a tojásain...

Peregtek az egymást váltogató esztendők...

Megráncosodott az Eszter orcája, majd őt is befogadta ölelő karjaival az édes anyaföld. Ki tudná most, annyi idő elmúltával megmutatni, hogy tulajdonképpen hol is púposodott valaha a bocskoros Ambrus sírja? Hiszen magának az állítólagos udvarháznak is nyoma veszett, a romjai sem maradtak meg. Csak ez a mese, ez tartja ébren az emlékezetet, s vándorol szájról szájra, nemzedékről nemzedékre.

Míg aztán majd egyszer ennek is nyoma vész a tovahömpölygő időben...

Csókfalva, 1936

FESLIK A BIMBÓ

Abban az időben az unalommal csordultig telt hosszú őszi esték, majd a fagyba dermedt, hóval betemetett téli napok erősen rászoktattak a szomszédolásra. Tőszomszédunk Rédei Imre volt: tömzsi, keménykötésű, javakorában lévő férfi, hegyesre pődört szőke bajusszal s hét végére mindig sündisznóra emlékeztető szúrós szőrzettel az állán.

Ősszel rengeteg szórakozást kínált a háza tája. A vidám kukoricahántásról nem is beszélek, – de ma is érzem ajkamon az ott fölcsattant kacagások édeskellemes bizsergését. És hogyan lehetne valaha is elfelejteni azt a torokmaró, gyilkosan karcoló „re-zest”, amit akkor hörpintettem föl egy este, amikor nagy szorgalmasan, szabályos pénzügyi engedély birtokában, napokon át főzték a pálinkát a savanykás szagúvá áporodott hullott szilvából.

Téli alkonyatokra és estékre a hadifogságról szóló színes történetek maradtak, amelyek fölcsigázták a képzeletet. Mire a szomszéd hazakerült a világháború forgatagából, már feledésbe merültek a sérelmek, amiket a jegyző okozott a rekvirálásokkal, s elapadtak a könnyek, amikkel az özvegyek és árvák elsíratták odapusztult övéiket.

Rédei Imre elszalasztotta a háború végeztével fészkeikből oly fenyegetőleg kiszabadult s a falu életét dúló viharokat. Elültek azok is. Folydogáltak a napok a régi mederben, s olyan volt az élet itt nálunkfelé, mint a mélyvizű folyó, amelynek sodrása egyáltalán nem vehető észre: ám végtelennek tűnik mégis, amint a bóbiskoló göcsörtös fűzfák alatt kanyarog, és

a messzi semmibe vész. De a medrének mintha nem volna feneke...

A mozdulatlan vízbe az élet néha nehéz köveket dobál. Olyankor fölkavarodik, akárha földrengés pusztítana lent a mélyben. Ilyen volt az is, amikor Rédeinek meghalt a felesége. Már akkor köhécselt, amikor a férje végre hazasodródott. Néhány évig még húzta, állandóan fogyott, mind beesettebb és soványabb lett az arca, s vörös rózsák nyíltak rajta. Szeme körül is mind sötétebb árnyalatot öltöttek a karikák. Aztán egy hajnali órán, épp amikor az ég pirosan tündökölni kezdett kelet felől, szinte észrevétlen lobbant el az élete.

Szárazbetegség sorvasztotta, amely annyi fiatal életet támad meg és olt ki a falunkban. Mintha nem is betegség volna, hanem a falu körül settenkedő, szüntelen új áldozatokra leső szörnyeteg...

Róza, az árván maradt hosszú ingű leányka csak állt az ajtófélnék támaszkodva, és nézte a jó magasra fölraotalozott édesanyját. A leányka néha olyan mozdulatot tett, mintha ujját a szájába akarná dugni: nehezen szokta le az ujjszopogatást. Most, amikor mozdult a karja, hirtelen eszébe jutott, hogy rögvest megszólal az édesanyja odafönt a ravatalon, és rendre inti.

Hej, de nehéz volt megbarátkozni a reggeli fészülködésekkel édesanyja segítségével nekül! Hányszor görbült sírásra a szája, amikor a gyérfogú fésűvel neki magának kellett tépegetnie a dús szőke tincseket!

...Ezen az utóbbi télen, amikor szinte mindennapos vendég voltam az özvegységre berendezkedett Rédeinél, észre sem vettem, hogy a leányka mellén hétről hétre jobban feszül a fehér háziszótt vászonból szabott mellény. Mindegyre lepattantak réklijéről a gombok. S a mozdulatai, amint nyomban seprű után nyúlt, ha elhajítottam egy-egy cigarettavéget! Vagy ahogy vette a guzsalyat, és letelepedett a kicsi, háromlábú székre: mind azt bizonyították, hogy Róza észrevétlen kis gazdasszonnyá érett. Az apja mesélés közben néha hosszasan rajta felejtette a szemét. Bizonyára azon tűnődött, hogy a leányka édesanyja,

a törekeny, halk szavú, nesztelen mozgású asszony is valamikor épp ezekkel a mozdulatokkal nyúlt a guzsaly után s helyezkedett el ugyanazon a kicsi széken.

Ilyenkor Rédei megállt a szóval, és mélyet sóhajtott.

A kis Róza már ellátta az asszonyi teendőket. Ebédet főzött az apjának meg a nálánál valamivel nagyobb legénytestvérének. Máskor, ha a férfiak a háttár messzi zugába indultak, ügyesen tarisznyált nekik.

Egy-két évvel ezelőtt Rédei Imre még újabb házasság lehetőségét forgatta a fejében. De aztán, úgy látszik, lemondott róla. Mostanság sohasem emlegeti. Pedig a falubeli öregasszonyok ugyancsak buzgón szerzik neki az asszonynak valót. Dicsérgetik a honvénült leányokat s özvegyen maradt menyecskéket. Egyik kitűnőbb a másiknál. El sem lehet dönteni, hogy melyikük kezében ég jobban a munka!

Az apa szeme örömtől csillogott, ahogy hegyes, nikotintól sárgás bajuszát pödörgetve, szeme sarkából figyelte leánya szorgoskodását.

Aztán beköszöntött az új tavasz...

Előbb csak a cinkék csintalankodtak a rügyeiket duzzasztgató fák ágai közt, majd annyira melegedett az idő, hogy a ház ajtaját már napestig nyitva lehetett hagyni.

Rédei Imre észre sem vette, hogy a leánya titokban új réklit szabott magának, bővebbet annál a réginél, amely már nem ért be a mellén.

Megkezdődött a tavaszi szántás.

Róza egy-két nap kimaradt az iskolából: lekötötték az otthoni tennivalók. Neki más gondja-sorsa volt, mint a hasonló korú többi falubeli leánykának. De gyorsan útnak eredt a fiatalabbik tanító, szétnézett a Rédei portáján, aztán elővette a családapát az iskolai hiányzás miatt. Gondolja meg a dolgot – hajtogatta –, mert ha továbbra is kimarad a leányka, pénzbüntetésre terjeszti föl.

Nem volt mit tenni: folytatni kellett az iskolát, s ugyanakkor otthon is ellátni a háziasszonyi teendő-

ket. Róza perdült-fordult, nyúlánk teste akár az őzi-kéé, s a haja, az a dús szőke fejdísze, mostanában, hogy beléje fonta a tavaszi napot is, még szebb volt. Higgyék el: színaranyat loccsintottak ennek a leánykának a fejére!

*

Róza vidám teremtés volt. Mindig mosolyra álló keskeny ajkain napestig nem hervadt el az énekszó. A nótákat, amiket egyszer nekibátorodva, máskor csöndesebben dalolgatott, nem az iskolában tanulta. Azok az énekek keltek életre a száján, amelyeket katonának besorozott bús szívű legények meg epekedő szerelmes leányok dalolgatnak egymás fülébe az esti utcán...

A leánykának – a serény munkálkodástól-e vagy pedig a furcsa, merész dallamoktól – lángban égett az arca. Az ő derekát nem fogta a fáradság, ha látástól vakulásig dolgozott is a ház körül. Meg kell adni, szanaszét a tenyéryi udvaron olyan példás rend és tisztaság uralkodott, mintha tíz családanya keze-szeme vigyázna a háztájra.

Napszállta után, amint a fityegő fülekkel harangozó disznócsorda végigporzott az utcán, Rédeiéknél frissen kavart puliszka párologott a falapítón. Mellette vastag köteg zöldhagyma előkészítve s a délről maradt fél fazék fuszulykaleves. A farkasétvágyú férfiakat várta haza a mezőről: az apát meg a bátyját.

De azok késtek...

Az elvonuló disznócsorda után arcot váltott az utca: nyakukat nyújtó tehének zötyögős kis szekereket vonszoltak, s azok nagyokat döccentek a felsebzett utca gubbenőiben. A szekérre földobva a borona, égnek meredő fényes fogakkal. Szaporán bólogató, hosszú sörényű apró hegyi lovak a taligát meg a rászerelt ekét cipelték, s rángatták a bogos hámistrángot. Egy-egy asszony is tovaosont a sűrűsödő félhomályban, mezítláb, szaporán, hogy finom por kavardott utána. De fáradtak voltak ezek az asszonyok: napestig hajladozni a sűrű zöld búzában, gyomláló kapával a kézben, nem könnyű munka.

Ilyenkor Róza is kilesett a kapun.

Előbb csak a fejét dugta ki a nyíláson, tekingetett leazon is, felazon is, majd kibújt rejték helyéről, a kapu mögül, s megállt a kis híd előtt. Erősen nagyos már minden mozdulata: az is, ahogy a kezét elrejt a köténye alatt. Lábszárjai fehéren tündököltek ki a szoknya alól, a nap nem legyintette meg őket, hiszen ő nem járt a mezőn. Aki nézte a kapu előtt álldogáló leánykát, azt képzelhette, hogy nem érez az semmit, fejében sem fordul meg semmiféle gondolat, csupán az apját meg a bátyját várja.

Pedig szinte megtántorodott a szédülettől, ahogy pisze orrocskájával beleszimatolt a levegőbe, s mellébe szippantotta a tavasz ezerféle illatát.

Sötétedett. A fölkkavarodott por leülepedett. De Rédeiék még mindig nem bukkantak elő a kanyarban. De hát akkor miért várakozik ott a leányka? Csak áll, nézdelődik, nem mozdul, mintha gyökeret vert volna a lába. Hogy miért? Hát istenem, így szokás az. A háziasszony kiáll a kapu elé, és várja az övéit. Bent pedig az asztalon sárgálló puliszka egyre gyéribben eregeti páráját...

Hosszú sora, ősi hagyománya van ennek a napnyugta utáni kapuban veszteglésnek. Róza elképzezi, hogy ugyanígy s éppen ez előtt a kis híd előtt tapadt a földhöz az édesanyja talpa is, amikor várta haza a férjét. Vagy a nagyanyja...

Hej, napok... Esztendőök... Emberöltök...

Bár az ő anyjának és nanyójának (legyen nekik könnyű az álmuk odakint a roskadozó sírhant alatt) nem volt ilyen keserves a sorsuk. Azok tizenhárom esztendőskorokban már nem reszkettek a tanító úr fegyelmező pálcájától. Pláne a nanyója: az szegény olvasni sem tudott. Talán iskola sem volt a faluban az ő gyermekéidején. Róza nem tudta biztosan, mert sohasem tudakolta meg, mikor építették az iskolát, ahol az a gyalázatos mogyorófavessző osztogatja a tanítói bölcsesség igazságát.

Ahogy a mogyorófavesszőre gondolt, hirtelen elpi-
rult, s orcáját befutotta a szégyen lángja. Pedig nem látja őt most senki. Azon töpreng, hogy ugyanbiza

neki is a tenyerébe sújtana azzal a vesszővel a tanító úr, ha nem tudna a feltett kérdésre válaszolni? Nem, azt a szégyent ő nem bírná ki! Nekimenne a folyónak, vagy fölmászna a toronyba, s onnan vetné magát a mélybe...

Hogy elkerülje a reája leelkedő szerencsétlenséget, hirtelen arra gondol: beszalad a házba, előveszi a könyveket, füzeteket, s elkészíti a leckét. Indulna is, de a lába mintha ólommal változott volna, alig bírja mozdítani. S míg biztatja magát: valaki megmozdult a félhományban, kicsit fennebb, alig pár lépésnyire tőle, a kerítés mellett...

A leányka figyelt, hunyorogva leste az esti derengésből kihámozódó alakot. Lábszárát szellő legyintette meg, s langyos borzongás áramlott szét a bőrén. Aha, Sándorka! Ő kujtorog errefelé nagy settenkedve, mintha tilosban járna. Pedig hát a kapu előtti terecske egészen nyílt hely, nem kell rejtőzködni és bujkálni, ha valaki tiszta szándékkal közeledik.

Hanem igazi málészájú legényke ez a Sándorka, azt sem tudja, hogyan kell köszönni egy leánynak! Odasompolyog Róza mellé, s előbb meg se mukkan, hallgat, mintha örökre elállt volna a szava.

A leánynak köszönni? – latolgatja. – Nohiszen, éppen ő ne tudná? Betöltötte már a tizenhatot, s minap is elcsente a nagybátyjától a borotvát, és lekaptarta az orra alatt serkenő szőrt. Csakhát kinek köszönetni? Ennek a taknyosnak? Nem is lehet még leányszámba venni, hiszen nem nőtt ki még a tanító pálcája alól se.

Látnák csak Sándorkát, peckesen kihúzott vállán azzal a tizenhat esztendejével, vasárnap, amikor kicsípi magát, piros lajbit vesz, kemény szárú csizmát húz, s kalapját bevágja a bal szemére! Csupán a bokréta hiányzik a főbeli mellől, hogy egészen nagy legénynek lássék. De annak is eljön az ideje. Majd, ha odalép a sorozóbizottság elé, és fejére ráigazítják a mérce lapját. Persze nagyon nehéz kivárni azt a néhány esztendőt. Főleg azért, mert amíg nem virít bokréta a kalapja mellett, nem rendelhet nótát a táncban, s nem dirigálhat a cigánynak.

De ez a Róza, ez nem leány még. Kicsi ez hozzá – gondolja Sándorka. Csak azért oldalog feléje, Rédeiék kapujának irányába, mert senki sincs ezen a Rózákn kívül a közelben, akivel bár egy szót válthatna a kirívóan tündöklő tavaszi csillagok alatt.

Aztán megindul a beszélgetés. Halkan, bizalmaskodva, mintha cserebogár surrogatná szárnyát a langyos estében:

– Az én időmben nem úgy volt – fontoskodik Sándor, mintha ki tudja, milyen messzi időkre emlékezne. – Nem volt olyan nagy úr a tanító. Akkor még a vén mester osztogatta a diót a fejünkre, de az nem is fájt. Meg sem éreztük. Játék volt... Hanem a leányakkal, azokkal lehet. Azok csak bögni tudnak meg szipogni. De ütött volna hozzám a tanító, ha lett volna mersze! – Fölényesen legyintett a kezével.

Az iskolai emlékek messzire távolodtak. Nagy idő az iskola elvégzése óta tovaröppent két-három esztendő egy ilyen legényke életében!

Ott áll a pad a kerítés előtt, a kapu mellett. Ha körvonalai el is mosódnak a sötétben, azért a pad ott áll s csalogatja magához azt, aki pihenni vágyik. Sándorka különben is fáradt. Egy tizenhat esztendő emberke ereje korántsem kimeríthetetlen: kifárasztja, elgyötri a szántás. Nehéz napestig tartani az eke szarvát, s közben hajkurászni az önféjú lovakat, amelyek hol nem akarnak húzni, hol kilépnek a barázdából, mintha csak őt szándékoznának bosszantani.

Elsőnek tehát ő ül le a padra. Róza sem kéreti magát, de miközben lassanként leereszti a testét, merőn figyel a sötétbe vesző utcát, hátha az övéi is előkerülnek már...

Sándorka nagyokat hallgat, és veszettül nagyokat szív az élénken parázsló cigarettából. Tetszik neki, hogy a szivarvég éppúgy odaragad a szája széléhez, mint a nagybátyjának. Mostanában kapott rá, ezen a tavaszon; nem vitás: joga van hozzá, ha már kezébe nyomták az ekeszarvát és a lovak gyeplőjét.

Néha elszámolja: ki van rajta kívül az ő évjártából, aki máris szántani járna?

– Ma két nyúlfióka ugrott föl a lovak patája előtt a barázdából – mondja.

– S megfogtad őket? – fordult hirtelen feléje a leányka. A nézés olyan váratlanul érte, hogy kénytelen volt lesütni a szemét s köhinteni.

– Nem. Nem fogtam meg.

– S miért nem?

– Hadd fussanak, gondoltam. Éljenek.

– Ősszel majd lelövi őket egy vadász – sóhajtott a Róza.

– Az biza lehet.

– Te pedig megfoghattad volna, s elhozhattad volna nekem.

– Mit csináltál volna velük?

– Nevelgettem volna. Tejjel itattam volna.

– S ha a macska megfogja?

– Azt osztán nem! Lett volna gondom rájuk!

Nem árulná el Sándor a világ minden kincséért, hogy ő is éppen arra gondolt, amikor a gyámoltalan fiókák fölpattantak a barázdából: leteríti őket a mellényével, s elhozza Rózának. Megérdemli ez a leányka, hiszen olyan készségesen elbeszélget vele, amikor teheti...

De hát a nyúlfiókák már nagyocskára cseperedtek, és serényebbek voltak nála. Tyű, ha a nagybátyja vagy az ángya látta volna, hogy ő félóráig szaladgált a mezőn a nyulak után, s azalatt a lovak ugyancsak türelmetlenkedtek, egymás nyakát harapdálva nyertettek, tépték a hámistrángot...

– Azoknak is kedves az életük – bújt ki a fagatás alól.

*

Milyen szépek is ezek a tavaszi esték!

Ott üldögél a két gyermek a padon, Róza lóginyássa a lábát, mert a sarka nem éri a földet; a pad kicsit még magas neki. De mintha máris nődögnének a szárnyai, és röpködni készülné. Elrepülni! Bele a csillagok fényével átszótt nehéz illatú estébe... Szíve hevesen dobog, s olyan mély, pezsdítő boldog-

ságot érez, hogy azt emberi szóval el sem lehet mondani.

A fiú rendületlenül szívja mellette a cigarettát.

Ó, ez a bugyuta, élheterlen Sándorka! Kacagni kell rajta. S Róza halkán föl is nevet, mintha ezüstcsengőszólalna meg az est csöndjében. A legényke meg azal nyugtatja magát, hogy ha ez a Róza legalább egy-két esztendővel nagyobb volna, talán ő most odabújna a hajához, s szerelmes szavakat sugdosna a fülébe. Isten tudja, mit csinálna! De az biztos, hogy nem ülne itt tuskó módjára...

A legény feszengett, csúszkált a padon, izgalom feszült az izmaiban, s hideg lett tőle a tenyere. De hát nem mert semmit kezdeni az izgalmával.

Igazi árva gyermek ő, még Rózánál is árvább. Már csak ezért is sajnálni és szeretni kell. A leányka szívében gyöngéd érzelmek ébrednek, és megsimogatják a fiút. Nézi elboruló szemmel, s úgy magában, hangtalanul mindenféle anyáskodó, kedves szavakat mond neki. De azt senki sem hallja, csak ő, egyedül ő...

Sándorka édesapja a háborúból hozott betegségben sorvadozott esztendőig, s egészen búskomorrá változott élete utolsó éveiben. Amikor ráborult végre a koporsófedél, megváltás volt neki s a hozzátartozóknak is. De mintha a halál eltökélte volna, hogy ha már elragadta a családfőt, gyökerestől irtja ki a családot. Járványos betegség tizedelte a falut, pusztított a tífusz. Azon az őszön négyen is elköltöztek az élők sorából, s köztük a Sándorka korán öszülő édesanyja. Aztán a halál belefáradt az emberirtásba: Sándorkának, aki az anyjával együtt hetekig nyomta az ágyat, megkegyelmezett.

Nanyó a Sándorka édesanyjának betegsége idején költözött hozzájuk, előbb csak ideiglenesen, hogy ápolja beteg leányát és lázban vonagló kis unokáját. Aztán kénytelen volt végleg ottmaradni az elárvult egyetlen gyermekkel. De hát nanyó, aki akkoriban még elég ügyes és fürge volt, nem tudott mit kezdeni az elköltözöttek után maradt néhány darabka földdel, amelyek a család kenyerét teremték meg, jól-rosszul. Cirkalmas nagy levelet menesztett tehát fiá-

nak a városra, ahol az egy szódavízgyárban kocsiskodott, és keserű szavakkal hazahívogatta.

Új élet kezdődött a házban. Sándorka nagybátyja hamarosan asszonyt is szerzett maga mellé. A menyecskének fokozatosan kinyílt a szája, mind merészebben veszekszik mostanában, s már olyan hangon nyelvel rá nanyóra is, hogy a szerencsétlen öregasszony azt sem tudja, melyik sarokban húzza meg magát. Sándorka nyakszirtje meg sohasem felejt el a szemet kápráztató ütéseket, amelyek a mindig tűzben sístergő ángyó tenyerétől csattantak el rajta...

Sohasem bírta kisütöni, mit vétett ő az ángyójának.

De az már lejárt! Merne csak most hozzáütni!

Azért ha az ütlegekre gondol a sötétbe merült padon, a hallgatagon merengő Róza testéhez simulva, le kell sütnie a szemét. Föltámad benne a szégyen, szívét égeti a megalázottság.

A házakban kigyúlt lámpák egy ideig vörös szemekké varázsolták a tenyérsyi ablakokat; aztán kialudtak. Csak éppen addig égetik őket, míg az éjszakai nyugalomra térők megtalálják az ágyat, – spórolni kell a fotogénnel.

De őök csöndes kettesben még mindig ott gunnyasztanak a padon, égő arcukat a tavaszi fuvallatoknak tartva, hadd hűtse a szellő kigyúlt bőrüket, s oltogassa a szívükben repeső piros örömet. A hold is előmerészkedett a keleten nyújtózó sötét hegy hulláma mögöl, s aztán később a szomszéd kapuban megjelent a Sándorka nanyójának görnyedt, pálcára támaszkodó alakja. A gyéren csordogáló holdvilágban inkább sejtelemnak tűnt az öregasszony, mint igazi élőlénynek. Szétnézett, s odaszólt a Rédeiék kapuja felé:

– Reggel szántani kell. Sándorka, édes fiam, halod-é?

Persze hogy hallja. De csak annyit felel:

– Mindjárt megyek...

Róza ellenben, akár a mezőn röpködő pillangó, föl pattant, s beosont a kapun. Meg is szeppent erősen, amikor bent a házban égni látta a lámpát. Nem ő gyújtotta meg. Nyilván az apjáiék érkeztek haza, de

nem az utcán jöttek a vontatottan döcögő taligás szekerek nyomában, hanem a kertek felől, a serdülő búzavetésben pántlikázó ösvényen. Ó, hogy ő nem gondolt erre!

Rózát olyan kellemetlenül lepte meg a dolog, mintha szándékosan rászedték volna. Sírni szeretne. Ha az apja egy feddő pillantást vet rá, ha megdorgálja érdes, kimért szavakkal, akkor talán megkönnyebbül, – de Rédei szeme szelíd és megértő volt, ahogy a sötét udvarról bebotló leányára nézett. Nagyon ízlett neki a fuszulyka hagymával meg puliszkával, becsülni tudta a kis Róza szorgalmas, dolgos kezét. Nem haragudott rá.

Pedig a puliszka bizonyára megdermedt...

Sándornak viszont nem akaródzik elszakadni a padtól. A leányka eltűnése után éberén figyelt bele a csöndbe. Nanyója, az alig sejthető fekete árnyék, hamarosan visszavonult. A legény olyan egyedül maradt, hogy a dermedt mozdulatlanságban ez az állapot a kötetlen, könnyed szabadság érzését bontotta ki benne. Nem győzte szívni a levegőt, sóhajtozni és nyújtózkodni.

Rágyújtott egy újabb cigarettára, s önfeledten hallgatta a föld alól feltörő titokzatos zengést. Elnézte pár percig, hogy miként zsugorodik mind kisebb tüzes gömböcskévé a semmiben lebegő hold, és hogyan kúszik mind magasabbra, alattomos lassúsággal, a folyó fölött kóválygó, áttetsző pára. Furcsa, eddig ismeretlen érzések kavarohtak a szívében. Főállt. Aztán elindult az utcán fölfelé, lassú, komótos járással, egyenesre húzott derékkal, holott senki sem láthatta. Kinek feszít? Kinek büszkélkedik? A fáradtság teljesen elszállt az izmaiból, s idegeit szokatlan éberség lepte meg. Egyáltalán nem érzett álmoságot, semmi kedve sem volt lefeküdni. De a tenyere, az fáj, és nyilallott, ha megmozgatta az ujjait. Fölfelé vette az irányt, csak úgy lézengve céltalanul, mint a hontalanul bolyongó lélek. Kissé fennebb gyors folyású hegyipatak szeli át az utcát, s fölötte mindig remeg a híd; a patak csobogása állandó zsongással tölti meg a csöndet, amikor pedig záporok zúdulnak a falura:

kiront medréből, és ellepi a belső soron egymás hegyén-hátán szorongó keskeny udvarokat.

Gonosz kis patak ez.

Sándorka megállt a hídon, s belekémlelt az alatta bujkáló tiszta vízbe. Behajította a mederbe a cigaretta parázsló végét, és elnézte, hogyan kapja fel s táncoltatja meg, majd a következő pillanatban kioltja a csörgedező víz.

Mit tudjon ő most kezdeni? Hová legyen el? Sötét ablakok mindenfelé, neki pedig semmi kedve lefeküdni...

*

Mit tehet egy olyan öregasszony az életben, amilyen a Sándorka nanyója? A mezőre már nem járhat, s a házi munkában sem sok hasznát veszik, mert amikor a vasfazékba beleszórja tenyeréből a málélisztet, az mind az edény mellé hull. Reszket a keze, rosszak a szemei. Egyéb elfoglaltság híján a közeli és távoli szomszédokat járta napestig, hol ide, hol oda ütötte be magát, s miután jajgatott egy sort, elkezdte végeérhetetlen panaszkodásait...

Nálunk is gyakran megfordult téli napokon, amikor ropogott a hó a járókelők talpa alatt, s hosszasan elüldögélt a kályha mellett és fűtöződött. Sok színes, érdekes történetet tudott a régi borvizésekről, akik hetekig odajártak egy-egy fuvarral. Számon tartotta, kit mikor támadtak meg a rablók a Hargitán, s pontosan tudta a napot is, amikor Kese Jóskát föbe kólintották egy szekercével a lóci fogadónál a kis hídon, Bözödön innen. Hát a téli esték meséi a töméntelen sok kincsről! Aranyakról és a földben elásott nagy összegű pénzekről, amelyeket a „fehér ember” szokott megjelteni a mit sem sejtő szerencsés halandónak. Amikor aztán nanyó erősen megeresz-tette együgyű fantáziája gyeplőszárát, elkotyogta, hogy bizony a mi udvarunkon is látta egy alkalommal oldalogni a „fehér embert”, ott hátul a csűr sarkánál. Azt is megfigyelte, hogy lidércet fűjt ki a száján, s az a kékes-ködös tünemény első kakasszóig lebegett kitartoán a közeli domb fölött...

– Arany van ott, lelkeim! Jaj, de milyen rengeteg arany! S milyen ostoba az ember, hogy nem nyújtja ki utána a kezét!

Ő pontosan meg tudta mutatni a helyet, ahol a „fehér ember” megjelent s künn a domboldalon is, ahol a lidérc lebegett.

– Osztán lám, Kádár András is miből gazdagodott meg? Miből épített nemrég kőházat meg csúrt magának? Még földeket is vásárolt!

Nagygazda volt Kádár András, és fényesre hizlalt, nagy csontú, hatalmas fehér ökrökkel járta a vásárokat. De hát azért az ő udvarán is nanyó látta meg a „fehér embert” egy éjszaka...

Ahogy az első tavaszi napok rügyezésre csábították a kerti fákat, nanyó hamvasszürke, bársonyosan puha tapintású picuságakkal állított be hozzánk. Ekkor már nem törődött sem a borvizeseket koppantgató hargitai rablókkal, sem a „fehér emberrel”, sem a domb púpjában lapuló töméntelen kinccsel. Hanem a menyére panaszkodott. El-elsírta magát, s fekete keszkenője csücskével megtörülgette az orra hegyét:

– Mit kell megérnie az embernek, lelkem istenem! Hogy a menyem a saját fiamat uszítsa ellenem! Az édesgyermekemet biztassa! Azt, akinek én adtam életet! Ugyan ki lenne az ő kuksoló férje, ha én nem neveltem volna fel a fiamat? Jaj, csak éppen menyet ne adjon az a fennvaló atyaságos isten!

Mély volt az öregasszony keserősége. De azért pár hét múlva ibolyát szedett nekünk a kertjéből, s hozzánk hordott minden nyíló tubarózsát, mintha a virágoskert díszének fosztogatásával is a menyén akarna bosszút állni. Bár lehet: a sok virág csupán ürügyül szolgált, hogy naponta többször is beüthesse magát hozzánk, mert ide járt kiönteni a lelke sok búját-baját. Megpihent az ebédet forraló kályha mellett, s egyre panaszkodott a menyecskére: mind szenvedélyesebben tört ki ellene. Hogy most Sándorkát vette célba a haragjával, s úgy fújja rá a méreg tüzét, akár egy irtózatossárga sárkány! Folyton ülteti, hecceli az urát a legény ellen. Annak a szegény árvának nincsen maradása a háznál...

Így aztán eléggé tájékozottak voltunk a Sándorka családjának dolgaiban, ismertük jól a gonosz szelek járását.

Szegény család volt, az udvaruk olyan keskeny, hogy szekérrel nem lehetett megfordulni benne. A kertjük pedig akkora, hogy egészen átérte a sövény árnyéka a délutáni órákban. Az sem volt, ahová a csépléstől maradt szalmát halomba rakják. Tavaly nyáron a mi csűrünk mögé kerekítettek egy kis púpos kazlat, s onnan hordták a szalmát az állatok alá alomnak.

Egyik kora reggel, mielőtt elindultak volna a mezőre, Sándorka nagybátyja meg a felesége befordult a szekérrel az udvarunkra, és újabb területet raktak. Sietős volt a dolguk: a föld várta az eke vasát. Gyorsan dolgoztak, s mire észrevettem volna, a menyecske nagy serényen már föl is perdült a kazlacska tetejére, – amihez ugyan nem kellett túlzott megerőltetés: eléggé megfogyatkozott a szalma a tél folyamán.

A férfi pökte a tenyerét, és sürgette a feleségét.

Ekkor, mint a szorgoskodók nyomába szegődött fekete lelkiismeret, bemerészkedett utánuk nanyó is. Megállt a közelükben, s erősen figyelte minden mozdulatukat. Csend volt, nem esett szó. Akkor megszólalt nanyó, helytelenítőleg csóváltatva a fejét:

– Kár volt, fiam. Nagy kár...

A férfi ügyet sem vetett rá. Végezte a dolgát.

Az öregasszony kisvártatva újra kezdte:

– Egy szegény elhagyatott árva. Se apja, se anyja neki.

De a férfit ez sem hatotta meg.

– Te kéne apja légy az apja helyett – motyogta nanyó.

Hallotta ő ezt már eleget. Hátat fordított a vénasszonynak, s úgy tetőzte szalmával a kicsi, szegényes szekeret.

– Még mindig sír, elbújva a ház mögé – duruzsolta nanyó kitaratóan.

Erre aztán megszólalt a férfi is, de csak fél szemmel pillantott az anyjára:

– Sír? Hát csak bögjön! Tanulja meg, hogy dolgos embernek pihenni kell éccaka. S nem tekeregni! Elhegedülöm én a nótáját, ha nem tanul meg tisztességesen dolgozni! Egyszer-kétszer még hagyján, elnézi neki az ember. De minden éccaka odatekergeni? Ki tudja, merre koslat?

Nanyó ősz hajszálait dugdosta be a színehagyott keszkenő alá, s affélét pusmogott magában, hogy:

– Legény az már... Nem gyermek...

Megindult körbe, s kerülgette a kazlat. De ha a fia hatalmas, szétdolgozott lapáttenyérére nézett, amelylyel most a vasvilla nyelét markolászta, szánalmas kicsi nyúlnak érezte az ő drága unokáját.

Köhécselt, bátorságot gyűjtött, s megjegyezte:

– Az ördögbe ezt a szalmát. Milyes poros! – Kevés kóválygás után megállapodott a fia közelében, és sokatmondóan intett neki a szemével. – Jöszte csak, hadd mondjak valamit. – Súgott a szájához közel hajló fülbe, s közben észre lehetett venni, hogy boldog derű önti el orcájának sűrű ráncait. Fölragyogott a szeme. Valami nagy titkot lehelt bele a tenyérszőrös fülkagylóba. De forgatta ám a menyecske is arrafelé azt az ártatlannak látszó két lámpását. Hej, pedig mekkora gonoszság lakozik abban a lélekben, amelynek ilyen szelíden tündöklő kék szemek voltak a tükrei! Nanyó azt is észrevette, hogy a menyecske sértődötten elhúzta a száját. Csak ölje a méreg azt a kutyáknak való, elátalkodott szívét! – Úgy bizony! Nekem elárulta! – fejezte be mondókáját az öregasszony félhangosan.

A menyecske szemöldöke hirtelen baljóslatúan megrándult. Már rá akart szólni az urára, hogy sietős a munka, s ne lopja az időt annak a fogatlan vén boszorkánynak az ostoba fecsegéseivel, de épp ebben a pillanatban a vörös fül eltávolodott a keskeny, kékesen meg-megremegő ajkaktól, s a fiatal, erős mell táncolni kezdett a harsány kacagástól:

– Mit? Házasodni? Az a kölyök? – Keményen megmarkolta a villa nyelét, s egyszerre sötétbe borult az arca. Fenyegető és félelmetes lett. – Úgy látom, keednek is egészen elment az esze! Meghib-

bant vénségire! Arra bezzeg nem gondol, hogy az elhanyagolt földekkel én kínlódtam! Házásítja az onokáját... Értem én... Így akarja elvenni tőlem a földeket! Egy szem gabonát sem teremnének azok, ha én beléjük nem állok, s ki nem vakarom őket a gazból! Szegény bátyám csak nyavalygott, koncsorgott, nem volt már kedve, sem ereje a földekhez... Nahát, majd adok én neki házasságot! Kiverem én a fejiből a fehérsépet! Hallj oda, te! – fordult a feleségéhez.

Az, mintha csak erre a jeladásra várt volna: égbe dőfött karóként egyenesedett ki a kazal csúcsán, nagy lélegzetet vett, begyesre fújta magát, és teljes erőből kieresztette rikácsoló, éles hangját:

– Mit sugdosódik keed, vén gyámoltalan?! Hogy Sándorka? Hát keednek is csak annyi esze van? Jaj, szentséges úristen! Egy tizenhat esztendő gyermek! Ki hallott már ilyent? – kacagott teliszájjal.

Visítva, fülsértően nevetett, de csak egy pillanatig. Mert akkor a férfi megragadta a vasvilla nyelét, bele-dőfött a kazal derekába, és éktelen káromkodásban robbant ki. Az asszony tüzelt, csörgött a nyelve, átkozódott, míg az ura lent a kazal tövében reszketve ordított, ahogy a torkán kifért. Olyan zenebona támadt, hogy az udvar mélyén riadtan káricsálni kezdtek a tyúkok, s a kakas vastag kotyogásokkal tapodott maga körül, a szomszédban pedig föltretenve rőfögött a malacos anyakoca.

Nanyó sem volt ám rest: gyorsan szedte az irháját. Olyan serényen menekült be hozzánk, a biztonságot nyújtó konyhába, hogy az egyébként elmaradhatatlan botocska támogatását is elfelejtette igénybe venni.

Odabent meghúzta magát a kályha mellett, s dőbenten elnémult. Egy mukkot sem szólt addig, míg a szalmásszekér ki nem dőcögött az udvarról: elől a súlyosan lépegető férfi, a lovak kantárszárát markolászva, a rakomány mögött meg a fiatalasszony, aki nem nézett se jobbra, se balra, csak a meztelen lábát szedte.

Mikor megtisztult tőlük az udvar, akkor kezdett rá nanyó:

– Már megint ez a menyecske... Hallották? Ismét felhergelte az urát arra a gyermekre. Annak szegénynek nem lehet maradása a háznál. Pusztulnia kell... Pedig legény az már, nem gyermek... Felnőtt legény...

Maga elé tűnődött, s félhangosan számolgatta: milyen szép is az ő unokája! Ahogy pelyhedzik állán a szőr! Ahogy vált a hangja! S milyen szívhez szóló szép énekeket tud! Nanyó ma hajnalban is hallotta dudorászni, amikor hazatért az éjszakai kóborlásból.

S akkor a vénasszony, mintegy eszmélkedve, akárha a világ legnagyobb rejtélyét fejtette volna meg, fölkapta a fejét, s óvatlanul kikottyintotta titkos gondolatát:

– Tudom már, honnan fúj a szél! Úgy van az, hogy a menyecske is észrevette! Ez a baj! Észrevette, hogy pelyhedzik a legény állán a szőr! Mert ilyen legényt nem találna ő még egyet a faluban! De abba ő nem kóstol! Nem bizony! Hogy a hernyók másznak meg azt az álszent ábrázatát!

És diadalmas fények kergetőztek arcának sűrű ráncai közt. Fölragyogott a gyér pillák részében pisolygó fekete szeme, s gyermeteg mosoly játszadozott keskeny, száraz szájának a szélén.

Csókfalva, 1936

KALÁKATÁNC

I

A legények két csoportra szakadtak a mulatásban, – ki-ki a maga gusztusa és kedve szerint. Egyesek, mintegy öten-hatan, fekete kalapjuk mellé bigygyesztett sokszínű, rezgő bokkrétával (már persze azok, akikre a sorozóbizottság kimondta az „alkalmas” ítéletet), fáradtságtól zihálva, izzadságtól elázott inggallérral ropták a táncot isten igazában. Orsóként pörgették a szellős csűrben a tántorgásig szédült leányokat, akik minden erejüket összeszedve, csakazértis szemrebbenés nélkül forogtak körbe-körbe a zenészek muzsikájának szilaj ütemére. A harang alakban repülő fersingek meg a kitarulkozó csipkés fehér alsószoknyák minden port kisöpörtek már a csűrből, pedig a frissen sikárolt, döngölt földet sebesre marták a gyökök dobbantó csizmasarkak.

Itt-ott, a villámgyorsan forgó párok körének szélén táncra merészkedtek a fiatalabb legénykék is: el-elkaptak egy alig bimbózó mellű leánykát. A felnőttek lökdösték a szinte gyermekszámba menő iparkodókat, hiszen azok csak megtúrt szereplői voltak a vad forgatagnak, számukra még tilos volt vérük és kedvük szabadjára engedése. Totyogtak, furakodtak, óvakodtak, s forгатóba csak akkor kezdtek (akkor is csak úgy próbából), amikor a katonasorba valók helyet engedtek nekik.

Nem volt tanácsos tolakodni. Aki nem fért a bőrében, annak nyakán hamar elcsattant a pofon, ami pedig, tyú, de nagy szégyen a leánykák előtt!

Hamarosan kialakult egy másik legénycsoport is, azoké, akik tánc helyett az ital mellé szegődtek, és akiknek nem volt kedvük ugrabugrálni, mert ellusult már a vérük: inkább a poharak tartalmát ürítették. Többnyire levedlették már az angyalbört, s a leszerelési igazolványt jól elrejtették a mestergerenda fölé, egy régi naptár vagy a szakadozott fedelű biblia lapjai közé. Soruk hónapról hónapra gyérült, különösen télen, farsang idején. Komolyodtak, férfiasodtak, s egynémelyikük bajuszt is növesztett. Házasodtak.

Ezeknek a legényeknek s a hozzájuk csapódott házasembereknek az udvar terebélyesedő körtefája alatt ütötte föl az ivóhelyet a kocsmáros. A hosszú kecskelábú asztalt a kocsmából költöztette ide, hadd érezzék otthonosan magukat az italozók.

Ilyenkor, István napja körül, a búzahordás lázas napjaiban, érik már a körte. Olykor súlyos suppanással zuhan le egy-egy gyümölcs az udvar kemény földjére, piros, kásás bele szétloccsan, s fölriasztja a majorságot, amely tüstént megrohamozza.

A majorság persze ilyenkor az ólban kuksol. Lakatot is tettek az ólajtóra, mert kalákatánc alkalmával, amikor a fél falu összeverődik a mulatságra, könnyen nyaka tekeredik egy-egy baromfinak. Arra pedig még soha fény nem derült, hogy ki volt a tolvaj...

A hosszú asztalt körülülő legények mindegyre kocintásra emelték a poharukat. Miközben összecsendült a pohár, a remegő kezek gazdái végeérhetetlen nyakatekert mondatokban igyekeztek könnyíteni a lelkükön. Mert az a bizonyos „lélek” egyre nehezedett bennük. Egyre sűrűbben lökte kifelé a sóhajtásokat. S minél több bor ürült ki a litres üvegekből, annál komorabb és zordabb gondok ülték meg a merevedő arcokat.

Nem is vették észre, hogy a fáról olykor lepotytyant egy-egy érett gyümölcs...

– Ilyen tánc régideje nem volt! Mert én sokat láttam, sokat megértem, testvér. – A beszélő dicséretnek szánta a megállapítást. Kissé fölbillent ültéből, imbolygott, bizonytalanul állt a lábain. Kezét

a házigazda fiának, Gál Pistának a vállára tette. Szaporán pislogott, mintha sértené a fény, vagy mintha szemeivel is nehezen forduló nyelvét akarná segíteni. – Én mondom, testvér, hogy a kalákatánc nálatok fájinabbul menyen, mint maga az aratás: a kaláka. Aratáskor csak a huzavona. Azt nézte mindenki, nehogy nagyobb marékkal vágjon, mint a másik. Csak éppen annyi munka, hogy tessék-lássék. Én is, meg más is... Merthogy lám, kiért dolgozzék az ember? Melyik leányért érdemes? Melyik kell nekem? Vagy a súly! – s még szerencse, hogy föbelije odébb függött egy faágra akasztva, különben földhöz csapta volna. – Pálos Mari, az igen! Az dolgozott! Az kitett magáért! De az is csak azért, hogy kellesse magát neked. De te is beléted az erődöt, mert hát Mari mindenütt a nyomodban iparkodott, s szedte a kévét. Hát jó. Jól van így... De én? Hadd lám, melyik leányért? – S azzal, mint aki minden gondolatát elpuffintotta, visszaroskadt a padra.

Pálos Mari neve elröppent, de nem nyelte el a levegő. Hozzásimult a figyelő fülekhez, s nem lehetett már visszaszívni. A beszélőtől és Gáltól, a házigazda fiától alig karnyújtásnyira támaszkodó Kálló János fölkapta a fejét, s megrándult a szemöldöke is. Előrehajolt, belenézett a beszélő szemébe, aztán a többit mustrálta végig. Zsebkendőjét húzott elő kék zsinórral hímzett piros lajbija zsebéből, izzadságot törült le az arcáról és a homlokáról. De gondja volt rá, hogy közben a zsebkendő hímzett sarka, a vörös selyemszállal két fenyőág közé ügyeskedett P. M. megmutassa magát. Csontos, száraz keze reszketett, amint itatgatta arcáról a verejtéket, megremegett a szája is, talán mondani akart valamit, de a szándéka csak fanyar, halvány mosolyba érett.

Szemben, az asztal túlsó széléhez állított padon ülők váratlanul nótába kezdtek. Minden szó, minden dallamfoszlány keserves emlékeket riasztott föl; nem bírtak magukkal: összeölelkeztek, egymásnak borultak, ráncigálták egymás vállát, s szemüket olyan

erősen csukták be, hogy eltorzult bele az arcuk. Fájdalom rángatta arcizmaikat, s patkós csizmájuk sarkával nekidühödten verték a taktust.

*Szeredai városháza
sárgára van festve.
Abban vannak
azok az urak,
akik engem bésoroztak...*

Az eszeveszett, üvöltésszerű dalolásban kiszáradtak a torkok, s azokat hamarosan le kellett öblíteni. Koccantak a poharak, alá s föl táncoltak az ádámcsutkák. Forgott körülöttük a világ, mintha a mohos cseréppel fedett csúrt is kimozdította volna helyéből a bömbölés.

Fehér inges karok nyúltak át az asztal fölött, kalimpáltak, keresztezték egymást, s áradt a borszagú szó:

– Hallod-é, Pista! – emelkedett újfent szólásra az iménti legény, s fél kézzel az asztal lapjába kellett fogóznia. – Olyan leány nincs több a faluban! Nincs az egész vidéken! Csak azért mondom... – S megragadta Gál Pista lajbijának zsinórral szegett keskeny hajtókáját.

A másik rábólintott, elmosolyodott:

– Tudom, testvér...

– Csak azért mondom! Akármelyik dáma megirigyelhetné az arcát! Hát a szeme, azt a ragyogóját!

Szinte látni lehetett, hogy Gál Pista pupillái miként teltek meg gyönyörűséggel. Jólesett neki a leányra aggatott sok dicséret, bár az bántotta, hogy Mari nem jött el a kalácatáncba. Mi oka lehetett? Hiszen ő is ott kalákázott a többiekkel. A szülei nem engedték volna? Az anyja untatta le? Talán őt nem akarják, Gál Istvánt? De hát mi kifogásuk lehetne ellene?

A legény arcán mélázva ülepedett le egy árnyék. Elgondolkozva mormolta maga elé:

– Szép. Akár a mesebeli királyleány – és mélyet sóhajtott.

Kálló Jánost feldühítették Gál Pista mormolásai. Hiába hegyezte a fülét, nem vette ki a szavak értelmét. Úgy ugrott föl ültéből, ahogy parázból szökken magasba a láng. A Pálos Mari nevének kezdőbetűivel hímzett zsebkendőt magasba lendítette, meglobogtatta, s akkorát kurjantott, hogy a mellette üldögélő önkéntelenül behúzta nyakát a válla közé.

– Hej, Pálos Mari! Pálos Mari! Egészségedre! – S Kálló János egyetlen kihívó kortyintással fenéig ürítette a poharát...

A kiáltásra mintha nem is emberek, hanem apró, cikázó villámlások támadtak volna föl. Megbillent az asztal. Gál Pista egyetlen szökkenéssel a padon termett. Az asztalról egy üres pohár gurult lefelé, s épp amikor a padon koppant, Gál Pista rátaposott. Talpa alatt recsegték az üvegszilánkok. Éles, tenorba ugró, füllelt káromkodás indulata reszketett a levegőben. Ki tudhatta volna, kinek az ajkáról szakadtak föl a szenvedélytől izzó szavak? Senki se tudott semmit. De egyszerre olyan mély, fojtott csönd ugrott a körtefa alá, mintha a szavakat szél söpörte volna szét: fölöslegessékké váltak.

Nem kiáltott senki, ám annál serényebben működtek az öklök: puffanások, szisszenések hallszottak. Asztal fölött, asztal alatt, mindenütt villantak a fehér ingek ujjai. Emelkedtek a súlyos karok, s keményen lesújtottak, ahol érték...

A csűrbeli tánc pillanat alatt fölbomlott.

A hegedű nyivákolása abbamaradt, s zúdult a nép kifelé a széttárt csűrkapun. Hamarosan jajveszékélő, sopánkodó gyűrű vette körül a katonaviselt legények kavargó csoportját. Asszonyok rémüldöztek, és segítségért kiabáltak. Egy leány a táncosát rángatta, húzta visszafelé, nehogy belekeveredjék ő is a kavargásba. A meglett férfiak fontoskodva settengtek a verekedők körül, s lesték, hogy hol nyúlhatnak bele veszedelem nélkül a megbolydult darázfészekbe...

Jaj annak, akit elkap az efféle forgatag! Nem számít se testvér, se rokon: az öklök emelkednek, és lesújtanak. Mindegy, hogy ki kit suppant meg...

Körben mind sűrűbb lett a gyűrű, fehérre ijedt

arcok kémleltek át az első sorok válla fölött, a leányok ajkukat harapdálták, és szívhez szorított kézzel, visszafojtott lélegzettel ijedeztek. Visongás, biztató szó, kétségbeesett sopánkodás keveredett a levegőben.

A délutáni nap reflektorfénye mintha csak azért tapadt volna a verekedőkre, hogy a báméskodók jobban lássanak.

Egyszerre fekete szoknyás, csikorgó csizmás, sovány asszony törte át magát a gyűrűn, jobbra-balra lökdösött mindenkit, s rátaposott az egyik leány lakkorrú cipőjére. Mihelyt átverekedte testét a sokaságon, egyenesen az örvénylés kellős közepébe vetette magát, s messzire hasító, éles hangon fölsikoltott:

– Jaj, gyermekem! Drága szép legényfiam! Megszúrták! Jaj, a vére! Folyik a drága vére! Segítség, jó emberek, segítség!

Idős Gál Istvánné volt...

Az egyik részeg, szemére csúszott kalappal, a gyümölcsseit potyogtató körtefa bibircsós törzsének támaszkodva pattogatni próbált, de sehogy sem akart sikerülni neki. Erőtlenül fel-felcsukló hangon, keservesen óbégatta:

*Először is búcsúzom a
jó édesanyámtól...*

A fekete szoknyás asszony kétségbeesetten tördelte a kezét:

– Mentsék meg! Jó emberek!... Segítsenek!...

2

Előbb a csendőrök jelentek meg, mintha csak számítottak volna rá, hogy baj lesz a faluban ezen a vasárnap délutánon.

A körorvos csak utánuk érkezett.

Még szerencse, hogy otthon találták.

Gál Pista az első szobában, a szétbontott nagyágyban feküdt. Fehér volt minden körülötte: tiszta patyolathuzatok a párnákon. A legény nyakán és élet-

telenül kinyújtott karján, ahol a szúrások érték, tiszta gyolcskendőből csavart vastag kötés, fehérségén azonban itt-ott már rózsaszínen átütött a szivárgó vér. Arca fakó volt, vértelen, homloka alatt sötét, mély karikák gyűrűje, látszott, hogy ólomsúly nehezedik a szemére. Halvány, cserepezett lett az ajka is, csak néha rezdült meg rajta az életnek egy-egy biztató jele. A családbeliek óvatos léptekkel mozgottak az ágy körül, lélegzeni sem mertek. Reménykedve lesték a meg-megránduló ajkakat, olykor egymás fülébe súgtak, s nem is sejtették, milyen csodálatosan tündöklő világ kapui tárultak szét a lecsukott szemhéjak mögött.

Gál Pista is csak valamikor régen, talán serdülő kamasz korában kóstolgatta ennek a káprázatos világnak az ízeit: amikor az első bajuszsálak serkedtek az orra alatt, s még nem ismerte a leánycsók hőségét, sem az asszonyi keblek vérgyújtó keménységét...

...A nap se úgy sütött, mint rendszeren: valamiféle lilásan ezüstös borongás szőtte át a fényét, s olybá varázsolta a növényeket, épületeket, az egész tájat, mintha minden csupa bronzból teremődött volna...

A hangok is átlényegültek. Minden kis koppanás, minden halk nesz valóságos harangkongás lett: erős, bűgő, egyszer bánatos, máskor vidámsággal és örömmel teli.

Nyár volt és vasárnap. Békesség honolt a világ fölött, nyugalom és ünnepélyesség, amilyent csak a képzelet szülhet, amikor az ember szomjában keresi a percek értelmét.

A ház ajtaja tárva volt. Pista azt szerette volna, ha az ajtót minél szélesebbre nyitják, ha a házuk falát is le lehetne bontani, hogy minél tágabb út nyílhasson a külső világ csodás hangulatának. Hadd ömöljék be a komor árnyékot tartó falak közé a békesség, a szelíd nyugalom...

Alig végeztek az ebéddel. Az utolsó falat íze még a nyelvét csiklandozta: milyen jó is lenne örökre a szájpadráshoz ragasztani ezeket a kellemes ízeket! Apja bort töltött a poharába lassú, kényelmes moz-

dulattal, s a poharat megfontoltan, elgondolkozva emelte a szájához, de csak félig ürítette, mintha az ital erejét és illatát kutatná. Régi szokása volt idős Gálnak, hogy a vasárnapi ebédhez elfogyasztott egy-két pohár tiszta bort. Az ő apja, sőt már a nagyapja is így cselekedett, tőlük tanulta vagy inkább örökölte a szokást. Megkívánja ezt a gyarló test, hogy ne asszék el nyáron át a nehéz mezei munkában.

Pista nem követte apja és az ősök példáját. Neki az italhoz barátok kellettek meg nóta! Hangulat nélkül nem ment le a torkán egyetlen korty ital se.

Az imént egy vénasszony lükkent be a nyitott ajtón. Látszott rajta, hogy titkolni valót rejteget a nyelve alatt, s nem ok nélkül kerekedett föl épp ebéd idején a falu túlsó végéről. Eszter nén szerényen és illedelmesen hátat fordított az ebédjét fogyasztó családnak, s várta, hogy az utolsó falat is eltűnjék a tányérokra. Türelmesen várt, mint akinek nem sietős a dolga. Tudta, hogy fogatlan szája s rancos arca nem gerjeszt étvágyat, – azért is fordított hátat nekik. De mindegyre visszatekintett, leste a pillanatot, amikor már senki sem emeli szájához a villát, a gazda pedig törül egyet a bajuszán.

– Milyen jó is annak, aki fiatal! – nyekeregte panaszos sóhajtással. – Eddig már Kákó is túl jár a hegyen.

A házigazda fülét megütötte a szó. Orrát hirtelen kirántotta a pohárból. Kákó az ő háza népéhez tartozik, itt forgolódik napestig, tesz-vesz, amolyan házi cigány. De hát mit keres Kákó túl a hegyen?

Kurtán, szigorú szemmel csak annyit kérdezett:

– Kákó-é?

Eszter nén megrettent, mert Gálné nagyot rántott a szoknyáján.

– Ő hát. Éppeg ő – hebegte zavartan. Rájött, hogy rosszat szólt, s most mindenféle dadogással próbálta elütni a dolgot. – Csak úgy jutott eszembe véletlenül, mert imént találkoztam vele az utcán. „Hova-hova olyan szelesen, te Kákó?” – kérdeztem tőle. – „Az esperes úrhoz” – felelte foghegyről. Mert a magamfajta öreggel már Kákó is csak úgy

szájvégről beszél. De hát igaz is. A mi papunkkal nem lehet, abba nem egyezne belé a királyleány se. Hiába, oda az esperes kell!

A gazda szigorú ridegséggel hordozta körül a tekintetét. Megsejtette, hogy kijátszották. Persze, Pista babrált ki vele! Ki más is nyüzsgölödne a gazda háta mögött?

A legény fülig pirult, s idétlen körmével a fehér asztalterítőt kaparászta. Kínosan került az apja kérdőre vonó, szúrós tekintetét.

Bár az is lehet, hogy az asszony mesterkedik ismét valamit. Világéletében mindent az ura háta mögött intézett, s azt képzei azzal az együgyű eszével, hogy ő nem lát a dolgok mélyére! Bizonyos, hogy a felesége küldhette el Kákót is az esperesért.

Vér szökött a férfi fejébe. Rá akart mordulni az asszonyra, de mire keresni kezdte a pillantásával, az már kilibbent az ajtón. Nagyot nyelt. Nehéz lenyelni az efféle, véreben támadt föllobbanást: inni kell rá egy korty bort s még egyet... Na, így talán... Nyaldosta nyelvével a szája szélét, s nem hagyta el szó az ajkát. Hosszan elgondolkozva maga elé meredt, s tétova mozdulatokkal kereste a dohányzacskóját.

A vénasszony, miután szerencsésen túljutott a bevezetőn, félénken pisolygott a hallgatagon üldögélő házigazdára:

– Milyen boldogság, édes istenem! Mekkora nagy öröm a háznál! Egy valóságos királyleány! Hát bizony, nem minden legénynek jut ilyen szerencse! S mekkora vagyon vele! Milyen töméntelen sok kincs! A sok arany, ládazám! Az ezüstnek se szeri, se száma! Ó, ó, édes jó istenem, milyen mérhetetlen szerencse környékezi a házatokat, te Pista!

A gazda időközben elővette lajbija zsebéből a dohányzacskót. De nem gyújtott rá, előbb letette az asztalra. Ezzel felszabadította fél kezét, amellyel hadonászni kellett beszéd közben.

– Mi az, hogy királyleány? Hátha százszor olyan királyleány is?! Vagy az tán nem meztelenül topant a világra? Vagy mi a zisten? Meg az a vagyon...

Csak éppen annyi legyen, hogy meg lehessen élni belőle. Mit ér a nagy vagyon? A sok arany meg az ezüst? S mire megy az ember a sok földdel, ha nincsen dolgos kéz is hozzá? Egy fehérnépnek a legértékesebb hozománya a két dolgos keze, s punktum! Egy királyleány pedig nem megy a mezőre kapálni, sem aratni, sem gyomlálni!

A legény ülökéje alatt szikrát vetett a szék. Úgy érezte, még az inget is eleven parázsból szőtték rá, a csizmáját pedig izzó vasból kovácsolta a csizmadia. Köszörülgette a torkát, s vasvilla szemekkel meredt a vénasszonyra. Az meg egyre otthonosabban érezte magát, sőt már odáig bátorodott, hogy le is telepedett az egyik székre. Nyekergett, mint a kenetlen kerék, s arcáról messzire rítt a rosszindulat. Alig várta, hogy a gazda befejezze a mondókát.

—Az már igaz: nem lehet kívánni, hogy aranycsatos selyemtopánkában meg suhogó selyemszoknyában a mezőre járjon. Ó, istenem, hogy is vetné le a lábáról azokat a gyönyörűséges lábbeliket? Tán mezítláb járjon, mint a magunkfajta bogos lábú? Azokkal a patyolatfehér, gyönges lábakkal! Fölsebezné a rózsaszín talpacskáját! Mert aki nem szokta meg a paraszti munkát, az belégebed.

Gál Pista bá eközben mégis megtömté a pipáját. Nagy tömegben és odaadó élvezettel eregette a füstöt; még sercintgetett is oldalt.

—Az én házamhoz dolgos kezű fehérnép kell. Bánom is én, ha egy szál pendelyben hozza ide a legény. De égjen ám kezében a munka! Mert olyan legényt nem talál kerek e világon, amilyen az én Pista fiam! Ezt én mondom! Ha százszor királyleány, akkor se! Én neveltem, én szoktattam dologra, s tanítottam becsületre ezt a legényt. De halad is ám a munka, ahová ráteszi a kezit! Annyi földet én is tudok juttatni neki, hogy tisztességgel megéljen utána. De parancsolok is!

Beletüzült a családfői hatalom tudatába. Makacs magabízással recsegtette foga közt a szavakat:

—Az én házamhoz olyan menyecske kell, akinek a keze furt a munkán, a szája pedig a nótán! Mert

úgy van az: aki szereti a dolgot, az énekelni is szeret. Nekem ne perlekedjék, ne kelepeljen, hanem daloljon, amíg az én kenyéremet eszi, a szája nem-jóját! De úgy, hogy a madarak is mind hozzája járjanak iskolába! Én csak a dalolgotó fehérnépet szenvedhetem s nem az olyan fancsali képűt, duzzogót, mindig hallgatót!

Eszter nén sápított egyet, s megemelintette a bal lábát. Meleg nyáron is kínozza a hülés:

—Márpedig a királyleány nem énekel neked, te Pista — vetette ellen gonoszkodón. — Hogy képzelsz olyant? Sze egy királyleány az mindig szomorú s biggyedt az ajka. Hallatszík, hogy az apja nyivasztotta volt beléje a nevetést. — Az öregasszony hangja suttogóra váltott, tenyerével elfödte a száját, úgy pusmogta: — Mondják, hogy a vén király sokat szekírozta a leányt a szerelem miatt. Egy valóságos királyfit szeretett volna melléje társul, olyant, akinek rettentő nagy birodalma vagyon.

Gál Pista bát mind kegyetlenebbül feszítette a gög. Amúgy is vörösre duzzadt két orcája még jobban nekitüzesedett, s öklét döngő súllyal ejtette az asztalra:

—Akkor hát adja királyfihoz! Legyen boldog a birodalmával! De azt az egyet tudom, hogy olyan legényt, mint az én fiam, nem kap a föld kerekségén! Azt csak én tudom, milyen ember az én fiam! — Fitymáló, fölényes lett a hangja: — Osztán ha még énekelni se tud az a leány, akkor megette a fene! S még az ábrázata is szontyolú? Menjen hát inkább a rosszféle fenébe, ne az én házamba!

Ropogtak a csontjai, ahogy megfeszítette a testét, s recsegett a szék is alatta. Könyörtelen keménységgel mondta ki a végső, visszavonhatatlanul nagy szót:

—Tudom, hogy az én házamba bé nem teszi a lábát! Lehet tőlem akármilyen királyleány!

Szemét hidegen a legény arcára függesztette. A fiú fehérebb lett a meszelt falnál; kétségbeesés gyötörte, szaporán nyelt, mert a torkát szörnyű tikkadtság szorongatta.

—Hallod-é, legény!? Az én házamba bé nem! — harapózott el mindjobban Pista bá vérében az indulat. — Aztán ki volt az az okos, aki az esperes úrért küldött, mi? Mindig csak pakliztok a hátam mögött az anyáddal! Na, megtanítlak én móresre, téged is, meg az anyádat is! Persze, megint az anyád kolontos esze járta ki ezt a királyleányt! Majd adok én nektek királyt is meg leányt is! Rendezek olyan lakodalmat, hogy hét megye a csodájára jár! Hívatok én nektek esperest, fityfenét!

Alig bírta elviselni az apja szavait, de tudta, ha ellenvet, még vadabbá szilajodik az öreg haragja. Szó nélkül fölállt tehát az asztal mellől, s úgy érezte, hogy a fejét vassal abroncsolták körül s a szívét, valahol a gyökerénél, éles ollóval metszették el. Kiszédelgett az udvarra, onnan pedig, a csúrajtón át, hátraténfergett a kertbe.

Leroskadt az egyik föléje boruló almafa alá, s elheveredett a sűrű pázsiton. Kábának és erőtlennek érezte magát a testében pusztító rettenetes hőségben. Lehunyta ólomnehéz szemhéját, s félig öntudatlan ájulatban feküdt.

„...Szomorú és biggyedt az ajka” — zengett benne egy messziről jövő hangocska, s egyszerre élő valóságként látta maga előtt a királyleány mélykútú szemeit, s tisztán hallotta a finom metszésű ajkáról felröppenő nehéz sóhajtást.

Bánat emészti a leány szívét...

A lilás fényekben fürdőző kert s azon túl a végtelen mező, mind kinyitotta ezüst- meg bronzszirmú virágait, s halvány csillogású fémkelyhekké bomlott körülötte a világ, a méhek kitartó zümmögése pedig soha nem hallott dallamot búvölt a fülébe. Így feküdt ernyedten, fogát makacsul összeszorítva, s az arca beletorzult a kemény elhatározásba:

—Az apám kedvéért? Soha! Soha el nem hagyom a királyleányt! — sziszegte, s mint a napnyugtán vonagló kígyófarok, rándult meg a teste.

Alkonyatba hajlott a fáradt délután.

Gálné, eltűnődő orcával, mint akinek a gondolatai másfelé kalandoznak, a majorságot etette. Teli marékkal szórta a kukoricaszemet, és elégedetten, békült nyugalommal nézte, ahogy a tollasodó csirkék versenyt kapzsiskodnak az elszórt szemekért, s néha nagyot koppintanak egymás fejére. Lám, az utolsó kotlóalja is lábosbavalóvá serdült. Észrevétlenül repül az idő.

A napok egyre rövidülnek, s az alkonyatok hűvös lehelete párákat fúj ki a földből. Reggelenként bőséges harmat rakódik le a sarjú után nehezen serdülő fűszálakra. Mind sűrűbben szállingóznak az ágakról leváló falevelek, a megfáradt táj bóbiskolva szunnyadozik. Egyik közeli éjszakán majd belepi a mezőt a dér, hogy aztán nemsokára a tél is beköszöntsön...

Napszálltára előkerült a legény is.

Olyan csöndesen állt meg a majorságetetésbe feledkezett asszony mögött, hogy gyöngé, alig hallható hangjával is összerezettette:

— Édes...

Gálné gyorsan feléje fordult:

— No, mi az?

Pista rosszkedvű volt, a földet nézte.

Kicsit hallgatott: mondja-e vagy se?

— Mit akarsz? — faggatta az anyja.

— Kákó visszajött...

— Ilyen hamar? — csodálkozott Gálné.

— Úgy látszik, szedte a lábát.

— Hát az esperes úr?

— Megígérte...

— Jön? — csillant föl az anyai tekintet.

— Azt mondta...

Az asszony megkönnyebbült: halvány öröm osont át az arcán. Mégiscsak lesz valami a lakodalomból, noha előbb maga se nagyon bízott benne. De hát egy ilyen legény...

Sugárzott róla az anyai büszkeség.

Az asszony eltűnődve szórogatta tovább a kukoricát, s a tyúkok kapkodtak, versenyeztek.

A legénynek mintha szurokba ragadt volna a lába: csak állt egy helyben, s töprengett valamin. Induljon, ne induljon? Valami visszatartotta. Ímmel-ámmal mégis tett egy fél lépést, de hirtelen meg is fordult:

– Édes!

Gálné rápillantott a fiára. Mít kerülget az?

– Mondjad már!

Pistán erőt vett a sűrű köhécselés, csak azután bökte ki:

– Valami pénzt ígértem volt Kákónak, hogy elment.

Erre már az asszony szemöldöke is összehúzódott.

– Pénzt? S mennyit?

– Húsz lejt.

Nem felelt. Pista azt gondolta, az anyja tán nem hallotta az összeget, mert úgy tett, mintha nem figyelt volna a szavaira.

Vontatottan szakadtak a szavak az ajkáról:

– Kérni kéne... Húsz lejt...

Az anya fölrezzent:

– Kérni... De kitől?

Ezen töprengett mostanig magában.

– Hát ökemitől, apámtól.

– Na, te is jó ajtón kopogatsz!

– Keed kéne valahogy kibeszélje a zsebiből azt a pénzt – kapott a szóba Pista. – Nem adna, ha én kérném. Egészen megvadult, a fene tudja, mi bújt beléje. Ma délben is elkezdte a lamentációt. Türelmesen hallgattam egy darabig, aztán vettem a kalapomat, hogy ne mérgesedjék szóváltássá. Inkább hallgattam. Most aztán eszi a méreg ökemit.

Gálné rázogatta a fejét, már nem merengett, s azt mondta:

– Na, még csak az kéne, hogy pénzt kérjek tőle! Hallottam én is, hogy milyen lármát csapott Kákó miatt. Nekem elég volt már ebből az életből, nem bírom tovább a házsártosságait! – Szája szélét rágatta a keserőség. – Csak házasodj meg, másnap

már én is szélnek eredek ettől a háztól! Elég volt közel harminc esztendőn át!

Naponta hallott hasonló fenyegetőzéseket az anyjától: már régóta nem vette komolyan. Várta, hogy végezzen erőtlenül fellobbanó lázadozásaival s aztán rátérjen a lényegre. De az asszony megfordult, s besietett a sütőbe.

– Pedig én megígértem – fordult meg a legény.

– S nem várhatna az a Kákó reggelig?

Pista elgondolkozott. Ha ő valakinek fizetséget ígért, azt meg is tartja. Reggelig? Arra számított, hogy az anyjának mindig akad eldugva néhány leje, különben sokszor meglátogatták volna házukat a legkicsinyesebb gondok.

S mialatt Pista a reggeli határidőt fontolgatta, az anyja hangosan mondta ki a maga titkos terveit:

– Minap kölcsönadtam volt Kóréh Béninek, s este, ha feljön a vacsoracsillag, elszaladok, s megkérem. De tartsd a szád, nehogy apád megorrintsa! Őkeminek nem kell mindenről tudni... Hanem hova akarod venni az utat most, fiam? Nyughass már. Esküvő előtt két nappal nem illik beállítani a leányos házhoz. Jöszte csak vissza! Majd elegend lesz belőle egy hosszú életem át, meglásd, nyakig leszel majd vele! A fehérsépet megunja a férfi, még ha királylány is, én mondom neked! Tudom jól, sze én is voltam fiatal. De inkább héják vájták volna ki a szememet, amikor beléháborodtam ebbe a házsártosba! Ebbe a mogorva bölénybe! Olyan lett ökeme, mint az Isten verése.

Tele volt sérelemmel, s nem bírt napirendre térni fölöttük. Nem bocsátotta meg az urának a déli szavakat. S hogy ráadásul az idegen vénasszony előtt tört ki, aki széthordja majd a házukat, hogy aztán rajtuk rágódják a falu. Ezzel sehogy se bírt megbékélni!

Pista viszont boldog volt: meglesz hát a pénz! Ilyen asszony az ő anyja. Mindig is ilyen volt. Az ő ügyességén nem fogott ki Gál Pista bá folytonos merkelődése s örökös dohogása.

– Ne hallgass te az apádra, annyit mondok – folytatta az asszony. – Elment annak már a szép esze. Mit tudhatja ökeme a ganészagú condrájában, hogy kicsoda egy királyleány?! Egy valódi királykisasszony! Mintha ő sohasem lett volna szerelmes! Sze belepusztult volna, ha én... Jaj, mit beszélek? Ejnye, de eleresztettem a nyelvemet a tulajdon édesgyermekem előtt! – s szégyenlősen fölnevetett. – Hát csak annyit mondok, ne hallgass te az apádra. Ökeme hadd fújja a magáét. Szereted azt a leányt? Hát vedd el! Ha nem adják, rabold el! Mert olyan az igazi szerelem! Aztán kinek volt valaha is ebben a faluban királyleány felesége? Hadd lám! Gyémánt topánka, tündöklő selyemszoknya s aranyból készített menyasszonyi koszorú azon a gyönyörűséges haján!... De apád nem érti, ökeme csak a dolgos kezét hajtogatja. Ügyet se vess rá! Csak a szája jár. Sze ökeme se szakította el soha a hámistrángot, jobban szerette süttetni a hasát s fűjni a füstöt. Hanem a fehérnépnek, annak legyen ám dolgos keze! Hát köszönöm szépen! Kiismertem én eléggé!

A fojtottan áradó szavak végnélküli ömlése a holdat is fölcsalta a keleti égboltra. Milyen furcsa, milyen tüzes a nagy korongja! Félelem és gyönyörűség kergetőzött a legény szívében. S milyen szokatlanul hangzik a békák kórusa meg a tücskök ciripelése! Mintha valahonnan fentről, a semmiből szállna alá zenéjük a füléhez... Valaki megbabonázta a világot.

Vénemberek szájából hallotta, hogy a nagy háborúkat s az emberiség életére zúdított vérfürdőket ilyen furcsa természeti jelenségek előzik meg. Még a dédapjától maradt rá a mese, hogy a múlt század derekán kétfarkú üstökös húzott át az égen, majd kilencszáztizennégy nyarán lángoló kereszt képiben kelt föl a hold az egyik estén...

Hirtelen reátámadt rettegéstől és irtózatból borzongott meg a bőre. Forróság áramlott át rajta, s fölremlt benne az ijedt kérdés: hátha ismét kitör a háború?

Nem, nem! – ujjongott föl a szíve. – Nem háborút jelez, hanem a királyleány esküvőjére készülődik a természet ezekkel a furcsa jelekkel!

4

Gál Pista bá mindig a legdühösebb hangját küldte rohamra a döntő percekben:

– Hát menj! De az én ajtómon többé bé nem teszed a lábad! Ha előbb neked a cifra köntös meg a selyem papucs az apádnál: eredj csak! – Kacs-karingósat káromkodott önemésztő mérgében, s olyan erősen vágta be maga után az ajtót, hogy a falak is belereszkettek.

A legény ünnepiesen kiöltözött: piros lajbi a mellén, patyolat gyoicsing a testén. Az inget titokban varrta az anyja erre a soha többé meg nem ismétlődő nagy alkalomra. Egy kopott kefével keményszárú, rámás csizmáját fényesíthette, s úgy tett, mint aki nem hallja a kiadott méregnek erre a napra eső porcióját. Aztán pár lépéssel kipróbálta a vadonatúj csizmát. Keményen csikorgott, pedig becsülettel megadta az árát, még csak nem is alku-dott. Vásárhelyt csináltatta a legelső csizmadiával: két szekér fa árába került. A csizma szára olyan vakítóan fénylett, akár tükörnek használhatták a napsugarak...

Hiába csatázott, fenyegetőzött felfújt orcával az öreg: az ő lelkén boldogság tündökölt. Hogy kitagadja? Hát csak tagadja! Kire hagyná a földeket, hiszen nincsen más gyermeke? Vagy kikergeti a szívéből is? De kit fog akkor szeretni, ha nem az egyetlen gyermekét?! Aztán a királyleány! Hú, az a gyönyörűséges, tündéri teremtés! Fölér az a világ minden kincsével, akármennyi vagyonnal meg szülői szeretettel! Mindennel!

Nagyon boldog volt a legény: könnyű a szíve, derűs a lelke.

Amikor végre kívül került a küszöbön, mégis szorongás fogta el: mért nincsen násznép az ő lakodal-

mán? Se násznagy, se nyoszóleányok, se pántlikás botokkal kérkedő vőfélyek. Hát úgy menjen ő a saját lakodalmára, mint valamiféle világárvája?! Csak most ütött fejébe szöveget a gondolat: hová is viszi ő a királyleányt, ha elrebegik a holtomiglant? No, de nem baj, az se számít, ha nem lesz hová lehajtania szerelemtől szédülő fejét, vállalja ő akár a soha véget nem érő országutakat is azért a leányért...

Mindenről megfeledkezve, nagy boldogságában ringatózva már a falu derekán taposott, amikor eszébe jutott, hogy be se szólt induláskor az édesanyjának. Úgy jött el otthonról, mint aki csak a szomszédba üti be magát egy pillanatra: a veszekedés miatt mindenről elfeledkezett. Már-már azon volt, hogy visszafordul, de ő is hitte a faluval, hogy megtérő ember nem jár szerencsével. Ott tétovázott, amikor befordult a sarkon a vén Eszter nén görnyedt alakja. A legényt annyira lekötötték a magatöprengései, hogy előbb észre sem vette a vénaszonyt, ahogy az megállt mellette, s örökké könnyben forgó szemével kilesett keskeny homloka alól. Fekete keszkenőjét félreigazította reszkető ujjaival, hogy jobban szemügyre vehesse a kiöltözött legényt:

– Ó, be igazi szép vagy, édes gyöngyvirágom! – ámuldozott, s még meg is köpködté, nehogy megigézzé. – Igazi derék szál legénnyé serdültél, galambocskám! Milyen kár a te gyönyörűséges életedért, kedvesem, milyen nagy kár! Jaj, be sajnálalak, szépséges virágszálam! Hogy elhervad a te orcád színe, hogy megrokkan a te tested delisége!... Hal-lod-é, legény!? Állj meg egy szóra, no! Hadd mondjam meg neked, ha még nem tudnád! Mert, ha jól nézem, a lakodalmadra igyekszel, ugyi?

Pista siettében visszapillantott a válla fölött, s csak úgy fél szájjal, fennhéjázólag vetette oda:

– Jól látja, vén boszorkány! De mi köze hozzá?

Az öregasszonynak egyre jobban remegett a hangja, és reszketett a teste, mintha a karjai külön akarnának válni:

– Ne menj, fiam... Térj meg... Egy lépést se tovább!...

A legény erősen fölindult ekkora gonoszság látán, lám, még boldogsága legszebb perceiben is ellene esküsznek a falubeli vének! Hányavetien hátrálökte a vállát. Kelepelhetnek, akár össze is eskühetnek ellene, mert hiába mesterkednek!

– Fordulj meg, fiam, egy lépést se tovább! Jaj, de nagyon sajnállak téged – rázta fekete keszkenős, ingatag fejét Eszter nén.

A vészjósló hangra heveset dobbant Pista szíve, s lelke gyökeréig nyilalló baljós sejtelem szaladt át az idegein. Talán csak nem leselkedik reá valamiféle veszedelem, amiért nem búcsúzott el az édesanyjától!? Gyűlölete izzott az apja iránt: mert ha ökelme nem zendít rá az ördög miatyánkjára az utolsó pillanatban, akkor nem feledkezik meg a búcsúról!

– Beszéljen már keed! Mit tud? – dadogta összeszoruló torokkal.

– Mit beszélhetnék? Ki hallgat egy ilyen vénasszony locsogására, mi? Csak annyit mondok, hogy erősen szánlak, édes gyermekem!

Pista nem állhatta Eszter nént, már azért sem, mert kikotyogta a Kákóval való találkozását. Az ő nyelve volt az oka, hogy kelleténél erősebben parázslott fel az apja haragja.

Fenyegetés és követelés lobbant a legény szemében:

– Talán meghalt a királyleány? – S alig bírta kinyögni a szörnyűséges kérdést. – Mi baja történt? – S a tegnap esti holdra gondolt, a szokatlan, kísérteties fényekre, amelyek elárasztották a vidéket. Bizonyos, hogy nagy-nagy veszedelmet jósoltak. Félelemtől reszketett minden tagja.

– Már hogy halt volna meg, lelkecském? – oktatta a vénasszony. – Vagy te azt sem tudod, hogy a királyfélék és a csemetéik sohasem szoktak meghalni? A halál csak a közönséges embereket ragadja el, nem a királyokat. De van a halálnál nagyobb baj is az életben, hallgasd meg... A leányt elköltöztette az édesapja! Ez történt! Lázás sürgés-forgás volt múlt

éccaka odatúl – mutatott bizonytalan irányba. – Nagy sietve lebontották a palotának még az utolsó követ is, s azon nyomban mindent elhordatott a király. Ha arrafelé jársz, magad is láthatod: egyetlen éjszakán kinőtt a burján a palota helyén... Pista azt hitte, mindjárt megnyílik alatta a föld.

– S hova? Hova költöztette? –nyögte tikkadozva.

– Hát hova? Ahova a királyok szoktak költözni. Fel, a csillagok közé! Oda vitte a leányt vigasztalódni, felejteni, gyöngyvirágom. Mert az öreg király se nézhetett tovább, hogy mind csak halványodik, hervadozik, folyton csak sorvad és pusztul az ő gyönyörűséges leánya. Nem bírta tovább a szomorúságot, mely a palotájába költözött, megsajnálta szíve szép virágját, búcsút vett legjobb embereitől, s fölszedte a sátorfáját, így történt...

Pista a meghökkenéstől pillanatokig nem jutott szóhoz, s ugyancsak kapkodnia kellett a levegő után, hogy meg ne bénuljon a szíve dobogása. Ó, ha megredhetnének a könnyei, mint a sűrű zápor, s addig sírhatna bánatában, amíg kiöntenek a tengerek és elborítják az egész földet! De a szívét vacskoló fájdalom erősebb volt annál, semhogy könnyekkel könnyíthetett volna rajta. Nem tudott sírni. Állt, mint a sóbálvány, s érezte, amint roppanva szakadoznak meg szíve gyökerei.

Az öregasszony többet is tudott:

– Beszélük, akik jelen voltak, hogy az a szegény leány egész éccaka ki nem mozdult a hátulsó nagykertből, s szüntelen a holdat nézte. Reggel pedig, amikor sírva-ríva megindult a hosszú menet, szeke-ekkel és ökrökkel, mintha eszét vesztette volna, énekelni kezdett:

*Barna legény, barna legény,
nem szeretsz te engemet,
barna legény, barna legény,
nem kötöd bé soha már a fejemet...*

Még a gonosz lelkű Eszter nének is megharmatosodott a szeme, nagyot szippantott nedvező orrával, s orrát-szemét megtörülgette a köténye szélével.

– De olyan szépen énekelt, mondják, akik hallották, hogy a mezei virágok is mind feléje fordultak, s szeme-szája tátva maradt mindenkinek. Nagy volt az álmélkodás, mert soha senki nem hallotta mostanáig énekelni a királyleányt.

Újra ingani kezdett ráncos, aszott feje, és sóhajtozva motyogta fogatlan ínyei közül a sajnálkozást:

– Be szánlak, édes fiam! Milyen gyönyörű, derék legény vagy te, hát ezt érdemelted? Milyen kár érted, te szegény Gál Pista! Miért is kellett neked királyleányt választani szeretőnek? Ó, hogy elkínozza most a szívedet, édes gyermekem!

...Miként került haza egyik pillanatról a másikra az apja udvarára s dőlt neki roskadozva az öreg körtefának? – maga sem tudta. Érzéketlen révületéből az öreg esperes száraz, fakó hangja riasztotta fel. Pontos ember volt az esperes, percet sem késett. Épp akkorra érkezett, amikor Pista kérette volt.

– No, fiam, eszmélj magadhoz! – rázta a legény karját. – Hallod-e, Pista fiam, ne búsulj, hiszen még nem késő, nem muszáj elmondani az örök hűséget, ha nem szereted azt a leányt! Embereid meg magad! Senki sem kényszerít, senki sem erőszakolja a házasságot!

A vén papnak poros volt a cipője. Gyalog tette meg az utat, s nyilván mit sem tudott a király elköltözéséről.

– Esperes úr... Esperes úr... – nyöszörögte Pista. S amint magához tért önkívületéből, görcsös ujjakkal kapaszkodott meg a körtefa lehajló ágában, s teljes erejéből szorította, hogy valósággal rádermedt a keze.

– Meghalt a királyleány! – kiáltotta. – Esperes úr, meghalt a...

A vén pap orcáján egy izom se rándult, szenvtelen volt az, barázdált és rideg. Nyomban erre is megadta a vigasztalást:

– Nono, fiam. Nem szabad csüggedni! A leányzó nem halt meg! Legfennebb elköltözött. Térj eszedhez! Ezért emészted magad a poklok kínjában? Lám, orcád-ról már lehervadtak az élet színei. Végy erőt magadon, hiszen majd találkozni fogtok az örök élet idves-ségében!

A szó hatott. Találkoznak? – pillant föl benne a reménység. S szemébe lassanként visszatért az öntu-dat emberi fénye.

– Csak egyszer láthatnám még életemben, espe-res úr! Egyetlenegyszer! – s kétségbeesése oldódásá-val előtörték a könnyei. – Odaadnám mindenemet! Az életemet! Csak még egyszer láthatnám!

Úgy látszik, az esperes mégsem volt olyan rideg lélek, ahogy a hangja meg az arca mutatta. Ránco-sodó kezét a legény halántékára illesztette, s megsi-mogatta:

– Tudd meg, fiam, meg vagyon írva: az egymást igazán szerető szívek előtt nincs legyőzhetetlen aka-dály! Világok álljanak közük, akkor is találkoznak! Mert legnagyobb dolog a szeretet! A szeretet fölépíti a maga létráját akár a csillagokig. A szeretet nem ismeri az idő korlátjait, sem a térbeli távolságokat. Aki pedig bírja türelemmel és kitartással, az találkozni fog az ő választottjával, ha meredek sziklát kell is megmásznia. Enyhüljön tehát a te fájdalmad, gyer-mekem, és töröld le a te könnyeidet, mert a kétség-beesés azoknak való, akik nem ismerik a szeretetet és annak győzelmes hatalmát. Súlyos büntetés az em-beren a kétségbeesés, mert azzal kezdődik az emésztő pokol már ebben a földi életben, fiam!

Gyógyír volt minden szó a fájdalmára. Milyen áldott szíve van ennek az öreg esperesnek! S milyen megbékéltetően tud vigasztalni a szavaival! – gon-dolta a legény. – Bár kong a hangja, mint a repedt fazék, de azért erő van benne és vigasztalás. Milyen jó, hogy elhívta...

Bezzeg az ő papjuk már régen becsapta volna nagy dérrrel-dúrral a bibliát, s odavágta volna nagy kemé-nyen, hogy: ki-ki rendezze a maga baját s könnyítsen a saját terhén, ahogy tud! Neki más dolga van! Mert

őt is meglátogatta néhányszor a sors, rá is sújtott a korbácsával, s lám, mégis itt van! Az ördögbe! Vele aztán nem tud elbánni!... S Pista elképzelte, hogy a pap a szónoklat után miként facsarintana cigarettát a szövetkezetből vásárolt másodosztályú dohányából. S miközben a papírt nyálazná, békétlenkedve felpanaszolni, hogy nem véletlenül veszi üldözőbe a sors az ő híveit, mert lám, az idén is alaposan kerékfalhoz ütögették a kévét, mielőtt behordták volna a kepét...

5

Pista szeme előtt, akár a mesében, tüneményes gyorsasággal váltott díszletet a világ. Mélységes éjszaka közepében találta magát. Előbb ködök zárták el előle a kilátást, majd kibontakozott a magasban a sötét bársonyra emlékeztető ég. Hold nem úszott a kárpitján, s ettől idegennek, nyugtalanítónak érezte maga körül a mindenséget. Annál több csillag szeme duvadozott. Fölpillantott reájuk. Messzire voltak, olyan messzi, ahova legfönnebb a képzelet szárnyalhat el. Hol készítenek akkora létrát, amely elérne a csillagokig? S hogyan is költözhetett oda a vén király azzal a gyönyörűséges leányával?

A létrán elgondolkozott. Ha odatámaszthatná ahhoz a nagyszemű csillaghoz s elindulhatna a szédítő magasságok felé!? Hej!

Az a létra!...

Az ég sötét bársonyán láthatatlan kéz simított végig, s ujjai alatt fölhasadozott a fekete anyag. Ismét kisütött a nap. Ő meg ott állt az udvar közepén zsidbadt háttal a körtefának támaszkodva, s a hátát sehogyse bírta elvonni a fa bibircsós kérgétől.

Amióta eltávozott az esperes (azt is mintha a levegő itta volna föl!), mind csak a létra izgatta a képzeletét. Reménység pezsdült a szívében, és a szemén is kigyúlt a halaszthatatlan cselekvés vágya...

Tőszomszédjuk, az öreg Bese András nagy komótosan az udvarát sepregette, amikor betoppant hozzá.

Bese a legény lépteinek zajára kiegyenesedett, s akkorát bámult kerekre tágult szemmel, hogy a seprút is szinte kiejtette a kezéből. Utánakapott, s megmarkolta a nyelét, miközben méltatlankodva dünnyögött torzonborz, gondozatlan bajusza alatt:

– Nézz oda, már te is kifutsz a markomból? – Az önkéntelen megjegyzés nem csupán a rakoncátlan seprűnek szólt, hanem a feleségének is.

András bát két héttel ezelőtt, egy életen át emésztő civakodás után, újra faképnél hagyta a felesége. Minden gond és baj s a nyárra megsokasodott munka a vénember nyakába szakadt. Kegyetlenül haragudott az asszonyra. Amíg fiatal volt s olykor fölszedte a sátorfáját (s vissza sem tért, míg az ura mézes-mázás szavakkal, soha be nem váltott ígérekkel magához nem csalogatta) – az még hagyján. De hogy valakinek vénségére se jöjjön meg az esze? Az egész falu rajtuk nevetett.

Két leányuk volt, egyik vaskosabb a másiknál, széles csípővel, hogy csak úgy remegett alattuk az utca, amikor elindultak. Jó dolgú, sokat bíró fehérnépek. Férjhez adták őket. Hanem miután a háznál kevesebb lett a dolgos kéz, az asszonynak már semmi sem volt jó.

Bezzeg a szomszéd legény sem nyitotta be soha a kapujukat, amíg eladók voltak a Bese leányok. Most aztán, – most már jöhet! András bát nem érdekelte, sőt sértődöttséget és szemrehányást táplált Gál Pista iránt. Mert ha Bese nem is tartozott a módos gazdák közé, azért nem szaladgált soha a szomszédba egy-egy kupa lisztért. Ej, ha a két szomszéd földjei összeolvadhattak volna a házasság révén... Egye meg a fene! Nem is jó rágondolni! Kelletlen fejbiccentéssel fogadta a legény köszönését.

Firtatva nézegette: mi szél fújta ezt ide? Hiszen Gálék sohasem kértek tőle semmit. Zárkózottságukról és gögjükről híresek a faluban Gálék. Igaz: sokan nézték irigykedve és rosszindulatúan őket, mint általában az olyan embereket, akik meg tudnak állni a maguk lábán.

– András bá, a lajtorját szeretném kölcsönkérni
– mondta Pista.

A vénember egész ábrázata csodálkozássá változott:

- A lajtorjám?
- Kölcsön. Szükségem volna rá – nyelt Pista.
- Sze van nektek – mondott ellen nyomban.
- Van, van, de az eltörött – hazudta.

Ezen még jobban elcsodálkozott az öreg:

- Hogy eltörött?
- El az. Elég baj, de...
- Sze van nektek lajtorjátok nem egy!
- Van, az igaz...
- Akkor hát minek az enyém?
- Mert arra is szükségem volna...

Ez a legény tisztára megháborodott vagy keresztbe áll az esze – gyanakodott a vénember, ahogy tetőtől talpig végigméricskélte. Habozott. Sehogy se tudta fölfogni a létrakérés értelmét. Talán próbára akarják tenni, hogy adná-e a létrát? Rövid töprengés után seprűjével a csűr felé bökött:

– Aztán én hogy jutok föl a pajtahijára, hogy kóstot dobjak az állatoknak, hallod-é? Vagy repülni tudok, azt hiszed? Nekem mindegyre kell a lajtorja. Van nektek nem is egy... Láttam csépléskor, amikor hordoztátok...

Lemondóan sóhajtott, csüggedten, mint akinek már az első lépésnél csorbát szenved a terve:

– Akkor hát nem adja?

– Adom én. Szívesen adom. Már hogyan adnám éppen nektek? De nekem is kell minden percben. – Azzal nekihajolt a seprű nyélének, és folytatta a munkáját, nem törődött a legénnyel, mintha az ott sem lett volna a közelében.

Óvatosnak, elővigyázatosnak kell lenni. Ki tudja, mit forral magában ez a legény? Nem fért a fejébe. Egyenletes mozdulatokkal rajzolta seprűjével a félköröket, s közben próbálta megfejteni a rejtélyt.

De a látogató már eltűnt.

Bese András bá pedig töprenghetett holta napjáig...

A következő kaput már nem nyitotta be olyan határozott mozdulattal Gál Pista, mint az előbbi.

Kezdte cserbenhagyni a reménység. Lám, a vén Bese egyetlen tagadó fejmozdulattal keresztülhúzta az elgondolását.

Fejszés Samu bá lakott a következő házban, bár a telket az apja halála óta még mindig nem íratta át a tulajdon nevére. Húzta-halasztotta a hagyatéki tárgyalást, szeretne volna a vele járó költségeket elkerülni. Így aztán az apja, noha már régen elporlasztotta a föld, mostanában is mindegyre ki van téve az adószedők zaklatásainak. Forog a neve az aktákon...

Fejszés Samu valójában nem volt annyira idős, ahogy a haja és arcának petyhüdsége mutatta. Ha mesélni kezdett a háborúról, hátborzongató történeteket kotort elő emlékezése tarsolyából. Tudott ő mindenről, még a reflektorfényről is, amely keresve-kutatva szúrt bele a fehér éjszakába, tudott a repülőgépek berregéséről, a bombák robbanásáról és a precskelő srapnel tüzesőjéről, puskagolyók füttyüléséről. Két fia volt, az egyik még kamasz, alig pelyhedzett állán a szőr, de máris szolgaságot vállalt a szászok földjén, a másik pedig, mintha az angyalbőr végzete örökre rátapadt volna a Fejszésék házára, akkoriban szolgálta a katonaidejét.

Az udvar üres, sehol senki. Pista bekiáltott a házba.

A szóra a tornácon megjelent a gazda, de a hangja nem hallszott, ő is csak a fejével viszonzta a köszönetét, mint a seprűje nyelébe fogódzó Bese András bá az imént. Intett a látogatónak, hogy lépjen közelebb, majd kezét fogott vele. Összehúzott szemmel hallgatta végig a legény kérését, s közben egyet-egyed csavarintott őszülő bajuszán, mint valamikor, őrmester korában, ha közlegény hebegett előtte.

– Mert ez az istenverte vén faszarija nem adta ide – hallotta Fejszés a végső mondatokat, – Mind azt hajtogatja, hogy neki is szüksége van rá. Hogy a tűz égetné meg a létráját, a kóstjával együtt! Ilyen szomszédja legyen az embernek!

Samu bá vontatottan beszélt, s folyton pödörgette a bajuszát, jól megrágott minden szót:

– Nehéz ember ökeme. Tudniillik fősvény, még a szót is sajnálja mástól. Én ugyanis jól ismerem öke-

mit. Rossz szomszéd, fukar. Tudniillik én is úgy jártam a minap vele, a szitával, hogy... a mi szitánk elszakadt, s az asszony elküldött, kérjek tőle kölcsön egy szitát, amin áttörje a paradicsomot. Mondom neki, mármint András bának, hogy kéne a szita egy negyedórára. De ha láttad volna, hogy tiltakozott, kézzel-lábbal, hogyhát az ő felesége mindent felcsomagolt s magával vitt. A szitát is! Hallj oda! Ugyanis faképnél hagyta az oldalbordája, ha nem tudnád. Pista jelezte a fejével, hogy tudja.

– A fene hitte el, hogy a szitát is magával vitte az asszony. Bár lehet, hogy elvitte. De én inkább azt gyanítom, hogy ökeme nem akarta ideadni. Ilyen ember ő. S nemcsak ökeme. Van még rajta kívül a világon elég hasonló. Tudniillik láttam én ilyen embert a fronton is, Galíciában. Ha jól emlékszem, tizenhat januárjában, amikor az orosz egy-két hétig csendben volt...

Na, ha ez elkezdi a háborús élményeit – gondolta Pista –, itt éri őt a másnap! Növekvő nyugtalansággal hallgatta az egyhangúan egymásba olvadó mondatokat. Hol lehetne rést ütni rajtuk, hogy szaladhasson a dolga után? Közbevágott:

– A keed létrája rendben van-é?

Fejszésnek elakadt a szava, a mese megszakadt:

– Az enyim? Hm. A lajtorja? Hát azzal egy kicsi baj van. Tudniillik éppen most mondám az asszonynak, hogy el kéne vinni a kovácshoz. Ugyanis eltörött, s egy vaspánttal össze kéne erősíteni...

Pista megbánta, hogy benyitott. Tétovázva, zavarosan nézte a földet, és bizonytalan hangon dadogta:

– Az semmi. Azt én is megjavítanám.

Erre mintha megijedt volna a bajuszos:

– Ugyan már! Mit képzelsz? Hogy éppen te nyuggölödj az én törött lajtorjámmal?! Majd megcsinálja a kovács. Azért kovács! Annak is élni kell! – S cinkostársi ravaszsággal hunyorított, mosolygott, s a szeme körül sűrűn torlódtak a ráncok.

De ezt Pista már nem látta: csüggedten ténfergett haza, akár az alvajáró. Egyre szilajabb erővel támadt rá a vágy: ismét találkozni a gyönyörűséges király-

leánnyal, aki úgy kiröppent a kezéből, akár a játékos pillangó. Úristen, fogja-e látni valaha?

Meg-megállt, s nézegette az eget, mint a holdkóros, akit már napnyugta előtt megtámad a betegség. Hány létra kellene oda, hogy az égig érjen? Öt? Tíz? Száz? Ki tudná azt kiszámítani! Talán nincs is annyi létra a faluban. Mégis, hogy sokáig függesztette tekintetét a kék végtelenségre, úgy tűnt, hogy nincs is olyan nagyon messzire. Nézte, bámulta, hosszasan elmerengett rajta, s lassanként elfeledkezett a kudarcról. Újult erővel serkent föl benne az elhatározás: tüstént hozzákezd összetákolni a létrákat. Hogy is mondta az esperes úr? „Az egymást igazán szerető szívek előtt nincs legyőzhetetlen akadály! Világok álljanak közöttük, akkor is találkoznak!”... S lám, a felhők csak itt szaladnak a közelben, elég a kezét kinyújtania, hogy megfogja őket... Az igazán szerető szívek!... Hát létezhet nagyobb szeretet az övénel?...

Friss kedvvel fogott munkához, lázasan, sietősen. A létrákat, egy hosszút, amellyel asztagolni szoktak, s egy rövidebbet, amin a pajtahijára jártak föl, egymás végtibe fektette az udvaron, lemérte lépéssel, majd ócska rozsdás lemezeket kotort elő valahonnan, hogy azokkal kösse össze a létrák végét. Szegezett, kalapált, méricskélt fél térdre ereszkedve.

Estefelé megjött az apja. Pipa égett a szájában most is, s apró füstbodrok kergetőztek a feje körül. Megállt előtte, harisnyáját komótos mozdulatokkal felhuzigálta a pocakján, s a pipa csutorája mellett köpött néhányat. Szótlanul elnézte a fia szorgoskodását, de nagyon magasból, nagyon fölényesen és száanalommal. Csak jóval később szólalt meg, figyelmeztetően, bár nem kötekedve, s csak úgy félszájjal:

– A marhák nem ittak estére, he.

Pista ügyet sem vetett rá, kalapált tovább szorgalmasan.

Az apja hallgatott egy sort. Aztán újból megjegyezte:

– Az állatok előtt nincsen kóst. Csak nyújtogatják a nyakukat.

De hát honnan tudja az apja, hiszen hátra sem nézett az istállóba! Vagy az ő szeme a vastag téglafalon is átlát? Szavai elkoppantak, szétfoszlottak az alkonyati csöndben. Mind sűrűbben és kiadósabban köpködött, már hangja volt a sercintésének. Megvakarta a tarkóját, látszott, hogy fogy a türelme:

– A marhákat nem szabad éheztetni, se szomjaztatni, a keserves búánatját a jó dolgodnak, te legény! Vagy megsiketültél? Nem hallod, amit mondok? Nem et-tek s nem it-tak azok az állatok! – tagolta a szavakat vészjóslóan. – Kákó a mezőn van, s csak későn jön haza. Addig nem várhatnak az állatok! Vagy jóllaknak levegővel, azt gondolod?

A legény fűrt, faragott, szegezett, s igyekezett úgy fordulni, hogy mindig a hátát mutassa az apjának. Az öreg viszont szeretett volna a fia szemébe nézni, s vagy kétszer már megkerülte a földön elfektetett létrákat. Gyanakodva pislogott a fiára, s egyre nagyobb füstbodorokat eregetett. Majd váratlan mozdulattal megperdült a sarka körül, s belekáromkodott az eléje táruló világba:

– Ó, hogy oltaná ki az életit az Úristen annak is, aki fiúgyermeket nevel, a hétszentségit! – Hátra, majd előre bökte napszítta, vörhenyes kalapját. – Hát ki itassa meg az állatokat? Ki vessen kóstit nekik? Miért neveltem én fiúgyermeket, azt a megkeseredett poncius-pilátusát ennek az életnek! Miért? – kiáltotta. – Hogy vénségemre is én lóssak-fussak az állatok után? Én törődjem velük?

Teljes hangerejét nekieresztve káromkodott, s patogó-dobogó, serény léptekkel elszaladt, mintha kilőtték volna.

De ez sem zavarhatta meg munkájában a legényt...

Aztán szikrázva gyúlt ki a magasban a vacsoracsillag, mint gondos kotló, mely később maga köré gyűjti a kicsinyeit. S rendre itt is, ott is kipattant az égen egy-egy alig látható szikra, megannyi apró, hideg ragyogás. S amikor már teljes pompájában tündökölt Pista feje fölött a magasság: ünnepélyesen, komoly méltósággal emelkedett ki a hegy taréja mögül a

hold. A házak körvonalai felolvadtak az estében, s a körtefa az udvar közepén óriásira nőtt.

A vasút menti sás között rázendített a békák kórusa.

Pista verejtékben ázva egyenesedett föl hajoltából. Elbűvölten bámulta a csillagok rozettaival sűrűn kihányt eget, s arra gondolt, hogy a távolban tündöklő égitestek társaságában talán most is ott fújja a királyleány a maga szívét szaggató énekét:

*Barna legény, barna legény,
nem szeretsz te engemet...*

Csak a szemét kellett behunynia, máris tisztán halotta a messziről ideszűrődő zengést. Félig lehunyt pillák mögül két szomorú leányszem nézett reá, tele bánattal és epekedéssel, s tele szemrehányással is. S mintha dús hajának tincsei lebbentek volna a kert fáinak szakadozó levelei közt végigborzoló szellőben.

Makacsul, gyötrelmes görccsel szorította össze Gál Pista a száját. Aztán az öklét. Ha életébe kerül, akkor is elkészíti azt a létrát! Legyőzi a lehetetlent! Még holnap kimegy az erdőre, s létrának való fákat keres. S addig toldozgatja, tákolgatja, míg a csillagokig nem ér!

6

Künn mulatta az éjszakát a harmattól nedves kertben, a csillagokkal teleszórt ég alatt, az összeerősített létrák mellett. Hogyan kerültek ide a létrák? Nem tudta. Lent az udvaron dolgozott volt velük, annyira belemelegedve a munkába, hogy megfeledkezett a vacsoráról is...

Álmatlanul vergődött egész éjszaka. Lelkét csordulig töltötte az emberi erőt meghaladó vállalkozás pezsdítő izgalma. Egész testét átítatta a harmat nyirkossága, de mit sem törődött vele, észre sem vette.

A hajnalcsillag bóbiskoló hunyorgása később olyan szédületbe ragadta, hogy le kellett hunynia a szemét,

s ekkor elszunnyadt. Észrevétlenül lopakodott pilláira a képnélküli álom. Kábultan, kimerülten aludt, de alighogy pitymallott, máris fölriasztotta a madarének. A szomszédos jószágon hangos kútnyikorgásokkal merték a vizet a reggeli itatáshoz. Más udvarokról lármás zörgéssel fordultak ki a szekerek, hógatások és ostopattogatások verték föl a falu kora reggeli álmos csöndjét.

A keleti égbolton tűzvörös folt jelent meg, de a nap még nem bukkant elő, csak a látóhatár égett.

Fogvacogtató didergés rázta meg Pista testét. Lúdbőrözött. Kedvetlen, elcsigázott volt. Szemrehányást tett magának, amiért alvással vesztegette el a drága időt.

Egy oldalra billentő hirtelen mozdulattal talpra akart szökkenni, azonban a karja erőtlenül megrogygyant testének súlya alatt, s visszaroskadt. Dermedt, erőtlen volt, nem bírta mozdulni. Újra meg újra próbálkozott, de újra meg újra tehetetlenül visszahullt.

Megrémült. Mi történt vele? Meg akarta tapogatni a karját, de már nem tudta fölemelni. A hirtelen reászakadt rémület kiszárította a torkát. Dobálta magát, minden erejét megfeszítve vergődött. Mi lelte? Úristen! Mi történt vele? Nem mozdulhat fektéből, itt kell hevernie, ki tudja, meddig. Miféle átok sújtotta?

Arca sárga volt, mintha viaszból gyúrták volna, s a fokozatosan ránehezedő rémület eltorzította.

Fölkelt a nap. Soha ilyen királyi pompában nem kandikált elő a hegy mögül: aranysárga sugárzás ömlött szét mindenben. A házak görbe gerincüket borzolgatták, akár az ébredező lusta kandúr, s a hegyek is mintha derűsen mosolyogtak volna. Csupa öröm, csupa nevetés és jókedv volt körülötte a világ. Pár perc múlva a napsugarak valósággal égették már az arcát: homloka verejtékben ázott, s úgy érezte, mindjárt lángot vet az egész teste. Kínosan vergődött, – de abból a helyből, ahol meglepte a reggel, nem mozdulhatott.

Napkeltére nagy szuszogva Gál Pista bá is kikecmergett az ágyból gyúrótt, mogorva ábrázatával. Csak

épp libegő gagyáját kötötte korbba, máris sietett ki az udvarra széjjelnézni. Dörrenve csapta be maga után az ajtót, s ez a mindenén átdübörgő hang egyszerre riadó is volt a család minden egyes tagjának. Pista bá nekikeseredetten káromkodott, miközben a marhák eszeveszettül bögtek az istállóban. Mindez Pistáig hallszott, s ő még soha ilyen tisztán, ilyen árnyalatokra bontva nem tapasztalt hangokat. Szolga nincsen a háznál, hiszen nagylegény mellett szégyen volna cselédet tartani, Kákó pedig még mindig nem dugta elő azt a vigyori pofáját, talán az is elszundított valahol; nem csoda hát, ha Gál Pista bá rövid pár perc alatt a biblia valamennyi érdekes személyét a lehető legcsúnyább rágalmakkal illette.

Természetes lett volna, hogy a gazda gyorsan tegyen valamit az állatbögés ellen. De nem! Neki meg se fordult a fejében, hogy kóstot vessen a barmoknak, hanem ehelyett ösztönszerűleg rohant a kertbe, s a fiát kereste felajzott indulattal. Futtában is az ő nevét ordibálta rekedten.

– Úgy, úgy! Heverészel! Sütteted a hasad a nappal! A keserves mindenit ennek a bús életnek! – Magánkívül toporzékolt, ahogy pillantásával fölszúrta az összetoldozott létrák mellett fetregő legényt. – Ebből aztán meg lehet élni! Így aztán lehet gyarapodni! Hogy a rosszféle franc rágja meg még az emlékit is annak a selyemköntösben kellősködő cafatnak! Szedd össze magad, s nézz a dolgod után, te isten lustája! Nem hallod? Azt akarod, akkorát ordítsak, hogy a világ összeomoljék, te?! – Felindultságában egészen közel tolta száját a fia füléhez, s úgy kiabálta: – Megsiketültél, te kótyagos ökör, te!? Szökkenj már, azt a taplós szentségit a bédugult fülednek, te világ némája!

Szökdösött, nagyokat toppantott, s akár az eszét vesztett futóbolond, rohant az istállóhoz, megragadta a reteszt, megrázta keményen, de nem tépte ki az ajtót. Azt is otthagya, és iramodott tovább, a csűrbe. Sarkával az érzéketlen, mindent eltűrő földet döngette, forrt, reszketett egész testében, majd ismét a

létrák mellett elnyúlt fiára vetette magát. Szüntelen okádta a förtelmes szidalmakat:

– Hogy a károgó varjak csipkedjék szét a húsát annak a becstelennek! Az hozta reád a rontást! Az kuruzsolt meg! Szerencsétlenné tett az az átkozott, aztán faképnél hagyott! Hiába prédikáltam neked folyton, hogy hagyd a fenébe, mert az egyik olyan, mint a másik! Amennyi rühes fehérnép, mind egyforma! Járhat talpig selyemben vagy csurdén, egyre megy! Elvette a szépeszedet, hogy csavarhatnám a haját a tenyerem köré! Hajánál fogva kéne lelógatni a csillagok közül az ilyent! De ha van isten odafent, meg is teszi! – fulladozott és hevesen zihált a hangos kiabálástól, majdhogy összeroskadt.

De Pista csak nem mozdult. Ha felpillantott, szemével az enyhet kínáló árnyékot kereste s nem az apja magából kikelt arcát.

A gazda egyszerre megkukult: hirtelen harapta el a szót. Nézelődött a fia körül. Csak mély, vontatott lélegzetvétele hallszott, egyébként döbbenetes csend rejtette burka alá a kertet. Pista bá mintha meggondolta volna a dolgot: összehúzott szemmel közelebb hajolt a fiához, s hosszan, tüzetesen vizsgálta. Utána meg olyan halkán és szelíden röppent el ajkáról a szó, mintha nem is ő állna ott gyökeret vert lábbal, hanem holmi megszeppent, ijedt gyermek:

– Hallod-é, fiam...

Még lennebb hajolt. Lehelete a legény arcába csapott:

– Pista, hé! Hallod? Mi lelt téged?

Egy ideig ügyetlenkedett a kinyúlt test körül, kerülgette, mert nem tudott mihez kezdeni. S mivel a szelíd, gyöngéd atyai szavakra sem kapott választ, elsietett, hogy hívja a feleségét: mert az anya szava a halottat is fölébreszti.

Gálné sírdogált, és remegő kézzel dörzsölgette a szemét, ahogy bénultan fekvő fiához közeledett. Az öreg lógó orral követte, s szeretett volna elrejtőzni mögötte. Meg volt rémülve kegyetlenül.

– Ne bögj nekem. Elég volt. Ne ríj folyton. Nem bánom, egye meg a fene, kerítse elő azt a leányt, s

kösse bé a fejét, legyen végre békesség ennél a háznál – tört meg a kevélysége. – Csak a folytonos prünyögésedet ne halljam. Hanem annak a tekergő, alamuszi Kákónak kieresztem a belit, ha előkerül! A marhák!... – Megállt, fülelt. – Ha! Azt a... Legalább te ne gyötörj a bögésséddel! Inkább beleegyezem...

Gálné anyai szíve, amint a fiát holtfehérre vált orcával, megtört szemmel elnyúlva látta, rögtön megérezte a szörnyű veszedelmet. Még keservesebben zendített rá, és sírásával fölverte a kert reggeli csöndjét: a madarak riadtan rebbentek szét az égtáj minden irányába.

Pista bá is követte a tovatűnő madarak példáját, s egy óvatlan pillanatban bevette magát az állatokhoz.

– Jaj, kedves gyermekem! Jaj, édes egyetlen magzatom! Mi lelt téged, mi történt veled? – sikoltzott az édesanyja a fák közt kuporgó csöndben. – Mindig intettelek, hogy ne törd magad, ne emészd a szívedet azért a leányért, nem hozzád való az! Mennyi szép, ügyes leány van ezen a földkerekségen, s hogy neked éppen azon az egyen akadt meg a szemed! Ó, mért is szaladtál utána!? Mit tett veled az az elátalkodott! Szentséges istenem!

Ő is körüljárta a legény testét, ott taposott az ura nyomán. S egy pillanatra, amikor alig észrevehetően rápislogott a fia, el is apadt a könnye.

– Hallod-é, édes gyermekem, nem vagy éhes? Lám, lám, nem is vacsoráztál, egyetlen virágszálam – próbált mosolyogni. Lekuporodott, s megsimogatta a Pista nedves homlokát.

– Kávét készítettem neked, jó langyos tejjel – babusgatta, csalogatta. – Jöszte bé. Apád nem látja meg. Őkeme most az istállóban van. Észre sem veszi, úgy megiszod. Mert ismered ökemit, csak fellobbanna...

De mintha Gál Pista bá megörrintotta volna a felesége áskálódását: a csúrajtóból fölcsattant a hangja, keményen dörögve:

– Már esment pusmogsz, te méregkeverő?

– Jaj, nem mozdul! S milyen hideg a keze, istenem! – sikoltott föl az anya. – Milyen fehér az arca! S a karja, mint a csont! – érintette meg gyöngéden. – Nem tudja hajlítani a karját! Nem mozognak az ujjai, szentséges isten! Megbolondulok! Meg!

...Szélvészként járta be a falut a hír, s bezörgött minden ablakon: Gál Pista eszét tegnap délután elragadták a gonoszok, s a szerencsétlen megháborodott holmi létrákat kezdett összetákolni, hogy feljusson rajtuk a csillagokig. A szomszédok esküdöztek, és erősen bizonygatták, hogy ők látták szaladni az utcán, s a szemében valóban zavarosan örvénylett az örület fénye. Már azt is tudták, hogy reggelre kelve megbénult a két karja, amivel a lányokat szokta volt ölelgetni. Miféle bűvölet történt? Hogyan, mitől meredtek meg a karjai? Nem most láttak a faluban először olyan embert, akit elhagyott az ép esze. Azok futkároztak az utcán s a kertek fölötti ösvényeken, meg mindenféle badarságokat beszéltek összevissza, kacagtak és sírtak, ahogy a kedvük diktálta; virággal cicomázták magukat, s egyikük olykor szerelmesdit játszott és tántorogva énekelt, mintha részeg volna. Ki ne emlékeznék például az átokfogta Sós Jóskánéra, akit a szeretőjével lelt az ura, s úgy elnászpángolta, hogy holtáig fújta a bolond nótát s táncolt az utcán a gyermekek zajos szórakozására. De hogy a karja vagy a lába bénult volna meg valakinek? – ilyent még nem látott a falu.

Eszter nén az első jajveszékelők közt jelent meg, ő nem maradhatott el sehonnan. Gyűltek, egyre sokasodtak a legény körül a kíváncsiak, a részvétfítogatók. Eszter nén szaporán törülgette a könnyeit, s minden erejét megfeszítette, hogy félhanggal erősebben jajveszékeljen másoknál. Közben odasúgta a mellette tolongók fülébe:

– Megátkozta a királyleány, én mondom nektek... Saját fülemmel hallottam, ahogy átkot szórt reá: „Száradjon ki tövestől az a két kar, amelyik engem ölelt, hogy ne tudjon ezután a más dereka köré csavarodni...” S amíg ezeket mondta, mind a

holdat nézte. Úgy ráfüggesztette a szemét, mintha fel akarná inni a tekintetével... Ez a jámbor istenadta meg múlt éccaka künn aludt a kertben a hold alatt, s az átok megfogta: elszívta karjából az erőt...

Egyesek már előbb kirajzottak a mezőre, s most onnan iramodtak haza a szörnyűséges csodára. A fiatal Pálfi Károlyné (egy lenszőke, mindig piruló menyecske, akinek csak az elmúlt télen kötötte be a fejét a hallgatag, örökké vigyorgó Pálfi Károly, s aki a szíve alatt már egy új élet csíráit hordozta) a nagy megrökönyödésben egyszerre elfeledkezett a pap előtt elrebegett fogadalomról, s a megrendítő pillanatokban mindenki füle hallatára kitalálta:

– Ó, te Pista, te szerencsétlen nagyranéző! Mert eleget könyörögtem neked, hogy engem szeress! Miért is nem hagytál föl azzal a cédával, te szegény Gál Pista!?

Idősebb férfi fordította vissza a fejét, s dörmögött, miközben tetőtől talpig rendreutasítóan mérte végig a sápiózó menyecskét:

– Úgy! Igazad van! Éppen egy ilyen parasztnak való a királyleány. Egy ilyen Gál Pistának!

A népvándorlás nem szűnt. Némelyek később elszivárogtak ugyan, de helyettük mások jöttek, egyre többen. Mindenki tanácsolt valamit. Egyik-másik asszony sírt egy sort, aztán óvatosan, mintha izzó vashoz érintené az ujját, megsimogatta a béna kart. A férfiak odébb tömörültek, s halkán váltottak szót: hiszen, ami azt illeti, láttak ők különb dolgot is a háborúban! Pista pedig csak hallgatott, feküdt magatehetetlen, akár a föld, amelynek göröngyei nyomták a hátát. Agya belezsibbadt a sok kába beszédbe, s az asszonyi sírás ingerelte. Szeretett volna egyedül lenni, magányosan, emberek nélkül. De hogy kergetse el a bámészkodókat? Karjával inteni nem tudott, s a nyelve sem fordult.

Napnyugtakor egyszeribe felgyúlt ereiben a vér. Előbb a halántéka kezdett tüzelni, majd az agyát borították el a lángok, s a teste alatt megforrósodott a hely. A csillagok, mintha elindultak volna odafönt

az égen, sorjába mutogatták neki magukat. Egyikük kacér ragyogással kellette magát, a másik meg vörösen és baljóslatúan hunyorgott, mintha vércsepp hullott volna az ég tiszta bársonyára. De a csillagok, ahelyett, hogy közelebb szálltak volna vágyakozó szemeihez, mind messzibbre tűntek, némelyikük beleveszett a fekete végtelenbe, s talán örökre kihunyott. Táguló úrként forgott, keringett körülötte a világ. Fölkerekedett a föld, a kavargó levegő, az ég és a mereven magasba nyúló fák, s neki az volt az érzése, hogy teste valahol az ég és a föld között súlytalanul lebeg. Egyre szédítőbb gyorsasággal szállt a tovavesző csillagok felé, a beláthatatlan messzeségbe, ahol talán épp akkor ült vacsorához a szomorú királyleány, akinek a hold az asztala, s a fátyolos felhőfoszlányokat használja asztalkendőnek, azokhoz törli bánatos ajkát, finom fehér ujjait...

A csillagok csalóka álmoként szaladtak a szeme elől.

Közben az ördög türelmetlenül perelt a lelkéért...

A legény nyögdécselt, nyöszörgött, de szavak helyett csak buborékok pattantak ki az ajkain, füle már nem fogta föl a közvetlen mellette elröppenő sutto-gást sem. A hangok szétolvadtak, és semmibe vesztek: az értelem kiégett belőlük. Nagy későre mégis mintha az édesanyja hangját ismerte volna fel:

– Jaj, drága esperes úr! Be jó, hogy eljött! Nézze már, micsoda szerencsétlenség! Megbénult a karja a drága gyermekemnek! Nyilván az a becstelen nősze-mély átkozta el!

S mintha a kínjai is elzsibbadtak volna e szavakra. Érezte, hogy a vénember hideg ujjával megmarkolja a csuklóját, látta, hogyan csóváltatja a fejét:

– Fiam, fiam! Hogy is gondoltad? Hiszen olyan létrát csak a lélek építhet! Emberi kar gyöngé ahhoz. Hát persze, hogy megbénulnak az izmaid, ha te azokkal akarsz létrát építeni a csillagokig!

Pistának erre az intésre minden sejtjéből szívére rohant a szenvedés.

S a pillanat újabb csodát tett vele. Fölkiáltott, és szavai hallhatóan hördültek bele a körülötte tátongó sötétbe:

– Látni akarom! Látni! A ki-király-leányt...

Vergődött.

Aztán, mintha a föld mélyéből szólna valakinek a hangja, lemondóan csapódott a füléhez. Ez volt az utolsó mondat, amely – végső fölpillanásként – a tudatáig ért:

– Már az ütőere sem ver...

Láthatatlan ököl sújtott a rajzó csillagok közé, s a fényes szikrák szétrebbentek, és összevissza nyüzsögtek, örült kavargásban. Majd szédítő gyorsasággal beleszaladtak a végtelenbe...

Ő még forgott egy ideig a sötétben. Érezte az izzó kavargást, amelynek maga is részese lett, az meg sodorta, vitte magával föltartóztathatatlanul...

*

A halállal tusakodó legény mellett veszteglő orvos reménytelenül legyintett. Óráját lassan visszacsúsztatta a zsebébe.

– Már az ütőere sem ver...

Gál Istvánnét mintha a végítéletkor elhangzó szentencia ütötte volna mellbe, ítélet, amely ellen nincs fellebbezés. A szerencsétlen asszony egy öntudatlan mozdulattal a fejéhez kapott, s ököllel kezdte verni a homlokát. Egyre szilajabbul döngette a koponyája csontját, majd a haját tépte, cibálta: görcsösen markolászta őszülő tincseit. Áttörte magát az embergyűrűn, mely a halállal viaskodó legény ágyát körülzárta, lökdöste az embereket, könyökével vágott ösvényt magának, s eszelősen sikoltozta:

– Kálló Jani, te átkozott! Fiam gyilkosa! Kálló Jani, te kacros betyár, aki megölted egyetlen gyermekemet! Tűz lángja pörkölje meg azt a karóra való bőrödöt! Víz rothassza el azt a csókáknak való húsdodat! Ég ne fogadja bé soha a lelkedet, föld dobja ki utálkozva a csontjaidat! Ne legyen megállásod sem

éltedben, sem holtodban! Patkányok szegődjenek a nyomodba, s azok rágják le az izmaidat! Tömlöctéglából legyen a koporsód, s örök sötétség legyen az életed, Kálló Jani, te átkozott, aki kioltottad szívem drága magzatjának az életét!

Csókfalva, 1936

A LIDÉRC

Az öreg Keszei magából kikelve nyitott be a kapun. Arca zölddel aláfestett fakószürke színben játszott, szeme mord volt és kétségbeesett. Siető léptei mintha megtorpantak volna, amint elébe tárult a macskakövekkel kirakott hosszú, keskeny udvar.

„Ó, megint ott ül az a cerberus! Őrzi a házat!” – vetett méltatlankodó pillantást az ajtó előtt sűtkérező háziasszonyra, akinek szétömlő kövér teste lefolyt a maga alá helyezett kis széken. „Mi az ördögnek visel olyan rikító, tarka pongyolát egy ilyen elhízott tehén?”

Kellemetlen volt elosonni a tespedő nő előtt s oda-köszönni neki.

Egy lépést sem lehet tenni ezen az udvaron a tulajdonosnő tudta nélkül. Mindent lát, mindent hall, és mindenbe beleüti az orrát. Néha már az idegekre megy a szemfüleskedő éberségével. Székét odahelyezi az egyszoba-konyhás lakrészekre tagolt épület legelső ajtaja elé (saját lakosztályának bejáratához), – s onnan figyel, szimatol. Persze Szilvássyné (így hívják) az első két szobát tartotta fenn magának, ahonnan az utcára is kilátni. Pazarul berendezte a kis lakást. Szőnyegek még a falon is (igaz, hogy csak itt-hon készített keleti utánzatok), sok apró porcelán csecsebecse a vitrinben, állólámpa az éjjeliszekrényeken. Volt annyi üzleti érzéke, hogy a belvárosi nagyobb lakását teljes egészében jól fizető gazdag bérlőknek adja ki. Bár soha még csak sejteni sem lehetett, mekkora összeget seper be házainak havi béréből.

De mi az ördögnek üldögél mindig az udvaron? Az udvart szegélyező magas deszkakerítés eltakarja a kilátást. Innen a dombról, a hegynek szaladó utcából a belvárosi házaknak csupán a tetőzetében lehet gyönyörködni. Az udvarról még azokban sem. A deszkák közötti résen, ha kikukucskál az ember, esetleg szemügyre veheti a szomszédos telek lakóit. Egyébként csak a magasan kéklő, selymesen feszülő égbolton merenghet el a tekintet.

A belváros zsongása azonban idáig ér. A külváros csöndjét valósággal átszővi a sokféle hang, amelybe távoli autótülkölés, rendőrsípolás, stráfszekér zörgése s olykor bongó harangszó is vegyül.

Szörnyű a hőség: a júliusi ég felhőtlen. A nap csak imént mondott búcsút a városnak, de az égbolt még most is szürkén izzik, s az utcákon megrekedt kánikulát nem zavarja bár egy szellőlebbenés sem...

Özvegy Szilvássyné főként az eget bámulja. Kissé düledt, kerek szemeit olykor szinte áhítatosan forgatja a magasság felé. Kétszeresen szenved a hőségtől. Kályhacső vastagságú lábait keresztbe rakja, ezzel leplezi bokájának dagadt vastagságát. Kitaposott papucsá odább hever, a fal tövében.

Olykor kéjesen megmozgatja vastag, kurta lábujjait, és elgyönyörködik bennük...

Hanem a Keszei bácsi asztmás köhécselése őt is felrezzenti. Gyorsan papucsá után nyúl, beledugja a lábát, s olyan mozdulattal szedi össze magát, mintha derekán a szalonnát akarná kissé összébb préselni...

A legrosszabb időben zavarta meg a kapunyikorlás. Rózsaszín hangulatokba ringató álmokat dédelgetett magában: ábrándozott. Épp arra a csinos bankhivatalnokra gondolt, aki bizonyára ott lesz holnap a tervezett kiránduláson. Már le is kötöttek a Simon et Co. cégtől egy autóbust. Gyönyörű idő ígérkezik.

Pír öntötte el gömbölyded arcát, mintha az öreg lakó, Keszei úr tilosban kapta volna.

Zavart pislogással fordította fejét a közeledő felé:

– Úgy látszik, megnőtt a hegy, Keszei bácsi – mondta az öreget fürkészve, s szerette volna saját orcájáról letörölni a lángrozsákat. – Hogyhogy ilyen

hamar megjárta a postát? Kár annyira sietni! Azért köhög.

Na tessék! Már azt is tudja, hogy a postán járt! Bizonyára azt is, hogy épp a főpostán! Pedig amikor elindult hazulról, az özvegy még nem is hűsítgette pállott testét az alkonyati levegőn.

Félelmetes volt a mindentudása: Keszeit (s nyilván másokat is) olykor már szinte rettegéssel töltötte el. Azért muszáj volt közelebb lépni s egy-két udvarias szót váltani a háziasszonnyal. Az öreg idegesen kopogott botjával a keskeny cementszalagon, mely közvetlenül a ház tövében szalad hátra egy darabig. (Persze csak ameddig az özvegy lakrésze tart: azon túl nincsen aszfalt.)

Keszei méltatlankodó arcot vágott, s idegesen legyintett. Lelke mélyéről zúgott föl a háborgás:

- Hagyja, kérem. Ami disznóság, az disznóság!
- Kímélnie kell a szívét, Keszei bácsi...
- Én hiába kímélem, kérem, ha mások...
- Akkor is kímélnie kell a szívét!
- Hallott már ilyent, kérem? Ez igazán hallatlan!

A posta...

Az özvegy vaskos mutatóujját a szájához emelte, s hallgatást intve csücsörített. A férfi riadtan nézett körül: sehol senki, – de azért hirtelen elhallgatott. Zavartan motyogott valamit.

Szilvássyné hangja bizalmasra váltott:

- A szív, a hegy... Nem való már magának...

A vénembert rossz sejtelmek kerülgették. Miért mondja ez annyit, hogy a hegy nem való az ő szívének? Talán föl akarja mondani a lakást? Vagy már azt is tudja, hogy ő mint „tiszteletbeli nyugdíjas” ez alkalommal is haladékot szándékszik kérni a havi házbérre?

Ördöge van ennek!

– Mi történt a postával, Keszei bácsi? – suttogta a másik.

– Hogy a tűz égetné meg őket! Amennyi posta van a világon!

– Pszt! Tessék vigyázni! – lendült ismét az özvegy ujja duzzadt ajkaihoz.

Az öreg forgott maga körül: kitől kell tartani, a fenébe is?

- Talán igen hangosan beszélek?
- A falnak is füle van, Keszei bácsi.

A férfi jelentőségteljes pillantást vetett a távolabbi félig nyitott ajtó felé. Alig észrevehetően odabökött a fejével, s olyan halkán, hogy az özvegy inkább csak sejtette, mint hallotta, azt kérdezte:

- Itthon van talán?
- Természetesen. És hallgatózik.
- Mindig hallgatózik!...
- Mindig.

Kínos érzése támadt Keszeinek. Köhöghetnék ingerelte, de nem merte nekiereszteni a torkát. Aztán elszorult a lélegzete, mint réges-régen gyermekkorában, amikor úgy érezte, hogy lidérc telepszik a mellére.

A lidérc, ahogy azt most a vénember elképzelte, Petkó Imre testi mivoltába öltözött. Petkó pedig jódarab ember! Na, ha az ránehezede izmos térdeivel az ő beesett mellére!...

– Hány embert juttathatott az már börtönbe!? – pusmogott titkolózva a háziasszony, s fakószürke kerék szemét ő is gyanakodva forgatta a félig nyitott ajtó felé. Odabent az egyetlen szobában, ahol Petkóék tengették szükre szabott életüket, áthatolhatatlan homály vert tanyát. Persze, csak innen kívülről. Mert odabent a szem egészen jól eligazodott a gyér bútorzat között. Petkó most is valami lábbelit foltozgatott: a család cipőit ő talpalta, ő tatarozta, s ezzel is pótolta a sovány irodaszolgai jövedelmet. A bank, ahol Petkó Imre szolgálatot teljesített, alig fizetett valamit. A gyermekek pedig nőttek: a leány már tizennégy éves: peckes járású, karcsú derekú kisaszony cseperedett belőle, s a két fiú is elérte azt a kort, mikor legnehezebb fegyelmezni a fiúgyermeket.

– Hányat? – hajolt az asszonyhoz Keszei, s tölcserént formált a füléhez.

– Azt én honnan tudjam? – vont vállat az özvegy.

Megromlott az öreg hallása az utóbbi időben, azért is beszélt mindig olyan hangosan...

*

Sok volt a rováson Petkónak.

Szilvássyné az összes lakók közt elhíresztelte, hogy Petkó a rendőrség besúgója. Megesküdött, hogy többször látta, amint ajtóra tapasztott füllel hallgatózik.

Volt, aki már oda sem figyelt a háziasszony szavaira, amikor gyanújával Petkó felé célozgatott, de az öreg Keszei nem tartozott a vállvonogatók közé, ő rettegett a besúgótól.

Félelmét csak fokozta az a múltkori botrányos jelenet, ami tél végén játszódott le az udvaron.

A következőképp történt:

Az udvar hátulján egyszoba-konyhában bizonyos Pudrea Ioan nevezetű munkás lakott, aki a vasúti műhelyekben dolgozott. Sovány, sápadt férfi volt, s egyetlen fiacskája most érte el az iskolás-kort.

Nos, Petkó, az irodaszolga, rendkívül meleg barátságot tartott Pudreával. Egy udvaron laktak, mindössze három család választotta el egymástól a lakásukat, s így alkalmuk volt mindegyre összedugni a fejüket,

A háziasszony télen is, amikor székével nem telepedhetett ki az ajtó elé, vizsga szemekkel figyelte a lakók minden mozdulatát. Képes volt órák hosszat üldögdélni a félrehúzott függöny mögött s onnan lesni a jövés-menést. Olyan titkokra és gyanús körülményekre jött rá, hogy hiába törte a fejét, nem bírta azokat megmagyarázni magának. Olykor teljesen ismeretlen alakokat látott felbukkanni az udvaron, akik mindannyiszor hátrafelé, a Pudreáék lakásába siettek. Volt, aki kopott aktatáskát cipelt, amikor elhaladt Szilvássyné ablaka előtt, viszont pár perc múlva, Pudreától jövet, a táska már nem volt a kezében. Fordítva is történt. Az a fiatalember például, aki fejét nyakabátja gallérjába mélyen behúzva igyekezett végig az udvaron egyik téli este, nem vitt magával semmit. És amikor távozott, mégis kis csomagot

szorongatott a hóna alatt. S néha többen is összegyűltek.

A jelenségek rendkívül ingerelték az özvegyet. Akkoriban mondta volt Keszei bácsinak és a fehér hajú Keszeinének:

– Higgyék el, abban a udvarvégi lakásban titkos társaság működik. Lehet, hogy csempészéssel foglalkoznak. Ezekről kitelik. Vagy talán orgazda az a Pudrea. Hiszen már a kinézése sem valami bizalomgerjesztő. Olyan olajos a ruhája mindig... S nézzék meg a kezét! Nem lehet soha tisztára mosni az olajtól!

Az újságokban naponta világgá kürtölt szenzációs hírektől lángot fogott az özvegy fantáziája. Hogy mi mindenre nem gyanakodott?! Egyszer azzal állt elő az öreg párnak:

– Valami titkos összeesküvés készül ott a fennálló rend ellen! Bizonyosan tudom, csupa felforgató elem jár azokhoz a Pudreaékhoz! De mit keres köztük ez a sziguranca-besúgó Petkó? Ha így megy tovább, magam hívom fel a rendőrség figyelmét! Utóvégre az én házam...

Nem volt Keszeiéknak egy nyugodt napjuk, de még egy csöndes órájuk sem, mert a háziasszony épp őket tüntette ki bizalmával és barátságával. Igaz, járta a többi lakót is, de Keszeiéket buzgóbban.

Legjobb volna elmenekülni ebből a kényelmetlen helyzetből – sóhajtozott az öregember. Szeretett volna elbújni, ha a háziasszony elhúzott az ablakuk előtt s a következő pillanatban a szoba csöndjét szétriasztotta a kopogtatás. Menekülésének azonban minden útját elvágta a gondolat, hogy ugyan hol fogják neki elnézni a rendetlenül fizetett házbért. Mert ki bocsát rendelkezésére egy ilyen bizonytalan egzisztenciának szoba-konyhát?

Rettegés volt az élete, percre sem szűnő félelem. Amikor Petkó Imre hazajött a szolgálatból, vagy Pudrea olajszagú alakja végigsietett az udvaron, Keszeinek enyhe görcs szorította össze a gyomrát, s egész testében működni kezdett a reszketés.

Óvakodott a hangos szótól is: lassanként bebeszélte neki a háziasszony, hogy Petkó valóban a rendőrség embere, s csakis azért vert tanyát ezen az udvaron, hogy felelőtlen kijelentéseket továbbítsa a főtéri kétemeletes sárga palotába. Ami pedig Pudreát illeti: ő volt Szilvássyné szemében a megtestesült titokzatosság. Izgatta, hogy azok közül, akik Pudreához igyekezve fölbukkantak az udvaron, soha senkinek a nevét nem sikerült megtudnia. Pedig mennyit érdeklődött, szimatolt!

Az izgalom azon a télvégi estén jutott el csúcspontjára, amikor Szilvássyné, ugyanúgy, mint máskor, éppen a sötét szobából figyelte: mi történik az udvaron. Eleinte semmit se látott. Egyszer azonban nagyot csattant a kapu. Váratlanul Petkó szaladt el az ablaka előtt, s néhányszor megdöngette öklével a Pudreáék ajtaját.

Közben az utcai kaput is veszettül zörgették. Úgy látszik, Petkó az előbb előrenyomta a rezeszt, s valakit kirekesztett.

Petkó ajtódorombólésére öt-hat ismeretlen alak rajzott ki Pudreáéktól, szétszaladtak, de olyan vilámgyorsan, hogy a leselkedő özvegy, aki ekkor már a küszöbön állott, képtelen volt figyelemmel követni mozgásukat. Recsent a kerítés: valakik, többen is átvetették rajta magukat...

Szilvássyné rémülten sikoltozott, és segítségért kiáltozott.

Egyenruhás és civilbe öltözött rendőrségi emberek robogtak el előtte. Az egyik komisszár az álomban pergő események valószínűtlenségével egy pofot csattintott el a rikobáló asszony arcán, aztán sietett tovább, Pudreáék felé.

Szilvássynéba belefagyott a sikoltás.

Az ő lakosztályát is ellepték a rendőrség emberei, villanyt gyújtottak, kerestek valakit, s pillanat alatt föltépték a szekrények ajtóit.

A rajtaütés nyilván sikertelenséggel végződött, mert később, miután felforgatták a házat, és föltúrták a lakók békéjét, csupán Pudreát és Petkót hurcolták magukkal.

Döbbenettel teljes, riadt napok következtek...

A lakóknak az sem okozott örömet, hogy lassanként olvadni kezdett a hó, egyre merészebben sütött a télvégi nap, s a fűtés gondjai foszladozni kezdtek.

Szilvássyné nehezen ocsúdott föl a minapi meglepetésből. Két napig nem mutatkozott, már azért sem, mivel arcán még mindig látszott az ütés helye. De amikor az arcára pazarolt mindenféle illatos kenőcsök megtették hatásukat, bekopogott Keszeiékhez. A két öreg rémulten nézett rá. Pudreát és Petkót kiengedték. Az irodaszolgát azonban támogatni kellett, hogy bevánszoroghasson a lakásba s még napokig rakta kékfoltos testére a vizesruhát a felesége. Erről is megvolt már a véleménye az özvegynek, s meg is mondta Keszeiéknek:

– Alaposan ellátták a Petkó baját! Alig tud megszólalni az a szerencsétlen! Úgy kell neki! Miért nem értesítette idejében a rendőrséget, hogy kommunis-ták gyűléseznek!?

Az öreg Keszei, suttogva, alig hallhatóan, azt a véleményt kockáztatta meg, hogy szerinte Petkó is közjük tartozik, s azon a viharos estén, amikor előbukkant a rendőrség, épp Petkó örködött a kapu előtt. Mire a háziasszony fordított a szón:

– Van benne valami. Az a Petkó félelmes egy alak. Engem gyűlöl a házaimért. Jaj, ki tudja, mi vár még reánk, lelkem Keszei bácsi! De óvakodjon Petkótól! Nagyon kérem, hogy óvakodjon!

... Hónapok teltek el azóta. A nyár teljes erejével tombolt, és semmi különös esemény nem történt Szilvássyné lakóinak életében. Az özvegy unatkozott. Egyetlen szórakozása volt, hogy rémítgette Keszeiékkel a Petkó besúgásairól kitalált és kiszínezett mesékkal.

– Nehéz időket élünk, drága jó Keszei bácsi. Csak azért mondom, hogy az embernek vigyáznia kell a nyelvére. Magának, ha bosszankodik a postára, nem szabad hangosan kifejezést adnia felháborodásának. Petkó bent van a házban – mondta a háziasszony, és szüntelen a lakó ajtaja felé intgetett nedvekben forgó szemével.

Az öregnek mintha gyökeret vert volna a lába: nem mozdult a kis széken szétömlő háziasszony mellől. Fölnézett a magasba, s egész hangosan jegyezte meg:

– Eső lesz... Nagyon fülledt a levegő...

– Nem, nem lesz eső – rázta sörényes fejét Szilvássyné. – Csak maga elfáradt, s azért érzi. A főposta messze van.

Keszei, a posta említésére, ismét haragra lobbant. Ráncos, öreg arca kivörösödve felfúvódott, de a kikíváncozó szavakat lenyelte. Az özvegy azonban olvasott az arc rándulásaiából:

– Miért szidja a postát, Keszei bácsi?

– Képzelve, visszaküldték a pénzt!

Az asszony összecsapta kurta ujjú kezét:

– Ne mondja! Amerikába?

– Igen.

Keszei benyúlt a könnyű vászonkabát belső zsebébe, előhúzta azokat a borítékokat, amelyeket a posta küldött volt neki párnapos időközönként. Csüggedten nézegette a gépirást, miközben ádámcsutkája meg-megbillentette a nyakán abroncsként csukódó szimpla kaucsukgallért, amelyet talán évtizedek óta viselt.

Az első levélben udvariasan értesítették, hogy pénzküldeménye érkezett Amerikából, és szíveskedjék három napon belül átvenni. Betegen nyomta az ágyat, s nem mehetett. Elküldte hát maga helyett a feleségét, de azzal nem álltak szóba. Aztán megjött a következő levél, amelyben már szíves tudomására hozták, hogy amennyiben egy napon belül nem jelentkezik a pénzküldemény átvétele végett, kénytelenek lesznek azt visszaszármaztatni a feladónak.

Keszei láza akkor már esőben volt, de az ágyat még nem hagyhatta el.

Amikor kikászálódott a párnák közül, első útja a főpostára vezetett. De a tisztviselő már csak a kifordított tenyerét mutatta neki. Sajnálják, a pénzt kötelességük volt visszajuttatni feladójához, mivel a címzett kétszeri fölszólításra sem volt hajlandó átvenni a küldeményt.

– Hát így – törülgette nedves homlokát Keszei. A lapos tetejű kemény zsirárdi szalmakalap (még a háború előtti boldog békeidőkből való!) vörös csíkot préselt a halántékára.

– Ez bizony baj – ingatta fejét szánakozva a háziasszony.

– Óriási baj...

– S most mi lesz?

Az öreg félrenézett, s úgy dadogta, mintha most is Petkótól félne:

– Fuccs... Házbért sem tudok fizetni...

Erre az özvegy homlokán rándult meg a függőleges ránc. Ő is félrenézett, s halkán rebegette, hogy hátha Keszei bácsi meg se hallja:

– Ami azt illeti, egy-két napi haladékat... Tekintettel a posta eljárására... Várhatok pár napot. De nem többet!

A múlt hónapról is volt még némi hátraléka...

*

Jobb lett volna talán, ha az új nap föl sem virrad.

Szilvássyné enyhe szédülettel és főfájással ébredt. Amint kinyitotta a szemét, különös homályosságot észlelt a szobában. A hőség nem tágitott, tegnap berekedt a házba, és kegyetlenül gyötörte. A kövére tömött dunyhák közt izzadt a teste, rossz volt a közérzete, ellankadtak az izmai, testéből elfogyott az erő.

Halk neszeket hallott. Künn hullott az eső.

Tudomásul vette s lomhán átfordult a másik oldalára. Nem érdekelte semmi, aludt tovább.

Amikor újra fölébredt, még mindig az a lelket szorongató félhomály töltötte be a szobát. Nem is sejtette, mennyi ideig szendergett első ébredése után, s most még határozottabban nyilallott a halántéka. Szempillái mintha összeragadtak volna.

Fájtak az ízületei, s nem mert mozdulni, attól tartott, hogy a teste darabokra hull szét. Aludni, csak aludni...

Volt egy Ileanája, szamosmenti parasztleány, aki már második esztendeje szolgált nála. Lomha moz-

gású, csendes beszédű leány volt, aki sok edényt tört, de nem nyúlt semmihez.

– Ileanaaa! – furulyázott Szilvássyné, hosszan elnyújtva a szolgáló nevét.

A leány benyitott. Mosolytalan, kedvetlen volt az arca.

– Tessék?

– Hányszor kiáltsak magának? – ingerült föl az özvegy.

– Egyszer tetszett kiáltani...

– Nekem ne feleseljen! – kötekedett.

– Kérdezni tetszett... Én egyszer hallottam...

Szilvássyné két tenyere közé fogta a homlokát:

– Jaj, istenem! Tönkreteszed az idegeimet!

Ileana állt, széles csípőjének terhe egyik oldalról a másikra billent, várta, hogy megtudja, miért kiáltott imént olyan élesen a naccsága.

– Hány óra?

A cseléd nem tudta megmondani. A hálószobából régen eltávolította az özvegy a faliórát, hogy ne lássa szüntelen az idő múlását. Künn a konyhában kegyegett egy ébresztőóra, amelynek a cserregőjét akkor szokta fölhúzni a leány, ha a szokottnál korábban kellett kelnie.

Megfordult, hogy megnézzze, s közben tétován motyogta duzzadt ajkai közt:

– Most? Hogy hány óra?

Szilvássyné annyira ingerült volt, hogy már-már fölkapta a hamutartót az éjjeliszekrényről:

– Nem! Tegnap ilyenkor, te lusta eszű!

A cseléd válaszul becsapta a konyhába nyíló ajtót...

Milyen szokatlan ma ennek a lánynak a viselkedése – vélte az asszony. Mi olyan idegen rajta? Talán a blúza? Lám, lám, tegnap még sűrű ráncú paraszting fedte a felsőttestét, és mezítláb tapogott a konyhában, s most cipő van a lábán, vasalt sarkú fekete cipő...

– Tizenegy óra – jelentette a durcás hang.

Az asszonyon rémület szaladt át. Sietve kibújt a dunyha alól:

– Hogy? Tizenegy? Nem megmondtam magának, maga rostafejű, hogy hatkor engem föl kell költeni?

Bizonyára sokáig várt rá az autóbusz!... Ó, istenem, most már késő!

Dúlt-fült, szeleskedett, és karjával a félhomályban feldöntött egy vázát. Ileana lehajolt, fölvette. Jesszusom, elpasszolta a kirándulást! És az a fiú... Jaj, ezt sohasem fogja megbocsátani magának! Az ő korában (negyven és ötven közt) megbocsáthatatlanok az ilyen „lemaradások”.

Az, hogy szólt volna Ileanának a reggeli felköltésről, persze nem igaz. A leánynak tegnap délután volt a szokásos heti kimenője, későn tért haza, s a háziasszony ablakai akkor már sötétek voltak. Ileana nem is beszélt vele. De hát aki a havibért fizeti, annak mindig igaza van...

– És a függönyt mért nem húztad még el? Hányszor mondjam, hogy reggel a függönyt szét kell húzni! Mindennap külön rágjam a fülébe?! – Hol magázta, hol tegezte, ahogy a szeszélye diktálta.

– Elhúztam, kérem – jegyezte meg a leány.

Valóban: az ablaktáblák szabadon lógtak. Úgy látszik, még mindig nem ébredt föl egészen. Künn kintartóan hullt az eső. Kissé hátrafordította a fejét, hogy az ablakra lásson. Szürke, ólmos világ volt odakünt, s neki valami belesajdult a szívébe. Sírni lett volna kedve, amiért ezt a napot is ellopta tőle a sors! Mit ér a pénze, ha künn hull az eső, s az időjárás belegázol a terveibe, az örömeibe, és keresztülhúzza a kedvteléseit?

Pedig mennyi reménységet fűzött a mai kiránduláshoz!

Tehetetlenül omlott vissza a duzzadozó párnák közé, kissé feljajdult, s azzal sem törődött már, hogy halványkék selyemhálóinge a cseléd előtt leplezetlenül föltárja deformálódott idomait.

Sokáig feküdt így elomolva, akarat nélkül.

Csak később kezdtek tudatában fölbukkanni a tegnapi nap emlékei, mintha a szürke eső hideg anyagából léptek volna elő: fény és meleg, az öreg Keszei

alakja, savanyú, ráncos arca s szemében a kétségbeesés...

S az a fiatalember, aki állandóan ott bujkál a képzeletében. Keszei és a fiatalember... Ez a párosítás újabb ingerültséggel töltötte el. S már gyűlölte az öreget, amiért megjósolta az esőt. Rettentő harag lobbant fel benne: minek is él egy ilyen nyomorult pára? Hiszen kiadhatná ő azt a szobát rendesen fizető lakónak is!

Tehetetlen haragjában újra kiáltott:

– Ileana!

Nyílt a konyhaajtó:

– Tessék.

Szilvássyné szeme kegyetlenül fénylett, az arca merev volt és könyörtelen:

– Bemész a Keszei tekintetes úrhoz! Megértetted?

– Igenis...

– És megmondod neki, hogy azonnal fizessen! Megértetted?

A leány nem válaszolt.

– Majdnem egy hónap telt el. Tovább nem várhatok! Megértetted?

Ileana mereven várakozott. Nem mozdult.

– Ha nem fizet, költözhetsz a nyomorult! – Bár ezt inkább magának mondta.

A leány tovább álldogált, mire az asszonya még hangosabban ráförmedt:

– Megértetted?

– Meg...

– Akkor lódulj! Mit báméskodsz?

Mit lát rajta ez a leány? Gyors pillantással végigmérte magát, s a hálóingét zavart mozdulattal igazította meg a hasán. De Ileana még ekkor sem mutatott hajlandóságot az indulásra. Halkan jegyezte meg:

– De Keszei tekintetes úr még nem kapta meg a pénzét.

– Mit törődöm én az ő pénzével, megkapta-e vagy sem!?

– Az egész udvar föl van háborodva...

– Nem érdekel!

– A postára haragusznak, tetszik tudni. Jól kibabrááltak szegény öreggel.

Szeretett volna befelé fordulni, nem akarta látni a bamba szemeket, amint olyan bősztító közönnyel merednek reá, hogy a keze minduntalan a hamutartó felé tévedt. Ha nem indul azonnal a cseléd, a képébe vágja!

– Nem azért hívtalak, hogy szórakoztass, nincs szükségem a társaságodra! Lódulj!

– Azt mondják, visszaküldték a pénzét Amerikába...

– Nem tartozik reám!

– Szegény öreg ismét ágnak esett. Vizesborogatás van most is a homlokán. Az egész udvar sajnálja, mindenki odavan. Szegény Keszei tekintetes úr! – Ileana biggyent ajka megremegett, és meleg tekintetű nagy barna szeme megtelt könnyel. Az asszony rá sem pillantott a szolgálóra, akit a legkeményebb parancsszó sem bírt kimozdítani a helyéből, úgy állt ott, akár az élő szánakozás...

Jól ismerte Keszeiék tragédiáját Ileana is, nem volt az titok a lakók előtt. Az öreg hosszú évtizedeket szolgált le a pénzügynél mint egyszerű szürke tisztviselő. Épp a háború utolsó heteiben adta be nyugdíjaztatási kérvényét, nyugdíját azonban azóta sem állapították meg. Ki tudja, hol, merre vándorolnak az okmányai? Még szerencse, hogy egyetlen gyermekük, aki orvosi diplomát szerzett a békebeli csendesebb időkben, pár évvel a háború előtt kivándorolt Amerikába. Így nemcsak a négyéves vérfürdőt úszta meg szerencsésen, hanem módjában állt kisebb összegekkel rendszeresen segíteni is elhagyott, öreg szüleit...

*

Vasárnap délelőtt nagy a sürgés-forgás a külvárosi udvarok társadalmában. Megindulnak az emberek, s intézik egymás közt az egész héten felgyűlt személyes ügyeiket. Ilyenkor kerül sor bizonyos mendemondák tisztázására is...

Keszeiéknél az egyik szomszéd, Sós István kereste a leánya becsületét. Sós házának alacsony homloka alatt keskeny tábla szerénykedett: úri szabóság. Hetenként zaklatták az adóért. Leánya varrodába járt, a hölgyszabászatot tanulta, és a szalonból divatlapokat csent haza egy-egy éjszakára.

Dél felé ballagott az idő, de Keszeiéknél még hideg volt a vaskályha. Az öregasszony egy kopott huzatú, színehagyott, szakadozott fotelben üldögélt, fázós lábait holmi rongyokba bugyolálva. Ahogy eltűnt a nap az égről, s megesőzött az idő, nyomban dideregni kezdett.

Keszei bácsi az ágyban feküdt, a fején vizesborogatás. A paplan szintén kopott, foszladozott; itt-ott a kék behúzóanyag közül kibújt a vatta...

Sós István azzal a szándékkal nyitott be, hogy keményen felelősségre vonja a vénembert a leány rágalalmazása miatt, de ekkora elesettség és szegénység láttán csak dadogni tudott. Már indult volna is vissza, s csak úgy mellékesen jegyezte meg, mintha tulajdonképpen nem a leánya ügye hozta volna ide:

– Mit lehet tenni, ha a szalonban csak tízkor zárnak? Nem jöhet haza fél tizenegy előtt. De nem kell senkinek kezességet vállalnia érte. Kezeskedik ő magáért!

Keszei ádámsutkája mozdult, amint hanyatt feküdt a párnán, hegyes orrával a mennyezet felé szúrva. Tudta, hogy nekik szól a megjegyzés. Pedig nem is ő bajlódott a leány késői hazajárkálásával, hanem Szilvássyné. Fűnek-fának elmondta, hogy: „Ki vállalhat felelősséget egy olyan fiatal leány becsületéért, aki minden este későn tér haza?”

Lopva a feleségére tekintett. Jaj, nehogy elszólja magát, és kiszolgáltatassa Szilvássynét! Mert akkor a házbér...

Nem! A fehér hajú asszony mereven nézett, és hallgatott...

Az úri szabónak a visszhangtalanságtól lehült az indulata. Annyira megenyhült, hogy távoztában készségesen nyújtott kezet a két öregnek.

Ellenben Baloghnével nem intéződött el ilyen könnyen a dolog.

Baloghné szerfölött ingerlékeny, csupa ideg asszony volt. Különösen azóta vesztette el a türelmét, amióta a férjét kitették a Dermatából, s öneki mosásból, úri házaknál vállalt nagytakarításból kellett eltartani a családot.

– Kinek mi köze hozzá, hogy ki kit tart el? Hogy az uram tart-e el engem vagy én őt? – tüzelt Keszeiéknél, miután Sóstól átvette a kilincset.

A felindult szavak hatására hűvös gondolatok szele legyintette meg a fehér hajú Keszeinét. Menynyi bajt is zúdít a nyakukra az a minden lében kánál háziasszony! De túrni kell! Összeszorított szájjal túrni, ha nem akarnak télvíz idejére az utcára kerülni... Mit lehet csinálni, ha már ilyen? Egyéb elfoglaltság híján beleszimatoz mindenkinék a sorába, aztán továbbdöcög, s a szomszédban már a maga költötte pletykákat úgy adja elő, mintha azokat a másik lakótól hallotta volna.

– Tévedés, tévedés... – nyögdécsel Keszei, s ernyedttel kezével tiltakozni próbált. Tekintete találkozott a felesége bánatos szemével. Elnémult.

– Hát magukat ki tartja el? Ejjsze a jóisten, mi? Csak azért mondom...

Akadnak percek, sőt órák az ember életében, amelyek valósággal kihullanak az időből és semmi sem marad utánuk... Ilyen percek következtek most a Keszeiék életében.

Ileana nyitotta rájuk az ajtót.

A leány előbb nem vette észre az idegent, de sejtette, hogy valaminek történnie kellett, mert az öreg tekintetes asszony erősen itatgatta zsebkendőjével a szemét. Ileana szeretett volna visszahúzódni és el tűnni: nem bánja, inkább felmondja a szolgálatot, éppen elege volt ebből a házból!

De Keszeiné észrevette:

– Mi van, Ileana lelkem? Talán a házbérért jött?

A leány orrcimpája megremegett, s már ő is on-tani kezdte a részvét könnyeit. A két nő, öreg és fiatal, valóságos versenyre kelt a szipogásban. Az

aszott arcú, alig pihegő Keszei bácsi pedig idegesen morzsolgatta ujjai közt a paplanlepedő csücskét.

Ileanának, mintha lakat kulcsolódott volna a szájára, nem volt ereje kirukkolni küldetése céljával.

S valahonnan a háttérből Baloghné törte meg a szipogás szálaival átszótt csöndet:

– Hát nem elég senkinek a maga nyomorúsága?... Mért kell még a máséval is törődni?

Keszeiné szemének nedves fátyolán át merev tekintettel nézett egy pontot a szoba csupasz padlóján. A nagy szőnyeget az asztal alól régen eladták már.

– Ó, drága teremtőm! Mitévők legyünk? Nincsen pénz a háznál. Nem is lesz. Hogy az a posta...

Ileanának annyira kényelmetlen volt a pénzről beszélnie, hogy sietett elterelni a szót:

– Megint beteg a tekintetes úr?

– Igen. Folyton betegeskedik mostanában.

– Szegény...

– A pénzt is azért küldték vissza Amerikába...

– Ileana érezte: nem lesz ereje kimondani a naccsága szívtelen üzenetét. Nem mert az öregasszony kérdő szemébe pillantani... Méghogy ő mondja meg?... Jöjjön a naccsága, mondja meg ő, ha ráviszi a lelke!...

S kínos hallgatás után bökte ki halkán:

– Ha nincs pénz, ne tessék fizetni. A posta a hibás!

Keszei keze az ágyban lassan fölemelkedett s legyintett: fölösleges a vita. Csak őt zavarják a ki-kitörő siránkozással... A felesége teste végre elvált a fotel kopott bársonyától, odatipegett az ágyhoz, s betakargatta a beteget. Az öreg párnába süppedt, körte formára száradt arca olyan volt, mint a viasz: ennél vértelenebb a ravatalon se lehetne...

A falióra tizenkettőt ütött.

Dél volt.

Ileana és Baloghné együtt menekültek ki a szoba nyomasztó csöndjéből, s künn az ajtó előtt önkéntelenül találkozott a tekintetük. A leány szeme még

most is nedves volt a sírástól. Balogné edzett, fá-
sult szíve viszont már nem bírta megrendülni. Úgy
mondta maga elé, szinte közönyösen:

– Láttad, semmit sem főztek ebédre. Már muszáj
áthozzak nekik valamit, végül még éhen halnak.
Mintha nem volna nekem is elég gondom az étellel...

*

A beteg elszundított. Előbb csak halkán horkan-
tott, s olyankor megrándult az arca. Aztán mind fo-
lyékonyabban, kitartóbban szuszogott. Keszeiné el-
fordította a fejét, hogy ne lássa a leesett állat, s az
ajkak közül lilásan kivillanó fogatlan ínyét...

Ez volt a legrosszabb, amikor magára maradt a
fojtogató csöndben, s hallgatnia kellett a fáradt, ro-
zoga test viaskodását...

A kályhához tipegett, s szétnézett, mintha keresne
valamit. Tanácstalanul állt. Tüzet gyújtson? De hi-
szen nincs fa. S minek is gyújtana tüzet? Úgy sincs
amit odakészíteni. Májfoltos fehér kezével gondter-
helten simogatta az arcát. Ha egy csésze tejet kap-
hatna valahonnan! Talán egy kis tejbegríz... A
betegnek könnyű ételre van szüksége. De honnan
vegye a grízet? Meg a cukrot...

Nem! Nem lehet ezt végiggondolni! Nincs ereje
hozzá, fáradt, szeretne örökre megpihenni. Csak az
tartja benne a lelket, hogy az urának szüksége van
reá, nála nélkül még a kaucsukgallérját sem tudja
felgombolni...

Visszaroskadt a fotelbe. Ha ezek a gondolatok
megrohanták, mindig elhagyta lábait az erő.

A férfi pedig ezalatt békésen aludt...

Horkolásával kisajátította magának a szobát. De
hát a horkolást sem bírja végtelenségig a szervezet.
Kiszáradt a Keszei torka, mire köhögés kezdte inge-
relni, s fulladozva fölébredt. De ahogy kipattant a
szeme, nyomban belerekedett a köhögés, s duzzadt
szemhéjai közül iszonyat és rémület szűrte az öreg-
asszonyra, aki már ott állt az ágya fejénél, s tűnőd-
ve figyelte a férje beesett, szikár arcát.

– Jaj, a lidérc! – vinnyantotta el magát Keszei, s ráncos bőrű csontos kezével a melléhez kapott, megmarkolta és összegyúrte ujjai közt a hálóinget, mintha le akarná tépni magáról. Elfordította a szemét, hogy ne lássa a Petkó frissen borotvált, vérekes ábrázatát. A váratlan látogató abban a pillanatban lépett a szobába. A beteg motyogásának hallatán gyors félfordulatot tett az ablak felé, s ügyetlen óvatossággal suttopta:

– Mit mond?

Keszeiné intett, hogy nem érti.

– Ő! Ő ült a mellemre! Nem mondtam semmit! A postáról ami megjegyzést tettem, az... Kérem, talán rosszul hallotta!

Petkó dörmögött valamit, s csóválta a fejét.

– Talán félrebeszél – tanácstalankodott.

– Lehet – bólintott a fehér hajú asszony.

– Nagyon rosszul van szegény szomszéd...

– Igen... Ki tudja, mi lesz... – sóhajtotta Keszeiné.

A komor kinézésű látogató lehajolt, óvatosan megfogta a beteg vékony, kékeres csuklóját, s közben a homlokán is végigsimított: érezte, hogy nedves, hideg verejték gyöngyözik rajta.

– Láza is van. Orvost kéne hívni – tanácsolta.

– Az orvos nem jön, ha nem fizet nyomban az ember...

Petkó eleresztette a törékeny csuklót:

– Majd én megpróbálok orvost szerezni...

Már indult volna is, de nem tartotta illendőnek, hogy ilyen kurtán-furcsán véget vessen a látogatásnak. Bár nem volt kivel beszélnie, s azt sem tudta, miről válthatna szót ezzel a két öreggel, akik olyan messze éltek az ő világától.

Azért elkezdte:

– Nagy disznóság, hogy azt a pénzt visszaküldték Amerikába!

– De én semmi rosszat nem mondtam a postáról! – bizonygatta végső erőfeszítéssel Keszei, s tekintete kétségbeesetten könyörgött.

– Holott az a legkevesebb, hogy az ember megmondja a véleményét. Hallottam, hogy kétszer is lent járt a városban, Keszei úr. Ilyen világ ez! Azok a hivatalnokok akkor hagyják el a munkahelyüket, amikor kedvük szottyán rá. Nem találhatók elő, aztán meg visszaküldik a pénzt! Disznóság!

Keszei próbálta jóvátenni a tegnapi elhamarkodott kijelentéseit, s inkább magára vállalta a felelősséget, mondván:

– Én vagyok a hibás! Ők idejében értesítettek, de én nem mehettem.

– Akkor mért nem kézbesítették ki? – vitatkozott Petkó.

– Úgy látszik, más a rend. A rend... Az a legfontosabb!

– Rend... Hogy a fene enné meg ezt a rendet! – legyintett indulatosan a vendég.

A beteg folyton a mellét kaparászta. Jaj, most aztán vége neki! Ez mindent tud! Érte jönnek, fölcipeklik a rendőrségre, kihallgatják, jegyzőkönyvet vesznek, bíróság elé állítják, s talán be is zárják izgatás miatt. De ő ezt nem bírja végigcsinálni! Neki már nem futja az erejéből.

Nagyot nyelt, s megadta magát a sorsának...

– Hallom, a háziasszony is szorongatja a bérért – mondta Petkó.

A háziasszony! Jaj, lehet, hogy Szilvássyné be-szaladt Petkóhoz, és elpletykálta neki, hogy milyen jelzőket kockáztatott ő meg a postáról! Sok minden összekavarodott a fejében. Az is, hogy Szilvássyné a hátsó lakót, Pudreát is folyton a rendőrséggel fenyegette. S tényleg, nem megjelentek a rendőrök...

A beteg láza magasra ugrott...

– Kegyetlen egy perszóna ez a mi háziasszonyunk – folytatta Petkó. – Veti fel a pénz, azt sem tudja, mire szórja szét a százasait, s mégis a házbért követeli a megszorult emberektől. Igazi gaz lélek! – engedte ki a felháborodását.

A félelmében verejtékező Keszei pedig makacsul összezárta az ajkait, nehogy valahogyan egy sértő szó kiszaladjon a száján a háziasszonya ellen.

Közben a falon át éktelen lárma hangfoszlányai törtek a szobára.

Petkó jól hallotta a Szilvássyné hisztérikus kitörését:

– Megmondta? Nem mondta meg! Ennyit sem bízhat az ember magára, hogy egy üzenetet átadjon! Mért nem mondta meg, hogy azonnal fizessék ki az elmaradt bért? Még holnap kiteszem őket az utcára!

Hanem a máskor olyan hallgatag, alamuszi Ileanának is fölvtágták a nyelvét. A lakók csak most, a zenebona hallatán ébredtek rá, hogy mire képes az örökösen meghunyászkodó, csöndes cselédleány. Sikoltozva kiabált vissza az asszonyának:

– Elmegyek! Tudja meg, hogy elmegyek! Maga sárkány! Pihá! Örvendjen, hogy nem köpök a képi-be! Mit akar azzal a két öreggel? Hát nem szégyelli magát!? Egyszer majd összefognak a lakói, s kitépik azt a bodorított haját! Vagy azt hiszi, nem tudja mindenki, hogy festi a haját? Pihá! Maga vén dög!

Öt percre sem volt szüksége Ileanának, hogy összeszedje a holmiját. Csattant az ajtó, s a dörgés végigremegett a falakon, Szilvássyné pedig visítózott. A leány a cselédkönyvét követelte, aztán megfenyegette, hogy marószódát loccsint az arcába, ha nem adja ki a könyvecskét, de most azonnal!

Petkó elégedetten bólintott:

– Meg is teszi. Meg az, amilyen talpraesett egy személy!

A heves kitörések után a csend ismét rádermedt az udvarra. Ileana elment. Az eső pedig esett, szemerkélt kitartóan, verte az ablaküvegeket...

Petkó elmenőben még azt kérdezte az öregasszonytól, egészen halkán, nehogy a beteg meghallja a suttogást:

– S mennyit követel az a hárpia?

– Kétszáz lej hátralék a múlt hónapról... Aztán esedékes ez a hónap is... De mi a véleménye:

kitehet minket a házból? Egy ilyen beteg, nyomorult embert?

A férfi elgondolkozott, nem válaszolt, A ház a Szilvássyné, s az újságok sokszor adnak hírt erőszakos kilakoltatásokról. A tulajdonosok fütyülnek a mások nyomorúságára. Nekik pénz kell! – Erre gondolt, aztán legyintett. Ugyan, mivel vigasztalhatná ezt a kisírt szemű öregasszonyt?

*

Pudrea álmosan hunyorgott. Lehet, hogy rosszkedve is volt, amiért a szomszédja épp a délutáni álmát zavarta meg. Egyszer egy héten, vasárnap délután lenne alkalmja lustálkodni egy kicsit, az idő is csábítja, hiszen ebben az esős világban mit is tehetne mást az ember.

Pudrea két ujjal dobolt az asztalon:

- A rendelője ilyenkor zárva van...
- De a lakásán csak megtalálom?
- Valószínű. Azonban más kérdés vetődik föl.
- Gondolod, megtagadja a látogatást?
- Nem hiszem... Föl sem tételezem róla...
- Akkor?
- Tudod, hogy Demian tartja vele a kapcsolatot.
- Szóval Demiannal kéne előbb beszélni?
- Így volna rendjén. S azt ugyan hol kapod meg?
- Elmegyek az orvos lakására. Különben is láttuk már egymást néhányszor. Nem tagadhatja meg. Derék, becsületes embernek tudom.

Pudreáné zavartalanul mosogatott, csörömpölt az edénnyel. Megszokta már, hogy egy szót se szóljon, amikor az ura másokkal tárgyal: neki legjobb nem látni, nem tudni semmit. Akkor sem tett megjegyzést, amikor Petkó már a nedves udvaron lépegetett a kapu felé. Csak miután becsukta a kaput, szólalt meg az asszony:

- Ez is mindig a más baját rendez. Ahelyett, hogy otthon ülne...
- Az a baj, hogy sok a rendeznivaló. Valaki csak muszáj rendezze. Ahogy lehet. De... Mennyi pénz

van a háznál? – szögezte váratlanul feleségének a kérdést.

Az asszony törülgette a kezét, s a szekrény felé sandított, ahol az egyik lábos alatt kell hányódnia még néhány lejnek. Kivette a pénzt, szótlanul számolgatta, s az egyetlen húszast kisimítgatta...

– Ezzel ugyan nem húzod ki őket a pácból.

– Ez is valami. Hét végéig kibírjuk valahogy pénz nélkül is.

– Ki. Csak élelem nélkül nem lehet kibírni – szúrta vissza az asszony.

A szó megütötte Pudrea fülét; felnézett:

– Te tán ellenzed?

– Dehogy! Adjad csak oda nekik.

– Bár inkább azt a kinyalt macskát, azt a Szilvássynét kéne vízbe fojtani! Végül is az ő erszényébe vándorol ez a pénz is.

Pudreáné felsóhajtott:

– Pár lej... Ezzel nem segítesz rajtuk...

– De holnap szólok Demiannak. Csak elővakarunk valahogy annyit, amivel betömjük a száját annak a hétfejű sárkánynak...

Pudrea kalapot tett, s elindult szomszédolni. Az asszony pedig újra és újra megszámolta azt a kevés pénzt, amit elővett a lábos alól, de egyetlen lej sem akart megfiadzani. Később átlépett ő is Baloghékhoz, ahol egész társaság fogadta:

– Haldoklik? Hát igaz?

– Az ölte meg! Az a sziszegő kígyó! Az ő lelkén szárad!

– De Ileana odamondott neki! Azóta sem meri kidugni az orrát Szilvássyné önagysága! – nevetett kárörömmel egy női hang.

Az eltávozott cselédleány alakja, akinek volt mersze rácsapni az ajtót a háziasszonyra, – egyre növekedett és szépült a szemükben. A lelkek mélyén homályos vágyakozás támadt: hátha az a leány még megtalál valamit, s rázúdítja a végzetet a háziasszony fejére?! Egy-egy fej mindegyre kikukucskált a Baloghék ajtaján, s várakozva a kapu felé lesett, mert

valamilyen formában ott kellene megjelennie a Szilvássyné ellen fölidézett végzetnek.

A kapu azonban egész délután csukva maradt...

Csak este, villanygyújtás után került elő Petkó, egy kistáskás, viharkabátos fiatal férfi kíséretében. Előzékenykedett vele, előreszaladt, s Keszeiéknél készségesen ajtót nyitott. Pillanatig habozott, kövesse-e az orvost. Aztán maga is besündörgött, s úgy állt meg a beteg ágya mellett, mintha ő is közvetlen hozzátartozó volna.

Az öregasszony sírni kezdett. Mire Petkó halk, meleg szavakkal csitította:

– Minden elintéződik... Tessék csak nyugodt lenni... Majd a doktor úr... Ne tessék kétségbe-esni... A házbér is... Majd...

Keszei bácsi szeme üveges volt, s olyan furcsán nézett a belépőkre, mintha a túlvilágról tekingetne vissza ebbe a gyalázatos életbe:

– A lidérc! Jaj, ismét a mellemen! Jaj, segítség! Nem mondtam semmit!

Az orvos nekivetkőzött, dörzsölte a kezét, s a táskájából előszedte a műszereket. Mindenekelőtt a mellét kellett meghallgatni a betegnek, az pedig egyre viaskodott, vergődött, dobta magát:

– A lidérc! Szabadítsanak meg!

Az öregasszony még erősebben sírt. Itt volna hát a vég? Hát végül is a lidérctől való örökös rettegés kíséri túl a földi tájakon, el az örök vándorútra? Mert alighanem ütött a férje utolsó órája, a kegyetlen kasszás odalopakodott az ágya mögé. Az orvos komor, szóltalan arca semmi reményt nem ígért.

– Félrebeszél. Láz. Magas láz – szólt a fiatal-ember, s kérdőleg nézett a fehér hajkorona alatt könnyekben ázó arcra.

– Igen, igen... Egész délután félrebeszél – mondta az asszony.

Egyedül ő tudta, hogy mi rémíti az urát. S azt is, hogy milyen segítőkész, áldott jó ember ez a Petkó. De hát régebben is hiába bizonygatta a férjének, Szilvássyné ijesztgetéseivel az ő erőtlen szavai nem vehették föl a versenyt...

Ha Petkó sejtette volna a lidértcől való félelmet, bizonyára megkíméli a haldoklót ezektől a pillanatoktól. De honnan is járhatta volna meg efféle az eszét? Ő csak egyet érzett meleg, emberséges szívvel: azt, hogy segíteni kell. Segíteni, ahogy az erejéből futja...

Csókfalva, 1936

LEÁNYRABLÓK

I

Vastag hótakaró alatt bóbiskolt a falu, s kemény hideg karmolászta az ablakokat.

A fiatal pap olykor fölizzó dióbarna szemei akaratosan, szinte parancsolólag csillantották fényüket az öreg paraszt arcába. Különben olyan szende és jámbor ábrázata volt, hogy szinte elképzelhetetlenül hatott a puhának tűnő húsos ajkairól elröppenő ellentmondást nem tűrő hang. De nemcsak a hangját emelte föl: kalimpáló kezével gesztikulált, hadonászott is hozzá, rejtelmes jeleket rajzolva a levegőbe:

– Így van ez, Jakab bácsi! Az álláspontomból nem engedek! Én azzal a szilárd elhatározással tettem be a lábam ebbe a faluba, hogy kiirtom a pogányság maradványait. Mindazt, ami nem egyeztethető össze a mai erkölcsi renddel!

„Nofene!” – hökkent meg az öreg. Bezzeg erről mélyen hallgatott, amikor a papválasztás előtt mézes-mázos szavakkal behízelegte magát a hívek kegyeibe. Mert ha ő, mármint Farkas Jakab, és mindnyájan a régi, jófajta, kemény kobakú nemzedékből valók, előre tudták volna a szándékát, akkor ugyan bottal üthette volna a voksok nyomát. Aj, de hogy választották volna meg lelkipásztoruknak! Mindegyik azzal kezdi, mihelyt biztos talajt érez a lába alatt, hogy a „pogány szokások” maradványai így, az „erkölcs” amúgy! Mifene! Neki ugyan beszélhet! Egyik fülén be, a másikon ki. Szikkadt talaj az ő lelke, nem csíráznak ki annak a barázdáiban a szép szavak.

– Tudom jól, hogy ez maguknak nem tetszik. Különösen magának, Jakab bácsi. A gonosz bevette magát a lelkébe, s nehéz azt kifüstölni onnan! Tudom. De hát ha maga harcot akar... – Mély lélegzetet vett, és olyan mosolyra enyhült az arca, amelyben mégsem volt megbocsátás, sem feloldódás vagy enyhülés.

Fanyar, szívbe szűrő mosoly volt ez...

– Hát jó! Én állom a harcot! – keményedett meg ismét a papi arc, megrándult a busa barna szemöldök, s kemény csengése lett a hangnak. – Mert tudom, hogy a falu népe elvész az erkölcsi törvények betartása nélkül! Fegyelem kell! Vasfegyelem!

A vénember emlékezetében megrezzent valami. Úgy riadt föl, akár a bokor aljáról rebbenő madár: akkor is a vasfegyelemről szónokoltak neki, amikor a tisztek rohamra kergették künn a fronton. Szuronyt szegez! Előre! Vasfegyelem! Vagy azt képzeli a tiszteletes úr, hogy ő nem olvas soha újságot? Hogy ő nem tudja, kik ordibálják folyton mostanában is, hogy vasfegyelem! Vasfegyelem! Köszöni szépen. Ő már kóstolta Galíciában, mint az egyik népfölkelő gyalogsági dandár deresedő fejű katonája. Neki elég volt. Csak lennebb a hanggal!

Pislogott, hallgatott. Hagyta, hadd beszéljen a másik.

– Vége kell hogy legyen az ósdiságnak, a maradiságnak! E nép fölé kemény kéz kell, aki fogja a gyeplő szárát! De fogja ám irgalmatlanul!

Jakab bácsi a biblia fejezetei közt is járatos volt: téli estéken sokszor beleolvasgatott. S nyomban rájött, hogy ez a pap az ostoros szavú próféták embere s nem a szelíd beszédű apostoloké. De hát ő lássa. Ami pedig a gyeplő szárának megragadását illeti: hát nem azért eresztett valaki golyót annak a főhadnagynak a hátába, az uzsoki véres harcok idején, mert az is mindig a gyeplő szárával, a kemény kézzel meg a vasmarokkal hozakodott elő?!

– A fegyelem megteremtésével kezdődik a munka. Csakis erre a fegyelemre lehet ráhúzni az épü-

letet, amely védvára és bevehetetlen bástyája lészen a népnek az eljövendő időkben...

Ki ellen akar várat építeni a tiszteletes úr? – töprengett magában, de idejében lenyelte a szót. Ellenben, ha oda tudna hatni, hogy a nagygazdák valamivel nagyobb napszámot fizessenek...

– Én rendet és fegyelmet akarok mindenekelőtt, Jakab bácsi! Betölteni az erkölcs törvényét! Anélkül nem megy!

Nahát, ha tudta volna, hogy ezért hívatta ide őt fiastól, bizony nem tette volna be a lábát a parókiára. De most már késő, itt ül fészkelődve az asztal mellett, s úgy érzi, mintha a pap mondatai megannyi vastag lánc volnának, amelyek megkötözik, hogy nem bír elmozdulni, nem szabadulhat.

Deres bajusza megborzolódott sascsórként görbülő orra alatt, amint vontatott, nehéz lélegzetet vett. De az arca meg a szeme nem rándult, nem rebbent; vastag páncélú lelkiismerete akár a jégkéreggel bevont tó vize: hiába hajigálják rá a köveket. Eres szemével a fia felé sandított, csak úgy ferdén, véletlenül...

A legény az asztal sarkánál szorongott, s igen-igen kínos helyzetben volt. Vadonatúj fekete bricsesz nadrág feszült a térdén, kabátja sötétzöld posztóból készült, s mellén, a ferdén vágott zseb nyílásából, enyhén keményített patyolatfehér zsebkendő csipkéje kandikált elő: fehér bokrocška a zöld mezőben. Új módi ez, hogy a fiatal nemzedék ország-világ szemének vakítására kibiggyeszti mellére a jegykendőt. János Málikától kapta, olyan régen, hogy talán két éve is elmúlt már, még amikor bevonult katonának. De megőrizte szép tisztán, hófehéren. Akkoriban még az édesanyja is életben volt. Ki gondolta volna, hogy ilyen bonyodalmas hercehurca keletkezzék a lakodalom körül? Persze, annak idején a pap is más volt, nem ez a fiatal „népjavító”, aki föl akarja forgatni az élet ősi rendjét. Az öreg papnak egy elrágott csutorájú pipa szolgáltatta a békességet. A pipát mindenél többre becsülte. De az a kellemes füstbodrokat eregető pipa kialudt; amíg János az angyalbórt kop-

tatta: a vén pap szépen összekulcsolta mellén a kezét, és meghalt.

Ezzel kezdődött a baj.

Az apa szíve megtelt gyönyörűséggel és büszkeséggel, ahogy szeme sarkából a fiát méricskélte. Igazi fájin legény ez a János. S nicsak, feketébb a haja a holló szárnyánál. Az a fehéres csík meg, amely elválasztja a haját: büszkeséget, rátartiságot kölcsönöz neki. János hajából szokatlan illatok párologtak és áradtak szét a szobában. Az illatos vizet nyilván a leánynak szánta, nászéjszakára. Új szokás ez is. Az öreg sehogy se tud megbékélni vele. De hát nem szól, egye meg a fene, egyszer van nászéjszakája az embernek ebben a bús életben. Mint ahogy az egyszerűen szabott zöld kabátra meg a fekete bricsesz-nadrágra sem tesz megjegyzést, holott az sem az ő kedvére való. Szerinte a szürke posztóból készült s fekete zsinórzattal díszített ujjas meg a fehér posztóharisnya az igazi, amilyent ő rángat magára ünnepi alkalmakkor. Olyanban feszített az apja meg a nagyapja is. Mindenki az ősei közül, ameddig elér az emlékezet. De hát ezek a fiatalok „modernizálódtak”. Még jó, hogy a csizmát nem cserélte föl holmi félcipőre. A csizma, az még a régi szabású, fonott rámával s olyan fényesen, hogy akár tükörnek is használhatná a lakodalmas legény.

Jakab bácsi végre kitaszította fél lábát a szék alól, és rándított egyet bozontos szemöldökén, hegyesen szemébe nézve a sok beszédűtől kimerült papnak:

- Ki mondja, hogy én nem tisztelem a törvényt?
- Elhiszem magának, hogy tiszteli, Jakab bácsi
- engedett legalább szóban a tiszteletes. – De ez nem elég! A törvény magára nézve is kötelező! Azt be kell tartani! A törvényt szolgálni kell!

Az öreg szemöldöke dús szürke bokorba gyűlt. Alóla pedig kivillant a vörös erekkel keresztül-kasul szőtt sötét szempár. Jakab bácsi kivetette a mellét, s teleszívta levegővel:

- Én nem loptam, nem gyilkoltam! Senki házat föl nem gyújtottam, senki földjét el nem szántottam soha életemben! Nem raboltam, nem izgágáskodtam,

soha tömlöcben nem ültem, azt sem tudom, merre-
felé székel a bíróság! A törvény ellen nem vétettem,
soha, ezt tessék tudomásul venni!

A pap kételkedve közbeszúrta:

– Nana. Arról lehetne beszélni.

Az öreget majdhogy föl nem robbantotta az indu-
lat:

– Hogy én? Maga azt meri állítani?

A pap leült, szembe az öreggel:

– Semmit sem rabolt, Jakab bácsi?

– Nem loptam, nem gyilkoltam!

– El meri mondani eskü alatt, hogy nem rabolt?

A szó megütötte. Mit tudhat róla a pap?

– Nem én! – kiáltotta önérzetesen.

– Hát a feleségét, Jakab bácsi?

A ravaszdi kérdést feszült csend követte.

A legény nagyot nyelt, s elnézett oldalt.

Jakab bácsi később felelt, mintegy maga elé dör-
mögve:

– Azt hagyja nyugodni békében, szegényt...

De a pap ütötte a vasat, tromfolt kárörömmel:

– Hogy szerzett magának feleséget, Jakab bácsi?

A sötét szempár a bozót mögül, akár a ragadozóé,
sunyin nézte a papot:

– Ahogy szokás. Ahogy az apám is csinálta. Meg
a nagyapám is. De azt tisztán megmondom, a fiam
is úgy fog asszonyt röpíteni! Azért még senkit bé
nem zártak, törvény elé nem idéztek!

A tiszteletes úr olyan mozdulatot tett az asztalon
nyugvó kezével, mintha diót törne. Ama bizonyos ke-
mény diót, amelynek nem akarózik megrepedni a
héja. Nem olyan ember ő, aki meghátrál, ha valamit
a fejébe vett. Azt pedig erősen eltökélte, hogy kiirtja
a faluból a leányszöktetés hagyományos módját, s
megfékezi a rég múlt századokból ittmaradt, ma is
divatozó furcsa szokást. Szapora szavakkal sorra vág-
ta ki a maga tromfjait:

– Nézze, Jakab bácsi. Megmondom magának előre:
ha a fia nem a rendes, tisztességes úton köt házasa-
ságot azzal a leánnyal, már húsvétkor sem fogok úr-

vacsorát kiszolgálni sem neki, sem a leendő menyének. Vállalja maga ezt a szégyent?

Mi az, hogy vállalja?! Földerült:

– Hát nekem? Legjobb, ha nekem sem adja ki az úrvacsorát! – nevetett.

A pap homloka vörös színre gyúlt, mérges lett. Rácsapott az asztalra:

– Nahát, ez már sok! Több a soknál!

– Csak azért mondom. Miért ne adna nekik? Addig meg is esküsznek, úgy, ahogy a törvény előírja.

Az egyház lelkes szolgája egy hirtelen mozdulattal hátralökte a székét, fölpattant, és a levegőben hadonászott:

– Nem tűröm tovább a leányrablást! Nem!

Farkas Jakab nyugalmaról leperegtek a szavak.

– Nem esketem meg őket! Nem én! Utólag nem esketek!

Az öreg visszahúzta a szék alá azt a lábát, amelyet az imént az asztal alá tolt, s a másikat nyújtotta ki. Rándított egyet a vállán:

– Nem? Az a maga baja. Ha nem esketi meg őket, akkor maga vét a törvény ellen. De hát jó lesz az úgy is, ha már mindenképpen azt akarja a tiszteletes úr, hogy hűtetlenül éljenek együtt. De nekem senki a szememre ne vesse, hogy a fiam vadházasságban él! Az a maga lelkén szárad!

Ha legalább fölugrana ültéből az öreg, kilendülne a sodrából, felbosszankodnék, venné a főbelijét s becsapná maga után az ajtót, hogy nagyot dörrenjen: akkor volna rá remény, hogy később meggondolja a dolgot, s alázatosan, bocsánatkérően visszakullog... Ezt várta volna a tiszteletes úr. Várhatta! Farkas Jakab úgy ült, akár egy odahajított zsák. Kényelmesen, nyugodtan s ingerültség nélkül vitatkozott, konokul kitartott a magáé mellett.

A pap alá s fel sétált a szobában gyors léptekkel, s talpa alatt minden lépésre megcsikordult a festett padló.

– Másfél esztendeje, amióta én vagyok ennek a falunak a lelkipásztora, senki sem szöktetett leányt. Tisztességes, rendes úton házasodott mindenki. Vala-

mennyi házasulandó eleget tett a törvényeknek, szépen megesküdtek, nagy lakodalmat csaptak, magam is együtt vigadtam velük. Azt reméltem, hogy végre jobb belátásra tértek a híveim. Jelentettem a püspökségnek is.

Ahá – vélte az öreg. – Azt akarja, hogy meghívjuk a lakodalomba! Na, azt lesheti! Az ő házuknál ez a pap nem eszik nagykanállal! Annak fuccs!

A lelkész folytatta:

– Mindenkinék volt annyi sütnivalója, hogy megértette: ma már nem lehet a régi szokásokban élni. Ami rossz, azt el kell hagyni! Csak maga nem akarja látni ezt, Jakab bácsi! Éppen maga, a falu legértelmesebb gazdája!

Nono, hagyjuk a hízelgést! Őt ugyan nem szedi le a lábáról mézes szavakkal!

Farkas Jakab, fejét leszegve, végignézett magán. Ujjjaival végigbabrált az ujjasa zsinórjain, mintegy simogatta, tapogatta őket:

– Lássá-é? Olyan ujjast viselek, mint az apám, nyugoggyék. Szép ez. S ezt senki le nem húzza rólam! Akinek pedig az ujjasát fölveszem a testemre, annak az erkölceit, a szokásait is magamra veszem. Tiszta dolog ez. Már én ilyen ember vagyok, ha tesszik, ha nem!

A lelkész megállt, s előrenyújtva hosszú karját, a legényre mutatott:

– De ő nem olyan ujjast visel!

Ez igaz! Jakab bácsi is a fiára nézett. Megakadt a válasszal. Mintha csak most fedezte volna föl a sötétzöld kabátot a mellzsebéből kikandikáló fehér jegykendővel. Tudja forgatni a szót a pap, van neki magához való esze. De nem sokáig zavartatta magát, legyintett, és azt felelte:

– Az más. Ez az én ujjasom egy kicsit kényelmetlen is. Ez igaz.

A pap mintha végre megragadta volna az érvelés legfőbb láncszemét, talált egy rést a Farkas Jakab okoskodásán, ahol bebújhat, és összerombolhatja az egész ostoba, makacs észjárást:

– Na látja! Az ujjas szorít. Más kell helyette! Vagy vegyük azt, hogy a maga nagyapja még cséphadaróval verte ki a szemet a kévéből. Az apja meg kézi hajtású géppel csépelte. De maguknak már a tüzes gép sem jó. Egyenesen traktor kellene!

Tudta Farkas Jakab, hogy mire céloz a pap. Egyik gazda Amerikába kivándorolt rokona prospektust küldött holmi Ford gyártmányú traktorokról, s azok a fényképekkel illusztrált leírások kézről kézre járnak. Angolul egyikük sem tud, de azért a nagygazdák egyre „tanulmányozzák”. Csorog a nyáluk utána, nézegetik a képeket, pipájukban kialszik a tűz, anynyira belefeledkeznek a tervezgetésbe. S találgatják, hogy mi állhat a szövegben. De ha öten összeállnak, akkor sem tudják megvásárolni. Szárnyal a képzelet. Nagy ára van a traktornak. Egy egész vagyon.

Jakab bácsi kénytelen volt elmosolyodni:

– Azt bízzuk csak a nagygazdákra, tiszteletes úr. Jó szórakozás nekik a hosszú téli estéken. Amennyi nekem terem, azt én kiverem akár cséphadaróval is.

– De...

– Hagyjuk az ördögbe. Nem szeretek én a fellegekben járni.

– De ha szorít az ujjas?

– A házasság, az nem ujjas!

– Fel kell hagyni a pogánysággal, Jakab bácsi!

– A házasság jól vagyon úgy, ahogy mindig csinálták...

Az alá s fel sétálgató pap, úgy látszik, elfáradt. Szépen visszahúzta a széket sovány ülepe alá, s úgy telepedett le, hogy háta keményen nekifeszült a szék támlájának. Mintha kifogyott volna érvből és erőből, talán cserbenhagyta a kitartása is. Feje lankadtan alácsüggedt, álla szinte a mellét érte, s merev tekintettel előrebámulva, tűnődve nézte az asztalterítőt.

A legény olyan észrevétlen kuksolt az asztal sarkánál, s olyan csökönyösen hallgatott, mintha nem is az ő sorsáról folya az alku.

Farkas Jakab akár indulhatott volna, mert a pap már nemigen beszélt: úgy látszik, az utolsó roham is elzúgott a vénember fölött. De ő nem állt föl, meg

se moccan. Ha már hívatta a pap, ő kiüli a maga részét!

– Legjobb volna talán, ha mentére hagynók a dolgot – keresett kiutat az imént még heveskedő fiatal tiszteletes, s minden szavát mély sóhajtásba süllyesztette. – Rendben van, én nem akaratoskodom. De csak azzal a feltétellel, ha maga sem avatkozik bele! Bízunk a legényre, tegyen ő, amit akar! Nekem meggyőződésem, hogy az én tanácsomat választja. Mert én ismerem a maga fiát. Derék, tiszta érzésű legény. Majd ő úgy fog cselekedni, amint az erkölcsi érzéke diktálja.

Ohó, de Jakab bácsi átlátott a szitán: a másik ismét ravaszkodik! Tény, hogy a pap erősen kézbe vette az ifjúságot. Az a fránya „vasfegyelem”! Új fogalmak a falu életében. Új rend Európában, új módi a faluban. Ez a pap akarja behozni. Ez! De abból ő nem kóstol, tudom! Hiába szervezett legényegyletet, leányegyletet, egyházi nőszövetséget, mindent. Csupa szervezet lett a falu, ami pedig nem fért a Farkas Jakab fejébe. Ebből semmi jó nem fog kisülni...

A pap folytatta, de most már nem erélyes és követelőző hangon, hanem fülbemászó, csalóként ígéretes mondatokkal:

– Még maga is gondolkozzék, Jakab bácsi. Én magát az értelmes emberek közé sorolom, nem hiszem, hogy ne látná be az igazamat. A fiából a falu egyik vezetője lehet idővel, ha szépen gyarapodó erkölcsi tőkét el nem herdálja egy ilyen pogány ostobasággal. Gondolkozzék csak maga is azon, amiket mondtam...

S amint a pap bizonytalanul keresgélő, ide-oda szökkenő pillantása egyszer csak megállapodott a me-reven üldögélő legényen, az elpirult. Halványan, szinte szégyenlősen mosolygott zavarában, s röstelkedve függesztette tekintetét az asztalterítőre, föl volt dülva a lelke, háborgott magában. Kirobbanni nem tudó lávák feszítették, kínos gondolatok gyötörték. De Farkas Jakabnak is szeget ütött a fejébe a zöld kabát, amelyre a tiszteletes úr szavai terelték a figyelmét. Gyanút fogott a fia ellen. Lehet, hogy a

legénynek is mérget lopott a lelkébe a megszokott régi rend esküdt ellensége. Megfertőzte. Az a legényegylet, az sem tetszik már Jakab bácsinak. A pap kézbe vette ezeket... Minden szombaton személyesen állít be hozzájuk, hogy rábeszélje a legényt: menjen el vasárnap vecsernye után a gyűlésbe.

Az meg fancsali pofával megkeresi a főbelijét, s holdkóros módjára indul.

2

Aznap alkonyatkor – alig lopakodott ki a kékesen derengő téli szürkület a völgyekből – két idősebb férfi kopogtatott be Farkasékhoz.

Egyikük a félszemű Damó András volt. Mondják, hogy bal szemét egy ág ütötte ki az erdön, ami nem vált éppen dicsőségére. Nem is igen beszélt róla. Sokkal többre tartanak az izgága, duhaj, régi cimborák, ha táncban vagy kocsmában, virtuskodás közben oltották volna ki az egyik lámpását. Ő is azok közé tartozott, akik esküvel fogadtak bosszút a pap ellen. Szívtelen, konok, agyonütni való ember ez a pap! Damó hiába járt a nyakára és könyörgött neki, Damóné pedig hordta a töltött libát és a tarisznya lisztet, hogy a leánykáját fölmentse az iskolából. A pap: nem és nem. Hát végeredményében nem mindegy az, hogy elvégzi-e a leányka a hetedik osztályt vagy sem? Úgyis csak kapa nyelének görnyedő, szomszédokkal pletykáló parasztasszony válik belőle. Ahhoz nem szükséges az abszolváló bizonyítvány.

A leányka tizennegyedik esztendejébe fordult. A melle már feszítette szét a lékrit, s mégis még mindig iskolába kellett járnia. Holott idén már szolgálatba szegődhetett volna városban. Ágnes néneje, aki évek óta koptatta a különböző városok aszfaltját, helyet is szerzett neki. S Damóéknál nagyon elkelve a pénz, amit a leányka a szolgálattal kereshetett volna.

De hát a pap elütötte a pénztől, konokságával szétverte a tervezgetéseket.

Kegyetlen ember ez a pap. Csak azért sodorta ide a rosszsors, hogy ráüljön a falu nyakára, s beleártsa magát a megszorult emberek, a nagygondu családok életébe...

A másik látogatót Felvégi Gergely néven ismerték a faluban. Köpcös, nagyokat szusszantó és keveset beszélő ember volt. A szemét úgy tudta méncsergetni, s olyan fenyegetőleg forgatta, hogy még a dühös csaholással reárohanó ebek is megtorpantak, ha meglátták, s eliszkoltak a közeléből. Sérelmét ő sem bírta elfelejteni. Addig húzta-halogatta a tavalyelőtti kepe megfizetését (ami még a megboldogult régi pap özvegyének járt), hogy az új pap végül is állami kézre adta. Így történt, hogy egy napon maga az adószedő jelent meg az udvarán, s bizony, teketória nélkül érvényt szerzett az egyházi adósság törlesztésének...

Nem elég, hogy az állam a földadóért, a község meg a pótdadóért zaklatja őket, még a képét is a hatóság kezdje behajtani! Ebből nyilvánvalóvá lett, hogy az új pap azokkal tart, s azoknak a hatalmát és az eszközeit veszi igénybe, akik hét bőrt igyekeznek lenyúzni a keserves munkában verejtékező szegény parasztemberről.

Felvégi csak úgy forrt ellene, és szította a gyűlöletet szerte a faluban. Ezek a nagyeszű, fondorlatos „nadrágosok”, beleértve az üzletelgető jegyzőt, a mindig borostás arcú adóvégrehajtót meg a makacs papot, mind összetartanak: egyik a másik kezére játszik. Tiszta dolog!

Künn a sötétszürke szennyes égből megeredt a hó. Szél kavargatja a pelyheket. A farsang cudar idővel köszöntött rá a falura. Ha kitisztul olykor az ég, szigorú fagy harapdálja a kerti gyümölcsfákat, s azoknak sorra megrepedezik a kérgük.

Farkas Jakab vendégei ugyancsak porolgatták prémgalléros ujjasukról a havat, s kucsmájukkal seperték le a vállukról. Az első hangok, amelyek életre keltek a szájukon, valamiféle mély, zúgolódó morgásra emlékeztettek. Óriási csizmájuk sarkát a ház tapaszos földjéhez ütögették, úgyhogy hamarosan tó-

csa keletkezett körülöttük. Nincs, aki szóvá tegye, nincs asszony a háznál...

Még el sem végezték a tisztulást, máris új lábak csoszogása és döngése hallszott az ajtó előtt. Beállított a harmadik vendég is, mint valami mozgó hóember, bizonyos Tamás István.

Odakint az est közeledtével sűrűsödött a havazás...

– Cudar üdő – jegyezte meg Damó, s úgy tűnt, mintha hiányzó szemével nagyot kacsintott volna.

– Az. Most aztán megindulnak a farkasok. Ej, de kár, hogy nincs egy rossz flintája az embernek! – felelt rá Gergely bá, aki épp a bajuszát igyekezett megszabadítani a jégcsimbókoktól. Helyet foglalt az ócska, kopott kanapén.

„Kell is neki puska!” – osont át a házigazda fején. Hiszen Felvégi Gergelynél nincsen kitanultabb mestere a kaptányállításnak! Hol egy róka, hol egy farkas lába akad meg a csapdában. Megtörtént évekkel ezelőtt, hogy egy farkas egész az erdő széléig hurcolta lábán a Gergely bá kelepcéjét, mert az nem volt jól odarögzítve a földhöz.

A házigazda nagyon hallgatagon sündörgött. Csak a keze serénykedett és szívélyeskedett: kihúzta az asztal alól a székeket, végigtörölt könyökével a kanapén, ülőhelyet mutogatott a vendégeinek. Egyébként ünnepi komolyság uralkodott el egész lényén. S ezt még jobban kihangsúlyozta a gúnya, az ünneplő ujjas és a fehér harisnya, amit már reggel, mielőtt a pap hívatta volna, magára öltött. A fia is kicsípte magát: szűk nadrágjában feszesen mozgott, s úgy tűnt, hogy az idős emberek közt nem leli helyét.

Sok szó nem esett. A hallgatás ilyenkor minden szónál érthetőbben beszél. Farkas Jakab készségeskedése közepette ki-ki helyet foglalt. Nagy szuszogások, náthától nehéz hörgések vegyültek a szoba csöndjébe. Damó volt köztük a legidősebb, s úgy illett, hogy – miután bajuszát megszabadította a jéggolyóktól – ő szólaljon meg elsőnek. De csak mintha magának beszélné, merőn az asztalra szögezte a tekintetét:

– Hallottuk... S azért jöttünk...

Tamás István – fortélyoskodva, mintha csak most értesülne a házasság körül zajló eseményekről – a szóra fölkapta a fejét. Egyenesen a vén Farkasra nézett, vallatón:

– Igaz lenne-é csakugyan?

Jakab bácsi értett a szóból. Súlyosat bólintott, állát a melléhez verve:

– Igaz... Igaz...

– De keed kiállott az igaza mellett, ugyi? – így

Tamás.

– Ki én! – önérzeteskedett a házigazda.

– S megmondta neki a magáét?!

– Meg én! Tisztán!

Tamás erősen helyeselte:

– Úgy is kell...

– S tudjátok-é, hogy mivel hozakodott elő?

Többen fölfigyeltek:

– No?

– Mivel, te?

– Halljuk! Mondjad már!

– Hát a „vasfegyelemmel”! – vágta ki az öreg.

Damó úgy tett, mintha nem értené jól. Fél fülét odatolta, s furcsa grimaszt vágott:

– Mivel, te?

– Nem érted? A vasfegyelemmel!

Felvégi bamba képet vágott:

– Az meg mi? Nem tudom – mondta.

– Olvassál csak újságot...

– Abban benne áll?

– Valami új módi, ahogy én sejdítem – mondta

Felvégi.

– Nahát, süsse meg a pap! S egye meg! – ingerült föl Damó.

Tamás jóval fiatalabb volt a többinél; bajusza szöke, vasvillaszerű. Őt itt mindenki tegezte, viszont ő, a tisztességnek hódolva, magázta, keedezte a többieket. Amikor tizennégyben kitört a háború, Farkas Jakab már deresedő fejjel mint népfölkelő kellett hogy megragadja a puska agyát. Tamást viszont csak a vihar legvége sodorta ki a faluból. Alighogy megtanították a puskafogásokra, s elirányították az olasz

frontra, kitört a forradalom. Ő pedig szépen felült Zágrábban az ellenkező vonatra, amelynek mozdonyaról azt képzelte, hogy hazafelé lobog a sörénye. Pár nap múlva már fent északon harcolt, vörös szalaggal a karján. Csak később vetődött haza, de a csendőrök azóta is szemmel tartják, minden lépését szaglásszák, s Tamásnak úgy rémlik, hogy két merev tekintet állandóan rászegződik a hátára. Az őrmester őt szúrja ki, ha büntető-jegyzőkönyveket vesz fel amiatt, hogy az udvar előtti árokban felüti fejét a gyom vagy kifolyik a trágyalé az utcára. Az adóki- vetésnél a jegyzői irodán olyan roppant összegeket sóznak a nyakába, mintha nem is napszámos munkával keresné a család kenyerének nagy részét, hanem a módos gazdáknál is módosabb volna. A jegyző ordibál reá. Legutóbb a szekértábla betűinek formájába kötött bele az őrmester, s azon nyomban megírta a jegyzőkönyvet. S az új pap, az is mindegyre őt veszi célba szavaival a szószékről. Hiába, szegény embert még az ág is húzza...

Így aztán, ahol csak teheti, ő is borsot tör a hatalom helyi kiskirályainak az orra alá.

– Ha hagyja magát az ember, végül még a szájába sz...nak – mondta.

Jakab bácsi hangja egyre emelkedett:

– Nekem ne lamentáljon a pap! Semmi szükségem rá!

Tamás helyeselt:

– Igaz is! Még hogy keednek? Egy pap? Egy olyan élősdi...

A vénember bajusza borzolódt, kandúrmacska módjára görbítette a hátát. A méreg, az önérzet s az elhatározás ugyancsak sűrűsödött benne:

– Odasüsetek! Mit kellett megérnünk! Hogy egy pap! Akit mi választottunk! Aki a mi akaratunkból eszi a falu kenyerét! Hát ez a hála?

A félszemű csóválta a fejét:

– Bizony. Mi választottuk...

Felvégi pedig hozzátoldotta:

– S mi etetjük! Mi tartjuk!

Tamás kontrázott, ingerülten:

– Még a ruhát is, amit magára vesz, nekünk köszönheti.

– S egy ilyen kitartottnak jár a szája? Hallj oda, te!

Tamás volt a legvérmesebb:

– A mi munkánk után él! Különben elmehetne kúdulni. Egy ilyen ember nem is való dologra, mert ha meg kéne fognia a kapa nyelét, tudom, hogy felkopna az álla!

Hangok, zúgolódások zúrjavara zsongott az izzadt, hólyagos falak közt, sisteregve kavargott a szenvedély s a lobogó harag.

A levegőbe mindegyre belesuhintó, idegesen gesztikuláló karok végül már a sötétséget kavarták. Míg künn egyre omlott a hó: bent leülepedett az este...

A lámpagyújtás a legénynek jutott eszébe. Keze remegett, amint a hasas csövet ráigazította az égőre. Annyira kicsinek, semminek s akarat nélkülinek érezte magát a nagy hangok zöngése közepette, hogy legszívesebben bekucorodott volna a sarokba, hogy ne is lássák.

Damó hangja a buzgó használatban mintha még jobban megvastagodott volna:

– Aztán mit magyarázott a pap? Mert meg kell adni, magyarázni, azt tud. Kibeszéli a pityókát a földből.

Jakab bácsinak hízelgett a szerep. Az elégedetlenkedők központjába került, ő vitte a szót:

– Mit? Mint a szajkó. Mintha csak azt az egy szót tudná. A törvényt!

A félszemű öblösen kacagott:

– A törvényt! Azt védelmezi! Amikor az én leányom dolgáról volt szó, akkor is folyton a törvény mögött bújócskázott. Nahát, nyakon kell csípni, azt mondom, s kirángatni mögüle! Ő még az anyjában sem volt, amikor mi már rég ismertük a törvényt!

Csupa rossz emlék, sérelem, harag: Felvégihez is a törvény nevében állított be az adószedő az elmaradt kepe miatt. Törvény, törvény, törvény! Hát ne szoruljon ökolbe az ember keze?! De hát ő okosabb volt a paragrafusoknál, s így érvelt:

– Jövő-menő, utazgató emberek vagyunk mi mindnyájan. Az ilyen ember sokat lát, sokat hall, sokféle odadugja a fülit. S még ő meri magyarázgatni nekünk a törvényt?!

Egy ököl váratlanul az asztalra sújtott, Tamás István összerezsent, mint amikor puska dörrent a füle mellett. A dördülést kemény, megfellebbezhetetlen szavak követték. Maga Farkas Jakab beszélt, tűzben égő orcával, elszántan:

– Én csak egy törvényt ismerek! Azt, hogy nekem már holnapra asszony kell a házhoz! Sanyarogjon a pap ebben a cudar téli időben, de én a fiamat ma éjjel házasítom, s punktum!

– Úgy van! E má tiszta beszéd! – harsant rá valaki.

Általános helyeslés morajlott, s fészkelődések, izgalom pezsdítette a vért, talált a szó! Csak a legény nyelt akkorákat, mintha kígyó fonódott volna a gégeje köré.

– A leányt ma éjjel elhozzuk, s aztán majd jöhet a törvény, a jegyző és a pap vagy akár a csendőr személyében. Az más! A törvényt a szükség határozza meg, én azt mondom. Hadd járjon a pap szája! Azért fizetjük. A szájáért!

Senki sem méltányolta odaadóbban a lelkész ellen lángoló elégedetlenséget, mint Felvégi. Ő is odaodacsúsztatott egy mondathasábot a tűzre: hadd égjen a pap iránti gyűlölet:

– Fenn hordja az orrát! A parasztember neki nem számít. Az nem is ember az ő szemében. Én azt mondom, hogy...

A házigazda nem akart lemaradni a papócsárlásban. Széles mozdulatokkal kalimpált a Felvégi orra előtt, mintha a hangokat röptükben akarná elfogni. Magábaszállva, bűnbánó arcot öltve, nagy sóhajtással mondta:

– Te ne szólj semmit. Te nem vagy hibás. Én vagyok az oka mindennek, mert én voltam az, aki úton-útfélen korteskedtem mellette. De hát ki tud-

hatta előre? Ki gondolta volna, hogy még az én dolgomba is belé meri ütni az orrát?

Erősen figyeltek rá. Világrengető dolgoknak kellett történniük, hogy már a legfőbb kortes is a pap ellen acsarkodjék! Várták a nagy, nehéz szavakat. De Jakab bácsi csak annyit mondott:

– Hát jó! Majd meglássuk. Ki-ki tudja a maga baját. Bízátok csak reám, én eligazítom az enyimet. A papot én hoztam, s ő ne próbáljon nekem parancsolgatni! Vasfegyelem? Fityfene! Megtanítom én őt vasfegyelemre!

Tamás István tolta előre szőke bajuszát:

– De ezt keed a szemibe is megmondta, ugyi?

– Meg én!

– Kereken?

– Tisztán! Hogy értsen a szóból!

Tamás megnyugodva bólintott:

– Úgy is kell. A szemibe mondani. Utóvégre a mi munkánk után él, mi tartjuk őt. És jaj neki, ha a néppel szembekerül! Mi választottuk...

Farkas Jakab, egyik pillanatról a másikra, erősen eltűnődött. A nagy szavak nehezek lettek, s fönna-kadtak a nyelve hegyén:

– A többiről még beszélünk – vakargatta a fejét.

Akárhogy forgatjuk is a dolgot, nehéz ügy ez a házasság. A leányrablás! A pap gerendát fektetett keresztül, azon pedig nem könnyű átugrani. De hát mit lehetne tenni a pap ellen? A hatóság is mellette áll, beavatkozhatik a csendőrség is, ha a pap úgy akarja. S megvannak a faluban az emberei, akik mindig körülötte sündörögnek, kedveskednek neki, s vele együtt fújják azt a bizonyos „vasfegyelmet” is. Kezdett megzavarodni a nép. De hát majd kiokoskodik ő valamit, amibe beletörik a pap bicskája! Vele húzott ujjat? Hát ő majd megmutatja! Már régóta orrol reá amiatt a „vasfegyelem” miatt. Tudja ő, honnan fúj a szél, s mit akar a pap...

Azért is: holnapra asszony lesz a háznál! Az ő menyé...

Erre az elhatározásra megzsibbadt a szíve, s elnyúlt, barázdák szántotta vén arcát ellepte az izgalom pírja.

Leányrablás! Az ám az igazi!

Kilesett az ablakon, ki a sűrű havazásba, s elnézte, hogy a pillék, tétova bogarakként, miként csapódnak az ablak sötét üvegéhez.

Az idő is az ő kezére játszik: a hó betemeti a nyomokat, s a puha, finoman csillámló takaró elrejti az emberek titkos útjait...

Nem figyelt már a beszélgetőkre, akik egymás szájából ragadták el a szavakat. Körmönfont okoskodások, följajzott sérelmek hevítették őket, s zavarosan, összevissza gajdoltak.

Az ő gondolatai messzire kalandoztak, bejárták a rég múlt időket, és fölidézték az elhalványult emlékeket...

Ej, amikor ő még huszonöt esztendő volt!

3

Vacsoraidő mozdította meg és indította útnak a látogatókat...

Leghátul, mint valamennyi közt, a legfiatalabb, Tamás István baktatott kifelé az ajtón. A házigazda visszalépett, hogy fejébe nyomja a kucsmáját, majd serénykedve követte Tamást.

Az izgalomban égő, egyébként keveset beszélő férfi odasúgta Farkas bának:

– Akkor hát ma éccaka...

Az öreg nem válaszolt. Mire a másik meglassult:

– Vagy nem?

– Már hogyne, ha úgy határoztam!

– Nem olyan embernek ismerem keedet...

– Ha én eccer kimondtam!

– Keed nem tágít!

– Nem én!

– Látja. Sok olyan ember kéne a faluba, aki nem tágít.

Régi szokás, hogy aki vásárba indul vagy feleségért megy, annak nem illik jószerencsét kívánni, különben balul üthet ki a vállalkozás. A legénnyel tehát csak épp kezet szorítottak távozóban, azt sem mondták neki: félkalap.

János egyedül maradt a szivarfüsttől homályos házban, és szíven ütötte a hirtelen támadt csönd. Nagyon sóhajtott. Őt meg sem kérdezi senki! Rendezik, szervezik a leányrablást, gyürkőznek a nagy cselekedetre, biztatják egymást, de ő nem számít. Mintha nem is az ő jövődjéről s az ő leendő asszonyáról lenne szó. A papgyűlölet teljesen elvakította ezeket...

Hosszú, gyötrelmesnek tűnő percek következtek, az apja sokáig odaült. Ki tudja, hová kódorgott el. Sodorják magukkal a cimborák, s különben is, aszszonytalan házból kámforként illan el a férfi...

A legény végigheveredett az ágyon. Nem törődött e pillanatban a zöld kabáttal, sem a csizmanadrággal, amelyen még szinte párolgott a falusi szabó vasalójának a melege. Heverészett, hadd gyűrődjék a ruha s nézte a mestergerendát, hallgatta szívének heves kalapálását, amint taktust vert egész testében...

A pap... A pap... Már zúgott a feje, s lázas képek kergetőztek benne. Miért vetette meg a lábát olyan makacsul az öreg? Ujjat akar húzni a pappal?

Ha az megmakacsolja magát, nem osztja ki nekik húsvétkor az úrvacsorát... S hogy ő, mármint Farkas János még vezető ember is lehet a faluban, ha el nem rontja a jövőjét ezzel az ostobasággal...

És a leány szülei... Azok a paphoz húznak...

Lelke mélyéig el volt keseredve.

Csak jó háromfertály óra múltán toppant be a küszöbön az öreg. Csillogott a szeme, és derűs volt az arca, amikor rányitott az ágyon heverésző fiára. Mozdulatai ruganyosak és élénkek lettek, s kihúzta magát. Úgy látszik, erősen fölvilanyozódott valahol a kocsmában. S hogy ez a feltételezés nyomban igazolást nyerjen: az öreg egy litres üveget ráncigált elő az ujjasa alól, s ravasz-kás mosolygással állította az asztal közepére:

– Neked hoztam, bátorítónak. Mert látom, hogy te húzódozol. Nem tudod elszánni magad. Olyan vagy, éppen olyan jámbor és pirulós, mint szegény édesanyád volt, isten nyugosztalja.

Szedegette elő a tékából a homály lepte poharakat, s mondott magában:

– Legyen áldott az emléke...

A hideg elsőházból néhány tojást meg egy darab szalonnát hozott. Közben ráengedte fiára a hideget. s a legény megborzongott tőle. Az öreg szüntelen tárgyalt, elmélkedett, hangosan gondolkozott:

– Enni is muszáj valamit, mert a szerelem után az a legfontosabb az életben. Holnap már a menyem fog vacsorát készíteni – biztatgatta, erősítette a hosszan elnyúlva fekvő legényt.

Mindjobban megeredt a vénember mondókája. Töltött, s emelte a poharat:

– Na. előbb egy pohárral az édesanyád emlékére. Aztán majd lehet inni a jövőendő öröme is...

János feltápáskodott, s illedelmesen koccintott az apjával. Nem volt egy szava se, belefagyott minden gondolat. Az öreg zavartalanul felhajtotta a pohár tartalmát, akkor kétfelé simította rakoncátlan bajuszát, s maga elé merengve emlékezett:

– Mert olyan leány egy sem volt a faluban, tudod-é! Azóta se! Olyan asszonyt nem látott még ez a keserves föld! – Szeme megpárásodott, s a lámpa fénye sárga tócsává olvadt a tekintetében. – Az igaz, hogy szegény leány volt, földhözragadt, senki emberek gyermeke. Nem is akarták apámék, hogy kirepítsem. Erősen ellene voltak. Egyes-egyedül engedtek el engem azon az éccakán. Azt sem bánták, ha kieresztik a véremet! De anyádat mégis elhoztam! El én!

Hirtelen a fia felé fordult:

– Hát te? Szóltál-é a leánynak?

János rábólintott, kedvetlenül:

– Szóltam...

– Na, ládd-é! Én nem is szóltam volt előre az anyádnak, amikor elraboltam. Csak mentem, egyik kezemben a szekercével, csizmám szára mellé bé-

dugva a kés, s hoztam. Tudtam, hol áll náluk a lajtorja, arra nem is volt gondom. Ha úgy fordul, akár embert is öltem volna!

Tekintete körbejárta és simogatta a borospoharat. Merengett, sóhajtozott, tovaszálló emlékek után küldözte az epekedését.

– Kár, hogy olyan hamar itthagyt minket, s nem érthette meg a te lakodalmadat. Mert ha ő élne... – Felütötte a fejét, s szemébe mondta a fiának: – Az a pap, hogy nyílna meg alatta a föld, hiába akarja elrontani! Tudd meg, hogy a menyaszszonynak csak szöktetve van meg az íze!

Várta volna, hogy János megszólaljon, s helyeslő véleményt nyilvánítson. De az hallgatott. Mintha unná is a sok szófia beszédet. Ellenben annál kitaróbban galagyolt az öreg, a bor meglazította a szavak gyepelőjét.

– Én egyedül mentem azon a farsangi éjszakán, bennem volt kurázsi, hallod-é! Én nem vagyok mai legény! Én szerettem azt a leányt, s akár a pokol tüzén is átgázoltam volna érte, s megverekedtem volna a sárkánnyal!... De te? Te olyan vagy, akár az anyád, az ő természetét örökölted. Meghunyászkodó, békességes természeted van neked. Ha reád bíznám, úgy vénülnél meg asszony nélkül...

A felszított tűzön elkészült a rántotta.

Ettek.

Az öreg ugyancsak nagy darab kenyeret mártogatott a púposrántottát úszató zsírban, s törülgette a bajuszát. Jánosnak viszont alig csúszott le a falat a torkán. Az öreg Jakab szívében minden leküldött falattal szilárdult az eltökéltség:

– De sebj! Olyan vagy, amilyen vagy! Fő, hogy itt áll melletted az apád! – Kilépett az ajtó elé, szemét körülhordozta az égen, majd elégedetten tért vissza. – Csak haladjon egy kicsit az idő, aztán befogunk a szánba. A hó még mindig hull. Két jó ló ilyenkor a legnagyobb segítség. A csengőket leszereltem róluk, hogy ne riasszák föl a fél falut. Az effélét csendben kell csinálni.

Egyvégtében mondikált:

– Előkészítettem a szekercét is. Tudd meg, akkor is ez a szerszám volt nálam, amikor édesanyádat szöktettem. Szerencse jár ezzel a szekercével. A kést pedig a csizmaszárba, hogy kéznél legyen...

Jánosnak azonban semmi kedve nem mutatkozott vért ontani, duhajkodni, embert lékelni. Miért? Mi értelme volna?

Az apja olvasott a legény gondolatai közt:

– Ki tudja, hátha a pap reánk küld valakit. Az az elátalkodott vasfejű semmitől sem riad vissza, csakhogy keresztülvigye az akaratát! Azért hát fő a bátorság! Úgy tudd meg, hogy ez a legszebb éccaka az ember életében! Kár, hogy előre szóltál a leánynak, mert ha az nem tudja, akkor még szebb! De ha már megmondtad neki... Abból származik a baj. A leány félelmében elkottyintja a szülőjének, s akkor...

Csata lesz ma éjszaka! Kemény ütközet, egy leányért! Kár volt szólni. De hát ez a legény olyan anyámasszony katonája...

– S a leány mit felelt? – faggatózott.

Végre János kibökte:

– Tudhassa, hogy a leány apja nagy híve a papnak...

Az öreg Farkas hátracsapta a fejét, s szinte horkantott, mint a megbokrosodó ló:

– Tán nem akarja az apja?

– Nem. Nem akarja – rázta a fejét János.

Ez az akadály azonban nem érdemel figyelmet, az öreg elütötte egy kézlegyintéssel:

– Az apa nem számít! Ha sokat ugrál, koppan egyet a fején a vas foka. S annyi! Ez már így van. Így van rendjén...

A legény irtózva összerázkódott, megborzongott, és elsápadt.

– Fő, hogy a leány rajta legyen! – lamentált az öreg.

– De ő is húzódozik...

– Mit? Húzódozik? – nézte faggatón a fiát.

– Nem akarja...

– Akkor az nem szeret téged! – döbrent meg az apa.

– Attól szerethet...

– Tudod te, milyen a szerelmes fehérnép?

– Azt mondja, minék ma már ilyen nagy hírt csinálni. Már kiment szokásból a leányrablás. Kár felforgatni vele a falut.

A litres üvegnek már csak az alján locsogott egy kevés bor, amikor az öreg Farkas a lámpafény elé tartotta, és nézegette. S jóízűen nevetett:

– Mit tudja azt a leány! Ha szeret téged...

– Szeret... Szeret... De...

– Biztos jelét adta? Mivel?

Hm. Mivel is adhatta volna? – János köhécselt. Olyan furcsán beszél az apja, s olyan valószínűtlen mindez, amire készülődnek. Az a bizonyos bátorság, amelyre minduntalan célozgat a vénember, s ami legfőbb kelléke a leányszöktetésnek, nem akarta megszállni a lelkét. Sőt! Ahogy múlt az idő, s mindjobban közeledett a nagy pillanat, ő egyre kelletlenebbül érezte magát. De az apja akarata erős karmokkal fogta, szorította. Hogyan menekülhetne ebből a helyzetből? Szegüljön szembe az öreg szándékával?

Tépelődéséből a vénember hangja riasztotta ki:

– Ha szeret téged az a leány, s az apja megköti magát, akkor ma éccaka vérontás lesz!

János fészkelődött, fejét fölszegte, meghökken:

– Vérontás?

A másik nevetett a fia rémületén:

– Egyet se citerázzon a horgasinad, mert annak a szekercének éle is van, meg foka is van. Csak éppen ügyesség kell hozzá. Kést is viszünk. A lovak olyanok, akár a tüzes sárkány. Csak az a fő, hogy szeressen téged a leány!

János kicsit bátrabban mondott ellen:

– De minék vért ontani? Mi szükség arra?

Az öreg fél kezében szorongatta a poharat. Merőn, szúrósan nézte a fiát:

– Te tán félsz, hallod-é?

– Nem félek, csak...

- Gyáva fickó vagy! Nem érdemelsz feleséget!
- A leány hozzámjön szépszerivel.
- Nem úgy van az!
- Megesküszik velem...
- Az nem ér semmit!
- Nem értem, minek erőszakoskodni. Felbolygatni a falut.
- Ti fiatalok nem tudjátok, hogy mi a szerelem!
- Hogy a fél világ engem beszéljen hóttom napjáig?
- Savó csörgedez az ereidben, nem vér!
- Gondolkozzék egy kicsit. Minek rabolni a leányt, ha nem muszáj?

– Te nem akarsz házasodni!

– Akarok... De nem gyilkolni!

A szó mind ingerültebb lett. Jakab bácsi kiáltott:

– A pap elcsavarta a te fejedet is!

– Nem a pap, hanem... Minek?...

– Hallgass! Tudom én, mi folyik abban a legényegyletben! A pap a markába kaparintott! Leigázott téged is! Szégyelld magad! Pihá!

– Semmi közöm a paphoz...

– Ő szédített meg! Vele tartasz! De hát leszámolok én azzal a nadrágos sátánnal! Majd adok én neki vasfegyelmet és törvényt! Béhoztuk a faluba, s most mindenbe beletúr az orrával, mint a disznó! Hát majd én...

János elképedve meresztette rá a szemét, de a karjait mintha bénaság ragadta volna meg: elhagyta az erő. Holott jól tudta, hogy most vissza kéne nyomni az apját az asztal mellé, s nem engedni, hogy kilépjen a havat szitáló, végtelen fehér éjszakába...

A szán az udvarra kihúzva várta, hogy részese legyen a bekövetkező nagy családi eseménynek. Az ülésre terített pokrócot belepte a hó. A szekerce ott volt ügyesen elrejtve az ülés szénájában, ahogy hosszú téli utakra viszik, hogy kéznél legyen, ha vadállat vagy rossz szándékú ember kerül az útjukba...

Farkas Jakab gyakorlott mozdulattal rántotta ki a szekercét az ülés mellől, s a nagy hóban úsztatva, elindult a papi lak felé, föl a keskeny mellékutcán.

Még maga sem tudta, mit tesz a következő pillanatban. Lehet, hogy bezúzza a pap ablakait. Lehet, hogy végső elkeseredésében a fejét sem kíméli. Ha ki merészel lépni a házból, rákoppint egyet a szekerce fokával. Csak egyet, az elég. Nem tűri ő, hogy ez a rajtuk élősködő alak – akármilyen isten szolgája is – megfertőzze az ifjúságot, s elragadja tőle a fiát, a tulajdon édesgyermekét!

A hópehelyek rászálltak a homlokára, elolvadtak, és egyre hűtötték a vérét. Eszébe jutott, hogy a papnak puskája is van, kétcsövű, nagyokat durranó vadászfegyver. A pap a rengő hasú szolgabíróval meg a jegyzővel s a mindig harsányan ordibáló szomszéd falusi földbirtokossal – azzal a részeges „mélcás úrral” – szokott vadászgatni. Olyan társaság az, hogy a csendőrőrmester arca tündöklük a boldogságtól, s azt sem tudja, melyik lábára ereszkedjék, ha néha beveszik maguk közé.

A puska pedig veszélyes fegyver. Ha meg ő zúzni kezdi az ablakokat, a puska csöve nekimered a benti sötétségből a mellének, s tüzet okádva eldurran...

Ej, megette a fene ezt a világot!

Győzött a pap! Csak azt bánja, hogy annak idején olyan buzgón korteskedett mellette...

Egyetlen okos lehetőség kínálkozott számára: visszatérni a kocsmába, – hátha még ott találja a régi, kipróbált cimborákat.

Csókfalva, 1936

FARKASÉK ÖRDÖGE

I

Szegény Farkas Imrénének már a falat sem csúszott le a torkán, csak forgatta az ételt a szájában, s ide-oda lökdöste a nyelvével. Szívén éles karmú sötét szomorúság ült baljósan: a nyugtalanság ördöge... Valósággal beteggé tette.

Egész nap köténye alá rejtett kezekkel a kapu előtt állingált. Türelmesen várt valamit a csípős decemberi hidegben. S a türelme egyáltalán nem apadt, pedig a teste ugyancsak lúdbőrözött, amikor a szél szemtelenül a szoknyája alá tolakodott. Kékesen remegett keskeny, elgyötört ajka, mely szólásra nyílt mindannyiszor, ha járókelő közeledett az utcán. Azal sem törődött, hogy fogaktól megszabadult vörös ínye és sötét szájürege kitárulkozik a látó szemek előtt.

– Hát jössz már, Mányi? Jövögetsz ebben a mérhetetlen gonosz hidegben, ó istenem?! Milyen cudar ez a tél, te fennvaló jóisten! Nézd már, mintha minden porcikám megbolondult volna: vitustáncot jár az egész testem...

Kinyújtotta a kezét, úgy mutatta, hogy remeg és reszket hidegrázósan.

Pedig, ha úgy vesszük, a hideg nem kelhetett versenyre a tavalyival. Múlt esztendőben ilyentájt, a karácsonyi ünnepeket megelőző napokon, csonttá fagyva hulltak le a verebek a telefondrótokról és a zúzmarás fák kusza ágairól; egy szerencsétlen varjút pedig, épp most esztendeje, röptében ért utol a könyörtelen

fagyhalál. A nyulak is már advent derekán ráfanyalodtak a kerti fák kérgére, s lábaik morzejeleivel szórták tele a gyümölcsösöket...

A hó, mintha csak a Farkas Imréné bánatát akarta volna fehér lepellel letakarni, lomha nagy pelyhekben szállingózni kezdett. A könnyű pelyhek ott fogócskáltak a szürke levegőben, úzték, kergették egymást, mielőtt puhán, gyöngéden a földet érintették. Egy-egy finom pille olykor az asszony hegyes orrára szállt, hamar megolvadt, s cseppekben szivárgott le az orra hegyére. Szipogott is kegyetlenül.

– A doktoréknál jártam – állt meg készségesen az odaérkező Mányi.

Az orvos nemrég költözött a faluba. Mondják, töméntelen pénzt fizetett a körzeti állásért. A lakosok csak most ismerkedtek az idegen családdal, s az asszonyok mindenféle ürügyet kerestek, hogy a doktorné közelébe férközzenek. Így hát nagy diadalnak számított, amiről Mányi mesélt: neki ugyanis az elsők közt sikerült behatolnia az új orvos családi fészkébe. Alaposan körül is nézett.

– Most már igaziba megismertem a naccságát, mert náluk fontam reggeltől fogva – dicsekedett önelégülten. Kövér asszony volt Mányi nén, a hasa előreugrott, s a fejét kicsit hátravetette. Nehézkesen szuszogott, minden szó után nagy lélegzetet vett. Mindenféle fekete ruhadarabok lógtak le róla, alig bírt lépni tőlük. De fekete szembogarai égtek az elégtételtől, hogy megvizslathatta a doktorék háza táját!

Védelmébe is vette nyomban a vendéglátóját, noha senki sem bántalmazta, legkevésbé Farkasné.

– Ezután nekem ne mondja senki, hogy az a kedves doktorné ilyen meg olyan. Mit tudom én, milyen! Mert a rossznyelvek már azt is ráfógták arra a drága naccságára, hogy fenn hordja az orrát, s még a köszönését sem hajlandó fogadni a magunkféle egyszerű népnek.

Farkasné füle mellett elszállt a szó. A hang nem hatolt el az értelméig. Egész lényét az izgatottság ördöge tartotta hatalmában, s csak úgy félig öntudatlanul kérdezett vissza:

- Úgy hát nem igaz?
- Egy szó se! Még palacsintával is megkínált délben!
- Az jó... A palacsinta... – rebegette a másik.
- De ki se tálalt a tányéromba, ahogy nálunk-felé a nagygazdánék szokták! Előmbre tette az egé-szet: „Egyék, kedves, amennyit akar.”
- S te ettél – bólintott Farkasné, de nem irigy-keve, ám azért a nyál meggyűlt a szájában.
- Csak egyet. Mert a tisztesség, tudod...
- Fájin fehérnép lehet.
- Az a! Fájin.
- Pedig mások nem azt mondják...
- Mit tudják azt mások? Hát csak járjon a szá-juk.
- Én nem mondtam soha semmi rosszat róla. Nem ismerem.
- Tudod, még az újságokat is megmutogatta! – lelkendezett Mányi nén.
- Farkasné ránézett:
- Az újságokat? Ha te, ha... Az szép...
- S belé is olvasott az újságokba!
- A másiknak fölébredt a kíváncsisága:
- S miket írnak azok az újságok?
- Hagyd el. Ne is kérdezd. Csupa gyilkosság elei-től végig.
- Lehet az hazugság is...
- Már miért lenne hazugság? Rosszak a népek a mai világban.
- Hát nem mondom, vannak rossz emberek...
- Rablás meg gyilkosság. Efféle.
- Csak nem lehet igaz mindegyik?
- Már hogyne! Ott mutogatott még egy fényké-pet is az újságban. Egy legénynek a képét. Ott volt, tulajdon szememmel láttam! S mért ne lenne igaz?
- Az előbbi hidegrázást egyszerre forróság űzte ki a Farkasné testéből. Orcája kigyúlt, s szeme, mint az örülteké:
- Miféle legény, te?
- Egy legény. Aki eltűnt.
- Farkasné a szívéhez kapott:

- Megölték tán?
- Azt nem. Csak eltűnt.
- Mondjad már!

Mányi nének kissé szétnyílt a szája, s bambán meredt a másokra, mintha valamiféle csodát látna.

- Mit mondjak? – vonintott a vállán.
- Tán nem a Nistorék legénye volt?
- Ó, miket beszélsz? Már hogy lett volna Simion!?

– Tudod, együtt kerekedtek fel – halkította el a hangját Farkasné félénken. Hiába: ő csak az unokájára tud gondolni...

– Nem gombostű az a Simion, hogy csak úgy elvesszen...

– Igen. Az már nagy legény, túl a katonaságon.

– Hát. Mondom, hogy nem gombostű. Ez fiatalabb volt.

Farkasné összerázkódott a rémülettől:

- Fiatalabb?
- Olyan gyermekforma volt az orcája.

Farkasné most már a gyöngeségtől reszketett. Horgasínait elhagyta az erő, dadogott:

- Ne köntörfalazz, te Mányi!
- Ó, hogy miket beszélsz!

– Mondd ki kereken, ha ő volt. – S félt kiejteni az unokája nevét.

- Mondom, hogy nem!
- Ne kímélj! Mondd ki!

Mányi nének megint szétnyílt ernyeteg húsos ajka:

- Miket nem gondolsz, te szerencsétlen?
- Mondd meg, ha Anti volt! – ejtette ki végre a nevet.

– Az a fénykép rossz is lehetett. Meg én sem látok már tisztán.

- Együtt indultak el helyet keresni, szolgálatba...
- Hogy is jut eszedbe, hogy az unokád lett volna?
- Tudom én, hogy titkolózol. Ő volt!
- Nem, nem! Sze a neve is ott állott nyomtatva.

– Az Anti neve? – reszketett, remegett az izgatott vénasszony, majd megsemmisült.

- Egy másik név, nem az Antié...

– Hogy hívták?

– Azt is olvasta a doktorné. De ki tudja azt észbe tartani?

Farkasné tenyerével dörzsölgette hasán a ruhát, s aprókat nyögdécselt.

Egészen megzavarodott a hírtől.

– Azt írja az újság, hogy csak úgy nyoma veszett. Aztán keresik mindenfelé. Ahogy a doktorné olvasta, nem is erről a vidékről való volt, de hát az már mindegy, ha egyszer nyoma veszett. Az ember sajnálja, mintha a saját fia vagy unokája volna. Meg aztán nekem a szemem nem a legjobb, hiába mind meresztettem, nem tudtam megismerni. Nem azért mondtam, hogy megijesszelek, sze másnak is vagy onokája. Egyet se búsulj, egyszer csak hírt ad magáról Anti. Ki tudja, miért késik a levél...

A szívből fakadó vigasztalás épp ellenkező hatást váltott ki az unokája miatt aggódó öregasszonyból. Fölsírt kegyetlenül, gátlástalanul...

Lám, múlnak a napok, ő meg sehol sem leli a helyét, csak ácsorog az utcán alvajáróként, nézi a járókelőket, s minden fölbukkanó láttán megdobban a szíve: hátha éppen ez lesz az, aki hírt hoz az unokájáról?

Sokszor elszaladt Nistorékhoz is. Hiszen Simionnak is életjelt kellett volna adnia magáról; idestova két hete lesz, hogy a legény meg a kamaszkorba alig cseperedett Farkas Anti útrakeltek egy éjszakán, át a hegyeken, gyalog, hogy valahol Brassó környékén szolgálati helyet keressenek maguknak.

De utóbb már félt átlépni a Nistorék küszöbét. A szikár, barna asszony, Simion édesanyja is csak az átkait szórta: hogyhát az ő fia olyan, akár a fészkéből kivert vad, országutakon kell kóborolnia, fagyoskodnia, hogy megszerezze a betevő falatot. Más legény ilyenkor, ha már lehántotta magáról az angyalbőrt, azon töpreng, hogy asszonyt vigyen a házhoz... De az övé...

Farkasné előtt sötétbe borult a fehér világ. Kezét kihúzta a köténye alól, s ráncos keze fejével a könynyeket mázolgatta barázdás arcán. Nem fázott már: a

bánat melegítette. Sírt vigasztalanul, nehéz, tépő fájdalommal. Mindenféle szörnyű képzelgések keringtek a lelkében. Hátha farkasok tépték szét az unokáját? Vagy fejszével támadtak neki rossz emberek? Mert az a Simion olyan, jámbor egy lélek, hogy attól akármi történhetett...

Az újságban közölt kép, amelyről Mányi nén beszélt, teljesen földúlta.

S ráadásul Mányi nén arca is vörösre fúvódott, s aztán belőle is kitört a sírás. Ez még jobban felélesztette Farkasné szívében a gyanút. Most már bizonyosra vette, hogy Anti képe állott az újságban. Hiába darálta Mányi nén, a guzsalyat hóna alatt szorongatva :

– Bizonyos, hogy nem Anti volt... Megnéztem... Majd csak hírt ad magáról, ne sírj...

2

Farkas Imre bának, ha változott az idő, és sötét felhők gyúródtak az égre, cudarul hasogatta derekát a hülés. Sokféle nyilallás marcangolta. Egyiket a havason szedte föl fadóntás közben, másikat téli fafuvarozások alkalmával, amikor csak úgy leterítette a kocsókját a hóra, hogy szundítson egyet, míg a lovak abrakolnak. De a lövészárkok nyirkából is hozott magával emléket. Réges-régen, fiatalabb korában, amikor borvizet szállított a messzi, idegen városokba, napokig elzötyögött a rázós, göröngyös utakon.

S mialatt dekungokat ásott, és szöges drótakadályokat szerelt távol a szülőföldjétől, a két kivénült lovat is sörényen ragadta a háború: azokat is besorozták. Pedig az egyik vak volt a fél szemére, a másik meg már a fejét sem bírta magasra tartani a vénségtől.

A fiát, nem sokkal az utolsó fegyverdörrenések elnémulása után, lassanként sorvasztotta el a szárazbetegség. Eleinte még örvendett is az öregasszony, mert a sorozóbizottság egymás után háromszor kötött úti laput a fia talpára. Be sokan irigyelték akkoriban a faluban! S hányan mondogatták, hogy: „Ördöge van

annak a Farkas Imrénének, itthon maradt a fia! Mert ebben a nagy öldöklésben az Isten már semmit sem tehet. Csakis az ördög keze lehet a dologban!”

Farkasné, ha nagy volt a csend körülötte, mint ilyenkor, téli havazás idején, sokszor hallotta fölcsendülni az utolsó harangszót, amely egyetlen gyermeket búcsúztatta és kísérte ki a temetőbe.

A harang szólt, búsan kondult s szava hosszasan remegett a levegőben... Vénségére örök temetés lett a Farkasné élete...

Jóformán haza sem érkeztek azon a szomorú napon a temetőből, a menyecske máris szedte a cececuláját, és elköltözött az öregektől. Nem bírta a szegénységet, nem szenvedhette anyósa örökös sírás-rívását, se a vénember köhécselését, amit a háborúból hozott magával...

A gyermek, akit Antinak jegyeztek be az anyakönyvbe, akkoriban kezdte próbálgatni a járást. Őt nem vitte magával a szapora nyelvű, mindig serényen forgolódó, bővérű menyecske, a gyermek nem kellett koloncnak, otthagya a nyomorúságban.

Többet sohasem fogadták Farkasék a menyük köszönését. Az asszony hamarosan férjhez is ment. Egy iparosember vette el, valamiféle asztalos, aki a húszas évek elején sodródott a községbe, de nem sokáig bírta a falusi körülményeket. Ahogy lehetett, továbbállt, felpakolta az asszonyt, s visszaköltözött városra. Ki tudja, mi lett velük azóta?

...A Mányi nénnel folytatott beszélgetés után, odabent a házban sem csitult az öregasszony bánata. Előbb sírt egy nótát, aztán megtörölte a szemét, s az urához fordult, aki az ágyban hanyatt fekvé nézegette a mestergerendát.

– Hallja? Vagy megsiketült? Menne már el a doktorokhoz. Keednek beszélek! – emelte föl a hangját, mert az öregember hallása is sokat romlott az utóbbi esztendőkbén. – Nincsen nekem nyugodalman amiatt a kép miatt! Érzem, hogy ő volt. Ki más lehetett volna? Jaj, istenem, őrizz meg! Ha tényleg Anti volt!

Odakünn fehérbe öltözködött a falu, de bent a házban a gyász sötétje ült a szíveken. A vénember nézte

a mennyezetet, s a két lovat látta, azt is, amelyik mindig bólogatva járt, meg azt is, amelyiknek a fél szemét kék hályog zománcozta. Nem szólt, nem sóhajtott.

– Ha legalább levelet írna – szipákolta a vénasszony, s felindultan tört ki belőle az átok: – Szakadt volna le tőből a két lábam, amikor elindultam pénzt kérni kölcsön, hogy legyen vagy egy lej a zsebemben! Hogy fogta volna el görcs a nyelvemet, amikor Konczéknál pénzért rimáncodtam! Jaj, miért is tettem, amikor már akkor megéreztem! Előre sejtettem! Tudtam én már akkor, hogy veszedelmébe indul az a legényke! Tudtam én jól, hogy soha többet... soha...

Elakadt, mintha a saját szavaitól rettent volna meg. Nem, nem szabad a gonoszt kísérteni. A lenyelt szótól, úgy érezte, megszakad a szíve: nem tehetett mást, sírt, jajgatott végeszakadatlan, emésztette magát a bánat keserű füstjében.

Imre bá se hallott, se látott a lovak emléken kívül. Az emlékezés kivált ilyenkor rohanta meg, amikor valóságosan beköszöntött a tél, s lassanként betemetett mindeneket a hó. Mert ilyenkor ő a jó szánutakra gondolt, a csikorgó, fagyott hóra, a simán csúszó szántalpakra meg a csengőkre, ahogy vékonyan, kedvesen csilingeltek a nagyokat bókoló lovak nyakán...

– No, hát nem mozdul? – sürgette nanyó.

Imre bá végül is föltápászkodott, s száraz bőré keze fejével megdörzsölte a szemét, hogy elillanjon belőle a látomás. Aztán a kályha mellé vonszolta magát, és süttette a fél derekát, majd azt is elunva, fordult egyet a széken, s a másik oldalát tartotta a tűznek.

Mit gondol ez az asszony? Eszébe ötlik valami, úzi az ördög az eszit, ő meg kerekedjék fel s induljon a doktorékhöz? Mikor olyan keserves fájások szaggatják az ízületeit, hogy tán a kapuig se tudna elvánszorogni. Hosszú morgással felelt, s fordult, melengette a testét.

De a fénykép, amelyről az asszony lamentált, őt sem hagyta nyugton. Sok ostobaságot fecsegett össze mindig az ő asszonya, de hátha most valóban igazat beszél? A vénasszony szíven lovagló ördög mintha

kettévált volna – talán megfiadzott –, s az egyik példánya föl pattant az Imre bá szívére. Bökdösni is kezdte azonnal a sarkantyús sarkával.

Nanyó meg darálta a magáét, duruzsló malomként örölte a szót:

– Mindjárt sötét lesz, száll le az este. Ó, milyen éccaka lesz ez, ha nem tudunk meg semmi bizonyosat!? El kell menni a doktorékhoz, hogy tulajdon szemivel nézze meg azt az újságot!

Még hogy ő nézze meg! – háborgott az öreg. Hiszen ha kinyújtja maga előtt az ujjait, azokat sem látja.

– Mind nézhetem – dünnyögte.

– Mányinak rossz a szeme...

– Az enyim még rosszabb.

Farkasné felingerült:

– Ne mind keresse a kibúvót! Mondja meg tisztán, ha nem akar menni!

Az öreg is fölemelte a hangját:

– Nem azt mondom, hogy nem akarok menni. Csak hogy az én szemeim rosszabbak a Mányiénál. Én többet láttam velük, mint az a gömböc! Többet, mint az egész falu együttvéve!

Farkasné ismét prünnyögni kezdett, s mondta hozzá a szöveget fáradt hangon, de támadólag:

– Mintha keed nem is szeretné azt a legénykét... Hát nem keed az apója neki? Keednek kellett volna megtiltani, hogy útra keredjék. Úgy ment el itt-honról azzal a szegény Simionnal, ahogy a füst elszáll a kéményből... Szegény édesapja, ha feltámadna! Ha kinyitná a szemit!

Az öreg legszívesebben fejébe nyomta volna a kucsmáját, csak hogy a halotról ne kelljen hallania, mert azt nem bírta elviselni. S még hogy egy porladozó holttest kinyissa a szemét! Ördögöt! Látott ő elég halottat életében... Inkább megszólalt:

– Én olyant nem mondtam, hogy nem szeretem. De hogy elmenjek a doktorékhoz? Nem is ismerem őket. S hiába is mennék, nem látok jól, tudhatod. S amiért rosszak a szemeim, attól még szerethetem azt a gyermeket! – zsörtölt.

De azért fölcihelődött.

Kezét összekulcsolta a háta mögött, s hosszasan bámult ki a tenyéri ablakon. Mintha megrepedt volna az ég szennyes dunyhája: egész nap szórta a havat a földre. A fehér takaró egyre vastagodott, szinte bokáig ért már a hó. Néha egy-egy szán csúszott tova, s a lovak erősen rázták a csengőket. Aztán a csilingelés fokozatosan elhalt, ahogy a lovak távolodtak a háztól.

A nagy fehér szüzesség világa erősen csábította Imre bát. Alkonyodott.

Fájós derekát próbálgatta, nyújtózott, kihúzta magát, az ágyhoz lépett, s báránybőr fővegét kereste. Mikor a kucsma már magasan tornyosodott a fején – mintha megbánta volna előbbi szándékát – hirtelen visszaült a kályha mellé, a három lábú kisszékre. Hol a jobb, hol a bal lábát nyújtogatta maga elé, váltogatva, s vizsgálta a csizmája orrát.

Percek múltak. Nanyó még mindig szipogott.

Később a vénember az ujjasát ráncigálta magára, s kijelentette:

– Na, mégis kinézek egy kicsit a falu közé...

Az öregasszony némileg vigasztalódva hagyakozott:

– De oda ne üljön sokáig, hallja-é! Hamar jöjjön. Mondja, hogy a képet akarja látni az újságban, amit Mányi nének mutatott a naccsága... De nehogy vétsen az illendőség ellen, hallja-é.

Imre bá indulatosan rándított egyet a vállán:

– Vagy a fene! Majd meglátom!

– Hát mégse akar menni? – remegett meg sírósan a vénasszony száraz ajka.

– Nem azt mondtam, hogy nem akarok. Hanem hogy majd meglátom!

Morfondírozott, bár az ő lelkében is úgy kavargott a türelmetlenség, hogy alig győzte szedni a lábát. Ahogy kilépett az ajtón, hátra sem nézett: egyszerre kitakarodott a testéből mindenféle hülés.

Magában elismerte: a felesége szemrehányásainak van némi igazsága. Biza, hogy jobb lett volna azt a legényt visszatartani, s nem engedni ki a nagyvilág-

ba, szolgálni, ki tudja merre? Amióta Anti utoljára csukta be maga mögött az ajtót azon az őszi végi sötét éjszakán, az sincs, aki egy ől fát behozzon s megrakja a szunyókáló tüzet. Árva, kihalt lett a ház. De hát mit tehettek volna az Anti elhatározása ellen? Minden vele egybéli szegénysorú legény azon iparkodik, hogy valahol helyet szerezzen magának, s legalább egy rend ruhát, egy váltó fehérneműt meg egy pár lábbelit akasszon a jövő esztendőre. Falun eláradt a szegénység, ember, állat fulladozik benne. Még sóra vagy fotogénre se jut; a pénz elrejtőzik a keresgélők elől, bekucorodik a kocsmáros erszényébe, s onnan nevetgél vissza a szegényemberre. Úgy hírlík, a szászok közt vannak még jó gazdák, akik ma is járják a vásárokat a szépen kihizlalt tulkokkal, oda iparkodik tehát a fiatalság, hogy szolgálati helyet keressen magának...

Hanem az teljességgel megmagyarázhatatlan volt Imre bá előtt is, hogy Anti bár egy sort sem írt nekik, amióta elment. Igaz, nem olyan egyszerű dolog egy levelet megírni. Hátha még papirosa sincsen hozzá? S ha van papirosa, akkor nincs tintája. Vagy talán még helyet sem talált magának, s éjszakánként valahol egy-egy pajtahiján húzódik meg a szénában?...

Szerencsére a töprengés sem tart, míg a világ. Elmékedéseibe süppedve észre sem vette, hogy máris az új doktor kapujához érkezett. A kaput frissen ácsolták, még érzett rajta a jó deszkaszag.

Új volt a szolgáló is, nem idevalósi, az új doktor úgy hozta magával. A leány a lépések zajára idegen kék szemével kilesett a konyhaajtón, s gyanakodva szemlélgette Imre bá havas csizmáját. Mire az öreg zavarba jött, nagy hirtelen lekapta fejéről a kucsmát, s azzal veregette le a tapadó havat a lábbeliről.

A leány komoly orcával hallgatta végig a vénember mondókáját, s csak annyit értett, hogy valamiféle újság felől tudakozódik, amelyikben egy nyomaveszett legény arcmása látható.

Azzal eltűnt, s becsukta maga után az ajtót.

Az öreg meg állt és várt, és nézdelődött a küszöb előtt...

A leány valószínűleg túvé tette a házat, mert sokáig tartott, míg újra megnyílt az ajtó. Ez alkalommal azonban maga a naccsága kukucskált ki fehér fogsort mutogatva, s kedvesen tudakolta:

– Miféle újság kellene magának, bácsika?

Az orvosné emlékezett, hogy tényleg nézegettek valamit azzal a kövér asszonnyal. Keresték hát az újságot. Kutatott mindenki a házban, még az orvos is, aki az íróasztal fiókjait húzogatta, s holmi iratok közt kotorászott.

Az újságnak azonban nyoma veszett...

Imre bá viszont azt képzelte, hogy eddig már el is felejtkeztek róla. Az asszony, mialatt hosszú pongyolájában egyik szobából a másikba libbent, egyre magyarázta:

– Tudom már. Arról a fiataleberről van szó, aki nyomtalanul eltűnt. De hát miért érdekli ez az öreget?

Imre bá várt türelmesen, s hosszasan eltűnődött a hóba süppedő nyomdekon, mely a kerítésekkel körülvárt udvar túlsó felében a rácsos ajtajú kerekeskúthoz vezetett. Kissé félrekapott hókucsma fehérlett a kút tetején.

A doktorné részvétől ellágyult hangon vigasztalva szólt ki :

– Ha megkerül, majd odaadjuk, bácsika lelkem. Gondom lesz rá, legyen nyugodt. Bár jobban megnéztük volna! Talán maga ismerte azt a fiatalembert? Szent isten, ha tudom! Rémlik valami, de bizony nem tartottam számon. Talán ismerőse volt magának?...

Bevégeztetett. Újság nincs. A kép eltűnt a semmibe.

Lógó orral, dolgavégezetlen baktatott hazafelé az öreg, mint aki rossz hírt melenget a keblében. Folyton a csizmáját nézegette. Határozott körvonalakkal toppant képzeletébe a legény figurája, s meg is ragadt, nem tágított. Imre bá a pilláit is hiába bocsátotta le hessegetőnek, az unokája nem mozdult a szeme elől. Már-már annyira közelinek tűnt az alakja,

hogy szinte kitért előle az utcán. Látta a mozdulatait is, éppen olyan a mozgása, mint az övé – még a jobb vállát is felhúzza kissé, akárcsak ő. S nicsak, a cigarettát is épp olyan hetyke mozdulattal s fél szemével hunyorítva veti szája egyik sarkából a másikba, mint ő tette volt, mielőtt még nem kapott rá a pipára...

Jaj, csak nehogy most egy nótára gyűjtsen az a legény, mert őt menten földhöz csapja a szívét tépedeső bánat!

Szédült.

Lassan keringtek szeme előtt a házak.

Nem lett volna szabad elengedni, ki az idegen világba, hiszen ráért volna még az a legényke szolgálatba állni...

3

A kétség nyomasztó ködbe vonta a napokat. Sűrű, mindenre fojtóan ránehezedő szürke ködbe...

Pedig odakint kitisztult az idő...

A fák zúzmaraköntöst öltöttek, s a telefondrótokon is fehér selyemburokká fonódtak össze a finom kristályok.

A hóba temetkezett falun a közalgó karácsony lenyűgöző, de ugyanakkor nyugtalanító békessége érzett.

Hanem a gonosz ördög, az mit sem törődött karácsony szent ünnepével, ott ropta a táncát szegény Farkas Imre báéknál. Akkor is, ha árva szó sem esett a két öreg között... Jártá és járatta a bolondját...

A levél tegnap érkezett, s az is mintha magának az ördögnek a fondorlata lett volna. Mert úgy látszik, már ő rendezgeti-igazgatja az élet menetét a vén Farkaséknál.

Imre bá sűrűbb füstöket eregetett a pipájából, mint máskor, a csutorát meg olyan elszántan szorította megfeketült maradék fogai közé, hogy az valósággal recsegett. Végtagjaiban a fájdalom, a sokféle nyilallás nem akart enyhülni, inkább mintha fokozódott volna. De ez alkalommal hallgatott róla, nem nyegődözött,

nem panaszkodott. Elszánt, borús konokság ült az arcán, merev szemekkel lesett ki kuszált szemöldöke alól.

Nanyó olykor, talán csak hogy szívébe döfjön a csendnek, köhintett:

– Toroktépő füstje vagyon a keed pipájának...

Az ilyen mondókára nem szokás felelni...

Tény, hogy ősszel, mikor a dohányt papusálták a szomszédban, Imre bá rosszul válogatta ki a téli füstölhívót. Mind a sárgáját kereste, s ki gondolta volna, hogy ez legyen belőle? Akár az éles kés, szinte hasogatja a mellet...

Közöttük állt valaki, s azt nézték lopva, azt figyelték. Az unokájuk! A képzelgések. A rossz gondolatok. Üres volt a ház, csak ők ketten pihegtek a mozdulatlan csöndben, ám mégis ott állt közöttük az a felejtetetlen harmadik...

Ha kedvük szerint elengedhették volna a szót, csak arról a harmadikról, reggeltől estig csak róla beszélnének, de a szívükre nehezedő súlyt s az életüket nyomasztó árnyékot akkor sem űzhetnék el... Anti-val volt tele minden pillanatuk...

Kerülgették a témát.

Egyikük fenemód működtette a pipáját, a másik köhécselt.

Az öregasszony – ki tudja hányadszor már – újrakezdte a keresgélést. Kihúzta a fiókat, széttúrt benne mindent, fölhányta a sarkokat. S a szorítás a szíven mind kínosabb és fájóbb lett. Hova tűnt az a levél, amelyet végül is el kéne vinni valakihez, aki-nek jó a szeme, s olvasni tud!

Ami azt illeti, a betűvetést annak idején Imre bá is megtanulta, s még az öregasszony is eligazodott a leírt sorok közt, különösen ha nyomtatva voltak, de hát megromlott a látásuk, most meg úgy élnek, mint a vakok.

A vénember elfordította a fejét, amikor a felesége a fióknak esett. Nem akarta látni. Inkább kinézett az ablakon.

...Úgy történt, hogy tegnap, amikor betoppant a postás, a vénasszonynak tátva maradt a szája, és hitetlenkedve függesztette szemét a nagy pléltáskára: nem fordult még elő, hogy levelet hozzanak nekik.

Szegényembernek ki is írogatna? De aztán észbe kapott, s fölsillant a tekintete, mint a napsugár:

– Anti írt! – S a keze rettentően reszketett, amint félve és gyámoltalanul átvette a borítékot.

Magához tért Imre bá is. Kikapta felesége kezéből az írást, s körbetotyogott a házban, mintha felpillant örömének keresne ülőhelyet.

– Anti-e?

– Ő hát!

– Nem hihetem! – töprengett a vénember.

– Hát ki más?

– Akkor az a kép nem is volt igaz! – vágta ki Imre bá.

Ó, hogy ez az ő embere mindig megleli azt a szót, amely szétfújja a szív repeső boldogságát, akár a harmatot! Most meg azzal a képpel hozakodik elő, holott azt ő már el is temette magában...

– Pedig más nem írhatta, csakis Anti – lohadt le a vénasszony lelkesedése.

– S még hogy a doktorékhöz is béállítottam... A te eszed szerint...

Erről nanyó nem szívesen beszélt, inkább a magát hajtogatta:

– De ki olvassa el? Jaj, azokat a gyönyörű szép betűket! Ki mondja meg nekünk, hogy mi van azokban a drága sorokban?!

Imre bá a levélhordó megjelenésére elfeledkezett a pipáról, most meg már hiába szippantgatta, nem akart füstöt vetni.

– Hát ki? – tanakodott ő is.

– El kéne vinni a paphoz – mondta az asszony.

– Éppeg a paphoz?

– Hát. Éppeg hozzá!

– Más is tud olvasni – forgatta kezében Imre bá a kék borítékot.

– Más? Az annyi lenne, mintha a falu szájára adnók a legény sorait.

- Az is igaz, látod-é...
- Azt mondom, egyenest a paphoz kell vinni.
- Igaz, tán nem prédikálná ki.
- Nem hát, azért mondom...
- De ki vigye el?
- Hát ki? Keed a férfi.

Imre bá addig s addig forgatta kezében a borítékot, nézegette előbb az első oldalát, aztán a fonákját, hogy egyszer csak fölfedezett rajta valami furcsaságot.

Nyilván az ördög súgott valamit a fülébe:

- Várj csak. Baj van – mondta.
- Na?
- Úgy nézem, ez tintával íródott.

Nanyó lábujjhegyre emelkedett, úgy leste a címzés betűit, mert Imre bá magasan tartotta az írást.

- Tintával? Hát aztán? Anti iskolát járt.
- De honnét van neki tintája? Meg pennája?

Tényleg, honnét? – tünődött el a rejtély fölött az öregasszony is. De csak úgy futtában, mert közben rendületlenül hajtogatta a magáét:

– Osztán arra is kérd meg a tiszteletes urat, hogy válaszoljon, a mi nevünkben. Jól vagyunk. Az egészségünk is jól szolgál. De ő vigyázzon ám magára, nehogy az újságba kerüljön!

Imre bá fölingerült ezen a nagyfokú értetlenségen:

– Jó, jó! De nem látod, hogy a levelet tintával írták?

- Látom. Hogyne látnám.
- Tintával csak az urak írnak!

Nanyó elbámulva szögezte szemét egy pontra.

- Az urak?
- Hát! Anti, ha írna, ceruzával írna!

Ezen ismét hosszasan mélézött, s közben morzsolgatta ujjai közt az ajkát.

– Csak azért mondom, hogy rossz is lehet abban a levélben...

Az asszony arcát máris megkönyékezte a bánat:

– Azt mondog, hogy rossz van benne? – rebegette elerőtlenedve.

– Nem azt mondom, hogy rossz van benne. Mit

tudom én, mi áll benne? De lehet rossz is. S éppeg Antiról. Miért írták tintával?

Ej, mert ez az ő embere mindig okosabb másoknál...

Farkas Imréné orcáján fonnyadozott az öröm, s keblét keserves nagy sóhajtás dagasztotta. Hosszú percekig állott tétován. Testét fokozatosan olyan forróság öntötte el, mintha párolgó vízbe mártották volna...

Hetek óta gyűjtögette a lisztet, s rejtegette az ura elől, hogy karácsonyra kalácsot süssön. Ha Imre bá tudná, hogy még kölcsön is kért egy kilónyi finom örletet az egyik szomszédból...

De hát ő úgy képzelte, hogy a karácsony olyan ünnep, amikor mindenképp muszáj kalácsot sütni. A tésztát már meg is dagasztotta, s átvitte a szomszédba sülni, mivelhogy nekik nincsen kemencéjük.

De minek nekik az illatos édes kalács, ha ilyen gyászos levéllel köszöntött rájuk az ünnep? Ha nincsen itthon Anti...

Most esztendeje, amikor a legényke egyik legjobb cimborájával hazaállított a másodnapi táncból, kalácsot ettek, meg bort is ittak...

Nanyó szemét megfényesítette az emlékezés: szinte érezte az ünnepi kalács finom illatát. Milyen jó is, hogy akkor sikerült kalácsról gondoskodnia, s Anti elhívhatta falatozni a legjobb barátját! Milyen szépen eldalolgotott iszogatós közben az a két emberkakóca! Mert tud ám énekelgetni a legény, máris olyan szép hangja van, hogy ha nekiveselkedne az éjszakai utcán, a leányok mind az ablak mögé osonának! De hát ahhoz még túlságosan fiatal...

Elérzékenyült, s hogy kibuggyanó könnyeit elrejtse, megfordult, s az ajtó felé indult.

– Végy valamit magadra, te! Az isten a dolgodat!
– hallotta az ura hangját maga után röppenni. –
Azért mind köhécselsz, mert csak futsz az eszed után. S még azt mondod, hogy a pipa füstje fojtogat!

Nem vetett ügyet a figyelmeztetésre. Nagy bánat-

tal a szívében kiment a házból, ki a nagy tálbe, a csikorgó hidegbe...

Imre bá pedig lassú, széles köröket rajzolgató karlendítéssel hessegette el feje körül a pipafüstöt. Most, hogy magára maradt, tüzetesebben kezdte vizsgálgatni a levelet. Hiába, akárhogy is nézi, tintával vagyon az írva! Nem Anti küldte, most már bizonyos. Egészen bizonyos!

Nehéz lélegzése betöltötte a házat. Mit tehetne ő, gyarló ember, a végzet ellen? Ki tudja, a sorsnak milyen súlyos csapása rejtőzik e leragasztott borítékban? Vagy talán az újságbeli képnek lenne igaza? Hátha meghalt. A szerencsétlenség váratlanul szakad a gyanútlan emberre. Az is lehet, hogy nyomtalanul eltűnt. Mennyi mindent összefecsegnek az újságok, semmi sem marad titokban előttük...

Őrölte szívét a szörnyű bizonytalanság, körülötte settenkedett a gonosz sejtés, s nem tágított a nyomából. Menekülni szeretett volna, de lábait béklyóba kötötte az ördög, s hiába forgott maga körül: gondolataitól el nem szaladhatott.

Forgatta a borítékot, megtapogatta a benne rejtőző írás szélét, s szinte végzetszerű szerencsének vélte, hogy rossz szemei miatt nem tudja elolvasni. Aztán egy hirtelen mozdulattal, nehogy meggondolhassa, mit cselekszik, harcba szállt a leselkedő végzettel: széttépte a levelet, és behajította a tűzbe...

Egyetlen rövid pillanatig mintha fellélegzett volna: úgy érezte, a kékessárgán ugrádozó lángoknak emésztő hatásuk van a szenvedés, a sors, a végzet fölött...

De csak egy pillanatig...

Mert a gyötrellem azóta is ott kapar a szívekben...

A vénasszony újra meg újra nekiesik a fiókoknak, huzigálja, tologatja egyiket a másik után, kotor bennük, turkál nyugtalanul, lázasan. Fölforgatja a párnákat is: hátha oda tette valamelyikük azt a levelet, s közben elfelejtkezett róla. Keresgélésével feldúlja az egész házat, olyan nagy már a rendetlenség, hogy Imre bá legszívesebben megfutamodna. Egy percnyi békesség sincs a két öreg között. Az

utóbbi évek csöndes szótlansága parázs veszekedésekké mérgesedett s szüntelenül lobog öreg szívükben az indulat. Imre bá a rendetlenségért szidja a feleségét, az asszony pedig makacsul, támadó követeléssel kéri számon a levelet. Vén bugyutának s agyalágyultnak titulálja az urát, miközben ajka alig észrevehető mozdulataival érthetetlen szavakat rebeg. Talán imát mormol a fogai közt, talán az istent hívja segítségül, hogy űzze el szívéből az ördögöt, életének könyörtelen megrontóját...

Marosvásárhely, 1937

HÁROM SZÁL GYERTYA

I

A bolthelyiség előtt az utca öblössé tágul, s kis térré szélesedik. A terecske közepén cseréppel fedett kerekeskút áll. Itt van a falu aprájának, nagyjának gyülekező helye, s a falu életében jelentősebb események is itt zajlanak le.

Az összegyűlt férfiak és asszonyok félkörbe verődve most is itt szoronganak, s mint valami tarka koszorú fonódnak a kút köré. Odébb, az embergyűrű karéjában, nem messzire a rozsdás csillagot viselő kúttól, Suba Sándor, a falu féleszűje rángatja fáradhatatlan végtagjait. Mi lelte ismét a szerencsétlent? – találgatják a mezőről hazafelé igyekvők. Mint ha valamiféle szabálytalan tánc mozdulatait utánozná, de a ritmus semmiképp sem alakul ki, rángásai időtlen kalimpálássá torzulnak, s még fekete bajusza is mozgásba jön az igyekezettől.

Van, aki tátott szájjal, a látványba belefeledkezve bámul. Némelyikük vállán átfektetve kasza megkapta pihen, mások a vasvilla fényes nyelét szorongatják bütykös ujjaikkal. A fiatalabbját azonban kevésbé döbbsenti meg a látvány: nevetgélve biztatják a minden tagjában rángatózó szerencsétlent, hogy serényebben forogjon, magasabbra szökkenjen, ugorja csak át a kutat: az volna ám az igazi! A gyermekek viszont hökkenten nézik a furcsa táncot: kezükkel félve kapaszkodnak az anyjuk szoknyájába, s tekintetükkel apjuk megnyugtató, kemény vonalú arcát keresik, akinek a jelenléte maga a biztonság.

Békés, szelíd alkonyat kerülgeti a falut. A nyugati égbolt felhőtlen tisztasága, amelyben már alámerült a vörös napkorong, holnapra is szép időt ígér. Kitart a meleg. Éppen ilyen fényes, esőtlen napokért sóhajtozik mostanában a falu népe.

Az eltűnt napkorong emléke rózsásan izzik a nyugati hegyek fölött, mintha távoli tűzvész rőt fényei lobognának az égbolton.

Suba Gyuri szintén előkerült valahonnan, de igyekszik elrejtőzni az emberek között. Szégyenkező komorsággal, zordan és szótlánul szemléli bakancsa orrát, kitartóan nézi, mintha görcs merevedett volna a nyakába. Ő annak a középén figurázó bolondnak az édes nagybátyja, s egyben gondozója is. Ezekben a pillanatokban úgy érzi, hogy az érdeklődés központjában forgoló Sándor az ő életét cégérezte a mutatványaival.

Arcában hevít a vére, és sötét ködöt varázsol a szeme elé. Szégyen ez, nagy szégyen! Se hall, se lát, csak kegyetlen vakarózhatnékja támad.

De hát miért is kellene röstellnie magát? S éppen neki? Ökle görcsös szorítással, makacsul kapaszkodik a villanyélbe, s ujjai tövén kifehérednek a bűtykök. Keserű szemrehányással gondol a bátyjára, a bolond Sándor megboldogult édesapjára. Vad, izgága férfi volt a szerencsétlen s kemény, akár a medve. Úgy igaz, hogy a medvével is birokra kelt egyszer, odafront a messziről idekéklő havasokban, ahol a marhákat legeltették Szentgyörgy napjától Szentmihályig. Erős, vérbő férfi volt: asszony nem mehetett el a közelében fizetség nélkül. Tizenkét esztendő korában már rajtakapták a pajtahiján egy ráncossá érett „menyecskével”. Később, miután megházasodott, hamarosan itálnak adta a fejét. Világ kóborlója lett belőle, nem volt nyugta sehol az ég alatt, – igaz, kenyerre se nagyon. Nem sokkal a családalapítás után fölszedte a sátorfáját, s elindult városra. Oda volt félesztendeig, lerongyolódott, lefogyott, s beleköltözött a búskomorság. Esztendőre született Sándor. A kelekótya Sándor, aki most is olyan hevesen működte pattogató ujjait a falu szórakoztatására!

Az örökös szégyen, hogy már az emberek szemébe sem mer nézni...

S ráadásul még az is, hogy annak idején kórházban kellett kiszenvednie a Sándor édesanyjának. A falu nyíltan beszélte a bajt, a szörnyűséget, amit az a lator férje oltott abba a törékeny, gyöngé asszonyi testbe...

Majd később magának a bátyjának a halála! Mikor megérkezett a tábori levelezőlapra küldött értesítés, mindenki azt hitte: „hősi halált” halt odalent az olasz fronton. Aztán, a vérzivatar elmúltával, hogy hazaszállingóztak a bajtársak az Isonzóról, azok beszélték el az igazságot. Bizony semmiféle hősiesség nem volt az idősebb Suba testvér halálában, a bikaerős férfit is az a rosszféle betegség rothasztotta el, amit isten tudja, hol szedett föl kóborlásai idején...

Hogy most, annyi idő elmúltával, neki kelljen szégyenkeznie és pironkodnia a bátyja miatt! Mert ugyan mi köze neki a bátyja ellobbant életéhez? Bár szívből sajnálta, – ilyenkor mindig szeretne elmenekülni, megfutamodni. De csak bámul mogorva tekintetével az utca porába, s hallgatja a Sándor lábainak dobbantásait.

Sűrű porfelhő kavarg az ugrádozó esztelen körül. Mert Sándor nem csillapszik, egyre vesztebbül járja a bolondját. Most egy hirtelen lökéssel magasba röppenti virágokkal ékesített kalapját, aztán kifogja, s újra földobja. Kurjongat, nagyokat rikkant, amitől ijedten rebbennek szét a kerítések tetején gyűlésező verebek.

*Három gyertya világol,
Kicsi leány nyivákol,
ujjújú!*

A mély árkok közé szorított keskeny utcán, mely a templomtól ereszkedik lefelé, föl villan a pap fehér nyári ruhája. Úgy jön, olyan lassú, kényelmes járással, mintha nem is a földön, hanem a levegőben úszna. Ügyet sem vet a báméskodó tömegre. Mi-

nek? Mít tehet ő a nép kedvtelése ellen? De kitérnie sem lehet, mert teljesen elállják az utat. Léptei meglassulnak, s a fehér ruhás alak mintha tétovázna: át kell hatolnia a sokaságon, át a bolt felé, de semmiképp sem akar belekeveredni a tömegbe.

A boltos jó negyedórája támasztja már bal vállával az üzlethelyiség ajtófélfáját. A jól ismert viseltes, zsírfoltokkal teleitatott nadrág van rajta, anélkül már el sem lehetne képzelni. A pap távolról odaköszön, mire a boltos válla elválik a félfától, s teste máris szinte önkéntelen végzi azokat az alázatoskodó, hajbókoló mozdulatokat, amelyek mindannyiszor erőt vesznek rajta, ha vevő közeledik az üzlethez.

Bolond Sándor szemébe akkor szúr bele a ruha fehérsége, amikor a pap már áthatol az embergyűrűn, s egészen közel jár a boltajtóhoz. Meghökken: izmai egyszerre ellankadnak, de csak pillanatig habozik, akkor hirtelen mozdulattal szemére rántja a kalapját, megugorja magát, s egyetlen nagy lendülettel áttör a körülötte szorító sokaságon. Hatalmas bakkecske-ugrásokkal veti lábait a bolt küszöbe felé, ahol a tulajdonos még be se fejezte hajlongásait.

A pap észreveszi, hogy a kelekótya a nyomába szegődött; s iszkolva, gyorsan eltűnik a boltajtó mögött.

– Tiszteletes úr! Tiszteletes úr! Várjon egy szóra! – kiáltja az izzadságtól csatakos arcú Sándor. Lök egyet a boltoson, s már ő is bent áll a helyiség sűrű homályában. Liheg. Patakzik róla a verejték. Alaposan elkínoztta magát azzal a nekivadult tánccal.

A boltos arra gondol, hogy ideje volna már világot gyújtani az üzletben, ahová beszorult az alkonyat, s a sötétség ellepte a pultot meg a sarokban gunynasztó petróleumoshordókat. De előbb kiszolgálja a dohányt a papnak. Noha gyanítja, hogy tulajdonképpen nem is a dohányvásárlás hozta ide a hívő lelkek pásztorát, hanem a mindennapi sör. De hát bizonyára visszatartja szándékában a sok feléje forduló tekintet.

Van annyi esze, hogy akkor igyék, amikor nem lesnek be a szájába kíváncsi tekintetek.

– Mit kívánsz tőlem, te szegény Sándor? – mozdul a fehér ruhás ember ádámcsutkája, miközben zsebre vágja az elébe tett másodosztályú dohányt. Gyanakvólag ráncolódo homlokkal hátrál a viharosan utánaszaladó bolond elől: egy ilyen hibbantnak az észjárásán sohasem lehet eligazodni! Igaz, Sándor még soha senkit sem bántott, mégis, mit lehessen tudni? Hátha egyszer kitör rajta a dühöngés?

Milyen gyötrő tehertétele az emberi életnek a világos értelem, a szüntelen őrhelyén álló öntudat! – elmélkedik magában a pap. Próbál visszaemlékezni bizonyos pszichológiai tételekre, amelyeket diákkorában magolt be. De régen volt az, kikoptak már az emlékezetéből. S akkoriban a pszichológia is gyermekcipőben járt még... Lám, az örök nyugovóra tért, ellobbant életeknek milyen tragikus utóhajtása ez az elméjében megzavarodott szerencsétlen! De hát, ha úgy vesszük, nem boldog ő a maga módján? Mit tud az apjáról meg az anyjáról? Mit törődik a saját nyomorúságával? Szüntelen táncol, figurázik, kacag nagyokat, s napjainak nincs egy szomorú, elbúsult pillanata...

Mélázó elmélkedéséből Sándor követelőző hangja riasztja ki. A bolondot ez alkalommal sem hagyja cserben a kedélye. Nevetve mondja, mintha csak tréfálkozna a lelkek pásztorával:

– Gyertyát vegyen nekem, tiszteletes úr! Gyertyát!

A pap előbb megütődik. Meglepi a váratlan kérdés. De már bólint is a fejével csöndesen, tudja, rá kell hagyni a szót:

– Jól van, Sándor. Veszek neked gyertyát...

Persze, nem gondolja komolyan. Semmi kedve hozzá, hogy egy ilyen háborodott szeszélyeire költse a pénzét. Ám a boltos a ráhagyó szóra pillanatig sem késlekedik, máris kirántja a fiókot a pult alól, ahol a gyertyák porosodnak...

De mi célja lehet ennek az eszefitty Suba Sándornak azokkal a gyertyákkal? Hogy ötlött éppen efféle

abba az elhomályosult agyába? – A kérdés a bol-
tost is vakargatja.

A bolond nagy hévvel, kalimpálva magyaráz:

– Tetszik tudni, tiszteletes úr, Kicsidani sógorom
azt mondta volt vasárnap a kártyázóban, a Pálfiék
kapuja előtt, hogy az én anyám éppen olyan volt,
akár a gyertyaszál...

A pap erre is rábiccent a fejével:

– Igaza van a sógorodnak, Sándor. Olyan volt.
– És próbál visszaemlékezni. Amikor őt ebbe a
faluba költöztették, még csakugyan életben volt a
Sándor anyja. Úgy rémlik, látta is néhányszor, mi-
előtt kórházba szállították volna.

– Fehér volt, mint a gyertya. Szép volt, mondják.

– Úgy van, Sándor – hagyja rá a pap.

– S olyan hirtelen elégett volt, mint a gyertya...

Hogy mi nem jut eszébe ennek a nyomorultnak?!
– csodálkozik a pap.

De egyszerre komoran, haragosan csendül föl a
Sándor hangja:

– Az én anyámról ne lepcseljen senki, azt mon-
dom! Mert velem gyűlik meg a baja! Én ismertem
az anyámat!

Fenyegető önérzettel löki ki a mellét. Ugyan kitől
látta ezt a mozdulatot?

S miféle gyermekkori pillanatok bukkannak elő
ködbe burkolózó emlékezetéből? Lám – gondolja
a pap –, ez a háborodott elme még emlékezni is
tud valamire...

Sándoron érzékenységi roham vesz erőt. Erről az
oldaláról nem ismeri őt sem a lelkek pásztora, sem
más. Éppen ezért meglepő, amiket mond:

– Hogy én ne ácsorogjak folyton a kártyázók
körüli?! Miért ne? Ki tiltja meg azt nekem.? Vasár-
nap mindenkinek vasárnap, hát nincs igazam?

A fehér ruhás férfi egyre jobban csudálkozik.
Mindent ráhagy:

– Igazad van, Sándor. Teljesen igazad van.

– Minden embert anya szült! Mivel különbek ők
nálamnál? Hát nem?

Nicsak, micsoda ösztönösen demokratikus érzések!

Milyen világosan s valami ősi, békétlenkedő igazság-érzettel nyilvánítja a maga véleményét! Hangja megcsuklik, erősen elérzékenyül.

– Úgy van. Isten előtt minden ember egyforma – tereli a pap a szót a vallás és az egyház érdekei felé.

Panaszosan tör ki Sándorból:

– Meg hogy dolgozzak már valamit, mert a nagybátyám, Gyuri, tetszik tudni... Amióta meghalt az anyám, nyugodjék szegény...

A pap ért a szóból: Gyuri méltatlankodik az öcsésére. Kínos neki, hogy tartania kell s gondoskodni róla. Azt viszont nem számítja, amit a testvérétől, a Sándor apjától örökölt. A két tehenet is egyenesen a Suba Gyuri istállójába hajtották, amikor a bátyja bevonult frontszolgálatra.

Érti ő, mi bántja Sándort, noha az már összefüggéstelenül rakosgatja, illesztgeti egymás végibe a szavakat, s a szeme is megnedvesedik: még az egyre tömöttödő sötétségen is átvillan a csillogása.

– Nem élhetett örökké. Senki sem élhet örökké. Hát nem igaz? Ezt a tiszteletes úr jobban tudja! Vagy van olyan gyertya, amelyik örökké ég?

Miket össze nem beszél ez a zavaros elme?! – A boltos csodálkozik a pap türelmén. Ő nem szereti a felesleges fecsegést; odanyomja hát a gyertyát a Sándor markába:

– No, fogjad. Itt van, s eredj isten hírével!

De Sándor áll dermedten, akár a cövek. Forgatja kezében a gyertyát, tapogatja, tapasztalgotja ujjai begyével a puha, síkos tapintású sztearint, de csak akkor ismerkedhetik meg vele teljes valóságában, amikor a boltos végre ellobbant egy szál sercegő gyufát, és meggyújtja a pult fölötti ócska lámpát.

A fényben láthatóvá válik a fehér gyertya.

Sándor furcsán, töprenkedve viselkedik. Bizonytalan tekintettel nézegeti a gyertyát, majd a boltosra vet néhány gyanakvó pillantást. Most hirtelen megörvend valaminek, amitől arcáról eltűnik a szomorúság, szeme fölcsillan, s megrázza a fejét:

– Nem igaz! Engem nem csapsz bé, te! Add csak elé azt a gyertyát, amelyik örökké ég! – De a pap

felé ügyetlen tisztelettel, félszeg alázattal fordul, bizonyosságot keresve: – Hát nem igaz, tiszteletes úr? Van ebben a boltban olyan gyertya is, amelyik örökké ég? Olyan kell nekem!

A pap arcán nem játszadozik a hangulat, merev, egykedvű az, akár a kőszobor.

– Jól van. Olyant fog adni. Olyan szép színes gyertyákat.

A boltos kitépi Sándor kezéből a vaskos, rövid fehér világlót, visszadobja a többi közé, s kotor a fiókban.

A csöndes, engedékeny hang kissé megnyugtatja Sándort. Míg a boltos a karácsonyi ünnepek maradécai közt turkál, újabb okoskodásba kezd, s olyan természetes, tanácskozó modorban magyarázza a lelkésznek, ahogy más közönséges halandók beszélnek:

– Tetszik tudni, az úgy van, hogy mindenki tudja a magáét. A sors keze mindenkit megsimogat egyszer-kétszer, vagy a fejére koppint, ököllel. Ilyen az élet. De ha már anyámat magához rendelte számadásra az a fennvaló jószágos úristen, legalább Erzsónak hagyott volna békét...

A szavak komor zengése, a föl-föltörő sóhajtás s a szaggatott lélegzés, – mindez elárulja, hogy nehéz bánat ereszkedett a Sándor szívére. Hátraböki a kalapját, s azzal sem törődik, hogy a fonnyadozó mezei virágok a földre pottyannak róla. Merev, tűnődő szemekkel néz maga elé.

Akkora lélegzetet vesz, hogy a lámpa lángja meghuttyan a légáramlástól:

– Az volt az én egyetlen szívbéli igaz szeretőm! Az! Cserepes Erzsi!

– Nyugodjék békével – zümmögi az emberi nyáj pásztora.

Sándor olyan átszellemülten magyaráz, mintha angyalokkal beszélgetne s szemével egyenesen az örök fényességre bámészkodna:

– De szép leány volt az! Én mondom! S jó szíve neki! Egyszer a fejemre tette a kezét, megsimogatta,

s azt suttogta: „Ne búsulj, Sándor. Jó az Isten!”
Úgy bizony! Megsimogatta a fejemet!

A tiszteletes úr félrenéz, köhint.

– Hagyni kell a halottakat, fiam. Nyugodjanak békével.

A bolond összerándul:

– Hogy? Az nem igaz, hogy Erzsó meghalt! Az nem halt meg! Lehet, hogy férjhez ment más faluba. Miért ne legyen ő is boldog? Hát nem igaz?

A Sándor szívében cikázó reménységek nem túlságosan érdeklik a lelkipásztort. Hadd járjon a szája, neki szabad, neki nincs elég esze. A pap viszont, aki fekete palástjában a halottakat utolsó útjukra elkíséri, jól emlékszik a Cserepes Erzsi temetésére.

Nem volt az valami jóféle leány. Akkoriban azt rebesgették, hogy megesett a szerencsétlen, s a bába csinált vele valamit. Az orvos viszont tifuszt állapított meg a halál okául. Ki tudja, annak is mennyit fizetett a leány apja.

Feszült csend egy pillanatig. Mi minden raktározódott el ennek a sajnálatra méltó félkótyának az agyában! Mennyi zűrzavar kavarog a tudatában! Hogy keverik agysejtjei a valóságot a kitalált dolgokkal!

Csak annyit mond, oldalt fordított fejjel:

– Ne búsulj, Sándor...

Mire a bolond felhördül, s hatalmas hahotára fakad:

– Én? Hogy én búsulnék? Azt már nem! Táncolok én, amíg az erőmet tudom! Bolond, aki búsul! Ihajja-csuhajja! – s már pattogtat az ujjával, és kezdi újra ropni, bent a bolthelyiség közepén.

Kínos jelenet. A boltos megrökönyödik. Gyorsan becsukja a fiókot, s egy piros gyertyát nyom a karjait lökdöső, derekát illegető Sándor markába:

– Fogjad, s hordd el magad! – erélyeskedik. Attól azonban nem lehet egykönnyen szabadulni.

A tánc félbemarad, rábámul a gyertyára, nézi, mereszti rá a szemét. Majd ismét harsányan fölkapag, kétrét kucorodik, s a térdét verdesi örömében:

– Sze ez éppen olyan, akár a kan dugóhúzója!
Még piros is!

– Mit akarsz? Szedd a sátorfádat! – bosszankodik a boltos. – Hordd el az irhád, amíg én nem teszem kívül az ajtón! – Könnyen beszél: jól táplált, vállas, keménykötésű férfi, ő nem tart a Sándor dühkitörésétől.

A bolond azonban fittyet hány a boltos haragjára:

– Még! Még!

A boltos már mozdul kifelé a pult mögül, hogy nyakon ragadja az alkalmatlankodót. De a pap lehűti:

– Adjon neki még...

Erre a boltos visszatér, dohogva. Jól van, fölírja a papnak.

– Egy kéket!

– Nesze, de tűnj el a szemem elől! – dobja oda.

– Egy sárgát is! – követelözik Sándor.

A boltos kérdőleg néz a papra. Az ráhagyólag bólint:

– Adjon neki egy sárgát is...

Mintha parittyából röpítenék ki: magasra tartott kezében úgy viszi a gyertyákat, akár az örök élet tüzének forrását. Ujjong, örvendezik, kurjongat, és szélvészfényként szalad végig a sötétségbe fulladó, néptelen utcán.

Diadalordításától megrezzennek a nyári estébe néző ablakszemek...

Bent a házakban pedig halk sajnálkozás röppen el az asszonyi ajkokról:

– Ó, az a szerencsétlen... Milyen is a sors ve-rése... Inkább pusztulna el, semhogy így éljen...

2

Végre, miután oldott bokréta-ként szétbomlott a Sándor szálnalmas szökdécseléseiben s torz figurázásain derülő falu, s a tücskök is rázendítettek a kora estében: hazavetődik Suba Gyuri.

Gyötri a szégyen. Szeretne elrejtőzni a falu szeme elől.

Sötét bőrű arca komor és feldúlt, elárulja, hogy veszett indulatok készülődnek benne. Ajkai szinte görcsösen tapadnak egymáshoz, szenvedést, vívódást rejtegetve. Hej, mikor elégei meg már a sors ezt az átkozott helyzetet!

Mert úgy van az, hogy valahányszor jól kineveti és kiszórakozza magát a nép Sándor szerencsétlenségén, Suba Gyurinak mindannyiszor Faragó Eszter jelenik meg a képzetében...

Hogy összebogozódott az élete! Olykor már nyakára hurkolódik a kötél, s érzi, hogy meg kell fuldania.

Az emlékezés élesztette minden szót, ahogyan azokat valaha forró szerelemmel, emésztő vágyakozással elsuttogta az Eszter fülébe, most ellene támad, parázsló szikraként pattan reá, és égeti. Sokáig kellett tenni a szépet a leánynak, forgolódni körülötte, legyeskedni, udvarolgatni és fűt-fát, még házasságot is ígérni, míg végül megesett a baj.

De meg is ijedt akkor Suba Gyuri, s köpködve átkozta saját gerjedelmének lobogását. (Persze, már késő volt szánni-bánni. Mire lehült a vágya, azt sem bánta, ha sohasem is néz a leány szemébe. Szabadulni akart tőle.)

Mit tehetett volna? Későn jutott eszébe, hogy Eszter bizony szegény leány, utána nem szaladnak a földek.

Aztán a leány elkallódott valamerre. Úgy eltűnt a faluból, hogy csak néha érkezik róla hír. Városra ment szolgálni, s ott a meggondolatlan szerelem gyümölcsétől is megszabadult. Talán férjhez is ment. És Suba Gyuri, amikor ezzel igyekszik megnyugtatni lelkiismeretét, nagyot sóhajt, mert tudva tudja, hogy bizony nem járt rosszul az a férfi, aki bekötötte az Eszter fejét...

De azzal, hogy a leány eltűnt a faluból, nem oldódott meg semmi a Suba Gyuri összezavarodott életében. Eszter gyilkos szavai, reá szórt förtelmes átkai itt maradtak a község levegőjében, élnek, és nem távoznak. Gyuri sokszor hallja, különösen, ami-

kor féleszű unokaöccse táncát bámulni összeverődik a fél falu...

Mert ez a Sándor igazán a megtestesült átok az ő életén...

A szégyenében bujdosó Faragó Eszter átka...

Megfogta őt az átok. Meg.

Ebbe bele lehet örülni! Hová meneküljön? Hogyan szabaduljon? Már-már az ő agyát is elborítja az örök homály köde.

Amint az állatok körül forgolódik az istállóban, újból megfordul fejében a régóta kísértő szándék: hátha eltenné láb alól Sándort? Hiszen annak a nyomorultnak is jót tenne vele!

De nyomban meg is retten: a törvény! A csend-örök! A bíróság! A börtön!

Kínosan sóhajtozik, mint aki nehéz keresztet cipel a vállán, keresztet, amely hozzánőtt a testéhez: hiába akarja ledobni egy billentéssel, nem lehet...

A marhák kérődznek, szájukból habos, nyúlós nyál csurog, nyakukon olykor megszólal a csengő, s gyöngge hangja belevész a nyári estébe. Békesség honol körös-körül s mélységes csend.

Csak a Gyuri szívében dül a pokol viharja.

Az asszony libát tölt az udvaron. Földön kuporgó alakja alig-alig dereng ki a szürkületből. A sötétség lassanként fölszív minden formát, minden tárgyat. A liba rázza a fejét, s kiprűszkéli a kukoricaszemetet. Az asszony nem türelmetlenkedik, vár egy keveset, majd újra belegyömöszöl a liba szájába egy marék vízben áztatott szemet. Az pedig rázza, egyre rázza a fejét tiltakozva, s tikkadozik.

Így van ez minden este...

Ezalatt Sándor, akinek mégis van annyi sütnivalója, hogy lehetőleg alkalmazkodjék a körülményekhez: belopózik az üresen maradt házba. A lámpa pléhernyőjén rejtőzködő gyufáskatulyát azonnal megtalálja a sötét pitvarban, beoson vele a hátulsó szobába, a saját tanyájára, s elrejteti a párna alá. A szoba, gyér bútorzatával, fekete hajóként úszik a sötétben. Még a rendetlenség sem tűnik föl, amely különben mindig hozzátartozott ehhez a helyiséghez.

Napok óta nem takarított, nem rendezett itt senki, az ágyon gyűrött a pokróc, és savanykás, szennyes szag árad belőle.

Lassanként egészen birtokba veszi a falut az este. Az ablak alatt bársonyos csend oszon tova. Kibökken a hold hízott képe is a hegy mögül, s szorgalmasan szövőgeti sugarait a szobában, akár a pók a hálóját. A nyári éjszaka varázslatos hatalma eluralkodik Suba Sándor ócska, rossz bútorai közt, titokzatos kéz tartja fogva a szerencsétlen háborodottat, igazgatja mozdulatait, játszik az akaratával.

Ihol a nagy kincs: a három szál színes gyertya!

Mit kezdjen velük? Kicsit töpreng, aztán észbekap, mintha az értelem lángocskája lobbanna föl az elméjében, s a három szál gyertyát ügyesen egymás mellé állítja az asztalon, az ablak közelében.

Aztán vége... Nincs tovább... Nem tudja, mit is akart az imént.

A hold fénye épp az asztalra esik, s a három kis színes pálcika úgy szúr bele a sötétbe, mint valami gyermeki játék tornyocskái.

Végigheveredik az ágyon, s karját a feje alá gyűri. Félig oldalt billentett fejjel szeme sarkából kitaróan nézi a három darab színes pálcikát. Nézi, csodálja őket, s ki tudja, miféle képzelgés játszadozik vele. A gyertyák hol messzire távolodnak, hol egész az orráig jönnek: élnek, mozognak.

Sokáig tart a játék. Míg aztán belefárad, és lecsukódnak a szemei.

És ekkor egy ismeretlen, más, új világ merül föl előtte. A gyertyaszálak is megnőnek, hosszúra nyúlnak, és kicsike fény lobban föl pislákolva az egyik szál végén, azon, amelyik kék ruhácskába öltözött. S ez a fényecske olyan, mintha Sándor a halott édesanyja szemeit látná ismét fölragyogni...

A félálomban szendergő bolond lelkében újra föl támadnak a sérelmek, és erősen szorongatják a szívét. Lám, neki már azt is megtiltanák, hogy vasárnap délutánonként a kártyázók körül ácsorogjon és báméskodjék! Hát rab ő? Kóbor kutya, akinek mindenki az oldalába rúghat? Persze – roskadt össze

benne az öntudat –, hiszen neki nincsen édesanyja... Bitang, semmi élet az övé!

Az édesanyját akkor látta utoljára, amikor föltették az ökrösszekérre, a szalmából készült s pokróccal letakart heverőhelyre, hogy útnak indítsák a kórházba. Az asszony akkor már hetek óta nem bírt talpra állni. A beteg távozása olyan volt, mintha a lelket tépték volna ki a házból. A gyermek ott maradt vigyázatlanul, nem volt aki féket vessen virgonc kedvteléseire. Az iskola még nem kezdődött meg, és Sándor előtt kitarult a szabadság. De hamarosan abba is beleunt, már nem volt mit kezdenie vele.

Apja éjjel-nappal a kocsmát lakta. Aztán őt is elvitték a háborúba. Nem maradt senkije. Úgy állt ott, mint az őszi mezőn felejtett, szélzörgette kóré.

Akkor még alig cseperedő gyermek volt. Kis vadóc lett belőle, amolyan senki fia, akit még a tanító úr csípős mogyorófavesszője sem tudott megrekcumozni. Kedve telt benne, ha elkerülhette az iskolát.

Sok-sok esztendő telt el azóta...

Ma aztán igazán nincs neki senkije...

Édesanyja sorsát eltitkolták előle. Most sem tudja, miért kellett eltávoznia az élők sorából a számára oly drága lénynek. Ahogy múlnak az évek, egyre tisztábban s egyre gyöngédebb szeretetet fakasztva támad föl benne az anyja emléke...

S pár évvel később, az a simítás a fején... Az Erzsó keze... Annak a kéznek a jóságos melege, mely átáramlott a vérén, s fölgújtott valamit a szívében...

De már Erzsó sincs. Meghalt? Férjhez ment?

Nem tud beletörődni, hogy Erzsó nincsen többé!

Álmában vicsorgatja a fogait, mint a dühös farkas. Majd fölpattan a szeme, és felugrik fektéből, mintha hideg vizet zúdítottak volna a nyakába.

Előbb a szemét dörzsöli, nem tud tájékozódni. Homlokán egy puha kéz alig érintő, langyos simogatását érzi, mintha az álom folytatódna. Kellemes, szívet csiklandozó érzés borítja el melegével az egész testét, behatol a szívéig, s úgy tűnik, hogy egy nagy, erős kar felöleli, magasba tartja, és ringatja.

Kacagva szökken a holdfényel terített asztalhoz, s megragadja az egyik gyertyát, ujjai közé veszi, tapogatja, nézegeti.

Különös bűbáj játszadozik vele. Amint ujja a gyertyán csúszkál, mintha az édesanyja szomorú, kétségbeesett arcát simogatná. Szeretné keblére rejteni a gyertyát, valahová a szíve tájára, s ott hordozni élete fogytáig...

És az a másik? Piros, akár az emberi szívben pezsdülő vér. Mint a szerelem fellobbanó lángocskája. Mint az Erzsó orcája, amikor egyszer az ő eltévedt keze a leány melléhez ért...

– Hej, sose halunk meg! – rikkantja el magát, s azon nyomban ugrándozni, táncolni kezd, de olyan szilaj nekibuzdulással, mintha ki akarná rúgni a ház oldalát. Meg-meglendülő karja, ide-oda tántorgó teste furcsán villan a hold szétömlő fényében...

Amikor elfárad, a gyertyaszálakat ismét az asztalra állítja:

– Te vagy a legszebb – mondja az egyiknek. – Piros vagy! Te vagy Cserepes Erzsó. Emlékszel-e még, Erzsikém, szívem? Már hogy is emlékeznél? Bocsáss meg, hogy háborgatlak, de...

Kissé megpihen, s elgondolkozik. Aztán újra felélénkül:

– Nem! Nem igaz! Nem haltál meg! Hiszen a gyertyád örökké ég!

Hát hadd égjen, világítson, mint az örökkévalóság!

Meggyújtja.

Hol kifújja, hol meggyújtja...

Távolabb vonul, leül az ágy szélére, s onnan elmélkedik:

– Az sem igaz, hogy meghalt az édesanyám. Tudom, amikor elvitték. De egyszer csak haza kell jönnie. Tudom én azt. Ez a kék gyertya, – ez az övé. Úgy akarom, hogy ő legyen. Mint a bánat. Kék. De örökké égni fog! Örökké!

Ég a két gyertya, pislákol, imbolyog, és fénye beleolvad a hold belopózó sugaraiba.

Hanem a nagy, felbuzdult osztogatás közben egyszer csak megakad Sándor. Ott áll a harmadik szál: a

sárga. Mit kezdjen vele? Nézegeti, töpreng, okoskodik. Míg aztán kitörő örömmel fölkiált.

– Ez a sárga? Hadd legyen egy Gyuri bátyámnak is! Pedig nem érdemli meg! Olyan ember ő, hogy jobb, ha kialszik az élete...

Fél a bátyjától és gyűlöli. Amikor az rávillantja szúrós, gyilkos szemét, Sándorba belefagy a kedv, mukkanni sem mer. De most egyedül van, csöndben alszik körülötte a világ, nem törődik vele senki, azt tesz, amit akar, amit csapongó kedve diktál.

Elsodorja a saját haragja, rázza az öklét, fenyegeti a bátyját:

– Dögöljön meg a gazember! Aki engem üt, ver, kínoz, azt hadd eméssze meg a sötét halál! Megérdemli!

Az a vasárnap délután, amikor ráripakodtak a kártyázók, erősen beleragadt az emlékezetébe. Igen, a bátyja is ott volt, ott gunnyasztott a többiek közt. Komor, féltékeny ábrázattal leste a lapokat, s mérges volt, ha „nem jött be”, amire számított. Egy ilyen ingerült pillanatában ő kezdte a leckéztetést. De most visszaadja neki! Vissza ám!

– Dolgozzam? Hát jó! S éppen vasárnap kergetett volna el dolgozni! Megkeserülöd ezt, te kérges szívű! Majd szembeszáll veled az édesanyám! Nicsak, milyen szépen pislákol a fénye!... S azt hiszed, nem kapok feleséget magamnak? Hát nem látod az Erzsó gyertyáját? Oda nézz, te vankuj! Míg a világ, addig élünk s azon is túl egy nappal! – kiáltja, ugrik, riszálja újból a testét, a fáradhatatlant.

A három lángocska pedig ott vívódik a szoba csöndjével, mint három ijedt, egymást kereső árva. Sándor heves mozdulataira meg-meglebbenek a lángocskák, s bizonytalan, sok árnyékot vető, fuldokló fények kergetőznek a falakon, torz alakok rajzolódnak ki, nagy elmosódó fejjel, hosszúra nyúlt karokkal...

Elcsodálkozik. Bármerre néz, ezeket a falon táncoló szellemalakokat látja. Forogni kezd, félelem hasít a szívébe, s menekülni szeretne. Pörög, kering, s végül behunyja a szemét, hogy ne lássa az árnyakat: a fura, megfoghatatlan, tengő-lengő figurákat.

Sokáig tart ez az eszeveszett tánc, ez a tébolyult pörgés önmaga körül. Kurjant is hozzá, de a szemét nem meri kinyitni. Nem akar látni, nem akar tudni semmiről. Belevész az egyre jobban ringó szédületbe. Mintha a levegőben lebegne, s két karja szárnyakká vált volna...

Az egyre szilajabb forgás aztán kifárasztja. Anynyira szédül már, hogy a falnak kell támaszkodnia, s hiába szünteti be lába az erőfeszítést, azután is úgy érzi, hogy tovább forog, s már nem is ő, hanem a szoba kering. S ahogy eszmélkedik a kábulatból és a gyertyákra esik a pillantása, majd megszakad a szíve:

– Hát mégis elégték? Elfogytok? Nemcsak az a sárga?

A lángocskák egyre mélyebbre emésztik piros, kék meg sárga testecskéiket, a bél izzva mered ki a játszadozó fények magvából, s körös-körül lecsepeg a színes olvadék.

– Te kék, te fogysz a leggyorsabban! Nicsak, már a hasadat égeti a láng! S a másik! A piros! Cserepes Erzsó! Cserepes Erzsó!...

Könnyek fojtogatják a torkát.

– Hát nemcsak a sárga gyertya emészti meg magát? – Sírva fakad. – Nem igaz, Erzsó, te nem halatsz meg! Hiába takarták bé nyirkos göröngyökkel a szép, fiatal testedet! Nem, te nem...

Végigveti magát a föltúrt ágyon. Fejét a szennyes, áporodott szagú párnába fúrja, és keserves zokogás rázza meg a mellét.

Az egyik gyertya halkan percen. Az árny nagyot szökken a falon.

Fognak, egyre fogynak az égők, s körülöttük az asztal lapja megtelik színes sztearincseppekkel, és a levegőben orrfacsaró szag kavarog.

Sándor belefárad a sírásba. S előbb lassan, majd mind hangosabban, mind merészebben horkolni kezd: meglepi az álom a szerencsétlent.

A két gyertya oldalt billen, ledől, s még kevés ideig fekvé emészti magát, aztán kisebb lesz a lángocskája, s erősödik a levegőt megtöltő nehéz, égett zsírszag. Utána a piros, majd a sárga is roskadozni kezd...

A szobára sötétség borul, s szorosan lefogja Sándor kihunyt szemét. Az istállóban a kérődző barmok nyakán föl-fölcsendül a lant, s hangja elfoszlik a csöndben. Egy férges alma leszakad a fáról, s nagy koppanással zuhan a lapos kőre.

A hold kivörösödik a gyaloglás fáradságától. Valahol a nyugati égbolton lebeg, s terelgeti körbe a duzzadt csillagokat. Lent, az alsó faluvégen nagy bőszen elkukorékolja magát egy kakas. Lehet, hogy a holdat téveszti össze a fölkelő nappal, de az is lehet, hogy az éjszaka régen átfordult már a másik oldalára, s ébredezni készül. A tarajos gavallérok egyre-másra felelgetnek egymásnak, egész kórus zendül, olyan harsány zenebonával, hogy attól valóban meg kellett hasadnia a sötétnek. Lassan pitymallik. Az első derengő fények még az égen találják az elsápadt holdat, az meg siet elbújni a nyugati hegyek koporsójába. A kertek mögött felröppen az első pacsirta, és riadót fúj a többi énekesnek. Mire a nap fölkel, már zeng az egész határ. Az első napsugarak ködöket riasztanak föl az erdők alján, s játszadoznak velük. A fények bátortalanul, tapogatózva simogatják a házak oldalait, és vörösbe öltöztetik az itatáshoz kihajtott állatokat...

Suba Sándor irtózatos zörgésre ébred. Olyan élesen szól a csengő, mintha épp az ő fülébe ráznák. Valakinek a lovai megbokrosodtak az utcán, s épp a házuk előtt kapták el a szekeret, – az zörög-csörömpöl olyan veszettül. Első pillanatokban nem tudja megállapítani, hol van és mi történik vele. A kalapot eltolja szeméről, s tekintete az asztalra esik, ahol a gyertyák alvadt tócsában megsemmisültek. Felüvölt a rémülettől, amit a látvány korbácsolt föl benne:

– Elégtek! Mind egy szálíg elégtek! Ó, Erzsó...

Talpára perdül, széket ragad, s teljes erejéből az asztalhoz vágja. Tör, zúz, bömböl, akár az istenítélet.

– A pap bécsapott! A pap vállalt kezességet értük! Megállj, pap! Leszámolok én veled! Le az istenneddel is! Azzal a cudarral!

Suba Gyuri az ordibálásra kipattan az ágyából. Már előbb ébredezett, mert nemsokára itatni kell. Fölra-

gadja a mindig kéznél tartott korbácsot, s fenyegetőleg suhogtatja, amint betör az unokaöccse vackába:

– Reád jött megint a bolond óra, mi? – kiált rá, álomtól véreres szemeit dühödten forgatva. – Hát én majd kiverem belőled! Majd megszelídítlek! – A korbács már sújt is a Sándor hátán. Szakad az ing, hasad a bőr, serken a vér.

Sándor, vesztét érezve, egyetlen hatalmas ugrással veti magát az ajtóra. Félrelöki a bátyját, és beront a másik szobába. Ide-oda szökdelve tapod, menedéket keres, kerüli az asztalt, bujkál, majd fölugrik a kanapéra, s már az ablaknak készül nekilendülni...

Ekkor szemébe ötlük az asztalon felejtett nagy kenyérvágó kés...

Gyuri a nyomában mindenütt, üti, csépeleli, suhogtatja hátán a korbácsot:

– Tedd le azt a kést! Hallod? Azonnal tedd le, mert agyonverlek!

Nem, a kést nem hagyja, keményen szorítja a nyelét! Gyuri elállja az ajtóhoz vezető utat. Sándor nem sokáig habozik: egyetlen csapással bezúzza az ablak üvegét, s miközben a hátán és a lábikráján csattognak a korbácssuhintások, kiveti magát az utcára.

Testéből szakad a vér, s csíkokban patakszik végig a lábán...

Ahová lép, mindenütt vérnym jelzi az útját...

De nem tér észhez, csak rohan és kiabál. Örült fényekben örvénylő szemekkel száguld végig az utcán, s feje fölött forgatja a kést. Fenyegetőzik:

– Bécsapott a pap! Hazudott! Kialudtak a gyertyák! Elégtek! El a Cserepes Erzsóé is! Meghalt! Odalett! Vége!... Megölöm a papot! Meg!

Üvölt, zokog, átkozódik.

A kés pengéjén meg-megcsillannak a kora reggeli friss napsugarak. A szilaj, szinte állati üvöltésre a szomjas barmok szelíd, hosszan elnyújtott bögése felel. A nyitott ajtajú istállókból dús gomolyagban ömlik a trágyaszagú pára, s hamarosan szertefoszlik a kékesen remegő hajnali levegőben...

Marosvásárhely, 1937

CSEJE BÁTYÓ
(Mesetöredék)

A harmatáztatta táj üdén tárulkozott ki a tündöklő égbolt alatt; a Küküllő völgyében szinte mozdatlanul megülepdedő kékes párák – megannyi színes törülköző – finoman érintették a nedves földet.

Alig hasadozott a hajnal a rózsaszínre lobbant keleti égbolton: a nap sugarai még csak a hegyek legmagasabb csúcsait nyilazták aranylón.

De a várbeli nép már talpon volt, javában nyüzsgött, a vastag kőfalakkal körülvett udvar éledezett. Valaki egy hosszú háncsra erősített favödörrel vizet mert az egyik mély kútból, s néhányan mögötte álltak, hallgatagon, sorukra várva.

Odébb, a magas fal tövében szerényen meghúzódó agyagkunyhó sarkánál hosszú, lecsüngő bajszú öregemberek gyülekeztek. Szemükben még álom szendergett, kedvetlenek, morcosak voltak, talán ingerlékenyek is. Alig váltottak szót egymással.

A vályogviskók ajtajában, hol itt, hol ott, néha egy-egy fejkendős öregasszony bukkant elő. Unottan szétnézett a világban, aztán ásított, majd eltűnt a kitért deszkaajtó fekete üregében.

A tágas udvaron át lompos fehér kutya iszkolt, behúzott farkkal, mintha a virradat elől menekülne.

Szemben a nyugatnak néző magas kőfallal, a követett udvar túlsó felében néhány istálló párolgott, s barmok elnyújtott bőgése remegett szét a tájon, túl a várfalakon is.

Egy-egy istállóslegény rekedt káromkodása villámolt bele a csöndbe, s utána lovak nyerítése gyúrte maga alá a sokféle hangot.

A várbeliek kicsinye-nagyja talpon volt már. Miközben egy-egy mezítlábas, szennyes ingben kuporgó gyermek didergett az udvar sarkaiban, férficsoportok verődtek össze a kunyhók előtt, s nagy darab puliszkával túrót mártogattak a cseréptálból.

Nagyokat nyeltek, összevissza heverték a lapítóra borított, párolgó puliszka körül, munkára készülődtek, ki a mezőre. Mire a nap előbukkan a hegy mögül, az első sugarak már kapanyélre hajolva találják őket.

A lakóházul szolgáló viskók előtt sűrű por kavargott, s felhője magasba szállt, mint a gomolygó füst: fiatalasszonyok és befont hajú leányok nyírágseprűvel téregették össze a tegnapi szemetet.

A viskók előtti nagy kerek köveken kuporgó gyermekek tejet szürcsölgettek az estéről maradt hidegpuliszkához. A cserépcsésze szája fölött mélézva függesztették szemüket az istállók körül forgoló bocskoros férfiakra: azok trágyát raktak kézi saroglyára, majd a párolgó halommal elindultak a ganédomb felé, lassú, cammogó léptekkel.

Fölrivallt a messzire zengő kürt a várkapu fölött, s hangjától megremegtek a sűrű erdőségek vastag törzsű fáit. A szemek a hang irányába fordultak. Köpcös férfi fújta az ökörszarvból készült „hangszert”, kerekre puffadt, vörösre gyúlt arccal, s szeme kimeredt az erőlködéstől, amint derékban hátrahajlította a testét. Meg kell adni, értette a tudományát: olyan kacskaringós dallamot csalt ki az öblös szarvból, keleti irányba fordulva, hogy egyik közelben állingáló összerezett, fölijedt, megcsóválta a fejét, s elismerőleg kuncogott:

– Hű, az anyja nemjóját!...

Mindenki megértette: a kürtszó sürgős gyülekezésre szólított.

Az udvar megbolydult, zümmögött, akár a rajzani készülő méhek kaptára. Az istállók előtt valaki a bocskorával topogott, a rákenődött trágyát igyekezett

leverni róla. Kisebb csoportok verődtek össze s indultak a tér közepe felé.

Valamit nyilván kihirdetnek, a tanácsnak akadáhatott közölni valója...

Vén Cseje a kürtszóra riadt föl álmából, s dörmögött valamit bozontos bajusza alatt. Mostanában egyre többször beszélget magában az öreg.

Jókat s mélyeket aludt az utóbbi éjszakákon. Most már kezdett gyökeret verni benne a meggyőződés, hogy az a leány mégsem tündér, de még csak nem is ellenséges fürkésző. Egyre kevésbé furdalta a lelkiismeret, amiért viskójába fogadott egy ismeretlen, idegen személyt.

S ahogy ez bizonyossá kezdett válni előtte: egyre ernyedtebb nyugalom ereszkedett a lelkére, csöndes békesség szállta meg éjszakai óráit.

De most öregkorát meghazudtoló fürgeséggel patant föl a szalmáról, és sietett a gyülekezőre. Csepügagyáját és durva szövésű vászoningét gyors kapkodással igazgatta a derekán, s szeméből kidörzsölte a hirtelen tovaszállt álom maradékát. Néhányat pödörített a bajuszán, két ujja közé csippentve a lekonyuló szárnyakat, majd hosszúra nőtt, vállát verdeső, zsíros ősz haját is hátrasimította néhányszor. Fésűje a tíz ujja volt.

Aztán fölemelte fekvőhelye mellől a kurta nyelvű szekercét, s néhányszor meglóbálta a levegőben. Jó szerszám ez! Keze hozzászokott a nyeléhez, amely fényes és sima lett a tenyértől. Sohasem hagyja el magától a kézbelit, ha kiteszi lábát az ajtón. Éjjel is mindig mellette van.

Sok nép összecsdült az udvar térségén, nem messze a kúttól, középen. Volt, aki nyáron sem tette le a bőrmellényét, noha azon már vastag rétegben rakódott le a zsíros kosz. Sőt fekete, hegyes kucsmák is emelkedtek a tömegből. Az anyák karonülő csecsemőikkel szaladtak a gyülekezőbe: ilyenkor mindig akad látnivaló, aztán van mit tárgyalni napestig, sőt még holnapra is marad. A csöppségeket magasba emelték, hadd csodálják a sokaságot. Tarka tömeg, fölhajtott, derékhoz akasztott szoknyák, bütykös láb-

fejek, bocskorok, verejtékszagot árasztó csepüingek, fekete keszkenők, bő, bokáig érő s minden mozdulatra erősen libegő csepűgagykák sereglettek a téren.

Cseje bátyó, mire összeszedte magát, már csak a tömeg legszélén állapodhatott meg. De azért jól hallotta, amint bent az embersűrű közepén Juhod úr teljes erejéből kieresztette a hangját. Minden szava felindultságtól remegett:

– Te tolvaj, te! Hát nem elég annak a feneketlen bendődnek, amit a közösből kapsz? Vagy nem ízlik neked az étel, amit a mi asszonyaink kotyvasztanak? Hogy a kicsi ördög hasítson szíjat a hátadból! Miért loptál, te elvetemült?

A kanász a földre sütötte szégyentől vibráló szemét, nagyokat nyelt, s bátortalanul felelgetett. Semmi jó nem származik abból, ha Juhod úr önteni kezdi a fölháborodását.

– Nyíljon meg alattam a föld, ha...

Juhod úr nem hagyta szóhoz jutni. Keze is mind egyre emelkedett, amitől a kanász szaporán, nyakát válla közé húzva pislantgatott.

– Ne nyíljon meg, te tolvaj! Hazudsz! Ha igazat beszélsz, s nem te zabáltad meg azt a malacot, akkor eladtad! Mit tudom én, kinek! Valakinek, egy másik várból valónak! Hogy más tömjé púposra a hasát a mi malacunkkal!

Szegény kanász, minél jobban igyekezett lesöpörni feje búbjáról a parasztat, abból annál több hullott reá. Akár a tűzeső. Égette erősen. Juhod úr mérges volt, kikelt magából.

– Ne mozduljak el soha ebből a helyből, uram! Itt kövüljek meg vagy szakadjon meg az inam, ha tudok róla!

A dühtől fölhevült férfi pillanatra mintha elgondolkozott volna, majd szeme élesen kémlelt a gyanúsított napbarnította, cserepedezett arcába:

– No, várj! De ha nem kerül tanú az állításod mellett, te hitvány féreg, bizony mondom, hogy három álló napig nem kóstolsz ételt! Mert bizonyos, hogy megzabáltad a malacot!

S szemöldökét rángatva, dörmögve tette hozzá:

– Malacpecsenye kellett neked, te elvetemült...

A másik csak nyelt, savanyú nyál marta a torkát:

– Az üdvösségemre mondom, uram! Esküszöm!

Ismerte Juhod úr az ilyen ragadós körmű népséget: ha kiözönlött a disznócsorda a kapun, nem volt emberi hatalom, amely szemmel tarthatta volna őket. De megtanítja ő ezeket malacpecsenyét zabálni! Azt viszont, hogy a szokások előírta megtorlást alkalmazza a tolvajjal szemben, lehetőleg elkerülte. Mégis sok volna! S éppen ezért volt fenyegető, rettentő a hangja:

– Ne esküdj nekem, a szenteltvízzel keresztelt fejed mindenit! Majd megkérdezem a népet, hadd döntsön az!

Kiköpött, mert a kiabálástól kiszikkadt a torka. Nehéz folyton ezekkel a mihasznákkal vesződni, s mindig a körműk alá kémlelni. Csak úgy a bajusza alatt mondta:

– Tudod-e, hogy a kezét kell levágni annak, aki lopással dézsmálja meg a várbeliek vagyonát? De ez semmi! Én azt mondom, hogy az agyát kéne kikaparni a fejéből annak, akiben megfordult a tolvajság!

A gyanúsított olyan mozdulatot tett, mintha fél kezét máris leválni érezné: egy önkéntelen mozdulattal félve rejtette el a háta mögött.

– De a pokol tüze égessen meg engem, ha... – kezdte újra és újra a bizonykodást.

– Ne égessen meg, már mondtam! – rikácsolt az arcába Juhod úr. Ahogy beszélt, fekete szakálla remegett. – Majd megmondja a nép! Ha tényleg mások lopták el azt a malacot, azt is látni kellett valakinek!

Fordult, körbenézett, mintha mindenkit külön a szeme hegyére akarna tűzni. Sokan tolongtak körülötte, s némán hallgatták dühének mennydörgéseit. Kitörni készülő vulkánként füstölgött a kemény, tagbaszakadt, vastag nyakú férfi. Jó erősen, fölemelt hangon kiáltotta oda a tolongóknak a kör közepéről:

– Hahó, emberek! Ki látta tegnap a tolvajt, aki malacot loptott a csordából?!

Juhod úr újra és újra körülhordozta számonkérő tekintetét. Félelmetes volt a nézése, szigorú és engesztelhetetlen. Pedig a szíve hangosabban dobogott e pillanatokban a szokottnál: szeretete volna, ha jelentkezik valaki. Bárki. Akár ha hamis tanú is. Maga is rettegett tőle, hogy le kell csapni a kanász félkezét...

De mély csend volt körülötte s lesütött szemek. Valaki köhécselt. Az emberek kerütek egymás pillantását. Juhod úr pedig érezte, hogy valami megszorítja a szívét, és belehasít, akár az izzó vas horga.

Nem moccan, nem mukkant senki: mintha kővé dermedtek volna...

Ellenben a tömeg szélén fülelgető Cseje bátyó alatt egyszerre forrósodni kezdett a föld. Olyan hirtelen került talpa alá ez a szörnyű hőség, hogy már-már kapdosni kezdte a lábait, fölvaltva. Testének súlyát hol jobbra, hol balra tolt, miközben szemével egy pontot keresett, amelyen megnyugodhatna a pillantása. De úgy látszik, nem talált: merőn maga elé nézett, nem látott semmit.

Volt, aki ágaskodva lábujjhegyre emelkedett, kíváncsi fürkészéssel, hogy mi történik a tömeg közepén Juhod úr körül.

A vár közös vagyonát dézsmálgató tolvajok könnyörtelen üldözője, a kincstári vagyon egyik hűséges őrizője, a félelmetes hangú Juhod úr mintegy reményét veszelve, valamivel halkabban mondta:

– Hallottál bár egy mukkanást, te átkozott szurkoskormú!? Ki csente el azt a malacot, mi? Majd megtanítlak én téged kesztyűbe dudálni! Három napig nem kapsz egy falat ételt se! Mit három napig? Négyig! Mert megérdemled! – licitálta a napokat buzgón s mérgesen, fortyogó indulattal, mintha elfelejtette volna az íratlan törvényt: kezét kell levágni annak, aki a vár közös vagyonát megfélelgesíti!

Közvetlen Cseje bátyó mellett egy beesett arcú fekete keszkenős asszony sóhajtozott. De sóhajtásai erőtlének voltak, alig jutottak el a vén Cseje füléhez. Az asszonynak sárga zabla csattant ki az ajka szögletében, s keszkenője csücskével azt takargatta. A

keszkenőt most kissé félrehúzta arcáról, és siránkozó hangon megszólalt:

– Miért, hogy lopott volna az a szegény? Istenem, sze kap ő enni annyit, amennyit akar! Én adtam ki neki tegnap is az ételt, amennyi belefért! S mire kellett, volna neki az a malac? Hogy eladja? Nem vesznek malacot más várból valók. Van azoknak. Éppen a mi malacunk kell nekik?!

A gyöngé, törékeny szavak alig jutottak el a Juhod úr füléig. De ő neszezett rá. Fordította fejét, és oda szólt:

– Ki suttog ott? S mit?

A kis fekete asszony egészen megszabadította orcáját a keszkenőtől, nem bánta már a csúnya zablát:

– A kondásnak igaza van! – bátorodott neki. – Valaki ellopta azt a malacot! De mindig a gyámoltalanon verik el a port, mert az könnyebb, mint a tolvajt felkutatni! Nézzenek rá arra az emberre, sze látszik az orcáján, hogy nem lopott a szerencsétlen!

Vén Cseje talpa alatt egyre tüzesedett a föld, égett a porba ágyazódott kő. Nem bírt tovább állni egy helyben: óvatosan, szinte észrevétlenül elsündörgött az embertömeg széléről, vissza a vackába, olyanformán, mint ahogyan az a lompos fehér kutya oldalozott át az udvaron pár perccel előbb...

A nyüzsgő udvarról becsapódó zshivajgás, a lábak egybeolvadó tompa dobbanása a köveken meg a Juhod úr érces kiabálása fölriasztotta álmából az idegen leányt is. Hanyatt feküdt, s kitartóan nézte a menynezetet, az avittszagú gerendákat. Tűnődött, de mégsem gondolt semmire. Ásítani szeretett volna, de visszaerőszakolta.

Pillantása csak akkor rebbent az eltorlaszolt ajtó felé, amikor az öreg Cseje hátralökte a reteszt, s benyomta az ajtót.

– Hol járt kend, bátyó? – kérdezte fürkésző arc-cal.

– Gyülekezés volt megint – legyintett az öreg, jelezvén, hogy semmi fontosságot nem tulajdonít a dolognak.

Morcos, kedvetlen volt a vénember. Ujjaival deres szakállát simítgatta. Imént, amint átaljött az udvaron, enyhe hajnali szellő kerekedett, és olyan gyöngéden cibálgatta a szakállát, mintha finom, törékeny ujjak babrálnának rajta... S akkor az jutott eszébe: talán már fölébredt a viskóban oly édesen alvó titokzatos lány.

– S már vége is? – faggatta a leány, szemének kék fényét megcsillantva a cserzett, szélcsípte arc-bőrön.

– Dehogyan vagyon vége!

– Akkorhát kend otthagytad? – A leány kifelé fordult a jobb oldalára, s ugyanakkor könyökére támasztotta a fejét. Kibontott haja akár az aranypatak, hullámokban omlott le hófehér vállára, s betakarta egész a melléig.

– Otthagytam, láthatod.

– S miért nem várta meg a végit, bátyó?

– Hogy miért? Hát... Nem vártam meg...

Hanyag mozdulattal ledobta a szekercét. Előbb gondolkozott egy sort, s csak azután folytatta a feleletet:

– Mert nekem semmi közöm a más bajához...

– Kinek a bajához, bátyó? – élénkült meg a leány.

Az öreg feléje fordult, mélyen a szemébe nézett, szigorúan:

– Ejnye, milyen okos akarsz te lenni! Bújj vissza, s aludj!

– De már nem vagyok álmos – nevetett a másik.

– Korán van még. A nap sem mászott ki.

– De én nem akarok aludni!

– Pedig az a legjobb – dörmögte az öreg inkább csak magának.

– Nem jó. Rosszkat álmodtam. Jó, hogy felébredtem.

Igen, az álom nagyon meg tudja kínozni az embert. De hát mi rosszat álmodhatott egy ilyen ártatlan, tiszta szívű teremtés?

Az öreg mindegyre a szakállával bajmólódott.

Kisvártatva megkérdezte:

- Mit álmodhattál?
- Kendet láttam az éccaka álmomban.
- Te álmodj csak a királyfiakkal. Az való neked.

A leány nyújtózott. Bezzeg az ilyen üde, fiatal testben nem ropognak a csontok! Nyújtózott, és ingujja alól fehéren nyúltak ki szép formájú karjai.

Hanem az álmon eltűnődött magában Cseje bátyó...

Nem szerette, ha róla álmodnak... Az álomnak sokszor van különös jelentése, maga is tapasztalta...

- Miket álmodhattál össze, te gyönyörűség?
- Mondom, hogy éppen kendet láttam.

Az öreg mérges lett:

- Beszélj már, ha elkezdted!

Nyugtalanította a leány álma, s már töprengett fölötté. Ingerülten beszélt. A leány talán megszeppen a hangtól, ha nem ismeri Cseje bátyó meleg szívét. Morózus, bogaras vénember, de a szíve jó... Így hát inkább nevetgélt a leány, incselkedett:

– Olyan rosszat láttam, hogy még most is sírás fojtogat a torkomban, ha visszagondolok rá. Jaj, de jó, hogy fölébredtem! Nem is mondom el...

Cseje bátyó pedig azon tűnődött, hogy már magában az is rosszat jelent, ha szűz leány vén emberről álmodik. Egyre inkább mérgesítette a dolog:

- Mondjad csak, ne félj!

A hajadon már nem nevetgélt, szeme árnyékkal telt meg:

– Nagy fekete vizet láttam... – révedezett maga elé.

Cseje bátyó meghökkent. Sűrű, bozontos szemöldöke táncolt, rángott; nem nézett a leány szemébe, rejtegette döbbenetét.

- S mély volt a víz?
- Erősen mély. Feneketlen víz volt az.
- Az csakugyan rosszat jelent – hagyta rá.
- S három fekete varjú repült a víz felett.

Az öreg fölcsapta sörényes fejét:

- Három-é?
- Éppen három – bizonykodott az álommondó.
- S azt mondod, hogy feketék voltak?

- Akár a korom...
- Akkor az holló lehetett, nem varjú – vitatta.
- Varjú volt.

Cseje bátyó arca egyre sötétebb színt váltott.

– Az akkor még sokkal rosszabbat jelent! – csóválta a fejét.

- Éreztem én már álmomban is...
- Osztán én hol voltam? Engem hol láttál?
- Kend a vízben volt.

Ennek aztán igazán baljóslatú jelentése lehet! Merőn nézte a beszélőt:

- S meddig ért nekem az a víz, hallod-é?
- Mély volt. Rémségesen mély.
- De meddig ért? Derékig? – faggatta.

– Ó, nem is mondom tovább – bánta meg a leány a szószátyárkodást.

De Cseje bátyót egyre jobban érdekelte az álom. Ráförmedt:

– Ejnye! Mondjad már, ha elkezdted! Nem szeretem az olyan se füle, se farka beszédet! Meddig ért a víz, halljam!

A másik mintha újra átélné a nyomasztó álom szorongását, maga elé tűnődött, és kék tekintete beleveszett a semmibe:

- Nem is látszott ki belőle...

Cseje bátyó arcán felhőkként vonultak az árnyékok. Nem érti. Ha ő nem látszott ki abból a mély mély vízből, akkor hogyan látta őt mégis a leány? Álom: összevisszaság... De az is igaz, hogy a várbeliek meggyőződése szerint a szűz leány álma mindig valóra válik. Dermedt tekintettel meredt maga elé, szeretne volna elhárítani az álom jelentését...

– Hm. Ez csakugyan rossz. Nagyon rossz! De honnét tudtad te, hogy én a víz alatt vagyok? Azt mondad az imént, hogy cseppet sem látszodtam ki belőle?!

A leány, még mindig fél karjára ereszkedve, mesélt, mintha a levegőből olvasná a láthatatlan írást:

– Kérdeztem az első nagy fekete varjút, hogy kit keresnek.

- S az éppeng engem mondott. Mi?

– Éppeng kendet – bólintott, és szorongva figyelte szavai hatását.

Cseje bátyó hümmögött egy sort, mélázva csóválgatta a fejét, s egyre babrálta a szakállát:

- Ejisze nem jól hallottad, te leány?
- Még most is a fülemben cseng.
- S a nevemet mondta? Az én nevemet?
- Éppen azt!
- Lehet, hogy nem értetted tisztán...
- Mintha most is hallnám! Olyan tisztán!

Az öreg hitetlenkedve ingatta a fejét jobbra-balra, s mozdulataitól harangoztak hosszú, vállára omló szürke hajtincsei. Kétkedni próbált:

– Hm. Azt már nem hihetem, hogy a madár emberi hangon beszélt volna. Még ha álmodban is. Nem igaz az! Ne ámíts te engem!

Az oldalán fekvő test ülő helyzetbe pattant. Hevesen bizonykodott:

– De beszélt! Éppen hogy beszélt! Mert nem is madár volt, hanem ember! S a hangja is emberi hang volt!

Cseje bátyó arcából kiszaladt a vér. Rákiáltott:

- S nem ismerted meg?
- De megismertem!
- Mondjad hát, ki volt?
- Az a legény... Tudja keed... Az erdőben...
- Ahá... Tudom már... – eresztette ki feszült

melléből a levegőt.

- Akik megfogtak engem. Akik reám törtek.
- Tudom már, tudom...
- A három közül az egyik...
- Ahá, a jómadarak!
- Akiket kend elűzött volt...
- Az. A Senye fiak.

Cseje bátyó folyton csak töprengett valamin, s amint homlokát ráncolgatta, és szemével idegesen hunyorított, elárulta, hogy a leány kotyogása erősen megfeküdte a szívét. Az álom rossz sejtelmeket ébresztett benne. Nem félt, de úgy érezte, hogy eleven piros vér helyett vastag, súlyos, olvasztott ólom kering a testében. Nem is bírta tovább lábön állva:

nagy nyekkenéssel, mint ahogy az öreg emberek szokták, lehepent a szalmacsomóra, s pödörgette a bajuszát. Önfelédten nézegette hol a földet, hol a szekerce nyelét. Jó szerszám az. S minél többet nézegette Cseje bátyó, annál inkább hozzátapadt a tekintete.

A leány megbánta a fecsegését:

– Nem akartam búsítani kendet, bátyó...

– Nem is... Nem is... – motyogta a bajusza alatt, alig érthetően.

– Csak azért szoltam, hogy vigyázzon kend.

– Ne félts te engem...

Azzal, mintha egyetlen rázkódással megszabadult volna a rossz gondolatoktól meg a szíve fölött keringő felhőrongyoktól, megragadta a szekerce nyelét, maga elé emelte, s könnyed mozdulattal megpörgette a levegőben.

A tompa fényben megcsillant a vas.

– Dehogy búsítottál meg, te leány! De jó, hogy szóltál.

– Úgy féltem kendet, Cseje bátyó...

– Egyet se!

– Rosszféle emberek azok a Senyék!

– Életemben mindig az erdőket jártam, jó barátom nekem az erdő. Nem is tudnám megmondani, mióta vigyázom a várhoz tartozó rengeteget. Sokféle emberrel akadt nekem dolgom a sűrűben. Nem volt soha tanú. Nem látta senki. Az erdő némán megőrzi a titkait, jobban tud hallgatni, mint az ember. Volt úgy, hogy vadak támadtak meg. De ez a szerszám – forgatta meg ismét a szekercét – mindig a pártomra állt. Sohasem hibázott! Ha rossz szándékú ember került az utamba, ez a szerszám mindig megtalálta az igazságot. – S a hideg vasat melléhez szorítva magához ölelte. – Ne félj! Sok utat megtettem én ennek a védelme alatt. Aki reám támadott, az eleddig még fűbe is harapott! Akinek rossz szándék sajgott a szívében, azt elnémította ez! Még jó, hogy az ember egy marék gyeppelel tudja törülni róla a vért...

A leány iszonykodva meresztette a szemét a vasra, s révülten suttopta:

– A vért... A vért...

– Nyugodj meg: igaz ember vérének sohasem kóstolta.

– Jaj, de a vér...

– Téged is ez mentett meg a gazok erőszakától, láddég?!

– De hát muszáj gyilkolni?

– Néha muszáj. Csak a hitvány ember fél ettől a vastól.

– Én mégsem... Mégsem...

– Ne gondold reá. Szerencséd van, mert azok a Senye fiak is ismerik ezt a szekerét. Gazfickók azok! Azt mondom neked: őrizkedj tőlük!

– Eltévedtem, s úgy kerültem az útjukba...

– Azok nem ismernek irgalmat. Elvetemült emberek.

Az öreg hosszasan nézte a leányt, amint az dús szőke hajának bozótjába rejtőzve feküdt az ágyon: kár lett volna érte, hogy a Senye fiak prédája legyen. Éppen akkor toppant oda, amikor üzőbe vették, s bekeríteni igyekeztek. A rémült sikoltozásra kezdett fülni, aztán mint a farkas osont a hangok irányába...

De még mindig nem tudta, hogy tulajdonképpen ki is ez a leány, s kit mentett meg ő a Senyéék fajtalan erőszakától. Nézte, egyre bámulta a cserge alatt nyújtózó hosszúkás, karcsú testet. Talán a Kozmáné szépasszony udvarából való? Hátha épp a szépasszony leánya? Vagy Maka várából tévedt volna ide? Az lehet. Meglehet, hogy éppen a Maka úr tündérkéje. Az ördöggel komázó Rabsonné vára kicsit messze esik innen, ott már medvék is csörtetnek az erdőben, sok a szikla arrafelé, s a Küküllő vize sebes patakként bukdácsol a kövek között, onnan aligha kóborolhatott el ilyen messzire a leány...

A titokzatos idegen nézte a mennyezetet, s egyszer csak sírni kezdett keservesen:

– Jaj, hogy kerülök én haza? Nem ismerem az utakat, idegenek lábának az erdei csapások! Azt sem tudom, hová kerültem!

– Jó emberek közt vagy, ne ríj. Majd hazaviszlek én, ha eljön az ideje...

– De mikor? Mikor? Jaj!

– Csak tisztuljanak azok a Senye fiúk!

Nyelve hegyén volt a kérdés: hová kell hazavezetnie, – de nem mondta ki. Köpött egyet. Majd megmondja, ha eljön az ideje. Fűzte a gondolatait, félhangosan:

– Mostanában, ha valami baj van a várban, az mind a Senyéktől jön...

A leány az álmra gondolt, s látta azt a vigyorgó pofájú, keskeny bajuszú férfit, amint fekete varjú képeben egyszer csak fölötte termett. Brrr! Jujj!

Cseje bátyó hozzátette:

– Minden rossz az ő kezük műve. Ma is, ez a gyülekezés...

– Mi volt? Még mindig nem mondta el!

– Ej, mennyit akarsz te tudni! A nagyobbik Senye legény elorzott egy malacot, s megette. Aztán a kondást elővették, s megbüntették.

– A kondást?

– Hát.

– Miért nem a tolvajt?

– A tolvaj kibújt a büntetés alól...

– De hogy bújhatott ki?

– Úgy, hogy senki sem látta.

– Ha nem látták, honnét tudják, hogy ki lopta el?

– Nem tudják. Ha tudnák, megbüntették volna. A kondás se tudja. Így aztán ő szenved meg más miatt.

A leány kéken révedt bele a helyiség egyre derengő homályába:

– Nem értem. Nem megy a fejembe. Kend mégis miből állítja?

Vén Cseje olyan mozdulatot tett, mintha a megsűrösödött levegőt akarná elkergetni a feje körül:

– Ne is menjen abba a te kicsi fejedbe. Igen megokosodnál tőle. Az pedig nagy baj, ha egy fehérszínű túlságosan okos. Nem kell neked se mindent tudni! Aki sokat tud, hamar megvénül – mosolygott szárazon.

A női kíváncsiságot azonban nem könnyű elhallgattatni.

A leány egyre tűnődött s törte a fejét.

Újra kezdte:

– Kend tudja. S mégis a kondás szenved!

Mintha az öreg lelkiismeretét borzolnák a szavak:

Cseje bátyó nehezet szippantott a levegőből, s elnézett oldalt. Aztán megszólalt:

– Jó, na. Neked elárulom. Nem vagy te vénaszszony, s bizonyára lakatot teszel a szádra. Úgy volt, hogy reámentem a tolvajra, éppen amikor ette a lopott jószágot, ropogós pirosra sütve. A fene akart utánalesni, sze jobb, mondom, ha az ember nem tud mindent. De a pecsenye illata olyan messzire szállt az erdőben, muszáj volt a szag irányába venni az utat. Végignéztem az egészet... Hogy is volt... Várj csak... A sült hús szaga... Igen... De elárulom neked, én már azelőtt mindent láttam. Úgy történt, hogy a kondás a Küküllő partján egy tisztáson szalonnázott, délfelé járhatott az idő, s a disznók a víz szélén a sekélyesben heverésztek, mártogatták magukat. Aztán ez az egy malac, hogy, hogy nem, elbitangolt, s a kondás háta mögé került. Ott turkálgattott csöndesen röffintgetve. Olyan csöndesen, hogy a kondás oda sem ügyelt...

A leány megütközve csóváltgatta a fejét:

– S szegény most már három napig nem kap enni?

– Fenét. Ne féltsd te őt. Majd fog vagyegy halat a Küküllőből.

– De ez mégsem igazság!

– De ha rajta maradt a tolvajság? Ez a büntetése! S elég enyhe!

A leány háborgott, a hangja vádolt, minden szava égette a vén Csejét:

– S kend mért nem állott elő, bátyó? Szólnia kellett volna!

Felfortyant az öreg, és rákiabált a firtatóra:

– Ejnye, a szádat! Igen sokat akarsz tudni! Én felelek a magam cselekedetért isten s ember előtt! Ez az én dolgom, s nem a tiéd! Neked ehhez semmi közöd! Ne bajolj a más dolgával!

De a másik nem hagyta magát:

– Kend nem állt ki az igazság mellett! Pedig azt mondta volt imént, hogy az a szekerce... Az a szekerce, amit a kezében tart, tudja és szolgálja mindig az igazságot!? Nem kend mondta?

Cseje bátyó orcája tűzbe gyúlt. Hadonászott széles karmozdulatokkal, vitatkozott, erősen magyarázott:

– Nincs igazad! Mert te nem ismered a történetet az eleitől!

– Tiszta és világos: a tolvaj lopott! S azért bűnhődnie kell!

– De a tolvajnak vagyon egy édesanyja...

Erre elállt a leány szava. Mit meg nem tud ő ebben az idegen várban? Hallgatott, kitartóan nézte az öreget, amint az beszélt, s csak a mozgó száját látta, a nagy kajla bajusz rezzenéseit:

– Annak az asszonynak olyan nagyon bánatos a szíve, s olyan nehéz az élete... Amíg fiatal volt, én is jobban ismertem... Már fehéredik a haja...

Mondja? Ne mondja? Csak most eszmélt rá, hogy ez a leány minden titkot kicsalogat belőle cseppenként.

Hallgatott, kicsit emésztett magában valamit.

– Fehér a lelke, akár a galamb szárnya... De az a galamb mindig sötét árnyékban repül... Mindig... Mennyit búsul az a fiaiért!

Nagyot lélegzett, nehezen, vontatottan s csak azután folytatta:

– Hát az igazság-e, hogy bánatot meg szomorúságot okozunk egy ilyen törődött anyai szívnek? Mi? Egy olyan áldott, hófehér léleknek! Mi? Az tán igazság volna? – legyintett, és sarkával a szalmát turkálta szórakozottan.

Később hozzátette:

– Még kölykök voltak azok a Senye fiak, amikor hátat fordított az apjuk ennek az árnyékvilágnak. Csak én tudom, mennyi bajjal s mennyi gondal nevelgette őket az anyjuk. A ribancokat!

Hosszú, nehéz csönd szakadt a vályogfalak közé. Hallszott a leány heves, izgatott lélegzése; szinte a szíve dobbanását is hallani lehetett.

– De az a szegény kondás... Ártatlanul...

Vén Cseje vállat rándított, s öklével maga elé sújtott:

– A kondás, az elbírja! Ne féltsd te őtet! De a fiúk anyja, az nem bírná el a szégyent. Hogy tolvajjá züllött a drága gyermeke!

A mondatok megzavarták a leány fejét. Volt min töprengenie, volt min emésztődnie. Milyen furcsa is az élet. S ő eddig ebből mit sem tudott, úgy élt, akár a kalitkába zárt madár. De hogyan talál vissza a kalitkába, ahonnan kiröppent?

Öreg Cseje más napokon ilyen idő tájt, amikor a nap már araszos léptekkel mászik fölfelé az ég lépcsőin, régen beleizzadt az erdőkerülésbe. Nem emlékszik, hogy valaha is a felkelő nap ebben a vityillóban találta volna. De ma visszahúzta, tartóztatta valami.

Már a reggelire sem volt gondja. Az erdön talált leány reggelente maga lépeget át az udvaron s hozza el kettejük számára a frissen fejt, habos tejet.

A szemek kíváncsian, kémlelve fordultak utána mindannyiszor, s hosszú pillantások kísérték az útját. De senki sem tudta, hogy kicsoda. Faggatták Cseje bátyót, ha szerét ejthették, az öreg azonban hallgatott. Valami nagy titokzatosság rejlik a dolog mögött. A férfiak, különösen a fiatalabbja, ha közeledni látták a leányt, hirtelen olyan feszesre rántották magukat, mintha nyársat nyeltek volna. Amikor pedig elhaladt előttük, egyszerre a szájukat kezdték törülgetni, akár az erősen ízletes ebéd után.

Ha valakinek nyitva volt a szeme, azt is megfigyelhette, hogy a megpezszdült szívű legények magukat kelletve bukkantak elő hajnalonként a várfalhoz támaszkodó kunyhók üregéből, s valamenynyüük csizmája zsírosan tündökölt, a rongyokat pedig, amelyeket a tegnapi fárasztó munka pora s izzadsága itatott át, sutba dobták, és ünneplőt öltöttek magukra.

Így fogadták minden virradatkor a leányt.

...Ma reggel vén Cseje sokáig húzta az időt a reggelivel. Életében talán még soha meg nem forgatta szájában ilyen körülményesen, s meg nem rágta ilyen alaposan a tejjel leöntött puliszkát, mint ezekben a percekben. Az idő mégis múlt, a percek továtűntek, a reggeli elkelt, s neki indulnia kellett mindennapos útjára, neki a rengetegnek. Mintha valami előre nem látott rendeznivalója került volna: piszmogott maga körül a házban. Hol a lábával lökdöste össze a széttúrt szalmát, hol egy lúdtollat vett föl a küszöb mögül. De ezt sem csinálhatta estig: szedelőzködni kellett, bármennyire nem is akaródzott neki. S mintha hirtelen ötlött volna eszébe valami, mielőtt kilépett az ajtón, a leány felé fordult:

- Még mindig nem árulod el a nevedet?
- Sze megmondtam volna. Kendnek meg.
- Bökd ki hát végre.
- De magam sem tudom.
- Hm. Furcsa! Tehát nem tudod?
- Nevenincs.
- Úgy hívnak, hogy Nevenincs?

A leány kacagott, csillámló nedves fogait mutogatva.

- Mindegy az. Legyek akkor Nevenincs!

Vén Cseje belenyugodva legyintett, bosszúsan dörögött a fogai közt, s elfordult, mint aki duzzog:

- Látom, te is csak fehérnép vagy. Kétágú...
- De ha egyszer nem tudom! Mit csináljak?

Ez a rövid párbeszéd s a leány csengő nevetése ismét fölvarizálta a vénember kételyeit. Talán még-

is valamiféle tündér lesz ez a leány, s nem afféle közönséges halandó. Ha nem egyéb, a Kozmáné szépasszony várából kallódott el, utat tévesztett az erdő sűrűjében, talán huncutul megszökött, s odatúl, a Kozmáné Hegyesin meredező várában azóta is tesszik tűvé miatta a környéket.

Lehet. Ki tudja?

Végül még bajt gyűjt a fejére ez a leány. Kiderítik róla, hogy vén fejével tündéreket üldöz s fogdos az erdőben, reájuk les, és orozva ellopja őket...

– Locsogni, kerepelni a szátokkal, azt tudtok – morfondírozott.

De hamarosan napirendre tért előbbi töprengései fölött, s mintha mit sem törődne Kozmánéval meg a szépségükről messze híres lányaival, akik úgy tudnak nevetni, hogy soha el nem felejtheti a halandó ember, ki egyszer hallotta, s olyan elbűvölően tudnak nézni, mintha férfiszíveket sorvasztó igézet lobogna a tekintetükben, – megmarkolta a szekerce nyelét, s elmenőben hagyakozott:

– Az ajtón told előre a reteszt, és senkit bé ne engedj. Ha kopogtatnak vagy akár ha ökölled döngetik is, ne szólj. Meg se pisszenj! De ha mégis...

Lenyelte a mondat végét. Nehezen szánta el magát az indulásra, minden mozdulata elárulta a tétovázást.

Az álom, amit a leány látott... Nem akart kismulni a lelkéből...

Öreg ember ő már, hiába lobog szívében a rettenthetetlen bátorság. Hátha kenyértörésre kerül a sor? A vén mégiscsak vén. Azok meg fiatalok...

A Senye fiak...

Meg aztán ha biztosan suhint is a szekercéje: utolsó pillanatban, tudja, célt tévesztene, mert nem volna képes megkoppintani annak az asszonynak egyik fiát se. Nem, azt nem! Akármilyen elvetemültek legyenek is. Az anyjuknak nem akar újabb gyászt okozni. S éppen ő!

Kerülgette saját magát, forgott a sarka körül, mindenképpen szeretett volna itthon maradni. Ma először az életében...

A leány földet seprő hosszú fehér ruhájában kiugrott az ágyból, és rózsaszín talpán utánalibbent a távozonak, nesztelenül, akár a szellő:

– Hova indul kend? Ne menjen! Álljon meg! Maradjon!

S megragadta finom kezével a vénember ingét, azt a kis csücsköt, mely kilógott a bunda alól. Cseje bátyó úgy tett, mintha ruhája az ajtó reteszében akadt volna meg, s ő visszafordult, hogy kiszabadítsa magát.

– Hogy hova? Hát az erdőbe! Eddig még minden nap mentem, amióta az eszemet tudom. Nahát. Mit akarsz? – Várakozva állt az ajtó között.

A leány könyörgött:

– Ne menjen, bátyó!

– Miért ne mennék? Muszáj!

– Nem fél, bátyó?

– Mitől félnék? Élő embertől s vadállattól nem félek!

– De az álom... Az álom...

Legyintett:

– Az álom bolondság. Látod-é ezt a szerszámot? – mutogatta a szekercéjét, mintha maga is bátorságot akart volna meríteni a szerszámtól. – Amíg ezt markolászom, nem félek én senkitől! Vítam én eleget életemben, és sohasem hibáztam az ütéssel. Úgy látszik, nem hallottad hírért az öreg Csejének... Zárd csak bé az ajtót, és senkit bé ne eressz, amíg haza nem jövök. Mert azok a... Mindenre képesek... Ismerem őket... Minden baj tőlük származik...

Utolsó mondatait foszlányokká tépte a csend s a távolság, mert amire eldünnyögte, már kívül került a küszöbön.

Nem nézett vissza. Egyenletes, hosszú léptekkel sietett...

A leányt pedig kegyetlenül rázta a zokogás.

Biztosan tudta, valami, egy belső hang, amiben nem lehetett kételkedni, azt súgta neki, hogy a mai napon Cseje bátyóval leszámolnak azok az istentől, embertől elrugaskodott, gonosz életű Senye fiak...

Bosszút állnak rajta, őmiatta, akit megmentett tőlük az erdőben.

Marosvásárhely, 1937

BÁNAT ÉS BOR

I

Alkonyat tájt tért haza a mezőről Kovács János. Fáradtan vagy inkább szomorúan, erősen földre szegzett tekintettel ballagott az utcán. Mögötte két bivaly vonszolta, nyikorgatta a kittyant ráfokon döcögő szekeret, mely színültig rakva édeskés szagú, frissen szedett kukoricával.

Asszony húga, aki Bokor Danihoz ment volt férjhez négy esztendővel ezelőtt, a kapuban várta, báméskodva, kezeit kiugró hasán pihentetve. Majd, mikor az útkanyarban előbukkant a szomorú ember a fekete állatokkal és a keservesen nyikorgó szekérral, a menyecske feléje indult, s már jó előre intgetni és kiabálni kezdett.

– Noszogassad má azokat a bihalakat, János! Ilyen lötyögés mellett nem lesz vacsora a dógosoknak!

Megértette. Megint valami baj van otthon: csak a vacsoráért nem lesné őt az asszony a kapuban. Megszaladt testében a vér, de nem szólt az állatokhoz, a bivalyat úgyis hiába nógatná.

– A vénasszony beteg lett. Beléállott valami, s nem tud vacsorát főzni. Errefelé jártam, s bénéztem, hadd lám, micsináltok... De réám ne számítsatok, én nem maradhatok, engem is vár otthon a jószág... Híjjál valakit, hogy vacsorát főzzön!...

János már a kapu elé érkezett. Megállt az ember, aztán a bivaly és a szekér.

A menyecske a kaput sem nyitotta ki. A legény mozdulatain nem látszott harag és felindultság, csak

komor volt, s túlságosan előtűntek szeme körül azok a sötét vonalkák, amelyek nem illettek harmincesztendő korához. És sötét volt a tekintete is, mint aki nek emészti valami az életét.

Már lebújt a nap is. A dolgozók, hárman (két asszony és egy gyermek, amolyan alkalmi segítség, kölcsönbe), nemsokára megérkeznek. S nincsen vacsora... Mire a csillag feljő, ezt is tudni fogja a falu, hogy nincsen vacsora...

– Anyám beteg?

– Az.

– Osztán mi baja?

– Mi baja!? Hát a vénség! – vont vállat az asszony. – No, én menyek, dógom van nekem is... Mért nem házasodtál meg? Mért nem hoztál asszonyt a házhoz?... Hogy a te háztájadat beszélje az egész világ?... Én szégyellem. Mert én a testvéred vagyok, csak ezért mondom... Most esment a vacsora a dógosoknak... Hogy az Isten süsse meg az eszedet! A gondolkozásodat!... De én menyek, engem vár a majorság s a disznók!...

– Nocsak – felelte kurtán, kikerülte a hűgát, reá se nézve, s kaput nyitott. De a siralmas helyzet erősen ránehezedett a lelkére.

Most hívjon asszonyt, hogy vacsorát készítsen! De kit? Velük szemben lakik Szakács Ferenc, annak a felesége is napszámba jár, s ilyenkor még nincsen ott-hon. Egyik tőszomszédjuk a vén Gecse Samu, annak a felesége olyan lompos és elhanyagolt, hogy undor volna enni a keze után. Mondják, hogy dagasztás közben is keze fejével törülgeti a náthás orrát s öreg szemének a csipáit. Alsó szomszédjuk gazdag ember, felesége és serdülő leánya is neki, aki beleszokott már az asszonyi teendőkbé, de hát azok is a saját házuk tájával vannak elfoglalva ilyenkor. Kit hívjon... Ujjával hátulról előrebökte a kalapját, mélyen rá a szemére, s összeszorította a fogát, hogy ne kelljen káromkodnia.

Alighogy hűgát elnyelte az utca, megjelent az ajtóban az édesanyja. Görcsös botot szorongatott a kezében, de azt most nem használta teste támogatására,

hanem mindegyre a levegőben kalimpált vele: izgatott volt a vénasszony is, kendőjét gyakran igazgatta:

– Hallod a hitványt? Hallod má? Mintha nem is az én leányom volna, hogy süllyedjen el alatta a föld! Mondom neki, hogy: né, te, én má öreg vagyok, a reggeli köd még most is tépi a tudómet – s bizonyosságul köhécselt kettőt-hármat –, lábaimat is szagatja a nyirkosság (jaj, most is hogy hasogat, mintha borotvával vágnák!)... Le kellett feküdnöm, nem bírtam má, s mondom neki, hogy: megcsinálhatnád azt a kicsi vacsorát... Jaj, mit rakott reám, mit vitt véghez velem, te jó isten! A tulajdon leányom!... Most aztán fogjak a vacsorához, hogy a víz áztassa el a testit annak a cudarnak! Éppen, mint az apja... A lábom, istenem, istenem... A faram, jaj... mintha a száján köpte vóna ki...

János erre sem válaszolt. Morcosan kilesett a kalapja alól, s főbelijét nyomban hátrabökte. Táncol az ember fején a kalap, amikor megkeseredik a lelke... A bivalyok lassan másztak utána, nyáluk fehérén, habosan csorgott, s olykor a torkuk hangosan kortyant.

Késő ősz volt, ködös reggelekkel, napestig bágyadt-sötétkéken feszülő éggel, nyirkos éjszakákkal. A férfi felsőtestén csupán egy szál ing lobogott, abban dolgozott egész nap, de most sem fázott, sőt, a hűvös alkonyat ellenére, a hónalja alatt izzadságot érzett. fejében s mellében pedig tüzet, amely kiszáritotta a torkát. Az Úristennek van gondja rá, hogy minden estére megnőjön a keserősége!

2

Mindenekelőtt a barmokat szabadította ki a járomból, aztán rázott után nézett, hogy legyen mit sercegetniük az állatoknak. Hátha Juli a felesége volna? Akkor is idejutott volna?... A bivalyok az istálló felé vették útjukat... Nincs asszony, nincs gyermek. Legénytársai közül soknak már iskolába jár a kicsi fia. Fekete Tamás két hold földet is vásárolt, amióta megházasodott. Igaz, a falu szája szerint a szomszéd

faluból hozott felesége adta a pénzt a földekhez. Manapság a kiszakadt nem tud birtokra vergődni a saját erejéből. Mit kezdjen ő azzal a három holddal, amit az apjától jussa fejében megkapott? Van még vagy öt szép darabja az öregnek, de azt fogja, nem engedi ki a keze közül. Neki, a fiának meg éppen nem adja! Makacsul, szívósan tartja a haragot négy esztendeje, amióta a fia javára kiszakadt a birtokából az a három hold. A köszöntését sem fogadja. Pirul is érte eleget János: tanúja van rá, hogy mindig kalapot emel az apjának az utcán illedelmesen.

A vén Kovács a feleségét is elűzte a háztól, amikor János összetűzött volt vele amiatt a leány miatt, akit az öreg élettársul szemelt ki neki. Módos gazda leánya volt, az öreg nem akart rosszat, – vele szakadt volna vagy nyolc-kilenc darab föld is. A szava is kellemes volt, az arca is barna és piros, de a szeme másként ragyogott, mint a Györki Julié. Süldőlegény kora óta bomlott a János esze Juli után, hogy is nézhetett volna ő másra, még ha az apja akarta is?! Juli sem volt szegény: gazdát csinált a férfiből, akihez férjhez ment. Hej, ha közbe nem szól a falu szája!... Azt is az apjának köszönheti, mert ő hírelte el úton-útfélen, hogy házasodik a fia... Éppen tél volt, farsang ideje, s gyakran hajnalig koccintgatott az öreg a jövődöbéli menyé egészségére... Vagy igaz lenne, hogy titokban Györki is tiltotta a leányát?... János még ma sem lát tisztán a történetek mögé, pedig azóta sok víz lefolyt a Küküllőn...

Hogy ok nélkül csurgott le azon a télen a rengeteg bor a vén Kovács torkán, s hogy szó sem volt igaz a János házasságáról elterjesztett hírekből? Mind esküdzhetett aztán Julinak isten és kapufélfa előtt: hogy csak őt szereti, hogy akár a legmagasabban tündöklő, legszebb csillagot is lehozná neki az égből, hogy ő soha mást nem vezet a pap elé, inkább elpusztítja magát, vagy világgá bujdosik, – néhány nap múlva, szombat este, amikor ismét faluba akart menni, zárt kaput talált Juliéknál. Künn sündörgött a hidegben késő éjszakáig, s összeszorított fogakkal leste a leányos házban égő világosságot. Addig nézte, míg a hű-

vös szél harmatot nem gyűjtött a szemébe, s a lába is meggémberedett a léptei alatt csikorgó hóban. Addig ögyelgett, míg kijött az a másik legény a leánytól. A széptevő másodmagával volt, kísérettel. Igen jól tudta, hogy nem jó egyedül mászkálni olyan fehérnéphez, akire más is szemet vetett.

Kovács János a végzetes téli éjszaka előtt pár nappal kapta ki a jussát az apjától, majd hamarosan összevesztek. Az anya a fia pártját fogta, mire az öreg mindkettőjüket elűzte a háztól. Mit tehetett volna az édesanyjával, akinek sehol atyjafia, háta pedig meghajlott már az idő és az élet súlya alatt. Házat bérelt János, és harminc nyári napszámmal fizetett érte. Télen feljárt a havasba, fát döntött, szenet égetett, s csak a tavasz vetette haza a faluba, szántás idején, amikor a cserfa már bontogatni kezdte a rügyeit. Arca egészen megváltozott: vonásai kemények lettek, tekintete sötét és zord, hangja mogorva. Keveset beszélt.

Alighogy megnyitotta most a szekér farát, lovak csengője hallatszott az utcáról, s valaki hógatott. Már szaladt is az édesanyja. Szegény vénasszonynak mint ha elillant volna a testéből a fájás: szaporán szedte a lábait, s így nem is tűnt görbének. Arcán a panaszos vonásokat ijedségtől gyúlt pirosság váltotta fel:

– Jöszte hamar, János fiam!... A perceptor úr... A kisbíró... Egy csendőr... János fiam!...

A legénynek megfeszült a teste, homloka összeráncolódott. Újból megbökte a kalapját:

– Ne kiabáljon.

– De a perceptor úr, fiam, s a csendőr! Nem is egy, hanem két csendőr! Hagyd már azt a szekeret, mert mingyárt reánk szakad az ég!

– Mondom, hogy ne jajgasson olyan hangosan. Hallják a szomszédok is. Már valaki a kerítés mellett van. Nem lássa?

A vénasszony reszkető kézzel dugdosta hajfürtjeit a kendője alá, de azok nem akartak engedelmeskedni neki, újból és újból kivillantották kenderfehérségüket.

– S mennyi ember! Nézz már ki abból a csűrből!

Valóban sokan álltak a szekér körül. Egy asszony gyermeket tartott a karján, köténye szélénél kikandikált alsószoknyájának szennyes fehérsége. A gyermek öklöcskéivel olykor a szemének esett, s prünyönyögni kezdett. Egy férfi fél lábát a kerék küllőjére rakta, tekintetével tartózkodva méregette a szekéren ülő községi esküdtet, akié a fogat volt, s bús egykedvűséggel kérdezte tőle:

– Osztán ezt megfizetik neked?

Az esküdt elengedte a füle mellett a kérdést.

– Hát az a piros csíkos párna – folytatta az előbbi. – Ugyi, az a Küss Lajosné? Jól megüsmerszik. – A karján gyermeket tartó asszony homloka alól lopva lesett a távolabb álló férfire. Tekintetük találkozott. A nő elmosolyodott, arca fehér szőkeségét elöntötte a pír, gyorsan elfordult, s csitítgatta a gyermeket, aki már nem is sírt, hanem ujját szopogatta mohó étvággal.

– Hát ez a búza kié?... Kinek van ilyen szemetes búzája? – s fél kézzel a zsákhöz nyúlt, amely kirepedt a feszességtől, s szóródott belőle a szem. – Jól tudtok gazolni. Látszik, hogy nem a tiétek – csóválta fejét szemrehányólag.

A szekéren ülő ember, aki jóval fiatalabb volt a kérdezősködőnél megsokallta az érdeklődést: hátracsapott az ostornyéllal, s az ütés majdnem eltalálta a zsákokon matarászó férfi kezét. Az távolabb húzódott egy lépéssel.

– Ahova nem tett, oda keed ne nyúljon! Megtanulhatta volna, elég vén már!

Egyik csendőr a szekér mellett maradt fegyveres fedezetül, s most szükségesnek vélte beleavatkozni a csipkelődésbe: ráripakodott a közelben lézengőkre, s karjával hátrább taszította őket. Az iménti kíváncsiskodó oldalt sandított, szemei hunyorogtak, és kiköpött az úttestre. S hogy nem nézett rá senki, nem sokára még egyet köpött. Hadd lássák!

...János a csűrkapu deszkái közül leskődött ki felé. Izmai görcsösen megfeszültek, reszketett:

– Már kiabálhat – mondta félig az anyjának, félig magának. – A keservit ennek az életnek! Esment

nyakunkon a szégyen! Mert pénzem nincs! Adót nem tudok fizetni! Tegnapelőtt már mondta volt a perceptor, hogy jönnék. De hát elvihetik akár a házat is! Keed mennyen előre, s mongya meg nekik, hogy... Vagy ne mongyon semmit, vigyék el a házat, az istenit!

Az öregasszony, gyorsan, mint a motolla, hamarosan ott forgolódott a hivatalosak körül. Azt sem tudta szegény feje, kinek álljon inkább a szolgálatára. Ki a „nagyobb”, ki a hatalmasabb? A kisbíró? A csendőr? Vagy az adószedő?

János csak állt gyökeret verve. Mintha tűz szaladt volna szét az ereiben, amikor kihozták a házból a fonókeréket. Drágább volt ez az anyjának az életénél, régen kapta az urától, amikor még nagy szerelemben voltak. Azóta megkotyogósodott a kereke, s szerkezetét meglyuggatta a szú, de téli estéken még használható. Hej, mennyi mesét juttatott eszébe az asszonynak a fonókerék halk, álmosító nyikorgása!

A kisbíró nem nyúlt semmihez, s így az adószedőnek kellett visszatérnie a két párnáért is. Az elsőházban felvetett nagyágyból cibálták elő azokat – a legszebbeket –, s vigyázatlanul bedobták a szekér poros derekába.

Jó is volt, hogy elfordult a legény, s nem nézte végig a hurcolkodást.

Amikor elzörgött a kapu előtt a szekér, keserű szívvel átment az udvaron. Kalapját behúzta, hogy senki se lásson a szemébe. Kegyetlen szégyen marta a fonókerék meg a párnák miatt. Kiment a kapun céltalanul...

3

De miért is szégyelli? Mert látta az egész falu? Hiszen a másét is elvitték! Lám, Kormos Jóska is ott szontyolkodott a szekér mellett két véka kukoricája miatt. S rajta kívül még hányan, akiknek az arcát nem is tudta megjegyezni lelkének háborgása közben.

Mire a kocsmába ért, az alkonyati levegő hűvösségétől lehiggadtak a gondolatai, s tudatában ismét kezdett elrendeződni a világ. Fél liter bort kért. Öreg, rossz bútor a lócsös lábú kocsmáros a faluban, tizenöt esztendeje öntözgeti szesszel a község lakóinak örömet és bánatát, unalmát és nyugtalanságát.

– Régen nem tetszett nálunk járni – kedveskedett a vendégnek.

A legény reá sem nézett, inkább csak sejtette, amit a kocsmáros mondott, nem tudott odagondolni. Biccentett a fejével:

– Régen...

– Valamikor pedig...

– Az rég vót, hogy mindennap. Akkor még fiatal vótam. Kellett. Szerelmes is vótam, bánatom is vót. Meg örömöm is. No.

Öklére hajtotta a fejét... Ecetes ez a bor – állapította meg magában –, bizonyára keresztapaságba keveredett vele a kocsmáros. Azelőtt nem így volt, még a színe is más volt a bornak. S ő is régebben csak belepillantott a pohárba, mint a tündérek kútjába, s már látta is a Juli mosolygását, bársonyos tűzű szemeit. Csak fel kellett hajtania a pohár tartalmát, s érezte lelkén az ígézetet. Most? Zavaros a bor, szennyet lát úszkálni benne, ha a pohárba les.

De azért kiissza!

Az első pohár után eszébe jutott, hogy nincsen pénz nála. De még otthon sincs! Miből fogja kifizetni a kocsmárost? Manapság nem szívesen adnak hitelt annak, akinek lyukas a zsebe. Meleg loccsant az arcába, s elpirult, megvizsketett a teste, a lelkét ismét megkarmolta valami: neki még a kocsmá sem nyújthat nyugodalmat, nincsen békessége sehol a föld színén! A pénzről az adó, az adóról elvesztett szerelme, Juli jutott az eszébe, aki bizonyára megtudta már, hogy elvitték tőlük még a fonókereket is. Kacaghat rajta. De örvendhet a Juli apja is, lám, neki volt igaza, amikor tiltotta a leányát Kovács Jánostól!

Megmarkolta az üveget, s olyan vigyázatlan lendülettel töltött a poharába, hogy az ital kiloccsant az asztalra. Káromkodott is egyet, sziszegve, csak úgy

magában. Imént Király Dani bá jött be a kocsmába sunyin, mesterkélten óvatossággal, s egy porció pálinkát rendelt titokban. A legény felé fordult:

– Netene. Korán van még. A disznócsorda sem jött haza – hunyorgott és mosolygott a szeme sarka, bajuszát, amelynek összes szálai bozontosan nyúltak a levegőbe, puhán megpödörgette.

– Keednek avval semmi baja! – vetette oda János. Ingerelte a szó. Merőn maga elé nézett, hallgatóan, és ivott.

Pedig Király Dani bá nem rosszindulatból tette a megjegyzést. Maga is szegény, akár a templom egere, napszámba dolgozik, és idegen földet bérel, amikor itthon tartózkodik. Néha eltűnik a faluból, s az ilyen eltűnések előtt lelkesen magyarázza a járókelőknek, mindenkinek, akit elfog az utcán, hogy most aztán igazán rendbe tevődik a szénája, mert hisz levelet kapott, amelyben írták, hogy lámpással keresik a dolgos kezeket a bányaságon vagy ebben és ebben a városban, ilyen és ilyen munkára. Általában minden őszön, amikor elfogy a munka a mezőn, s elapad a napszám a faluban: Király Dani megkapja az állítólagos levelet. Hosszas és érzékeny parolázásokkal búcsúzik az emberektől, komáktól és cimboráktól, még könny is csillan a szemében, de ez inkább csak attól a veleszületett, szeme sarkában mindig bujkáló nevetéstől... Tél derekán aztán hazaállít a faluba. Ezt azonban nem jelenti senkinek. Mint az árnyék, amelyet megszoktunk már, egyszer csak itthon terem, és senkinek sem tűnik föl, amikor ismét megjelenik a kocsmában, s kikéri nagy titokzatosan a szokásos porció pálinkát. Nem kérdezik, hol járt, milyen munkában dolgozott, mennyit keresett, kiféle-miféle ember volt a munkaadója, s miért sodródott újra haza. Úgyis mindenki tudja, hogy őszön ismét előlről kezdődik a mese. Szegény ember ő, s talán még azt sem vennék észre, ha egy szép napon végérvényesen eltűnnék a falu életéből.

Ilyen halkán élő ember Király Dani.

De önérzete a fiatalabbakkal s a maga rangjabeli-ekkel szemben neki is van. Sértődve fordít hátat a borozónak, s duzzogva dűnnyögi:

– Nem bántásként mondtam... Tőlem igyál, tőlem akár lyukat is rághat a hasadba a szesz, a fenébe is! Nem az enyimet iszod, s kész!

Aztán az ablak felé fordult, mintha rajta kívül senki sem volna a kocsmában, s ő szerfölött unatkozna. Az ablakszemről homályosan visszaverődött alakjának tükörképe, s mintegy önmagával koccintgatva, apró kortyokkal, szertartásosan hörpintgette az öklömnyi üveg tartalmát.

Hosszú ideig béna csend nehezedett az ivóteremre, csupán a vén kocsmáros csoszogtatott papucsában, amelyet cipő helyett húzott dagadt lábaira. Ő is az ablakhoz lépett s hátratett kezeinek egymásra font ujjaival játszadozva sóhajtozott. Milyen kár, hogy olyan hamar elrepült a nyár! Hogy egyáltalán odalesznek a hosszú, fényes, meleg napok, a vidám és nyugodt nyáresti ég. (Jóllehet, így ősszel többet jövedelmez a kocsmá, hiszen a korai alkonyat s a hosszú esték unalma inkább bekényszeríti az embereket az ivóba.)

Dani bá fenekére nézett az üvegnek. Valahonnan az inge alól disznóhólyagból készült koszos dohányzacskót cibált elő, s a dohány közül nagy ügyyel-bajjal kikotort öt lejt, azt a kocsmáros markába csúsztatta, majd felsóhajtott, hogy már menni kell. Leporolta az ujjasát (szokása volt ez), s indult. Nem azért, mintha a kedvéből nem telt volna még egy porcióra, de a férfinapszám ideje elmúlt már, nincsen kereset, a törökbúzáat leginkább a fehérnépek s a gyermekek szedik, mindössze tíz lejért napjára. A közeli napokban Dani bának biztosan újra levelet hoz a posta, hiszen nincsen már munkaalkalom a faluban, s a disznóhólyagból csinált zacskó nehezen fiaddza meg a napi négy-öt lejt pálinkára. A dohányhoz is csak nagy ritkán nyúl hozzá, hogy cigarettát sodorjon...

Mikor azonban lenyomta volna az ajtó kilincsét, János megszólította:

– Hallja-é, Dani bá! Én sem haragból mondtam...

Visszalépett.

– Tudom én azt, fiam.

– Nahát, akkor ne menjen.

– Én is mondom, hogy nem akartalak bántani.

– Egy pohárral megihatik, jut még innét – s felemelte az üres üveget. Rendelt, telitöltötte, s míg a kocsmáros a kiméréssel ügyetlenkedett, az öreg is helyet foglalt. Majd kicsit felemelkedett, s kezét átnyújtotta a legénynek:

– Mert aszondom én, hogy ahhoz senkinek semmi köze, hogy ki mikor öblinti le a torkát. Amikor kiszárad, s kész! Már egy pohár bort sem szabad meginnya a szegény embernek, mi?! Mikor a kedve úgy hozza? Mi? Afene!

4

A községi kocsmá udvarán ölnyi vastag, nagyolva faragott cserefagerendákon támaszkodott a szín, amely idegenből jövő utasoknak, deszkások és vásárosok szekérének s lovainak szolgált szállásul. Estétként a nagy szín felfogta a szomszédos házak ablakain kiszűrődő lámpafényt. Sötét volt, mintha a falu a világ fenekére süllyedt volna. Kovács János borgőzös, erős hangjától megroggyant a kocsmái asztal fölött égő lámpa kicsi lángja:

– Keed nem tuggya, Dani bá! Azt senki sem tuggya! Csak én tudom, hogy miért nincsen nyugodalma ennek! – verte a mellét a szíve fölött, s fokozódó lendülettel, önfegyelmét elveszítve szavalt. A bor, már a negyedik fél liter, feltépte a mondatok zsilipjét, s a szív öntötte magából a bánatot, az életet fojtogató keserűséget, mint nehéz felhő a záporosót. – De a kés a zsebemben! – kiáltotta. – Mindig az ujjas zsebiben! S kifenne! Már régtől fogva kifenne, csak aszondom! Akár meg is mutathatom! – De mégsem mutatta meg. Nem is volt ujjas rajta, ingujjban jött a kocsmába, úgy, ahogy a baj reászakadt estefelé.

– Úgy van a. Én is aszondom, hallod-e – kont-
rázott az öreg. – S ezt jól hallgasd meg, mert a ná-
ladnál öregebbtől sokat tanulhatsz. Sokat jártam én
ebben a világban, szerteszéjjel. Üsmerek én mindent,
hallod-e. De az úgy van, hogy ki-ki tuggya a maga
baját, s kész!

A mélyülő s feketedő este gyűjtötte az embereket
az ivóba. Addig szívták cigarettáikat, míg az az ajku-
kat kezdte égetni.

Szemet maró komisz füsttől lett sűrű a levegő, s
nagy szenvedéllyel vitatták a tavalyi juhpásztor dol-
gát, aki sokaknak adós maradt egy-két rész sajttal.
Még hozzá a sajt sovány is volt a keze után! Tény,
hogy az illető nem vált be majornak, pedig hogy kö-
nyörgött és fogadkozott az istenadta az elmúlt télen,
míg megkapta a pásztorságot. Most utólag senki sem
mond jót róla. Igaz, hogy már visszament, messzi
valahová a havasi falujába, könnyű tehát szapulni és
ócsárolni, nem védelmezheti magát...

A terem közepén beszélgető három emberhez oda-
csatlakozott negyediknek az éjjeliőr. Már korán este
kiállt az útra kétméteres botjával, amelynek végén
szegben végződő vasburok adta gazdájának a báto-
rítást gonosz szándékú emberek ellen. Télhez illő,
ujjatlan, földet seprő szokmányát is magára borította.
s fejét hegyes kucsma fedte. Hűvösek az éjszakák.
Ha nincs köd, hóharmat lepi be a fákat, a mohos ház-
tetőket, a gypjaikat vesztett réteket, az útszéli hidak
gerendáit meg a kerítések fedődeszkáit. A hajnal pe-
dig, a sűrűn pipázó trágyarakásokkal s a kertekben
meredező, fehér fejű, árva kórokkal olyan, mintha
máris valóságos tél vert volna szállást a faluban.

Bokor Marci, a bakter csónak alakú, idétlen bocs-
korban tapossa az utak porát, s a szája két szélén
mélyen lekonyul a bajusza. Minden este kocsmázás-
sal kezdi a szolgálatot. Ritkán fordul elő, hogy ne
akadjon valaki, aki egy-két pohár itallal meg ne kí-
nálja. De ma este mintha nem lelné helyét a beszél-
getők közelében. Mindegyre eloldalog, a koccintgatók
és egymásnak buzgón magyarázók felé sétál, s igyek-
szik mentől közelebb férközni hozzájuk. János lel-

két, amikor Marcira tekint, százszor fájóbban kavarja az emlékezés, mert megélnékülnek tudatában a régi éjszakák, amikor az éjjeliőr is tanúja volt néha a kapufélfák között lejátszódó szerelmes jeleneteknek, s látott sok mindent a mezőn is, hiszen Marci sokszor napszámoskodott Juliéknak.

– Kifent késem élivel még összetalálkozik Györki Imre! – ontotta a szavakat féktelenül a legény, s szemének alkoholtól mámoros fényében lobogott az indulat. Marékra fogta az üveg nyakát, keresett valamit a tekintetével, amihez hozzávágthatná, de aztán megeledett azzal, hogy lebillentette az asztalról. – Tudja meg keed, hogy Györki Imre az oka! Ő, az apja, aki nem adta!

Dani bá előrehajolt, s két ujjával megráncigálta a legény mellén az inget:

– Nono, fiam, aszongyák, hogy te...

– Sokat mondanak! Azt tudnak!

– De hallgasd csak meg, fiam, amit az öregebb mond. Mert én nem akarok neked rosszat! Györki Imre...

– Hej, gazdag Györki Imre! Gazember Györki Imre! – tombolt a legény, s olyan erővel lázongott benne a szenvedély, hogy már a lábai is türelmetlenül doboltak az asztal alatt.

Az öregember széjjelnézett, megcsóválta a fejét. s a száját elfödte a tenyerével, mintha a bajuszát igazgatná:

– Halkabban, fiam... Csendesebben...

– A magamét mondom, s hangosan mondom, mert igazat beszélek!

– Sokan hallják, no – töpregett Dani bá, s talán szeretett volna eltűnni is. Kényelmetlenné vált a helyzete. Ő maga is sokszor kapott munkát Györki Imrénél. Aztán itt van ez a Bokor Marci, – fene a dolgát! Éjjeliőrnek ilyenkor nem a kocsmában a helye! De az üvegben még jócskán van bor, s Dani bá, ha rápillant, inkább tűri, hogy égesse ülepét a pad, eméssze elméjét a sunyi félelem Györki miatt, aki módos gazda s szóvivő ember a faluban.

A legényt mindinkább elragadta a hevület:

– Hallja meg az egész világ! Szemibe mondom neki magának is! Utolsó ember, nem tisztességes ember, aki mást nyomorúságba kerget!

– Mondom én, hogy nem jól beszélsz. Nem úgy vót. Nem Györki vót a hibás. A leány a kezeden vót, a fenébe! Osztán elengeded. Elszalasztottad, mert te úgy akartad, s kész! Senkinek semmi köze ahhoz, mert te úgy akartad! – kacsintott, s felkacagott. – Nekem te ne beszélj, én tudom, egyszer megunja az ember a fehércselédet! Mindegyiket! Hát mire való a fejjérnép? – Majd a pohara után nyúlt. – No, szerusz fiam, ingem te ne taníts!

De Kovács János nem koccintott, hanem hatalmasat csapott az asztalra. Olyan lett az arca, mint a vilámló ég.

– Györki Imre alávaló ember! Istentelen ember! Az is ellenségem nekem, aki pártját fogja! – s merőn belenézett az öregember arcába. De azt nem hagyta cserben a nyugalom.

– Ülj le.

– Keed is ellenségem!

Dani bá hátrahőkölt:

– Mit beszélsz? Ülj le. Én csak ülő emberrel beszélgetek, s kész! – fordult el haragosan, de csak pillanatra. Aztán halkán feddette, egészen a füléhez hajolva: – Bokor Marci előtt mért jár a szád? Visszszamondja, osztán Györki Imre elperli az ingedet is, becsületsértésért. Mondom én, hogy hallgass az öregebbre...

– Az ingemet? Hát odaadom én Bokor Marcinak az ingemet is! Annak a nyomorultnak! Nesze az ing, a keservit! – s belehasított a vászonba. Nem bírt magával, reszketett nagy, erős teste, s kékesen remegtek az ajkai. – Bort is adok Marcinak, a szerencsétlennek, amennyi belefér! Igyál, Marci! Hol vagy, Marci?! Gyere csak... Hogy is vót az, amikor...

– Nem Bokor Marci, hanem Györki...

A vénember is kereste szemével a baktert. De az már nem volt a kocsmában. Dani bá még ki is tá-

molygott utána, szölongatta a sötétben, mert borért hallgatni fog Marci, biztosan tudta.

De annak hült helye volt, elnyelte az őszi éjszaka.

5

Györkiéknél az asszony éppen bebújt a paplan alá, amikor megkocogtatták az ablakot. A vénember (csak ketten laktak a házban, amióta a fiuk megházasodott, s a leány is férjhez ment) vastag, szőrös nyakát hátraszegve ült a lámpa alatt, és a jövő esztendőre szóló új naptárt olvasta. Mélyen, vontatottan szuszogott, s lélegzésének üteme átrengett kerekded hasán is, amely kövéren kibuggyant a harisnyából a fekete lájbi alatt. A dús bajusz, amely őszesen is emlékeztetett ifjúkori szőkeségére, meg a szájába mélyen belekémlelő hajlott orr, árnyékot vetett az arcára.

Az első zajra fel sem figyelt. Magasan van az ablak, nem érheti fel emberi kéz. Valami ijedt madarat űzhetett a fény felé az őszi éjszaka sivársága. Vagy magától reccsent volna a keresztfa? (Ez vendéget jelent.) Lehet az is, hogy csak a képzelete játszik vele.

Élettársa felé pillantott, majd fordított egy lapot a naptárban. Feleségét azon nyomban, hogy lefeküdt, elnyomta az álom. Öreg csont már az asszony, de ma is a nap előtt kél, s példás rendet tart a házban. Lám, sehol egy szemét a padlón, tiszta ágynemű az ágyakon, s olyan patyolatfehér abrosz az asztalon, hogy reá sem mer könyökölni a gazda. Tisztaság a jómód jele. Igaz az is, hogy nem gyarapodhatott volna ő e nélkül az asszony nélkül. Csendes természetű – gondolta most is –, jó asszony. Olyan leányt nevelt, hogy akár az angyalok közé is beillenék...

A második zörgetés erős zajára végül felriadt, a könyvet letette, az ablakhoz lépett, s kinyitotta:

- Ki lelke vagy, hé?!
- Én vagyok. Marci. A bakter.
- Marci... Ki küldött?
- Ingem senki, magamtól jöttem.

A gazda lelkét rossz sejtelem árasztotta el. Hát-rapillantott, hogy alszik-e a felesége. Nem rendes dolog, ha késő este keres valakit a bakter. Talán reámentek a csendőrök vagy a fináncok a fiára, mert Albert éppen most főzi a pálinkát nagy titokban, elrejtözve a hatóság szeme elől. Aztán jön a büntetés, tíz-húszezer lej vagy még több. Úszik a vagyon: állat és föld!... Ilyen félelmek és remegések állnak mindig sorompóban a Györki lelkében.

– Beszélj! – hajolt ki az ablakon. – De halkan, mert alszik az asszony.

– Jól van – bólintott az éjjeliőr. – Úgy vót, hogy napnyugta után mondom a feleségemnek: no, én má ki is menyek. Mert mi csináljon otthon az ember? Hat gyermek aluszik az ágyban, a lányka – a legnagyobbik –, igaz, hogy szógálatba készül, de... azért már üdeje, hogy kinézzen a falu közü a bakter, ha besötétedik. Há nem igaz? – galagyolt összevissza.

– Igaz, igaz – bólintott türelmetlenül Györki, s ismét hátralesett. – Halkabban beszélj, te, s mondd azt, hogy honnét jöttél?

– A kocsmából.

– Ott vannak a csendőrök, mi? – dobogott hevesen a szíve.

– Nincsenek...

– Hát az adószedő?

– Úrféle egyáltalán nincs.

– Akkor ki van ott?

– Kovács Jancsi mulat Király Dani bával, a helyett, hogy az adóját kifizetné. Hogy ne vinnék el az anyja fonókerekit! No – gondoltam én is magamban –, jól járt vóna igaziba a keed leánya, ha hozzámenyen! Há nem igaz? Most osztán hordanák el adóba mind, amit keed szerzett...

– Igaz – dörmögte kényszerű nyugalommal. – Osztán mért jöttél?

– Az a senki fia mind keedet ócsárolja.

– Ingemet? – s elgondolkozott. – Hát csak ócsároljon. Jába perelném, nincs mit megvenni rajta.

– Azt is mondta, hogy megöli keedet.

– Az annyát!

– A kés a zsebiben!

Kicsit megborzongott:

– Majd meglássuk. Mert én is ott leszek!

– Osztán... hogy miket mondott az egész falu előtt! Sokan vannak a kocsmában, s jól kiállította a keed becsületéről a bizonyítványt, mindenki füle hallatára.

Még mindig nem gerjedt föl a haragja. Csak azt kérdezte:

– A leányomat mocskolta-e?

– Azt is...

– A leányomat? – s felhorkant. – No, megállj! Majd megtanítom én a bitangot! Majd adok én neki! Hát ki vagyok én?!

– Nyíltan hirdeti, hogy keed alávaló gazember. Kereken állták, s úgy hallgatták.

Szégyen ez! Az egész falu beszélni fogja!

– Nyíltan?

– Úgy...

– Hogy én gazember vagyok?

– Mondta. S a kés a zsebiben!

Bajuszának bozótja megremegett, mint a tigrisé, a szavak lassanként életre rázták olvasásba álmosodott tudatát. Pillanat alatt átviharzott benne mindaz, ami a családjában történt Kovács János miatt. Ő keserítette meg öreg napjait, ő hervasztja ma is nap nap után, szemmel láthatóan, leánya arcának rózsaszirmait. Mert még mostanság is ott van valami sötét, bizonytalan árnyék a család életében, őmiatta, s nem lehet szabadulni tőle. Sokszor kiszámította magában, tépelődései közepette, hogy itt csak a halál segít. Élő emberek között nincsen megoldás abban, amit az élet összegabalyított...

– Nem vót elég, hogy megszégyenítette a leányomat? Hogy feldúlta a családom boldogságát? Most még ő rágalmaz? Még mindig nem nyughatik attól a fehérneptől? S ingem gyilkossággal fenyeget? Hát én majd megmutatom, hogy milyen legény ő! Nyomorult, mint a féreg, aki a mezőn a szántásban

kereskedik! Munkakerülő! Haszontalan! Senki! Most osztán megtanítom! Mért nem költözik el a faluból?! Mért?!

– Csak azért jöttem – akart indulni a bakter.

– Állj csak! Menyek én is!

Lehúzta a percegő lámpát, ujjasba bújt, s kalapot tett a fejére. De még irtózatoss felindultsága közben is vigyázott, nehogy felébredjen a felesége: óvatosan nyitotta ki és csukta be az ajtót.

6

Alig öt percnnyire lakott a fia, Albert.

A bakter bocskorával zajosan csoszogott utána az utcán; néha futólépésre kénytelenedtek a lábai, mert Györki Imre izgatottan sietett, mintha nem is veszélyeztette volna testének egyensúlyát a kerekded pocak. De nem akart emberekkel találkozni.

Elsőnek a menyébe botlott, aki a kapunyikorgásra kinézett az ajtón. Feküdni készült éppen, haját már kibontotta. Mielőtt a menyecske kérdezősködhetne, az öreg ráförmedt:

– Az uradat keresem! Itthon van?

– Valami baj van? – ijedt meg Sári.

– Semmiség... Hol az urad?

– Pálinkát akarnak kóstolni?... Ki az ott hátul a sötétben? Nem üsmerem meg...

– Szólítsd elé az uradat!

A menyecske hátracsapta kontyból lebontott, gazdag tincsekbe omló haját, és lépett néhányat az udvar mélyébe, arrafelé, ahol szökdöső tűzfény árulkodott a pálinkafőzésről:

– Albi! Hozzál kóstolót! Itt van apád!

Majd az apósáék felé:

– Kerüljenek beljebb... De ki az ott hátul? – kémlelődött újra, mert még mindig nem ismerte meg a bakter háttérbe húzódó alakját.

Idős Györki belépett a szobába, társa pedig eltűnt a kapu alatt. Sári a pálinkához poharakat szedett elő, s tiszta kendővel meg is törülgette őket, majd a lámpafény felé tartotta, hogy meggyőződjenek, elég tiszták-e. Így kell, ha az após látja. Eközben Albert is előkerült. Nyugodt, békés arcú szőke férfi volt, orra alatt keskeny bajusz pödörödött, s arcán mosolygás játszadozott. Kurtán köszönt az apjának, kezét is szorították, majd karjával végigtörült az alig kopott kanapén, hogy leülhessen.

– Már jába hozza a hírt a csendőrökről – legyintett. – Jöhetnek, mert nem félek tőlük. Megvan az engedély!

Györki nem tudott kivergődni a szédületből, gépiesen felelte:

– Ajjó. Nem is tudtam.

– Nem vót üdöm elmenni keedhez, hogy megmondjam. Na, lássuk csak, asszony, hol is vagy az az éveg?... Már esment adtál valakinek... Ejnye, ejnye – csóváltgatta a fejét harag nélkül. – Így hamar végire járunk... Szinte teli vót, s már félig is alig van... Estefelé az utolsó tisztálást is feltettük – fordult az apjához –, az ember mellett, aki főzi, állandólag ott kell állni, s ezért is nem vót üdöm tudatni keedet...

Erős pálinka volt, kisüstös, olyan, mintha eleven parazsat nyelne, aki issza.

Albert beszélt, beszélt, töltögette a gyilkos folyadékot. Kicsit látszott a szemén, s érzett a hanglejtésén, hogy napok óta vigyáz az üst mellett a napszámossal.

Apja nem lelte helyét az asztal mellett. Az alkohol hatására még vérmesebb és nyugtalanítóbb indulatok rohanták meg: mintha a Kovács János kését máris a szíve fölött érezné. A hetedik pohár után rászólt a menyére:

– Eriggy, Sári, nézd meg a napszámost. Nem jó ügyelet nélkül hagyni az idegent.

Sári megértette, hogy el kell tisztulnia. Csupán pillanatig csodálkozott az apósa felé, s már tova is libbent engedelmesen. De megborzongott valami furcsa sejtelemtől. Férje utána nézett, s – hogy az asszonyt elnyelte az ajtón kívül settenkedő sötétség – komolyra vált arccal fordult az apjához:

– Hát megdögle mégis a ló? Mondta vót keed a minap, hogy köhögés gyötri azt a szegény állatot. A kehet nem lehet gyógyítani.

– Nagynyavaját. A ló jobban van!

Merőn összenéztek.

– Szükségem vagyon reád! – mondta kisvártatva az apa.

– Mihez?

– Gyilkosság készül!

A fiatalember meghökölt, elsötétült előtte a világ.

– Tán keed készíti?!

– Nem én... Ellenem tervelik...

– S ki?

– Hát ki? Kovács Jancsi! Nem fér a bőriben. De én kiguvasztom azt az útszélről felszedett bitang keszervit!... Végy kézbelit, ujjast, s gyere! – pattant föl a székről, halántékán a dagadó, lüktető erekkel, s a szédület már-már földhöz csapta.

Fia azonban nyugodt maradt, nem rázta föl a hír.

– Az nem igaz. Üsmerem én Jancsit... Sokáig vót jó cimborám. Sokat hírelnek róla, de tőlem mondhaszák, én mindenkinél jobban üsmerem...

Ezek a szavak feltépték Györki izgalma előtt a rácsot, mely mögött jó órája szüköl már a vadállat. A szék háta megreccsent a beléje kapaszkodó ujjak szorításától:

– Tésis?! A tulajdon gyermekem is ellenem szegül?! A gyilkosomat pártolja?! – fuldokolta kékre dagadt arccal, s kétszer-háromszor is átszáguldott a szobán, majd magából kikelve, mintha eszét veszttette volna, elrohant.

Vaktában szaladt végig az utcán, míg ki nem fuldadt. Patakként csurgott arcán, hátán az izzadság.

Csak ekkor vette észre, hogy nyomába szegődve hűségesen követi őt a földigérő szokmány, mindenütt a sarkában, mint az árnyék.

– Marci – fordult hátra. – Küldd ki azt a gézengúzt a temetőbe! Hadd lám, milyen legény az, aki a leányomat szégyenben hagyta?!

Két lépés után ismét elakadt, s megfordult:

– Marci! Osztán öt lejjel felemelem a napszámodat... Hallod-é, holnap kapsz egy liter pálinkát is! Hat gyermeked van, szegény ember vagy, neked is jól fog az a kicsi pénz... De ha megtudja valaki, vége a napszámoknak, hallod-é!

...Albert néhány perc múlva meggondolta a dolgot, s úgy határozott, hogy mégis utánaéz az apjának. Végigsietett az utcán, s látta, hogy a szülei házában még mindig ég a lámpa. Bizonyára már vetkőzik is az öreg... Hogy is gyilkolna az a Kovács Jancsi? – Elmosolyodott magában. Vállán hanyag mozdulattal fellökte az ujjast, aztán megfordult, s beleszagolt a levegőbe. Ideértett a pálinka illata!...

Fütyörészve bandukolt hazafelé.

7

Kovács Jánosnak harmatot csalt szemébe az ital. A beszélgetők a kocsmá közepén álldogáltak hosszasan, végül letelepedtek a padra, s tovább szólták, szapulták a szegény juhászt. Egy alacsony homlokú, düledt zöld szemű férfi a szájához emelt üveg mögül megjegyezte, Kovács Jancsi felé sandítva:

– Elvitték az anyja fonókerekét is. Az úton hallám...

Ketten-hárman is arrafelé fordultak, csak úgy, mintha a sarokba rekedt homályt néznék. A legény nem bírta a fejét. Nekikönyökölt az asztallapnak, amelyet ma este annyit döngetett már az öklével:

*Bánat és bor élettársom,
hej, mély az én árvaságom!*

Dani bá előkotorta a pipáját valamelyik zsebéből, hogy a zacskó fenekén porló dohánytörmelékkel föl-áldozza a mámor ködös hangulatának. A padhoz veregette a pipát, szipáskolt, hogy megtisztuljon a bagótól, s közben – úgy félfigyellel – rábólintott a János árvaságára is. De mielőtt pipatömésre került volna a sor, az ajtó feletti virgonc kis bronzcsengő érkezőt jelzett. Az öregnek felragyogott a szeme.

– No, megkerült a bakter! Fene a lábát, aki a falut járja!

A legény magasan lengette az öklét:

– Reászakad eccer Györki Imrere az igazságos ég! Vagy eltöri a lábát a föld, s tüzet fű reá. De ha ég nem szakad s föld tüzet nem fű: akkor is élni fogok én! Mindig éles lesz a késem!

A vénember a most érkezettel volt elfoglalva:

– Jöszte csak, Marci, egy szóra! Melegedj meg, mert hűvös az éccaka, a fenébe! Ni, már az orrod is tőgyelni kezdett!

A bakter megtörülte levedző orrát a keze fejével, szortyogott egyet-kettőt, s csendesen az asztalhoz bátorzkodott. Folytonosan a padlóul szolgáló téglákhoz tapasztotta a tekintetét, hogy még a köszönését sem lehetett megérteni.

– Hideg van, ugyi?! – csapott a vállára Dani bá. Őszinte volt a vidámsága, hiszen bizonyosra vette, hogy a bakter, ha már melléjük telepedett, nem fog árulkodni Györki Imrének. A bortól minden, amit hallott, elnémul benne, mint a sír. Tudja ő jól, hogy milyen a szegény ember.

Poharat rendelt, töltött, s koccintáskor hosszú körmondatokban sajnálkozott a bakteren:

– Mondjuk úgy, ahogy van: a magunkfajta ember nem is tudja, hogy mi az a hideg. Különösen télen! De akkor is kivált éccaka, amikor a bakternek vigyázni kell a falura. Számára nincsen fedél, kapualjakban tapogatja a csontjait a szél. S mind csak azért, hogy embernek, állatnak, háznak, gabonának

rossz szándék által kára ne essék... Én mondom neked, János fiam – magyarázta most már a legénynek –, sokat jártam a nagyvilágban, eleget láttam s hallottam, de ez így nagyon! Mert ez az ember most is faluvigyzóból jött! Igaz-é, Marci?!

– Már ha keed mongya... A temetőből jövök...

– Félelmetes hely a temető is – csóválta a fejét Dani bá elismerőleg.

– Csak keed állna ki oda! A fejér embert lestem, akinek éjfélkor kell kibúnia a föld alól – s nyelt, mert nehezen tudta kitalálni ezt a hazugságot. (Peti Pistáné költötte hírét a fejér embernek, úgyhogy asszonyféle már nem is merészel sötétedés után a temető közelében járni.)

– Osztán megfáztam, s otthagytam, az isten lesi tovább! – folytatta.

Erre János is felfigyelt. Szemeiben zavarosan kavargott a mámor. Az ő édesanyja is sokszor emlegette a fejér embert. Esős, nyirkos éjszakákon, amikor testét fájások hasogatták, s lelkét halálfélelem ijesztgette, egész párbeszédet szőtt: „Tedd le azt a lepedőt, nem szeretlek fehéren... Neked barna volt a bőröd... Vagy nem Zsiga vagy te?... A szemedből látom, hogy te vagy... Elrútítottad magadat. Pihá!... Hát én veled nem megyek!” – Nyögdécselt, s néha már olyan emelt hangon beszélt, mintha élő emberhez szólna: – „A pokolvar rágja meg a halóporaidat is: hát nincs nyugodalmad a föld alatt? Nem hagysz pihenni ingem?!” – S János hallotta részeg képzeletével, amint sírnak a fák az őszi éjszakában, eső áztatja a földet, s a szél hozzáloccsintja olykor az ablakokhoz.

Nyög, jajgat, szinte sikoltoz az anyja...

– Már két gyermeket megrontott a faluban – mondta az éjjeliőr.

– Bolond beszéd – legyintett János.

– Szememmel láttam!

– Hazudsz, bakter!

– Folyjon ki a szemem!
– Tőlem folyjon. Jártál-é oskolába?
– Nem jártam... De vakuljak meg, ha a fejr ember nem láttam!
– Az apádat, aki fejr vót, mert nem vót szerencseny, igaz-é? Csak olyan babona a fejr ember...
– Peti Pistáné is láta!
– Vénasszony. Nem számít.
– Ne menjek el innét– köpött –, ha a pap fia is nem láta s a pap is nem mondta!
– A pap? – csudálkozott el a legény.
– A.
– Nem lehet igaz!
– Jól van, na. Megnézheted. Minden éjfélkor eléjő. Fehér lepedő van a vállán, kén ég a szemeiben, s szempillantás alatt a hátad megi kerül. A legények összefogtak, hogy kipusztítsák, de megijedtek tőle. Így már ez is reám maradt – vonogatta közönyösen a vállát.

– Megnézem, te bakter – emelkedett fel János a padról –, de ha nem igaz, osztán...

Dani bá elébe állott:

– Együtt nézzük meg, hallod-é! Csak még nincsen itt az üdeje! Ül le, s kész! – próbálta visszakényszeríteni a padra, fél szemmel az üveg felé sóvárogva, amelyet csak most hozott ki a kocsmáros, s alig hiányzott a tartalmából. – Én mondom, hogy ketten osztán megtaníjuk kesztyűbe dudálni azt a fránya fejr embert, mert én nem hagylak téged! Csak most ül le!

János, mintha nem hallaná: részegségtől feszesre egyenesedett testtel, katonás, peckes léptekkel törtett az ajtó felé, ahol aztán lemaradt tőle a vénember, és visszatámolygott az asztalhoz:

– Pedig elmentem vóna vele – mondta. – Mert igazába megszerettem ezt a legényt. Nem mondom, sokat beszél, ha egy kicsit iszik, de az ingit se sajnálja mástól. Én mondom! – nyúlt az üveg után, s

telitöltötte a poharakat, kettőt: egyet magának, egyet a bakternek.

– Bátor legény – vélte Marci is, akinek a lelkét mégis zavarhatta valami, mert hozzátette: – Jó éles kés lehet nála... Azt el is felejtettem mondani, hogy a fejér ember sem jár üres kézzel... Már ahogy mongyák... Mit tudom én?! – rándult meg a teste, s szemét még inkább elfordította a Dani bá arcától.

8

Korán reggel volt még. Mint tegnap és azelőtt, amióta tanyát vert az ősz, köd mosdatta a falut, az egész vidéket, s csepegett a fák fekete ágairól, akár a verejték. Embercsoportok haladtak el a Györki Imre háza előtt. Némelyek a mezőre siettek, de leginkább – a szegénysorsú nép asszonyai – az erdőre, fatörmeléket gyűjteni, amelyet csomókba kötve görnyedt hátukon cipeltek haza, hevülten az erőlködéstől, káromkodások közepette. Messzi van az erdő. Rövidítéssel a Györkiék háza közelében kell betérni, és átmenni a temetőn.

Peti Pistáné két vénasszony társával szintén az erdőre igyekezett, s az úton mostanáig boszorkánytörténetekkel szórakoztatta útitársait. (Petinéről mindenki tudja a faluban, hogy néha éjfélkor seprűre kap, s úgy megnyergeli, akár a huszár a lovát, kulcslyukon ügyesebben bebújik, mint a szél, állatokból vért ereszt, szakértőbben, mint a lódoctor, nem látszik nyoma se a késének.) A vénasszony hirtelen elnémult a ház előtt, és figyelni kezdett. Mert a Györki Imréné nyelve gyorsabban pergett az orsónál. Amilyen csendes, szófukar asszony volt, most valósággal rikácsolt:

– Ugyi, nem tudod, hogy hol hagyta? Most osztán dobjunk ki pénzt új kalapért a vásáron! Hogy az Isten igazítsa el az eszedet, amelyik mindig a pálinkaszag felé igazodik! Azt hiszed, nem tudom, amikor

kilopóztál az ajtón? Már nem tudtad megállani, hogy ott főzik a pálinkát! A lámpát is úgy lehúztad, a sujj a tíz körmödet, hogy reggelre csupa korom lett minden! Ki mossa ki az ágyneműt? Mi? Mért nem tudtad kifűni azt a lámpát? Mi?

A férfi nem lelte helyét. Minden széket és kanapét kipróbált már az üléssel. Próbált állni az ablak mellett is és belebámulni a tejfehér világba, de nem bírt sokáig szembenézni a ház körül lopakodó enyészettel sem. Az asszony kárpálására csak azt hajtogatta, hogy:

– Ne tegezz, a nyelved istenit! Nem eccerre húztunk gagyát!

– De én menjek el a törökbúza szedőkért, ugyi? Mert keed elvesztette részeg fővel a kalapját! Osztán menjek el Albertékhez is, mert keed otthagyta a kalapját?! S a báránybórt, a kucsmát, azt nem teszi fejére, mert szégyelli, mivel nem üdeje még! Hát csak menjek, csak szaladjak, mert nincsen elég dolog itthon!

A kaput is olyan erővel húzta be, mintha csakis ő parancsolna a háznál.

Györki fellélegzett, amikor végre egyedül maradt...

Hajnalban sem tudott elaludni, csak forgott az ágyban, és hallgatta, miként kapzsiskodik levegőért a felesége tüdeje. Mikor pedig megfeledkezett, hogy ágyban fekszik, szobában van, zárt ajtók mögött, akkor arra rettent, hogy Kovács János szuszog a fülébe, a mellére térdel, s kése hegyét már a szíve fölött tartja. Sokáig vívódott, aztán felkelt, s kiindult az istállóba, megnézni a marhákat. Mikor az ajtón kilépett, s arcába csapott a friss levegő, rádöbbsent, hogy nincsen kalapja. Azóta se mert kimozdulni a házból, odavolt a tegnapi nyugodt élete. A felesége is, amióta felkelt, szüntelenül kárpál... S most, hogy elment az asszony, és elfoglalta birodalmát a csend, a magánosság, ez még kibírhatatlanabb. Szörnyű kísértés van a csendben, Györkinek le kell rognia a

székbe. Hangokat és lépéseket hall, de nem mer hátrahátrézní. Később valóban csattant a kapu, s a férfi testén hideg verejték ütött ki. Már az ablakra sem mert rápillantani.

Fekete rongygomolyagként Peti Pistáné omlott be az ajtón jajveszékelve:

– Megölték a vén Kovács fiát, jaj! Mit láttam a temetőben, teremtő isten!? – S keresztet is vetett, amit gyermekkorában tanult valahol a pápistáktól. – Fehér inge csupa vér! Körülötte minden vér! Jöjjön, Imre bá, jaj, meg sem nézhettem ijedtemben!

A férfi izgatottan felállt, megremegett:

– Ki ölte meg? Ki?

– A fejer ember! Biztosan a fejer ember! Mert mondtam én, hogy...

– Keed látta?! – hörgött eltorzult orcával.

– Láttam...

Györki már nem találta az eszt, tehetetlenül sutogott:

– A fejer em... A fejer em...

– Jöjjön már! A feje kettéhasítva! Csendör is áll mellette!

Agyára szaladt a vér, fejéhez kapott:

– Nincsen kalapom... – dadogta, s kihullott minden a tudatából, és elsötétült előtte a szoba. Hosszú percek teltek el így, s csak a vállába markoló kemény kéz térítette magához:

– Ez a magáé? Mi? – kérdezte az őrmester erélyes hangon.

– Ez?... Ez?... – nézegette riadtan a kalapot.

Gallérjánál fogva ráncigálta a csendör:

– Jöjjön velünk az őrsre! Nem hallja?! Keljen fel már arról a székről!

Csak most ocsúdott fel teljesen, és szétbámult:

– De kérem, nem mehetek! Mingyárt hozza az asszony a kalapot, tessenek, kérem, addig helyet...

– Azonnal induljon! Vagy erőszakkal vitessem el? Minket akar maga becsapni? – mordult rá a csendör, és megindult előre.

A kapu előtt úgy bámult Marcira, mintha soha nem is látta volna. Nem értette az egészet. Miért néz rá olyan sötéten a bakter? Mit vétett ő neki? S egyáltalán: mit keres itt Marci? Valahogy homályosan mintha emlékezne rá, ahogy a földig érő szokmány suhogott, kúszott utána az éji utcán, a falu mélységes nagy csendjében.

Marosvásárhely, 1937

KAKUKKFIÓKA

Fütyörészve lépett ki az ajtón, kissé peckesen, szemében ragyogó boldogsággal. Mélyen szemébe húzta a kalapját, s kicsit oldalt billentette bal felé, mintha azzal akarná eltakarni a világ szeme elől a szemében fénylő vidámságot.

Maga sem tudta volna megmagyarázni, miért ez az indokolatlan öröm. De tény, hogy a szívét, a hetykén kivetett mellét olyan erőteljes önbizalom dagasztotta, hogy akár a Bakocs hegyének is képes lett volna ne-kivetni a vállát.

Ja, a fiatalság! Persze, amíg fiatal az ember... – mondanák rá az idősebbek, akiknek a fülét megci-bálta már az élet, s üstöküket megkarmolászták a viharok...

Az anyja utána szólt:

– Már jó volna, ha kapnál valami munkát. Kéne vagy tíz lej fotogénre, sóra, miegymásra. Ó, istenem, elfogyott a málélisztünk is! Tudakozódj, fiam, a falu-ban. Legalább öt lej ha volna a háznál, lámpacsőre...

Inas, sovány, erősen barna bőrű asszony volt a Dá-vid édesanyja. De fekete szeme még most is olyan erősen ragyogott, amint elnézte távozó fiát, az ügyes, erős, szépszál legényt, hogy akár csillagnak is beillett volna az éjjeli égboltra.

A legény rábiccentett kevély fejével az anyja sza-vaira, de közben a fütyörészése eltévelyedett a dal-lamban.

Összevissza kalandoztak a gondolatai. Elképzelte az anyját, amint minden negyedévben egyszer, bokáig érő porban, perzselő napsütésben, cuppogó sárban vagy csontig hatoló hidegben, elgyalogol harminc kilométernyi távolságra az adóhivatalhoz, ahol aztán kifizetik neki a nyolcvanhat lejt kitevő hadiözvegyi segílyt.

Ez a szemszúrásból adott összeg mindig titokzatosnak tűnt a legény szemében. Sokszor úgy érezte, hogy talán jobb volna, ha nem adnának egy fityinget se annak a férfiúnak a haláláért, aki odaveszett a háborúba...

Dávid sohasem látta, fénykép sem maradt róla. Pedig a legtöbb falusi háznál ott látható a légyiszkos, kopott rációkban egy hihetetlenül csinos ruhába öltöztetett katonának a képe, alatta aranybetűvel írva: „Szolgálatom emlékére.” Gangos ló, kivont széles lapú kard s még fehér kesztyű is a délceg vitéz kezén. Ej, vigye el az ördög! Náluk sohasem volt efféle a falon. De hát nyilván fehér kesztyű sem volt soha azoknak a kezén, akiket a falon függő színes képek ábrázolnak.

Tudja ő, hogyan van az. Sok mindent megismert már az életben... Csak azt a férfit nem ismerte, nem látta soha...

A fehér kesztyűről egyik kegyetlen éjszakája rémlett föl az emlékezetében. Városon történt vele, alig két hete.

És ahogy erre gondolt, már nem füttyörészett, ajkán elhervadt a nóta dallama, kalapját még mélyebben húzta a szemébe, s a földre sütötte a szemét.

Egy álom képei keltek életre gondolataiban. Városon dolgozott, egy építészeti vállalkozónál, emeletes épületen, amely félbe is maradt a korai fagyok miatt. Az építést még nyár derekán elkezdték, de a cement körül valamiféle zavar támadt, s így lassan haladt a munka. A meleg nyári éjszakákat ott heverészte át az épülőfélben lévő háznál. Augusztus végén hűvösre fordult az idő, hajnal felé már sokszor vacogtak

a szálláson, a szabad ég alatt. Megjöttek a hideg őszi esők, s az észak felől torlódó fellegek szüntelen ontották a sűrű, vékony esővizet. Már-már úgy tűnt, mintha meglyukadt volna az ég, és sohasem szakadna vége az esőcseppek egyhangú kopogásának.

Végül is az őszi esők Dávidot beszorították az egyik tömegszállásra, három társával, akikkel együtt hajléktalankodtak a félbenmaradt épületben.

Komor, reménytelen hangulat vett erőt rajta az első éjszakán, amit a tömegszálláson töltött. Rossz szag, csípős dohányfüst, ázott emberek ruhájának kipárolgása kavargott a sűrű levegőben. A pricesnek összeeszkábált gyalulatlan deszka jobban nyomta, gyötörte az oldalát, mint az anyaföld, amely annak előtte sokszor derékaljául szolgált...

Keveset szundíthatott, amikor valami kínzó álmából egyszerre fölriadt, és felült a fekhelyén. A szíve hevesen dobogott. Szinte biztosan érezte, hogy meghalt az anyja, s ez az álom... Az álmóról hirtelen Amálira szökkent a gondolata... Hej, az az Amáli, a jómódú Dénes Károly bá leánya, azzal a szőke hajával és azzal a tündöklő kék szemével!

Elfacsarodott a szíve, majd megölte a bánat: hátha éppen ezen az éjszakán adta férjhez a leányt Dénes Károly bá!?!...

Mély álom nyomta el az elgyötört embereket a tömegszálláson.

Senki sem tudta később, hogy mikor és hová tűnt el az a szomorú szemű, kevés beszédű, komoly szavú fiatalember. Másnap a házépítő napszámosok csoportjában nem csodálkozott senki azon, hogy Dávidot ki-marta közülük a nyomorúság. De azt tudták róla, hogy nem volt útiköltsége, s csakis gyalog vághatott neki a világnak, ki tudja, merre; lehet az is, hogy jobb helyet talált valahol. Még a vállalkozó sem káromkodott a felmondás nélküli távozás miatt, hiszen helyébe tízen is beálltak, különösen így ősszel...

És itthon, a faluban? Hát bizony a házuk tetején még mindig becsorog az ég őszi bánata. Miért is ne

csorogna? Ki tatarozta volna meg a ház tetőzetét? És miből?

De az anyját életben találta. Az most is minden nap, minden órában az örökké hiányzó egy-két lej után sóhajtozik, s mindegyre végigkérdezi a fél falut, hogy nincsen-e valahol mosnivaló.

A kertek fölött árván, magánosan álldogáló vadalmafát sem vágta ki még a föld gazdája. Nyáron déli pihenőt szoktak tartani a fa árnyékában az aratók, és a tapasztalatlan gyerkőcök mulatságos fintort vágna, ha belekóstolnak a gyümölcsébe. Az anyja egyszer egy köténnyel hazavitt belőle ecetnek. A fa áll, áll rendületlenül, kánikulában, záporok bő vizében, őszi napfényben, reggeli ködben...

Amott túl a vízen a hegy oldalát már föltépte az eke a jövő évi búzának. Zsengezölden terülnek a táblák a hegyoldalon...

Minden olyan, mint régen, semmi sem változott itt, sem a táj, sem az emberek élete, sem a szegények nyomorúsága. Ám Dávidra mégis újszerűen hat az előtte kitárulkozó kép, s jókedvre hangolja. Igen, mert már azt is kitudakolta az anyjától, félszóval, hogy Amáli nem ment-e férjhez.

Hej, ha élőszóval megmondhatná a húsz holdas Dénes Károly bá leányának, hogy érte jött haza, érte gyalogolt két hosszú hétig, ötszáz kilométernyi távolságból! Lábát fölsebezte a rossz bakancs, de az se fájt!

Égőre gyűjtotta arcát a gondolat. Újra csak a kalapjához menekült, s még egyet szeretett volna huzintani rajta, még jobban be a szemébe, de tovább az már nem engedett. Kajla karimája volt a kalapnak, s kisebb-nagyobb zsírpecsétek is díszeltek rajta. Valaki, még a házépítő napszámosok közül, megjegyezte volt egyszer, hogy akár káposztát is főzhetnének vele. Szalag sem volt rajta, ami pedig elengedhetetlen követelménye minden rendes főbelinek. De az ő kopott, zsírfoltos kalapjáról ellopta a szalagot a sok viszontagság, ki tudná megmondani, hol, mikor...

Csak azokkal a könyvecskékkel ne bánt volna olyan mostohán az édesanyja. Aggódva gondolt a könyveire. Attól félt, hogy mialatt nincsen odahaza, tüzet gyújt velük az anyja.

– Éppeng neked kellene ezek! – róttá meg az asszony, amikor meglátta a fia motyójából előkerülő szakadozott, szárfüles füzeteket, s rosszindulatú, barátságtalan pillantást vetett rájuk. – Betű kell neked! Fityfenét! Csak hadd olvasson a pap! Azért fizetik!

Ingerült mozdulattal a szüette szekrény tetejére hajtotta a könyveket. Az egyik visszahullt a tapaszos földre, mint a kitárt szárnyú pillangó. Talán éppen ez volt Dávidnak a legkedvesebb olvasmánya. Többször is végigvaklálta, lopva, hogy avatatlan szem ne láthassa. Aztán a társainak is sokszor beszélt róla. Milyen figyelemmel hallgatták a földhözragadt öt olasz paraszt történetét, akik életüket áldozták elnyomott falujukért.

Amikor ezt a könyvecskét olvasgatta, oldalairól mintha az ő falujának képe tárult volna elébe, még a gyermekek lármáját is hallotta, amint az iskola udvarán kipirult arccal hancúroznak, s a tanító éppen olyan recsegő hangon cserdít közéjük, mint náluk...

Városon nagy álmokat és nagy elhatározásokat szövögetett, s erősen felbiztatta magát. A könyvek paraszat loptak a szívébe.

Ám itthon egészen más minden, és semmi sem úgy történik, ahogy azt városon elképzelte. Mert lám csak, nagyon kell vigyáznia még arra is, hogy a jegyzőnek előre emeljen kalapot. A jegyző sokat árthat neki. Mindenekelőtt elvonhatja az egyéves katonamentességet, amelyet mint családfenntartó kapott. Aztán meg kell adni a tisztességet a nagygazdáknak is, különben piszkálhatja a körmét napestig, nem jut napszámos munkához. Bizony, neki egy talp-alatnyi földje sincs a falu szépen, szorgalmasan föl-szántott határában. Annak idején nagy kiterjedésű

földekről beszélt volt városon a társainak, óriási térségekről ábrándozott, amelyeket traktorral fognak majd megszántani...

Aztán ismét Amáli szőke haján és mosolygó kék szemein kalandozott a képzelete. Hogy is kerüljön ő az Amáli szeme elé? Szívében hordozta a fel-felparázsló szégyent a születése miatt. Senki fia ő. Még a háború idején (mialatt az a férfi, akinek a képét sem láthatta soha, a frontokon sanyargott) hadifoglyokat hoztak a faluba mezei munkára, segítségnek. Gondoskodott a falu róla, hogy Dávidnak már értelmesebb kisgyermek korában, amint az esze annyira nyílt, tudomására jusson, hogyan dolgozott édesanyja a foglyokkal a mezőn, s hogyan szállásoltak be hozzájuk is egyet az örökké hazafelé sóhajtozó merengők közül. Az anyja érett, fiatal, kicsit peckes testtartású menyecske volt abban az időben, és néhány távoli rokonon kívül senkije neki. Az a másik férfi is fogságba került, majd oda is veszett a háború és a forradalmak viharába. Belőle pedig így lett „kakukkfióka” – ahogy a faluban a szemére vetik, ha valakiben fölparázslik a méreg ellene.

Hogy is nézhetne ő Amálira? – Pirult, szégyenkezett magában, s átkozta a sorsot.

Erőteljes, mély férfihang riasztotta föl gondolataiból:

– Hallod-é. te legény!

Megrezzent, megállt, s széjjelnézett. S éppen Dénes Károly bá állott mögötte. Úgy látszik, követhette az utcán, vagy csak most szegődött a nyomába? Olyan lett a legény arca, mint a főtt rák.

– Ejnye, no. Ejjsze te vagy a Daru Jóska fia, mi?

A gazda tetőtől talpig végignézte, kétszer is, többször is.

– Nem is üsmerlek meg. Az apád sokat dógozott nálam...

Nagy zavarában Dávid a kalapjához bökött:

– Jónapot ’gyonsten.

– Nem ütöttél az apádra, úgy nézem.

Csak úgy égette a vizslató szempár!

S a gazda meg folytatta gonosz puhatolózással:

– Vagy a gúnyád miatt változtál volna el eny-nyire, mi?

Nézi, nézi, újra és újra, feje tetejétől a lábujjáig. Dávid is végignéz magán, de nem lát semmi különöset, ám mégis szeretne elsüllyedni a föld alá.

– Miféle gúnya ez? Városi. Ahá! Városi ruha. A darócharisnya már nem is jó neked. Megjárná, nem mondom, megjárná, ha a térgyed nem látszana ki belőle!

A ruha kopott is, foltos is. De az nem igaz, hogy a térde kilátszik belőle. Ám Dávid mégis olyan mozdulatot tesz, mintha rejteni akarná a térdét.

– Úgy nézem, hogy kommunista lettél. Beálltál te is. Városon vótál, mi? Hm-hm...

Dávid feltartja a fejét, most néz szembe először a gazdával.

Csak úgy homályosan átvillan emlékezetében az öt olasz története... De hát mit akar tőle Dénes Károly bá? Az Amáliért lángoló érzelmeiről orrintott volna meg valamit? Az nem lehet. Nagy titok az ő szívében a szépséges Dénes Amáli. Még neki sem mondja, a leánynak...

– Már hívnálak, hogy apríts egy kicsi fát. De a ruhád...

Most még körül is járja, hogy jobban szemügyre vehesse. A legénynek pedig nyelve hegyén a szó, hogy kínálkozzék fát hasogatni, de mégsem mondja ki. Nem szól semmit.

– Nem, te nem hasonlítasz az apádra – csóválja fejét a nagygazda.

Kicsit gondolkozik, majd mintha most kapna észbe, a homlokára csap;

– Ohó! Hát persze! Az nem is vót a te apád! Az a becsületes ember! No, nézd má, de megfeledeztem! – Láthatólag örvend, hogy sikerült megfejte-

nie a rejtélyt. – Az anyád hűtes ura, az tisztességes ember vót! Most jut eszembe, hogy ki is vagy te tulajdonképpen !

Kicsit lesi a szavak hatását, sunyin, álnokul pillog a homloka alól, és gonoszul vigyorog. Legalábbis Dávid így látja, miközben ég az egész teste.

Végre kiböki Károly bá, ami a lelkét fúrja;

– Mert annak a tisztességes embernek nem vót a fejihez nőve a kalap, mint neked! Az meg tudta emelni az utcán, ha elment valaki mellett. Látszik, hogy nem vagy a fia, hékás!

A legény indulni szeretett volna tovább. De hová? Hová is akart ő menni eredetileg? Állt, mint a tuskó, nem engedelmeskedtek a lábai. Most fedezte föl igazán, hogy milyen rongyos és elnyútt a bakancsa is, a hosszú gyaloglás csaknem egészen lefordította a lábáról. Próbálta volna elrejteni a gazda szeme elől. De nem lehetett. Ott állott ócska városi ruhájában, rossz lábbelijében, s úgy érezte, hogy nemcsak Dénes Károly bá, de az egész falu őt nézi.

– Hogy is hívnak téged? Ferencnek?

Dacosan még össze is szorította a száját, nehogy véletlenül megszólaljon.

– De miféle Ferencnek? Nem jut eszembe a neved, na!

Farkasszemet néztek egy kevés ideig. A gazda arcán a vigyorgás mindjobban elborult. Köhintett egyet, s legyintett a kezével, és tett vagy két lépést, hogy folytassa útját.

Azonban hirtelen, mintha eszébe jutott volna valami, megfordult:

– Osztán jártál-é oskolába, te legény?

Várta egy pillanatig a választ. Nem kapott. Kicsit ingerült lett:

– Mert több tisztességet is tanulhattál vóna!

Döfött, kétszer is szúrni igyekezett minden mondatával!

Aztán, úgy látszott, végképp otthagyja az út köze-

pén a tiszteletlen legényt, akibe erősen beleakadt ezen a napon a tengelye. De közben másfelé is motoszkált a gondolata. Tényleg fát kéne aprítani a kályhába, a szolga ganézni van, az asszony pedig kárpál, hogy mindennap rimánkodnia kell a fáért az ebédfőzéshez. Olcsójános az ilyen rongyos éhenkórász, egy tál ételért egész nap képes fűrészelni, hasogatni – okoskodott a torzonborz szemöldökű, kacsázó járású gazda, s már el is párologott az imént éledező indulata. Újból megfordult.

– Nem mondom, hallod-é, azért, ha tudsz fát vágni, eljöhetsz. De a kalapodat, azt vedd le a fejedről, ha velem találkozol az utcán!

Dávid most szólalt meg először. Dacosan megrázta a fejét, s nem hangosan, de jól hallhatóan, határozott hangon annyit mondott:

– Dehogyan megyek!

– Mit beszélsz!? – jött ki a béketúrésból a nagygazda. Hirtelen mozdulattal visszalépett, s öklét is fölemelte, hogy rásújtson a legényre. De vissza is hőkölt. Lemondóan legyintett a kezével, hiszen nem érdemes törődni az ilyen jött-ment kúduccsal. Mit tölti vele az időt? – Nincsen nekem szükségem reád, te istentől elrugaszkodott, te! Tudom, hogy nyomorogtok az anyáddal, csak azért szoltam. De hát elég favágó van a faluban, te nyomorult!

Dávid szeme kigyúlt, fénylett:

– És ha más se menyen?

– Mii? Mit beszélsz?

– Mit gondolsz keed? Amért szegény valaki, hát már kapca? Hátha nem kap favágót az egész faluban?

Minden kimondott szó növelte szívében a bátorságot. Már nem félt a gazdától, s nem is szégyenkezett előtte a ruhája miatt. S a nagy tűzben, mely felgyújtotta, elfelejtkezett a leányról is.

De felbőszült erre a gazda is: vértől és kövérségtől duzzadt arca pattanásig feszült, mintha a gutaütés környékeznél. Ordított:

– Lázítani mered a szegénységet? A gazdák ellen,

he? Hogy ne jöjjenek hozzám fát vágni, mi? Hát én majd megtanítlak téged kommunistaságra! A kakukkfióka ponciusodat! Énvelem te ne kezdj, az istenedet, mert én kiköltöztetek a faluból anyáddal együtt! Ki én az országból is!

Fékevesztetten toporzékolt, s precskelt a nyála a szapora kiabálástól:

– Csendőrrel vitetlek el, te senki fia! Ezért vótál te városon, hogy ezt tanuljad ott, te bitang, te!

S Dénes Károly bá, mintha meggondolta volna magát, hirtelen útirányt változtatott, és szinte szaladva sietett visszafelé, arra, amerről jött. A kapuk mögül vagy a deszkaréseken itt-ott kilesett egy-egy szempár, de a kiabálást hallva, nyomban vissza is húzódott: senki sem akarta tanúként járni a bíróságot. Hogy az ellen a szegény, ágrólszakadt Dávid ellen valljanak? Azt nem... De a nagygazdával sem jó ujját húzni. Legjobb tehát nem látni, nem hallani!

*

Dávid napestig csatangolt a faluban, isten tudja, merre, hová bódorgott el. Az anyja többször is kinézett az utcára, s nagyokat sóhajtozott, és fohászkodott, hátha az égből lepottyanna a fotogén, le a lámpacső is, meg valami kis ennivaló...

Mikor aztán az egyhangú, körös-körül egyforma szürke őszi ég sötétedni kezdett, s még komorabb színek kúsztak elő a hegyek mögül, a legény hazafelé vette az útját. Nehéz volt a lába, alig bírta a testét. S nehéz volt a szíve is, alig bírta az élet terhét...

A házban sötét volt. A tapaszos padló közepén még nem száradt föl a nedvesség, mely a becsurgó víz tócsája után maradt. Élettelennek, kihaltnak tűnt a ház, amint benyitott az ajtón; csak a kályha két kerek szeme világított. A zsarátnok már leégett, a tűz alig pislákkolt, – kimúlni készült az is. És valahonnan a sarokból megszólalt az anyja, mintha maga a sötétség beszélne:

– Nem kaptál munkát? Kerestél? Hej, fiam! Odatettem a vizet puliszkának, de mit főzzünk belé? A tél is mindjárt reánk szakad...

A legény fázósan megborzongott.

– Nincsen munka – dünnyögte kedvetlenül.

S még hozzátette kis idő múlva:

– Városon sincs. Falun sincs.

Kicsit ő is hallgatott, meghúzódott a kályha mellett, s elgémberedett kezét melengette. Aztán odalépett a szekrényhez, és a sötétben a könyvek között turkált. Olvasni szeretett volna, olvasni valamit, ami megnyugtatja, ami föllobbantja szívében a kialvó reménységet, mert nagyon föl volt dúlva a lelke. Olvasni szeretett volna ebben a nehéz, nyomasztó, kétségbeejtő órában, az öt olasz golyójárta testéről, a szegénység harcosainak kiontott vérééről, kiolthatatlan szelleméről...

A könyvet ki sem nyithatta az őszi éjszaka vak-sötétjében, hanem úgy aludt el vele, a kezében szorongatva.

S a könyv reggel ott hevert az ágya mellett, mert éjszaka valamikor kiesett a kezéből. Hogy mikor, arra a nagy meglepetésben, amit az ajtón dübörgő veszett dörömbölés riasztott föl benne, már nem emlékezett vissza. S nem is látta meg a könyvet a hajnali félhomályban, míg az őrmester úr sürgetésére gyorsan kapkodta magára a szanaszét hányt ruhadarabokat. De az őrmester sasszeme bezzeg fölfedezte a furcsa látványt az ágy mellett, mohón lehajolt érte, és fölvette, lapozgatta, s közben gyanakodva pillantgatott a legényre.

– Mi ez? Bolseviki! Aha, aha!

Forgatta a könyvecske lapjait, de nem tudta elképzelni azt a szerencsét, hogy ő ilyen könnyen hozzájusson valamiféle lázító tartalmú nyomtatványhoz. Éppen ezért, miután néhányszor végiglapozta, és még bele is szimatolt az orrával, lehajította az ágyra.

Mikor indulásra került a sor, mégis rámutatott:

– Azt is hozza! Maga olvasni is szokott? – csóvált csodálkozva s rosszállólag a fejét: sehogy sem fért a begyébe az a könyv.

Magázta Dávidot, noha a falubeli legényeket általában tegezni szokta. De ez nem olyan legény volt, mint a többi, akikre a táncbéli bakalódások és féktelen dulakodások alkalmával szokott kezet tenni. Ez várost járt, ennek a ruhája is városi volt, ha kopott is. Különben sem ismerte, most látta először életében.

Mégis, számára legfurcsább az az elrongyolt könyvecske volt, ledobva ott az ágy mellett. Ez hozta leginkább zavarba, s efeletti döbbenetében fordult akaratlanul magázásra a szája...

Marosvásárhely, 1937

BIBLIOGRÁFIAI MUTATÓ

Az elbeszélések keletkezésének helyét és évét a szöveg után jeleztük. Miután az elbeszélések nyomtatásban először megjelentek, a szerző újra és újra csiszolt rajtuk: cselekményüket mélyítette, részleteiben kidolgozta, javította. Egy részük több változatban is megjelent különböző napilapokban, folyóiratokban és kötetekben. Jelen kiadásunkhoz az újra átnézett és szerző javította szöveget használtuk föl. Alább közöljük az elbeszélések előbbi változatainak megjelenési helyét, idejét és címét. Az első közlés helyét ritkított betűkkel szedtük.

Tavasza Csalán utcában P á s z t o r t ű z , Kolozsvár, 1935. március 15 – április 15.

Árkok Erdélyi Helikon, Kolozsvár, 1935. április.

Bűnügy B ű n ű g y című novelláskötet, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956.

Módos gazdák Parasztok címmel B r a s s ó i L a p o k , 1935. május 13.

Jolánka asszony lett B r a s s ó i L a p o k , 1935. június 16.

Büntető jegyzőkönyv B r a s s ó i L a p o k , 1935. szeptember 1.

Amiben az ördög lakik Ördögháza címmel B r a s s ó i L a p o k , 1935. szeptember 29. – *Amiben az ördög lakik* címmel Falusi kaland című novelláskötet, Kincses Könyvtár sorozat, Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1961.

Tündérország Brassói Lapok, 1935. november 24.
Falusi Kaland című novelláskötet, Kincses Könyvtár sorozat, Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1961.

Három ujj Népszerűség, Brassó, 1935. december 2.

István keresztje Ellenzék, Kolozsvár, 1935. december 25. – *A gyermek* címmel Népszerűség, Brassó, 1936. február 17. – *Kereszt* címmel Brassói Lapok, 1938. május 1.

Az alispán úr visszatérése Elek bácsi visszatérése címmel Erdélyi Helikon, Kolozsvár, 1936. január.

Borvásár Brassói Lapok, 1936. január 27.

Bíróváltás Erdélyi Helikon, Kolozsvár, 1936. április. – *Bor mellett* címmel Újság, Budapest, 1942. január 25. – *Bíróváltás* címmel Bűnügy című novelláskötet, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956.

Alku Deszkások címmel Brassói Lapok, 1936. április 12.

Ambrus, a bocskoros Brassói Lapok, 1936. június 21.

Feslik a bimbó Nyomtatásban most jelenik meg először.

Kalákatánc Erdélyi Helikon, Kolozsvár, 1936. november.

A lidérc Nyomtatásban most jelenik meg először.

Leányablók Pásztorűz, Kolozsvár, 1937. január 15. – *János házasodik* címmel Brassói Lapok, 1938. január 9.

Farkasék ördöge Pásztorűz, Kolozsvár, 1937. március 15–31.

Három szál gyertya *Három gyertya* címmel Erdélyi Helikon, Kolozsvár, 1937. április.

Cseje bátyó Pásztor tüz, Kolozsvár, 1937. május 31.

Bánat és bor Erdélyi Helikon, Kolozsvár, 1937. október. – Bűnügy című novelláskötet, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956.

Kakukkfióka Erdélyi Magyar Évkönyv 1938. A Brassói Lapok és a Népújság kiadása, Brasov-Brassó, 1937. – Bűnügy című novelláskötet, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956.

A bibliográfiai adatok gyűjtését Abafáy Gusztáv és Bonyháti Jolán végezte

TARTALOM

<i>Tavasza a Csalán utcában (1935)</i>	5
<i>Árkok (1935)</i>	23
<i>Bűnügy (1935)</i>	53
<i>Módos gazdák (1935)</i>	88
<i>Jolánka asszony lett (1935)</i>	102
<i>Büntető jegyzőkönyv (1935)</i>	113
<i>Amiben az ördög lakik (1935)</i>	126
<i>Tündérország (1935)</i>	138
<i>Három ujj (1935)</i>	156
<i>István keresztje (1935)</i>	173
<i>Az alispán úr visszatérése (1935)</i>	191
<i>Borvásár (1936)</i>	212
<i>Bíróváltás (1936)</i>	228
<i>Alku (1936)</i>	252
<i>Ambrus, a bocskoros (1936)</i>	270
<i>Feslik a bimbó (1936)</i>	285
<i>Kalákatánc (1936)</i>	302
<i>A lidérc (1936)</i>	341
<i>Leányrablók (1936)</i>	366
<i>Farkasék ördöge (1937)</i>	391
<i>Három szál gyertya (1937)</i>	410
<i>Cseje bátyó (1937)</i>	429
<i>Bánat és bor (1937)</i>	450
<i>Kakukkfióka (1937)</i>	478
<i>Bibliográfiai mutató</i>	491